

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prima versiune a *Jurnalului fericirii*, face obiectul acestei ediții, a fost încheiată la începutul anilor '70. Împrejurări nefericite au făcut, însă, ca ea să fie confiscată aproape imediat după aceea. Despre existența textului apucaseră să afle doar câțiva prieteni.

Fire curajoasă și tenace, N. Steinhardt purcede la redactarea celei de-a doua versiuni, mai amplă și mai amănunțită. La finele acestui anevoios travaliu o nouă și, de astă dată, plăcută surpriză îl aștepta. Lectura textului inițial convinsese organele de interne că el nu pune în pericol „securitatea statului”. În cele din urmă, la insistența lui D. R. Popescu, președintele de atunci al Uniunii Scriitorilor, se hotărî, așadar, restituirea pîrîtului jurnal.

Presat de eventualitatea unei reveniri, N. Steinhardt revizuieste, completează și corectează ambele versiuni, punîndu-le deîndată la adăpost. Această din urmă formă a textului stă, de altfel, și la baza ediției de față. Girul de care se bucură ea din partea autorului decurge nu numai din cuvintele cu care ne-a fost încredințată, ci și din mențiunea înscrisă pe pachetul sigilat: *Testament literar*.

Dintre multiplele semnificații ale acestui subtitlu să reținem aici doar pe aceea care vădește convingerea lui N. Steinhardt asupra caracterului postum al operei sale. Acest fapt explică de ce parte din ideile *Jurnalului* au fost reluate în scrierile antume.

Pentru a nu diminua cu nimic din parfumul de epocă al textului am lăsat neschimbate unele inovații sau particularități lexicale. În același scop am procedat la descifrarea inițialelor de nume ale personajelor. Cititorul poate, astfel, găsi la sfîrșit (după propriul nostru aparat de note) o listă a prescurtărilor onomastice. Cele cîteva cazuri neelucidate reprezintă fie persoane despre care nu am găsit informații, fie persoane pentru care această operație este inoportună. Referința altor prescurtări sau apelative rezultă din context.

Mulțumesc și pe această cale domnilor Alexandru Paleologu și Virgil Cîndea pentru prețiosul sprijin acordat unor identificări.

Testamentul politic al lui N. Steinhardt a fost încredințat mai multor prieteni apropiați. Ar fi, însă, prea riscant să afirmăm că gestul său urmărea pregătirea unei acțiuni colective de protest, deși toate argumentele conduc spre această concluzie.

VIRGIL C.

TREI SOLUȚII

- Testament politic -

Pentru a ieși dintr-un univers concentraționar – și nu e neapărat nevoie să fie un lagăr, o temniță ori o altă formă de încarcerare; teoria se aplică oricărui tip de produs al totalitarismului – există soluția (mistică) a credinței. Despre aceasta nu va fi vorba în cele ce urmează, ea fiind consecința harului prin esență selectiv.

Cele trei soluții la care ne referim sunt strict lumești, au caracter practic și se înfățișează ca accesibile orișicui.

Soluția întâi: a lui Soljenițin

În *Primul cerc*, Alexandru Isaievici o menționează pe scurt, revenind asupra-i în volumul I al *Arhipelagului Gulag*.

Ea constă, pentru oricine pășește peste pragul Securității sau altui organ analog de anchetă, în a-și spune cu hotărâre: în clipa aceasta chiar mor. îi este permis a-și vorbi consolându-se: păcat de tinerețele ori vai de bătrînețele mele, de nevasta mea, de copiii mei, de mine, de talentul ori de bunurile ori puterea mea, de iubita mea, de vinurile pe care n-am să le mai beau, de cărțile pe care n-am să le mai citesc, de plimbările pe care n-am să le mai fac, de muzica pe care n-am să o mai ascult etc. etc. etc. Dar ceva e sigur și ireparabil: de-acum încolo sunt un om mort.

Dacă așa gîndește, neșovăitor, insul e salvat. Nu i se mai poate face nimic. Nu mai are cu ce fi amenințat, șantajat, amăgit, îmbrobodit. De vreme ce se consideră mort nimic nu-l mai sperie, îmbrobodi, atrage, ațîța. Nu mai poate fi *amorsat*. Nu mai are - fiindcă nu mai speră, fiindcă a ieșit din lume - după ce jindui, ce păstra sau redobîndi, pe ce își vinde sufletul, liniștea, onoarea. Nu mai există moneta în care să-i poată fi achitat prețul trădării.

Se cere însă, firește, ca hotărîrea să fie fermă, definitivă. Te declari decedat, primești a te învoi morții, desființezi orice speranță. Te poți regreta, ca doamna d'Houdetot, poți regreta, însă această sinucidere morală și prin anticipație nu dă greș. Riscul unei cedări, al consimțirii la denunț, al unei recunoașteri fanteziste a pierit cu desăvîrșire.

Soluția a doua: a lui Alexandru Zinoviev

Este cea găsită de unul din personajele cărții *Înălțimile găunoase*. Personajul e un om tînăr, prezentat sub porecla alegorică *Zurbașul*. Soluția stă în *totala*

neadaptare în sistem. *Zurbagiul* nu are domiciliu stabil, nu are acte în regulă, nu e în câmpul muncii; e un vagabond, e un parazit, e un coate goale și o haimana. Trăiește de azi pe mâine, din ce i se dă, din ce pică, din te miri ce. E îmbrăcat în zdrențe. Muncește pe apucate, uneori, când și dacă i se ivește prilejul. Își petrece mai toată vremea în pușcării ori lagăre de muncă, doarme pe unde apucă. Hoinărește. Pentru nimic în lume *nu intrăm* sistem, nici măcar în cea mai neînsemnată, mai păcătoasă, mai neangajantă slujbă. Nici măcar păzitor la porci nu se bagă, neurmînd pilda eroului unei nuvele a lui Arthur Schnitzler: acela, obsedat de frica de răspundere, sfîrșește porcar. **Nu**, *Zurbagiul* s-z proiectat (în stil existențialist) odată pentru totdeauna cîine de pripas, capră rîioasă, călugăr budist cerșetor, smintit, nebun *pentru (întru) libertate*.

Un asemenea om, aflat în marginea societății, e și el imun: nici asupra lui nu au de unde exercita presiuni, nu au ce-i lua, nu au ce-i oferi. Îl pot oricînd închide, hărțui, disprețui, batjocori: dar le scapă. Odată pentru totdeauna a consimțit a-și trăi viața conform exemplului și modelului unui perpetuu azil de noapte. Din sărăcie, neîncredere, neseriozitate și-a făcut un crez; se aseamănă unul animal sălbatec, unei fiare jigărite, unui tîlhar la drumul mare. E Ferrante Palia al lui Stendhal. E Zacharias Lichter al lui Matei Călinescu. E un iurodivii laic, un drumeț neplictisit (iar Wotan coborînd pe-acest pămînt ce nume poartă? *Der Wanderer*), un jidov rătăcitor.

Și-i slobod la gură, vorbește de istov, dă glas celor mai primejdioase anecdote, nu știe ce-i respectul, toate le ia de sus, spune ce-i trece prin minte, rostește adevăruri pe care ceilalți nu-și pot îngădui să le șoptească. E copilul din povestea regelui gol, a lui Andersen. E bufonul regelui Lear. E lupul din fabula – și ea îndrăzneată – a lui La Fontaine: habar nu are de cgardă.

E liber, liber, liber.

Soluția a treia: a lui Winston Churchill și Vladimir Bukovski

Ea se rezumă: în prezența tiraniei, asupririi, mizeriei, nenorocirilor, urgiilor, năpastelor, primejdiilor nu numai că nu te dai bătut, ci dimpotrivă scoți din ele pofta nebună de a trăi și de a lupta.

În martie 1939, Churchill îi spune Marthei Bibescu: „Va fi război. Praf și pulbere se va alege din imperiul britanic. Moartea ne pîndește pe toți. *Iar eu simt că întineresc cu douăzeci de ani*”.

Cu cît îți merge mai rău, cu cît sunt greutățile mai imense, cu cît ești mai lovit, mai împresurat ori mai supus atacurilor, cu cît nu mai întrevezi vreo nădejde probabilistică și rațională, cu cît cenușiul, întunericul și vîscosul se intensifică, se puhăvesc și se încolăcesc mai inextricabil, cu cît pericolul te sfruntează mai direct, cu atît ești mai dornic de luptă și cunoști un simțămînt (crescînd) de inexplicabilă și covîrșitoare euforie.

Ești isaltat din toate părțile, cu forțe infinit mai tari ca ale tale: lupti. Te înfrîng: le sfidezi. Ești pierdut: ataci. (Așa vorbea Churchill în 1940). Rîzi, îți ascuți dinții și cuțitul, întinerești. Te furnică fericirea, nespusa fericire de a lovi și tu, fie chiar infinit mai puțin. Nu numai că nu deznădăjduiești, că nu te declari învins și răpus, dar și guști din plin bucuria rezistenței, a împotrivirii și încerci o senzație de năvalnică, dementă voioșie.

Soluția aceasta, firește, presupune o tărie de caracter excepțională, o concepție militară a vieții, o formidabilă îndîrjire *morală a trupului*, o voință de oțel înnobilit și o sănătate *spirituală* adamantină. E probabil că presupune și un duh sportiv: să-ți placă bătălia în sine – *încăierarea* – mai mult decît succesul.

E și ea salutară și absolută, deoarece e bazată pe un paradox: pe măsură ce ei te lovesc și-ți fac mai mult rău și-ți impun suferințe din ce în ce mai nedrepte și te încolțesc în locuri mai fără de ieșire, tu te veselești mai tare, tu te întărești, tu întinerești!

Cu soluția Churchill se identifică și soluția Vladimir Bukovski. Bukovski povestește că atunci cînd a primit prima convocare la sediul KGB n-a putut închide un ochi toată noaptea. Firesc lucru, își va spune cititorul cărții sale de amintiri, cum nu se poate mai firesc; nesiguranța, frica, emoția. Dar Bukovski urmează: n-am mai putut dormi *de nerăbdare*. Abia așteptam să se facă ziuă, să fiu în fața lor, să le spun tot ce cred eu despre ei și să intru în ei ca un tanc. Fericire mai mare nu-mi puteam închipui.

Iată de ce n-a dormit: nu de teamă, de îngrijorare, de emoție. Ci de nerăbdarea de a le striga adevărul de la obraz și de a *intra în ei ca un tanc!*

Cuvinte mai extraordinare nu cred să se fi pronunțat ori scris vreodată în lume. Și mă întreb - nu pretind că e așa cum spun eu, nu, cîtuși de puțin, mă întreb doar, nu pot să nu mă întreb - dacă nu cumva universul acesta, cu toate roiurile lui de galaxii cuprinzînd fiecare mii ori milioane de galaxii fiecare cu miliarde de sori și cel puțin cîteva miliarde de planete în jurul acestor sori, dacă nu cumva toate spațiile, distanțele și sferele acestea măsurate în ani-lumină, parseci și catralioane de mii de mile, toată viermuirea aceasta de materie, aștri, comete, sateliți, pulsari, quasari, găuri negre, pulberi cosmice, meteori, mai știu eu ce, toate erele, toți eonii, toate timpurile și toate continuumurile spațio-temporale și toate astrofizicile newtoniene ori relativiste au luat ființă și există numai pentru ca să fi putut fi exprimate aceste cuvinte ale lui Bukovski.

Concluzie

Tustrele soluții sunt certe și fără greș.

Altele pentru a ieși dintr-o situație-limită, dintr-un univers concentraționar, din mrejele unui proces kafkian, dintr-un joc de tip domino, labirint sau cameră de anchetă, din teamă și panică, din orice cursă de șoareci, din orice coșmar fenomenal nu știu să existe. Numai acestea trei. însă oricare din ele e bună, suficientă și izbăvitoare.

Luați aminte: Soljenițin, Zinoviev, Churchill, Bukovski. Moartea consimțită, asumată, anticipată, provocată; nepăsarea și obrăznicia; vitejia însoțită de o veselie turbată. Liberi sunteți să alegeți. Dar se cuvine să vă dați seama că – lumește, omenește vorbind – altă cale de a înfrunta cercul de fier – care-i în bună parte și de cretă (vezi *Starea de asediu* a lui Camus: temeiul dictaturii e o *fantasmă*: frica) – e foarte îndoielnic să găsiți.

Veți protesta, poate, considerînd că soluțiile subînțeleg o formă de viață echivalentă cu moartea, ori mai rea ca moartea ori implicînd riscul morții fizice în orice clipă. Asta așa este. Vă mirați? Pentru că nu l-ați citit pe Igor Safarevici, pentru că încă nu ați aflat că totalitarismul nu e atît închegarea unei teorii economice, biologice ori sociale cît mai ales manifestarea unei atracții pentru moarte. Iar secretul celor ce nu se pot încadra în hăul totalitar e simplu: ei iubesc viața, nu moartea.

Moartea, însă, cine. Singur, a învins-o? Cel ce cu moartea o a călcat.

Nicolae Niculescu *

* E inutil, credem, a explica rațiunea adoptării acestui pseudonim. Reamintim că textul fusese destinat unei circulații mai mult sau mai puțin restrînse. E, de asemenea, inutil a insista asupra legăturii intrinseci dintre cele două testamente ale lui N. Steinhardt. Cuvîntul era pentru el doar o expresie a faptei.

Creion și hîrtie nici gînd să fi avut la închisoare. Ar fi așadar nesincer să încerc a susține că „jurnalul” acesta a fost ținut cronologic; e scris *après coup*, în temeiul unor amintiri proaspete și vii. De vreme ce nu l-am putut insera în durată, cred că-mi este permis a-l prezenta pe sărite, așa cum, de data aceasta în mod real, mi s-au perindat imaginile, aducerile aminte, cugetele în acel puhoi de impresii căruia ne place a-i da numele de conștiință. Efectul, desigur, bate înspre artificial; e un risc pe care trebuie să-l accept.

**Cred, Doamne!
Ajută necredinței mele.
Marcu 9, 24**

Ianuarie 1960

– Un pahar? N-am spart nici un pahar... Nu țin minte...

Acesta mi-e răspunsul... și cu adevărat nu țin minte. Sau totuși l-am spart? În August, de ziua ei și a mea? Sau nu l-am spart? Nu știu. Ba da, știu. Desigur că l-am spart. În August, seara, la masă, ușile înspre terasă larg deschise. Dar totodată parcă nici nu-mi reamintesc. Țin și nu țin minte. Totul în *decorul acesta* ireal și subtil, cu grijă ticluit, mă îndeamnă să mă refugiez în confuzie și să mă pierd în tulburare: și privirile *ei*, calde și compătimitoare, și privirile *lor*, iscusite și galeșe. Toboganul consimțirii se desfășoară lin înaintea mea; n-am decît să mă las să lunec.

Aș putea să jur că nu-mi aduc aminte - în deplină bună credință; cu toate că-mi dau seama că așa s-au petrecut lucrurile, cum le repetă ea -un pahar de cristal, frumos - cu precizia memoriei unui Computer, cu fidelitatea benzii de magnetofon, cu ipocrita sfiiciune a elevului sîrguincios care știe prea bine lecția. Mă uit la ea - e ea, dar ca în vis; face lucruri neașteptate, vorbește *altfel*; și, sincron cu ea, și lumea e *alta*, e suprarealistă. Uite, asta e suprarealismul: obiectele, aceleași, cunosc altă orînduire, au altă finalitate. *Va să zică se poate și așa*. Acum, da, ceainicul e o femeie, soba e un elefant... Max Ernst, Dali, Duchamp... Dar și *Strigătul* lui Munch, îmi vine să zbier, să mă deștept din coșmar, să mă întorc pe vechiul nost' pămînt, bun și blînd, unde, cumînți, lucrurile sunt ceea ce știm că sunt și răspund menirii pe care le-o atribuim din totdeauna... Aș vrea să ies din orașul acesta neliniștit al lui Delvaux, din cîmpul acesta al lui Tanguy, cu membre despicate, moi și reîntregite după afinități bizare, după împerechieri *altele* decît cele statornicite la noi... *La noi*, pe pămînt. Aici nu poate fi pămîntul. Asta nu-i ea. Decorul ăsta dostoevskian și expresionist nu poate ființa aievea... Mă înșel, *mă semețesc*: îmi dau ifose, imaginez desigur scena aceasta delirantă de dragul unui rol pe care mi-ar plăcea să-l joc...

La urma urmei nici nu știu bine de l-am spart sau nu. Din cristal, gros. Dacă recunosc că l-am spart, spun adevărul (adevărul *obiectiv*) și, odată ce am rostit adevărul, trebuie să merg mai departe și să recunosc totul și deci că Nego a vorbit dușmănos. (Ăsta-i tot scopul ședinței acesteia de anchetă nocturnă, în care ea mă apără cu atîta suspectă grijă, îmi întinde atît de amical prăjina de salvare; căci ea, vrednică de nota maximă la memorizare și incapabilă de a uita vreun amănunt, iată că *sare rîndurile* cînd e vorba de mine și vorbele mele de atunci le trece sub tăcere ori le citează trunchiat și răspunde: „Cine le-a spus? nu-mi pot reaminti. Cineva, careva dintre cei prezenți, știu doar că s-au pronunțat...” Acest „s-au” impersonal și neutru, ca-n logistică și-n structuralism, cît e de complice la adresa mea și cum mă înjosește).

Așadar, vorbind, intru în claritate și adevăr și nu mai există cotlon unde să mă pot piti, pășesc în zona de lumină, ascunzișurile dispar instantaneu. Ori, dacă nu-mi aduc aminte, dacă fac psihic gestul destinderii și relaxării, mă pierd în fumul confuziei, mă rătăcesc în neaducerea aminte, mă dau pradă dulcelui delir al evanescenței și atunci *iar recunosc*, recunosc pentru că acum totul îmi este egal, pentru că totul e cenușiu și aidoma, pentru că nimic nu are însemnătate și precizie. Pătrund în lumea noului roman și a literaturii fără personaje: a lui **se**, a lui **ei** și a **celorlalți**, unde **eul** și **șinele** pier, se confundă în mulțimea nediferențiată. Personalitatea (ce-i aia?) se cerne mărunț, se fărâmițează, trece toată prin sită.

Oricum aș face, sunt pierdut.

Ești pierdut, ești pierdut, mă leagănă duiosul balansoar al cedării și oboselii, al scîrbei, al uimirii, al prieteniei recunoscătoare. (Ea face doar *tot* ceea ce poate face. *Vrea* să mă ajute. În fațetele cristalului sclipesc luminările de pe masa festivă).

Sunt pierdut și pentru că asta trebuia să-mi fie soarta – asta, nu alta. Oare nu-s un mînjit, un ratat, un îmbătrînit în concesii și cedări, în rușinate mîinii, în supărări grotești, în zvîcniri de invidie, de mîndrie sîngerîndă, de pofte mereu treze, satisfăcute dar niciodată măreț și pe deplin, mereu ciuntite, nu-i locul meu firesc printre murdării, printre căldicei, haznaua asta odihnitoare a renunțării și supunerii, a *confirmării adevărului* adevărat nu-i ea capătul logic al unor lungi purulențe? La ce bun să mă mai amăgesc pe drumurile depărtate ale mîndriei și demnității? Inaccesibile. Calea-i barată definitiv.

Ce-are a face dacă l-am spart sau nu? Are. Ceva îmi spune stăruitor ca are. Stăruitor, dar în surdină. Înțeleg prea bine – din ce în ce mai bine pe măsură ce lunga confruntare merge înainte cu oblojite mânuși – că acum se ia hotărîrea, că de aici se va declanșa totul. Și drăcovenia e că oricum aș suci-o tot prins în capcană rămîn. Ori pe calea adevărului ori pe a lunecării în ceața deșertăciunii, tot pierdut sunt, tot va trebui să recunosc. Atîta doar să mă îmbie mai amețitor și parcă mai cu îndurare calea neaducerii aminte, calea confuziei, unde toate-s egale și lipsite de sens, de importanță.

Sunt pierdut!

Pierdut? A! nu. Iată că din fundurile Pantelimonului și ale Cluceresii – ale mahalalei și satului – mijește deodată un alt gînd, o *a treia soluție*.

A! nu, umilința cedării e de la diavol. În jur nu-i ceață, în mine nu-i delir sunt în plină realitate, ce văd e adevărat. Pantelimonul și Clucereasa îmi șoptesc - asemenea unor colegi de nădejde care *sufală* precis: ce, te lași prins de fantasmagorie? Ia vino-ți în fire. Da, ea. Da, totul e adevărat. Să fii calm și cinic și abil. Repetă, abil. Da, există, mai există o negîndită a treia soluție. Datoria ta în clipa asta e să fii vulgar de calm, de îndemînatec, de nepăsător.

Fii țăran, ovreiașule. Fii mahalagiu. *Nea Matache* pe care l-a furat slujnica; *nea Pană gîlcevosu* pe care vrea să-l înșele vecinul; *nea Ionică* pe care consoarta nu-l duce de nas; *unchieșul Pândeale* încurcă lume, *moș Urcan bătrînul* la care fartițiile nu țin. Nu sunt pe Venusberg și asta nu-i noaptea Valpurgiei. Sunt într-un birou de anchetă al Securității, pe calea Plevnei (degeaba, punîndu-mi ochelarii negri, m-ați învîrtit cu mașina prin curtea Malmaison), și asta-i T., care a trecut de partea lor... De ce? Cum oare? Nu se poate! De ce, nu știu și nici nu mă interesează, iar cît privește imposibilitatea, iată că se poate. Să nu fiu scolastic, untdelemnul îngheață, orice ar spune Aristotel.

Paharul? Desigur că știu. Desigur că l-au spart. (Un gest stîngaci și cît de rușinat m-am simțit. A, cioburile nu aduc noroc decît pe nemțește). Dar singura mea datorie acum e să fiu calm, isteț și încăpățînat. Dur. Tare de cap. Ursuz. Laconic. Îmbufnat.

Soluția a treia. Nici nu recunosc că l-am spart, nici nu mă las pradă ameteții. Nici tu prostia fricii, nici tu vraja buimăcirii. Ci altceva: minciuna. Minciuna liniștită și pricepută.

Asta-mi rămîne, asta e calea a treia; să fiu țăran deștept și mahalagiu viclean. Calm și dîrz. La înălțimea lor. A ei și a lor. Nu mai sus. Nu-mi aduc aminte, punct și gata. Și nu știu. Și tac. Și amuțesc. Nu recunosc. Nu cedez. Nu știu, *dom'le*. Nu-mi aduc aminte de nimic. Ca un țap logodit. Nici în pat nici sub pat. Nici în car nici în căruță. Ca fasolea în ziua de Paști. *Nea Lache* la iarmaroc: nu lasă nici o para din preț; *nea Simache* la judecată: nu se lasă el îmfundat. *Nea Gruia* la tocmeală: nu și nu și iar nu.

Iată a treia soluție – neașteptată și stranie: minciuna. Minciuna binecuvîntată, șoptită de Cristos. (Cristos: el e, nu m-a uitat, bat clopotele toate. Voi fi al lui. Sunt al lui. Al lui am fost mereu. În cea mai infimă dintre fracțiuni de secundă al lui devin pentru totdeauna). Minciuna nerușinată, domoală, cît mai iscusită. *Feciorul lui nea Tache vameșul*. Tata la plecare: *să nu fii jidan fricos, să nu te căci în pantaloni*. Suprarealismul e de la Paris, delirul o fi bun la Zürich, la cafenea. Aici nu-i acolo. Aici se oprește trenu-n gară, nu gara la tren. Aici e țara lui *Ion*, a Fanarioților și a lui *Soarbe-Zeamă*, aici Vlad Țepeș i-a tras pe solii turci în țeapă, nu le-a spus „trageți întii dumneavoastră, domnilor englezi”, iar Petrance Carp i-a arătat lui Vodă Carol că porumbul se mănîncă cu mîna, aici e pe viață și pe moarte, aici nu e decor sofisticat și suprem de nebunatic, nu-s draperii și delicii, nu-i paradis ori iad artificial, aici e ca la dugheană, ca la tejghea, ca la obor; ca la proces de clironomie; nu-i cu giuvaerice, e cu pietre, cu bolovani (și dintr-odată gîndul mă poartă spre Brîncuși, țăran hotărît care-și cioplește materialul cu gesturi mari de cosaș). Aici e scăldătoarea Vitezda¹: te arunci ori ba. Aici, acum, acum, acum. *Aici de declara* băiete, aici, pe loc, alegi.

¹ Cf. *Ioan*, 5,2.

Acum trebuie să mă aleg, să mă proiectez. Mă avînt? Pot? Vreau? Știu? Ce curios lucru: văd că dacă vreau să apuc pe calea creștinismului trebuie să mint. Cum a mințit și poporul acesta (în mijlocul căruia m-am născut și spre care mă simt mereu atras) – și bine a făcut cînd a fost nevoit să se plece fesului, neamțului, moscovitului. Trebuie să mint așa cum în matematici soluția uneori nu poate fi găsită decît mai întîi complicînd datele, ocolind miezul problemei. Trebuie să mint. Asta înseamnă că lucrurile nu sunt atît de simple. Lumea nu e simplă. Asta înseamnă că bine a zis Julien Benda cînd a zis că urăște pe cei ce complică lucrurile simple, dar nu mai puțin pe cei ce simplifică lucrurile complicate.

Creștinismul, băiete, nu-i tot una cu prostia. Apele râului Tîrgului și râului Doamnei nu curg pentru netoți și clopotele bisericii Capra nu bat numai pentru babe cucernice. Las' că și alea cît îs de surde și tot o potrivesc.

Ea e pe-un scaun la vreo doi metri în stînga mea; *ei* în față, la birou. A, ați vrea voi să mă las cuprins de vraja semi-visului, de fumul amețitor al unei scenografii suprarealiste... Intelectualii or fi slabi, dar cunoașterea cărților nu-i fără de folos căci poate da, acută, senzația unui *déjà vu* ori măcar a unui *déjà imaginé*... Iată că prinde bine. Nici buchea nu-i de lepădat. Nu, oi fi eu ovrei și sensibil, dar ați uitat (și ai uitat și *tu*, cînd ai calculat cu ei, căci bunăvoința ta ce poate fi de nu mijlocul de a mă atrage alături de tine, de a-mi ușura drumul, de a-mi auri și a-mi îndulci pilula de fiere care-i de căcat? – uite că am început să vorbesc buruienos, ca niciodată, și ce stenic e! ce minunat mă simt – chirurgii și militarii d-aia se vede că înjură, ca să nu piardă contactul cu fapta, să nu se lase furați de nepăsare, *să nu le fie tot una*), ați uitat că sunt născut la mahala și trăit la țară. Pantelimonul și Clucereasa. Dur. Simplu. Plin de înțeleaptă șiretenie. *Mai e timp*. Creștinismul nu e neapărat bleg.

Așadar:

- Nu țin minte nimic. Nu știu să fi spart vreun pahar. Nu l-am auzit pe comeseanul nostru spunînd ceva dușmănos.
- Mă, ai fost la masa aceea? Și nu s-a discutat dușmănos?
- La masă am fost, era ziua mea și în ajun fusese a ei. Dar nu s-a discutat dușmănos.
- Nu ții minte?
- Nu.
- Da paharu ții minte că l-ai spart!
- Nici.
- Mă, ți-e prietenă. (Și mi-o arată, dramatic, ceremonios). Recunoști că ți-e prietenă?
- Recunosc.
- Atunci? De ce ar spune că ai auzit ce n-ai auzit? Ce, nu cumva vrei să spui că minte?
- Nu știu. Nu spun că minte. Spun că nu-mi reamintesc eu nimic.

Ceainicul e ceainic. Soba nu-i elefant. În pământ încolțește grâul. Din piatră se fac case și se durează statui. Cristos nu-i Dumnezeu al neorînduiei și al măștilor. *Jupîn Codîrlă greu de cap.*

Iar *ea*? Ea e cu ei – simplu ca bună ziua. E de partea cealaltă. Da, au făcut *ei* ceva încă nefăcut. Au adus, e drept, în lume ceva *nou*; pînă acum dacă voiai să pierzi un om te adresai dușmanilor săi: soției de care a divorțat, prietenului de care s-a rupt, asociatului pe care l-a tîrît la tribunal; aportul *noului*, inovația cea mai de seamă este că pentru a distruge un *ins* ei nu merg la certatăii ci la prietenii lui, la nevastă, la copii, la ibovnice, la cei pe care-i iubește și-n care și-a pus, omenește, prostește, încrederea și setea de afecțiune.

Amețeală. Amețeala e senzația cea mai chinuitoare. Nici o durere nu-i atît de cumplită. Amețeala. Lumea se învîrte, se desface, te desfaci și tu, ești rupt în bucăți. Obiectele se răsucesc, am văzut eu un film expresionist după *Crimă și pedeapsă*; toate erau strîmbe: acoperișurile, gardurile, felinarele. Chinul e atroce. Răsturnarea: prietenul te acuză. Blocurile se prăbușesc. Ea e *dincolo*, acum e din ce în ce mai plictisită, („Ei ce zici? Uite-ți marfa!”) mai chirchită. Cutremurul spintecă solul și-ți spintecă ființa, pe o linie mediană.

Hai, hai, Dostoievski nu a predicat amețeala, ci pe Domnul Cristos. Hai, înțelege și dă-ți seama de ce nu-ți vine a crede: nu ești prea fricos și nu ești sofisticat. A pătruns și-n tine ceva din bruta vulpenie a mahalagiului, din încăpăținarea țaranului. Hai, știi ce ai de făcut, hai *nu te mai amăgi*, ai și ales; poți rezista și ești treaz pe deplin, hai înțelege – oricît te-ar uimi, te-ar speria – dă-ți seama că *ai cîștigat*, ține-l pe **nu** în brațe, e al tău, suprarealismul e doar o teorie, viața nu-i tot una cu visul, aici nu-i ceainărie de opium și nici salon al suavelor miresme, aici e un ticălos de birou de anchetă, statistica dovedește că realitatea nu-i vis: Valery avea dreptate.

Ai vrea tu să te refugiezi în frică, în brumă, în coșmar... ai vrea... Ar fi ușor, – ce dulce ar fi să te poți adăposti între vis și viață, în confuzie sau incert, printre delicioase cadavre sau pe masa de operații, între umbrelă și mașina de cusut, în cada lui Marat transformată în balon zburător, la Samarkand într-un palat din o mie de nopți și o noapte, în *delir*: delirul, izvorul tuturor compromisurilor. Dar nu te mai poți recuza. Cine ți-ar oferi adăpost? S-a zis cu tine, ovreiașule, intelectualule, orășanule: ai încălțat opincile realității, au să-ți bătătorească tăpile. De-acum s-a isprăvit cu delicatețurile și iluziile mîngîietoare, cu pleoapele lăsate peste lascive, odihnitoare alcătuirii de alte lumi, mai blînde, mai ductile. Nu te mai poți refugia în imaginar: ești bun de front, bun de rezistență, bun de minciuni sfinte și grijuliu ticluite, bun de îndărătnicie. Ești bun de foc. Nu ți-a mers la reformare, Nuhăm. Înainte, marș!

– Nae Ionescu spune că cine nu are sînge românesc poate fi „bun Român”, dar cu nici un preț și orice s-ar petrece nu poate fi „Român”.

Așa și este, dacă nu-i decît pe măsura putințelor omenești. Dar ce nu e cu putință la oameni e cu putință la Dumnezeu. Pe cale omenească, obișnuită, după fire, nu poți trece de la însușirea de „bun Român” la starea de „Român”. Dar prin botezul sîngelui, ca vărul meu Teodor la Mărășești, dar pe cale de transfigurare? Cum de nu și-a adus Nae Ionescu aminte de *Matei* 19,26, de *Marcu* 10,27, de *Luca* 18,27? Cum de n-a înțeles că și aici există un drum presărat cu flori de iasomie și cu minuni, al înnoirii care face ca toate să devină cu putință, ușoare? Cui crede că vinul se poate preschimba în sînge, nu-i vine greu a recunoaște că duhul poate săvîrși mutații semiotice cu sîngele.

Biologic, etnic, da. Mistic, problemele se pun însă cu totul altfel și ceea ce nu e cu putință pe un plan devine cu totul posibil, degrabă, pe celălalt.

(*Matei* 19,26: Dar Isus, privind la ei le-a zis: La oameni aceasta e cu neputință, la Dumnezeu însă toate sunt cu putință; *Marcu* 10,27: Isus privind la ei, le-a zis: La oameni lucrul e cu neputință, dar nu la Dumnezeu. Căci la Dumnezeu toate sunt cu putință; *Luca* 18,27: Iar el a zis: Cele ce sunt cu neputință la oameni sunt cu putință la Dumnezeu. – Atenție la acel *privind la ei*, care arată cîtă însemnătate dădea Isus acestor cuvinte pline de tîlc, și greu, poate, nu de înțeles, ci de asimilat).

28 august 1964

Nimeni nu *se face* creștin, măcar de primește botezul, ca mine, tîrziu în viață. Gîndesc că nu-i altminteri nici în conversiunile cutremurătoare. Chemarea e mereu anterioară – oricît de adînc, de subtil, de iscusit ar fi tînuită. Pascal: *Tu ne me chercherais point...*² Mereu logica răstălmăcită: cauți ceea ce ai găsit, găsești ceea ce ți s-a pregătit, ți s-a și dat.

Trag două concluzii:

Întîi, adevăratele temeuri ale concepției creștine: absurdul și paradoxul. Apoi, divinitatea lucrează amănunțit și cu pricepere, și cînd răsplătește și cînd pedepsește. Se înșeală amarnic toți cei ce cred – și nu-s totdeauna nerozi – că-l pot *duce* pe Dumnezeu, că-l pot șmecheri. Nicidecum. Dă sau bate cu nespuse de migălit rafinament. De unde rezultă că Dumnezeu nu e numai bun, drept, atotputernic etc, e și foarte deștept.

29 August

Mii de draci mă furnică vîzînd cum este confundat creștinismul cu prostia, cu un fel de cucernicie tîmpă și lașă, o *bondieuserie* (e expresia lui tante Alice), ca și cum menirea creștinismului n-ar fi decît să lase lumea batjocorită de forțele răului, iar el să înlesnească fărădelegile dat fiind că e prin definiție osîndit la cecitate și paraplegie.

² „Nu m-ai căuta / dacă nu m-ai fi găsit deja” (fr.). Cf. *Le Mysièrre de Jésus*.

Denis de Rougemont: Să nu judecăm pe alții, dar când arde casa vecinului nu stau să mă rog și să mă îmbunătățesc; chem pompierii, alerg la cișmea. De nu, se numește că sunt fudul și că nu-mi iubesc aproapele. Macaulay: este drept că nu avem voie să ne răsculăm împotriva lui Nero căci orice putere de Sus este, dar nici nu trebuie să-i sărim lui Nero în ajutor dacă se întâmplă să fie atacat. (Eisenhower și Foster Dulles în toamna lui '56).

Una e să te răscoli, alta e să aprobi. Când a căzut Iacob al II-lea, s-au găsit episcopi anglicani care să-l urmeze în exil pe regele procatolic, ori poate catolic, numai pentru că era suveranul legitim și, orice s-ar fi întâmplat, nu putea fi înlocuit.

Creștinismul neajutorat și neputincios este o concepție eretică deoarece nesocotește îndemnul Domnului (*Matei* 10,16: „fiți dar înțelept ca șerpii și nevinovați ca porumbeii”) și trece peste textele Sfântului Pavel (*Ef* 5,17: „Drept aceea, nu fiți fără de minte”, *2Tim.* 4,5: „tu fii treaz în toate...”, *Tit* 1,8: „să fie... treaz la minte” și mai îndeosebi *1Cor* 14,20: „Fraților nu fiți copii la minte; ci la răutate fiți copii, iar la minte fiți oameni mari”).

Nicăieri și niciodată nu ne-a cerut Cristos să fim proști. Ne cheamă - fim buni, blînzi, cinstiți, smeriți cu inima, dar nu tîmпиți. (Numai despre păcatele noastre spune la *Pateric* „să le tîmpim”). Cum de-ar fi putut roslăvi prostia Cel care ne dă sfatul de-a fi mereu treji ca să nu ne lăsăm surprinși de satana? Și-apoi, tot la *1Cor* (14,33) stă scris că „Dumnezeu nu este un Dumnezeu al neorînduiei”. Iar rînduiala se opune mai presus de orice neîndemînării zăpăcite, slăbiciunii nehotărîte, neînțelegerii obtuze. Domnul iubește nevinovăția, nu imbecilitatea. Iubesc naivitatea, zice și Léon Daudet, dar nu la bărboși. Bărboșii se cade să fie înțelepți. Să știm, și ei și noi, că mai mult rău iese adeseori de pe urma prostiei decît a răutății. Nu, slujitorilor diavolului, adică șmecherilor, prea le-ar veni la îndemînă să fim proști. Dumnezeu, printre altele, ne poruncește să fim inteligenți. (Pentru cine este înzestrat cu darul înțelegerii, prostia – măcar de la un anume punct încolo – e păcat: păcat de slăbiciune și de lene, de nefolosire a talentului. *Iar cînd au auzit glasul Domnului Dumnezeu... s-au ascuns*).

– Poți să nu păcătuiești de *frică*. E o treaptă inferioară, bună și ea. Ori din *dragoste*: cum o fac sfinții și caracterele superioare. Dar și de *rușine*. O teribilă rușine, asemănătoare cu a fi făcut un lucru necuviincios în fața unei persoane delicate, a fi trîntit o vorbă urită în fața unei femei bătrîne, a fi înșelat un om care se încrede în tine. După ce l-ai cunoscut pe Cristos îți vine greu să păcătuiești, și-e teribil de rușine.

Camera 18

De ce-l sărută Isus Cristos pe marele inchizitor în apologul din *Frații Karamazov*?

Îi răspund doctorului Al-G. pre limba lui, adică în stil indianist: ca să-l freacă de la *avidya*³ la *vidya*⁴ să spulbere *maya*⁵ adică să împrăstie fumul, să îndepărteze vâlul, să risipească magia. După ce este sărutat, marele nchizitor, în sfârșit, vede realitatea. Sărutul, *pe gură*, acționează ca un șoc, zguduie, trezește.

Capodopera artistică are un efect asemănător: și ea dezvrăjește. Credința ne dă bucurie pentru că ne pune brusc de acord cu ce este real. De unde rezultă că realitatea – realitatea cea necoruptă – e frumoasă și că rezonanța e o lege fundamentală. Efectul Moessbauer generalizat.

– După arestarea lui Paul Dim., la începutul lui 1955, Yolanda St. – din familia lui Eminescu, nepoată de fiu a căpitanului Matei Eminovici (pînă prin 54, înainte de a se remărita, iscălea și ea Eminovici) – i-a spus lui T.: „Bine i-au făcut. Sper să le dea măcar zece ani, și lui și celorlalți”. (Vorba vine, dar se vedea că-i supărată.) „Și Nicu al tău, crede că-i stă frumos s-o facă pe legionarul?”

Am fost dojeniți și atunci și mai tîrziu că am trîncănit prea mult, că n-am știut să ne ținem gura. La care am putea răspunde: „Crezut-am, pentru aceea am și grăit – și noi credem, pentru aceea și grăim” (2Cor 4,13) ori „Crezut-am, pentru aceea am grăit” (Ps CXV). Sau l-am putea cita pe un autor mai nou, pe Brice Parain, după care a vorbi sau a tăcea e tot una cu să trăiești ori să mori.

Ne-a osîndit și un tînăr la a cărui părere țin mult. Acesta (Toma Pavel) l-a invocat pe Wilhelm Tell. În stilul noii generații; Tell s-a priceput să tacă, și-a ținut îndelung moaca și ca să evite orice provocare nici nu trecea prin piața unde sta găina lui Gessler. Dar cînd i-a venit la îndemînă, n-a mai stat pe gînduri, a trecut la fapte, fulgerător. *Arde-!!* (Pe Gessler, nu simbolul: pălăria).

Așa e. Argumentul e valabil și-n fond rezumă istoria Românilor. Mărturisesc că vorbele înțelepte ale tînărului m-au usturat. Nu avem însă dreptul să ne apărăm și noi trecutul, isprava? Poate că, în lipsă de altceva, nu-i nici vorbirea de lepădat. În orice caz, face cît o spovedanie, e liniștitoare. Sărmană *apologie*; dar dacă-i singura?

În legătură cu aceasta apare și teribila problemă a lui 2+2=4.

Exemplul lui Tudor Vianu și altora ca el, care țineau cursuri serioase și conferințe instructive ori rosteau fraze armonios și temeinic înjghebate, ne era mereu dat – dat, de nu chiar azvîrlit în față. Dar nu vorbesc oare în deșert? întrebam noi. Nu, ni se răspundea, deoarece afirmarea adevărurilor

³ „necunoaștere” (scr.).

⁴ „cunoaștere” (scr.).

⁵ „iluzie” (scr.).

veșnice este oricînd bine venită, e întotdeauna sănătos și util să arăți că doi și cu doi fac patru. (Doi și cu doi fac patru reprezenta formula bunului simț a dreptului natural, a nesticăcioaselor axiome).

Povestea aceasta cu doi și cu doi fac patru eu o știam încă mai de mult. Știam bunăoară de la Camus că „vine mereu în istorie o clipă cînd cei care afirmă că doi plus doi fac patru sunt pedepsiți cu moartea”. Iar de la Dostoievski, în alt fel, că două ori doi fac patru nu mai e viață ci obîrșie a morții. Omului, zice Dostoievski, i-a fost neîncetat frică de această regulă; o tot caută, de dragul ei străbate oceanele, își jertfește viața în căutarea aceasta, dar se înspăimîntă la gîndul că va da de ea. E un principiu de moarte, și bun lucru este că uneori doi și cu doi mai fac și cinci. Orwell, însă, crede altminteri, crede că libertatea înseamnă libertatea de a spune că doi plus doi fac patru și că deîndată ce lucrul acesta e recunoscut restul tot urmează de la sine.

Cum puteam împăca între ele acestea toate, mai ales că silueta cărturarului care, în mijlocul iureșului, enunță calm adevărurile simple și eterne, nu e lipsită de măreție?

Eram zăpăcit, pînă ce m-am putut lămuri; atît de mulțumit am fost de explicația găsită încît pe loc i-am trimis o scrisoare coanei Lenuța, mama lui Alecu, vajnică reacționară, femeie înaltă și frumoasă, moldoveancă stăpînă pe un grai fără ocoluri și perdele. Coană Lenuța, i-am scris (și mania aceasta de a ne expedia epistole unul altuia, *loco*, a fost și ea criticată cu asprime, socotindu-se curat răsfăț, înlăturînd orice posibilitate de scuză), tiraniile nu interzic rostirea adevărurilor, ci numai a unora, mai bine zis *a unuia anume*, a celui de care *o doare* pe respectiva tiranie. Omul și el înghite să-i spui multe de la obraz, dar se cutremură cînd dai peste ceea ce Englezii numesc „cadavrul din dulap” ori „adevărul de-acasă” și începi a dezvălui ce singur nu îndrăznește a-și mărturisi, cînd riști să atingi punctul fragil și vulnerabil despre care arhitectura esoterică spune că există în orice clădire înălțată pe suprafața pămîntului acestuia și poate duce într-o clipită la năruirea edificiului întreg. *The skeleton in the cupboard* și *home-truth* sunt expresii intraductibile în românește, dar îmbinîndu-le și trecîndu-le în spațiul mioritic, îmi vine a crede că sunt un fel de echivalent al soției meșterului Manole, prinsă în ziduri și-n amintire și rugîndu-se pentru bietul (oricălosul) de om creator cu *suspine negrăite*, ca Duhul pentru păcătos.

Revoluția franceză era gata să îngăduie proclamarea multor adevăruri, dar pedepsea cu moartea pe cel care îndrăznea să îngîne că simplul fapt de a te fi născut nobil nu este un argument îndestulător pentru a ți se tăia capul fără altă procedură decît simpla identificare. (*Legea din Priar*, anul II). Și pe vremea lui Cromwell și a puritanilor se spuneau multe lucruri bine intenționate, dar vai de cel care pune la îndoială absoluta validitate a prescripțiilor morale din *Vechiul Testament*, în sensul lor absolut literal. Și în frumoasele orașe Geneva, Miinster ori Florența, pe vremea lui Calvin, a lui Thomas Miinzer, a lui Johannes von Leyden ori a lui Savonarola se auzeau

cuvin țări pline de adevăruri și lucruri exacte și se exprimau idei vrednice să fie luate în seamă, dar exista de fiecare dată câte un adevăr scandalos – blasfematoriu – cu desăvîrșire interzis folosirii publice. Plata folosirii: moartea.

Secretul, așadar, coană Lenuță, iată-l: doi și cu doi fac patru este o formulă algebrică: nouă ne revine de fiecare dată sarcina s-o aritmetizăm. A spune că doi și cu doi egal patru nu înseamnă a declara ca Tudor Vianu că Goethe a scris *Poezie și Adevăr*; că Voltaire a murit în 1778 ori că Balzac, domnilor, e un realist romantic. Sau a ține, ca George Călinescu, admirabile inedite prelegeri despre viața și opera lui Eminescu. Când alături de tine oamenii sunt tăiați cu fereastră, dacă vrei să enunți că doi și cu doi fac patru înseamnă că trebuie să urlai cât te ține coșul pieptului: este o nedreptate strigătoare la cer ca oamenii să fie tăiați în două cu fereastră. Sub domnia lui Robespierre afirmam că doi și cu doi fac patru cei care se revoltau împotriva faptului că niște oameni erau trimiși la ghilotină numai pentru că se născuseră nobili. (Prevestise el ceva, Beaumarchais, dar nimerise pe de lături, ca Ieremia!). Sub Calvin, la fel, cei care nu puteau să nu se cutremure văzînd că sunt sortiți morții toți cugetătorii care nu aprobau întocmai teologumenele lui *maître* Calvin. Sănătoasă aritmetică ar fi făcut cine i-ar fi expus lui Caligula îndoielile sale cu privire la putința de a conferi calitatea de consul unui cal. Și așa mai departe de fiecare dată. Pe doi ori doi patru, alde Vianu, Călinescu sau Ralea l-ar fi putut aritmetiza vorbind, bunăoară, despre Canal, *drumul cel fără pulbere*.

(Și atunci, nu după ce renunțaseră la măreața lucrare chiar cei ce o inițiaseră, sfidînd astfel jurămîntul depus de muncitori la locul de muncă: nu plecăm de aici pînă nu-l vom termina! Așa cum desigur mai original ar fi fost cine ar fi spus fără să aștepte moartea lui Stalin, cel mai mare corifeu al tuturor științelor, că $E=mc^2$ nu este o formulă idealistă).

De fiecare dată ecuația generală algebrică se cuvinea a fi aritmetizată, adică întrupată în adevărul acela anume ascuns și osîndit de tiranul aflat la putere. E povestea lui Andersen, a regelui gol. La ce bun să afirmi întristat că unirea ortodocșilor cu biserica romană s-a făcut în mod silnic ori să te ridici cu vehemență împotriva cotozirii otomane în perioada cînd altele erau chestiunile *arzătoare la ordinea zilei*: chestiunile arzătoare la ordinea zilei erau închisorile, erau procesele însoțite de recunoașteri și autoacuzări ale inculpaților, erau pedepsele administrative; a le denunța pe acestea ar fi însemnat să rostești că doi și cu doi, fac patru. Evidențierea de către părintele Stăniloae a marilor abuzuri săvîrșite de catolicism sub Habsburgi ori înfierarea de către profesorul Giurescu a jugului turcesc luau – oricît de savanți și de bine intenționați ar fi fost cei doi cărturari un aer foarte înrudit cu 21-ui lui Cațavencu și cu Europa lui Farfuridi, fie spus fără pic de răutate ori lipsă de respect, dar și fără convenționale oculuri.

Mi-a trebuit însă timp îndelungat pînă să-mi pot descărca inima în scrisoarea trimisă coanei Lenuță; eram amăgit și impresionat de cifrele 2 și

4, cu înfățișarea lor atît de concretă și de aritmetică, de serioasă și (vorba lui Manole) de onorabilă; pînă ce, însfirșit, să pricep că formula aceasta aparent numerică este de fapt abstractă și algebrică, ea cerîndu-se mereu tradusă, exemplificată, surprinsă în timp; și anume de fiecare dată în conformitate cu adevărul atunci interzis. A! bieții de noi, tot robi ai istoriei suntem și tot sub vremi.

31 decembrie 1959

Pe de altă parte însă, calitatea de senator roman nu pare legată de o anumită epocă istorică, întocmai după cum Schelling arată că romantismul nu este o școală literară aparținînd unei faze a evoluției gustului, ci una din permanentele propensiuni ale sufletului omenesc. Ovreiul de peste 82 de ani, micul pensionar din București, mi s-a dovedit dintr-o dată, și în chipul cel mai simplu, capabil de simțăminte autentice senatoriale.

După ce i-am povestit cum s-au petrecut lucrurile, mi-a vorbit:

– Ce-ai mai venit acasă, nenorocitul? Le-ai dat impresia că șovăi, că poate să încapă și posibilitatea să-ți trădezi prietenii. În afaceri, cînd spui lăsați-mă să mă gîndesc înseamnă că ai și acceptat. Pentru nimic în lume să nu primești a fi martor al acuzării. Hai, du-te chiar acum.

Eu îl știu de pe vremea cînd se întorcea seara în Pantelimon pe scara trăsorii – marțial; cînd în timpul mișcărilor din 1919 a circulat prin atelierele fabricii în uniformă și cu sabia scoasă din teacă, dar teatru tot îmi vine a crede că joacă, lui și mie, măcar nițel. Mă uit la el mai mult pe furiș, mi-e teamă să nu constat că bravează. Îi arăt că acum nu găsesc pe nimeni și că nici să stau la poarta Securității cu geamantanul lîngă mine pînă Luni n-are nici un Dumnezeu, eroismul fiind foarte aproape de caraghioslîc. Și mă simt istovit, și mai e masa de diseară. Și-i mai arăt ce înseamnă închisoarea cu adevărat, că e bătrîn, că va rămîne singur cu o pensie tare mică; să nu se aștepte la mila nimănui; și nici la vizite; și-apoi mi-este frică; și-apoi nu mi se cere la urma urmei decît să declar adevărul; și nu ne vom mai vedea niciodată; și-așa i-am făcut numai neazuri toată viața măcar acum la sfîrșit să-i îndulcesc o leacă zilele; și, ce mai la deal la vale, perspectiva închisorii, a suferinței, și pe deasupra cu gîndul la nenorocirea lui, mă îngrozește.

(Iminența durerii mereu ne înduioșează și căința, cățel cuminte, vine pe urma pașilor ei).

În parodia bine cunoscută, mamei lui Ștefan cel Mare i se face milă de fiul ei rănit, îi deschide porțile cetății și îl doftoricește. Cît de puțin e parodia la curent cu meandrele sufletului omenesc și cu surprizele pe care le poate rezerva o garsonieră bucureșteană. (Mai tare ca *Misterele Parisului*.) Ascultîndu-l pe tata nu mai încapă nici o îndoială pentru mine că Doamna

Oltea s-a purtat în realitate întocmai ca în poezia lui Bolintineanu. De vreme ce bătrînelul, ce evreul e în stare să-mi vorbească precum o face, oare ce nu-i cu putință? Artificialul e deopotrivă de răspîndit ca naturalul, teatrul ține de esența vieții, Corneille descrie oamenii așa cum sunt, iar la sfîrșitul anului școlar în recitățile elevilor din clasele primare (eu într-a treia: *Ai avut credință Rege, și de-aceea ai învins*) se spun banalități.

– E adevărat, zice tata, că vei avea zile foarte grele. Dar nopțile le vei avea liniștite – (trebuie să repet ce mi-a spus, trebuie; de nu, m-ar bate Dumnezeu) –, vei dormi bine. Pe cînd dacă accepți să fii martor al acuzării vei avea, ce-i drept, zile destul de bune, dar nopțile vor fi îngrozitoare. N-o să mai poți închide un ochi. O să trebuiască să trăiești numai cu somnifere și calmante; abrutizat și moțîind ziua toată, iar noaptea chinuitor de treaz. O să te perpelești, ca un nebun. Cată-ți de treabă. Hai, nu mai ezita. Trebuie să faci închisoare. Mi se rupe și mie inima, dar n-ai încotro. Dealtfel, chiar dacă apari acum ca martor al acuzării, nu fi prost, după șase luni tot te ia. E sigur.

Argumentul acesta din urmă, perfect logic, negustoresc și avocațial, mă impresionează îndeosebi. Doar că șase luni cînd ți-e frică e cît o veșnicie.

Tata însă, din ce în ce mai senator roman, îi dă mai departe:

– Pregătește-ți prin urmare lucrurile pentru luni. Vezi, ia-ți numai lucruri uzate. (Aici a greșit-o rău de tot). Și în astea trei zile care ne rămîn să nu-mi vorbești nici un cuvînt despre proces, Securitate, închisoare. Vreau să le petrecem împreună, plăcut și liniștit.

Așa și facem. Lucru curios, dorm într-adevăr destul de bine, ba și mănînc cu destulă poftă (de mîncat mînca pe aparatul de tortură și osînditul din *Colonia penitenciară* a lui Kafka) și mă port îndeajuns de cuminte.

Lipsesc de acasă numai în ziua de anul nou, la prînz, cînd sunt poftit la dejun de avocatul D. P. a cărui soție mi-e o foarte veche prietenă – și prima, singura mea dragoste din tinerețe. Îmi povestesc cu toții (au doi copii) că au participat la un revelion unde unul din musafiri a picat mort, în timpul petrecerii, dansînd. Bun început de an! comentează ei. De-ar ști că, pe deasupra, în prima zi au chemat la masă pe unul care peste trei zile va fi pușcăriș... îl întreb pe avocat, așa într-o doară (cu toate că acesta era motivul pentru care am ținut să vin și l-am lăsat pe tata singur), ce părere are despre articolul 209 cod penal. Dă din umeri, îngîndurat, posac: condamnarea e sigură, și foarte mare...

3-4 ianuarie 1960

Nu cred să fie prea mare, zice tata. O să-ți dea probabil opt ani. Am eu grijă să-ți las la Gică sau la altă rudă banii pe care-i voi realiza din vînzarea aparatului de radio, a mașinii de gătit, a buteliei de aragaz, a cărților – să

găsești ceva când ieși. (Despre confiscarea totală a averii condamnaților politici habar nu are).

Luni dimineață mă aflu calm. Mă spăl, mă rad, mă îmbrac, îmi verific geamantănașul (plin de gioarse). Nu mi-a fost îngăduit să plîng nici măcar o singură dată în timpul celor trei zile. Tata, dătător de interdicție, nici gînd.

Mă întîlnesc pe stradă în ajun cu profesorul Al. EL, fost spirist, căruia mă apuc să-i spun – atît de emoționat încît îi ghicesc mirarea înduioșată – că există și evrei care iubesc cu adevărat România. Nu încape nici o îndoială, răspunde el politicos, nu numai politicos. I-am vorbit foarte declamatoriu. Se uită lung la mine.

Cînd sunt gata, îmi iau rămas bun de la părintele meu. Sunt cătrănit rău. Tata însă – în pijama, mititel, grăsun, voios – e numai zîmbete și-mi dă sfaturi ultime, ca antrenorul înainte de meci; repede, ca însoțitorul la gară, pe nerăsuflăte, după ce a tăcut în fața vagonului pînă-n clipa finală:

– Ți-au spus să nu mă lași să mor ca un cîine? Ei bine, dacă-i așa, n-am să mor deloc. Te aștept. Și vezi să nu mă faci de rîs, zice. Să nu fii jidan fricos și să nu te căci în pantaloni.

Mă sărută apăsător, mă duce pînă la ușă, ia poziția de drepți și mă salută militărește.

– Du-te, îmi spune.

Cobor treptele în pas normal, fără a privi înapoi. Ies pe poarta blocului. Există ursite, există prevestiri, există telepatie. Pe strada mai întîi cu desăvîrșire deșartă, cu toate că nu-i devreme, își face brusc apariția de după colț o singură persoană: un ofițer de la M.A.I. Mă înfior.

– Cele mai rele clipe din timpul perioadelor petrecute la Securitate. Două:

Într-o noapte, și-i foarte tîrziu, încăpățînîndu-mă în negație - asupra unui punct de altfel secundar, cine a venit de la Paris cu ultimul roman al lui Mircea Eliade și piesele lui Eugen Ionescu, Marietta Sadova? (constat că pentru un fricos ca mine încăpățînarea este singurul liman) – sunt amenințat: o confruntare cu șeful lotului.

Mai întîi nu înțeleg de ce confruntarea este prezentată ca o amenințare. (Sunt încă boboc). Dimpotrivă, mă alină gîndul de a-l revedea pe Dinu. Perspectiva întîlnirii în toiul nopții, în birourile Securității cu un fost reprezentant de vază al intelectualității „prolegionare” m-a și purtat pe aripile zglobii și tîmpe ale imaginației adolescente, ale imaginației aceleia candidă și dezarmantă pe care bătrînii cei mai hîrșiți în banalitate, tăvăliți în mediocru și spălăciți de renunțări tot o mai poartă în ungherele pitulate ale

sufletului, acolo unde prostia se cuibărește și se fortifică definitiv, ca treponema gonită de bismut în străfundul marilor organe interne: va fi ceva dramatic și nobil și mult eroic. Ne vom întrece în a tăgădui. Ne vom întrece în a ne apăra unul pe altul. Ne vom zîmbi. Ne vom strînge mîinile. Vom suferi laolaltă.

– Să vină șeful, domnule anchetator, să vină.

Anchetatorul sună, dă un ordin șoptit și după o lungă așteptare tăcută e introdus Dinu Nc.

Mi s-a dat strașnică poruncă să nu scot nici o vorbă, strîindu-mi-se astfel multe din elementele proiectatului eroism.

Stau cuminte la pupitrul din fundul biroului de anhetă și mă uit; sunt concentrat, atent, doar ochi și urechi. (Doar ochi, ca Mihail Strogov privind-o pe maică-sa, Marfa).

Ceea ce mă îngrozește și mă deprimă dincolo de orice putință de a mă exprima este și înfățișarea fizică a lui Dinu și ținuta lui. Înfațișarea: slab, gălbejit, neras, îmbrăcat în țeale ponosite care nu stau, ci atîrnă pe el; au trecut numai un an și cîteva luni de cînd nu l-am văzut și pe ce necunoscute versante ale lunii (luna cealaltă) a și ajuns! Și ochelarii aceia negri, care-s coșmarul meu, care – aveam să înțeleg abia mai tîrziu – simbolizează întunericul ca opus al luminii lui Cristos. (*Veniți de luați lumină... El era viața și viața era lumina oamenilor. Și lumina luminează în întuneric*). Ochelarii negri nu-s un simplu accident polițienesc, un procedeu de intimidare folosit în faza cercetării. Nu sunt nici măcar o tehnică rafinată de atingere a centrilor nervoși cei mai vulnerabili pentru că sunt cei superiori. Sunt mult mai mult – și de aceea sunt atît de înfricoșători (*Înconjoară-mă, Doamne, cu puterea nemărginită și de viață dătătoare tale cruci și ferește-mă, Doamne, de orice rău amin* zice scurta rugăciune a insului anchetat: pe drumul de la celulă la birou ori în tăcerile interogatoriului ori ca fond mintal obsesiv neîntrerupt: *rugați-vă neîncetat*) –, sunt semnul și pecetea fiarei, tată al minciunii și prinț al spaimelor, voevodul întunecimii. Ținuta: stafia aceasta slăbănoagă și jerpelită, deîndată ce a fost introdusă în cameră și așezată de gardian cu fața la masa de lucru a ofițerului anchetator și de cum i s-a vorbit, a și luat poziția de drepti. Nu i s-au scos ochelarii, eu n-am voie să vorbesc așa îneît nu are de unde ști că sunt prezent.

Din tot scenariul meu s-a ales praf și pulbere. Suntem în aceeași încăpere și totuși plutim pe orbite diferite – practic el e pe Alfa din Centaur – ca electronii cei fără de suflet, ca națiunile ostile din cadrul cine știe cărui imperiu asirian bazat pe cuceriri, ca speciile animale – rațe, curci, pui, mițe, cocoși, ciini, capre, viței – care-și duc paralel și indiferent viața-n ogradă, ca toate aceste orătănii, caprine și bovine al căror singur loc geometric comun suntem noi oamenii, și noi atît de deosebiți de ele, de reduși la interjecții și

onomatopei pentru a putea să intrăm în legătură cu ele, de aflători pe cercuri care nu se întretaie nicieînd.

Şeful vorbeşte pe un ton supus, prompt, concentrat care evocă un lung şi dureros dresaj. Aşa vom ajunge cu toţii.

Nu contestă nimic, confirmă totul, numele mi-l pronunţă cu nepăsare, înşiruit. (Din dosar, în preziua procesului, voi afla însă că figurează primul pe lista prietenilor *cu care se frecventează*). Examenul e scurt şi candidatul a răspuns repede şi bine. Candidatul se şi înclină de câteva ori. Ochelarii negri dau candidatului un aer de milog obsechios, de sărac resemnat şi ascultător, cum erau cerşetorii şi sărmanii – şi cum se cuvenea desigur să fie – în romanele pilduitoare ale veacului trecut, când societatea înflorea puternică şi stabilă, când fiecare stătea cuminte la locul său şi se purta potrivit cu starea lui, când bogaţii calmi şi neroşi de îndoieli distribuiau domol pomenile, iar obidiţii, cunoseîndu-şi rostul, le primeau covârşiţi; când domnii purtau seara numai frac (poezie dedicată Anettei: *deseori când plouă / mă gîndesc la ce frumos era / în anul o mie nouă sute nouă*); când osîndiţii la biciuire, din Rusia, îi spuneau gîdelui, neapărat, blagorodnicia voastră.

Blagorodnice, blagocestive locotenent-major pare Dinu a-i spune lui Onea (care şi el a luat pe scaunul lui un aer virtuos), iar eu nu-s mai bun decît şeful; tac chitic, conform poruncii nu strig: Dinule, sunt aici, Dinule, nu te lăsa voinice, Dinule, am hotărît să mă port bine. Nu strig pentru că mi-e teamă şi mie şi pentru că mi-este şi silă şi sunt supărat ca un copil căruia i s-a sustras jucăria: bosumflat, clocotind de revoltă, zgribulit în dezamăgire, fript de înşelăciune, mă uit la D. şi la anchetator cum s-ar uita ȋncul la oamenii mari care nu-s ei buni decît să tăgăduiască şi apoi să nu se ȋnă de cuvînt, să te piardă din vedere, să-ȋ plimbe prăjitura pe sub nas şi să te trimită, zîmbitori şi cruzi, la culcare.

Al doilea moment, şi mai cumplit: din nou confruntat cu T., aceasta mult mai tîrziu, când am fost adus înapoi de la Gherla, mai întîi la Jilava, apoi iarăşi la Securitate, spre a fi martor într-un proces. T. are acum un fel de statut de martor de profesie: n-a fost trimisă la penitenciarul de executare a pedepsei, o ȋin la Malmaison (*Cum îl cheamă dom'le pe generalul inginer belgian care a construit forturile, începe cu B? Aş de unde, Bartholdy e ăl care a sculptat statuia Libertăȋii de la New York...*) şi o scot la tot felul de procese din partea acuzării.

De data aceasta – şi mi-o aruncă anchetatorul din primele clipe – nu mai sunt cel ce am fost.

M-am înȋtelepȋt şi m-am şmecherit şi eu, se cheamă că sunt puşcăriaş vechi, frecat în anchete, nu mai merge atît de uşor cu mine, ştiu să mă apăr, am învăȋtat. Le-am prins din trucuri, i-am auzit rîzînd. (Asta e dealtfel marea deosebire dintre noi şi cei din occident, neştiutorii: noi *i-am auzit rîzînd şi, vrînd nevrînd, greu de tot, încet, împotriva noastră înşine, luptînd, rezistînd,*

a trebuit pînă la urmă să ne trezim și noi, să dobîndim acces la condiția atît de anevoie de înțeles și de realizat – a șmecherului).

În procesul lui Nego n-au scos nimic de la mine, declarații anodine (*Ce, mă, îi dai certificate de democratism, știi ca-i haz! Și zici că au fost conversații banalei?*) și nu m-au putut folosi ca martor. Am plătit din gros pentru aceasta și mi s-a pus mai tîrziu problema dacă merita s-o fac. Sunt și unii care susțin că nu e necesar să rezisti: semnezi orice, iar la proces, oral, declari ce vrei, acolo spui adevărul și-ți împaci conștiința.

Greșită socoteală. La proces poți spune ce vrei, așa e. Dar și-au pus abilitățile întrebarea de ce? De ce poți spune tot ce vrei și poți afirma că retractezi și că nu știi și că n-ai făcut și că n-ai auzit și că e om de treabă și vechi progresist și că și zii și descarcă-te și liniștește-ți cugetul și încheie pace cu tine însuși și turuie și dă-i – cît te-o lăsa. De ce? Pentru că tot ce spui în public (dacă nu-s ședințele secrete, ca la noi) nu are nici o valoare și nu se consemnează, ori dacă se consemnează se consemnează numai de ochii lumii (cînd e), acolo; declarațiile date în fața tribunalului *nu sunt trecute la dosar* decît dacă se mărginesc la a confirma și menține cele declarate la anchetă. Hotărîrea se dă numai pe baza actelor aflătoare la dosar, unde sunt și declarațiile voastre scrise și iscălite, deșteptilor. Ce spuneți la tribunal e ca și cum ați vorbi la un post radiofonic emițător care nu transmite, ori în receptorul unui telefon defect, pe ecranul unui film mut.

Ea dă și acum o declarație satisfăcătoare pentru anchetă. Dar nu numai eu am făcut progrese, a făcut și ea. Uplete un proces-verbal atît de perfect, de tipizat, de corespunzător, vorbește atît de conform cu ceea ce se așteaptă de la ea să spună – *de acordat* –, ofițerii o tutuiesc pe un ton atît de familiar și de binevoitor-disprețuitor încît mă apucă iar amețeaua, o amețea de data aceasta însoțită de spasme intestinale și de un fel de aprigă luciditate dușmănoasă. Poate că acum e – la patruzeci și opt de ani – momentul în care trec de la copilărie la maturitate, de la visare la cunoaștere, la *awareness*. Mă „lămuresc”. Asta-i lumea și ca dînsa suntem noi. Și cu varza unsă și cu slănina-n pod. Și de avere și de unt, dulceața de pe pămînt. Baba dacă ar avea roți ar fi tramvai, dacă ar avea un coif ar fi ministru de război. Acum, pentru prima oară sunt și eu cu adevărat fanatic. Toate vechile mele vagi atracții înspre legionarism, înăbușite, înfundate, inconștiente, tresar, prind viață. Și mă cuprinde, contradictoriu, si-o milă, și-o groază înduioșată, apoasă.

Cîtă stăruință în detalii! Parcă saltă și bat clapele mașinii de scris. Și a spus... și am spus... și iar a spus și atunci am răspuns... Nu, nu se poate să fie chiar așa. Oi fi surzit, oi fi avînd halucinații auditive. N-am. Și de ce să nu se poată, mă rog? Iată că se poate. Totul se poate. Orice se poate. (Dacă s-a dus să depună că doamna Brăiloiu făcea propagandă monarhistă, proslăvindu-l pe Carol. O văduvă care plimba copiii de ștăbi prin Grădina Icoanei învățîndu-i să vorbească franțuzește, o singuratică, o năpăstuită, numai oasele de ea și pe deasupra disprețuindu-l și dușmănindu-l pe Carol

al II-lea nu mai puțin decât mine). Puterea combinatorie în domeniul moral nu are limite.

Răsfățatură bucureșteană ce ești, fecior de bani gata, becher tomnatic, ovreiaș franțuzit, creștin, nu cumva proaspăt cocoloșit în credință de frică și din nevoia de cuib, de bîrlog, de adăpost, deșteaptă-te și privește unde te-ai băgat: la umbra crucii, a unei unelte de tortură de pe care șuroiește sîngele, pe care stă unul căruia i se destramă bojocii, măruntaiele, rărunchii și nu e numai chinuit și omorît, cu încetul, ci și batjocorit, mai ales batjocorit – și mai ales omorît, ca vita jertfită, ca ucisul ciopîrît cu satîrul de un oarecare spintecător. Mațe sfîrtecate, nădușală, sînge, batjocură, cuie. Țsta e creștinismul, băiete. Nu clopotele bisericii din Pantelimon în zilele de Duminică și sărbători, nu bradul de Crăciun din frumoasa casă Șeteanu, nu barba generalului Zossima, nu bomboanele bătrînei doamne Eliza Boerescu, văduva lui Costică, fratele lui Vasile ministrul lui Alexandru Ioan Cuza, nu sfătoasele glume ale lumețului popă Georgescu-Silvestru, nu botezul din celula 18 – atît de umil și deci atît de maiestos, atît de ascuns și deci atît de strălucitor, nu, nu ecumenismul făgăduit atît de grabnic (și oricum evocator al fastului Romei, splendorilor Italiei și rafinatei topologii latine), nu gesturile de împăcaciune atît de lesnicioase de fapt și, oricum, de izvoditoare de pace, liniște și subterană mîndrie, ci asta: crucea adevărată, enormă, puturoasă, indiferentă; mînjitură, scîrbă...

Aud aevea ori mi se pare numai că iarăși aud *Uite-ți marfa, uite pe cine ne-ai adus*. Parcă nu-i decât un ecou, o reverberație, o durere fantomă ca aceea din membrul amputat. Marfa, în orice caz, sunt tot eu, care acum mă învîrtoșez, care acum pentru prima oară știu ce poate fi durerea cînd se apucă de treabă pe răpunere și cu temei și n-o mai amortizează șocul surprizei, n-o mai îndulcește ciudata elevație care înlăuntrul nostru ține hangul primei dezamăgiri – și se pune a fi ceea ce este și se pricepe a fi – (Camus: De la un anume punct al suferinței și nedreptății încolo nimeni nu mai poate face nimic pentru nimeni, și durerea e sihastră) –; eu care acum știu tot atît de puțin a vorbi ca și cum singurele limbajuri pe lume ar fi algol, cobol și fortran, eu care acum încep să mă îndepărtez din locul unde mă aflu cu viteze apropiate de ale luminii: de data asta l-am luat de la început pe **nu** în brațe și-l țin strîns, bărbătește. Mint liniștit. M-am șmecherit doar. I-am auzit rîzînd, cum de-aș vrea să le pot spune și dragilor mei londonezi: *you didn't hear them laugh*⁶, să le pot cita pe Brice Parain: dialectica e tot una cu iadul, să le arăt că nici cele două bătrîne canalii bārboase nu-s mai bune nici ele – tot aia e pretutindeni, la fel – două pramatii, două podoabe cum îi place a grăi cu predilecție lui Onea.

M-ar auzi oare londonezii? Ar sta să mă asculte? Aflarea adevărului însingurează. Trecerea de la durerea care-ți crapă capul, biruitor, la calmul rece e și ea ocultă și quasi-instantanee, ca și lumina. Lumina, despre care Stephane Lupasco crede că în momentul entropiei finale a universului va

⁶ „nu le-ai auzit rîsul” (engl.).

domni peste tot locul deoarece nu vor mai exista nici un fel de alte particule materiale decît fotonii. Totul nu va fi decît lumină. *Era lumina cea adevărată. Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat...*

Februarie 1962

Și bucuria voastră nimeni nu o va lua de la voi.
(Ioan 16,22)

Așa și eu să mă țin drept! Să nu-mi pierd sufletul.
(Paul Claudel)

Celulele din *Reduit*, la Jilava, sunt deosebit de mohorîte și au reputația unui regim și mai sever decît „pe secții”. La 34 ajung venind de la „secret” unde am fost ținut, cîtă vreme am făcut greva foamei, într-o celulă neîncălzită de cînd a fost construit fortul – odată cu inutila centură din jurul Capitalei – de către inginerul Brialmont. Frigul, mai teribil ca foamea și setea (dar cel mai rău e nesomnul), m-a pătruns adînc.

Trebuie că arăt tare prăpădit, pentru că faimosul plutonier Ungureanu, care mă ia în primire la poarta *Reduitului*, mai că-mi zîmbește (cum s-ar îmbuna, spre pildă, amatorul de bucate alese în fața unui hartan de vînat neîndoios bine frăgezit) și mă încredințează șefului de cameră recomandîndu-i să-mi dea un pat singur și să aibă grijă de mine. Sunt plasat în patul cel mai de lîngă ușă, ca un suspect, și privit cu luare aminte de șeful camerei, un basarabean cu nume rusc, o matahală, posomorit, cu priviri aspre; aflu curînd că-i periculos, se zice că-i un răspopit. Celula 34 e un fel de tunel întunecat și lung, cu numeroase și puternice elemente de coșmar. E o hrubă, e un canal, e un maș subpămîntean, rece și profund ostil, e o mină stearpă, e un crater de vulcan stins, e o destul de izbutită imagine de iad decolorat.

În locul acesta aproape ireal de sinistru aveam să cunosc cele mai fericite zile din toată viața mea. Cît de absolut de fericit am putut fi în camera 34! (Nici la Brașov, cu mama, în copilărie, nici pe străzile nesfirșite ale misterioasei Londre; nici pe mîndrele dealuri ale Muscelului, nici în decorul de ilustrată albastră al Lucernei; nu, nicăieri).

Sunt în cameră și foarte mulți tineri, supuși unui tratament special de gardieni și îndeosebi de șeful camerei. (Ura bătrînilor împotriva noii generații; care merge pînă la alianța cu cei mai înverșunați dintre caralii pentru făurirea frontului comun împotriva *desmățaților și necuviincioșilor*. Un chip de solidaritate de generație și vîrstă, foarte asemănătoare cu solidaritatea de clasă datorită căreia unii țărani, muncitori și mici amploiați urăsc pe codeținuții titrați, boieri sau burghezi mult mai aprig decît pe reprezentanții administrației). Din prima zi constat în toată celula o sete

grozavă de poezie. învățarea pe dinafară a poeziilor este cea mai plăcută și mai neostoită distracție a vieții de închisoare. Fericiti cei ce știu poezii. Cine știe pe dinafară multe poezii e un om făcut în detenție, ale lui sunt orele care trec pe nesimțite și-n demnitate, al său e holul hotelului *Waldorf-Astoria*, și a sa e cafeneaua *Flore*. Ale lui înghețata și limonadele servite pe măsuțele braseriei *Florian* din piața San Marco. Știa el, abatele Faria, ce face pregătindu-se pentru insula Monte-Cristo prin învățarea pe de rost a tuturor cărților. Și nici nu bănuia Nicolai Semenovici Leskov ce bine a grăit povățuind: „Citește și încearcă să te alegi cu un folos. O să ai parte de-o bună distracție în mormînt”. Închisoarea fiind și ea un mormînt, sfatul se adeverește excelent: cui îi place să învețe poezii nu se va plictisi niciodată în pușcărie – și nu va fi singur.

Din acest punct de vedere stau bine. Știu pe dinafară *Luceafărul*, *Scrisorile*, foarte mult Coșbuc și Topîrceanu (are deosebită căutare), mii (cred) de versuri de Gyr și Crainic (înghițite de la început, odată cu alfabetul Morse, de la veteranii legionari); am prins și o mulțime din Verlaine, Lamartine și Baudelaire; sonetul lui Arvers, firește (*Ma vie a son secret, mon âme son mystère*⁷), Samain – *Au jardin de l'Infante* – ceea ce, cînd îl repet ori îl predau, mă poartă cu gîndul la *Ojardindilifant* din la Medeleni și la după-amiezele paradisiace din strada Pitar-Moșu.

Îmi găsesc deîndată un cerc de tineri care vor să învețe *Luceafărul*. Așteptau pe jăratec să vină cineva care să-l știe. În cameră se mai află și un tînăr pastor luteran din Brașov, cu aspect de Gosta Berling; germana îi e limba maternă și e poet el însuși. Înfocat admirator al lui Rilke din care a tradus; și cunoaște nenumărate poezii ale marelui poet, pe care îl recită superb, cu o simțire vibrantă și un tîlc nemaipomenit; are o răbdare de fier și o bunăvoință refractară oboselii. Totul la el pendulează între semizeu și sfînt. Dacă ne-ar spune că

*Mein Vater Parsifal trägt eine Krone
Sein Rittesohn bin ich, Lohengrin gennant*⁸

ori dacă ne-ar mărturisi că e însuși Siegfried picat după a sa *Rheinfarht*⁹ de-a dreptul la *Reduit* l-ar crede orișicine.

Bruder Harald Sigmund – căci așa îl cheamă, îndeajuns de Wagnerian – se dovedește dintr-odată a fi minunea aceea pe care pușcăriașului îi este rareori dat s-o întîlnească, dar de la care, cînd dă de ea, află ce poate fi bucuria: e curajos, e mîndru, de neînfrînt, politicoș ca în salonu prințului de Conți unde se servește *le thé à l'anglaise*, mereu zîmbitor și demn ca modelele portretelor lui La Tour, Perronneau ori Van Loo, și bine dispus,

⁷ „Viața mea își are secretul ei, sufletul meu, misterul său” (fr.).

⁸ „Tatăl meu, Parsifal, poartă o coroană / Eu sunt fiul său, cavalerul pe nume *Lohengrin*” (grm.). Cf. și Richard Wagner, *Lohengrin*, actul al III-lea, scena a III-a în volumul *Olandezul zburător*, trad. Șt. O. Iosif Editura pentru Literatură, București 1968, p. 262.

⁹ „călătorie pe Rin” (grm.).

niciodată somnoros ori posac, doritor și gata în orice clipa să învețe orice, să discute, să asculte, să povestească, să comunice tot ce știe: un domn, un nobil, un erou. Un asemenea om îți dă, puternic, notstalgia evului mediu și te apucă, în prezența unuia ca el, o crâncenă vrăjmășie față de vremurile de astăzi și împotriva democrației din tramvai la orele de vîrf. (*Ce te împingi? dacă nu-ți place ia-ți mașină mică! nu ți-ar fi rușine să-ți fie, nu că-i ieftin un leu!*) Uite că-i un leu, uite că există și lei! Uite că nu sunt numai năpîrci și tîritoare. Uite că *poate* însemna viața și altceva decît supremul ideal al menținerii rîndului la coadă ori al scoaterii vecinului din camera de alături spre a te extinde în locul lui.

Prezența tineretului – incomparabil mai rezistent (moralicește, căci sunt mai toți tuberculoși), mai blind și mai vertebrat decît bătrînii – și a pastorului au ivit în camera aceasta o atmosferă de grandoare, de medievalism hieratic; filfiie invizibile mantii purpurii, lucesc fulgerătoare tăișuri de Damasc. Fiecare gest dezvăluie un donquijotism mocnit. Nu știu cum, dar sosirea mea, respingător de slab și impresionant de palid, duhnind a ger, dîrdîind pînă și-n priviri, însoțit de o aureolă de grevist al foamei, contribuie și ea la accentuarea atmosferei de nobilă sfidare a realității. Mai sunt și doi medici, oameni tare de treabă și niște ostași din Oastea Domnului și niște sectanți, apicultori și ahtiați de psalmi (eu știu și psalmi, învățați mai toți de la bonomul Hariton Rizescu, țîrcovnic onorific la o mare biserică din centrul Bucureștilor); și parcă toți se întrec în a fi gentili unul cu altul și toată lumea învață de dis-de-dimineața pînă seara poezii, pe nerăsuflăte, și se povestesc cărți serioase, și Bruder Harald se depășește pe sine – recită, traduce, predă – și relatează pe larg – cu modestie, dragoste și simțul ecumenic al relativității - viața și doctrina doctorului Martin Luther. De pretutindeni – ca norii de munte - se iscă și se condensează în celula 34 atmosfera aceea inefabilă și fără de seamăn pe care numai închisoarea o poate făuri: ceva foarte apropiat de ce va fi fost curtea ducilor de Burgundia sau a regelui René de la Arles ori a unei *court d'amour* provensală, ceva foarte asemănător cu paradisul, ceva foarte japonez, cavaleresc, ceva ce i-ar fi înnebunit pe Henry de Montherlant, pe Ernst Jünger, pe Ștefan George, pe Marlaux, pe Chesterton, pe Soljenițin, ceva alcătuit din curaj, dragoste de paradox, încăpățănare, sfîntă nebunie și voința de a transcende cu orice preț mizerabila condiție umană; ceva ce evocă numele aristocratice alese drept cele mai exaltante de Barbey d'Aureville: Hermangarde de Polastron și Enguerrand de Coucy; ceva care, fără să înțeleg prea lămurit cum, îmi aduce dureros aminte de neizbutitul atentat din 20 iulie '44 al lui von Stauffenberg și al aristocrației germane¹⁰. Ceva ce-mi trezește în memorie și aceste cuvinte ale lui Leon Șestov: „Pare-se că există două teorii, cu totul potrivnice, despre originea speciei umane. Unii susțin că omul coboară din maimuță, alții că a fost creat de Dumnezeu. Se ceartă grozav. Eu unul cred că se înșeală și unii și alții. Teoria mea este următoarea: cei care cred că omul coboară din maimuță, coboară cu adevărat din maimuță și alcătuiesc o rasă aparte, în afara rasei oamenilor creați de Dumnezeu și care cred și știu că au fost

¹⁰ Atentatul îl viza pe Hitler.

creați de Dumnezeu”. Ceva care sună a idoma cu falnicul ritm al versurilor lui Gyr: „Unde-i Vodă Caragea? *Iancu* vrea să-l vadă!” Ceva ce-mi confirmă în chip strălucit și tangibil afirmația Simonei Weil: „Datorită bucuriei, frumusețea lumii ne pătrunde în suflet. Datorită durerii, ne pătrunde în corp”. În celula 34, bucuria – izvorită din aristocrație, poezii și sfidare – și durerea (căci domnește un frig cumplit, mîncarea e cu totul pe sponci, apa continuă să fie viermănoasă, încăperea e apăsătoare ca într-un film de groază, bruftuiețile curg gîrlă, orice observație a caraliilor e însoțită de ghionți sub fălci și pumni în cap) se amestecă atît de inextricabil încît totul, inclusiv durerea, se preface în fericire extatică și înălțătoare. Cînd vaca mănîncă iarbă, iarba se preface în carne de vacă. Tot așa, cînd pisica mănîncă pește, peștele se preface în carne de pisică. Suferința pe care o asimilăm, dintr-odată, devine euforie. Versurile lui Georg Trakl, învățate de la părintele Harald, întăresc și ele această senzație:

*Wanderer tritt still herein
Schmerz versteinerte die Schwelle,
De erglänzt in reiner Helle
Auf dem Tische Brot und Wein*¹¹.

Da, ne pătrunde parcă pe toți bucuria senzațională de după împărtășania cu pîine și vin, cu mult curatul Trup și prea scumpul Sînge. Hasizii nu se îmbătau oare cu apă chioară invocînd numele lui Savaot? Nu suntem în stare să prefacem și noi mizeria mațului acestuia de piatră și înjosire în entuziasm? Lipsa de entuziasm, zice Dostoievski, e semnul sigur al pierzaniei.

Dar numai entuziasmul nu lipsește în camera 34, și dacă așa stau lucrurile nimeni și nimic nu-i pierdut. Nu ne este rușine nici de exaltări la rece și de un fel de neînterupt extaz, prevenitor și solemn, tot potrivit recomandării lui Dostoievski ale cărui cuvinte „Omul nu există decît dacă există Dumnezeu și nemurirea” le repetăm surîzînd cu subînțeles și ni se par orbitor de evidente.

Și aici, la 34, mi se arată din nou ceea ce mă străfulgerase și la 18: că minunea face parte din viața reală, că e o componentă a lumii. Adhemar Esmein, pe planul dreptului constituțional, constatase desigur același lucru cînd susținea – împotriva așa-zişilor realiști ai științei juridice – că ficțiunile sunt și ele realități. Minunea în celula 34 este știută și acceptată ca un fapt indiscutabil.

Minune este și felul cum ne purtăm unul cu altul, întrecîndu-ne în a ne ajuta, a ne vorbi delicat, a ne face viața cît mai plăcută unul altuia. O percheziție îmi confiscă singura sticluță unde îmi păstram lichidul negru care – spre norocul meu – ni se servește acum dimineața drept cafea în locul

¹¹ „Prag drumetuț trece lin, / împietrit prag - de durere / Scînteiază-n încăpere / Brusc pe masă... pîine, vin”. Cf. *O seară de iarnă*, a 2-a variantă în G. Trakl, *Poezii*, trad. Mihail Nemeș, Editura Minerva, București 1988, p. 57.

mai consistentului terci. Deoarece nu mănînc nimic din cîte ni se dă, „cafeaua” îmi e o prețioasă rezervă. Confiscarea sticlutei ia proporții de pierdere catastrofală. Percheziția a avut loc dimineața și pentru deținerea sticlutei am fost violent surchidit și amenințat. Seara, la ora stingerii (nominală, pentru că becurile nu încetează a-și răspîndi puternica lumină), cînd dau pătura la o parte, găsesc dedesubt o sticlă, mai mare decît cealaltă. Binefacerea e conformă cu cele mai stricte precepte critice, fiindcă nu știu cine a pus sticla, nu pot întreba, nu pot afla. Binefacerea aceasta (și cum de a scăpat prețiosul obiect de la o percheziție severă?) e act gratuit în deplin înțeles gidian, e și mai gratuită decît crima lui Lafcadio. Absoluta discreție recomandată de Mîntuitorul e prezentă neîntinat. Gestul acesta mă copleșește, mă trec fiorii orgoliului, mă clatin și – s-ar fi putut altminteri? – îmi ud așa-zisa „pernă” cu dulcile lacrimi fierbinți ale fericirii.

Ianuarie 1960

În prima celulă de la Securitate, Mircea M., fost gazetar la „Universul”, prins într-o mreață de încurcături primejdioase. Mă primește cu multă, dar și străduită bunăvoință. Se vede cît de măcinat e de hărțuieli. Fiind nou venit nu mi s-a luat pîinița adusă de-acasă și-i dau prilejul, după doi ani, de a mînca o bucată de pită albă.

De la anchetă mă întorc de cele mai multe ori terfelit. Locotenentul-major Onea, dintre „metodele de simplă securitate”, cu mine a preferat-o pe a îndelung repetatelor loviri cu capul de pereți; alteori sunt călcat în picioare (poartă cizme). Mai e și tovarășul maior Jack Simon, mustăcios și rece, cu glas cristalin, care-mi pune în vedere că a hotărît, în calitatea mea de ovrei legionar, să mă omoare cu mîna lui. Deocamdată sunt pus pe rangă, soluție disproporționată față de amenințare, dar neplăcută și ea. Mircea M. se arată foarte complezent, moaie ambele prosoape – al meu și al lui și cu gentilețe stingherit părintească (e mai tînăr ca mine) mi le aplică pe cap, pe coaste, pe tălpi, după cum e cazul.

Într-o seară tîrziu, cînd sunt adus înapoi, îmi ghicește tulburarea deși nu sunt vătămat. În cîteva cuvinte îi relatez – din josnic instinct al confesiunii pălăvrăgite – ce se întîmplase. Fusesem din nou confruntat cu ea. Ofițerii își manifestaseră nemulțumirea față de „marfă”, dar nu stăruiseră, iar la urmă – *mirabilis res* – aprinzîndu-și tacticos țigările și apucîndu-se de taclale ne-au făcut semn că putem să ne apropiem unul de altul și să conversăm liber. A venit spre mine, mi-a vorbit. Nu-i răspundeam. Sunt fîsticit însă, nu aud bine și-mi pare că totul durează mult. Cei doi își continuă la biroul lor pseudo-conversația de actori figuranți în timp ce în mijlocul scenei evoluează și înalță glas eroii piesei.

A vorbit ce-a vorbit, apoi le-a spus ofițerilor că terminasem. Fără grabă, m-a sărutat de două ori: o dată pe fiecare obraz, duios.

Povestioara mea i se pare senzațională lui Mircea M. și vrednică de trecut în analele Securității. Îmi cere să i-o repet, o gustă și nu încetează de a comenta: „Femeile, domnule, femeile. Cu astea nu știi niciodată”.

E mai complicat. Dar accesul destăinuirilor mi-a trecut și renunț la explicații mai laborioase. Cele relatate, în orice caz, i-au plăcut, l-au distrat, l-au liniștit: nu mai e sub anchetă, e sub narcoză, e în fermecata împărăție a birfei, e pornit pe nesfârșitul drum de caravană al uimirii bărbătești în fața sfinxului feminin. *Ich bin der Räuber Orbazan*¹²

În fiecare seară, tovarășul meu se roagă, scurt. (La Securitate e voie să te închini. Aveam să aflu mai târziu, la închisoare, că acolo nu e voie). Când se ridică în picioare, mă ridic și eu și stau lângă el, împietrit, tulburat că nu mă pot asocia, decît printr-un vag și neconcludent gest de politeță, rugăciunii lui. Nu-mi fac cruce.

În a doua celulă. N.N.P., trecut la catolicism, mă îmbărbătează. Se roagă mult, recită rozariul sfântului Anton. Lui îi spun că aș dori să mă botez. E mai mult o veche visare, o tendință, acum fără sorți de împlinire, încep să-mi dau seama că, vorbind pe șleau, e o dorință stăruitoare, ajunsă în stadiul nerăbdării.

Cînd mă înapoiez de la grefă, unde mi s-a adus la cunoștință condamnarea (și nu mi-am putut opri un rictus nervos: *treisprezece ani și muncă silnică* mi se păreau termeni melodramatici), îi arăt că nu e deloc probabil să pot rezista pînă la capăt și că ar fi mai bine să mă botez. Cum însă? Să vezi că, soarta!, n-o să o pot face. N.N.P. – deținut mai vechi decît M.M. – mă asigură că acum nu voi fi ținut mult la Securitate și că voi găsi fără îndoială în închisoare un preot care să se învoiască a mă boteza, clandestin se-nțelege, dar valabil. Toate camerele prin pușcării sunt pline de clerici de tot felul, numai că sunt în general temători, fapta e gravă; primesc sfatul, de vreme ce sunt hotărît să folosesc cel dintîi prilej.

Imposibilul.

Acesta ni se cere.

Altminteri nu încapă nici scăpare, nici ieșire, nici beatitudine. (Și nici liniștea mărunță).

Adagiul juridic nu se aplică în viața morală: dimpotrivă, *c'est à l'impossible qu'on est tenu*. Preceptul de drept (*à l'impossible qu'on est tenu*) are o valabilitate strict limitată în domeniul sinalagmatic.

¹² „Eu sînt tîlharul Orbazan” (grm.). Aluzie la personajul omonim din *Caravana* lui Hauff.

Atîta doar că există două feluri de imposibil: există imposibilul imposibil și există imposibilul posibil. Imposibilul imposibil – cel fizic – nu are deloc o importanță și e lipsit de semnificație. Exemplul dat de vechii juriști – deși astăzi nu mai are haz – e cît se poate de concludent: nu te poți obliga prin contract să mergi în lună. Desigur, nici nu vrea să spună mare lucru. Dar nu asta ți se cere. Ți se cere altceva. Nu ți se cere de a merge în lună. Ți se cere - și-i cu totul altceva - luna de pe cer. Și de preferință albastră.

Atîta timp cît nu ieșim din posibil, din contabilitate, nu putem nici concepe, nici pretinde paradisul.

Ce puteam face? întrebă executorul ordinelor date de un regim tiranic. Ce puteam face? întrebă ostașul care a primit o misiune strigătoare la cer. Nimic, firește, nu puteau face nimic. Și nici nu trebuie osîndiți că n-au făcut nimic, că s-au supus și au executat. De aceea și sunt procesele de la Niirenberg o greșeală și o rușine. Ceva totuși puteau face – și fără risc: puteau să nu săvîrșească păcatul de prostie, puteau adică să nu facă exces de zel, ci dimpotrivă: să execute agale și-n silă, să mai amâne nițel, să transforme lenea în virtute, s-o ia încetișor de tot. Asta puteau – și din păcate mulți n-au făcut-o.

Iar dacă vreunul ar fi vrut (și ar fi putut) să fie sfânt sau erou sau creștin, tocmai asta făcea: imposibilul. Nu executa, fie ce-o fi! (Și unei acțiuni care transcende și rupe monotonia vieții automate este de presupus că Dumnezeu nu i-ar fi răspuns prin nepăsare). S-ar putea ca definiția eroismului și sfințeniei să nu fie decît aceasta: să faci imposibilul posibil. Nu poți - om de pe stradă – călca pe lună sau pe Marte, dar luna de pe cer poți s-o cucerești: ajunge să faci ceva ce este cu neputință în cadrul prudenței temătoare și logicii afierosite contabilității. Executarea negrăbită, șireată, reticentă a ordinelor tiranice, bunăoară, ține de imposibilul posibil și de libertatea de a refuza. Legile lumii, așadar, nu-s o piedică totală pe calea ce merge spre paradis: sunt doar o piedică mai grea ce poate fi înlăturată prin reconsiderarea noțiunii (superficial examinată) de imposibilitate.

(Omul de pe stradă. De parcă nu ar intra și într-o biserică – ai cărei întemeietori au știut să spună nu împăraților romani – sau n-ar avea și casă, unde-și petrece noaptea, perioadă a reflectării; căci dacă bufnița stă lîngă înțeleaptă zeiță Pallas pricina este că numai după pripa zilei urmează gîndirea, nocturnă și calmă).

Smochinul neroditor. Acesta cred că este sensul la prima vedere atît de nedrept al parabolei, unde Cristos mai degrabă îl recuză pe smochin, îi spune „lipsește din fața mea”, decît îl blestemă. Parcă Cristos ne cere să lucrăm după soroace și regulamente, ca la bănci. Frumos motiv: nu-i timpul meu! Oricînd e timpul de a face binele. Oricînd e timpul de a-l îndatora pe Cristos. Și după cum împărăția lui Dumnezeu va veni pe negîndite, pe furate, tot astfel și faptele care o prevestesc nu țin seama de termene și contracte.

Sau parcă prietenia stă în a răspunde: te voi ajuta *dacă pot*. De-așa prietenie... Prieten se numește omul care te ajută fără ca verbul să fie urmat de un complement adverbial circumstanțial de timp sau de loc sau de mod. Iar Domnului cât îi place să ne dea numele de prieteni ai săi!

– Din pilda talanților reiese că omul care a plecat departe, și-a chemat slugile și le-a dat pe mână avuția sa, este însuși Dumnezeu: pe acela care, restituind un talant – atît cît promise – răspunde: „Doamne, te-am știut om aspru, care seceri unde nu ai semănat și aduni de unde n-ai împrăștiat”, stăpînul nu-l contrazice, dimpotrivă îi confirmă caracterizarea, repetînd-o (*Matei 25,26*). Și, imediat după aceea, urmează straniile cuvinte: „Căci tot celui ce are i se va da și-i va prisosi, iar de la cel ce n-are și ceea ce are: i se va lua”.

Rezultă că lui Dumnezeu nu i se pot aplica simplistele idei pe care ni le făurim noi, oamenii, despre dreptate și că relațiile noastre cu Dumnezeu nu se întemeiază pe un *do ut des* contabil, în care noi să fim întotdeauna creditorii și beneficiarii pasivi.

Dumnezeu seceră și unde n-a semănat: înseamnă că trebuie să dăm de la noi, să ne străduim, să dăm cu împrumut, să luăm inițiative. Atitudinea de: parcă ce rău am făcut eu! eu n-am făcut rău nimănui! fac și eu ce pot! dacă nu pot mai mult! este – vorba *lor* – o atitudine de gură-cască, se află în contradicție cu parabola talanților și vădește că n-am înțeles cît de grav e păcatul de lenevire și cît de concret consideră Dumnezeu îndemnul: cerurile se cuceresc. Nici cît de grav, de stăruiitor ni se cer efortul și năzuința spre imposibil, de nu chiar imposibilul însuși.

– Cu Dumnezeu nu-i de glumit: „Ieși din țara ta și din rudenia ta și din casa tatălui tău”, „Ia-ți crucea ta”, „Vino după mine”, „Vegheați dar”, „Spălați-vă și curățați-vă!”, „Du-te și strigă”, „Scoală-te, ridică-ți patul și umblă”.

Nu se stă locului; nu-i rost de încropire, de confort, de moale visare; Oblomov e osîndit; în lene, boală și nebunie nu-și poate nimeni găsi pretext. (Și nici măcar în dreptate: smochinul).

Dar Marta, atunci, de ce e dojenită? Pentru că o rețin fleacurile, se ostenește în zadar și pierde măsura, se agită. Domnul ne cheamă la treburi serioase: *moartea e pe noi*, și noi cu țigara în pat (ca Oblomov) ori ne spetim pentru niște blide ca și cum ar fi esențe (ca Marta)!

– Fraza cea mai de folos pentru a te apropia de creștinism și a începe să întrezărești o diră de lumină este alcătuită din aceste câteva puține, uluitoare cuvinte ale lui Sir Thomas More (*Saint Thomas More* au grijă – îndreptățită grijă – să-i spună catolicii englezi), adresate unui prieten căruia voia să-i

dovedească absoluta încredere ce-i acordă și serioasa sinceritate cu care-i vorbește: *I trust I make myself obscure*¹³.

Mai ametoare vorbe nu s-au rostit niciodată, afară de: Cred, Doamne! Ajută necredinței mele. Despre care îmi spun că dacă din toată *Biblia* n-ar rămîne decît ele, ar fi de ajuns pentru a dovedi esența divină a creștinismului. Deși Papini afirmă că *Fericirile* sunt textul pe care globul pămîntesc și omenirea îl pot invoca spre a-și justifica rostul în cadrul unui concurs cosmic, mie unuia „Cred, Doamne! Ajută necredinței mele” mi se pare și mai obscur – apofatic, mai final. E paradoxal, e însăși taina actului de credință prin efectul căruia și legăturile covalente ale codului genetic – numai misterul nu le lipsește! – sunt lăsate mult în urmă. Nu cred și totuși mă rog. Cred și totuși știu că nu cred cu adevărat. Cred de vreme ce-i spun „Doamne” lui Cristos. Și nu cred de vreme ce-l rog să vină în ajutorul necredinței mele. (Și cui îi cer să mă vindece de necredință? Celui în care urmează să cred!). Cauzalitatea e desființată, legea succesiunii în timp, ca tot ce-i material sau psihic, dispare. Și cred și nu cred, simultan. Dedublarea. Contradicția. Deci incertitudinea, angoasa. Conștiința otrăvind totul, otrăvește și credința pe care în clipa cînd ne dăm seama de ea o prefacem, în necredință deoarece gîndind credința o scoatem din inefabil, din candoare.

Dar și ieșirea, nădejdea, nimic nu-i pierdut: pentru că, smerit, adaog: ajută-mă, luînd aminte că omeneasca mea condiție e indiscutabil legată de paradox și contradicție. Simultaneitatea textului ar trebui să ducă la deznădejde dacă n-ar fi acel scurt *ajută* care – fărîmă de bob de sare, infim catalizator cu uriașe puteri de transmutare și nebănuite consecințe combinatorii - rezolvă cuadratura și prefacem strigătul buimăcirii în lacrimile încrederii.

– Acolo, în celula de la Securitate unde am stat cu N. N. P. – nepotul de frate al pictorului Gh. Petrașcu – mi-a fost dat să cunosc și nefericirea cea mai atroce. Coincidențele au lucrat cu o precizie neabătută. Eram prins în capcană, chinuit de ceva de care nu puteam fi *absolut* sigur – dar părea exclus să nu fie așa –, în situația de a nu mă putea destăinui nimănui, nici omului de treabă alături de care mă aflam. Și-ncuiat în vreo patru-cinci metri pătrați. Genunea era lîngă mine: mișunînd, ca-n povestea lui Poe¹⁴ de șerpi, șobolani, apă puturoasă, întuneric și viermi. Spațiul, adică nu: timpul – la mine, spre deosebire de nuvelă – se restrîngea inexorabil. Iar cît despre trupele generalului Lassalle – care la Poe aduc soluția liberînd pe deținutul inchiziției – mi se spusese la anchetă: cu roaba, mă, să fi pornit Americanii voștri (poate că de aceea în jargon de pușcării, deținuții de drept comun – ei, pinguinii – ne spuneau nouă: Americanii) și tot veneau, cît despre trupele generalului Lassalle nici gînd, s-au stins miracolele secolului nouăsprezece. Atunci am cunoscut groaza față către față, am știut ce este *zidul* lui Sartre, întunericul, derîderea, colțul. Va să zică nu scăpasem. Capul face, capul

¹³ „Nădăjduiesc că mă găsesc pe mine însumi obscur” (engl.).

¹⁴ *Hruba și pendulul*.

trage. Prins în cuptor, înăuntru. Ce-ai vrut, băiete, ai avut. În mocirlă. Și de nicăieri nimic. Și groapa, genunea, tot acolo, răbdurie.

Și-atunci m-am aruncat în apa neștiută, fără a fi învățat să înot și cu ochii închiși; în cuptorul încins. Crezînd numai pe jumătate, ori pe sfert, ori și mai puțin, aproape deloc, dar atît de nenorocit încît, nenorocirea însăși substituindu-se credinței, m-am încredințat. Fără de rușine. *Nu, mi-a fost rușine să mă rog.* Poate că de aceea am și fost ascultat.

– Dar cred că mai bine este, după ce am lăsat (și voi mai lăsa) și imaginile și gândurile să se desfășoare cum vor, să povestesc pe îndelete cum s-au petrecut lucrurile, s-o iau de la început.

Aflînd la 11 decembrie că Trixi fusese arestată („Marchiza”, la telefon: nu-i acasă, s-a internat la spital), am știut că va veni repede și rîndul meu. Trecerea cîtorva zile fără să se fi întîmplat nimic îmi stîrnea crescînd mirarea. Dintre toți cîți băuseră ceai din serviciul *Rosenkavalier* erant singurul care mai umbla liber. Am vorbit cu tata. Tata m-a încurajat spunîndu-mi că se prea poate să nu pătesc nimic, dar că se cuvine să examinăm toate eventualitățile. Ne sfătuim și eu ajung în sinea mea la] superstițioasa concluzie că dacă nu sunt arestat pînă la sfîrșitul anului, înseamnă că am scăpat. Din ziua de treizeci și unu decembrie îmi fac un soi de bornă magică, ceva șoptindu-mi din adîncuri neștiute că nu greșesc. Treizeci și... De fapt treizeci, căci cine are să se apuce de arestări în ziua revelionului?

Îi comunic acest termen precis și tatii. Dacă nu mă ridică pînă atunci, sărbătorim amîndoi revelionul cu fast. Tata se învoiește. A depășit optzeci și doi. Vrea puțin curcan și, neapărat, niște icre de crap.

Te întrebî uneori cum de nu-și dă seama cancerosul – care slăbește văzînd cu ochii, pe care doctorul de multe ori trebuie să-l fi pus în gardă prin efectuarea atîtor analize și a biopsiei – cum, încercat de cumplite dureri, poate să nu înțeleagă ce are. Dar nici eu nu-s mai breaz. Picură zilele și cu toate că nu pot să nu știu perfect de bine că este exclus și de neînchipuit să nu fiu arestat, încep să nutresc speranțe din ce în ce mai idioate. Ba mă și vizitează gîndul nebunesc că, cine știe, *ei toți* au complotat în adevăr și mie, numai mie, nu mi-au destăinuit nimic. Îmi joc teatru, îmi făuresc o irealitate din care logica a fost dată afară cu un bobîrnac. Gust, ca de obicei, adîncul farmec al zilelor de Crăciun – din totdeauna cele mai frumoase ale anului, din piatră și zgură să fii și nu se poate să nu te frîngă – care trec cu bine. În ziua de douăzeci și patru citesc ca-n fiecare an *Colindul de Crăciun* al lui Dickens și nici de data aceasta nu izbutesc să-mi țin ochii neumeziți de lacrimi.

Și apoi începe să mă poarte gîndul la revelion; mă grăbește să-l pregătesc. Termenul acesta pe care ți l-ai fixat cu totul arbitrar – mă înțeapă mintea –

nu are nici o noimă; s-ar putea să fii tot atât de bine arestat la întâi, două sau trei ianuarie. Nu, știu eu ce știu: ceva cu totul fără de nume mă face să fiu sigur că dacă trece ziua de treizeci și unu, s-zis, nu voi mai fi arestat în veac. Pînă în treizeci și unu pericolul îl sim intens, iminent, la pîndă.

În tot acest interval mă vad des cu Doamna Z., coana Lenuța, mama lui Al. Pal. Credința simplă, superstițioasă poate, a boieroaicei mă impresionează. De dimineața și pînă seara e la biserica Batistei, cu acatiste. Știe, spre deosebire de puțin inteligentul ei (al doilea) soț – *un ancien beau*¹⁵ – („Lasă că n'or hi atât di răi și iei. I-or șerta, li-o trase o săpuneală-n lese și li dă drumu să se învețe iei minți”) – că lucrurile sunt ireversibile; totuși nădăjduiește. (Are și n-are cancer). E primul meu contact cu minunea ca fapt cotidian, cerut, așteptat. Coana Lenuța crede în minuni; minunile se realizează, altfel n-ar fi aici la biserica Batistei să-l aștepte pe părintele Cazacu, să-i dea acatiste, ar fi la spițerie.

Apare părintele Cazacu, înalt, formidabil, cu barbă de vlădică, și cu o voce de toboșar comunal, de vestitor de Dumnezeu. De închinat firește că mă închin, din copilărie. (Numai în celulă, alături de Mircea M. nu puteam: a fost ultima, deznădăjduita, neroada împotrivire a dușmanului. Pe Doamna Băl, atât de prietenoasă cu mine, o uimesc odată închinîndu-mă în poarta cimitirului legionar de la intrarea în Predeal, cînd vii dinspre Azuga și Bușteni).

Sper și nu sper. Trec și douăzeci și șapte, și douăzeci și opt și douăzeci și nouă. Va să zică icre, curcan, cartofi prăjiți, mazăre, fructe și un cozonac. Am o mulțime de curse de făcut; curcanul ni-l frige o vecină din blocul de alături. Un fel de pseudo-certitudine agitată pune stăpînire pe mine, apoi se preface în tainică siguranță: dacă trece și douăzeci și nouă nu va mai fi nimic rău. Zi 'ntîi cade anul acesta într-o vineri; sîmbătă 2 e sărbătoare legală. Duminică e duminică, joi seara e revelionul – și activitatea e reluată abia luni în 4. Luni 4 e pe altă planetă în alt eon.

(Aveam să aflu după aceea că a fost ziua accidentului de automobil și a morții lui Camus).

Tata e foarte preocupat de pregătirile pentru revelion. Mă tot întrebă cînd am de gînd să iau pîinea. Ar fi bine să iau mai multă, și cît mai devreme. Și nu cumva să uit icrele de crap.

Zilele de douăzeci și nouă și treizeci se scurg netulburate. Nu sună nimeni la ușă, dormim liniștiți. Convingerea mea e că nu se mai întîmplă nimic. Convingere neghioabă și animalică. Știu doar prea deslușit că sunt singurul rămas nearestat și că *nu se poate* să nu fiu luat și eu. Și-apoi, cum aș arăta de n-aș fi arestat? Nu s-ar putea spune că lucrul pare curios, suspect, *devilishly fishy*? Dintre toți care veneau la părintele Mihai numai el e liber; și

¹⁵ „un bătrîn frumos” (fr.).

cîte nu se vorbesc pe seama lui! Doresc același lucru? De ce numai eu nu sunt ridicat? Coanei Lenuța mi s-a părut a-i ghici în priviri -căci în modul ei de a se purta cu mine nu exista decît gentilețe extremă -o nuanță de chinuitoare, neverosimilă îndoială. Nu cumva sunt eu denunțatorul grupului, *turnătoru*? (Exprimarea argotică e acum pe buzele intelectualității și protipendadei, de cînd membrii lor sunt principalii clienți ai pușcărilor). Mă știu curat, așa încît mă plimb țanțoș cu doamna Z. pe străzile din jurul bisericii Batiste și-i explic cele două etimologii ale numelui: de la Giambattista Vecelli, ori Vevelli, favoritul lui Radu Mihnea cel Mare, ori de la un riuleț, Batiștea, afluent al Colentinei - sărman etalaj de erudiție elementară ce ne dă puțința de a depăși nițel mizeria situației. O asigur că sunt resemnat, că nu-l voi mai părăsi pe Dinu, că... - și o dau pe biata mea franțuzească - voi sta alături de el *dusse-je en avoir pour quinze ans*¹⁶. Poate, ba nu poate, ci desigur că exagerez voit sau inconștient - deși frică-mi este (o frică bine înfiptă în tot trupul) și de mai mult. Mi-este teribil de frică, nici nu știam cît de fricos sunt. E o descoperire groaznică, și nu-i văd leac. Mi-e frică, asta e, total, intru în frică așa cum ar intra cineva într-un costum de scafandru. Sunt totuși în stare - încă în stare - s-o stăpînesc, s-o ascund. încă nu-mi clănțâne dinții, încă nu-s livid, încă nu vărs fiere verde. Dar or să vină și astea, judecînd după cît constat că-mi este de frică. Deocamdată mai modific lista bucatelor pentru revelion cu tata, fac cumpărături, paradez pe străzi cu coana Lenuța și-mi caut un refugiu transcendental în vorbirea pe franțuzește; unor urechi ca ale doamnei Z. franceza mea trebuie să le sune foarte străduită.

Toamna 1966

În piesa lui Arthur Miller, *After the fall*, stă scrisă o frază a cărei valoare absolută, dar și profetică, anii aveau s-o confirme, s-o amplifice; anii în cursul cărora drogurile, halucinogenele, compușii acidului lisergic - LSD-ul mai ales -, marijuana (*the pot*), mescalina, peyotl, olilouqui, teonnanacatl (le știu de la Gigi Tz. care a copiat o listă dintr-o revistă americană) ori stupefiantele - opiaceele, hașișul, heroina - și toate produsele zeificate de Thomas Learey și de nenumărații lui credincioși au devenit mărfuri de masă și bunuri de larg consum: *but no pill can make us innocent*¹⁷.

Da, pilulele pot da somnul, ori mai îndeosebi somnolența ori evadarea prin deconectată nepăsare. Nevinovăția însă nu. Pe aceasta nu o poate (re)da și păstra decît numai Cristos, pe calea lui paradoxală, ca-ntotdeauna: dîndu-ne sentimentul culpabilității.

- Paradoxal mai lucrează Cristos și cu păcătoșii, cu viața și cu moartea.

Karl Barth: harul îndreptării e viața noastră, harul sfințeniei e moartea noastră. Ceea ce înseamnă că, în operația îndreptării. Domnul îi spune

¹⁶ „chiar de-aș primi cincisprezece ani” (fr.).

¹⁷ „dar nici o pilulă nu ne poate face inocenți” (engl.).

mortului (adică păcătosului): trăiește! Apoi, după ce l-a scos din păcat, cu alte cuvinte din moarte, și l-a chemat la viață, tot el îi spune celui acum viu: mori! Păcătosul căit – fostul mort care a fost chemat la viață – urmează acum să moară la cele lumești. „Sub aceste două determinări și nu sub vreo alta trebuie să fie trăită viața creștină”.

Iată, întreagă, dialectica lui *mors et vita*: întâi te viază, apoi te omoară: ca să fii cu adevărat viu. A, dacă asta-i viața, viața nu e ușoară, e un fel de moarte. Noi tot zicem: viața, viața e așa și pe dincolo... dar poate că nici nu știm ce e viața adevărată (după cum nu știm ce e moartea), poate că bîjbîim în zăduful apăsător al penumbrelor unui *limbus* și printre confuziile unui vag limbaj... Căldiceii.

– Din sentința lui Arthur Miller reiese de asemeni că fericirea și liniștea nu le putem *crea* noi singuri, pe cale materială – și că ne sunt *date de sus*.

Încă o dovadă a existenței lui Dumnezeu.

31 decembrie 1959

Nu sunt deloc surprins cînd tata mă trezește tare devreme în dimineața lui treizeci și unu. Sunt perfect liniștit, am dormit, hopul l-am sărit, în ziua de revelion nu mai risc nimic. De ce mă trezește însă tata? Are grija pîinii.

Mă uit la ceas: cincî. Îl asigur pe tata că am tot timpul.

Nu-i vorba de pîine, îmi zice. Ai treabă. La ora opt ești convocat undeva.

Și-mi arată un bilețel. Da, e o invitație, în strada Ștefan Furtună, pentru ora opt. Ca martor. Am înțeles. Am înțeles, dar nu în întregime: de ce ca martor? De ce n-au venit să mă ridice, noaptea, ca pe toți ceilalți?

Îmi rînjesc, acru, ofensat, în oglinda din camera de baie, în timp ce mă rad. Frică nu-mi este atîta, cît mai ales mă simt luat peste picior, pătălit: în ultima clipă! înșfăcat, cum s-ar zice, pe scara vagonului. Ce ironie; se joacă cineva cu mine fără grabă, ca pisica cu șoarecele. D-aia e pisica drăcească pentru că-i singurul animal care-și rîde de pradă înainte de a o mînca.

Sunt foc supărat. Surîsul ironic și acru al pesimistului, care știe că totul nu se poate isprăvi decît rău, nu-mi piere de pe față nici cînd sunt gata.

În ultima clipă. Batjocorit. Ca un șoarece. După joacă.

Tata e un om mic de stat, mai curînd grăsuț, cu un umăr nițel strîmb – și umblă greu. A fost inginer și a lucrat pînă la șaptezeci și nouă de ani, în 1956, la fabrică, nu într-un birou. (La Scăeni, în ultimul timp, cînd am

întrebat de el în hala cuptoarelor, muncitorii sticlari îmi răspundeau făcînd semn cu bărbia ori cu degetul în sus. Crezusem că le place să glumească, să mă ia în bășcălie, ce căutam acolo. Aș, tata cocoțat sus pe un cuptor, la cîțiva centimetri de tavan: ajungeai la dînsul numai pe niște pasarele și o mulțime de scărițe metalice, perpendiculare, așa cum sunt pe vapoare. Tata: dacă inginerul nu-i în stare să înlocuiască pe oricare dintre lucrătorii săi și să-i facă treaba măcar la fel de bine ca el, e pierdut). A făcut războiul ca ofițer și a fost decorat. Cetățenia a dobîndit-o prin lege specială votată de parlament înainte de 1914. Dar, la urma urmei, ce și cine este? Un ovrei bătrîn, din București, un foarte mic pensionar, cîteva amintiri, cîteva prieteni, cîteva decorații ascunse într-o cutiuță, un singur fiu. Locuim amîndoi într-o aceeași cameră. O viață întregă nu i-am făcut năzbîtii: nu-i băiat rău, zice, dar e un copil bătrîn. Nu se poate să nu vadă cît îmi e de frică, și ce jignit de soartă mă socotesc în dimineața aceasta și ce chinuit sunt. Și ce pericol îl paște și pe el.

Mititelu (așa-i spun, nu exagerez) se arata însă foarte calm. Mă îndeamnă să-mi pun lucrurile într-o valijoară (e valijoara mamei lui Lilly, pe care n-o să i-o mai pot restitui) și mă îmbărbătează. Liniștea tatii mi se comunică nițel și mie. Dar tot foarte agitat, nemulțumit mă simt. Și mai ales păcălit. În ultima zi! În ultima clipă! În treizeci și unu!

Citația de convocare a venit în după-amiaza de treizeci, în timp ce nu eram acasă, fiind înmînată contra semnătură tatălui meu. Care însă nu mi-a arătat-o cînd m-am înapoiat, destul de tîrziu, spre a nu-mi tulbura somnul de noapte. (Și încerc pentru prima oară, abia perceptibil încă și foarte vag, o prevestire, o premonițiune, o primă vădire a spiritului boieresc și generos pe care aveam să-l întîlnesc des și amplu în detenție; deocamdată nu-i decît un gen de imagine subliminală, un licăr, un tremur ușor, dar gestul părintelui meu - căruia nu-i va fi fost ușor să tacă și să se poarte de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic - îmi pune un nod de înduioșare în gîtlej).

- La închisoare aud povestindu-se - versiunile diferă destul de mult între ele - filmul *Generalul de la Rovere*.

E o producție a neo-realismului italian, și totodată relatarea unui caz de transfigurare, cu iz de piesă de Pirandello.

O pușlama din Roma ajunge a fi, datorită unor încurcate împrejurări, pus în situația de a juca rolul unui general-conte care-i șeful rezistenței italiene din sudul țării în vremea ocupației germane. O anume asemănare fizică îi înlesnește jucărea rolului de care încetul cu încetul se îndrăgostește, ca și de mediul, atît de nou și de surprinzător pentru el, al deținuților politici, unde jertfa și onoarea sunt lucruri comune. Deși germanii îl folosesc numai pentru ca să afle identitatea șefului rezistenței din nord, el nu se poate hotărî să trădeze pe omul asupra căruia este edificat din primele zile.

Ca actorul care nu mai vrea să coboare de pe tron în piesa *împăratul*, pungașul intră în pielea personajului. Până la urmă, somat să-și aducă la împlinire misiunea și să dezvăluie numele celui urmărit de germani, fostul escroc, proxenet și măsluitor, luându-și falsa identitate în serios, acceptă să plătească impostura cu prețul sîngelui. Directorul închisorii, un ofițer german, îl trimite în fața plutonului de execuție, nu fără a-i purta respect. Falsul general-conte își încheie viața în mod solemn, tragic și cavaleresc. Și poate că nici adevăratul de la Rovere nu ar fi murit cu mai mult curaj și mai aprigă măreție.

Eroul filmului se transformă, jocul devenind pentru el realitate; personajului întruchipat i se subsumează cu desăvîrșire, de nu-l întrece, potrivit cu teoria lui Jean Genet după care impostura, uneori, e mai convingătoare decît modelul autentic.

Povestirea filmului acestuia mă cucerește și mă impresionează teribil (magica atracție a nobleței și răscolitoarea posibilitate a transfigurării): îl ascult mereu cu atenție și cu egală emoție. Mi se pare atît de minunată transformarea creștin-pirandelliană a eroului, un jalnic biet hoț prefăcut în nobil erou!

Tot așa, exemplul actriței spaniole din secolul al XVI-lea: aceasta joacă într-o piesă rolul unei călugărițe. La sfîrșitul spectacolului, refuză net să dezbrace rasa pe care o poartă și declară că vrea să rămînă cu adevărat monahă și să se îndrepte numaidecît spre mînăstirea respectivului cin.

Publicul, în genunchi, îi deschide un coridor prin care trece.

Actorul roman care, făcînd-o pe creștinul botezat, după imersiunea efectuată în parodie pe scenă, se declară creștin cu adevăratelea; lumea aplaudă zgomotos jocul atît de natural al interpretului, atins de har, pînă ce, înțelegîndu-se că nu e glumă, neofitul e dus la moarte.

Alphonse de Châteaubriant în *La reponse du Seigneur*: devenirea e regula generală, oricine și orice poate deveni oricine sau orice altceva. Pasărea poate deveni trandafir, omul: sfînt, erou.

După ce închid prăvălia și trag oblonul, tinerii tajghetari japonezi nu Pleacă zoriți acasă; se strîng laolaltă să asculte, plini de simțăminte reverențioase și pînă tîrziu, povestiri cu nobili samurai călăuziți de principiile bușido.

(De mirare că în *Mitul veacului al al XX-lea*, Alfred Rosenberg a] deslușit numai puterea sancționatorie a sîngelui, sîngele ca statică pecete a neschimbării. În vreme ce sîngele, elixir irezistibil, poate preface și spăla totul și pe oricine).

Eu sunt generalul de la Rovere! Oricine se poate face pe sine, oricîndj samurai!

Creștinismul e transmutație, nu a elementelor chimice, a omului). *Metanoia*. Aceasta e **minunea cea mare** a lui Cristos Dumnezeu: nu înmulțirea vinului, peștilor, piinii, nu tămăduirea orbilor din nașterel slăbănogilor, gîrbovilor și leproșilor, nu, nici învierea fiicei lui Iair, a fiului văduvei din Nain și al lui Lazăr – toate semne bune pentru prea puțin credincioși ori făcute ca să se împlinescă prorociile ori ca să se arate slava lui Dumnezeu ori manifestări de milă ale Domnului (*Milă îmi estm de mulțime; și văzînd-o Domnul i s-a făcut milă de ea*), toate concesii ala divinității –, ci transformarea făpturii.

Pină unde poate merge: la ceruta răstignire cu capul în jos a lui Petru, care se lepădase.

31 decembrie 1959

Am cu mine valijoara, în buzunar cîteva tablete de vitamină C și de piramidon și o carte groasă.

La Securitate sunt deîndată primit foarte cu multă politeță, poftit într-o cameră mare și frumoasă, așezat cu cinste pe un scaun în fața unei măsuțe. La o masă lungă, de cealaltă parte a încăperii, se instalează o întregă comisie de ofițeri. Mi se ia un interogatoriu, începînd ctj identificarea. Totul decurge cu multă ceremonie și afabilitate. Deși nici furia nici supărarea pe soartă nu mi-au trecut, mă țin destul de calmi Cartea groasă am pus-o pe masă în fața mea și în pauze citesc. Din cina în cînd fumez o țigară (*dar firește că aveți voie, cît doriți, sunteți doar nu învinuit, ci martor*) ori sug cîte o vitamina.

Interogatoriul durează pînă la ora trei precis. Oricum, constatare; ca n-am fost chemat pentru arestare, că nu voi fi reținut, mă liniștești Mă rătăcesc în formulări vagi, dar partenerii mei știu ce vor. Două lucru: nu-mi plac deloc: întrebarea „Ce legături infracționale ai avut cu C. Noica?” și zîmbetele și șușotelile care întîmpină vorbirea mea despre întîlnire *la gîrlă*. (Așa mă înțelesesem cu ea că voi spune unde l-am cunoscut la Cîmpulung pe Al. Pal., pe atunci în clandestinitate, cu mustăți și numeli de Crăifăleanu). Vasăzică răspunsul meu era dinainte știut, *sconta*, întrebările iau un ritm mai rapid, tonul devine mai rece. De cedat însă nu cedez. Nu recunosc caracterul infracțional. Și spre imensa mea surprindere, stărui destul de hotărît în refuz și dau o declarație care-i apreciată ca fiind cu totul nesatisfăcătoare și nesinceră.

Urmează o întregă „comedie”: se trag perdelele (de catifea de culoare închisă) spre a crea o atmosferă de panică. Pauze încordate. Comisia iese și intră iar. Sunt și *ieșiri false*, ca la teatru: comisia se oprește în prag, dînd să iasă, se răzgîndește și revine. Mi se promet cîte-n soare și-n lună, unele tare plăcute. Se prevestesc apoi gravele nenorociri și funestele consecințe ale fanatismului meu. Mi se dă sfatul să-mi bag bine mințile în cap. Mi-este pe

larg invocată bătrînețea tatii pe care nu-l pot doar lăsa, vezi bine, să moară ca – firește – un ciine. Despre tata dealtfel par să aibă cu toții cea mai frumoasă părere. Mi se dă de înțeles că va fi halal de mine. De la fabrică voi putea lipsi oricînd, lucrul acesta se va aranja cît ai clipi din ochi. Și ce voi avea de făcut? Aproape nimic: o dată pe lună, ori și mai rar, sau poate mai des - eventual, se va vedea - voi face cîte o mică vizită, nu aici, a nu, o vizită foarte discretă, undeva, la o adresă, la mai multe, într-un bloc oarecare, într-un apartament foarte oarecare. (Parcă ar fi descrierea Arnotenilor, ori versuri de Mușatescu, de Toneghin, de Pribeagu). Și apoi, ce naiba, zău așa, nu se poate să nu înțeleg, oricît aș fi de reacționar (- zîmbete -), partizan al hitleriștilor și ucigașilor de evrei tot nu pot fi. Nu mă pot face complice al unor asasini cu mîinile înroșite de sîngele coreligionarilor mei. Într-atîta de orb, de prost, de nebun nu se poate să fiu. Așa încît ceea ce mi se cere nu-i decît un act de dreptate. Și ce mi se cere? Să spun că în prezența mea s-au purtat discuții dușmănoase și s-a complotat împotriva securității orînduirii de Stat și că, din slăbiciune, m-am lăsat și eu antrenat în discuții și n-am avut curajul să înștiințez autoritățile deîndată, dar că-mi dau seama, regret și subscriu cele de mai sus.

Declarația pe care o semnez la trei (și un minut?) în fața unei comisii vădit nerăbdătoare (perdelele acum îngăduie luminii cenușii de afară să pătrundă în cameră – și afară e nițel umed și strada e vătuită în nostalgie – *asta-i vremea care mă îndeamnă cel mai mult la băutură*) să se pregătească de revelion e senzațional de neconcludentă pentru scopurile anchetei și-mi dă un neașteptat sentiment (îl știu tranzitoriu) de elevație: nu numai că nu am acuzat întru nimic pe nimeni, nu numai că n-am recunoscut nimic, dar am și semnat doar după ce s-au făcut – în margine – toate micile rectificări pe care, cicălitor, le-am cerut. Notele marginale dau declarației aspectul unei teze corectate de un belfer tipicar.

Nu-mi vine a crede că eu sunt eu. Mi-am jucat, văd, rolul pînă la capăt. Mă descopăr pentru prima oară încăpățînat. Și iau aminte că mi-a plăcut să joc teatru. Dar frică tot îmi este.

Căci n-a fost decît actul întîi – de nu prologul. Mi se dă un răgaz de trei zile pentru gîndire urmînd a mă prezenta luni 4 ianuarie la orele opt cînd mi se spune că o să văd eu. Politețea totuși nu încetează cu totul. Sunt amenințat dar și sfătuit de bine; promisiunile nu sunt retrase. Au aerul de a insinua că mi s-a acordat satisfacția unei prime runde pentru „salvarea feței”, stabilit fiind ca luni să trecem la treburi temeinice și de la ifose la supunere.

Mă simt totuși, după binețe, teribil de ușurat și fericit. Umbră: înainte de plecare, rămas singur cu mine, ofițerul care-mi restituie buletinul da identitate îmi spune iar grav și rece: bagă-ți mințile în cap. Tonul e – cum să spun? – fatidic.

A fost mai tot timpul vorba de tata. Se pune mare preț pe forța lui de convingere; pe înțelepciunea, cumînțenia și seriozitatea bătrînului. Îmi va

arăta el ce trebuie să fac. Fără doar și poate. Mi se lasă trei zile să mă sfătuiesc cu el. Dar valijoara asta de ce ai adus-o? A! în vederea arestării asta e un gest provocator. Noi nu te-am chemat să te arestăm. Dacă voian să te arestăm procedam altfel. (Ceea ce e drept). Te-am chemat ca martoi liber să declari lucruri adevărate, să ajuți anchetei, și vii cu valizal Provocare! În sfârșit, du-te acasă, stai frumos de vorbă cu bătrînul, în el ai încredere, și vino luni...

Sunt din ce în ce mai grăbiți cu toții...

– Lucrurile acestea, ale credinței, încep așadar de mult. Rudolf Otto împarte: *mysterium fascinans, mysterium tremendum*.

Să le iau pe rînd. Fascinația pentru mine a început aproape din totdeauna, adică din copilărie, în comuna purtînd nume de sfînt ori da tîlhar: Pantelimon. Pe atunci cu totul în afara orașului. Odată cu lăsării serii nici un bucureștean nu cuteza să mai intre în mahala. Își aveau flăcăii geloși și mîndri de cartierul lor, domeniu rezervat. Erau și numeroși bețivi, de bună seamă, cum să nu fie, zăvozi care lătrau în tăcerea nopții ori se repezeau la trecători, drumuri desfundate, praf, noroi. Dar totul, și nu numai pentru copilul ce eram, se proiecta pe un fel de pace patriarhală, pe credința fiecăruia că lumea în străfundurile ei cele mai tainice nu-i totuși ostilă și rea; că, la o adicătelea, oamenii nu te vor lăsa, că o bucată de pîine și un pahar de vin tot vei găsi pe undeva; că pînă-n clipa morții, se-nțelege – nu vei fi dat afară de la locul și culcușul tău; că lucruri cîl totul de mirare și de-a dreptul înfiorătoare nu se vor întîmpla. (Un fel da *acoperămînt* – al Maicii Domnului mai ales care cheazășuiește oamenilor de treabă – și dacă-i vorba așa toți suntem de treabă – caracterul îndepărtat și improbabil al tragediilor).

La biserica Capra, așezată mai spre oraș, se duceau Duminca și de sărbători aproape toți; măcar primprejur. Ca proprietari de fabrică și la poftirea preotului Mărculescu, mergeau și părinții mei. Biserica, lipsită de orice frumusețe dar încăpătoare, avea clopote cu bătăi prelungi, cu dangăt grav, în contrast cu modicitatea locului, bătînd des, insidios și nobil. Ele, pe care le auzeam limpede cu toate că se aflau departe de fabrică, ele au constituit fundalul sonor și emotiv al anilor mei dinții. Ele m-au apărat, măcar un timp, și tot ele alungau duhurile rele, grindina și farmecele viclene; îmi îndulceau, cu sunet, crescîndele trăsături odioase ori derutante ale realității: realității înconjurătoare, realității lăuntrice (unde imaginea latentă ieșită din nedeslușit, trecînd de la negativ la pozitiv, începea să-mi rînjească sfidător). Binecuvîntat fie Sf. Paulin de Nola, inițiatorul folosirii clopotelor la biserică. Blagoslovit fie și părintele Gala Galaction că a găsit – așa taler cu două sau trei fețe cum a fost – pentru unele din cărțile sale titluri cu minunat ecou: *Clopotele mănăstirii Neamțu, Lîngă apa Vodislavei, Piatra din capul unghiului, Biserica din răzoare*. (De la Pantelimon pînă la Fundeni se întindeau grădini, crînguri, lacuri, verdeață bună de odihnă și bălării cumiți, vii micuțe – și mai mult dădeai de turme decît de holde, amănunt mioritic rătăcit dincolo de garduri și maidane. întăreau și ele părerea lui Eminescu:

blîndețea poporului român își are obîrșia în bunăstarea lui pastorală, mereu superioară celei a neamurilor agricole).

Mai erau – țin bine minte – și clopotele de Paști, acelea diferite: nu îndemnau spre duiosie, ca la Crăciun, ci răscoleau, stăruind tăgăduindu-ți pacea.

(De Crăciun toate erau bune: și bradul și cozonacii și colindele și micuțul prunc Isus. De Paști toate erau ciudate și apăsătoare: și postul și prohodul și crucea rea și înfricoșătorul bătut în cuie Cristos).

Are orice om cîte o *uliță a copilăriei*. (Ciutură ce cumpănește în anii începutului păcatul strămoșesc). A mea acolo a fost, în Pantelimonul cel atît de oarecare, între Capra și Fundeni – și-n curtea fără capăt a unei fabrici de cherestea, poate industria cea mai curată, adînc pătrunsă de mirosul lemnului tăiat și al rumegușului. (După ce plouă, din scînduri și butuci îmbibați se răspîndește un parfum înțepător).

Fascinația unei mahalale românești din *vremuri bune*. Fascinație pentru suflet a locului unde a nimerit? Pentru mine, captare puternică – deși cu mijloace atît de modeste. Ce poate fi mai neînsemnat, mai pieritor, decît salcîmul curților sărmane și cîrciumile târgoveților mintoși?

De la început, din veșnicia copilăriei mele. *Tremendum* a venit mai tîrziu, mult mai tîrziu, pe căi negingașe.

1961

La Jilava, pe secția întîi, în celula numărul nouă, vreme îndelungată cu un macedonean, Anatolie Hagi-Beca. El, macedonean și legionar; eu, evreu botezat și naționalist român: ne împrietenim numaidecît. (Mă însoțește și faima mea de ovrei care a refuzat să fie martor al acuzării în procesul intelectualilor mistico-legionari). Ajungem curînd la concluzii care ne bucură pe amîndoi. Lucrul de care ne dăm seama, și el și eu, este că ne aflăm deopotrivă îndrăgostiți de ceea ce găsim cu cale să numim „fenomenul românesc”, altfel spus de poporul român, de peisajul, de cerul, obiceiurile, interioarele, cîmpurile, munții, ceapa, țuica, ospitalitatea, echilibrul din spațiul nostru. Socotim că suntem deosebit de îndrituiți să iubim în deplină cunoaștere, deoarece suntem, fiecare în felul său, pe jumătate în cuprinsul românismului și pe jumătate în afara lui, într-o situație cum mai prielnică nu poate fi pentru a prinde, a pricepe și a suferi. Român prin sînge, Hagi-Beca a venit totuși pe teritoriul țării la douăzeci de ani, din străinătate; la rîndul meu, născut și crescut aici, sunt străin de sînge. Laolaltă alcătuim, cine știe, un ins întreg, ca acel personaj din *Napoleon of Notting Hill* al lui Chesterton, real numai prin contopirea minților celor doi eroi ai cărții. Venit din afară unul, făurit înăuntru, dar din altă plămadă, celălalt, ne descoperim în aceeași peste măsură de încîntați și îndrăgostiți de tot ce este românesc.

4 ianuarie 1960

Luni la ora opt, după trei zile de sărbătoare, găsesc poarta Securității ferecată. De caraghiosul așteptării în fața pușcării (ori, mă rog, treacă de la mine: anticamerei ei) tot n-am scăpat. Cu valijoara ponosită, ca la gară: pe un peron pustiu, într-o haltă, să mă urc într-un vagon de-a treia, la un personal care nu mai vine. Ori pe jos, *na Sibir*. Tristețea recrutului cu lădița, într-o stație uitată pe cîmp, de unde schimbă trenul. Toader Mânzu, fără cățel, după ce-a pornit acceleratul.

Într-un târziu apare un militar zorit, desface niște lacăte, niște lanțuri; sunt lăsat să intru și poftit în camera martorilor.

Aceeași comisie. Geamantanul provoacă din nou – acum de la început – explozii de indignare. Va să zică nu ți-ai băgat mințile în cap? Tot în mod provocator ai venit? Te-ai molipsit de fanatismul legionar? Ei, fii pe pace, plăcerea de a te aresta nu ți-o dăm. Degeaba vrei să ajungi erou. N-ai stat de vorbă cu bătrînul? Ce ți-a spus?

Primul lucru pe care-l fac, împins (avea să-mi spună mai târziu Alecu) de un demon al trufiei și de nevoia de-a o face pe grozavul (și de a prinde și curaj), este să repet întocmai vorbele tatei, amestec de Regulus și de Cambronne. Apoi scot o vitamină C din buzunar, o pun în gură și mă simt mîndru și, da, foarte calm.

Toți cîți alcătuiesc colectivul din jurul mesei mi se adresează pe rînd. Jocul din ședința precedentă se repetă aidoma, numai că de data asta graba a dispărut pe de-a-ntregul și parcă totul se petrece mai apăsător, *mai profesional*. Ba sunt amenințat, ba sunt luat foarte cu binișorul. Totul se repetă. Se repetă, puhoi, amenințările; acum accentul cade pe acestea. Fraza cu tatăl care o să moară ca un ciine revine foarte des, cu toate că îndemnurile sale – neexpurgat transmise – le-a răcit mult, foarte mult simțămintele de milă și considerație față de „bătrînul”, precum și încrederea pe care o așezau în sfătoasa lui înțelepciune. Perdelele sunt și ele din nou trase într-o parte și într-alta pentru a produce, iarăși, alternativ, o atmosferă de îngrozire și o atmosferă de ușurare. Deși nu-i decît a doua reprezentare, impresia de repetare este îndeajuns de puternică pentru ca mai degrabă decît teama să încerc un fel de amuzament.

Tonul dur se întetește, dar nu într-atît încît să-mi vină a crede că au mințit cînd au declarat că, orice ar fi, nu-mi vor da satisfacția de a fi arestat.

Mă țin însă dîrz și eu, și din ce în ce mai bățos, prins de jocul acesta subtil și absurd al anchetatului care vrea să fie arestat și al anchetatorilor care fac tot ce le stă în putință spre a nu-l aresta. În fond, dialectica acuzator – acuzat nu dispăre, numai că semnele ecuației sunt inversate. Am pătruns prea adînc în terenul advers – acum frica mi-o impun eu ca să nu ispitesc sorții – pentru a nu înțelege (sau încerca senzația) că trebuie să fiu arestat.

Pe la orele patru și ceva arestarea se înfățișează încă improbabilă. Apoi deodată – e momentul dinainte fixat? – treburile iau altă întorsătură. Întrebările țacăne repede, glasurile lucrează numai pe registre înalte, cuvintele devin exclusiv crude.

Pe la cinci aud, în sfârșit: ticăloșiile, măgarule, pramatie ce ești. Mi se poruncește să mă ridic în picioare și să-mi deșert buzunarele. Vitaminele, carnețelul, ceasul, batista, cureaua de la pantaloni. Ai să vezi tu fanaticule, podoabă. Sunt pus sub stare de arest.

1969

Și acum, după botez, sunt murdar. Țepușul mai e în ochi, ghimpele în trup, îngerul satanei mă bate peste obraz (și mi se plimbă psihosomatic în tot locul, ca vodă-n lobodă). Că am să scap de ispите s-a dovedit o amăgire trufașă, toantă. Nesocotisem *2Cor* 12,7. Dar că Cristos e Adevărul, Calea și Viața cred în mod absolut sărbătoresc.

Aiud 1961

Plotinism.

Există o degradare.

La început e Cuvîntul, Logosul.

Oamenilor li se hărăzește a cuvînta.

Cuvîntul se degradează în vorbă.

Vorbele se prefac în șabloane automate. Aceasta e faza decăzută (rapidă, *Kali yuga*¹⁸) a lozincii. Heidegger stabilește și el deosebirea între *Wort*¹⁹ și *Gerede*²⁰.

Personajul lui Saltîcov-Scedrin (*Domnii Golovliov*), care potopește totul sub avalanșa de vorbe. Abisul ferdiclar al lui Duhamel în *Chronique des Pasquier*: fără fund; taina înfiorătoare a prostiei și micimii. Ferdinand și Claire: comentariul șoptit și perpetuu al fleacurilor. Nesecata putere generatrice a neroziei; hățîșul exegezei nimicurilor. Oul și găina, Soma și celula.

Prin cuvinte oamenii își comunică idei, sentimente, informații. Și acel extaz în fața binelui, frumosului și adevărului care nu-ți îngăduie să taci.

¹⁸ „epoca neagră” (scr.).

¹⁹ „cuvînt” (grm.).

²⁰ „vorbă (vorbărie)” (grm.).

(Contrapartea ochilor închiși de orgasm). *În fața Frumosului, lămurii ei, singurătatea devine apăsătoare. Și e o seară prea frumoasă, domnule...*

Vorbăria nu mai e decît zgomot de fond. Iar lozinca – lavă înghețată – transmite minciuna în stare stabilă, congelată.

1971

N-am știut.

N-am știut – răspunsul celor cărora li se vorbește de tortură, de lagăre, de închisori, de recunoașteri totale ale acuzațiilor, de internări politice în ospicii de nebuni – „nu ține”, nu e o scuză valabilă. Nimeni nu este obligat să inventeze praful de pușcă ori să descopere teoria cuantelor. Altminteri însă, elementara deșteptăciune e o îndatorire. Mai ales pentru un creștin, care trebuie să fie mereu atent la ispite. Iar prostia este o ispită. Dar nu numai pentru creștin – și aceasta din pricina unei constatări experimentale obiective: nimeni nu știe nimic, dar toată lumea știe totul.

Neștirea, îndobitocirea, trecerea oarbă prin viață și printre lucruri, sau trecerea nepăsătoare, sunt de la diavol. Samarineanul n-a fost numai bun ci și atent: a știut să vadă.

Altfel, de ce le-ar spune Domnul oamenilor: *acesta este ceasul vostru*; ori de ce i-ar îndemna să vadă cu ochii, să audă cu urechile și să înțeleagă cu inima; ori cum de-ar fi putut ei ști că Domnul e flămînd, însetat, străin, bolnav sau în temniță ca să-L poată hrăni, să-l poată da de băut, să-l poată primi, să-l poată îmbrăca sau să poată veni la el?

Jean Cau îi răspunde lui Roger Garaudy (care și el spune că n-a știut) cum nu se poate mai bine: dar eu unul care n-am fost profesor universitar și membru în comitetul central, eu cum de-am știut? Milioane de oameni de pe străzi cum de-au știut?

Adevărul este că nu-i nevoie de cine știe ce secrete informații, sunt lucruri pe care le poate afla oricine, numai să vrea cîtuși de puțin. (Spionii de cele mai multe ori transmit inutil, de două ori inutil: pentru că se știa, pentru că nu sunt crezuți). Sunt lucruri pe care le simți dacă nu-ți astupi urechile și nu-ți acoperi ochii dinadins. Cine are urechi de auzit. Dar dacă e omul prost? Prostia nu e nici ea o scuză pentru că nimeni nu e atît de prost – (nu-i vorba de oligofreni sau de psihopați; ăia, săracii, sunt excluși) – încît să nu-și poată da seama că doi plus doi fac patru și că doi plus doi nu fac nouă.

Nu ne convine s-o recunoaștem, ne adăpostim îndărătul obiectivității științei, dar sunt daruri elementare, le avem de la fire și zac în sufletul, inima, rărunchii, mintea, bojocii, măruntaiele, celulele, tropismele și sinapsiile

oricui. Toată lumea știa că Irod e o pramatie, Robespierre o canalie, Stalin un ticălos.

Chibrite aprinse aruncate peste benzină.

Dar eu parcă am știut ceva? Am știut eu ceva despre lumea aceea fără de asemănare în mijlocul căreia m-am pomenit? despre suferințele ascunse? despre eroii neștiuți? despre cei ce douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru își păstrau demnitatea în celule concepute să ducă numai la denunț și spurcăciune, la prăbușire și demență?

– În mai toate celulele, una din încuietoarele predilecte este discutarea cuvintelor rostite de Mîntuitorul pe cruce: *Eli, Eli, lama sabahtani*.

De vreme ce Cristos a putut spune: Dumnezeu de ce m-ai părăsit înseamnă că a fost om și el, nu Dumnezeu. Panait Cerna: „ai gemut și tu cînd fierul te pătrunse”.

Argumentul acesta îl socotesc întru totul neîntemeiat, iar din cuvintele de pe cruce deduc, dimpotrivă, proba absolută a validității răstignirii.

Am de partea mea pe Dostoievski, pe Simone Weil, pe Kierkegaard – și întregul sinod de la Halchidon. Am și două tablouri înfățișînd răstignirea, unul de Holbein (la Basel) și altul de Velasquez (la muzeul Prado). În ambele lipsesc razele de lumină pornite din cer, tragedia e ireversibilă, fără de leac; *săvîrșitu-s-a*: nu numai chinul și proorocirea ci și toata tevatura, gata, moartea nu e clinică, învierea e izgonită printre amăgiri și deșarte nobile nădejdi, niciodată nu va trăi trupul acesta răsucit, sîngerînd, găurit, terfelit, sfîrtecat. Învierea este cu totul imposibilă. Așa spune Dostoievski – fățiș – că i apare Cristos în tabloul lui Holbein și aceeași precisă, neagră, rece impresie am avut-o și eu privind Răstignirea de Velasquez, care a fost expusă și la Luvru și unde în primul plan domina galbenul intens – uită-l dacă poți! – al unei mantii; în fund sunt jalnicele cruci, biete trupuri, cerul de plumb. Crucile par aruncate la distanță, deja uitate – cum ai uita în grabă (și osînditorii cu adevărat lucraseră sub imboldul pripei) un lucru neînsemnat ori stingheritor –, Cristos este cu totul singur și-n părăsire, un răstignit lîngă alți doi indivizi, undeva la marginile murdare ale unui oraș, pe o movilă de gunoi, pietre și zgură, într-o amiază toridă și – din cauza norilor joși – de zăpușeală. Nu se văd ca în *Dictatorul* lui Jules Romains puternicele și melancolicele structuri ale suburbiilor unui mare oraș modern, ci masivele metereze ale unei așezări străvechi, reci și rele mai mult decît melancolice. *Un sistem închis* cum spun fizicienii cînd prevestesc inexorabilitatea entropiei. Din țărîna ce aduce a leșie, din norii grei, din privirile stinse ale crucificaților, din scăpărările morocănoase ale executanților se scurge, ca o ceară brună ceara peceții care încheie. Din întinderea ce acoperă totul ca un clopoț nu încap ieșire. Transcendența e o teorie, învierea pare, ba nu pare, se vede limpede că e o puerilitate. Și-au căutat-o. Bieții de ei. Să fim oameni întregi.

Le arăt celor ce pun problema lui *Eli, Eli*: cu atât mai bine că e așa, numai așa putea să fie.

Răstignirea nu e farsă și înșelăciune decât dacă se constată că orice miracol este cu neputință, orice înviere este un basm. Dacă monofiziții, dochetiștii ori fantaziaștii ar avea dreptate, în ruptul capului n-aș fi trecut la creștinism. Ar însemna că răstignirea a fost în cel mai bun caz un simbol ori o reprezentatie. Să nu fie! Numai deznădejdea omenească de pe cruce dovedește integritatea și seriozitatea jertfei, o împiedică a fi cine știe ce joc, ce vicleim.

Domnul venise hotărît să bea paharul pînă la fund și să se boteze cu botezul crucii, dar în grădina măslinilor, cînd se apropia momentul, tot s-a rugat să fie scutit a deșerta paharul. Desigur, adaogă: facă-se voia ta. Șovăiala totuși a fost reală. Iar pe cruce, în ciuda comunicării idioamelor, în ciuda faptului că avea deplina conștiință a învierii, natura omenească pare să fi covîrșit oarecare timp – după cum, contrapunctic, a predominat natura divină pe muntele Tabor – , căci altfel nu s-ar fi auzit atât de firescul *mi-e sete* și nici atât de *allzumenschlich*-ul²¹. Dumnezeuul meu, de ce m-ai părăsit?

Actul răstignirii a fost atât de serios, de autentic și total încît pînă și apostolii și ucenicii erau convinși că spînzuratul de pe lemnul din mijloc nu va învia. Dacă n-ar fi fost atât de zdruncinați în credința lor, Luca și Cleopa n-ar fi umblat mohorîți, tîrșîindu-și picioarele pe drumul către Emmaus, și-ar fi recunoscut deîndată învățătorul și n-ar fi rămas atât de mirați cînd au înțeles cine e. (Se simțiseră atât de stingheri, de păcăliți, încît se rugaseră de primul trecător întîlnit, un necunoscut, să nu-i lase singuri, să stea cu ei). Nici Toma n-ar fi pus condiții atât de drastice (și, la drept vorbind, de jignitoare) dacă n-ar fi fost și el sigur că învierea, după cum se petrecuseră lucrurile, nu mai era cu putință.

Tuturora nu le venea a crede. Răstignirea era definitivă și pentru ei, întocmai ca pentru scribi. Și era necesar, spre adevेरirea jertfei, ca răstignirea să dea impresia de sfîrșit, de soluționat, de afacere clasată, de bun simț biruitor. Nu ajungea – ca să fie răstignirea ceea ce trebuia să fie – nu ajungeau groaza torturii, piroanele, sulita, spinii – în tabloul lui Mathias Grünewald de la *Unterlinden* spinii străpung întregul trup intrat în putrefacție –, mai era neapărat nevoie – pentru completare, pentru întărire – să pară și catastrofă, derută, eșec.

Numai strigătul *Eli, Eli* ne dovedește că răstignitul nu s-a jucat cu noi, că nu a încercat să ne mîngîie cu fățarnice estompări. (Ca-ntotdeauna i-a tratat pe oameni ca pe ființe libere și mature, capabile de a *incasa* adevăruri neplăcute). Spre deosebire de Buddha și Lao-Țe, el nu dă aforisme și pilde, ci

²¹ „preaomenescul” (grm.), termen consacrat de Fr. Nietzsche.

carne și sînge, chin și deznădejde. Durerea fără deznădejde e ca mîncarea fără sare, ca nunta fără lăutari.

(Iar dacă tîlharul cel bun e primul om care sosește în rai – înaintea proorocilor, patriarhilor și dreptilor Vechiului Testament – poate că o datorează nu numai cutremurătoarei lui convertiri ci și faptului că a fost coleg de suferință cu Domnul. Căci una e să stai la picioarele crucii și să suferi, oricît de sincer și de sfîșietor, și alta e să fii *pe* cruce. Durerea altuia nu e a ta, e a lui, și-o însușești numai printr-un proces ideativ nu prin simțiri. Numai tîlharul cel bun *simte* la fel cu Domnul).

Întruparea a fost totală, cum învață sinodul de la Halchidon.

Bine, totală, dar Cristos pe cruce n-a încetat de a fi și Dumnezeu.

Eu: nu e de contestat permanența comunicării idioamelor, dar după cîteva ore pe cruce omenescul a trebuit să fie predominant; altfel tragedia era contrafăcută.

O țin mortîș: ce-ar fi vrut dochetiștii, fantasiaștii și monofiziții – sau atei? Să le fi făcut Cristos de pe cruce semn cu ochiul alor săi spre a le da de înțeles: las' că asta e de gura lumii, fiți fără grijă, știm noi ce știm, ne vedem Duminică dimineața?

Ce oribil „spectacol” presupune, fără de voie, monofizitismul!

Argumente de text: la *Romani* (8,32) Pavel scrie: „El care pe însuși! Fiul său nu l-a cruțat”. Acest *nu l-a cruțat* ne demonstrează de asemeni că pe cruce nu s-au desfășurat simboluri, ci s-a petrecut o suferință reală. Numai prin împreunarea durerii fizice și a torturii morale se obține decoctul final: suprema amărăciune.

Tot Pavel la *1Cor* 1,23 : „Însă noi propovăduim pe Cristos cel răstignit”, iar la 2,2: „Căci am judecat să nu știm între noi altceva decât pe Isus Cristos, și pe Acesta răstignit”.

De ce adaosul „și pe Acesta răstignit” de nu pentru a pune accentul pe latura cea mai nebunească și mai scandaloaasă? Rațiunea înțeleaptă s-ar învoi în cele din urmă cu un Dumnezeu răstignit simbolic și concedind săi suferi aparent (altfel oamenii nu înțeleg), dar paradoxul și sminteala (creștinismul adică) înfățișează divinitatea nu numai așezată pe cruce – *solemniter* – ci pironită cu adevărat; unde suferă aiudoma cu nervii (legendele și epopeile evului mediu, care știa ce-i durerea, neîncetat sel referă la nervi), fibrele și sufletul bietului om, pînă la cele din urmă consecințe (și Cristos are, în pofida ereziei lui Apolinariu, suflet omenesc întreg). Dacă și-ar fi păstrat – măcar în parte – impasibilitatea pe cruce, dacă n-ar fi gustat din plin deznădejdea omului, evenimentul petrecut pe Golgota n-ar fi fost –

pentru filosofi, pentru preoți și pentru prostime – prilej de poticnire și sminteală, ci „scenariu” ori „ritual”, deci admisibil, *comestibil*.

La *1Cor* 6,20 și 7,23 Pavel stăruie: „Ați fost cumpărați cu preț”.

Cu preț cinstit. Întreg. Dumnezeu n-a înșelat pe nimeni: nici pe diavol, nici pe noi; nici pe sine nu s-a înșelat. N-a plătit cu aparență de suferință, cu o cruce mitică, sau cu bani calpi. Prețul nu l-a plătit o fantasmă; carne din carnea noastră, sînge din sîngele nostru.

Și la *Evrei* (2,17; 2,18; 4,18): Pentru aceea dator era întru toate (afară de păcat) să se asemene fraților (nouă); fiind El însuși ispitit, poate și celor ce se ispitesc să ajute; ispitit întru toate, după asemănarea noastră.

Asemenea nouă în toate și ispitit de toate ca și noi: așadar și de omeneasca deznădejde.

Martie 1966

Ca-ntotdeauna găsesc la Dostoievski, spus fără înconjur, ceea ce bănuiam; în orbecăire, lumină – deodată. Cu privire la viziunea lui Holbein găsesc textul exact: „Tabloul nu e frumos... e cadavrul unui om care tocmai a îndurat dureri nesfârșite... dacă un astfel de cadavru (și întocmai așa trebuie să fie) a fost văzut de discipolii lui... cum oare au putut crede, privindu-l, că acest cadavru va învia?”

NICI N-AU CREZUT!

„Dacă moartea e atît de groaznică și legile naturii atît de nemiloase, cumle poți stăpîni? Și oamenii aceștia, care au stat în jurul mortului, au resimțit desigur în seara aceea o *groaznică tristețe*, o *adîncă descumpănire* care dintr-odată le spulberau toate nădejdele și aproape tot ce credeau”.

NU LE-A FĂCUT SEMN CU OCHIUL!

Socrate și Isus Cristos

Logic ar fi fost ca moartea lui Socrate-omul să poarte pecetea dezordinei, a sîngelui, a trădării și a turbării; dar nu, a fost cum nu se poate mai senină și demnă. A lui Cristos, dimpotrivă, poartă – întreagă – pecetea tragediei, dezgustului și ororii. Socrate moare calm, înconjurat de ucenici fideli și atenți, care-i sorb cuvintele în vreme ce el – imperturbabil și luminos – soarbe otrava nedureroasă oferită cu multă deferentă de temnicier. Părăsit și trădat de ai săi, Cristos se zvîrcolește pe cruce, chinuit de sete și acoperit de batjocuri. Socrate moare ca un senior, Cristos ca un netrebnic, între doi bandiți, pe un maidan. Socrate mulțumește zeilor că scapă de vicisitudinile lumii materiale, Cristos exclamă: „De ce m-ai părăsit?”

Deosebirea e totală între cele două morți, și tocmai cea divină pare *inferioară*, tulbure. Adevărul este că-i nespus mai umană; cea a lui Socrate, în toată măreția ei, pare – prin contrast – literară, abstractă, supusă regiei, și mai ales nerealistă. Socrate – cu bună credință și izbîndind în bună parte – se ridică de la starea de om la cea de zeu, Cristos coboară nestingherit de scîrnăvii pînă în straturile cele mai de jos ale condiției umane.

– Dostoievski plănuia să mai scrie pînă în 1882 un epilog al *Fraților Karamazov* și apoi o viață a lui Cristos.

Pesemne că Dumnezeu n-a vrut să mai existe o a cincea evanghelie.

5 martie 1960

Duba ne-a adus, mergînd încet și hurducăind, de la Malmaison la Jilava, înainte de prînz. Coborîm: *Fortul 13*. Primirea ne-o face locotenentul Ștefan, carură de primat, facies de antropoid, gesturi și căutătură de sergent de colonie penitenciară într-un film *negru*. Îi face multă plăcere, își joacă rolul cu încetinitorul, cum și-ar fila îndelung cărțile un cartofor.

Petrecem restul zilei într-o celulă de carantină, mică, neînchipuit de murdară, tinetele nedeșertate. Seara suntem transferați la *șerpărie*, vastă peșteră, sinistră, împutită, care deși luminată electric păstrează o seamă de unghere întunecoase.

Totul – ca de atîtea ori în atîtea locuri penitenciare, dar acum e primul contact – se arată în așa măsură de lugubru și apăsător încît nu pare a fi real. încîntătoare e prezența doctorului Voiculescu, foarte îmbătrînit, numai oase, blînd, manierat, pașnic, nobil, vioi la minte, dar frînt de oboseală.

Ciudată senzație de imensă fericire. Motive:

Pentru că am scăpat în sfîrșit de anchetă. închisoarea, după Securitate, e un liman, o oază, un rai. Apoi, cea dintîi întîlnire cu legionarii (la carantină nu e numai lotul nostru); de la care mă reped să învăț alfabetul Morse și versuri de Crainic și Gyr – grăbitul meu entuziasm îi amuză. Desigur, și prezența foarte liniștitoare a lui Voiculescu. Dar și amintirea – exaltantă – a celor petrecute în dubă.

Unde am fost pus într-o despărțitură, o adîncitură, o carceră, cu Sandu L., fost legionar. Abia înghesuți, mi-a și vorbit. îmi spune că-i pare sincer rău că a fost legionar, îmi cere iertare; mi-o fi foarte nesuferit să stau cu el, și atît de strînși unul într-altul. Nu mi-e groază? Nici n-a apucat să termine că plafonul dubei s-a și deschis; s-a deschis și albastrul cerului. îi răspund că nu văd de ce îmi pomenește de iertare, că dacă-i vorba așa îi cer și eu iertare pentru că sunt evreu și că trebuie să stea lipit de mine, că în ce privește

vinovăția, vinovați suntem cu toții, deopotrivă, laolaltă, îi propun, acum că ne-am cerut reciproc iertare, să ne împăcăm, să ne îmbrățișăm, să ne spunem pe nume. La lumina becului din carcera pe roate ne sărutăm și – considerînd ridicolul drept vorbă deșartă și simțămînt inexistent – cunoaștem dintr-odată și din belșug – sub cerul albastru – starea aceea de nespusă fericire față de care orice băutură, orice erotism, orice spectacol, orice mîncare, orice lectură, orice călătorie, orice examen luat, orice portofoliu ministerial sunt nimica toată, praf și cenușă, amăgire, gol, pustietate, aramă sunătoare și chimval zăngănitor, stare ce urmează împlinirii unei acțiuni conforme cu prescripțiile divine. Valuri de bucurie se revarsă asupra noastră, curg, ne inundă, ne covârșesc. Îl întreb pe Sandu – iar de-l copiez pe Sfîntul Serafim din Sarov în scena din pădure cu Motovilov, o fac neintenționat²² – dacă nu vede și dînsul pe buzele mele zîmbetul pe care-l deslușesc pe ale lui: al isihiei provenite din energiile necreate. Deoarece în strimtul cotlon a mai încăput alături de noi și Grigore Pallama, bașca Sf. Serafim cu Nicolae Motovilov după el.

Purtarea gardienilor la șerpărie e atît de rea, atmosfera atît de dramatică, amintirea scenei cu Sandu L. atît de acută, perspectivele de îndelungată suferință atît de limpezi, încît nu pot să nu circul de la un capăt la celălalt al peșterii într-o stare de nemaipomenită, exaltată agitație, încep să presimt că Cristos e prezent în pușcărie. Nu-mi vine să cred că totul poate fi atît de complet, că am parte de atîta binecuvîntat noroc.

Doctorul Voiculescu și episcopul Leu (tare dărîmat, umblă în cîrje, e înțolit în straie mițoase de baci la o stîină de munte înalt) sunt interogați pe îndelete de gardienii care, probabil, se plictisesc. Amîndoi sunt batjocoriți și beșteliți, insultați, înjurați și porcăiți. Ceilalți scapă mai ușor.

– Va să zică e posibil creștinismul, va să zică e cu putință să te porți creștinește, să faci gesturi creștine. Creștinismul poate și el fi *arimetizat*. Îmi vine a crede că nu în zadar au bătut pentru mine clopotele bisericii Capra.

25 februarie 1960

Paul Dim., martor:

E calm, vorbește apăsător și rar, cu dezinvoltura vechiului pușcăriaș, cu politețea rece a îngerului căzut ori a boierului decavat, dar semeț. Spre deosebire de noi cei din boxă, a mai făcut vreo cîțiva ani de închisoare, iar de data aceasta e arestat mai de mult. Știe însă prea bine ceea ce e presupus a nu ști și ceea ce tribunalul nu-i poate aduce la cunoștință; că Petru

²² E vorba despre viziunea luminii taborice pe care Sf. Serafim de Sarov i-o dăruiește biografului său, Nicolae Motovilov.

Dumitriu, scriitor adulat, grangur al literelor și mare profitor al regimului, a rămas dincolo.

Se joacă o delicioasă scenetă a la Donizetti ori Rossini. Au folosit acuzații în prezența dumatiale cuvinte ostile regimului? Da. (Expresie de vădită mulțumire pe fețele judecătorilor. Procurorul se îngrașă văzînd cu ochii, cauciuc pompat). În ce fel anume? Au ponegrit sistematic pe scriitorii progresiști. (Expresie din ce în ce mai încîntată pe fețele acelorași judecători în frunte cu președintele colonel Adrian Dumitriu). Poți da cazuri concrete? Pot. – O pauză de efect, martorul lucrează cu metode de actor profesionist, nu se grăbește. – Ei, dă-le. – I-am auzit ponegrind cu violență pe scriitorul progresist Petru Dumitriu, în a cărei operă se reflectă realizările regimului, criticîndu-l, susținînd că e un fățarnic, că n-ar fi cu adevărat democrat, că scrie numai pentru a se alege cu foloase personale și că de fapt romanele lui toate sunt lucrarea doamnei Henriette-Yvonne Stahl...

Președintele omonim nu-l poate întrerupe căci n-are voie să ne informeze că celălalt purtător al numelui sfîntului izvorîtor de mir, Petru, s-a dat cu imperialiștii. Așa că martorul, al treilea Dumitriu (de fapt Dumitriu), îi mai trage cu progresistul romancier, cu ponegririle, distrîndu-ne, distrîndu-se, pînă ce e poftit să se retragă, precum și face după ce se înclină cu glacială politeță.

Perfect, nu mai puțin decît Sam Weller depunînd ca martor în procesul Bardell *versus* Pickwick.

– Definiția vieții, după Andre Breton.

Viața, zice Andre Breton, e felul în care un ins pare a se fi învoit cu inacceptabila condiție umană.

Paul Dim. ne învață pe Al. Pal. și pe mine să nu ne grăbim a sta lîngă ușă spre a fi repartizați în celule; să rămînem mai la sfîrșit, împreună. S-ar putea astfel să nimerim în același loc.

Așa chiar facem, prelungindu-ne șederea în sinistra hală care, hotărît lucru, din ce în ce pare mai scoasă din *Rocambole*, din *Misterele Parisului* și din *Mizerabilii*.

Voiculescu, Leu, Sandu, Streinu, legionarii de la Aiud, sașii de la Codlea au plecat; Paul și Alecu o dau pe franțuzește și conversația ia o turnură strict deșucheată, clevetitoare. Joky (ori Szoky) Cristea, Nicodamele, Pusa Măciucescu, *Tea-Room Taina*, *Școala birfelii*, *Legăturile periculoase*, cinci la șapte. Gata cu emfaza și sublimul. Spre orele unu ori două, probabil, caraliul de serviciu mă respinge cînd ne prezentăm tustrei. Paul și Alecu

pleacă aruncându-mi priviri dezolate. După vreo jumătate de ceas sunt scos și eu, singur.

– Se-ntreabă mulți prin închisori și-n critica literară: unde e Dumnezeu în opera lui Proust? În romanele lui Mauriac?

Unde e? Să vă spun eu unde e. Nu e la cutare pagină, pentru că autorii nu sunt teologi. Nu e nicăieri. E pretutindeni, ca și în lume.

– Cîteva cugetări lămuritoare despre libertate: Alfred Jarry: Există oameni pentru care a fi liberi e o plictiseală, e o belea.

Thomas Mann: Libertatea e o noțiune pedantă și burgheză.

Ambele pun sub semnul întrebării șansele de supraviețuire a libertății în lumea pe care Ortega y Gasset a numit-o, mai pertinent ca oricine, a masselor.

Alexandru Herzen: masselor nu le pasă de libertatea individuală, de libertatea cuvîntului; ele îndrăgesc autoritatea... prin egalitate înțeleg egalitatea opresiunii... doar indivizii civilizați doresc libertatea.

Să fim deci mai puțin convinși, noi, intelectualii și deținuții politici, că toată lumea se omoară după libertate.

Denis de Rougemont: Libertatea nu e un drept, e asumarea unui risc.

Să fim deci mai puțin siguri că oamenii sunt dispuși să riște. Drepturi, da, cîte vrei, dar riscurile le consideră a fi piedici, intrigi, insulte.

Ioan 20,29: „Isus i-a zis: Pentru că m-ai văzut, ai crezut? Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut”.

Să înțelegem că libertatea e mai presus de orice un act (riscat și nerațional) de credință, deci un pariu.

2Cor 3,17: „Domnul este Duh, și unde este Duhul Domnului acolo este libertate”.

Dacă nu suntem liberi nu suntem vrednici a ne chema – cum îi place lui Cristos să ne socotească – prietenii săi.

Apocalipsa 3,20: „Iată, stau la ușă și bat”.

Să ni se topească inimile la gîndul pozelor populare unde Domnul cu traistă și toiag așteaptă să-i deschidem, dacă vrem, de bună vrerea noastră liberă.

Nicolae Bălcescu în *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Vitezul*: Cine luptă pentru libertate se luptă pentru Dumnezeu.

Frază puțin citată de actualii admiratori ai lui Bălcescu.

– Marii scriitori cu adevărat făuresc o lume și ființe, asemenea lui Dumnezeu.

Sunt în Balzac două momente care mi se par supreme și care arată cât de reale erau pentru el personagiile meșterite de condeii său. Care mai arată că de la un anumit nivel (artistic, moral, sufletesc, de ținută) în sus noblețea e subînțeleasă. Nu sunt rasist, bine mi-ar sta să fiu! dar nici gogorița egalității absolute n-o pot înghiți și îndura (ce-a și ajuns să fie: toate animalele sunt egale, dar unele sunt mai egale) și mă fulgeră fracțiuni de viață când nu-mi vine, zău, a rîde gîndind la Gobineau ori la Houston Stewart Chamberlain.

În *Ursule Mirouët*, scrisorile lui Francois Minoret – personaj necinstit și odios – Balzac le reproduce de fiecare dată cu toate greșelile lor de ortografie, căci individul e și prost și incult. (Și se vede că exercițiul îl distrează pe autor, după cum îi și place a imita vorbirea francezei cu accent teuton). Când însă la sfîrșitul cărții, Minoret e nefericit, descoperi căința și se mărturisește, scrisoarea pe care o trimite acum e transcrisă cu ortografie corectă. Și Balzac explică de ce: i-am îndreptat ortografia, zice, pentru că *nu șade bine* să rîdem pe seama unui om lovit de nenorocire.

Cuvintele acestea extraordinare dovedesc:

- a) Că Balzac a fost un creator în sensul precis al termenului de vreme ce este în stare să-i fie milă de personagiile sale ca de oameni reali – și si le respecte;
- b) Că avea sentimentul cosmic al unității noosferei și al comunității prinosului (superrogatoriu) de mizerii dintre oameni;
- c) Că a fost un om de treabă și un creștin pentru că a renunțat (fie și în închipuire) la a-și disprețui aproapele și n-a înțeles să-și bată joc de o făptură omenească – adică de ceea ce i se *impunea* ca o făptură omenească – atunci când aceasta trecea prin suferințe și dovedea că-i pare rău de ce făcuse;
- d) Că a fost de aceea nobil și n-a păcătuit adăugind cu de la sini putere particula *de* la numele său;
- e) Că și pentru el, ca și pentru Dostoievski, spectacolul suferinței e sfînt. (Suferința nu este întotdeauna folositoare pătimitorului – vezi tîlhani cel rău – dar pentru cine o privește nu are contingente morale. Ca *spectacol*, e mereu sfîntă. Pe cel ce suferă sunt dator să-l compătîmes, să-l ajut. Samarineanul nu întreabă cine e, ce face, de unde vine și cu ce se ocupă rînitul – nu cumva era și el vreun hoț de păgubaș? Vreunul căruia i se întîmplase *ce merita?*) Credinciosul nu refuză – fiindcă ni știe, *sancta simplicitas*, iată un exemplu grăitor – să dea de pomana bețivului. Milosului

nu-i pasă dacă cerșetorul a vîndut paltonul pe care i l-a dăruit, măcar că s-a dus cu banii de-a dreptul la circiumă. *Paltonul îl poartă Cristos.*

Natura nu e capabilă de o delicateță ca aceea din *Ursule Mirouët*. Nici istoria. Nici inteligența. Ea vine de la har.

Alt moment incomparabil în opera lui Balzac. Acela cînd, în *Colonel Chabert*, eroul renunță la toate drepturile și pretențiile sale în favoare soției și nu-și mai susține procesul din clipa în care-și dă seama că necorectă și de rea credință. îl apucă așa silă și scîrbă și dispreț față d remăritată „contesă Ferraud” încît nu se mai opune, nu mai luptă cedează totul. *De scîrbă, de silă.* Tocmai pentru că știe. Nu încrucișea spada cu cine s-a dovedit a nu-i fi egal.

Corolarul I: nedreptatea, cînd îți este făcută ție, ai dreptul – dacă dai seama de prea marea josnicie a potrivnicului – să cedezi, cedarea în acest caz fiind palma cea mai cumplită. Nu te bați în duel cu omul care nu-i vrednic să-i verși sîngele. Chinezii care-și curmă viața pe pragul împilatorului spre a-l sorti oprobiului veșnic. Și gestul colonelului Chabert care – Dumnezeu să mă ierte dacă hulesc – evocă tăcerea lui Cristos în fata șmecherilor hotărîți să-l lichideze, potrivit sfatului dat de marele preot Caiafa, și se fac, pasă-mi-te, că-l judecă.

Corolarul II: nedreptatea, cînd ți (exprimarea poate părea greșită, dar nu e fiindcă orice nedreptate și *nouă ni* se impune) se face nu ție, ci altuia, trebuie denunțată, doborîtă, îndreptată. Așa procedau cavalerii rătăcitori. Don Quijote.

Iorga: „Ai dreptul să ierți numai ce s-a făcut în paguba ta”.

Omul, dacă raționează în calitate de creștin și vrea să se poarte conform cu doctrina creștină, poate – și trebuie – să nu țină seama de nedreptățile săvîrșite împotriva-i, de insultele ce i se aduc lui, ca individ. Dar dacă ocupă o funcție de răspundere ori se află în fruntea treburilor publice nu are dreptul să invoce principiul iertării spre a rămîne distant și rece în fața răului și a lăsa pe nevinovați pradă ticăloșilor.

Eroarea tragică a lordului Halifax aceasta a fost, de a fi confundat două situații distincte. Și nu numai a lui, a numeroșilor zăpăciți care cred că „nu judeca” și „cine-s eu să judec?” se referă și la interesele comunității, ale omenirii. Acolo e altfel, invers: vigilență, apărarea binelui, păstorul e iubit de turmă pentru că o păzește și-și pune viața pentru ea.

(Cînd nu poți îndrepta nedreptatea îți rămîne în orice caz soluția demisiei de nu a intrării în mînăstire sau a sinuciderii. Cato din Utica și Ian Pallach; budiștii din Indochina: aceștia orbi și nerozi, dar cinstiți și logici cu ei înșiși).

Iar problema lui *Eli, Eli*

„Prefer să cred în Dumnezeu decât să-l văd în toată slava sa”.
Paul Valery (*Scrisoarea doamnei Emilie Teste*)

Dumnezeu, care l-a părăsit pe Cristos pe cruce, nu e cu totul absent și pentru noi?

Un lucru pe care nu vrem să-l înțelegem, pe care nu-l înțelegeau nici contemporanii Domnului. Cei ce așteptau venirea lui Mesia în slavă. Ce nu puteau înțelege ei, ce nu putem înțelege noi: că Dumnezeu, cum spune Kierkegaard, nu e un imens papagal roșu.

Dacă în piață ar apărea dintr-odată și din senin o uriașă pasăre violent colorată, de bună seamă că toată omenirea s-ar năpusti să vadă și an pricepe că nu e lucru obișnuit.

Credința, pocăința în felul acesta ar fi prea ușoare. Mură-n gură. Na-ți paraua, dă-mi sarmaua.

Ni se cere însă a crede în deplină libertate și s-ar zice că – mai rău decât atât – scenariul se desfășoară *als ob*²³ am fi nu numai pe deplin abandonați ci și că – pe deasupra, colac peste pupăză – pronia *dinadins* face totul ca să *nu* credem; îi place – zice-s-ar – să acumuleze piedicile, sa ne înmulțească riscurile, să adune argumente pentru a preface bina intenționată dorință de evlavie în imposibilitate.

Drumurile care duc spre credință poartă aceleași nume, toate: pariul aventuri, incertitudine, cuget de om nebun.

Dostoievski: dacă Dumnezeu n-a coborât de pe cruce, pricina este ca voia să-l convertească pe om nu prin constrângerea unui miracol exterior evident ci prin libertatea de a crede și dându-i prilejul de a-și manifesta îndrăzneala.

Cînd i se spunea Domnului pe Golgota: mîntuiește-te pe tine și atunci vom crede, greșeala era de fapt de ordin lingvistic, se judeca în temei unei confuzii de termeni. Dacă s-ar fi coborât de pe cruce nu mai e: nevoie să se *creadă*, ar fi avut loc doar recunoașterea unui fapt (ca în cazul papagalului roșu: coborîrea de pe cruce ar fi constituit un irezistibil papagal roșu).

Ni se cere – invitație la temerară vitejie și palpitantă aventură – ceva mai tainic și mai ciudat: să contestăm evidența și să acordăm încrede: unui nefapt.

²³„ca și cum” (grm.).

Pe căi *ocolite* lucrează. Căi de nepătruns zic francezii. Iar englezii și mai precis: se mișcă într-un mod misterios.

Leon Bloy: „O, Cristoase, care te rogi pentru cei ce te răstignesc și-i răstignești pe cei ce te iubesc!”

24-26 februarie 1960

Întii suntem aduși într-un fel de sală de așteptare, de anticameră și judecând după faianța ce acoperă toți pereții cam pînă pe la jumătat trebuie să fi fost vasta bucătărie a unei case boierești de pe timpuri ori unei școli cu internat. Ne așează pe niște bănci lungi, paralele, cîte unul pe bancă și la extremitate, s-ar zice că urmează să dăm o teză și le este frică să nu copiem. Ni se interzice nu numai să ne vorbim, dar și să uităm unii la alții. E frig și ne e foame. Adăstăm o vreme ce ni se pare apăsător de lungă, apoi gardienii – sosise, vezi bine, ora gustării – își scot din genți pachețelele cu mîncare. Înfulecă virtos, plescăind și morfolind cu toții, mă apucă o foame atroce și bănuiesc aceeași umilitoare senzație și la ceilalți căci, fără excepție, ne pironim privirile cu jind asupra liniștiților consumatori. La ei ne putem uita. Senzație de fiară jigărită, în cușcă. (Doar că nu putem pași de la un capăt la altul al cuștii și nici a ne apropia de gratii, ca fiara).

Nițel mai tîrziu, ofițerului care intră, Păstorel i se adresează bonom și glumeț pentru a cere creion și hîrtie. Vrea să însemneze versuri pe care le-a compus la Securitate și „ar fi păcat pentru cultura românească să se piardă”. Ce fel de versuri? A, nu dușmănoase, lirice, patriotice. Cum le-a compus? A, în minte. Dar acum ar vrea să le transcrie; cu vîrsta, de, s-ar putea să le uite.

Întocmirea de versuri pe cale mintală este, oricum, o performanță, poate nu ca băgarea unui gol sau depășirea unui record, dar performanță totuși e. Se simte o învăluire de admirație. Iar Păstorel zîmbește, distant, dar prietenos. (Ce nu face omul pentru o țigară? Ce nu face scriitorul pentru un condei?) Deși ofițerul și subordonații lui se țin tari, se supraveghează între ei și se împotrivesc vrăjii, în atmosfera glacială (la propriu și la figurat) a fostei bucătării pătrunde brusc o adiere primăvăratecă, un iz patriarhal de Cotnari și o pală de voioșie humuleșteană. Ulița copilăriei nu mai pare a se fi strămutat pe întinsurile pierdute ale îndepărtatelor galaxii. Frunțile, puțin de tot, se descrețesc. S-ar zice că sunt și Medelenii fratelui Ionel pe aici pe undeva, nu s-o fi pitit Hanu-Ancuței al tovarășului președinte Sadoveanu pe sub niște uriașe bufete de la capătul încăperii? *Tare mă bucur; glăsuiește Mihai Vodă Sturza, că văd chef și voie bună în țara Moldovei.* Tonului bonom care îmbracă o cerere de neconceput, ofițerul nu-i poate răspunde răstit. E destul de tînar ofițerul, și-mi vine a crede că încearcă oarecum sentimentul elevului căruia i se oferă emoționantul prilej de a sta de vorbă cu unul din autorii reproduse în manualele școlare. Păstorel nu tace, prinde aripi și plutonierului vigilent care intervine în discuție îi trîntește: „Dumneata să știi

că eu nu sunt numai scriitor ci și căpitan de tunari”. Odată cu vorbele acestea s-ar zice că pereții înșiși pier și că din locuri împădurite unde lumina și umbra se urmăresc șagalnic vin în procesiune, printre noi, umbre mărețe și umbre duioase – Ștefan al Moldovei, Neculce boierul de țară, istețul Creangă, domnul Ibrăileanu, cneazul Moruzzi, drumețul Hogaș; ba sosesc nu numai ființe ci și clădiri sau obiecte: bojdeuca, teiul de la Copou, restaurantul *La paradis general*, biblioteca Academiei într-o dimineață de primăvară când cititorii-s puțini și legăturile în piele ale cărților lucesc atît de blînd, Bucureștii de altă dată cu întreg cortegiul lor de grădinițe și grătare, și *Moldova* cealaltă, din strada Icoanei, unde jurul unei mese răsunaseră bietele epigrame în temeiuл cărora Al. Teodoreanu se află acum aici.

Dar proiectarea noastră în afara timpului și spațiului – și cît yoghină, de honigbergeriană i s-ar fi părut autorului de la Paris a cărui *Noapte de sînziene* își avea și ea însemnatul aport în făurirea scenei pe care o jucăm toți, a scenariului absurd, a părelniciilor adînc înfipte în mizerie și spaimă – nu durează mult. Aura de bonomie și aburii de Cotnari, de culoarea strugurilor poleiți în bătaia soarelui fierbinte al verilor de demult, nu-l înconjoară decît pe singurul Păstorel. Cînd, rupînd vraja calmului ce se lăsase din toate părțile, de sus, Dinu Nc. înalță și el glas, solicită o țigară, ofițerul se scutură, iese de sub puterea literaturii românei și a tradiției petrecărețe, pășește acru și dîrz pe tărîmul filosofiei contemporane ostile și sfîșie brusc vîlul: „Dumneata să nu ne crezi atît de proști, domnule Noica”. Dinu, de o slăbiciune chinuită, ascetică, se încovoiaie călugărește, supus – cu priviri îngîndurate, împovărate, însingurate. Sfruntare gîndește ofițerul, și ne apostrofează în bloc, rece și solemn, nu fără o ultimă nuanță de considerație (cum nu auzisem în cursul anchetei și nici nu mai aveam să întîlnim prin închisori): „Știm noi ce reprezentați și nu ne duceți cu gesturi bune pentru găinari”.

În sala de ședințe, dînd impresie de pustietate, uriașă, ne așează în boxă, tot pe bănci – ca la școală, suntem mulți foști elevi ai liceului Spiru Haret –, acum unul lîngă altul, înghesuiți. Ne plasează pe rînd, cum intrăm: mă pomenesc între Noica și, la dreapta, Vladimir Streinu. Pillat, Sandu L. și cîțiva pentru mine necunoscuți ocupă banca întîi: co-autorii complotului înfățișat judecătii și pe care-i vîd astăzi prima oară. Cele patru femei (Anca dr. Ionescu, Marietta Sadova, Trixi și Simina Caracaș), sunt în fundul boxei.

În sala goală și mare vor fi în cursul procesului patru grupuri compacte de ființe omenești, despărțite între ele prin spații de vid ce reamintesc amețitoarele distanțe dintre roiurile de universuri. (Liantul pe care l-ar fi alcătuit publicul, rudele și presa nu există).

Primul grup e al nostru, al deținuților din boxă, douăzeci și cinci la număr, îngrămădiți pe bănci, privind drept înainte (iarăși nu avem voie să ne uităm altundeva, și mai ales nu unul la altul), înconjurați – asemenea orbitelor electronice din periferia nucleului atomic – de un cerc de ostași în termen,

toți echipați ca de front, cu puști mitraliere automate pe care le țin îndreptate asupra-ne, dându-și silința să se holbeze fioros. Sala e posacă, tonalitățile închise, totul e straniu, dar prezența soldaților – postați în poziție de tragere, ca și cum ar păzi banda lui Terente, a lui Coroiu, a lui Brandabura sau a lui Zdrelea napirosu, ba și prinsă asupra faptului în puterea nopții și în inima codrului ori în desișul stufărișului, iar nu un pîlc de intelectuali palizi, scofilciți, înțoliți în veșminte călcate de circumstanță cu fierul spălătoriei de la Securitate, obosiți, nedormiți, încercănați, mulți trecuți de amiaza vieții, mai toți înzestrați cu câte o boală de sedentar, de locuitor al marelor orașe: colită, rinită, constipație, tuberculoză, calculi biliari – pare o greșeală de regie, o exagerare cu nuanță de ridicol.

Al doilea grup îl alcătuiesc, hăt la capătul sălii și abia întrezăriți, ofițerii de Securitate, anchetatorii, inspectorii (unii în uniformă, alții în civil), veniți să urmărească desfășurarea procesului, să noteze, să verifice, ca într-o ciudată reprezentare teatrală unde repetiția de regie, repetiția generală și premiera s-ar confunda într-un singur spectacol kafkaian.

Mai e un al treilea roi, la stînga noastră: avocații apărării, superiori ca număr acuzaților, fiindcă sunt prezenți și câte doi-trei pentru un client, iar unii din ei însoțiți de secretari. Sunt, din toată sala, cei mai stingheri, mai nefericiți și – bănuiesc, apoi aflu precis – și cei mai temători. Îmbrăcați impecabil, la marele fix și la șpiț, ca de nuntă, arată foarte șucari și nu le lipsește decît floarea la butonieră ori jobenul și mănușile călăului la execuțiile capitale; altminteri sunt spilcuiți fără greș: haine de culoare închisă, dintr-un material mătăsos cu sclipiri metalice, colțuri de batistă albă ieșind din fiecare buzunar de sus al surtucului, obraji bărbierii proaspăt și atent, freze linse de limbile a zeci de pisici. În ținuta lor de paradă sunt, în comparație cu securiștii care-și fac meseria lor înfiorătoare (meșterul la lucru se cunoaște; meșteșugul vreme cere, nu se-nvață din vedere; meșterul strică și drege de frică), cu noi care n-aveam încotro (doar n-am mîncat bureți) și cu membrii tribunalului, militari detașați în serviciu și dînșii (păsările fripte nu se găsesc în parii gardului) cei mai ridicoli: pentru că au de jucat roluri duble (și-s distribuiți în rolul cel mai penibil: al copilului cuminte, al băiețelului mămițichii) și au venit, dacă-i vorba așa, de bună voie.

Pe fotoliile de judecată, cinci militari impasibili, plictisiți: la mijloc Adrian Dimitriu (acesta nu plictisit, ci îngrijorat, căci e responsabilul: fost avocat și domnia sa, în rol și costum de colonel).

De îndată ce mă văd așezat pe bancă săvîrșesc fapta pe care o consider singura meritorie din viața mea: lui Noica, pe a cărui față se citește deznădejdea și în ai cărui ochi (ochii aceia care-l caută în zadar pe Mihai Rădulescu) lucește o frămîntare atroce, îi suflu trăgîndu-l de mîneacă atîta timp cît vînzoleala instalării noastre încă nu s-a terminat și mai pot vorbi pe scurt: Dinule, să știi că nu suntem supărați nici unul pe tine, te iubim, te respectăm, toate-s bune.

Dumnezeu îmi este binevoitor: fața lui Dinu se luminează, îmi strânge la iuțeală încheietura mîinii, oftează adînc, despovărat. Am făcut și eu ceva bun în lumea aceasta.

Cu Vladimir Streinu schimb doar priviri pe furiș și cîte un mic zîmbet; ne vom da însă adeseori coate în timpul procesului și vom rîde chiar de-a binelea cînd procurorul, dezlănțuindu-se, va face, împotriva intelectualilor reacționari din boxă, elogiul unui Eminescu, unui Tolstoi, unui *Ghiote*.

Bieților avocați le vine greu de tot. Se știu cei mai supravegheați, nici măcar n-au siguranța osîndirii cum au cei din boxă; asudă, își șterg discret frunțile, unii cu batistele de mătase albă din buzunarul de sus al hainei, alții cu batiste mai mari, gospodărești, colorate, scoase de prin buzunarele pantalonilor, bătrînește. În pauza, fiecărui învinuit i se acordă dreptul să stea cinci minute de vorbă cu apărătorul său; întrevederea are loc pe una din băncile din fundul sălii și în prezența respectivului anchetator. Din milă față de avocat – omul tremură să nu i se încredințeze cine știe ce mesaje, să nu trebuiască să audă cine știe ce imprecășii dușmănoase – mă limitez la vorbele cele mai oarecare și indic argumente și motivări imbecile. Mi se răspunde cu o căutătură recunoscătoare.

Domnul Bondi, care-l reprezintă pe Vladimir Streinu, își caracterizează clientul ca fiind din totdeauna, din tinerețe, neîncetat, cu neobosită perseverență, un vajnic, un convins, un aprig dușman al comunismului... vreau să spun al legionarismului. Un fel de rîs înfundat înfrînge solemnitatea înțepată a ședinței. Streinu, alături de mine, tresare, apoi suride și el.

Un alt apărător care o pățește destul de urît e Mădârjac al lui Păstorel. (La *ultimul cuvînt* autorul *Hronicului* va izbuti să iște iarăși o boare de omenie spunînd că el face epigrame cum face găina ouă). Mădârjac, întrerupt de președinte spre a fi întrebat tăios dacă împărtășește cumva părerile celor din boxă, răspunde pripit: ferească Dumnezeu... Președintele ia act de această mărturisire de credință mistică, de acest mod de exprimare vădînd, și nu întîmplător, o anumită mentalitate și-l poștește în mod grav să-și cîntărească vorbele. Nu trec multe clipe și, vrînd să arate că Teodoreanu prin glumele sale n-a urmărit la restaurantul *Moldova* să răstoarne regimul, Mădârjac, din nou cuprins de avîntul prieteniei, își întărește spusa cu echivalentul bisericesc al lui *parol monșer* – la care poate se gîndea și pe care, mînat de un subconștient imbold către respect, absolut firesc în ceea ce, totuși, era pretoriul unei instanțe judecătorești, îl înlocuiește – și anume cu „să ferească Dumnezeu”. De data aceasta Adrian Dimitriu se supără foc și-l amenință pe avocat de pe înălțimi izvoditoare de gheață și pline de subînțelesuri.

Poldi Filderman, spre a-l apăra pe doctorul Răileanu, raționează *coram populo*²⁴: dacă aş şti că e legionar, eu, care am fost schingiuit de legionari, pentru nimic în lume nu mi-aş fi dat asentimentul să-i fiu avocat. Cum nu poate totuşi susţine că întreaga acuzare e neîntemeiată, găseşte de cuviinţă să-i califice pe toţi ceilalţi din boxă drept filosofi ai sîngelui şi morţii, gardişti de fier inveteraţi şi descendenţi spirituali direcţi ai Căpitanului. Apoi, spre a dovedi prima aserţiune, îşi scoate haina, schiţează gestul de a-şi desface şi cămaşa, iar pentru că afirmă că a fost bătut şi la picioare „unde poartă urmele bestialităţii legionare”, dă să se descalţe. Un semn discret – plictisit al preşedintelui sau poate graba (deoarece fiecărui avocat i s-au condat numai patru minute) sau poate considerarea gestului început drept un simbol îndeajuns de grăitor, îl determină să se oprească şi să renunţe, la exemplificarea pe viu.

Dintre cei vreo douăzeci de martori ai acuzării (la ceilalţi procurorul şi apărarea au renunţat de comun acord) se remarcă ziaristul Radu Popescu, printr-o declaraţie de neaşteptată virulenţă şi lungime; este şi el deopotrivă de sclivisit înveşmîntat ca şi avocaţii; se mişcă, în timp ce vorbeşte, ca un profesor la catedră, cu gesturi ample şi studiate cum se zice că erau ale lui Maiorescu, îl beşteleşte pe Noica întocmai ca cel mai straşnic gradat pe cel mai netrebnic recrut. Îşi recită fără oprire tirada întreagă. La sfîrşit se şterge şi el cu o bîsmăluţă scoasă din buzunarul de la spate al pantalonilor: pe frunte, pe faţă, pe mîini.

Apare la un moment dat o bătrînică în negru, cu o pelerină – aduce cu *Balbara Ulbrich* ori mai degrabă cu directoarea pensionului din (*Crima lui Sylvestre Bonnard*, aceea care s-a transfigurat aflînd că modestul ei vizitator e membru al institutului Franţei. Bătrînică răspunde la numele de Popescu-Voineşti, e văduva geografului, e pensionară şi execută lucrări de dactilografie. Ea a bătut *Aşteptînd ceasul de apoi*, romanul cu subiect legionar al lui Pillat. Somată să se explice pentru care motiv, văzînd despre ce e vorba, nu a sesizat autorităţile, menţionează cu voce calmă şi joasă următoarele: mai întii, cînd bate la maşină, atenţia i se îndreaptă numai asupra cuvintelor, nu asupra frazelor, şi cu atît mai puţin asupra sensului lucrării; în al doilea rînd, a înţeles şi ea că este vorba de legionari, dar i s-a părut că lucrarea-i net antilegionară fiindcă pe tinerii care aparţineau mişcării, autorul îi înfăţişa sub o lumină defavorabilă. Defavorabilă? Da. desigur, de vreme ce arăta că lipseau de la cursuri, că nu-şi dădeau regulat examenele, că veneau acasă seara tîrziu, că-şi supărau bieţii părinţi care se speteau să le plătească taxele şi să le cumpere cărţi.

Încîntător e un prieten al lui Păstorel; tuciuriu, scund şi îndesat. Se numără şi el printre comesenii de la restaurantul din Icoană. Retrăgîndu-şi declaraţia dată la anchetă, nu vrea să recunoască aspectul duşmănos al rostirilor acuzatului. Preşedintele stăruie mult, în sală se produce (în fund) un fel de vagă rumoare, însoţită de o nespusă uimire. S-ar zice că în

²⁴ „înaintea poporului” (lat.).

derularea filmului s-a produs o pană; nu că ar avea vreo importanță, dar nu șade frumos. Martorul, cred, e macedonean, îl cheamă Arsenie Tașcui Dumba, și trebuie că aparține acelor familii de Aromâni care prin Ragusa, Viena și Ardeal au ajuns în regat. (Altele, ca Șaguna, Stârcea, Capri, Hurmuzachi, Grigorcea, Flondor se vor fi oprit în cadrul statului habsburgic tot pe pământ românesc). Există o ramură Dumba înnobilită de împărat, trăită la Curte, rămasă fidelă dinastiei și orașului imperial al valsului. (Iosif Roth a descris în *Radetzky Marsch* cazul – ciudat – al acestor exponenți ai „națiunilor conlocuitoare” care au fost și au rămasa pînă la urmă slujitori devotați ai împărăției. La ei s-a referit și Rebreau cu David Popp din *Catastrofa*. Și nu de ei ține și Avram Iancu?).

Mai tîrziu, în pușcărie, aveam să aflu cît de sigure sunt prietenii stabilite de macedoneni, cît de credincioși, de statornici pot fi – deși cu mare greu se dăruiesc. Amenințările președintelui, din ce în ce mai enervate, dau greș. Președintele propune organului procuraturii să ceară în instanță arestarea martorului vădit mincinos. (Scena riscă să ia un caracter cu totul ionescian: dacă Păstorel, întrebare de președinte, își menține declarația de vinovăție de la anchetă – și cum să n-o menție? – înseamnă că martorul, susținîndu-i nevinovăția, minte și urmează să fie trimis în boxă ca sperjur în temeiul cuvintelor celui pe care a vrut să-l apere). Procurorul reflectează, dar nu cere arestarea. I se acordă martorului două minute de gîndire. Martorul se face fețe-fețe, se încruntă, o roșeață difuză îi acoperă negreala obrazilor, își încordează trupul mărunțel. După trecerea celor două minute martorul declară că acuzatul nu a vorbit dușmănos. Președintele, procurorul și judecătorii dau a înțelege cu umerii, capetele și mîinile că martorul e un idiot – și-l trimit la loc cu mocoșite amenințări. A învins!

Din rechizitoriul procurorului mă interesează îndeosebi acea lungă parte unde face analiza pledoariilor apărării. Le declară, în general, sănătoase. Distribuie note, calificative, mențiuni și observații critice. Avocații-elevi stau cumiți cu mîinile pe bancă. La sfîrșit – Mădărjac a fost citat negativ numai în treacăt – se vede că răsufală ușurați. Le-a fost cald.

Cînd ni s-a spus că vom avea dreptul să rostim un cuvînt final de apărare ni s-a atras atenția că putem numai să ne recunoaștem vinovăția! și să cerem indulgența tribunalului. Bolile pot fi invocate? Pot. În numele lui Păstorel se depune un certificat de neoplasm pulmonar.

Cei mai mulți se mărginesc, pe scurt, a recunoaște și a aștepta verdictul. Pillat, cel dintîi, începuse: „Deși n-am fost niciodată un anticomunist, totuși datorită faptului că am socotit întotdeauna inadmisibilă o doctrină materialistă a violenței, n-am putut să nu...” Președintele a intrat în stare de frenezie; Dinu e întrerupt cu brutalitate, puștile automate par îndreptate dramatic asupra-i. Alecu, emoționat, face o *mea culpa* generală, arată că vede în marxism singura soluție și-mi pare că lăcrămează; boierul generos de la pașopt, care sălășluiește în fundul sufletului său, a preluat conducerea conștiinței. Altfel decît Alecu, dr. A. VI. își cere iertare cu vorbe ticluite și

lozinci și-și șterge ochii cu emfază. Simina vorbește spontan și iute, ca de pe motocicletă, se cunoaște că în vinele ei zvicnește sîngele unui fost membru al Legiunii străine din Africa, unui boier aventurier, unui mușchetar, unui paladin care – te miri din ce pricină sau pentru a veni în ajutor celui slab și pipernicit sau a sfida pe cel tare – nu-și cruță nici vorbele, nici pumnii, nici sabia. Noica, demn și palid, nu se recunoaște vinovat față de codul tribunalului, dar se consideră adînc vinovat față de prietenii pe care i-a tîrît aici după el și cărora le cere să-l absolve. Marietta Sadova e jalnică, plînge, tușește, se îneacă, evocă cele șazeci de piese sovietice pe care le-a montat, invocă faptul că n-a avut niciodată moșii ori ranguri.

Dar eu? Eu mi-am pregătit cu grijă, din celulă, eventualul cuvînt final și-l recit fără oprire: „Faptele fiind ceea ce sunt, se cade să arăt două lucruri: primul, că nu am avut intenția de a unelti, al doilea că dacă aș fi știut că volumul lui Emil Cioran, *Ispita de a trăi*, putea fi interpretat ca un atac la adresa poporului român (ceea ce nu este) nu l-aș fi citit și nu m-aș fi asociat la răspîndirea lui, deoarece am avut, am și voi avea întotdeauna față de poporul român numai simțăminte de adînc respect și nețarmurită dragoste”.

Cuvinte destul de îndemînatice și care – Dumnezeu știe de ce, fiindcă n-or fi mai grozave decît ale celorlalți – sunt ascultate de cîteși patru grupe ale sălii în tăcere. Dr.-ul Al. G. mi-a spus apoi, la camera 18, că l-am emoționat.

Cînd tribunalul se retrage, rămînem sub pază în boxă. Destinderea e generală. Avocații zîmbesc asemenea elevilor după examen. Ofițerii și anchetatorii răsufală ca după inspecție. Ostașii își dezmoțesc picioarele. Șeful gărzii, un plulonier țigan care-i și bărbierul Securității, folosește prilejul ca să se suie pe platformă și să se așeze pe scaunul grefierului.

De acolo ne privește covîrșit de fericire, aidoma călătorului care s-ar odihni pe tronul regesc în timpul vizitării unui palat ori s-ar urca, în clădirea unui parlament, la o tribună ilustră. Excursionistului i se pare, din vîrfurile anevoie atins al muntelui, că priveliștea care se desfășoară în vale e pentru el anume. Cît de bucuros e vremelnicul grefier! Își arată toți dinții. Poate că e, cel puțin acum, singurul cu adevărat fericit din toți cîți sunt aici, toți robi, toți actori în diferite roluri într-o nevoită și obositoare piesă.

Oare nu cumva întreaga mascaradă își află punctul de congruență în această cum nu se poate mai trecătoare și timpă fericire a buzatului printre strămoșii căruia nu-i cu puțință să nu se fi numărat și un gîde?

Tribunalul reintră: sentința se va pronunța după trei zile.

Suntem scoși la repezeală. între ușa de ieșire și dubă deslușim cer plumburiu, o seară de lapoviță, împunsături de aer curat.

Interlaken, vara 1938

Nimeresc o zi rece și hotelurile sunt toate pline. Mi se explică motiv are loc congresul unei asociații religioase internaționale. *The Oxford Group*. De care auzisem. E condusă de un orator și propagandist foarte energic, Frank Buchman. Titlul unei cărți scrisă de un discipol al său: *Numai pentru păcătoși*. Reputația cam mondenă a mișcării nu mă atragej greșesc poate, ca și în cazul școlii de înțelepciune de la Darmstadt²⁵.

În hotelul unde am fost pînă la urmă primit nu locuiesc decît membri 1 ai Grupului; de voie de nevoie șed la toate mesele alături de ei, care măi iau drept unul de-al lor. Cei mai mulți sunt englezi. Se pare că la un alt hotel, mai luxos, se află și o doamnă din România.

Munții sunt cețoși, umezeala are drept consecință consumarea unui număr sporit – adică astronomic – de cești de ceai. Contactul cu englezii aceștia – sinceri, mereu bine dispuși (lumea pentru ei reîncepe în fiecare zi proaspătă ca-n prima – mai bine zis a șasea), preocupați de stabilirea și respectarea unor programe cît mai precise și pline, gata la orice oră săi discute problemele cele mai delicate și mai intime cu o degajare totală; manierați cu simplitate, prevenitori, absorbiți fără pic de fățarnicie de tot ce se leagă de spiritual și sufletesc – este plăcut, amuzant și chiar desfătător. Toată lumea vorbește, se mărturisește, pune întrebări indiscrete urmate de adînci tăceri, manipulează cești de ceai și farfurioare cu biscuiți, scot de prin buzunare carnetele în care se notează sute de adrese, titluri de cărți, nume de asociații religioase. Mă simt cucerit.

La început o senzație de a nu fi la locul meu. Apoi însă mă duc la toate conferințele lui Buchman (nițel declamatoriu și accentul pus pe orarii și organizare), iau parte la ședințele și conciliabulele asociației. Într-atîta sunt de prins încît renunț la o excursie pe Jungfrau de dragul participării la o ședință a Grupului. Se ocupă în special de mine un tînăr funcționar din Bedford, îl cheamă Manning și-i un băiat tare bun; și-un irlandez, mai vîrstic, înalt și chel, sunt piloții mei, stăruitori și niciodată stânjenți.

Nu mă interesează ce anume urmărește Grupul, ce-l desparte de numeroase alte secte și uniuni protestante. Dar e primul meu contact zilnic și susținut cu oameni a căror principală preocupare e credința în Dumnezeu și grija de mîntuire, care au făcut sacrificii bănești pentru a veni aici, la Interlaken, care iau în serios tot ce fac și tot ce discută. Oricît de mundan să fii și nu se poate să nu te simți atras de oamenii aceștia toți curați. Naivitate multă, teologie sumară, la cei mai mulți o cultură generală redusă, concepții adesea candidă. Dar și frăgezime, farmec, o impresie de camere bine aerisite, nici umbră de tertipuri, viclesug, blazare, dospire.

²⁵Aluzie la mișcarea antroposofică inițiată de Rudolf Steiner.

Numele irlandezului mi-a plecat din minte, ori s-a pitit în ascunzișuri de materie cenușie care-mi sunt inaccesibile. Mă văd astfel silit să-l pomenesc drept *irlandezul* când mă rog pentru el în fiecare zi, ca și pentru Grupul de la Oxford. În dimineața dinainte de plecarea lor pășește grăbit spre mine: te căutam, îmi spune, voiam să știi ce am visat: mi-a apărut Domnul și mi-a încredințat că te va chema la el. Se vede că-l privesc întrebător, deoarece repetă, explicativ: vei fi printre cei care cred într-însul.

Montreux, 1938

Trenul care duce de la Berna la Montreux poartă numele de *Edeiweiss*, e electric, fastuos și cosmopolit, ca într-o nuvelă de Paul Morand. *Europa galantă, închis în timpul nopții, Deschis în timpul nopții, Gingașe Stocuri.*

La Montreux, de la fereastra hotelului, priveliștea e de o frumusețe solemnă și perfectă care mă apasă. Cartea poștală vie din fața ochilor mei lucește de verde și albastră puritate. Îmi dau bine seama că la Interlaken n-am făcut decît să mă joc. Pe Oxfordieni îi văzusem ca unul venit din Franța exclusiv îngrijorată de vacanțe, biftekuri și greve, *Et un Pernodpour Arthur*. Franța bolnavă de inteligență și spirit practic, de o parte, și anglo-saxonii aceștia copilăroși, dornici de juruințe, entuziaști de alta, *Alkohoolfreies Restaurant*: cea dintîi pancartă pe care o zăresc în Elveția, puerilă dovadă, însă certă dovadă de concepție idealistă a vieții. De aici la Schelling și Fichte nu mai e decît un pas.

Nu-mi vine a crede ce mi-a spus Irlandezul. Nu în *viața* aceasta, Probabil într-o încarnare viitoare. Am și senzația de a fi fost înșelător. Nu, nu pot trece la creștinism. O lume obsedată de Pernod. Rînjetul bleg al mustăciosului Arthur în reclame. (Mai e unul, în vecini, tot cu mustăcioară, dar viu – și nu bea decît apă). În fiecare zi, în toate ziarele. Pe toți pereții. Pe toate zidurile. Ce departe e Cristos. De ei, de mine. De toți. Îmi juri totuși că niciodată nu voi spune vreun cuvînt rău, nu voi schimonosi vreun zîmbet cînd va fi vorba de Grupul de la Oxford în prezența mea.

– Nu e nevoie să fi stat mult în închisoare. Ce este omul, care-i cu adevărat condiția umană, cum stau lucrurile cu noi – și că Cristos e acolo la doi pași, că te vede, că te-a văzut, că te-a văzut din totdeauna – se înțelege în cîteva minute. Restul de ani e timp irosit. Ca și serviciul militar, e însă incomparabil exercițiu de strunire.

Londra, mai 1939

Familia pastorului Lound locuiește în plin centru, și într-un cartier elegant, aproape de Regent's Park. Am fost recomandat și primit ca *paying guest*²⁶,

²⁶„oaspete plătitor” (engl.).

delicios de ipocrită formulă pentru a spune luat în găzduire. Sosesc seara, după o îngrozitoare călătorie cu avionul: furtuna a bîntuit fără încetare deasupra Canalului Minecii, am vărsat cu toții (inclusiv echipajul) tot ce aveam în noi, în niște punji mai întii, apoi pe unde se nimerea. Abia ajuns pe solul Albionului dau de bunăvoința britanică, dulce compensație a ironiei răcelii franțuzești: la aeroport, niște necunoscuți se reped la noi cu sticlule de coniac și ne îmbie să bem: remediul, zic ei, e obligator după răscolirea măruntaielor. Șoferul taxiului își manifestă și el solitudinea, iar jupîneasa gazdelor îmi zîmbește deferent și-mi dă de știre că pentru această primă seară sunt scutit de îmbrăcarea smokingului. Cuvintele de bun sosît ale stăpînului casei sunt și ele fermecătoare (să poftească vreunul să-mi spună, după ce am trecut pe la Securitate, am făcut cinci ani de pușcărie și trei ani și jumătate de muncă manuală alături de țigani – că politețea e o deșertăciune desuetă, să poftească și-l scuipe drept în față – *să-mi moară mama, să fiu nebun și să-mi sară ochii* de nu): în locuința noastră să vă simțiți ca la hotel, iar nouă să ne îngăduiți a vă socoti ca pe un prieten.

Doamna Lound și una din fete (asistentă la un cabinet dentar) sunt nițel mai rezervate; pastorul însă și fiica cealaltă (e învățătoare într-un orașel la oarecare distanță de Londra și stă acasă de vineri seara pînă duminică) sunt gentilețea și simplitatea însele. Văd bine că pe cît sunt englezii de reci în străinătate pe atît sunt de prietenoși la ei în țară. Ospitalieri, deschiși, înțelegători: recunosc oricui dreptul de a fi nebun, de a se duce naibii dacă vrea – și pe ce drum își alege; nevoia de credință o socotesc drept lucrul cel mai natural.

După-amiază, uneori, domnul Lound mă invită în camera lui de lucru și-mi face cafea într-un ibric electric. Dimineața, înainte de copiosul mic dejun, mă ia mereu cu dînsul la o scurtă plimbare, în pas milităresc, prin nesfîrșitul Regent's Park. îmi arată tot felul de vile elegante (unele de foarte prost gust, imitații ale stilurilor celor mai felurite): au aparținut ori aparțin unor personalități de seamă. Sunt și iazuri în parc, eu mă reped către niște rațe de toată drăgălășenia: Ca să le văd mai deaproape mă las pe vine, le îmbii, le spun uți-uți. Rațele măcăie foarte cuviincios, cît trebuie, întorși acasă, pastorul povestește în cursul așa-zisului mic dejun că eu, cînd mi-a atras atenția asupra frumuseților arhitectonice din parc, l-am lăsat în părăsire și m-am dus *să mă închin* unor rațe (*went to worship some ducks*).

– Din Londra îi scriu la Bedford lui Manning, tînărul funcționar pe care-l întîlnisem la Interlaken. îmi răspunde curînd și mă invită să iau parte peste cîteva zile la o reuniune a Grupului la Eastham, care-i o suburbie a capitalei.

Suburbie, vorba vine, pentru că merg cu metroul și apoi cu trenul mai bine de un ceas și jumătate. Regăsesc în sala primăriei de la Eastham aceeași atmosferă de sinceritate și naivă curăție de la Interlaken. Vorbitorii vorbesc înflăcărat și serios, ascultătorii ascultă atent și serios, toată lumea ia notițe, înseamnă numărul versetelor biblice care au fost citate; domnește o silință

poate nu de mirare la oameni convinși de adevărul că Domnul va veni ca un fur, că poate veni în orice clipă, pe neașteptate: *de ce nu chiar acum!*

În pauză, conversațiile sunt la fel de însuflețite ca la Interlaken, iar își dau unul altuia adrese, iar își recomandă reviste și cărți, expoziții și cursuri, iar își fac, nestingheriți, confidențele spirituale cele mai intime. Se servește ceaiul, pe tăvițe. Nu știu cum de izbutesc ei să le facă pe toate: merg, beau, ronțăie biscuiți, vorbesc, scriu, predică, se informează, se salută, zîmbesc, cugetă... îl revăd și pe Irlandez, care se îndreaptă încet spre mine și-mi aduce aminte de visul pe care l-a avut. Ascult cu mai multă băgare de seamă ca la Interlaken, dar și cu neîncredere sporită; și cu surîs lăuntric, nu răutăcios, dar oarecum de condescență. îmi pare foarte înduioșător – te vei număra printre închinătorii Lui –, și totodată copilăros. Și nițică milă de omul acesta, desigur bine intenționat, dar nu-mi place că dă crezare viselor; și-i lipsește pudoarea fanteziilor sale.

La Londra, totuși, merg des la biserici, catedrale și capele, și ca să le vizitez și ca să aștept. Să aștept ceva ce nu vine. Merg și la biserica oaspetelui meu, unde nu mă împărtășesc deși sunt poftit s-o fac. Drept argument aduc faptul că nu m-am spovedit. Pastorul, cunoscător al catolicismului și ortodoxiei (a fost cîțiva ani paroh titular al bisericii engleze din Paris) e impresionat de motivarea mea și nu stăruie. Domnul Lound e *middle church*, aproape *high*, credincinsul care nu se apropie de altar din lipsă de mărturisire i se pare vrednic de respect.

Mă duc și pe la o mulțime de asociații și centre religioase. Pe străzile Londrei numele lor apar des, ca al firmelor comerciale. Aici religia e peste tot locul, te întâlnești cu Cristos la tot pasul. Ei zic Domnul. Pe continent discreția religioasă e strictă. În Anglia nu, se vorbește despre ale sufletului și ale credinței în modul cel mai firesc. De cîte ori, trecînd prin dreptul unei clădiri purtînd o tăbliță cu nume de organizație religioasă, de cîte ori n-am intrat! înăuntru sunt săli de ședințe, biblioteci, fișiere, vrafuri de reviste și broșuri, fotografii, testimonii, telefoane și secretari. Birouri. (Dar parcă la urma urmei, e altfel la *Vavilon*? Vorba lui Pierre Benoit: *le Pape, c'est des bureaux*²⁷). Sunt primit afabil de oameni nițel grăbiți, care m-ascultă, îmi rezumă crezul lor respectiv. Partea aceasta o judec toată destul de stereotipă... Dar mă cuprinde mereu emoția cînd mi se propune cu neforțată ingenuitate „cîteva clipe de tăcere meditativă în doi” ori o rugăciune. *Let us pray*²⁸ și îngenunchează în mijlocul biroului, al salonașului – sală de primire, al arhivei, de parcă și-ar fi scos batista albă din buzunar ca să-și șteargă sticla ochelarilor. îmi încarcă brațele cu fițuici și broșuri, *pamflete*, cum le place lor a zice.

Și-n Hyde Park, unde mă opresc de preferință și îndelung în fața predicatorilor. Un grup de sectanți cîntă; mă apropie de ei cu pălăria pe cap

²⁷ „Papa înseamnă birouri” (fr.).

²⁸ „Să ne rugăm” (engl.).

și umbrela în mână. (E o zi de senin, fără urmă de nori; dacă era ploaie, luam, firește, nu umbrela ci impermeabilul). Îmi cer să-mi scot pălăria, deoarece cântul lor e un psalm. Le răspund politicos dar, din nu știu ce subită îndărătnicie, refuz să mă descopăr la comandă. Ce-mi veni? Ei stăruie, perseverenți și ei, nu supărați pentru că sunt obișnuiți cu felurimea de bazaconii ale diavolului. Pînă la sfîrșit, mă lasă în plata Domnului, și plec – plin de amărăciune.

6 martie 1960

Așadar, într-un tîrziu sunt scos și eu, dus la un birou adăpostit în micuța firidă a boltitului coridor; interogat, identificat, dezbrăcat. Mi se lasă doar un prosop, un săpun, una perie de dinți, una pastă de dinți, două perechi de ciorapi, una cămașă, una pereche chiloți, din care fac o bocceluță. Mă uit la ceasul de peste bolta firidei și văd că e mult mai devreme decît credeam. Un gardian foarte înalt și voinic îmi face semn să vin după el. (La șerpărie erau limbuți; acum lucrează pe mutește). Dar nu mă duce spre șirul de uși metalice încărcate cu lacăte și zăvoare, înapoia cărora bănuiesc celulele. Ajungem afară, în curte. Noaptea aceasta de început de martie e o noapte de viscol. Îmi amintește de începutul *Valetului de treflă* al lui Edgar Wallace: „A fost ridicat dintr-un șanț din Larnbeth, tînărul Gregory zis Cocainomanul, și murise mai înainte ca agentul de serviciu la Waterloo Bridge, care auzise detunăturile, să fi sosit la fața locului. Fusese omorît în stradă, noaptea, pe zăpadă și vînt, și nimeni nu văzuse pe ucigaș. După ce l-au dus la morgă și i s-au cercetat hainele nu se găsi nimic altceva decît o cutiuță metalică plină de un praf alb care era cocaină și o carte de joc, valetul de treflă!”

Sunt în cămașă și chiloți. Gardianul îmi arată un morman uriaș de geamantane, saci, rucksackuri, pachete, desagi și-mi ordonă să le port pe toate din curte într-o cămăruță aproape de intrarea coridorului de-a lungul căruia sunt ușile. Unele valize cîntăresc foarte greu. Trebăluiesc, dîrdîind și clănțănind, căci nu e numai frig, ci mă și aflu într-un teribil curent, vreo două ceasuri. Gardianul, încotoșmănat într-o șubă siberiana cît toate zilele și încălțat cu pîslari peste cizme, și-a ridicat gulerul îmblănit, și-a tras clapele bonetului-căciulă peste urechi și s-a ghemuit – aduce cu *omul invizibil* din filmul după H. G. Wells – pe un scaun ciudos aruncat într-un colț de unde probabil că mă urmărește. De bună seamă că-i este și lui frig și – de ce nu știu – dar am impresia că nu-i face plăcere să mă vadă cotrobăind de colo pînă colo prin zăpadă, dezbrăcat, jigărit și nevolnic.

Termin, vesel că nu am dat nici un semn de slăbiciune, începînd a mă încălzi. Gardianul îmi face iar semn să-l urmez, scuturînd un inel cu o mulțime de chei enorme. Se oprește în dreptul celulei 18, deschide greu ușa, cască și-mi face vînt înăuntru.

– La urma urmei s-ar putea ca Dumnezeu nici să n-aibă nevoie a ne pedepsi. *Își întoarce fața de la noi*: ceea ce înseamnă că ne retrace harul său ocrotitor și ne lasă-n voia întâmplărilor și interconexiunilor lumii materiale. Intrăm sub zodia hazardului și *mecanicei*: vai nouă!

7 martie 1960

Mi-a făcut vînt înăuntru. Acum stau încremenit lîngă ușă. Mă uit. Sunt într-o *bombă* de proporții uriașe, mă izbește o duhoare de necrezut. Bomba e puternic iluminată. Un fel de *azil de noapte* geometric amplificat. Sunt cuprins de un dublu și contradictoriu simțămînt de pustietate și aglomerație. De ambele părți patru rînduri de paturi de fier care se ridică Pîi aproape de înaltul tavan boltit. Fereastra, în fața mea, e bătută în scînduri, dincoace de care sunt gratiile. În spațiul dintre sumedenia de paturi, o masă îngustă, două bănci înguste și ele, șubrede. În colțul din dreapta, în fund, un ciubăr, o balie, o puțină acoperită. Atît. Jos, de-a lungul paturilor, șiruri – ce-mi par nesfîrșite – de bocanci.

Cîteva sforăituri vînjoase nu rup tăcerea adîncă, asemenea norilor izolați care nu covîrșesc unitatea cerului violent albastru. Cîte o horeai tură Zgomotul metalic al zăvoarelor și cheilor nu a deșteptat pe nimeni; și asta mă uimește.

Încep să tremur de frig, pironit în sumara mea îmbrăcăminte cu bocceaua în mîna dreaptă, orb de pe urma agresivei lumini. Răsufările, sunt felurite și disonante. Stau așa multă vreme și aștept, dar nu desprind vreo mișcare. Din ochi caut un loc unde aș putea să mă aciuez, să mi culc. Nu văd nici unul. Și nu mă vede nimeni.

După ce am scrutat îndelung zidurile cu sarcofage exterioare, îmi îndrept privirea în jos și dau de un amestec de humă, ciment, pietriș și noroi. Încăperea mi se pare nespus de ostilă, de rea, mă simt caraghios și rătăcit. Mă simt și învins de oboseală, dar mai ales înfricoșat. Ca la un examen pentru care nu cunoști materia. Cu totul altă oroare ca la Securitate.

(Premonițiunile nu sunt întotdeauna valabile. N-am știut în pragul bombei aceleia puturoase, intens luminată și prinsă în bifurcat vîrtej dd sforăială și tăcere, că într-însa voi găsi acces la fericire).

Deocamdată îmi plimb iar ochii în sus și în jos, în dreapta, în stînga, pretutindeni, stăruitor, speriat.

Lumină și gol.

(Totul poate fi terfelit; aici și lumina e rece și rea. *Cum ai căzut tu din cer; stea strălucitoare, fecior al dimnieții*. Winston Smith în 1984: în locul unde nu e întuneric, *in the place where there is no darkness* – și ce se dovedește a fi acel loc: camerele de anchetă și de închisoare! Totuși n-a fost mințit: e

mereu lumină, dar ce fel de lumină? Dintr-aceea probabil pei care o scapără căderea îngerului Lucifer, când l-a văzut Domnul cum sa prăbușește, fulger, în adîncimi).

Deodată, sus de tot, la cucurigu, în stînga, pe rîndul cel mai înalt, o mîină a ridicat un deget și-mi face semn să urc.

Să urc – dar cum? Mîinii – care desigur e înzestrată cu simțul vederii și pricepe că mă rotesc în căutarea unui mijloc de ascensiune – i se alătură o a doua, soru-sa de bună seamă. Ele schițează o cățărare. Cu bocceaua, ca vai de lume, cu gesturi fricoase, clănțănind, mă aflu îndeajuns de maimuță ca să mă pot agăța pînă sus ținîndu-mă de paturile de fier. O arătare înfosită, mică de stat și îngrozitor de slabă, de o paloare ce s-ar putea să țină de altă prismă cromatică decît a universului nostru, se dă mai aproape de altă mumie și mă îndeamnă tot pe mutește să mă întind alături de ea; mă acoperă cu o jumătate de pătură zdrențuită. Și-mi șoptește: culcă-te o țîră că nu mai e mult.

– Poate că cele mai teribile cuvinte rostite de Mîntuitorul sunt la Luca 22,67: „Dacă vă voi spune nu veți crede”.

Aceasta-i condiția umană. Nu-l credem. Nu ne credem unii pe alții. Nu vrem, nu putem, nu știm, nu cutezăm, nu ne străduim să-i credem pe ceilalți. Experiențele sunt intransmisibile. Ajungem să pricepem unele lucruri – la ce bun? nu suntem crezuți. Putem vorbi, dar nu putem stabili comunicația, obține legătura. Ce ne rămîne a face decît, urmîndu-i pilda, să tăcem (neîncrunțați)?

– Nu trec, îmi pare, nici zece minute și se pornește un zgomot mai mult decît asurzitor; al aștrilor acelora sfărîmați care în *Le Napus* de Léon Daudet provoacă dispariția instantanee a oamenilor? Un vacarm prelung, o larmă dementă; explozie pe care n-aveam s-o uit vreodată, care și după aceea, de-a lungul anilor, mă va trezi la cinci, ba și cîteva minute mai devreme, din groază anticipativă. Iureșul acesta sonor – de sonerii? de clopote? de goarne? de arme de foc? – pătrunde pînă-n straturile cele mai freudiene, mai jungiene, mai adleriene ale eului și-și stabilește bîrlogul în locuri neștiute ale ființei.

Minunile există. Dumnezeu lucrează mereu. Prevestirile lui N.N.P. se împlinesc pe loc. Abia încetează rafala de trîmbițe că vecinul meu binevoitor mi se recomandă: e un preot-călugăr ortodox. Alături de el se trezesc alte două năluci, una corpolentă și greoaie, alta zveltă și tinerească: sunt doi preoți greco-catolici.

Știu, în mijlocul tumultului care se iscă în celulă după ce ia sfîrșit *deșteptarea*, când o mare de chelii umple spațiul și-n fața putinei acoperite s-a și format o coadă ca de cometă, știu că am încăput în mîinile Dumnezeului celui viu.

– *I trust I make myself obscure*, trag nădejde că-s greu de înțeles, vreau să sper că nu mă exprim prea clar.

– Călugărul meu e basarabean. E un om tânăr, condamnat pentru a fi avut vedenii și a fi trimis Departamentului Cultelor o scrisoare în care protesta împotriva desființării schitului unde viețuise. Abia apuc – bat fierul cât e cald – să-i spun că sunt ovrei și că doresc a mă boteza, că se și arată de acord. E blajin, cu gesturi domoale, și tăcut. Cei doi greco-catolici sunt diferiți unul de altul. Părintele Nicolae, din Alba, tânăr, e zglobiu și agitat, glumeț și amator de palavre. Aduce foarte mult a seminarist dintr-un roman rusesc. Părintele Iuliu e mare, voinic, sfântos și cât se poate da retras. I se citește pe chip durerea provocată de faptul că și fiica lui, călugăriță, e condamnată; a făcut parte dintr-un lot de *monahii mistice*. Dacă-i vorba de împerecheri ciudate de situații și cuvinte, îi spun ani făcut și eu parte dintr-un lot de mistico-legionari. Dar părintele Iuliu mai e necăjit și din altă pricină: preot catolic, a semnat, neconvins, în 1948, trecerea la ortodoxie; lucrul acesta nu și-l poate ierta. Acum se află aici fiindcă e acuzat de îndărătnicie în catolicism și activitate în slujba Vaticanului. Obsesia faptului dintîi nu-l părăsește însă și mă pomenesc în situația paradoxală de a-l consola eu pe el, de a-i spune că numai în iudaism, brahmanism și budism faptele rămîn înregistrate de-a pururi și nu se șterg, pe cînd în creștinism credința și căința le desființează cu totul (creștinismul, așadar, a descoperit antigravitația) și că, dealtfel, chiar în iudaism, brahmanism și budism există o lege a compensării și că deci suferințele lui actuale cumpănesc greșeala trecută. Părintele Iuliu mă ascultă, suspină și dă din cap – dar e limpede că tot se căinează.

Părintele Mina, călugărul ortodox, mi-a impus numai cîteva lecții de catehizare și le facem șezînd pe marginea unui pat de fier, cu spatele spre ușă, unul lîngă altul, vorbind în șoapte. Suntem, firește, amîndoi în uniformă de pușcăriaș: bocanci fără șireturi, zeghe vărgată (*C.R.*) și giorșită, bonețică (de data aceasta cu dungile orizontale) pe cap. Vestonul nu are nasturi, pantalonii, prea scurți, stau gata să cadă. Dealtfel totul aici, la Jilava, are cel mai violent aspect de *pușcărie*, de pîrnaie, nu de temniță gravă. Clădirea e sinistră, dar interiorul celulei aduce a iarmaroc, a tablou de Breughel, Chagall, a balamuc. *Mărcuța*. E o aglomerație da neconceput, abia te poți mișca, gălăgia e formidabilă, deși se vorbește numai în șoapte (cel puțin teoretic), coada la tinetă e neîntrepută, circulă întrebările cele mai năstrușnice (cum se spune cintezei pe franțuzește? prin ce pace s-a încheiat războiul de șapte ani? cum se spune alarmă pe nemțește? care-i numele celor trei parce, celor două muze, celor trei grații, celor șapte înțelepți ai lumii antice? celor șapte regi ai Romei? celor trei cuconi din Babilon, dar pe siriacă? – cum îi cheamă pe frații Buzești cu numele mic? cine a compus, *Țar și teslar*? care-i capitala Suabiei? care sunt rîurile din Eden? da' hasmațuchi, cum se spune pe franțuzește? dar pe englezește?

Bughi mambo rag.

Mîncăm în două serii, la interval de vreo zece minute. Mîncarea incandescentă, de obicei arpacaș. Linguri sunt numai pentru a cincea o a șasea parte din deținuți. Seria întâi e nevoită să termine repede ca să și poată spăla gamelele și să fie pregătite grămadă la vizetă pentru seria doua. Dar cum să mănînci fără lingură și în cinci minute o cocă fierbinte aidoma presupusei magme ori supe din care a izvorît viața monocelulară pe pămînt? Mai toată mîncarea rămîne în gamele; e turnată în tinetă, care se umple ochi. Spălarea vasului în care a stat arpacașul cleios este o lucrare din cele mai laborioase. (Care au fost cele douăsprezece munci ale lui Hercule? Cine a compus *Cruce albă de mesteacăn*? Unde-i înmormîntat Alexandru cel Mare? Gulie pe franțuzește se spune *navet*. Ferească Dumnezeu, se spune *poireau*. Îmi pare rău, *poireau* e praz. Fii serios, domnule, cum să fie praz. A fost atașat militar la Londra. D'aia știa englezește. La Răcăciuni, acolo s-a semnat. Mi se pare că se spune *Messing*. Să știi că ai dreptate. A, mărar e ușor, e *fenouil*. Ba nu, e *aneth*). Cădem, Al. Pal. și cu mine, de rînd la serviciu pe cameră chiar a doua, ori a treia zi. Nu știu care binevoitor ne îndeamnă să folosim cenușa din sobiță; apa – apă rea, puturoasă, viermănoasă – e foarte puțină. Avem de spălat în cîteva clipe șaiszeci de gamele, ori șaptezeci. Cenușa se combină cu zeama de arpacaș și formează un pap rezistent. Puțina apă de care dispunem s-a dus. Ce ne facem? Ne este ciudă: doi intelectuali care se fac de baftă din neîndemînare. Schimbăm priviri lipsite de orice simț al umorului. Ce ne facem? Dumnezeu se îndură de noi și face o minune.

(Minuni vor fi în cursul anilor de închisoare cu duiumul. Cine a trecut prin închisoare nu numai că nu se îndoiește de minuni, ci se miră că nu sunt recunoscute de toată lumea ca lucrul cel mai normal).

– N-am știut. Trăisem ca un dobitoc, ca o vită, ca un orb. La închisoare, înspre amurg, am aflat ce-i aia bunătate, bună cuviință, eroism, demnitate. Vorbe mari! Vorbe goale! Vorbe mari și goale pentru șmecheri și pentru turnători: vorbe mari și de mare folos și pline de înțeles cînd le simți răcoarea în iezerul de foc și le poți gusta farmecul experimental. Creadă fiecare ce vrea, de valoare absolută nu am căderea să vorbesc, una știu: că vorbele acestea mari și însușirile pe care le semnifică erau acolo mai de preț decît un șiret, o ață, un cui (cuiul pe care, a învățat să-l respecte și Geo Bogza în pușcăria de drept comun), o hîrtie sau alt obiect interzis, de natură să-și fericească posesorul.

H. C. Wells în *The Research Magnificent*: două mari forțe: frica și aristocrația. Acum îl înțeleg. Frica trebuie învinsă. Nu există în lume decît un singur lucru, decît unul: curajul. Iar secretul este să ne purtăm aristocratic. Numai gentilețea, bunătatea, calmul, purtările frumoase au haz.

Încep să-mi dau seama că numai caracterul importă. Convingerea politică, părerile filosofice, originea socială, credința religioasă nu sunt decît accidente: doar caracterul rămîne după filtrările produse de anii de pușcărie – ori de viață – după ale uzurii și oboselii: schelet, cod, model electric.

– Minunea constă în aducerea suplimentară, cu totul neobișnuită, a unei balii cu apă de către plintoarele de pe coridor. Suntem puși cu fața la perete și miinile pe ceafă cînd se deschide ușa; după închiderea ei, ne întoarcem și aflăm balia. Ba mai mult, mîncarea pentru seria doua întîrzie ca niciodată, așa că Al. Pal. și cu mine putem prezenta atunci cînd ne sunt cerute la vizetă niște gamele ce s-ar zice curățate.

Manole repeta ruga lui La Hire, unul din căpitani care au luptat alături de Ioana d'Arc: poartă-te, Doamne, cu mine cum m-aș purta eu cu tine dacă aș fi eu în locul tău și tu într-al meu.

10-15 martie 1960

Lețiile de catechizare merg foarte repede; părintele Mina e îngăduitor și nepretențios, și e drept că și eu mă dovedesc a cunoaște destul de multe. Cei trei preoți se sfătuiesc între ei, apoi vin să mă întreb ce vreau să fiu, catolic sau ortodox? Le răspund fără șovăială că ortodox. Foarte bine. Mă va boteza călugărul. Dar cei doi greco-catolici vor asista la botez și ca un omagiu pentru credința lor și ca o dovadă că înțelegem cu toții a da viață ecumenismului într-o vreme în care Ioan al XXIII-lea e pe tronul pontifical, voi rosti crezul în fața preoților catolici. Toți trei îmi cer să mă consider botezat în numele ecumenicității și să făgăduiesc a lupta – dacă-mi va fi dat să ies din închisoare – pentru cauza ecumenismului, mereu. Ceea ce făgăduiesc din toată inima.

Nu se poate ști cînd vom fi scoși din celula 18 (e de tranzit) și răspîndiți pe unde s-o nimeri. Este așadar bine să nu mai amînăm. Botezul va avea loc la cincisprezece ale lunii. Nu vor fi trecut prin urmare nici zece zile între sosirea mea în celulă și efectuarea botezului. N.N.P. a avut dreptate.

– Hărmălaie, harababură, aglomerație crescîndă (noi deținuți nu încetează să intre pe ușă), mai toată vremea nu e un strop de apă, cozi din ce în ce mai lungi la tinetă (suntem mai numeroși zi de zi și pe mai toți ne doare burta), învălmășeală, frig, răcnete ale gardienilor, vizite inopinate ale locotenentului Ștefan: înjură de mama focului, se holbează fioros și ne amenință că „ne sare în cap” se fac controale și cei găsiți cu șireturi la bocanci sunt trimiși la „neagra”. Nu-s gamele, nu-s linguri, nu-s paturi... Lotul Noica-Pillat, cîți sunt aici, nu ia aminte la tîmbălău și organizează cîteva cercuri de cultură: lecții de sanscrită predate de dr.-ul Al-G., de istoria artelor (Remus Niculescu), de spaniolă (Theodor Enescu), de biologie generală (Dr.-ul C. Răileanu), de istoria culturii (Al. Pal.), de tehnică agricolă (Iacov Noica), de filosofia dreptului (Dinu Ranetti); „deschid” și eu un curs de engleză. Sub imboldul doctorului Al-G. (care se dovedește a fi o personalitate cu totul excepțională: numai tărie, curaj, bună dispoziție, adîncime în tot ce spune, serviabilitate, *ținută*) au loc și niște ședințe colective cu teme de problemă generală, la care iau parte în mod obligatriu toți „cursanții”. Prima temă e

teoria actului. În paralel se povestesc marile cărți ale veacului al XX-lea: *Doktor Faustus* de Thomas Mann (Remus Niculescu), *Zauberberg* de același (eu), *Marii inițiați* de Schure (Em. V), *Revolta maselor* de Ortega y Gasset (T. En.) ... Sunt și subiecte mai lumești: un domn Radu Ant. – oltean și legionar – ne vorbește amănunțit despre pregătirea bucatelor la țest.

Stîrniți de exemplul nostru, ceilalți intelectuali din celulă – rămași pînă acum în morfolită rezervă – se pun și ei pe treabă: un grup de ofițeri superiori predă: istoria celui de al doilea război mondial, campania din Rusia a lui Napoleon, principii generale de strategie. Mai e și o ceată de băieți tineri – de nuanță social-democrată cu un adaos de naționalism – plini de entuziasm, sete de cunoaștere și maniere frumoase. Unul din ei este nepotul Sofiei Nădejde. *Life's little ironies*. (Cartea asta a lui Thomas Hardy ar trebui povestită și ea, se potrivește, măcar ca titlu). Gentili și buni, tinerii social-democrați ne luminează și ne îndulcesc zilele. Mai sosesc și cîțiva studenți *frontieriști*, băieți de familie bună. (E reprezentat și Jean Bart printr-un descendent). Sunt foarte curajoși, dezinvolți, dar cu toate că se poartă impecabil nu manifestă prea mult interes pentru susținuta noastră activitate culturală. Remus Niculescu ne întrece pe toți, vorbindu-ne pasionat și pasionant despre pictorii impresioniști și prietenul lor, baronul român Belliou (Bellu).

Ceva mai tîrziu, în celula din ce în ce mai ticsită, apar două siluete deșirate și de-o slăbiciune cum n-am mai văzut: un funcționar din Ploiești și un inginer legionar, care ne spune că a fost comandantul frăților de cruce.

15 martie 1960

Catehizarea a luat sfîrșit. Botezul, hotărît pentru ziua de cincisprezece, are loc așa cum stabilisem. Părintele Mina alege momentul pe care-l socotește cel mai potrivit: la întoarcerea „de la aer”, cînd caralii sunt mai ocupați, cînd agitația e maximă. Trebuie să lucrăm repede și să acționăm clandestin în văzul tuturor. Conspirația în plină zi a lui Wells. Ceva în genul manevrelor invizibile ale lui Antonov-Ovseienko. Eu unul nu voi ieși la plimbare. (Lucru ușor, deoarece m-a ros bocancul și am o umflătură purulentă pe laba piciorului drept. La infirmerie n-am izbutit să fiu dus cu toate că mă prezint în fiecare dimineață la raport. Doctorii Răileanu și Al-G. mă tratează aplicîndu-mi pe „bubă” un ștergar muiat în apa viermănoasă din ciubăr. Cu o zi înainte un plutonier mi-a spus că „nici mort” nu mă duce la medicul oficial. Căile Domnului, ocolite).

Rămîn deci singur vreun sfert de oră cît durează „aerul” – adică aproape singur, căci mai sunt cîțiva scutiți de plimbare pentru felurite pricini. Pustiită de zarvă și forfotă, camera ia un aspect și mai ciudat, ca o scenă goală în care grămezile de recuzite își găsesc sălașul la nimereală. Dar mai ales deosebirea sonoră față de camera plină este atît de izbitoare, încît am

impresia unei tăceri absolute – tăcerea devine, vorba lui Cervantes, un spectacol – și mă pot liniști, reculege nițel.

Cînd puhoiul de oameni se întoarce cu zgomot mare, ducînd în rînd de cîte doi balia, ciubărul, tineta și un „rezervor cu apă, părintele Mina, fără a-și scoate mantaua, dă buzna la singura căniță din cameră – e o căniță roșie, cu smalțul sărit, năclăit și respingătoare – și o umple cu apă viermănoasă proaspăt adusă în „rezervorul” purtat de el și de un alt deținut. Vin la patul meu și cei doi preoți greco-catolici și nașul. Naș mi l-am ales cu vreo cîteva zile înainte pe Em. V., fost avocat și profesor, bun cunoscător de latină și greacă, trimis în judecată pentru a fi redactat ordinul de zi „Vă ordon, treceți Prutul”. V. a fost directorul de cabinet al lui Ică și a purtat cu mașina la tipografie faimosul ordin pe care pentru nimic în lume orgoliosul și altminteri foarte cultul general Antonescu nu ar fi îngăduit altcuiva să-l scrie în numele său. De ce l-am ales pe V. pe care nu-l cunoșteam dinainte (ca de altfel pe cei mai mulți din oamenii alături de care am complotat) și nu pe Al. Pal. – un vechi prieten, mă rog, prieten din 54, dar spirist și el, și apoi luasem hotărîrea de a ne considera prieteni din copilărie – ori pe dr. Al-G. a cărui personalitate mă impresionase atît de puternic, care a și rămas pentru mine ființa cea mai desăvîrșit multilaterală pe care am întîlnit-o în pușcărie și omul cel mai dăruit cu virtutea curajului – Marinică P. a fost cel mai bun, la el bunătatea prefăcîndu-se prin intensitate, și în inteligență și în tact și în politețe și în rafinament și în putere de judecată, dar totul la un nivel mai lipsit de grandoare – ori pe vreunul din generalii prezenți (nu m-ar fi refuzat ori pe blîndul Toto Enescu, nu știu să spun.

Doi dintre deținuți, complici, trec în dreptul vizetei, s-o astupe. S-ar putea în orice clipă să vină gardianul să se uite, dar acum cînd celulele, pe rînd, sunt scoase la plimbare ori aduse înapoi, e puțin probabil. La repezeală – dar cu acea iscusință preotească unde iuțeala nu stînjenește dicția deslușită – părintele Mina rostește cuvintele trebuincioase, mă înseamnă cu semnul crucii, îmi toarnă pe cap și pe umeri tot conținutul ibricului (cănița e un fel de ibric bont) și mă botează în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. De spovedit, m-am spovedit sumar: botezul șterge toate păcatele. Mă nasc din nou, din apă viermănoasă și din duh rapid.

Trecem apoi, oarecum liniștiți, oarecum ușurați – hoțul care nu-i prins în fapt e om cinstit – la patul unuia din preoții greco-catolici: e lîngă tinetă și balie (am coborît cu toții de la cucurigu), și acolo recit crezul (ortodox), după cum fusese stabilit. Reînnoiesc făgăduința de a nu uita că am fost botezat sub pecetea ecumenismului. Gata. Botezul, în asemenea împrejurări, e perfect valabil și fără de cufundare și fără de mirungere. (Dacă voi ajunge să scap din închisoare cu bine, urmează, pentru taina mirungerii, să mă prezint la un preot al cărui nume îmi este dat de părintele Mina; numele acesta aveam să-l uit și apoi să mi-l reamintesc).

Ritmul intens al celulei nr. 18 ne înșfacă imediat. Părinții greco-catolici sunt de serviciu pe cameră. Părintele Mina are de spălat o cămașă. Doctorul Al-G.

ne convoacă: vreo câțiva stăm înghesuți pe marginea patului său, alții pe a patului din față. Se vorbește în continuare despre teoria actului și astăzi mie îmi revine a vorbi despre actul de creație la Proust. Stăm îngrămădiți și vorbim aprig și în șoapte. Mulți dintre deținuți, atrași de tot ce face „lotul Noica”, se strâng în jurul nostru. Se vede limpede că timp de un ceas ori două uită de locul unde se află. Abstracțiunea și documentarea își întind mrejele și-i răpesc nițel pe oameni întru bucurie, amăgire.

– Cine a fost creștinat de mic copil nu are de unde să știe și nu poate bănuie ce-nseamnă botezul. Asupra mea se zoresc clipă de clipă tot mai dese asalturi ale fericirii. S-ar zice că de fiecare dată asediatorii urcă mai sus și lovesc mai cu poftă, cu precizie. Va să zică este adevărat: este adevărat că botezul este o sfântă taină, că există sfintele taine. Altminteri fericirea aceasta care mă împresoară, mă cuprinde, mă îmbracă, mă învinge n-ar putea fi atât de neînchipuit de minunată și deplină. Liniște. Și o absolută nepăsare. Față de toate. Și o dulceață. În gură, în vine, *în mușchi*. Totodată o resemnare, senzația că aș putea face orice, imboldul de a ierta pe oricine, un zîmbet îngăduitor care se împrăștie pretutindeni, nu localizat pe buze. Și un fel de strat de aer blînd în jur, o atmosferă asemănătoare cu aceea din unele cărți ale copilăriei. Un simțămînt de siguranță absolută. O contopire mescalinică în toate și o desăvîrșită îndepărtare în senin. O mîină care mi se întinde și o conivență cu înțelepciuni ghicite.

Și noutatea: nou, sunt un om nou; de unde atîta prospețime și înnoire? Se adeverește *Apocalipsa* (21,5): Iată, noi le fac pe toate; și de asemenea Pavel: dacă este cineva în Cristos, este făptură nouă; cele vechi au trecut iată toate s-au făcut noi. Noi, dar de negrăit. Cuvinte nu găsesc, decît banale, răsuflete, tot acelea pe care le folosesc mereu. Sunt cuprins în cercul de cretă al cuvintelor știute și al idealurilor scoase din peisajul cotidian. Doamna Cottard a lui Proust dacă ar fi fost întrebată ce-și dorește ar fi indicat situația unei mai bogate vecine din colțul străzii: nici nu i-ai fi trecut prin minte a cere să devină ducesa de Mortemart. Idealul nostru merge pînă la cercul ori la cerul imediat superior. Dar mai sunt altele, pe deasupra, nebănuite și prin urmare de neformulat, de negîndit. Și *thalassa*²⁹ lui Xenofon și *pămîntul* lui Columb. Botezul e o descoperire.

Cluj, 3 august 1964

Sosesc la Cluj pe la cinci și jumătate. Pe fereastra vagonului, de la Gherla pînă aici, m-am uitat cu acea intensitate pe care o presupun în ochii omului care a privit cel dintîi lumea proaspăt creată de Dumnezeu, a osînditului la moarte din balada închisorii de la Reading. Ca și de după gratii, l-am simțit pe Cristos aproape de mine pe cînd, în fața ochilor mei încă năuciți de nestinsele becuri electrice, defilau livezile, căsuțele, gardurile, animalele

²⁹ „marea” (gr.).

domestice; în fiecare lucru, pe fiecare petic de glie pulsează lumina tablourilor lui Van Gogh – explozivă – și nuanțele odihnitoare ale zilei spre sfârșit și năprasnica bucurie a celor șase zile dintii; senzație dementă că păcatul strămoșesc încă n-a avut loc.

E o după-amiază răcoroasă și cerul e acoperit. La bufetul gării, întrebat de colonelul Ion T. – Hatmanul – zece ani în Siberia, zece ani în pușcării traducător al lui *If* în românește, în prezent posesor al câtorva zeci de lei – ce-mi doresc, răspund lacom: o cafea. După ce am băut-o, din belșug adăogită cu zahărul pe care un chelner înțelegător ni-l pune dinadins pel masă, plecăm în centru. Colonelul vrea să întâlnească un prieten clujean, pe care-l caută, așa încît umblăm încoace și încolo prin orașul cu iz de *Kaiserstadt* miniatură și plin de clădiri în stil baroc (cel mai evocator al liniștei și opulenței). La fiecare pas am impresia că trăiesc în anul 1900, că Europa e un vast salon, că lumea nu știe ce-s frica și angoasa. Parca am fi, zău, în Stadtpark, statuile lui Mozart și Johann Strauss ies dintre copaci și flori, pe terasa restaurantului cîntă o capelă, perechile circulă agale, capela execută valsul cel mai frumos, valsul imperial.

Trenul spre București, pe care urmează să-l luăm, pleacă la zece seara. După cîtva timp colonelul își găsește prietenul tocmai la gară, ia eu rămîn de unul singur. Bani de autobuz să merg din nou în centru nu am, mult pînă la plecarea trenului de fapt nu mai este, euforia care m-a cuprins de cînd am părăsit Gherla este egalitară și indiferentă, se pornește o ploicică, așa încît hotărâsc să mă plimb în jurul gării. Întru mai întii într-o alimentară zgîndur-mă îndelung la mărfuri și la prețuri. Pe urmă, ploaia oprindu-se de tot, pornesc pe o stradelă. Se-ntunecă de-a binelea și aerul e umed; s-ar zice că tot mai picură nițel și adie un vînt înmiresmat. Strada pe care mă aflu cred că e puțin circulată; acum e pustie; prin cele mai multe ferestre se vede lumina aprinsă. Nu e mai puțin calm și mai puțin albastru decît în poezia lui Verlaine pe care George Mavrocordat mă punea mereu, nesățios, să i-o recit. Dealtfel albastrul nu e o culoare, e și el o liniște. Casele sunt toate curățele, îngrijite, înflorate; în stilul acela pseudo-cubist de pe la 1925. Dar au ceva de ființe atente la forma exterioară, ceva de bonețică și șorț alb, de cafea cu lapte și cornuri cu unt; și cît de tăcute, confortabile și armonioase mi se par toate interioarele zărite pe ferestre!

Îmi este dat, în cîteva clipe de intensă emoție, să înțeleg mai bine ca oricînd unele din tainele majore ale vieții.

Înțeleg mai întii că în lumea *aceasta* suntem cu totul părășiți de Dumnezeu, așa cum constată și Simone Weil și că această părăsire totodată este și semnul suprem al „existenței” și dragostei lui Dumnezeu. Dumnezeu, zice ea, de aceea „se retrage” în chip absolut, ca să ne îngăduie a ființa (altminteri prezența lui ar fi echivalentă cu anihilarea noastră), ca să ne lase o desăvîrșită libertate și să asigure merit (ori mai bine zis sens) deplin îndrăznețului nostru act de credință.

Abandonat fiind cu totul și sortit unei trăiri în plină pătimire dialectică, înțeleg că ajutor rațional nu pot primi de nicăieri; stupefiantele, alcoolul, erosul, mîngierile prin iluzii sau manii nu sunt valabile pentru că mă pun la discreția bunăvoinței altuia și sunt temporare, ba și supuse capriciilor timpului care le degradează; dovezi dirimante și absolute nu există; teoriile se învechesc mai rău, ca oamenii, ca veșmintele, nu avem de-a face decît cu semne, iar semnele – desigur, nici nu era nevoie s-o spună atît de gălăgios Sartre – semnele pot fi interpretate în două feluri: dialectica ne iese-n cale la tot pasul. Așa fiind, înțeleg că nu mă pot bizui decît pe niște foarte vagi intuiții – nici urmă de constatări, reguli, siguranță obiectivă etc. –, pe niște prea tainice îndemnuri venite dintr-o lume pe care doar o simt și o bănuiesc, din străfunduri foarte ascunse, din domeniul pe care Ortega îl socotește al credințelor nu al ideilor.

Ce mai încoace și încolo, sunt și eu slavofil, subscriu programul noii fistici a lui Homiakov: preeminența legilor nescrise asupra oricărei dogme formulate, preeminența intuiției asupra cunoașterii, preeminența legii religioase și morale asupra oricărei logici și oricărei rațiuni. Ce mai încoace și încolo, tot iezuitul Auguste Valensin enunță esențialul cînd admite căi de i s-ar arăta, prin imposibil, pe patul de moarte, cu cea mai perfectă evidență, că s-a înșelat, că nu există supraviețuire, că nu există nici chiar Dumnezeu, nu i-ar părea rău că a crezut; ba s-ar și socoti onorat că a crezut unele ca acestea, deoarece dacă universul este ceva imbecil și vrednic de dispreț, cu atît mai rău pentru univers, de greșit n-a greșit cel ce a gîndit că există Dumnezeu, ci greșeala este a lui Dumnezeu că nu există; ce mai încoace și încolo, nu izbutesc a găsi nimic în afara sau deasupra *crezului* pe care și-l formulase Dostoievski și pe care-l prezintă ca foarte simplu: cred că nu există nimic mai frumos, mai adînc, mai îmbietor mai rezonabil, mai bărbătesc și mai perfect decît Cristos, bal mai mult decît atît, dacă cineva mi-ar dovedi că Cristos este în afara adevărului și că de fapt adevărul este în afara lui Cristos, mai bine aș rămîne atunci cu Cristos decît cu adevărul.

Asta-i tot ce am la îndemînă, cîteva citate (din oameni cumsecade) și un sentiment – atît de firav, de nesistematic, de fragil. Și totuși acest vag, mărunț și smerit capital – în urma anilor de închisoare e singura mea agonisenlă, o bocceluță – îmi este de ajuns pentru a-mi da o temeinică siguranță și a-mi transmite nedezmințita convingere că știu ce trebuie și nu trebuie să fac.

Incertitudinea e legea fundamentală a civilizației occidentale – și îi e semn zodiacal; e și condiția de bază a creștinismului. Dar ei i se alătură – „nedovedită” pe plan omenesc, științific – acele convingeri care sunt mai tari ca teoremele, ca stînca. (Le avem de la autorități mai mari). Îndemnat de ele, voi ști mereu ce să fac, prin ele pot oricînd restabili rupta legătură cu Dumnezeu, și bucuria; pe deasupra abisului, postul emițător și postul de recepție pot intra instantaneu în comunicare.

În uşoara burniţă, de-n lungul străzii, înţeleg că nu se cuvine să facem nici un rău nimănui, că orice dezordine, mojiție, brutalitate, ceartă, enervare, dispreţ, jignire e de la diavol; că făptuirea binelui e maxima cea mai egoistă pentru că singură ea dă liniştea şi împăcarea cu sine; că buna purtare şi colecţionarea de fapte bune sunt acel unic al nostru avut de care putem oricînd dispune (nu poate fi luat la nici o percheziție); ci oricine putînd oricînd ajunge, de unul singur, într-o celulă de închisoare ori măcar pe un pat de spital ori să se pomenească fără somn la ora doua noaptea (ora teribilă a lucidităţii), nimic nu e mai amarnic şi mai aproape de iad – folosind un vocabular strict egoist – decît amintirea faptelor urîte, rele, meschine; decît golul talanţilor nefolosiţi şi darurilor irosite; că aşadar se cuvine *a face* binele cît mai e timp, înainte de a se ajunge la starea în care nu mai rămîne decît *a fi* (modalităţi ale lui *a fi*: după moarte, în închisoare, pe patul de spital, în deznădăjduită – ori iremediabilă – singurătate, la însingurată bătrîneţe sau, în registre minore: plimbîndu-ne pe stradă, aşteptînd la stop, puşi la refec în faţa unui ghişet); că, adunînd amintiri frumoase (dar nu regretul unor clipe de plăcere trecătoare, căci şi acela e chin), ne construim la drept vorbind noi înşine paradisul, care nu-i decît o sumă de fapte bune, de acţiuni nobile ori eroice, de purtări mărinimoase a căror aducere aminte e o sobă veşnic dulce şi caldă, un prilej de îndreptăţită şi calmă binefăcătoare mulţumire pentru a fi fost feriţi de schime şi josnicii; că siguranţă şi logică absolută nu avem, dar ştim întotdeauna ce se cade să facem, modest; ştim! Cu alte cuvinte, Dumnezeu e cu desăvîrşire absent în lume, dar e şi cu desăvîrşire prezent în lăuntrul nostru, așa cum spune Kierkegaard, așa cum a tunat şi Sf. Bonaventura; Dumnezeu este eminentamente prezent sufletului ba şi chiar imediat cognoscibil.

Plec din Cluj liniştit, cu sufletul bogat în pace; întrezăresc o cumiņtenie, o modestă cumpătare ce-ar putea să însemne apropierea de isihie.

„Garoafa sîngere colina
Şi Transilvania-i un Imn”
Ioan Alexandru

În tren, fireşte, nu dormim. Suntem cu toţii prea agitaţi (Scurtu ne povesteşte cele două evadări ale lui, de pe bac în deltă) şi toată lumea ne recunoaşte de unde venim – după capetele rase, după îmbrăcăminte ponosită, după totala paloare, după miros (mai cu seamă) –, ne face loc, ne dă de mîncare, ne vîră bani în hainele atîrnate de cuierele compartimentelor...

Din primii zori ni se desfăşoară sub ochi peisajul fertil şi impunător al Transilvaniei, care-şi deapănă parcă procesional solidele clădiri, turlele, ogoarele îngrijite, porţile întărite, grădinile precis demarcate, ferestrele ascunse de flori, drumurile netede, frumos pietruite, bisericile-cetăţi... Ardealul, Ardealul! încercăm o imensă bucurie mîndră; ne este îngăduit să reluăm contactul cu ţara şi starea de libertate – (cîtă e; tata: nu te întrista,

pleci dintr-o închisoare largă într-una mai strimțată, iar la ieșire nu te bucura prea tare, vei trece dintr-o închisoare strimțată într-una mai largă) – prin acest peisaj nobil și vrednic între toate, nicăieri nu e sordid, nisipos ori hîd, au fost dureri și jale și au cîntat păsări triste, dar n-au rămas mirosuri de mîl turcesc, peisaj onorabil și cinstit, și nițel emfatic, *domnule* părinte, mă rog matală, servus stimabile, cele șapte burguri, rețiproca, ceai cu lapte, peisajul care l-a înduplecat pînă și pe Caragiale. Și ce curate sunt ulițele, șoselele, ogrăzile, ariile, cel puțin la orele acestea timpurii...

Patriotismul, zice Duiliu Zamfirescu, nu e o prejudecată după cum nu e judecată; patriotismul e un sentiment. Sentimente poate avea oricine. Și care dintre puterile psihice stă mai în apropierea lacrimilor decît sentimentul? Plîng ușor, prea ușor. Din închisoare m-am ales în orice caz cu o învățătură: că expresia *darul* lacrimilor e cum nu se poate mai conformă realității.

3-4 august

În tren mă reține formula „diavolul este stăpînitorul lumii acesteia”. Cred că accentul trebuie pus pe *acesteia*. Lumea e creația lui Dumnezeu, dar lumea contaminată prin păcat și intrată în complicitate cu diavolul, lumea *aceasta* – care nu mai e cea originală –, lumea pe care Satana i-o oferă și i-o așterne la picioare lui Cristos ca fiind a lui și avînd dreptul s-o dea cui voiește (și Domnul – *Luca* 4,6 – nu-l contrazice), întrucît nu e decît imagine secundară, deformată, deviată – și care-i iluzie, pe care țărani și tîrgoveții o văd, o cred circiumă, dar Don Quijote o știe că e castel - e lumea *lui*.

Operația de curățire nu cere așadar o recreație, ci numai o exorcizare, o dezvrăjire. Dovadă e contactul cu toate capodoperele artei care și ele izbutesc a descînta, a stabili legătura directă cu dumnezeirea. Vălul vrăjit atunci dispare și lumea – tot aceeași fiind, dar preschimbată, scuturată de farmece – redevine creația dintîi și dă senzația fericirii. Domnul, dealtfel, în convorbirea cu Nicodim de la *Ioan* 3 (am ajuns, din pricina sectanților, să mă refer și eu la textul biblic mereu citînd capitolul și versetul, obicei pedant) nu cere omului o nouă naștere trupească, deci o *altă afacere*, ci numai să realizeze o spirituală metanoie instantanee, care-i absolută. Tot pe aici pe undeva stau și fulgerătoarele cuvinte ale lui von Jawlensky: arta e nostalgia lui Dumnezeu.

Cine oare, în cărți prost tipărite, n-a văzut imagini colorate în poziții de nesuprapunere față de cele în alb și negru? Ei bine, lumea diavolului e tot una cu această mică deviație dintre fond și culoare, mică dar suficientă pentru a duce din ce în ce mai apăsător și mai iute pe alte tărîmuri.

E o deviație care se cere corectată.

În acest sens lumea stăpînită de diavol este reală, dar numai în acest sens. Căci, altminteri, diavolul nu a creat o a doua lume, tot asupra celei făurite de Dumnezeu lucrează; parazită; e tot aceeași, dar „vrăjită” și asupra acesteia, imaginare (pentru că există prin ochii, conceptele, convingerile și

patimile noastre numai), este el voievod. De aceea a putut jnult iubita mea Simone constata foarte exact: lucrurile de care suntem înlănțuiți sunt ireale, dar lanțurile care ne leagă de ele sunt foarte reale. Structurile nu diferă, „structural” vorbind diavolul nu lucrează pe altă arie decît Binele, Cuvîntul.

Ca atare, diavolul nu ne poate oferi decît ce posedă: adică iluzia, maya (asta e influența doctorului Al-G.), imaginea sărită la tipar. Cîtă vreme însă relația noastră cu această iluzie sau vrajă este întemeiată pe actul nostru de adeziune, *el* se ține de cuvînt: *dă* ceea ce a promis. În clipa morții însă (ori a pocăinții cutremurătoare ori a oricărui alt prilej de bilanț), cînd suntem *rechemăți la realitate* (își are momentul încheierii soldului comercial la sfîrșitul anului măreția lui și puțin bănuita lui alegorie – și oare *Soll und Haben*, umila carte a lui Gustav Freytag nu preînchipuie ea într-un anume fel empireul din *Sein und Zeit*³⁰?), desigur că acordul stabilit „se lichidează” (vezi Faust) și aportul diavolesc se dovedește iluzoriu, simplă reflecție în oglindă.

Tatăl minciunii: pentru că are putere numai asupra imaginii deviate, numai asupra erorii, numai asupra esenței corupte; prințul spaimelor: pentru că înfiorător este să vezi că de fapt te afli închis – angajat (angajat înseamnă și năimit, tocmit ca slujitor) – într-o uriașă construcție șubredă, greșită, care nu poate să nu se prăbușească, asemenea unui castel din cărți de joc.

Așa fiind, credința în Dumnezeu îmi pare în deplinul înțeles al cuvîntului actul cel mai realist ce poate fi: este acceptarea adevărului și lepădarea iluziilor. De aceea și cere smerenie, de aceea pune biserica atît de mult accentul pe smerenie: nimic nu ne vine mai greu decît de a renunța la închipuiri.

Cînd Don Quijote le spune țăranilor din circiumă că sunt cu adevărat într-un castel, el e smintit pentru că țăranii sunt în circiumă cît timp se socotesc a fi acolo: iar cuvîntul omenesc fiind și el „creator”, ca și al Tatălui (*Facerea* 2,19), castelul circiumă *s-a și făcut*. Circiumă l-ai numit, circiumă e. în virtutea dumnezeieștii puteri concedată omului de a *defini* lucrurile. Don Quijote, prin urmare, neagă o realitate a planului, a nivelului unde și el se află și în consecință e nebun. E însă și realist, zdravăn la minte, deoarece castelul tot castel a rămas în lumea esențială, arhetipală, adevărată (adevărată, nu reală), printre modele, acoperindu-se doar cu vălul magiei și putîndîn orice clipă fi restabilit, restaurat, repus, reintegrat în starea sa inițială printr-un act de revenire la adevăr și de repudiere a lumii *acesteia*, greșite, lumea culorii sărite la tipar.

Situația creștinului e la fel de paradoxală ca a lui Don Quijote. E or și i se cere să fie Dumnezeu. A fost creat curat și e murdar, și trebuie doar să se întoarcă la ceea ce a fost menit a fi. Altfel spus, el trebuie să lupte pentru a deveni ceea ce este.

³⁰ Celebru tratat al lui Martin Heidegger.

BUGHI MAMBO RAG

N-a vrut să mă asculte Maniu, și cât l-am rugat, ei dacă ar fi vrut să mă asculte, s-a luat după Penescu... Budinca de gris? să-ți spun eu cum se face budinca de gris, că văd că dumneata habar n-ai... Ei, dumneata care zici că ai trăit atîta la țară, ia sate vedem: găina cotcodăcește, rața măcăie, gîsca gîgîie, dar curcanul ce face? Ai? Bolborosește, domnule, bolborosește... Na talia Negru, așa o chema... Da de unde! Asta a fost femeia pentru care s-a omorît Șt. O. Iosif pe a lui Odobescu o chema altfel, nu-mi aduc aminte acum, parcă un nume cu o rezonanță germană... Uite, mai întâi că laptele trebuie neapărat bine fiert înainte, grișul se pune numai după aceea... *Cornes grecques*, domnule, așa le spune la bame... Da, ai dreptate, Tămădăul a fost o acțiune întreprinsă atît de ușuratic încît nu-ți vine... Vezi, bursuc să-ți spun drept nu mai știu cum e, dihorulînsă... Eîn Dante, domnule...

București, 4 august

Pe tata îl găsesc în stradă, aproape de casă. îl sprijină vărul care a venit să-l scoată la plimbare și la frizer. E mic, necrezut de mic, mult gîrbovit și face pași mărunței, dar umblă fără teamă și ochii-i sunt vioi. îl iau de brațul drept fără să mă fi observat și cînd întoarce capul îi cer să nu plîngă.

– Să plîng? zice. Ce-s prost? Ia spune, tu ai mîncat ceva astăzi?

Sus în cameră mă îngrozesc: canapeaua și un fotoliu sunt desfundate, atîrnă arcurile, praful alcătuieste în tot locul un strat gros, pereții și tavanul sunt negri, pute a mizerie și murdărie, a neaerisire, văd ploșnițele foindu-se în voie pretutindeni. Un fel de colț de hală cu vechituri, părăsită. în camera de baie robinetele curg, cada e toată ruginită. Pe jos, în cameră, niște ziare vechi, numai colb. O strachină, nespălată, două furculițe cleioase. îți vine să-ți lovești capul de pereți. (De unul singur, fără intervenția anchetatorului). Dar nu degeaba vin din temniță; rămîn calm: voi face curat.

Gherla 1963

Français, encore un effort, si vous voulez être républicains.
Marchizul de Sade

Nimeresc în timpul unei furii a mutărilor, cum îl apucă adesea pe Tudoran, ofițerul politic, într-o celulă cu foști militari, jandarmi și cîțiva legionari de curînd aduși de la Aiud.

Aflu amănunte autentice despre Țurcanu și reeducare.

Dacă diavolii, îngeri căzuți, puteau născoci chinuri cumplite, numai ordinului șmecheresc al oamenilor i-au putut trece prin minte torturi atît de țicnite și de întortocheate.

Arpacașul fierbinte înghițit pe nerăsuflăte și numai decît după aceea o stacană mare cu apă rece.

Cățărări cu unghiile pe ziduri.

Metanii, neîntrerupt, pînă la leșin.

Excremente mîncate. (Se socotește privilegiat cel care-i pus să și le mănînce pe ale sale).

Mîncare enormă urmată de patruzeci și opt de ore petrecute într-o celulă ticsită, fără tinetă și cu ușa, firește, zăvorită.

Preoți siliți să facă onanie.

Orele de somn reduse la patru, de la 12 p.m. la 4 a.m. și acelea întrerupte la fiecare sfert de ceas.

Obligația de a sta numai în picioare, de la 4 a.m. la 12 p.m. timp de două luni.

Trei alarme pe noapte. La darea alarmei deținuții se bagă sub paturi cu fața în jos. Gardienii intră în celulă cu extintoarele și acoperă dușumeaua și pereții cu un lichid alb care se întărește pe loc făcînd o crustă dură. Deținuții ies de sub paturi și trebuie să curețe crusta în mai Puțin de un ceas, cînd vine inspecția să constate dacă totul lucește „bec”.

Sosind la Gherla în camera în care mă aflu și eu, amiralul Horia Măcelaru exclamă: raiul pe pămînt! Vine de la Rîmnicu Sărat unde a trăit șase ani de zile singur în celulă; supus unui regim de înfometare, a mîncat paietele din salteaua (destrămată) pe care dormea, pînă la urmă toate, n-a mai rămas decît pînza de sac. *Pielea de șagrin*, filmată altfel. În celula de alături a murit Ion Mihalache, după ce orbise.

Poate că iadul tocmai asta și e, balamucul.

La un nivel mult mai astîmpărat, am putut și eu dobîndi convingerea că închisoarea politică fusese concepută pe temeiul ideilor cibernetice de retroacțiune și morfogeneză spontană. Deținuții să se chinuiască unii pe alții. Economie de mijloace: gardienii vor interveni prea puțin. Condamnații își vor crea singuri infernul. Așa a și fost. De pe urma oamenilor supuși condițiilor unei „camere de executare a pedepsei” am suferit nespus mai mult decît din pricina caraliilor de pe coridoare.

Șefii de cameră conștiincioși, regulamentari și temători, camarazii maniaci ai curățeniei (Ce faci dom'le! ai pus mîna pe gamelă după ce te-ai scărpinat la cur. Nu-ți dai seama că ți-ai suflat mucii peste patul meu?) au fost aducătorii la îndeplinire ai planului bazat pe ideea, justă, că temnița grea este lucru de nimic, fleac și floare la ureche pe lângă ospiciul de nebuni.

Povestind pretutindeni *Huis Clos* al lui Sartre nădăjduiam să contribui la dezvăluirea secretului acestuia și astfel să-i anihilez efectele. Eram ascultat cu atenție (camera de hotel, care în piesă reprezintă iadul, evoca prea exact condițiile vieții de pușcărie pentru a nu stîrni imediat interesul), dar rezultatele s-au adeverit nule, conform sfatului dat de lordul Chesterfield fiului său: vei auzi în Camera Comunelor multe discursuri frumoase, unele îți vor schimba părerile, vezi ca nici unul să nu-ți schimbe votul. Lucru de mirare, boierii, marii moșieri, profesorii universitari, ofițerii superiori, episcopii și foștii înalți demnitari s-au dovedit mai puțin exigenți asupra igienei decît ciobanii, lucrătorii și plugarii, care mai toți au fost – după cum singuri spuneau – *scîrboși* și *gingași* la mîncare și nu încetau de a stabili reguli profilactice mai abitir ca la institutul Pasteur sau norme de folosire a tinetei și de spălare pe mîini mai stricte decît ritualele tribale ori ale ceremonialului defecării unui brahman.

Gherla, mai 1963

Operat de două ori, înspăimîntător de slab, abia umblînd, abia vorbind, mai toată ziua culcat și acoperit cu pătura, cufundat în rugăciuni, părintele Haralambie V. așteaptă moartea. Află însă mijlocul și tăria de a ne vorbi uneori, cîte puțin. Monah ce se află, întîmpină sfîrșitul cu seninătate dai nu fără griji: ca omul cuminte care se gătește de drum lung și cunoaște că nu-i de rîs, că e bine să chibzuiești din vreme la toate, să faci convenitele pregătiri și să te echipezi cugetînd că e mai bine să prisosească decît si lipsească.

Îmi dăruiește și mie cîtva timp și privindu-l, grăindu-i, mă copleșește convingerea că suferințele au sens, că viața toată nu se poate să nu aibă sens. Ca-ntotdeauna mă obsedează formula lui Sartre – *Suntem osîndiți, la libertate* – care nu-i lipsită de putere și nici de adevăr, chiar teologici Și corectarea ei, de către Merleau-Ponty: suntem osîndiți a da lucrurilor un sens. Sorin Vasilie: nu realitatea are importanță, ci adevărul (care-i altceva) și sensul. Patriarhul Atenagora: De ce îi este omului de astăzi foame? De iubire și de sens.

Părintelui Haralambie – ca unui sfînt – cutez să-i împărtășesc – e primul – cele două vise avute la Jilava cu un an și jumătate înainte, în celula douăzeci și cinci.

O dată mi s-a arătat în vis mama – care mereu mergea la Capra, la biserică, și care vorbea atît de curat și de fermecător românește – și, luîndu-mă de

mînă, m-a dus la un perete dintr-o Casă a Domnului. Un perete uriaș în întregime zugrăvit cu figuri de sfinți și acoperit cu icoane. Mă ducea înspre chipurile pictate și înspre icoane și mă îndemna să le sărut.

Al doilea vis a fost mai cutremurător, și-i zic vis pentru că nu îndrăznesc să-i spun altfel.

Era tare frig în celula 25. Iarna lui '62 fusese aspră, cu troiene cît toate zilele și urlete de crivăț. Odobescu în *Doamna Chiajna*: E tristă și urîtă iarna la țară... Tristă și urîtă era și în celula numărul douăzeci și cinci pe secția doua.

Coșul sobiței s-a prăbușit, nu se mai poate face nici bietul foc de trei surcele pe care putem să-l aprindem între 15 decembrie și 1 martie. Funinginea îmbracă totul cu un strat gros, grăsos, de negreață sleioasă, în continuă extensiune, adeziv. Dîrdîim de frig, ne simțim copleșiți de murdărie – și ne e foame. Din pricina zăpezilor, aprovizionarea a fost probabil întreruptă. Nu ni se mai distribuie, o dată pe zi și la ore neregulate, decît un boț mic de turtoi rece. Apă nu mai avem. Tineta este arhiplină. Ciudat, înghețul în loc să neutralizeze mirosul excrementelor îl exasperează. Pîndim sosirea turtoiului ca animalele închise a căror hrană e la cheremul unui stăpîn uituc. Boțul e sloi de gheață și e din mălai doar copt, nefiert.

În atmosfera de zgribuleală, jale, ghețarie și jeg izbutesc să fiu calm. Celula e alcătuită din oameni de treabă toți, și politicoși. Și nu o luăm în tragic, între noi gentili, vioiși cum numai la închisoare pot fi oamenii – preînchipuire a isihiei monahale ori a fericirii cerești. Un mare moșier basarabean, deosebit de agreabil: Cimpoeșu, și alții. Lîngă mine doarme un șofer – e chiar șoferul lui Cimpoeșu, trimis în judecată împreună cu Patronul lui și apoi osîndit la un număr înfiorător de ani. (Ca și Cherciu, șoferul lui Alimăneșteanu, pentru că îi aducea acestuia de-aie guri la domiciliul obligatoriu de pe Bărăgan). S-a purtat foarte frumos la proces, a dat dovadă de credincioșie, și-a urmat stăpînul în temniță, așa cum scutierii își urmau seniorii în cruciate, la războaie ori aventuri. Amănuntele regimului de închisoare le îndură însă cu greu. E nervos și – ca mai toți oamenii simpli – suferă din cauza promiscuității, murdăriei și lipsurilor mai dureros decît intelectualii și membrii claselor înstărite. îl deranjează sforăiturile – „groaznice” – ale unui vecin. Cu sficiune mă roagă să facem schimb: să trec eu în locul lui, mai aproape de izvorul de sforăieli și el în locul meu. Distanța pe care o poate realiza astfel e lipsită de orice importanță, dar omul își face iluzii și-n asemenea cazuri, unde totul se petrece pe plan neuro-psihic, o simplă deplasare de cîțiva centimetri poate contribui la procesul de liniștire. Facem schimb.

(Mi-este cu atît mai ușor cu cît am stat în celula 80 la Gherla cu un om cumsecade și cult, generalul C-tescu-Țăranu, cel mai neîntrecut sforăitor al tuturor timpurilor și închisorilor. Zgomotul pe care-l producea era atît de biruitor, de irezistibil, de cumplit, încît nici nu se punea problema de a fi cu

putință să dormi în aceeași încăpere cu el. Mai ales că nu era un zgomot uniform, continuu, ci o inepuizabilă serie de bubuituri mereu altele, mereu surprinzătoare – o adevărată gamă inventivă a unui artist al cărui stil s-ar înnoi mereu. Sfirșeai prin a moțai după câteva săptămâni de conviețuire, dar numai pe apucate – asemenea acelor căpitani de vas meniți ca nici după ani de zile să nu scape în întregime de rău de mare. Nici arpacaș nu m-am deprins a mânca decît după mai bine de trei ani de pușcărie).

A doua zi, spre seară, șoferul mi se adresează cu și mai multă sficiune: vrea totuși să revină la locul lui dintii: unde a dormit nu-i convine, trage. Revenim.

Și-n ziua următoare manevra se repetă.

Pe la două noaptea este adus în celulă un nou lot de oameni, o mulțime, claie peste grămadă, colac peste pupăză, ei mai lipseau. Și cît de jalnic se uită cu toții împrejur, vin oare din locuri mai puțin sinistre? Îi primim cum nu se așteptau, cu liniște și făcînd haz de necaz. Dar unde să-i culci? Toată lumea se înghesuie spre a crea noi spații – imaginare cele mai multe, ca ale geometriei riemaniene. Cîtorva nu le rămîne decît a picoti pe bănci. Pe unul voluminos, exasperat și prăpădit – a cărui față exprimă] suferita și oboseala – îl poftesc să treacă în locul meu, împreună nu am încăpea; și, oricum, se simte că are neapărată nevoie de două-trei ore de repaus. Petrec restul nopții pe bancă.

În noaptea următoare adorm frînt. Și atunci, în noaptea aceea chiar, sunt dăruit cu un vis miraculos, o vedenie. Nu-l văd pe Domnul Cristos întrupat, ci numai o lumină uriașă – albă și strălucitoare – și mă simt nespus de fericit. Lumina mă înconjoară din toate părțile, e o fericire totală, și înlătură totul; sunt scăldat în lumina orbitoare, plutesc în lumină, *suntm* lumină și exult. Știu că va dura veșnic, *perpetuum immobile*. *Eu sunt* îmi vorbește lumina, dar nu prin cuvinte, prin transmisiunea gîndului. *Eu sunt*: și înțeleg prin intelect și pe calea simțirii – înțeleg că e Domnul și că sunt înlăuntrul luminii Taborului, că nu numai o văd, ci și viețuiesc în mijlocul ei.

Mai presus de orice sunt fericit, fericit, fericit. Sunt și pricep că sunt și mi-o și spun. Și lumina parcă e mai luminoasă decît lumina și parcă *ea* vorbește și-mi spune *cine* e. Visul mi se pare a dura mult, mult de tot. Fericirea nu numai că durează încontinuu, dar și crește mereu; dacă răul n-are fund, apoi nici binele n-are plafon, cercul de lumină se lățește din ce în ce, iar fericirea după ce m-a învăluit mătăsos, deodată schimbă tactica, devine dură, se aruncă, se prăvălește asupra-mi ca niște avalanșe care – antigravitațional – mă înalță; apoi, iar, procedează în alt fel: duios; mă leagănă – și-n cele din urmă, fără menajamente, *mă înlocuiește*. Nu mai sunt. Ba sunt, dar atît de puternic încît nu mă recunosc³¹.

³¹ Cf. Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvîntări morale*, în *Filocalia*, voi. 6, trad. D. Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București 1977, p. 194.

(De atunci îmi este nespus de rușine. De prostii, de răutăți, de scîrnăvii. De toane. De viclenii. Rușine).

Părintele Haralambie mă ascultă cu atenție, nu suride, nu tresare. Apoi se pronunță: nu crede că visele ori arătările sunt suspecte. Dimpotrivă, mă fericește. Îmi cere însă multă discreție și smerită stăpînire de sine. Și mai ales – e greu de priceput, zice, totuși mă roagă să fac un efort – să le iau drept firești, drept ceva ne-excepțional, care să nu mă scoată din făgașul cît se poate de comun al vieții de obște. Un gând bun din partea mamei, așa ca o salutare. Iar mila Domnului e bogată; cînd trece, se întîmplă ca poala hainei lui să atingă pe te miri cine.

Facem și planuri de viitor, părintele – ca orice muribund autentic fiind sută-n sută convins că are să moară și tot sută-n sută încredințat că va trăi.

Dar nu mai trec decît puține zile și se produce o hemoragie puternică, îl doboară. Medicul deținut, chemat cu stăruință, sosit cu greu, dă din cap. Șeful camerei îl înfășoară pe părintele Haralambie în pătură, iar eu îl duc, împreună cu alt deținut, pînă la ușa celulei de unde, noi stînd cu fața la perete și brațele peste ochi, plintoanele – ridicîndu-l de pe jos – îl cară la infirmerie.

Am aflat mai tîrziu că a murit a doua zi.

– Peguy, mobilizat în august 1914: s-a dus să-și ia rămas bun de la toți prietenii și să se împace cu toți dușmanii. A colindat Parisul de la un capăt la altul. A cerut scuze tuturor căroră le greșise; n-a uitat o jupîneasă dintr-o casă amică, părăindu-i-se că odată îi vorbise aspru. A plecat hotărît să moară pentru cauza în care credea, bașca Republica universală și ultimul dintre războaie. Și grăia serios: a murit în septembrie chiar, făcînd exces de zel, ridicîndu-se în picioare ca să comande mai cu precizie tirul oamenilor săi culcați la pămînt. *Jos, domnule locotenent, jos...* N-a ascultat. Dar totodată îi ceruse soției sale să aibă grijă a-i cumpăra și păstra, pe durata războiului, toate numerele ziarelor și revistelor care-l interesau. Nimic nu poate ști despre oameni cine nu are neîncetat prezentă în minte simultaneitatea pluralității planurilor contradictorii ale conștiinței.

BUGHI MAMBO RAG

...Corn are trei plurale: coarne, cornuți și corni... Am avut norocul să găsesc la optzeci și trei mai mulți oameni care cunoșteau bine *Cămașa lui Cristos*: am auzit-o povestită pe îndelete și mai apoi în alte camere... *Pa vu ga de che zo ni...* îi spune Marcellus lui Demetrios ...

Octombrie – noiembrie 1962

*Atunci mulți se vor sminti și
se vor vinde unii pe alții și se vor uri unii pe alții.
Matei 24,10*

În camera 44 de la Gherla, cameră de infirmerie, cunosc atmosfera exact opusă celei din tunelul 34 de la Reduit.

Ura clocotește, pîra se simte la ea acasă, pizma și zavistia aici și-au așezat jilțurile, dracii dănțuie iar Belzebug joacă tontoroii ca pe moșia lui taică-său, de cine să-i pese. Urzici, cucută, mătrăgună. La urma urmei, scrie Bergson, de ce n-am presupune o viață întemeiată nu pe combinații ale oxigenului, azotului, hidrogenului și carbonului, ci pe combinații ale cobaltului spre pildă? Și de ce n-ar fi lumi unde nu bioxidul de carbon ci amoniacul asigură fotosinteza și rodirea? Antroposofia lui Rudolf Steiner descrie în afara universului nostru armonic un altul, sincopat.

În camera 44 e o lume sincopată, o lume amoniacală. Neîncrederea și bănuiala au pustiit totul, ca vipiile vîntului de stepă, dogoritor. Nu numai că oamenii nu-și mai vorbesc după cuviință, nu numai că nu-și mai vorbesc deloc, dar nici nu-și mai adresează injurii. Norii apăsători ai electricității mîniei se izbesc de norii puhavi ai electricității oțărîrii. O pîclă grea, uneori tulburată de zvîcnirile harței spontane.

Fiecare bolnav este convins că ceilalți sunt simpli simulanți. Medicii deținuți semnaleză caraliilor numeroasele cazuri de simulare suspectate. Asupra fiecărei gamele se lasă, rea, privirea iscoditoare și invidioasă celor dimprejur. Puținele medicamente distribuite cîte unui bolnav sunt cîntărite din ochi și cu mintea mai exact decît ar face o balanță farmaceutică de precizie.

E faza de mlaștină de care vorbește Cărticica șefului de cuib.

Colonelul Marinescu, bolnav de nervi, izbucnește de cîteva ori pe zi în plîns isteric; e considerat teatralist. Țăranul Benea, din satul lui Blaga, e paralizat și trebuie dus pe brațe la tinetă. Cu greu găsesc pe cineva care să-mi ajute a-l purta pe „hoțul acesta”. Păstorel, pentru că rămîne distant, e vrăjmășit de moarte. Pe doctorul Răileanu, savant medic fiziolog și biolog, ce-i drept foarte disprețuitor de felul lui, dar și retras, vor să-l bată. Îl scapă generalul Vătămănu, care și el trece drept mincinos sfruntat pentru că povestește vînătorile de bouri la care a fost prezent.

Șeful camerei e un conștiincios și suferă de insomnii. Cînd mi se întîmplă să cobor noaptea spre tinetă, numai bocancii mei îl trezesc din ațipirea în care tocmai ajunsese după multă caznă a cădea. Mă porcăiește și-mi aruncă priviri încărcate de așa ură încît mă fisticesc: desigur că de două ori îmi

scapă un bocanc din mînă – cu zgomot de cutremur și de furtună - ceea ce îi dă perfectă dreptate în ochii tuturor.

Acuzațiile de furt se țin lanț. Ni se dă o sticlură de vreo cincizeci de grame de acid lactic și sunt pus s-o împart celor care țin de categoria „boli digestive” (cele mai multe cazuri sunt de t.b.c. intestinal) unde mă încadrez și eu. Am luat de la vizetă sticlura și o pipetă, am mers de-a dreptul la cei zece bolnavi, am luat de la fiecare sticlura personală, am așezat toate douăsprezece sticlure (inclusiv a mea) pe un pervaz și cu pipeta am picat un număr egal de picături, îndreptînd îndelung și meșterind pînă ce am ajuns la o egalitate aproape absolută. Sticlura goală și pipeta au rămas la locul unde lucrasem, iar pe celelalte (zece) le-am restituit posesorilor, mie revenindu-mi a unsprezecea.

După un sfert de oră se răspîndește zvonul că venind de la ușă am trecut pe lingă ciubărul cu apă (nu puteam trece pe altundeva), că am luat apă și am înlocuit acidul lactic cu apă pe care de fapt am distribuit-o, acidul reținîndu-l în întregime pentru mine.

Acuzația e fantastică – cum le place a spune personajelor lui Moliere: n-am avut răgazul să fac operația ce mi se atribuie și aș fi fost văzut de toți, surprins în flagrant delict.

N-are a face. Șeful camerei și o serie de bănuitori de profesie subscriu. Am noroc: nimeni n-a consumat picăturile. Adun din nou sticlurele, vârs conținutul în sticlura comună, fără a turna și conținutul sticlurei mele. Dau șefului de cameră să guste; ceea ce face, strîmbîndu-se de acreală. Picur apoi lichidul din sticlura mea – și sticla comună se umple.

Deși proba e făcută, nu conving pe nimeni.

BUGHI MAMBO RAG

... Aș de unde, e un citat din Milton... Îl aveam adversar pe Istrati Micescu și ce să vezi... Da, *blaireau*, fir-arsă fie... Von Steuben, generalul baron prusian, era cât pe-aci să fie ales rege al Statelor Unite după câștigarea războiului de independență... A, da, e din Goethe: *Wärte das Auge nicht sonnenhaft so konnte es die Sonne nicht erblichen*... Fără unt și cacao n-are nici un chichirez, numai că untul... Malaezia! Kuala Lumpur: Luang Prabang e a Laosului... Nu, dragul meu, scuză-mă că te contrazic, Leghorn sunt albe, cele roșii sunt Rhode Island...

– Patima invidiei este incomparabil mai activă decît egoismul, maladie benignă. Iar virusul egalității ne îndeamnă să ne vrem răul cu înverșunare. Ura față de ceilalți poate fi mai puternică decît iubirea de sine. Cioran: mai bine toți în iad, și cît mai afund, decît să se bucure vreunul de ceva în plus; mai bine toți sub osîndă decît să scape careva. *Setea de iad* egalitar mi s-a arătat și mie în multe celule, unde un fel de variantă a legii utilității finale a

lui Böhm-Bawerk funcționa fără greș: pizma stă în raport de proporționalitate inversă cu mărimea diferenței existente între unitățile care formează o colectivitate omenească.

La Dante și la Jules Romains e altfel. În *Paradisul*, cei din raiul al treilea nu-i gelozesc pe cei din raiul al cincilea: se bucură de bucuria acelora, participă cu drag la beatitudinea lor, iar de locul lor în raiul mai de jos sunt pe deplin mulțumiți. Jules Romains în *Les hommes de bonne volonté*: prefer să locuiesc într-o cămăruță din mansarda unui palat decât într-un salon al aceleiași părăginite și devastate clădiri.

Societatea de altă dată o alcătuiam oamenii stăpîniți de egoism și minaiți de interesul propriu; fiecare se gîdea la sine și de aceea era ușor să fii fericit într-însa. Preocupat de binele său, omului nu-i păsa de binele altuia.

(Rămînea rece față de nenorocirea altuia? Răspuns: 1) oricare ar fi j regimul, omul tot rece va rămîne în fața nenorocirii altuia; 2) dar în fața fericirii altuia nu va rămîne rece – ci o va pizmui de moarte, întrebuintînd orice fel de mîrșave mijloace împotriva ei - decât dacă este îndeajuns de preocupat de o *posibilă* realizare a fericirii proprii.)

Țin ochii strîns închiși în camera 44: a! ce vor fi fost plimbările acelea prin Europa dinainte de primul război mondial - Eduard al VII-lea trabucul în colțul gurii, incognito pe aleele și-n cafenelele de la Marienbad – și a! (vorba lui Galsworthy) Bucureștii pe o zi de septembrie cu văzduh verzui opalin; șoseaua din Pantelimon, toropită într-o zi de Cuptor, Gustar, și-atîtea răcoroase cîrciumi, de-o parte și de alta; strada Armenească liniștită ca o *patriarhală* de Șt. O. Iosif, pe vreme de iarnă, sub zăpadă, și-n sobele caselor duodie focul...

Am luat-o razna și idilic, clișeele acestea sunt caraghioase, stereotipe... De unde însă îmi vine, stereotip de stăruitor, un proaspăt iz de sulfină, de pămînt reavăn, de pîine caldă? (Mă, îmi spune Al. Pal., după ieșirea din închisoare, tu ai devenit un semănătorist, mai rău ca Romulus Seișanu, Timoleon Pisani și ai de la «Universul» și de la «Concursul Tinerimii». Mi s-a spus că autorul tău preferat e Nicolae Densusianu!)

Malmaison, celula 12

Cînd se oprește caraliul în fața ușii, reușesc să ridic (foarte puțin) ochelarii negri; folosesc mina de care el nu mă ține strîns. N-are nici o importanță dacă știi sau nu în care celulă ești repartizat, dar simt că orice reținut sau deținut își face un punct de onoare din a cunoaște acest amănunt. Caraliul mă surprinde și mă lovește cu asprime. E corect: formele trebuie respectate – forma e garanția dreptului –, ne facem datoria fiecare, suntem chit.

Desigur că celula 12 e foarte aproape de Calea Plevnei pentru că se aud cât se poate de clar clopotele bisericii situate înapoia unei grădinițe între străzile Ștefan Furtună (General Angelescu) și Witting.

Clopotul își creează un spațiu sonor al lui – un adevărat univers. Cine se află în raza undelor sale participă la starea de exaltare și răpire mereu și neapărat provocată de orice clopot. Poe: *Clopote-șopote, Clopote-șopote / Clopote. Clopote. Clopote. Clopote.* Forța mîngîietoare pătrunde și în celula 12 unde colegul meu și cu mine trăim ca oameni nu ca vietăți numai cînd nevăzuta biserică vecină ne trimite biruitorul mesaj al clopotelor ei.

Primul efect al încarcerării, accentuat de clopote: simțămîntul vinovăției. Cu toate că suntem aici în baza unor acuzații fanteziste, realizăm pe deplin o culpabilitate generală: față de noi înșine, de viață, de oameni. Suntem nevinovați în raport cu învinuirile ce ni se aduc însă, o!, cât de vinovați pentru tot restul! Ducem pe umeri, pe spinări, în suflet, păcatele lumii. Și durerile animalelor: Markel, fratele starețului Zossima: da, din Pricina păcatului nostru au ajuns să se mănînce între ele și să fie vîinate.

(În islamism tot omul e ținut să fie, o dată în viață, hagi. Dacă n-a fost, moștenitorului îi revine îndeplinirea obligației. Dar nu numai Moștenitorul: oricine trebuie să facă pelerinajul sfînt în numele celor ce nu l-au făcut, fiecare răspunde pentru toți.

Cam așa și noi).

Jilava, februarie 1962

Bruder Harald, în expunerea asupra vieții și operei lui Martin Luther, citează și comentează esențialele cuvinte rostite la Worms în 1517: *Hier stehe Ich; Ich kann nicht anders. Gott helfe mir. Amen*³².

Cuvinte de prinț. Altceva decît: „Ce era să fac? Am semnat”. (Raționamentul călugărului rebel e invers: de semnat nu semnez, ce-oi face oi vedea, Domnul cu mila).

Cînd trec seara, după stingere, de la tineta care e în capătul celulei-tunel și străbat încăperea toată pînă la patul meu – potrivit dispoziției plutonierului Ungureanu e lîngă ușă – toți ceilalți sunt la locurile lor, culcați: rămîn ultimul pentru că nenorocitele mele de mațe mă silesc să prefer a nu fi grăbit. Trec așadar ca în procesiune printre cele două rînduri de pregătiți pentru somn și am grijă să urez noapte bună fiecăruia în parte. Mi se răspunde cu fervoare și amabilitate și mă simt fericit că mă bucur de simpatie și că procedez așa cum se cuvine.

³² „Aici stau. Nimic altceva nu pot. Dumnezeu să-mi ajute. Amin” (grm.).

Desigur, *știi* că procedez bine și prin aceasta chiar suprim binele. Existențialistii au aici dreptate: de vreme ce avem conștiința binelui pe care-l facem, conștiința îl compromite iremediabil. Conștiința e nimicitoare, exclude candoarea, săvârșirea senină și nevinovată a binelui. Ea spurcă orice acțiune elegantă.

Au și totuși n-au dreptate existențialistii. Merg cam repede, prestidigitatori ce sunt. Conștiința spurcă, dar nu iremediabil. Nu suntem copii curați, nu suntem sfinți. Dar nici nu suntem – hodoronc-tronc – niște nemernici, niște *salauds*. Sfinți nu; desigur. Dar poate *the next best*, adică niște impostori ai binelui.

Sfinții sunt limita. După ei însă vin eroii și apoi seniorii și-n urmă iată șonticăiesc și *îndrăzneții* binelui, cam ridicoli, cam gîfiitori, care nici ei nu-s de lepădat.

Știm că facem binele – și deci îl impurificăm – dar binele îl facem, nu răul. Nu avem parte de curăția sfinților, tot facem însă ceva care ne scoate din rîndurile ticăloșilor. Există cred între *les salauds* pe de o parte și cei din celula treizeci și patru (și alți impostori ai binelui) pe de alta – o deosebire.

E aici, la treizeci și patru, altceva, altceva decît zăduful unde se frămîntă fricoșii, turnătorii, învinșii. (Și care mai întotdeauna se autocompățimesc și smiorcăie: miorlăiții înfrîngerii și trădării. Și fuduli nevoie mare de cedarea lor: nu numai prostului nu-i sade bine dacă nu-i i fudul, nici mișelului). E ceva dealtfel ușor de recunoscut, ca un tonic, ca o culoare intensă. Noblețea și cavalerismul nu sunt simple nostalgii, sunt din cu totul alt domeniu (ca și creștinismul, pe care-l reflectă): al secretelor sau rețetelor de fericire.

– O fi hulă curată, dar am o teorie a mea, după care Cristos nu ne apare din Evangheliilor numai ca blînd, bun, drept, fără de păcat, îndurător, puternic ș.a.m.d.

Din relatările *Evangheliilor* – fără excepție – ne apare și înzestrat cu toate însușirile minunate ale unui gentleman și cavalier.

Mai întii că stă la ușă și bate; e discret. Apoi că are încredere în oameni, nu-i bănuitor. Și încrederea e prima calitate a boierului și cavalierului, bănuiala fiind, dimpotrivă, trăsătura fundamentală a șmecherului. Gentlemanul e cel care – pînă la dirimanta probă contrară – are încredere în oricine și nici nu se grăbește, avid, să dea crezare defăimărilor strecurate pe seama unui prieten al său. La șmecheri și la jigodii reacția numărul unu e întotdeauna bănuiala, iar neasemuita satisfacție – puțința de a ști că semenul lor e tot atît de întinat ca și ei.

Mai departe. Cristos iartă ușor și pe deplin. Șmecherul nu iartă niciodată, ori dacă se înduplecă (fără ca să ierte), o face greu, în silă, cu țîriita. Pe cînd

Domnul: „Nici eu nu te osîndesc. Mergi și nu mai păcătuie”. *Nici eu nu te osîndesc...*

E oricînd gata să vină în ajutor, atîta așteaptă. Îi e milă. Pe văduva din Nain, pe orbi, pe femeia gîrbovă, îi milostivește fără ca ei să fi cerut ceva. Știe să-și gradeze aprecierea, dă fiecăruia ce-i al său. Hananeancei, care a dat dovadă de stăruință și *curaj*, îi spune mai mult decît altora pe care-i izbăvește, întrebuițează o formulă complementară: *O, femeie! mare îți este credința*. (Numai ei; numai ei și exclamativul *O!* și calificativul *mare!*).

E mereu – și cu osebire de grijuliu asupra acestui punct – atent și politicos; *prietene* îi spune lui Iuda. Niciodată o insultă ori o vorbă disprețuitoare față de păcătos. Nu se vede din nici un text vreun moralism înțepat, vreo pudoare de comandă. Și nici o condiție prealabilă pusă păcătoșilor, nici o discriminare: Pe cel ce vine la mine nu-l voi scoate afară. Fiului risipitor îi iese în cale (și *încă departe fiind...*). Iar ori de cîte ori dă, dă, din belșug, mai mult decît s-ar cuveni, boierește. (Ce poate fi mai străin de contabila meschinărie și fariseic drămuia socoteală, și mai bună dovadă de mărinimie, decît aceste cuvinte de la *Ioan 3,34*: „Căci Dumnezeu nu dă duhul cu măsură”?) Gospodăreasca, nu, cuvîntul e prea frumos, administrativa îngrijorare a lui Iuda pentru banii cheltuiți pe mir arată, pe de o parte, că vînzătorul era lipsit de simțul dărniciei, iar pe de alta că Domnul de la sine trecea – boierește – peste orice calcul și avariție (fie ele sulemenite în opere de binefacere și patronaj) pentru a gusta bucuria de a *risipi* (care-i tot una cu a jertfi) în clipe de înălțare sufletească. Și acesta este un gest de nobil, nobilul fiind oricînd în stare să-și sacrifice viața sau să-și spulbere averea. (Nobilul își va da uneori viața în duel pentru motive mundane ori își va pierde averea la cărți – dar purtările lui, ca tot ce-i pămîntesc, nu-s decît stîngace imitație a virtuților mărinimoase: dragostea trupească nu-i oare și ea biată contrafacere a dragostei divine?).

Încredere în oameni, curaj, detașare, bunăvoință către cei năpăstuiți de pe urma căroră nu te poți alege cu nici un folos (bolnavi, străini, întemnițați), un simț sigur al măreției, predispoziția pentru iertare, disprețul față de prudenți și agonisitori: toate sunt trăsături ale gentlemanului și cavalerului.

Pe toți oamenii îi îmbie să se recunoască drept ceea ce sunt cu adevărat: niște fii ai Tatălui, ai stăpînului. Din acest punct de vedere cartea cea mai apropiată de *Evangheliile* este *Don Quijote*, de vreme ce și cavalerul din La Mancha le spune celor din circiumă că sunt castelani fără s-o știe și le cere să se și poarte ca niște nobili ce sunt.

Prințul Mișchin, cînd fapta lui Ganca nu se deosebește de a unui moji și a unui cămătar, cum reacționează? Îi e milă și rușine de cel care și-a uitat (în mînie și-n setea de bani) titlul de copil al lui Dumnezeu.

– Situația de creștin e tot una cu statutul de aristocrat.

De ce? Pentru că își are temeiul în cele mai „senioriale” însușiri: libertatea și încrederea (credița).

Ce este nobilul, feudalul? Mai presus de orice un om liber.

Ce înseamnă credița? încredere în Domnul, *deși* lumea e rea, în *ciuda* nedreptății, în *pofida* josniciei, *cu toate că* de pretutindenii nu vin decât semnale negative.

Cuvintele lui Tolstoi (în *Anna Karenina*, scena alegerii mareșalului nobilimii din gubernie): „D-aia suntem nobili, ca să avem încredere”.

BUGHI MAMBO RAG

Locuitorii din Bensangon știți cum se numesc? Dar din Charleville? Și din Monaco?... Nu pentru că i-am fost ministru, dar să știți că Ferdinand n-a fost năvingul drept care ați vrut dumneavoastră să-l dați. A fost un botanist de seamă, un bun poliglot, cunoștea ebraica, era teolog și numismat... Cred că la Einsiedeln, da, Fecioara neagră e la mînăstirea din Einsiedeln... bisotins îi cheamă, iar cei din Charleville, carolopolitains; din Monaco, monegaști... da, îi plăceau țigăncile. E în Baudelaire: *Horloge! dieu sinistre, effrayant, impassible...* veți recunoaște că n-a fost prostul inventat de dumneavoastră; cu ofițerii de ordonanță se purta generos: iacă, povestea fratele meu: fiecare primea o țigară de foi și un pol de aur... Ei, văd că nu știți, prihor în engleză e *robin*, iar pitulicea e *wren*, dar să te vedem pe dumneata dacă știi mesteacăn pe franțuzește... Și Măria, cît ați fost de nedrepti cu ea. Îi spune Marcellus lui Demetrios...

1966

În *L'Otage*, Claudel afirmă un lucru deosebit de important, pe care toată experiența vieții și spectacolul lumii de la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial încoace ni-l confirmă, sfredelitor.

„Să vedem, îi zice Coufontaine lui Turelure, ce va să iasă cînd lumea afecțiunii și încrederii va fi înlocuită cu lumea concurenței”.

Se prea poate ca și în lumea veche mîngietoarele cuvinte *afecțiune* și *încredere* să fi sfîrșit prin a se goli de conținut, să fi ajuns formale ca atîtea altele. Dar de văzut am văzut noi ce înseamnă o lume întemeiată numai pe concurență, lumea căreia urmașa ei dialectică i-a pus capac venind cu noile ei temeiuri: ura, invidia și bănuiala.

Marea taină a tuturor nenorocirilor: bănuiala. Otrava, neghina, pîrjolul.

Nu degeaba e pentru Bergson timpul aducător de nebănuite surprize, iar evoluția e creatoare.

Dovadă: cine s-a gândit în primii ani ai veacului că acestea vor fi problemele noastre de căpetenie: frica, bănuiala generalizată, șmecheria atotputernică? Iată că totuși sunt. Pentru noi, futilitățile – cum numește Camus problema pusă de Copernic și Galileu, heliocentrismul ori geocentrismul – sunt gravele și naivele preocupări de la începutul secolului XX: progresul, răspîndirea democrației libere, știința binefăcătoare.

Avem, noi, alte griji.

Și printre ele chinuitoarea problemă a bănuielii prefăcută în boală endemică.

(Duhamel se întreba prin 1928 de ce durează atît de mult o masă la un restaurant din Moscova; și se mira aflînd motivul: efectuarea operațiilor de înregistrare și control contabil pentru fiecare fel de mîncare. în cea mai apreciabilă măsură aceasta e și cauza încetinelii și scumpetei în sistemul economic socialist).

Pentru creștinism bănuiala e un păcat grav și oribil. Pentru creștinism încrederea e calea morală a generării de persoane. Numai omul își făurește semenii proporțional cu încrederea pe care le-o acordă și le-o dovedește. Neîncrederea e ucigătoare ca și pruncuciderea; desființează ca om pe cel [asupra] căruia este manifestată. Omul însuși, făurit de Dumnezeu, își transformă pe aproapele său în persoană – printr-un act creator secund – datorită încrederii pe care i-o arată (Caudel).

Dînd nume animalelor, potrivit poruncii dumnezeiești, omul le rînduiește în cuprinsul creației; purtînd aproapei dragoste și acordîndu-i încredere, face din el o Persoană, altceva decît un individ.

Iată pentru ce bănuiala este atît de nocivă. Din persoană omenească ea îl transformă pe cel bănuț în – în ce? Nu în brută, ar fi prea bine, ci în ceva nespus mai tăcător de rău, în făptura cea mai abjectă, mai pernicioasă, mai cancerigenă ce poate fi – în șmecher.

Corolar:cînd însă ne formăm convingerea că un individ ori un grup de indivizi intră sub calificarea de ticălos ori ticăloși, altul e procedeul (tot creștin): neîntîrziata, neșovăitoarea luare de măsuri – stîrpirea.

BUGHI MAMBO RAG

... Era pasională, ce-i drept e drept. Dar și cît era de frumoasă și de măreață... și cît îi datorează România Mare nu mai știe nimeni... Da, Stere și Marghiloman erau oameni subțiri și inteligenți, dar să știi că adevărații eroi au fost dincolo, au fost mămăligarii și idealistii conduși de năvingul dumneavoastră Ferdinand și de stricata dumneavoastră de Măria... Stilului

lui Rimbaud știi cum îi zice? dar al lui Giraudoux? Campania franceză în Italia contra Austriecilor, în 1859? Prin armistițiul de la Villafranca și pacea de la Zürich... Da, *bouleau*, asta era ușor, arțarul e însă cum e?... O clipă n-a pierdut curajul, nădejdea... tot timpul, și apoi la Paris la tratativele de pace – cine, de nu ea?...

– Texte biblice referitoare la teza: creștinismul este o religie a curajului:

– de nenumărate ori îndemnul christic: *îndrăzneștefiule, îndrăznește fiică* (*Matei* 9, 2, 9, 22; *Marcu* 10, 49; *Luca* 8, 48), *îndrăzniți* (*Marcu* 6, 50; *Ioan* 16, 33);

– încurajările *Nu te Teme* (*Marcu* 5, 36; *Luca* 1, 13; 1, 30; 5, 10; 8, 50), *Nu vă temeți* (*Macru* 6, 50; *Luca* 2, 10; 12, 7; 24, 36; *Ioan* 6, 20), *Nu vă înpăimîntați* (*Marcu* 16, 6);

– pe lista celor sortiți iezerului de foc, cine figurează primii? *Fricoșii* (*Apoc.* 21, 8); și certarea: Pentru ce sunteți fricoși? (*Marcu* 4, 40);

– și mai ales dezvăluirea marelui secret: „împărăția cerurilor se ia prin stăruință, și cei ce se silesc pun mîna pe ea” (*Matei* 11, 12);

(În alte versiuni: se ia cu *năvală și năvălitorii* pun mîna pe ea. Biblia engleză veche vorbește de *violență și oameni violenți*, cea nouă afirmă că e *siluită și luată cu forța*. La forță se referă și francezii. Germanii dau echivalentul *Gewalt*, dar în continuare întrebuintează un verb compus mai expresiv: *reisen es weg*).

Creștinul este cel căruia Dumnezeu nu i-a dat duhul temerii (*2Tim* 1,7) și poate duce *războiul nevăzut* (Nicodim Aghioritul); e bun *ostaș* al lui Cristos Isus (*2Tim* 2,3) *încins* cu adevărul, îmbrăcat cu *platoșa dreptății*, *coiful* mîntuirii, *sabia* Duhului.

O religie mărturisită prin curajul fizic al martirilor (*Fil* 1,28-30: *Fără să vă înfricoșați* întru nimic... căci vouă vi s-a dăruit... nu numai să credeți întru el, ci să pătimiți întru el, ducînd aceeași *luptă*...).

Ce zice Pavel? *Nu mă voi teme!* (*Evr* 13,6) Dar Ioan? *În iubire nu este frică ci iubirea adevărată alungă frica* (*1In* 4,18).

– Dreptul constituțional a fost din facultate materia mea preferată. Nesățios și doritor de a merge de-a dreptul la esențe, m-am întrebant care e taina finală a disciplinei îndrăgite de la început. (M-au ajutat mult să mă îndrăgostesc: Manole, a cărui teorie era că dacă nu putem trăi în camera lorzilor și printre capete încoronate și oamenii mari ai istoriei, măcar să ne apropiem de ei prin dreptul constituțional; și I. V. Gruia, profesorul meu de

drept public din anul întâi, căruia aveam să-i răspund și să-l răsplătesc în 1945 cu o atît de urîtă purtare).

Orice știință are taina ei de bază, ce poate fi surprinsă în momente de criză. A dreptului constituțional, abia după anii de închisoare și după botez ajung să înțeleg că e curajul fizic în fața morții.

Dreptul constituțional – oricît de savante ar fi celelalte definiții – cred că e știința garantării libertății. (Definiție arbitrară? Arbitrare sunt și axiomele). Și libertatea nu o poate garanta *pînă la urmă* nici o lege, nici o constituție, nici o curte de justiție, nici un procedeu juridic. Curtea de justiție constituțională de la Karlsruhe, închipuită de spiritul juridic german (altul decît al lui Ihering pentru care dreptul nu era numai știința înaltă ci și putere vie), s-a dovedit în 1932 o amăgire. Procedura mexicană de *amparo*, care a sedus pe atâți juriști, e și ea o tencuială. (Ce dovadă niai bună decît că aparține unei țări în care s-a dat următorul decret prezidențial: Art. 1 – Nimeni nu poate fi general dacă n-a fost în prealabil soldat cel puțin un an. Art. 2 - Ministrul nostru secretar de stat la Război este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a prezentului decret). Dar înalta Curte franceză de Casație a putut ea împiedica lovitura de stat de la 2 Decembrie 1851?

Și lucrurile nu se pot petrece altfel cu orice constituție, procedură sau curte de justiție. Nu se poate, fiindcă există experiența Michelson-Morley.

Experiența fizicienilor Michelson și Morley a dovedit în chip hotărît că dinlăuntru unui sistem închis nu se pot face observații asupra mișcărilor absolute ale acelu sistem deoarece observatorul, aflîndu-se și el în interiorul sistemului, e prins, deci antrenat, în mișcarea absolută a acestuia. Așadar, nu poate „ieși” dintr-însul ca să-l observe „din afară” și să emită constatări obiective cu valoare ne-relativă.

În domeniul dreptului public lucrurile se petrec aidoma. Fiecare ordine politică își are un „an zero” al ei; de la care începe și respectivul sistem legal. O instanță judecătorească făurită în cadrul unei orînduirii politice nu are putința de a „ieși” din sistemul juridic creat de ordinea politică și de a se suprapune acesteia pentru a o sancționa cu autoritatea ei de simplă creatură. Controlul juridic al constituționalității legilor nu poate funcționa decît de la anul zero pînă la următorul an zero, niciodată n-a știut să împiedice ivirea unei noi ere politice: piere odată cu toată seria matematică ajunsă la limita ei. O curte de casație și justiție ține de sistemul juridic respectiv, închis ca o galaxie. Ea poate aprecia valabilitatea legilor obișnuite ale orînduirii din punctul de vedere al conformării lor cu principiile regimului, dar îi este tot atît de imposibil să înfrîngă axiomele regimului pe cît îi este observatorului să constate mișcarea absolută a sistemului din care face parte și care-l poartă cu el.

Ce rămîne pînă la urmă pentru asigurarea libertății? Care e chezașul sigur? Numai unul: curajul fizic al indivizilor. Și regina Victoria și regele Eduard VII

– dați drept pilde de monarhi constituționali – au încercat să înlăture din funcția de prim-ministru persoane pe care nu le agreau. Solidaritatea de nezdruccinat a partidelor politice i-a pus, cu multă politeță, în poziție de șah-mat.

Acestea au fost cazuri cînd se cerea numai fermitate. În altele, mai grave, garantul care nu dă greș este doar curajul fizic în fața morții. Aceasta e taina finală a dreptului constituțional, spre care m-au dus Manole și I. V. Gruia, și mi-a confirmat-o, tîrziu, credința creștină.

Marile spirite au aflat adevărul acesta (elementar, se cere însă atenție de mult. Spre pildă:

Descartes: Toate greutățile provin din faptul că-ți lipsește curajul.

Henry de Montherlant: Curaj! Ne întoarcem mereu la cuvîntul acesta: curaj!
Saint-Just: împrejurările nu sunt dificile decît pentru cei ce se dau înapoi în fața mormîntului lor.

Fr. Rauh: Oricare ar fi morala socială, nu trebuie oare să fii curajos?

Cui zice că iubește libertatea ar trebui să i se poată aplica vorbele pronunțate de o actriță franceză din secolul XVIII (Sophie Arnould) în prezența căreia un bătrîn general (nu auzea bine) repeta întrebător cuvîntul rostit de ea: cum? frică?... Actrița către un valet: adă repede un dicționar, am folosit un cuvînt de care domnul general n-a auzit.

Cel mai clar e însă Brice Parain, definitiv: Dacă vrem să fim liberi, nu trebuie să ne fie frică de a muri, asta-i tot.

(Corneille o fi fost grandilocvent și melodramatic, dar drept constituțional știa).

– Deviza revoluției franceze (rămasă și a republicii), așa cum o cunoaște astăzi lumea (libertate, egalitate, fraternitate) este falsă și trunchiată. Deviza integrală a revoluției era alta – și deosebirea este ca de la cer la pămînt: libertate, egalitate, fraternitate *sau moarte*.

Cele două cuvinte escamotate reprezintă deplorabila mutație intervenită de la curaj și un sentiment tragic și eroic al existenței la birocratica formulare a unui vag principiu de dragul căruia nimeni nu-i gata să-și pună pielea la saramură. Drumul, zice Péguy, e mereu de la mistică la politică.

Libertate, egalitate, fraternitate este o simplă lozincă, iar revoluția franceză a fost o catastrofă; *libertate, egalitate, fraternitate sau moarte* este însă cu totul și cu totul altceva, un *ganz-anders* barthian: e o hotărîre în fața căreia orice adversar se înclină, admirativ, cu deosebit respect.

– Se poate să fie scepticii mai eleganți și mai atrăgători decât „fanaticii” dar când izbucnește ciurma la Bordeaux, primarul – pe nume Michel Eyquem de Montaigne – pleacă din oraș; la Milano, în 1576, în aceeași situație și cam în aceeași perioadă, arhiepiscopul, Sf. Carol Boromeu, vine degrabă înapoi din călătorie.

În anii noștri se rîde - influența hotărîtoare e a șmecherilor – de cei ce merg la moarte. A protestat împotriva intelectualilor contaminați de șmecheri un român, Eugen Ionescu. (Folosind prilejul filmului regizat de T. Richardson despre războiul din Crimeia și inutila șarjă de la Balaclava). Le răspunsese mai de mult un alt Român, un poet, Ion Barbu, care a înțeles ce e jertfa și cât de curat poate luci tăișul scos din teacă – *le sabre au clair* – pentru a sluji dreptatea:

*Spălări împrăștiate? Înnoiți
Arginturile mai botezătoare
Și inima călăilor – spuziți
De dreaptă ziua-aceasta suitoare.*

Experiența Michelson-Morley mai poate folosi la ceva. La rezolvarea marii probleme: de vreme ce Dumnezeu e dincolo de bine și rău, înseamnă că nu există nici binele nici răul și că facerea binelui devine o simplă iluzie, o inutilă obsesie.

Că Dumnezeu stă dincolo de noțiunile noastre de bine și rău nu încapă îndoială. O spune categoric un atît de mare teolog ca Meister Eckhart, o spune întreaga teologie apofatică. (Dumnezeu nu poate fi definit pe bază de attribute pozitive, ci numai pe cale negativă: nu e bun, nu e rău, nu e mare...), dar mai ales o spune însuși Mîntuitorul: „Că el face să răsară soarele peste cei răi și peste cei buni și trimite ploaie peste cei drepți și peste cei nedrepți”. *Matei* 5,45; *id Luca* 6, 35: „Că El este bun cu cei nemulțumitori și răi”).

Răspunsul la întrebarea de ce – în aceste condiții – mai are rost să făptuim binele ni-l dă tot experiența Michelson-Morley. Suntem părți ale unui sistem închis de unde nu putem face observații absolute asupra temeiurilor morale ale universului. Nu suntem în situație de Dumnezeu, ci în situație de om, care de fapt nici nu poate ști nimic. Cine spune că știe se înșeală, îi vedește experiența Michelson-Morley. Putem junele mărunțișuri, unele *fleacuri*, că suma unghiurilor unui triunghi este egală cu o sută optzeci de grade, că inima are două atrii și două ventricule, că, pe scara internațională, de la gradul șase în sus cutremurele sunt pustiitoare... și altele la fel. Marile adevăruri absolute însă nu le putem ști din cauza experienței Michelson-Morley: suntem înlăuntrul sistemului, nu putem nici face constatări absolute, nici avea *certitudini*. Ce putem avea? Doar intuiții, bănuieli, credințe.

Putem doar *crede*, cînd e vorba de lucruri serioase.

Și *credem* că în sistemul acesta închis în care ne aflăm singura cale pe care ne putem apropia de absolutul Dumnezeu (cel ce nu e nici bun nici rău) este calea binelui.

E o credință intuitivă, incertă, relativă, strict empirică, naivă, copilăroasă. Și e singura.

De ce totuși o primim?

Pentru că binele (și numai binele) ne învață a săvîrși Cristos în care credem și care e Mijlocitorul nostru cu absolutul Tată situat dincolo de bine și rău; care, cînd sa întrupat, a mers numai pe calea binelui. Și pentru încă un motiv: experiența noastră existențială ne dovedește că *numai* cînd facem binele dobîndim ceva ce răii nu pot avea: liniștea și pacea – bunurile supreme.

(Nu *știi* că-i așa. *Cred* că-i așa și *constat* – experimental – că așa e).

Dumnezeu nu e bun sau rău, dar *aici*, în situația noastră relativă, în sistemul nostru închis, dominat cu exclusivitate de rezultatele experienței menționate, pentru noi care nu putem avea cunoștințe absolute, *aici* și *pentru noi*, provizoriu și relativist, *singura* cale dătătoare de liniște și pace și de acces la Cristos (care pe acest pămînt, cît a stat pe el, n-a făcut decît binele și ne-a dat de înțeles că pînă una alta binele singur ne poate duce spre absolut) este a săvîrșirii binelui. Ni se cere, și în această privință, smerenie; smerenia de a ne da seama că nu suntem în situația divinității, ci a făpturii. Dumnezeu poate fi dincolo de bine și rău, *noi nu*.

– Al. Pal.: Tu toate le vezi teologic. Te-ai făcut teolog!

Eu: Desigur. Condiția umană e o condiție teologală. Asta e marea trăsătură specifică a omului: nici rîsul, nici lacrimile, nici minciuna, nici gîndirea pe categorii generale (Julian Huxley)... însușirea specifică omului e gîndirea teologică.

– Ce a dus la instaurarea dictaturii în Germania? Lașitatea social-democraților și a ministrului prusian de interne, Severing, care s-a lăsat dat afară din biroul său de șef al atotputernicei poliții a Berlinului de către doi inși neidentificați și prezența (constatată de la fereastră) a unui așa-zis pluton militar în curtea clădirii ministeriale. Cedez în fața forței, a spus Severing cu emfază. De unde, ceda în fața neantului.

Ce a îngăduit republicanilor francezi să-l mateze pe foarte popularul și puternicul general Boulanger? Curajul primului ministru Charles Floquet.

Pe lista eroilor mei preferați figurează la loc de mare cinste acest nume puțin cunoscut: al unui om care n-a fost decît un politician și n-a ocupat decît prea puțin exaltanta funcție de ministru al republicii a treia. Dar erou a fost – și ce *tip formidabil!*

Era președinte al Camerei cînd a venit țarul la Paris, pentru prima oară de la proclamarea Franței ca republică. I-au fost recomandați țarului înalții demnitari. Floquet i-a strigat de la obraz: „Trăiască Polonia, *domnule!*”

El, *țivilul*, n-a șovăit să-l provoace pe fercheșul general Boulanger la duel; și nu numai că l-a provocat la duel, dar l-a și provocat pe cavalerist ta un duel cu spada; și nu numai că l-a provocat la un duel cu spada, dar s-a și priceput, *țivilul*, să-și rănească adversarul.

(În asemenea condiții firește că e greu să dai jos guvernul legal).

A știut de asemeni să înfrunte și, la nevoie, să dea peste nas. Celui ce ridică semeț glasul, îi răspunde cu glas și mai ridicat, de sus. La vîrsta dumitale, strigă lui Boulanger, Napoleon murise. Dar ce nu face? Îl mută pe Boulanger în provincie, îl dă în judecata înaltei Curți, îl pune sub supraveghere, îl scoate la pensie, îl reformează pentru greșeli de serviciu. Cînd sufragiul universal îl retrimite pe general în Cameră, guvernul obține invalidarea alegerii. Ministrul de interne al lui Floquet, un anume Constans, nu-i decîtun polițist și recurge la procedee lipsite de eleganta de omenie (îl amenință pe Boulanger cu arestarea, o îndeamnă pe amanta lui, Doamna de Bonnemain, să fugă în Belgia). Dar dacă generalul Boulanger nutrește planuri care nu sunt conforme cu cea mai strictă legalitate, de ce ar fi guvernul stînjinit de ea? Arme egale, acesta-i principiul sfînt.

Severing și social-democrații lui nici măcar n-au încercat sase opună. Argumentul lor e că orice încercare ar fi fost inutilă. Nu se știe! Acțiunea stîrnește întotdeauna noi serii de posibilități: ești dator să *dai hazardului o șansă*, timpul și probabilitatea nu sunt perfect previzibile – și nici reacțiunea poporului față de conducători care nu se lasă călcați în picioare. Și-apoi mai e și cuvîntul acela hulit: onoarea.

Nu le sade bine oamenilor de stat să facă pe mironosițele sub cuvînt de strictă respectare a legalității (tocmai că n-o respectau, îngăduiau să fie terfelită) și de resemnare în fața forței (așa-zisei forțe) – teza lui Severing; ori sub cuvînt de creștinism (foarte greșit înțeles) – teza lordului Halifax. Oamenilor de stat le sade bine să apere instituțiile obștești și ordinea publică încredințată lor de națiuni. Severing, măcar, nu pretindea că e creștin. Dar celălalt comitea grava și rușinoasa eroare de a confunda religia creștină cu imbecilitatea și vinovata slăbiciune.

– Numai comunist nu sunt, dar cînd citesc că unul din miniștrii Comunei de la Paris, Delescluze, văzînd că situația e pierdută – 19 mai 1871 – își ia

jobenul și pușca și se urcă pe baricadă unde e ucis, nu pot să nu încerc un fior și să nu iau – măcar mintal! – poziția de „onor la erou” ca și în fața Sfântului Ioan Nepomuk care decît să divulge regelui Boemiei taina spovedaniei reginei mai bine primește a fi azvîrlit în apele Vltavei; ori în fața monseniorului Affre, arhiepiscopul Parisului, căzut și el, în timpul sîngeroaselor ciocniri din iunie 1848, tot pe o baricadă. Ce căuta acolo? Ieșise din reședința lui și găsisse un loc înalt de unde să încerce a-i împăca pe beligeranți. „Locul păstorului e lângă turma sa” – cuvintele săpate pe mormîntul monseniorului Affre la catedrala Notre Dame –, de cînd el le-a *adeverit*, nu mai sunt o formulă, ci sunt o idee-forță, energie, *viață*. Prin *mărturisirealor* de către oameni, preceptele *Scripturii* participă de la esența Crucii denumită „dătătoare de viață” nu numai pentru că ne asigură nouă învierea din morți ci și pentru că preface vorbele în fapte, cifrul în limbaj *clar*, tiparele în *forme structurate* vii, ideile și principii în germeni. Sîngele e roditor; pătimitorul de pe cruce, oricine ar fi, suferă dar se bucură și de un privilegiu: e auzit și nu rămîne fără urmași.

Nu este nevoie să ai o simpatie deosebită pentru protestanți, dar cine poate spune că nu l-a mișcat, dacă a fost la Paris, monumentul lui Coligny pe care stă scris *A rămas neclintit ca unul care a văzut pe nevăzutul împărat?*

Toate-s bune și frumoase pînă la adicătelea; atunci se dau cărțile pe față, atunci, cum grăiește Pavel, nu se mai vede ca prin oglindă, în ghicituri; ci față către față; și atunci rămîne numai acesta: curajul în fața morții. Restul, oameni buni și frați bărbați, restul reprezintă cum spun contestatarii: nu cuvinte, ci vorbe; nu vorbe, ci palavre; nu palavre, ci lozinci.

BUGHI MAMBO RAG

Pluralul lui piuă? Pive, cu v... Pisicile ceacîre de culoare albă sunt toate surde, am avut eu una, o chema Mispuf... Vezi naționaliștii ăștia unguri, sunt zece, toți condamnați pentru naționalism, să știi că nici unul nu ne vorbește... ca și cum nici n-am exista... Cele mai bune hoteluri din lume sunt *Atlantic* la Hamburg, *Fontainebleau* la Miami unde *maitre de bouche* e un mare aristocrat francez și, la Taormina, fosta mînăstire transformată... *Nu te teme, turmă mică...* Singurul dintre ei care ne vorbește și se poartă frumos și are sentimente filoromâne e inginerul Bethlen, un conte... de, nu-i de mirare, cînd te gîndești că în timp ce în Europa făcea ravagii războiul de treizeci de ani, război religios, strămoșul lui, Gabriel Bethlen, principe al Ardealului, proclama încă din 1620 libertatea de conștiință și recunoașterea tuturor confesiunilor... Georges, *mon ami*, poate știi tu ce sunt acele *aristoloches* de care vorbește Gide în *Paludes*? Ce-or fi, dragă?...Sunt niște plante agățătoare. Grecii credeau că ușurează nașterile, de unde numele lor de la grecescul *lokhos*...

Mai 1950

Manole, venit ca niciodată într-un suflet, îmi aduce o știre senzațională: Marcel Avramescu a fost hirotonit și funcționează la biserica Albă. Să mergem, zice Manole, să-l vedem; îi vom spune „părinte”.

Nu-l găsim pe noul preot la biserică.

– Dau însă eu de el, abia în 1953, când a fost transferat la biserica de Schitul Maicilor, într-un cartier mai periferic și bătrânesc, într-un decor așezămînt religios provincial din vremuri apuse.

Încep să merg des pe la preotul acum strict ortodox (fenomen à la Thomas Becket?), cu înfățișare de sfînt pictat pe icoană de sticlă, cu gesturi hieratice, păr legat în coadă pe ceafă și voce învăluită, ajunsă pînă la noi parcă dintr-o rafinată Tebaidă cu mijloace mecanice de transmisiune.

Teatru? Atunci teatru atît de perfect încît nu poate fi jucat decît după un text compus de actorul însuși. La nivelul acesta sinceritatea și artificialul s-ar confunda, așa cum elementele își pierd însușirile specifice și prezintă comportamente nouă în apropiere de zero absolut.

Camera 18

Teoria chineză despre *ming*, expusă de dr.-ul Al-G. - cuvintele în sine nu înseamnă nimic de nu li se împlinește conținutul - aduce mult cu a lui Brice Parain: cuvintele sunt numai niște făgăduințe.

Nu ajunge să fii tată, după fire, ca să te poți chema tată: mai și trebuie să te porți ca modelul în care se cuprind, arhetipal, calitățile legate de acest titlu. Și tot astfel: fiul, ostașul, învățătorul, slujbașul, cărturarul... (D-aia poate că se făcea deosebire în vechime între profesor și cărturar.)

Cuvîntul e descriptiv și virtual. Funcționalitatea și existența i asigurăm noi, behavioristic.

Gherla, septembrie 1963

Duhnind și el a parfum ordinar (ca să nu-i trăsnească putoarea din celule se *împarfumează* cu toții), „Coreeanul”, unul din caralii buni, intră devreme în celulă și întreabă care vrea să iasă la corvezi în curtea fabricii.

Ca „nesincer cu ancheta”, ca purtător al etichetei „favorizare de legionari” și ca distrofic, nu am fost scos pînă acum la nici o muncă.

Sunt niște scînduri de cărat, explică binevoitor Coreeanul.

Propunerea constituie un eveniment excepțional. E un prilej ce nu trebuie scăpat, ieșim o mulțime.

Bine am făcut, în curînd împlinesc patru ani de celulă și electricitate; lumina zilei și cerului dau curții banale și murdare a fabricii un aspect feeric și - din cauza unor vagonete care circulă transportînd cherestea -un aspect de magazin cu jucării, de Disneyland; *Zîna păpușilor* de Bayer, *Țara de dincolo de oglindă!* Îți vine să zburzi, să cînți, să te urci pe vagoane; petrecem o zi încîntătoare, mîncăm în aer liber, vorbim tare, rîdem, nu lipsește mult ca să ne credem în excursie.

Mai e și bucuria întîlnirii altor fețe; cad, în cursul dimineții la o grămadă de scînduri, cu un necunoscut de la care aflu că e Vasile Vasilache, monahul, fostul stareț de la Procov, fratele lui Haralambie pe care l-am cărat afară cu pătura din camera patruzeci și patru.

Părintele Vasile știe despre moartea fratelui său la infirmeria închisorii și ascultă îngîndurat amănuntele pe care sunt în măsură să i le pot da. Ceva mai tîrziu, un alt deținut venit să ne fie de ajutor, arată că e de la înalta trădare. într-o doară îl întreb dacă știe ceva despre Gigi Tz.. pe care-l bănuiesc tot la înfiorătorul Pitești. Îi vorbesc despre Gigi, artistul, omul... Deținutul mă ascultă zîmbind ușor. Cînd am terminat panegiricul: Tz. e aici, la Gherla, în aceeași celulă cu el; n-a vrut să iasă la lucru fiindcă are de compus o poezie. (Gigi „scrie” mult în închisoare.)

Uluit și emoționat, îl rog pe tovarășul de cameră al lui Gigi să-i spună acestuia să se ceară a doua zi la corvezi (Coreeanul ne înștiințase pe drum că va fi de lucru în continuare) ca să ne putem vedea. Numele meu îi e cunoscut deținutului; l-a auzit de la Gigi. (Arestarea lui în 1950 ne prinsese certați. Al orice arfi, un lucru e sigur: că de supărări și certuri m-am lecuit pe veci).

Petrec restul zilei și seara într-o stare de efervescență.

Primul lucru pe care-l aflu în fața unui maldăr nou de scînduri de la omul meu de ieri: azi, la prima oră, Gigi a fost scos din cameră, grațiat.

Grațiat, după patrusprezece ani din cincisprezece cîți avea de făcut.

- Religia la liceul Spiru Haret am făcut-o cu preotul paroh al bisericii Silvestru - cartier burghez de semi-centru al capitalei -, un bărbat falnic, barbă mare roșcată, proprietar de vie bună, vechi și statornic liberal, iubitor de vin negru vîrtos și de bucate de soi și mai cu seamă de sarmale. Ochiadele pe care le arunca femeilor, cu destulă discreție dealtfel, păreau a nu rămîne întotdeauna platonice.

M-a simpatizat; eram, din patru, singurul evreu care nu venise cu cerere de scutire și certificat că urmează religia la rabin. Prin cursul superior (ne-a fost profesor în toate clasele) îi plăcea să declare: decît să văd ministru al cultelor pe un papistaș de-al lui Maniu, mai bine să-l văd pe un jidan de-al nostru, băiat de treabă, și rostea numele meu.

Aveam mereu zece, spuneam Tatăl nostru și mă închinam.

L-am iubit și eu tare mult pe părintele Gheorghe Georgescu om simpatic, oricînd dispus s-o ia pe coarda sfătoșeniei, și bun. O fi fost departe, foarte departe de modelul pastorului protestant ori clericului catolic, o fi săvîrșit și păcate și o fi avut slăbiciuni, dar preotul de mir nițel lumeț nu mi s-a părut niciodată – și nici atunci, în copilărie, cînd suntem îndeobște exigenți și necruțători – un agent al vicleanului.

Preotul de mir în genul părintelui Georgescu - dealtfel credincios înflăcărat, isteț de gură, vorbitor ales, gata mereu să ierte și suridă, fără pic de acreală în sufletul lui lipsit de cotloane tenebroase reprezintă unul din stilurile posibile (dacă nu și recomandabile) ale ortodoxiei; nu-i un îndreptar, însă nici nu sunt – iac-așa în ciuda moraliștilor și ca să le fac rîcă evaporatelor mirene și prea cucernicilor mireni -, nu sunt pentru nimic în lume voitor să arunc cu piatra în el. (După cum nici de dragul zeloșilor sectanți nu confund Roma papală cu birlogul Curvei roșii și sinagoga Satanei). Poate că în șirul lung de minuni prin care Dumnezeu m-a dus la credință – căci pentru fiecare (oricît de neînsemnat) drumul e plănuțit cu o de necrezut amănunțită grijă – e la locul lui și chipul acesta de preot care multora din puriștii de astăzi le pare scandalos. (Cu atît mai mult cu cît, har Domnului, nevoia lor de fanaticism și intransigență este amplu satisfăcută de puterile statale laice).

Ehei, copii dragi, lumea e mai complicată decît credeți voi.

– Treptele iertării.

Greșiților noștri le iertăm greu. Sau dacă iertăm, nu uităm. (Și iertarea fără uitare e ca și cum n-ar fi, bătătură fără ciine, gură fără dinți).

Ne iertăm și mai greu pe noi înșine.

(Și această ținere de minte otrăvește. Spre a dobîndi pacea lăuntrică trebuie să ajungem, prin căință, dincolo de căință: la a ne ierta).

Cel mai greu ne vine a ierta pe cei cărora le-am greșit. (Cine ajunge să poată ierta pe cel față de care a greșit, cu adevărat izbutește un lucru greu, cu adevărat bate un record).

Neiertarea de sine are un caracter mai grav decît s-ar zice: înseamnă neîncredere în bunătatea lui Dumnezeu, dovada încăpăținatei și contabilei noastre răutăți. E și cazul lui Iuda, care n-a crezut nici în *puterea* lui Cristos (că-l poate ierta) și nici în *bunătatea* lui Cristos (că *vrea* să-l ierte).

Cînd Francezii spun *Dieu a créé l'homme à son image qui le lui a bien rendu*³³ trăsătura aceasta a făpturii au avut-o desigur în vedere, specifică lui Iuda. Celui care ne-a creat după chipul și asemănarea Sa îi plătim cu aceeași monedă, închipuindu-ni-L după chipul și asemănarea noastră: atît de răi și neiertători încît nu ne vine a crede că Dumnezeu poate ierta cu desăvîrșire orice. Nu! Nu putem gîndi o putere, oricît de atotputernică în domeniul fizic (minunile materiale cele mai fantastice le admitem), în stare să facă lucrul acesta de neconceput: să ierte.

Pe de altă parte, întocmai ca domnul Perrichon (poartă pică celui care l-a scos din prăpastie, îl adoră pe cel pe care, cică, l-a scos el prăpastie), îi iubim foarte puțin pe cei care ne-au scăpat dintr-o scîrbă, o belea; îi iubim însă, cu drag, pe cei cărora am avut prilejul să le venim în ajutor, să le dovedim puterea și mărinimia noastră.

Gherla

Mi se descriu, în aceeași zi, două scene care nădăjduiesc să-mi rămînă întipărite în minte cîte zile voi trăi.

Prima, relatată de doctorul Răileanu: profesorul Paulescu, înainte de a-și începe cursul, rostea întotdeauna Tatăl nostru.

A doua, evocată de admirabilul învățător Nicolae Druică:

Tatăl lui Vasile Pârvan, învățător și el, care supraveghează îndeaproape educația fiului său, venea să asiste la prelegerile universitare ale celui care nu-i înșelase așteptările. Se așeza pe o bancă din fundul amfiteatrului și se ridica odată cu studenții la intrarea profesorului. Apoi se așeza și-i făcea semn băiatului că poate lua loc și el și începe a preda. Abia atunci ședea Pârvan și după el toți cei din aulă.

BUGI MAMBO RAG

...Există o fotografie extraordinară a lui Proust, către sfîrșit: e în picioare, poartă haine negre și guler scrobît înalt, stă țeapăn, cu bastonul și pălăria în mîna dreaptă, ca la paradă; pălăria e întoarsă cu fundul spre aparatul fotografic și se vede clar marca de fabricație a pălărierului: o dublă coroană... La Trebia, în 218, romanii au pierdut fiindcă au fost siliți să lupte

³³ „Dumnezeu a creat omul după chipul său, care i-a bineplăcut acestuia” (fr.).

înghețați de frig după ce traversaseră râul... Păi să le numărăm din nou, Thalia și Melpomena două, Euterpe și Terpsihore patru, ă, Clio cinci, așa, Urania șase... ă... Se mai poate cineva îndoii de sens? Autorul, ajuns în pragul terminării operei, e liniștit și drept răsplătat se înobilează; coroana din pălărie arată că a priceput: că o oarecare neștiută și dreaptă forță l-a făcut, în sfârșit, conte de Illiers... La Trasimene, în 217, s-a aplicat metoda atragerii inamicului la loc strimt... A, ă... da... Erato, șapte... La Canale, în 216, Romanii au menținut o adâncime inutilă, iar Hanibal a folosit vîn tul regional, așezându-și trupele cu spatele la vînt în vreme ce Romanii luptau cu vîn tul în față și erau orbiți de praf și soare... Șapte, da...

3 Noiembrie 1955

Ana m-a reținut, după ce și-au luat rămas bun ceilalți oaspeți (în seara aceasta mai puțini). Mi-a vorbit îndelung. Mihai ne-a ascultat, pe gânduri, tăcut. Ana mi-a arătat că de vreme ce simt dorința de a mă boteza nu are rost să aștept.

Plec, aproape fără să fi scos vreun cuvînt; nehotărît, încurcat. E și foarte tîrziu. Mihai mă petrece pînă la poartă; primesc sfatul de a nu mai spune pseudo-Denis, ci Sfîntul Dionisie Areopagitul. Prea multe lecturi catolice franțuzești.

La securitate, iulie 1961

Somn întrerupt de coșmaruri. Sunt mai întîi trezit de gardian pentru că am strigat în somn. Apoi, de cîteva ori, pentru că dorm cu fața la perete ori cu mîinile sub pătură.

Întrebări. Aduceri aminte.

Se poate rezista la anchetă? Recunoașterea totală și valul de mărturisiri sunt absolut inevitabile?

Groasele volume publicate de ministerul sovietic al justiției în 1937-1939. Procesele „dreptei și troțchiștilor”. Îndelung citite, îndelung discutate cu Manole. Recunosc toți vechii complotiști ai insurecției, toată elita revoluționară. Există și un fel de soluție de compromis, tenebroasă: Radek. Formulele ceremoniale; ușierul: Tribunalul, vă rog să vă ridicați în picioare. Grija aceasta de repetare a formulelor spre a crea o atmosferă de obiectivitate. Și nici o probă materială, absolut nici una, nimic concret, un document, o armă, ceva... Numai vorbe. Chiar ca în *Hamlet*: vorbe, vorbe, vorbe... Iar dacă la spovedanie păcătosul poate spune: acestea și mai rău decît acestea am făcut, la tribunal impresia e de fals. Și foarte lungile

introduceri ale avocaților care întâi se apără pe ei înșiși, precizând că apar în numele acuzaților numai ca auxiliari ai justiției. Nu e o dezbatere, ci un ceremonial, un oratoriu unde fiecare își joacă rolul și-și cîntă partea în vederea realizării melodice de ansamblu. Troțchi: *supra*-bandit. Ceilalți sunt numai bandiți. Acest *supra* e în plus suspect. Iar calificativul *viperă lubrico-troțhistă* contrastează cu obiectiva politeță, cu ușierul, cu deosebitul respect pentru amănuntele ne semnificative: virful cozii lupului costumat în bunicuță.

Londra 1937

Ca să ajung la adresa dată de Nuți L. a trebuit să rătăcesc printr-un lung sir de cercuri concentrice: străzi aidoma, numai vilișoare, grădinițe, felinare tip *Belisha beacons* – bătute de ploaia și vîntul care de trei zile au luat în stăpînire orașul.

Pe străzi, spre seară nu văd pe nimeni, numai vînt, ploaie și felinare, dezolarea îmi pătrunde în oase, astfel încît modesta cameră în care o găsesc pe Nuți mi se pare un liman: în vatră lucește purpuriu un foc electric, lampa de lîngă fotoliu are un abajur verde, pe măsuță atrag privirea ceștile de ceai. Contrastul între confortul britanic întemeiat pe elemente simple (căldură, apă, lumină temperată, un elixir: frunzele de ceai, sticluța de rom) și tomnatecul peisaj de afară e atît de izbitor încît nu pot să nu încerc un simțămînt de înduioșare. Nu cumva în esența ei viața așa și este: ca o pădure sălbatică bîntuită de jivine, plină de hîrtoape și capcane, scuturată de fulgere și rafale de ploaie și, la margine, o singură căsuță luminată și caldă, de unde locatarii vor trebui să iasă cu toții înainte de implacabilii zori?

Deocamdată în odaie totul e simplu și vremelnic, dulce și blînd. Nuți toarnă ceaiul în cești, radiatorul ține locul tradiționalilor bușteni și ne încălzește de ajuns; pe o tigăiță apar ouă, ochiuri. Biată luptă omenească împotriva naturii și realității, luptă în care Englezii îs meșteri. Cît îmi doresc să mă pot afunda în salvatorul confort, să uit de vrăjmașa pădure care stă și așteaptă și ne împresoară. Cine a sădit-o, Dumnezeu? Ori Dumnezeu e constructorul vilei de pe lizieră? Sfinte Chestertone, roagă-te pentru noi. (După Sfinte Socrate, roagă-te pentru noi al lui Erasmus).

– Se poate rezista?

Avocatul D. P. Experiență de apărător în numeroase procese politice. Desprindea (1957) puncte neclare din chiar datele proceselor-verbale. I se părea că poate desluși unele microsemnale. Pe un proces-verbal erau trecute data interogatoriului și ora la care începuse. I se puneă învinuitului o simplă și aparent destul de anodină întrebare: cum trebuie calificată purtarea funcționarului de stat care vorbește fără de controlată reticență cu prietenii

săi despre chestiuni interesînd statul? (Soluția cimiliturii: *trebuie calificată ca infrațională și trădătoare*). În dreptul orei de încheiere a interogatoriului, o cifră de mirare: reieșea că învinuitul fusese reținut la anchetă optsprezece ore. Răspunsul nu era mulțumitor.

A doua zi, aceeași întrebare. Acum interogatoriul ia sfîrșit după cinci minute, răspunsul dat fiind cel corect. Explicația, singura posibilă: în răstimp se aplicase alt mod de a proceda.

Avocații - și asta îl apasă pe D. P. care posedă stofă de avocat - sunt închiși în dosar: nu pot pleda altfel decît în cuprinsul declarațiilor din dosar considerate definitive și universal valabile. Ca un om de știință căruia i s-ar interzice să pună în discuție principiile chiar dacă experiența le contrazice. Să citim în *Aristotel pentru a ști dacă untdelemnul îngheață iarna sau nu*. Concluzia noii scolastici: avocatul nu mai e un apărător, un intercesor, e un figurant.

În camera 18, X. deducea: nu se poate niciodată evita condamnarea. Unele recunoașteri pot fi însă evitate. Se cere numai nițică stăpînire de sine, nițel curaj. Și mai ales o desăvîrșită neîncredere. (Regula: nelimitată încredere în oameni, ca persoane create de Dumnezeu și absolută neîncredere în tatăl minciunii și urmașii lui).

Celălalt a mărturisit totul. Știm totul dar vrem să auzim adevărul și din gura ta. Dacă ești sincer alta-ți va fi situația. Fii sincer.

X.: nu fiți sinceri! (Sfat bun mai cu seamă pentru intelectuali, oameni sensibili ușor atrași de magia acestui nobil cuvînt.) Nu fiți sinceri. Mai presus de orice. *This above all*. Și negați mereu, aveți tot timpul să vorbiți dacă și cînd veți fi torturați. Nu vă pripiți. E vreme berechet, slavă Domnului. Și cînd e în joc un lucru știut numai în doi, țineți-vă pe linia tăgăduirii: dați-i celuilalt posibilitatea să hotărască el, e doar secretul lui.

BUGHI MAMBO RAG

...Noi, domnule general, am mai apucat Bucureștiul cu grădini și cu olteni..., și curți cu globuri colorate, erau oribile dar își aveau și ele farmecul lor, și se mînca în curte, ca la țară, sub copacul cel mai gros... Cele mai bune creații în proză ale literaturii românești, domnule profesor... A mînca din primăvară pînă-n toamnă sub nuc era, așa zice eu, ceva de care puține popoare au parte, o fericire care intră în corola de minuni ale lumii, ierte-mă Blaga ori duhul lui Blaga dacă bietul de el o fi murit... Primele mărci de automobile? Stai să vedem... De Dion-Boutton, Lancia, Isotta-Fraschini, Pierce-Arrow, Panhard-Levassor, Benz, De Launay-Belleville... FranzFerdinandla Sarajevo a fost omorît într-un De Launay-Belleville... Dar și la Dragomir, dacă stau să mă gîndesc... lavoarele de faianță cu mormanele de gheață pisată și cutiile de icre... și butoiășele cil măslîne, cu lacherdă, cu brînză de la Mercur și scîndurelele cu felii de șuncă și vermutul Martini și coniacul: Martell,

Courvoisier, eu preferam mereu o *fine Champagne*, și chiar și ale noastre, țuica Cireșeanu, pelinul Bazilescu, vermulțul Duqué...

1959

De la Apenini la Anzi povestea din *Cuore*, cu titlu atât de eufonic, mi-o evocă trecerea Avrameștilor de la Schitul Maicilor la biserica Udricani din Văcărești. Sau *Ierusalimul din Dalecarlia*, ideal, gândit de țărani suedezi ai Selmei Lagerlöf și *Ierusalimul din Țara Sfântă*, al acelorași țărani, acum doar emigranți năpădiți de griji.

Ctitoria clucerului Udrican nu le-a adus noroc lui Mihai și Anei. Duhul de la Port-Royal n-a mai rezistat în Văcărești. Mahalaua, frenezia distrugerii și a compromiterii îi cuprinde pe amândoi. Subterana, morbul auto-deriderii. Preotul își înșeală nevasta, dar nu cotoiește și cu perdea, ceea ce s-a mai prea văzut, ceea ce lumea ar fi înțeles și poate iertat (oameni suntem, bre), ci platonic (pare-se), cu scene dramatice, complicat cotite, setoase de justificări, ceea ce nedumerește și înstrăinează. Preoteasa nu e nici ea mai bună; lipsită de smerenie femeiască, în loc de a îndura toanele bărbatului, de a medita chiar brutala formulă lipovenească a omului perfect (crede puternic în Dumnezeu, bea virtos, își bate în lege femeia), de a urma pilda doamnei Acarie (a dat ascultare poveței duhovnicului – și ce duhovnic! Sfântul Francisc din Sales: atîta vreme cît ești măritată nu te gîndești la castitate, ai o singură datorie, te supui) ce face? Umplesse tîrgul cu tînguiești, bate drumul Patriarhiei și Departamentului cultelor cu plîngeri peste plîngeri și lungi jalbe scrise.

– Dacă stau să mă gîndesc bine, pînă la botez, evenimentul cel mai de seamă pentru mine a fost admirativa prietenie pe care i-am purtat-o lui Manole.

L-am cunoscut în primele zile ale facultății. Era, ca și Mihail Sebastian, un om de la Dunăre; dar nu din Brăila, ci din mai măruntă Oltenița. Brăila: port internațional; Oltenița, tîrg înstărit. Deosebire de seamă. Tatăl murise de tînăr; erau trei copii crescuți de o mamă brună, frumoasă, energică, o dată femeie; negustoreasă în Obor.

Respectul meu a fost de la început întreg și necondiționat. Din mai tot ce credeam și spuneam atunci a făcut degrabă ferfeniță și apoi s-a pornit să clădească din temelii.

Cuget maurrasian, clar și ponderat, tăios și dușman al extravaganței de orice fel, privea disprețuitor optimismul generalizat și politica stîngistă din Sărindar. Liberal în gîndire, sceptic în religie și conservator în politică. Pe de-a-ntregul nu credea în nici o doctrină. Din toată inima era numai cu Junimiștii, aceștia-i erau idealul.

Ca maurrasist, mistica nu-l interesa, îl preocupa însă funcția socială și politică a religiei și pe aceasta ne-am întrebât cum s-o împlinim.

Raționamentul lui Manole era simplu: de vreme ce ne-am născut ovrei (el pentru nimic în lume n-ar fi pus un *e* la început), ovrei suntem. Să fim, așadar, ceea ce suntem.

Mă rog, nu-i destul; ca să fii ovrei trebuie să faci ca toată lumea (orice singularizare e suspectă): să aparții tradiției tale, adică religiei iudaice.

Pun-te în căutare de un rabin. Primii pași s-au dovedit destul de grei. La o adresă ce mi s-a dat am nimerit un haham. Manole s-a distrat grozav: anecdotă de Theodor Speranția, ce mai la deal la vale. Dar am descoperit un coleg, fiu de rabin, conservator și el, antiprogresist foarte, însă de nuanță evreu mistic ortodox. A consimțit să ne asculte, dezaprobind argumentele, nu concluzia; oarecare surpriză nu ostilitate.

Apoi a consimțit să ne prezinte tatălui său, care ne-a ascultat și el, blajin, ne-a cercetat cu priviri adânci, înțelegându-ne numai în parte. Am citit atunci și *Copilul profet* de Edmond Fleg. După aceea lucrurile s-au încurcat.

Reieșea că pentru a fi ovrei, măcar în sens de integrare într-un sistem de tradiție socială, era nevoie să mergi la sinagogă vineri seară și sîmbăta dimineața, toată; că trebuie să-ți cumperi filacterii și, desigur, șalul alb cu numele, ebraic, de *talit* – învățînd ritualul folosirii acestora și, mai înainte de orice, că trebuie să înveți ebraica. Ebraica, adică *ivritul*, altă noutate. Soluția citirii textului rugăciunilor cu litere latine n-am putut-o aplica. Existau, pare-se, unele cărți de acestea, dar n-am dat de ele. Am nimerit într-o după-amiază catifelată de toamnă undeva pe chei, într-o curte cu orătării multe, la un bătrîn [despre] care auzisem că are ce căutam. A ieșit din casă buimac – purta un halat imens – dar nici n-a priceput bine ce vrem.

Lui Manole regulile acestea nu i se păreau excesive, erau conforme cu disciplina și efortul pe care orice societate este îndrituită să le ceară componentilor ei. Mă rog, și triburile sălbatice au testurile lor inițiatice. Ne-am apucat așadar de treabă, de cumpărături, de frecventarea regulată a sinagogii (unde oficia tatăl colegului nostru), iar mie mi-a revenit șir partea, mai grea, a învățării ebraice, unde am făcut de asemeni cîteva descoperiri în drum: că nu este de ajuns să cunoști ebraica și alfabetul ei, mai e necesară și aramaica, aceasta avînd și ea pentru comentarii un alfabet diferit, al învățatului Rași care și el era, la rîndul lui, comentat cu alte litere... Pe scurt, repetam – viața doar imită arta – experiența micului erou al lui Fleg și constatam că dădusem de belea...

Cu ebraica n-a mers prea rău, aramaica mi s-a părut mai armonioasă (genitivul ei o ferește de excesiva guturalitate a celeilalte), cu frecventarea sinagogii m-am împăcat însă mai puțin. Credeam că sinagoga e o biserică. Nu, e un locaș de recitare a unor texte, de exegeză și îndeplinire a unor

rituri. Religia evreiască e o religie „în suspensie” și lipsită de cult, iar sinagogile nu-s decât „case memoriale”. În esență, Templul fiind dârîmat și jertfele de animale cu neputință, totul se reduce la citirea sau rostirea regulilor și prescripțiilor. E o *memorizare*, și un tip de *structură* absolută, unde virtualitățile nu se configurează.

Rabinul nostru vorbea fluent, dar într-o românească fantezistă ce adeseori întărea impresia de anecdotă scoasă din culegerile lui Speranția. Și amănunțele și ansamblul mi se prezentau ca ceva rece, prăfuit, îndepărtat și îndărătnic. Mi se făcea dor de biserica din Pantelimon, de biserica Silvestru și de clopotnița ei cu boltă (pe sub care se trece în strada Oltarului), de bisericuța de la Clucereasa. Capacul l-a pus rabinul, pe cale lingvistică, exprimîndu-se într-o Sîmbătă: și a făcut o gaură unde *es sint heraus gekimän flacărăs*³⁴.

Experiența maurrasistă a preluării tradiției religioase pentru integrarea în comunitatea socială a durat cît a durat și nu m-a învrednicit decât de o foarte relativă cunoaștere a elementelor ebraice (apucasem totuși să citesc *Vechiul Testament* în original, cu dicționarul și textul românesc alături) și convingerea că a stărui e inutil. La care se adăoga o respectuoasă senzație de rămas bun definitiv în raport cu sinagoga.

Am încercat, de bună credință, cu bună credință. Pentru Manole a fost mai ales o experiență, să-i spun, psiho-socială, pentru mine o trudă mai din inimă, mai febrilă. Am încercat.

Gherla, octombrie 1962

Profesoara mea dintii, o guvernantă, reprezenta prin însăși obîrșia, dar și prin căsătoria ei, un rezumat anticipativ al ideii europene. După tată, germană; după mamă, franceză; unchiul ei matern, Auguste Molinier, fusese un intelectual universitar și publicase o ediție a lui Pascal. Mai exista o bunică elvețiană și un ascendent nordic. Doamna de Branszky era văduva unui nobil ungur, mare bețiv și mare secătură, născut din mamă poloneză, fiică de dvorean rus. Nu țin minte cum de se pripășise profesoara mea pe la noi, dar una știu: că am avut norocul incomparabil de a primi noțiunile culturii de la o femeie extraordinară: o inteligență strălucită, cunoștințe imense, și un caracter admirabil.

Îi ura pe francezi și-i admira pe nemți. Îi disprețuia pe catolici și-i tolera pe reformați. Catedrala Sf. Iosif, unde o atrăgeau concertele, i se părea un muzeu cu lucrări convenționale; în templele protestante mtra fără repulsie, dar și fără plăcere. Măcar nu erau deschise tot timpul (spre deosebire de

³⁴ „de unde / ieșeau flăcări” (idiș). Cuvîntul *flacărăs* este format din românescul „flacără” și pluralul -ăs din idiș.

bisericile catolice, nesățioase; unde, ce-i drept, găseai ori cînd un refugiu în caz de ploaie). Adevărata ei religie era alta, pe care – deși mare lucru nu puteam înțelege la început – mi-a mărturisit-o curînd: era credința generalului Ludendorff și a soției sale, *dei Norddeutsche glauben*³⁵.

Doamna de Branszky nu vorbea urit de Isus Cristos – mai moderat decît Nietzsche –, cel puțin așa cum îl concepeau luteranii și calviniștii, căci idolul catolic sculptat și înflorat și cultul Fecioarei o scoteau din sărite; entuziasmul i se aprindea numai cînd îmi povestea despre zeitățile Walhallei, îmi amănunțea cîntecul Nibelungilor sau îmi citea din textul dramelor lirice ale lui Wagner. Îl lăuda mereu pe Etzel, adică pe Attila și îmi vine a crede că în taină o adora pe walkyra Brunhilda.

Doamna de Branszky, ca și Manole mai tîrziu, era o aprigă monarhistă și în măsura în care voia să țină seama de originea ei franceză, și să se ocupe de istoria Franței, mi-a inoculat un profund respect pentru ideea de legitimitate; mi-a dat să citesc toată literatura franceză regalistă și a făcut din mine – pe la unsprezece ani – un partizan înfocat al contelui de Chambord (mort în 1883) și al casei de Bourbon. Ei i-am datorat faptul de a fi privit chiorîș (sau cel puțin cu mirare) – ori de cîte ori citeam în parc sau la hotel ziarul „l'Action Française”, organul mișcării monarhiste – de către unii din Francezii printre care mi-am petrecut cîte o lună pe an cînd mă duceam cu părinții la Royat, să facă tata băi de acid carbonic.

(Acolo, la Royat, am văzut un lucru pe care nu l-am uitat și l-am povestit și în închisoare: pe Vintilă Brătianu urcîndu-se în tramvai numai în clasa doua dacă se ducea în orașul învecinat, Clermont-Ferrand).

De Ludendorff și de *Norddeutsche glauben* dau și la Gherla, în persoana colonelului Traugott Broser, brașovean, fost ofițer al armatei austro-ungare, în rîndurile căreia a luptat în primul război mondial pe frontul italian. Broser, un om cît un munte și foarte retras, se apropie de mine pentru că are prilejul să vorbească nemțește, apoi pentru că îi devin simpatic. Îmi atrage sever atenția asupra marelui risc pe care mi-l luasem trecînd de la iudaism la creștinism: acela de a rămîne în gol între două spiritualități.

Și el îmi expune crezul lui Ludendorff, constatînd cu destulă surprindere că-l știu. Despre Ludendorff – adevăratul conducător al armatei germane între 1914 și 1918 (pe Hindenbug – *die grosse Null* – Broser nu-l poate suferi) – aflu trăsături mărețe: felul cum a cucerit orașul Lettich (Liège adică) numai printr-un act de îndrăzneală și prestanță; curajul suprem de care a dat dovadă cînd cu *putschul* de la München în 1923, traversînd – în uniformă de general, cu sabia într-o mîină și revolverul într-alta – podul, mergînd țintă spre forțele masate de cealaltă parte și care l-ar fi putut ciurui de gloanțe dintr-o rafală – și care n-o fac, numai pentru că sunt sub influența prestigiului său și a nepăsării sale față de moarte. Dar mai ales ceva din

³⁵ „credința nord-germană” (grm.).

care-mi propun să-mi fac și eu o regulă. La școală militară, Ludendorff și un coleg al lui, dintr-o familie princiară domnitoare, sunt persecutați de un Moș Teacă, de un majur imbecil și rău. Prințului i-ar fi fost ușor, rostind o singură vorbă, să obțină fie mutarea sa și a lui Ludendorff, fie transferarea dobitocului în alt escadron. Ceea ce voiește să și facă. L-a oprit însă Ludendorff: dacă vrem să fim ofițeri și să comandăm trebuie să învățăm a răbda și prostia absurdă, meticuloasă. N-au cerut mutarea și au îndurat pînă la capăt.

De la Broser aflu lucruri deosebite și-n legătură cu Wilhelm al II-lea, atît de hulit, căruia francezii i-au făcut o reputație infamă.

A fost un om vorbăreț și de-o inteligență destul de mărginită, dar plin de intenții bune. Dovezi:

a) purtarea lui în timpul afacerii Dreyfus cînd, împotriva uzanțelor diplomatice și a tradiției, dă prin Conrad de Hohenlohe declarația care specifică în mod solemn: învinuitul n-a fost niciodată folosit de serviciul german de informații; cînd îi cere ambasadorului german de la Paris, contelui Münster, să nu șovăie din motive de prudență ori considerații naționale a veni în ajutorul unui camarad ofițer în vederea restabilirii adevărului și apărării onoarei unui nevinovat.

Normal era ca după declarația făcută de împăratul german să înceteze orice fel de urmărire. Neluarea ei în seamă, afront fără precedent, constituia un *casus belli*; Wilhelm, pacifist, a închis ochii;

b) splendida lui afirmație: ca șef de stat nu răspund numai în fața parlamentului ci și în fața lui Dumnezeu;

c) rescriptul prin care a pus capăt bătăii în armată, unic în lume și-n istorie, cel mai democratic pentru că dădea fiecăruia posibilitatea de a se purta ca un aristocrat, și perfect eficient deoarece prevedea că începînd de la data publicării rescriptului orice grad inferior are dreptul să palmuiască - pe loc și deîndată - pe superiorul care-l lovește;

d) simțul lui european, vădit mai ales cu prilejul revoltei boxerilor: trupele europene coalizate au fost puse sub comanda unui german, generalul Waldersee.

(Din broșura lui despre Wilhelm, se vede că a știut și Rathenau ceva).

- Sf. Grigore din Nazianz: „Cuvîntul lui Dumnezeu s-a întrupat pentru că eu să fiu tot atît de mult Dumnezeu pe cît a fost el om”.

- Iarăși și iarăși: creștinismul nu înseamnă prostie.

Iată că și Jacques Maritain îi spunea lui Jean Cocteau: trebuie să avem mintea aspră și inima blândă.

Dragostea implică iertarea, blîndețea, dar nu orbirea și nu prostia-identificîndu-se de cele mai multe ori cu marea răutate, slăbiciunea față de prostie e tot una cu a da mîină liberă canaliilor.

Mai există încă o prejudecată foarte răspîdită, pe care a desprins-o cardinalul de Retz: suntem ispitiți a lega indisolubil inteligența de răutate și a da întregului, cu mult respect, numele de machiavelism. Retz: răii nu sunt mereu și neapărat deștepți. Răii pot fi și proști. Asociația de idei: răutate, deci inteligență, e o prejudecată.

Gherla, noiembrie 1960

*La nimic nu-ti folosește să crezi în iertarea
păcatelor dacă nu crezi, cu deplină convingere,
că păcatele toate ti-au fost iertate.*

Luther

*Sed adde, ut credas ethoc, quod per ipsurn
peccata tibi donantur³⁶.*

Sf. Bernard din Clairvaux

Bănuim, din cauza pîclei care a pătruns și-n celulă, că vremea e a furtună.

Nu vorbește aproape nimeni.

Cîtorva din jurul lui, preotul catolic Traian Pop, pe șoptite, le dă sfatul de a fi îngăduitori cu ceilalți și aspri cu ei înșiși.

Dar adaugă imediat:

– Nici prea aspri cu noi înșine. Diavolul trebuie uneori luat în rîs; să nu i se acorde privilegiul măreției tragice. Marii mistici spanioli – Sf. Tereza din Avilla, Sf. Ioan al Crucii – erau îndeobște veseli. Aceasta provine din puțința de a fi îndurători și cu noi; să știm a ne ierta cum și Dumnezeu ne iartă.

După cum se cuvine a nu ne mînia pentru că ne-am mîniat, la fel nu trebuie să permanentizăm răul din lipsă de milă față de eul nostru.

În celulă, unde e din ce în ce mai întuneric, un reparator de mașini de cusut care e și acordeonist povestește porcării și amintiri de pe la nunțile unde „s-a

³⁶„Dar, ca să crezi, adaugă și asta, că păcatele pentru aceasta îți sunt date” (lat).

produs”, iar un glas s-a pornit să fredoneze înfundat un cântec de lume, accentuînd ciudata amenințare a refrenului:

și-aoleo ce ploaie vine de la Cluj!

BUGHI MAMBO RAG

...Codobatură e *bergeronnette*, dar al naibii să fiu dacă mai știu cum se zice leuștean... M-a înnebunit Fotiade cu păsările, cu zarzavaturile și ca florile. Nu le mai știu. Le știu pe sărite. Unele da, altele nu, parcă s-au prăbușit în goluri de beznă, le-a înghițit neantul, s-au dezintegrat cum se găuresc ciorapii de nailon. Și totuși le știam pe toate... A, leușteanul, ia stai... N-am scris nimic, absolut nimic contra regimului. În fiecare scrisoare j-am scris: e bine, e bine, sunt sănătos, câștig, slavă Domnului, cât îmi trebuie, suntem sănătoși, nu ducem lipsă de nimic, e bine... Păi atunci?... El, el mi-a scris, frate-miu. Eu îi spuneam că sunt mulțumit, mulțumit, mulțumit, iar el de colo: las' că știu eu, ce-mi tot împui capul cu prostii, parcă n-am ști noi... Las' că înțeleg eu că e exact pe dos... Ela Romani 13, textul e categoric, domnule Ioanițiu, că ne convine sau ba, textul e clar, mă întreb cum de-poate contesta un creștin... Ai un frate la Atena? Zic: da. Zice: îi scrii? Zic: da. Zice: și te plîngi de regim, defăimezi țara? Răspund: nu, ferească Dumnezeu... Uite scrisorile... Tocmai, foarte bine, ce bine că le aveți, dați-mi voie să vă arăt, uite: sunt mulțumit, câștig, e bine, bine... Dar *el* ce spune... El, treaba lui, nu știu, uitați-vă ce spun eu: e bine... Dar *el*?... Lăsați, prea sfinte... *Livèche* che, dragă, *livèche*, bine că-mi adusei aminte... El, treaba lui, nu știu, uitați-vă ce spun eu: e bine... Dar *el*?...! Nu știu, n-am spus eu, el, frate-miu, nu eu, nu în scrisorile mele... Mă, tu-ți bați joc de noi, mă podoabă, mă pramatie, mă ticălosule, mă grecule, *las'că știm noi*... Ei, dacă ar fi trăit conu Alecu... Tătăărăscu nu-i venea nici pînă la talpa piciorului, ce deosebire, o prăpastie... Când Ferdinand și Măria l-au trimis pe Hiottu la Paris, el singurul a spus că rău fac. Și a propus să-l trimită pe Baliff, care îi era simpatic lui Carol... Zic: el, nu eu. Zice: ce crezi că nu știm c-ai vrea să fii și tu la Atena cu el, că altfel nu ți-ar fi scris el așa... Și mă înșfacă... îi spune Demetrios lui Marcellus...

– Protestanții care-și rîd de Sf. Anton din Padova mi se par tare neînțelegători. În Sf. Anton de Padova ei văd un patron al cheilor pierdute și căteilor rătăciți. E de *bon ton* să dai din umeri surîzînd cînd auzi de un sfînt care s-a specializat în asemenea fleacuri și-și recrutează clientela printre babe surde, uituci, maniaci, diabetici... Chiar și mulți dintre credincioșii bisericii romane îl evită, preferînd societatea selectă a unui Augustin, unui Toma din Aquino, unui Ieronim... Sf. Francisc din Assisi, cu toate trăsăturile sale contestare și *hippy* – umbra gol, stătea de vorbă cu păsările, trăia din cerșit - e mai bine văzut pentru că e *pitoresc* (păsările sunt poetice), dar ce să crezi despre un sfînt care se îngrijește de ființe atît de puțin îmbietoare și interesante ca bătrînii care nu-și găsesc cheile care și-au pierdut cîinele, care uită ce au uitat?

Cîtă orbire și îngustime! Sf. Anton e deosebit de vrednic de toată admirația pentru că este atît de bun încît îi e milă de niște biete ființe de care toată lumea găsește de cuviință să rîdă ori măcar să le privească de sus, cu ironie și condescendență. Dar pierderea unor chei poate fi prilej de cruntă suferință (mai penibilă fiindcă pare și ridicolă), iar moartea unui cățel iubit e o tragedie pentru cine-i singur pe lume și slab în fața vieții. Există și un snobism al compătimirii: numai față de eroi și evenimente solemne. Pe cînd Sf. Anton îndrăznește a se înduioșa de mărunte dureri și a se apleca milos asupra obidiților în haine negre, luaților peste picior și amatorilor de pisici.

Eu văd aici un prea plin de bunătate, o subtilă îndurare: un fel de misionarism nu în depărtatele insule ale mărilor sudului ci în regiunile cele mai modeste ale psihiei, la întretăierea dintre nepricepere și resemnare. N-au și învinșii, zăpăciții și ghinioniștii dreptul la mîngîiere?

Pe de altă parte, unii exegeți catolici arată că Sf. Anton nu ajută la regăsirea^ unor obiecte pierdute, ci la regăsirea credinței pierdute... Desigur. Însă lămurirea exegeților răpește Sf. Anton ceea ce mi se pare a fi uluitor la el: grija de cei nițel caraghioși, care-s și ei chemați de Cristos, care și ei se perpelesc în lumea aceasta, care – după cîte știm – nu-s excluși de la praznic.

– Cristos ca gentleman și cavalier.

La diavolul-contabil nu încapă nici ștersătura cea mai mică, Cristos, dintr-odată, șterge un întreg registru de păcate.

Cristos, boier, iartă totul. A ști să ierți, a ști să dăruiești, a ști să uiți. Cristos nu numai că iartă, dar și uită. Odată iertat, nu mai ești sluga păcatului și fiu de roabă; ești *liber și prieten* al Domnului.

Și cum i se adresează Acesta lui Iuda, pe care-l știe doar cine e și de ce a venit? Prietene, îi spune. Acest *prietene* mi se pare mai cutremurător decît chiar interzicerea folosirii săbiei și decît vindecarea urechii lui Malhus. Exprimă ceea ce la noi, oamenii, se numește înaltul rafinament al stăpînirii de sine în prezența primejdiei – virtute supremă cerută samuraiului. Poate că vorbe pașnice (nu scoateți sabia) și fapte milostivnice (tămăduirea rănii) să le fi putut grăi și face și un sfînt. Dar *prietene* implică o măreție și o liniște care, numai venind din partea divinității, nu dau impresia de irealitate.

(Ce-i drept e că un simplu om, ba și foarte păcătos, regele Ludovic al XV-lea, se urcă pe o culme surprinzătoare cînd, atins de cuțitul lui Damians, îl indică pe atentator cu vorbele: acesta e *domnul* care m-a lovit).

Cf. povestea cu nobilul la care vine croitorul cu o creanță. Nobilul refuză plata. Și-apoi, în prezența croitorului cu înscrisul în mînă, poruncește feciorului să poarte două mii de galbeni unuia față de care în ajun pierduse

pe cuvînt de onoare acea sumă la joc de cărți. Croitorului, care-și manifestă nedumerirea, îi explică: datoriile de onoare se achită deoarece nu există dovezi. Drept care, numaidecît, croitorul își aruncă înscrisul în focul din cămin.

Aici anecdota ia de obicei sfîrșit, nobilul plătindu-l pe croitor.

Dar e un sfîrșit imbecil și duhnind a fals. De bună seamă că nobilul avea să-l plătească! Asta-i de la sine înțeles. Și o brută ar fi procedat la fel. Dar nobilul – dacă-i nobil – face altceva, și asta-i versiunea autentică a poveștii, spune: luați loc, domnule, și vă voi plăti deîndată suma ce vă datorez. Acest *luați loc domnule* e dovada boieriei, nu plata în sine. E o luare la cunoștință a posibilității omului de a se transfigura. Ne putem oricînd transfigura și deveni fulgerător de repede vrednici de a fi poftiți să luăm loc pe scaun la nunta împărătească. (Altfel cum ar putea cina Domnul cu noi și cum s-ar înțelege cuvintele: Veniți, binecuvîntații Tatălui meu?).

Numai că nu oricine este în stare să recunoască transfigurarea cînd o întîlnește. Șmecherii pentru nimic în lume nu o concep; și nici contabilii sau fariseii. În bio-noosfera lor, pe care o duc mereu cu ei, în cîmpul lor magnetic nu pătrunde ce nu-i conform crezului lor. Piesa lui Franz Werfel, *Pavel printre evrei*; durerea cea mai cumplită a mărturisorului au pricinuit-o rînjetul și încăpățînarea iscate pe fața și în mințile celor pe care-i conjura să creadă că acum e altul.

– Dintre cărțile *Vechiului Testament*, cea mai opusă *Noului* este înfiorătoarea cronică a lui Ezdra, moment desăvîrșit al exclusivismului și rasismului.

Ce se cuvenea să facă iudeii întorși acasă din lungă și grea robie? Să cînte și să se veselească? Cîtuși de puțin. După ce ajutorul vecinilor a fost respins de foarte de sus („Nu se cuvine să zidiți împreună cu noi casa Dumnezeului nostru, ci numai noi singuri vom zidi”), Ezdra le vorbește alor săi pe tonul cel mai eugenie, mai rosenbergian ce poate fi. Pentru că israelitenii au luat ca soții pe fiicele *străinilor* și s-a amestecat *sămînța cea sfîntă* cu popoarele cele de alt neam, trebuie să se procedeze mai înainte de toate la despărțirea *celor aleși* de *necurăția* și *spurcăciunea* altor popoare *ticăloase* spre a se curma *nelegiuirea* amestecului.

Nici nu le-a dat voie să intre în oraș; pe toți nenorociții aceia îi ține afară în ploaie zile întregi ca să se întocmească listele de israeliteni căsătoriți cu femei străine.

Și se pornește lungă și migăloasă treabă a întocmirii listelor de către comisiile special numite. E ziua cea mare a triumfului Birocrației. Și după ce birocrăția rasistă – în atmosferă de inventariere și de lagăr de concentrare – și-a încheiat lucrările, femeile străine și copiii lor sunt alungați.

Abia atunci îngăduie activiștii lui Ezdra poporului să intre în oraș, să-și caute adăpost.

Celor ce înțeleg anevoie cuvintele Sfântului Pavel – am ieșit de sub blestemul legii și am intrat sub milă – le-ar fi de folos să citească întâia carte a lui Ezdra. De asemeni celor ce se întreabă de ce se numește învățătura lui Cristos „buna vestire”, celor ce caută obârșiile rasismului și celor pe care-i interesează prototipurile Birocrației.

BUGHI MAMBO RAG

...Nu, s-avem iertare, persoana întâia a imperfectului subjonctivului lui *apercevoir* e *apercevassions*... Mă tot omori cu subjonctivele verbale franceze, daria să vedem cum stai la conjugarea verbelor românești... A, zici că le știi, să vedem, ia spune-mi perfectul simplu al verbelor a coase, a coace și a cosi... Așa... Oberth a fost profesor la liceu la Mediaș, unde rîdea lumea de el, îl arăta cu degetul și-i spunea omul din lună... Era fiul unui medic din Sighișoara și trecea drept nebun sadea, pînă ce Hitler l-a făcut profesor la Viena și a devenit primul colaborator al lui Wernher von Braun în America... Dar cei patru idoli ai lui Bacon care sunt?... Domnule colonel dumneavoastră vă aduceți aminte cînd a fost bătaia de la Manzikert?... Stai să vedem, de la a coase e cosei... NU! NU!... capitala Hondurasului britanic e Belise iară statului Honduras nu-i Tegucigalpa?... Dar de la a cosi? Cum?! tot cosei? ce spui dom 'le?... Voichița, a lui Radu cel Frumos, a patra nevastă a lui Ștefan cel Mare, ea a fost, Măria din Mangup a fost a treia, iar *franzuzitele* nu-s de Ventura, sunt de Facca... *De la Dunăre la Seina, din Carpați la Pirinei / ginta nobilă latină și-adună copiii ei...* Ei vezi că nu știi... *Que nous nous enlissassions, que vous enlissassiez...* Arțar e *érable*... Bibilica? Bibilica e *pintade*... De turț e aia din Țara Oașului și are pînă la 65°... Pe la 1070 cred...

Jilava, la infirmerie (mai 1962)

*La cour des miracles*³⁷

În primul pat, pe dreapta, nu mai știu cine zăcea. Un om amuțit de suferințe și scîrbe.

În al doilea Aurelian Benteiu, cadaveric, de nerecunoscut și peste măsură de înalt. Supus de curînd unei operații (cancer la prostată), lăsat în părăsire cu pansamente care se împut, e ațîțat de grele dureri, chinuit de sentimentul nedreptății, și se teme. Scăpărător de inteligent, pofind să stea de vorbă, să-și amintească și să prezică, e și mereu gata de harță.

³⁷ „Curtea miracolelor” (fr.).

De hartă, har Domnului, are parte din belșug. Ca în mai toate infirmeriile și aici oamenii bombăne, sunt acri și irascibili. (Pe secții, unde e mult mai greu, stăpînirea de sine și resemnarea constituie dimpotrivă regula). În patul din stînga în fund, paralizat de la brîu în jos de pe urma unei operații de hemoroizi superficial efectuată la o închisoare lipsită de spital, Radu Lecca. îl urăște pe Bentoiu; mai tot timpul îl atacă violent și-l ocărește și-l suduie îngrozitor. Bentoiu îi răspunde rar, și atunci cu aceleași sudălmii și injurii de țigan, de surugiu, de piețar.

Lecca dă altminteri o admirabilă pildă de tărie de caracter: nu îngăduie ajutorul nimănui, în nici un fel. La tinetă se duce singur, tîrîndu-se, bușindu-se și agățîndu-se de barele paturilor, ca un maimuțoi asupra căruia se fac cine știe ce experiențe pavloviene, lorenziene, cu gesturi evocînd acea *verigă lipsă dintre* primate și antropoide presupusă de evoluționiști.

Un al treilea paralizat e ziaristul Al. Al. Leontescu, țintuit cu desăvîrșire pe saltea. Mai domolit decît ceilalți doi, e uneori cuprins de furii izvoditoare de blesteme și de imprecății ce nu sunt lăsate în urmă de ale lui Lecca și Bentoiu.

Paralizatul din fund pe stînga e tăcut și cum nu se poate mai cuminte. Nu cere nimic, nu vrea nimic. Indispune însă pe toți prin refuzul de a încerca să facă vreo mișcare și de a respecta elementara igienă a ființelor omenești. Își face nevoile în pat fără de a cere un vas, bea și mănîncă dintr-o strachină în care și urinează - din cînd în cînd și-o răstoarnă, Plină, în creștetul capului - și tuturor observațiilor și chemărilor le răspunde cu un surîs modest.

Profesorul C. Tomescu, teolog, Vlad Stolojan (nepot în același timp al lui Nicolae Filipescu și al lui Ion Brătianu), un fost căpitan pe puncte și cîteva siluete pe care nu le mai deslușesc completează camera dominată de Lecca, Bentoiu și Leontescu. Ultimii doi compun poezii; poezii pe care le recită și care ne mișcă adînc.

Sosirea mea în cameră stîrnește, cred, o oarecare stînjenire lui Radu Lecca și profesorului, C. Tomescu, acesta fost subsecretar de stat la Culte în ministerul Goga-Cuza, pînă ce, din fericire, Vlad Stolojan - care mă știe de la Jilava - îmi face o biografie politică mai mult decît binevoitoare așa încît orice gheață se topește. Lecca, totuși, mă urmărește cu priviri încărcate de neîncredere, neîncredere nu a lui în mine cît mai ales în capacitatea mea de a nu-i purta pică.

Încetișor se înduplecă și mă ascultă încîntat ori de cîte ori vorbesc fără menajamente despre revoluția franceză (doamna de Branszky e lîngă mine) și citez cartea lui Ludwig Klages, *Geist als Widersacher der Seele*, precizînd că dacă spiritul s-a putut înfățișa ca potrivnic sufletului, ce-ar spune autorul vîzînd că în zilele noastre i se opun nu spiritul, ci josnicia, șmecheria cea mai ordinară (și mă bucur că pot spune și-n germană: *die niederträchtigste und gemeinste Schlauheit*), rînjetul încîntat de sine.

Formulez nădejdea că la ieșirea din închisoare vom găsi o Europă unificată de partidele creștin-democrate, unde ar putea renaște vechiul suflu al cavalerismului, de data aceasta la un număr incomparabil mai mare de oameni.

Deși felul în care Radu Lecca îi vorbește lui Bentoiu mă revoltă, iar nesfârșitele lui atacuri împotriva liberalilor sunt obositoare; deși e un aventurier, lucește în ochii lui ceva din eroii lui Karl Măria von Weber, din sentimentalismul teutonic, din nostalgia pentru pribegii în căutare de fapte excepționale.

Dar ce departe sunt trompetele și alămurile cavalerului von Weber de noi și de vremea noastră și de locul unde ne aflăm! – dar și cât le apropie conversațiile și trăsnăile noastre din celula aceasta cu atâtea trăsături de temniță medievală.

(Atunci să-ți spun eu ca să știi: de la a coase e cusui, de la a coace e copsei, iar de la cosie cosii cu doi de *i*.. Cusui? nu-s convins...N-oi fi, dai așa e, vezi că nu știi românește...).

Cu profesorul Tomescu mă înțeleg de minune, îi câștig curînd încrederea și prietenia; avea să stea alături de mine în Martie 1967 în tot timpul înmormântării tatii, aveam să dovedim scepticilor și nerozilor că împăcarea și uitarea sunt cu puțință. (Pe Sandu L. nu aveam să-l mai văd, scena din dubă a rămas numai o amintire a noastră a amîndurora, comun esoterism). Leontescu îmi este recunoscător că vorbesc cu admirație și respect de Nae Ionescu, pe care-l idolatrizează; de la Zamolxe încoace umbra cea mai prestigioasă care s-a profilat pe cerul tracic. De Bentoiu mă leagă un fel de milă psihanalitică pentru solitudinea lui de bolnav năpăstuit; în căpitanul Gy., cu mâini istețe de infirmieră calificată, descopăr un om devotat și priceput în a-i ușura lui Bentoiu și durerile și mai ales senzația de părăsire.

După vreo zece zile de stăruințe și recriminări, Bentoiu obține în sfîrșit a fi dus la cabinetul medical, unde îl însoțim, căpitanul și cu mine. În cabinet dăm de doctorița cea surdă. Căutătura ochilor ei e peste măsură de plictisită și de vrăjmașă. Lui Bentoiu i se ordonă să se lungească pe o canapeluță, eu – îngenuncheat – țin un lighean, iar Gy. tubul lung prin care se va scurge permanganatul. Ligheanul e încă perfect curat cînd, ferindu-mă de a sta în cale, îi ating marginea de vîrfului pantofului doctoriței. Mă izbește cu piciorul, zvîcnit, cum ai izbi un ciine, o minge, și mă răstoarnă cu lighean cu tot. Drept sancțiune vrea să-l trimită pe bolnav înapoi nepansat. Perspectivă de două ori groaznică: am făcut un rău imens și m-am ales cu dușmănia de veci a victimei. Inspirat, mă feresc a cere iertare. Tăcem cu toții îndelung. Doctorița ne învăluie pe tustrei într-o tăcută rafală de mînie și dispreț. Atît e de supărată, încît gîndesc că dacă i-ar veni la îndemînă ne-ar nimici, ne-ar zdrobi, ne-ar fărâmița, cu mișcări de vier care calcă strugurii în teasc.

Totuși, după o interminabilă șovăire, îi schimbă pansamentul lui Bentoiu, și-l schimbă cu grijă.

La înapoierea în celulă, bolnavul ne recită din poeziile sale. E fecior de țăran, de la Făcăieni pe Borcea și-n versurile sale idilice avocatul orășean se înduioșează:

*O, floare de salcîm imaculată!
Neprețuit simbol de modestie
Tu vii tîrziu în hora primăverii
Pășind cu sfîciune de fecioară
Ce-ntr-un sfîrșit de-april în fapitul serii
S-ar prinde-n horă pentru prima oară.*

Apoi, cu sentimentul de ușurare și euforie al pacientului primenit, ne vorbește pe larg de Constantin Brâncoveanu pe care l-a studiat în chip erudit. În Brâncoveanu vede exemplul cel mai frapant al politicii de duplicitate ba și de triplicitate pe care poporul român a trebuit s-o ducă prin veacuri. îl apără. (Și ce curioase amănunte: pierderea domnitorului obținută de la Turci, care știau prea bine de mult timp cu cine au de a face, dar închideau ochii, de ambasadorul la Constantinopol al marelui Rege Soare cel admirat de o lume întreagă ca patron al unui veac de aur – și de propriul lui unchi, cărturarul stolnic Constantin Cantacuzino – care acum se și laudă că și-a otrăvit fratele, pe Șerban, din atașament față de Poartă, pentru că îi descoperise trădarea. Apoi prezența la Țarigrad, în 1714, alături de martiri, a unui Văcărescu, deopotrivă de hotărît).

Spre seară, Lecca, destins și el, ne povestește de-a fir-a-păr ultimele zile ale Antoneștilor și celor osîndiți la moarte odată cu ei: Pantazzi, Piki Vasiliu, profesorul Alexianu. Pe mareșal, năvalnica spaimă a lui Ică, refuzul de a se împărtăși, starea de prostrație pe care o căuta și obținea prin folosirea de barbiturice, îl indispușeau grozav. își făcea aspre reproșuri. La cîțiva pași de potou, Pantazzi și Lecca au fost reținuți aducîndu-li-se la cunoștință grațierea. Ion Antonescu a murit cum s-a purtat și în viață: curajos.

Lecca e închis de la 23 August 1944. Pînă deunăzi n-a știut dacă nevastă-sa trăiește ori ba. în celulă a venit întîmplător cineva care o întîlnise destul de recent. Lecca nu crede, bănuiește că dintr-un sentiment de compătimire i se spun brașoave. Un amănunt îl convinge: acela că soția lui scotea din poșetă bucățele de zahăr pe care le ronțăia.

Îngrijirea lui Bentoiu îmi ocupă aproape tot timpul. Deși multă vreme necredincios, s-a împăcat cu biserica. îmi cere să rostesc rugăciuni și se roagă și el. îl conving să învețe versuri de Gyr. Stă îndelung de vorbă cu profesorul Tomescu.

Pe Carol al II-lea îl atacă Lecca. Pe Antonescu îl critică Bentoiu. Carol pentru mine este cel mai pustiitor flagel care s-a abătut vreodată asupra Țării

Românești; mai rău decât Hunii, Avarii, Gepizii, Pecenegii, podghiazurile tătărești și șleahicii polonezi, decât potopul, grindina, seceta, invazia lui Carol-Robert, ciuma lui Caragea, incursiunile lui Pazvantoglu, expedițiile punitive turcești, pașa din Silistra, cazacii, dragostea puterii ocrotitoare după 1774, incendiile, cutremurele, lăcustele, despăduririle, revărsările de apă, răpirile de teritorii, prăvălirile de morene, fumăritul, surpările de terenuri, ruperile de zăgazuri, filoxera, gărgărița, ocupațiile austriece și rusești, decât puțurile otrăvite, femeile siluite de năvălitori, copiii luați ca ieniceri, decât prăbușirile de turnuri, decât bisericile pîngărite, decât Muhamad, Baiazid, Suleiman și Fuad, decât orice. *Ubu roi* în persoană, am venit să-i tundem de bani, să legăm măgarul de gard și să ne ușchim. Din considerație pentru Bentoiu mă rețin a vorbi prea deschis. Despre Antonescu însă nu pot să nu arăt că, oricum, singurul în toată Europa a cutezat să i se opună lui Hitler, să-i țină piept într-o chestiune de onoare personală pentru acesta, în care nici Petain nici cardinalii nu i-au spus nu. În vreme ce floarea aristocrației germane, generalii și feldmareșalii acoperiți de medalii și decorații stăteau smirnă în fața lui și tremurau, iar el făcea spume la gură și alerga urlînd de la un capăt la altul al încăperii, Antonescu i-a ținut piept în propriul lui bîrlog de la Berchtesgaden; dîrz, cu modestia cuvenită, a scăpat de la moarte cîteva sute de mii de suflete de evrei.

(Lecca: Cu prețul cîtorva boarfe, unor zile de lucru de opt ore și dormit acasă, cîtorva apartamente... Göring era de acord, mi-a spus-o: numai să nu știe Hitler...).

Și, orice ar fi fost, regele Mihai putea, trebuia să-l înlătore pe Antonescu de la putere, la nevoie să-l aresteze – deși soluția expedierii în străinătate cu un avion ar fi fost mai nobilă – dar nu să-l predea unui particular, lui Bodnăraș, ca să fie dus în casa acestuia, mai rău ca debitorii insolvabili în vechiul drept roman. Putea să-l țină sub stare de arest în cuprinsul palatului, să-i ceară să se sinucidă – și e de recunoscut că a fost vina lui Antonescu de a fi confundat onoarea lui de om cu dreptul la viață al națiunii, în vreme ce Bismarck deosebea datoria sentinelei de a muri la post de obligația conducătorului de a-și jertfi, la nevoie, pentru salvarea țării, pînă și onoarea – dar pentru nimic în lume să nu se fi învoit să fie dus la un particular acasă și predat unei puteri străine. Gestul regal, adică mai bine zis al sfătuitorului tronului, nu are nici o scuză.

Cînd sunt scos din celulă spre a fi din nou trimis la Gherla, îmi iau rămas bun de la toți. Bentoiu, zîbind trist, îmi mulțumește. Apoi, începe să plîngă, Lecca; brusc, mă sărută. Au murit, curînd după aceea, amîndoi.

– Abia de la profesorul Tomescu învăț rugăciunea de seară, *Lumina lină*, al cărei farmec inefabil mă cucerește de prima dată.

Cum de-i pot prefera cei care o au la îndemînă dintotdeauna, cum de-i pot prefera formula incantatorie indiană *om manî padmè hom?*

Și, dacă-i vorba așa, cum de pot așeza teosofia, zenul, tantrismul deasupra evangheliei?

Lumină lină a sfintei slave: mai e alt vers deopotrivă acestuia în limba română?

În 1937, când de Crăciun s-a format guvernul, Tomescu a trimis tuturor colegilor săi câte o Biblie.

(În vremea aceea, de supărare, eu mă băgasem bolnav în pat. Ningeă întruna).

Decembrie 1970

*Căci cu greu va muri cineva pentru un drept;
dar pentru cel bun poate se hotărăște cineva să
moară (Rom 5,7).*

Mult, mult, mult mai buni au fost tinerii prin închisori decât bătrînii.

Pentru că mai ușor renunți la viață cînd ai timp îndelungat de trăit? Pentru că la tinerețe patimile sunt mai aprinse dar și vigoarea spirituală mai neîntinată? Pentru că n-au cunoscut ranchiunile, prejudecățile și dușmăniile generației mai vechi? Pentru că erau mai puțin obsedați cu acreli și răbufniri, mai puțin încărcați de anexele trecerii timpului: slujenii eșecuri, dezamăgiri, confirmînd astfel teoria lui Robert Brasilach după care e bine să mori înainte de a te fi pîngărit mersul înnoroat al anilor? Nu știu. Au fost mai buni.

N-a fost cameră în care tinerii - și mai ales legionarii - să nu-mi vie în ajutor și să nu-mi dea „cafeaua” de dimineață și feliuța bisăptămînală de pîine - odoare fără preț pentru un bolnav de intestine în schimbul ciorbei de murături putrede, al fasolei negătite, al cartofilor fierți cu coajă și pămînt cu tot ori al verzei crude la care și lighioanele s-ar uita cu silă -singurele alimente ce le puteam oferi.

Pînă ce - și au trecut mai bine de trei ani - n-am învățat să mănînc arpacaș, ei m-au ținut în viață. Și fără a face caz.

Cu totul din întîmplare, Dinu P., de la părintele Todea, știe cum a murit socrul lui, social-democratul Gh. Ene Filipescu.

La Tîrgu-Ocna, spital t.b.c. al deținuților politici pînă în 1956 (căci după aceea dată n-au mai existat spitale pentru deținuții politici), Filipescu își

proclamase convingerile socialiste și atee într-o cameră de tineret legionar. E drept că-i apostrofa și pe gardieni: „copiii care-și batjocoresc părinții”. (Rubașov în *Întuneric la amiază ori Zero și infinit*).

I-a fost din ce în ce mai rău – boala evolua repede – și a pățimit (răsuflarea devenise chinuitoare) pînă la moarte.

Într-atîta s-au purtat tinerii legionari de frumos, de atent, de plin de abnegație și drag cu el și atît adînc respect i-au vădit celui mai vîrstnic dintre ei încît pînă la urmă i-au înmuiat inima.

Înainte de a-și da sufletul – cu greu, fiindcă orice respirație ajunsese spasm –, Filipescu l-a îmbrățișat pe cel care îndeosebi i se devotase, apoi pe toți ceilalți, s-a putut spovedi părintelui Todea și s-a stins împărtășit. După cîteva săptămîni a încetat din viață și băiatul care-l îngrijise filial*.

Psalmul? 38,18: „Lasă-mă să mă odihnesc mai înainte de a mă duce și a nu mai fi”.

Octombrie 1958

Cozile la care se rînduiesc evreii pentru depunerea de acte în vederea emigrării în Israel încep de pe la trei noaptea, apoi de pe la două, de pe la unu, de pe la unsprezece.

Sunt alcătuite de mici comercianți ruinați, de bătrîni și bătrîne rămași singuri în țară, dar și de membri de partid, directori și directori generali de ministere, funcționari superiori din institute centrale de stat, cadre jin aparatul politic, din organele de miliție și securitate.

Impresia pe care o fac cozile e puternică. Sunt ovrei, totuși, și-n mine încep a mocni sentimente ciudate. Iar tata tună și fulgeră. Tata, dealtfel...

(Dar asta-i altă poveste. Casa în care locuiam, nu a noastră, fusese bombardată la 4 aprilie patruzeci și patru. După 23 august ne primise la ea fiica generalului Butoianu, nea Mihai, fost coleg de clasă cu tata la liceul real Nicolae Bălcescu din Brăila. De la spatele bisericii Olari pînă-n calea Moșilor pe unde încep să intre coloanele rusești dinspre Colentina sunt cîteva metri.

La 30 August stăteam și eu pe marginea trotuarului și priveam tancurile. Jur că nu rîdeam, nu salutam, nu aplaudam, nu exclamam; stăteam și priveam pur și simplu, uite-așa. Mă simt deodată strîns de braț și blagoslovit cu un *dobitocule* pronunțat deslușit și apăsător – *stai și te uiți, tîmpitule, stați*

* De Ia Ioan Ianolide aflu că a fost însuși Valeriu Gafencu, unul din „sfinții închisorilor” (*Nota aut.*).

și vă uitați cu toții și nu știți ce vă așteaptă, uite-i cum rîd, or să plîngă lacrimi amare și tu la fel.. Hai acasă... Îl iau pe tata prudent de mîină și mergem binișor spre locuința din strada Olari a Butoienilor).

– Gestul acesta al scoaterii pașaportului din buzunar are într-însul ceva de truc, de scamatorie, de pehlivan. Sau de copil odios, rîzgîiat. Degetele încrucișate. *Poa. Nu mă mai joc. Vreau la mama. Domnul Goe. Aidoma țincului care cînd nu-i mai place, nu-i mai convine, se retrage, o ia posomorit spre casă. Sau cîștigătorului care se ridică după ce a umflat toate poturile. Vreau la mama. Vreau acasă. Nu mă mai joc.* Li bagi pe toți în horă, îi ațîți, tocmești lăutarii, încingi petrecerea, strigăturile de la tine vin, ești cu ei - și-i lași baltă, mască, tuț. Adio. Plecăm. N-am cuvinte. Ia-l de unde nu-i. Edgar Vălas cu bine. Observați la calitate. *Trio Iosefny. Doktor King*, ședințe de fachirism. *Mafalda*, calea Dorobanți 43. Hîrtia glonț scoasă din vestă ca asul de pică de sub mîneacă. *Laila*, celebra voiantă, calea Grivitei 373, tramvaiul 12 și 24, în fundul curții, de la 9-13 a.m. și de la 17-20 p.m., în lipsa mea de acasă primește soțul meu, profetul Theodorescu. Șiretlicul, escrocheria, trișarea, păcăleala. Dacă-s proști.

Oamenii cu scaun la cap sunt scîrbiți – unii zîmbesc. Oamenii mai simpli sunt cuprinși de o pică, o rîcă, o ciudă, o ură, cu sorți de lungă durată.

(Cervantes în Algeria, după ani de zile, izbutește să organizeze cu alți cîțiva o evadare. Noaptea se întîlnesc cu toții pe țarm. Corabia tocmită e acolo, gata de plecare. Lipsește însă unul dintre ei. Îl așteaptă. Trece timpul. Se hotărîsc să plece fără cel care-i în întîrziere. Cervantes stăruie-să-l așteptăm, închipuiți-vă deznădejdea lui cînd va sosi și va vedea corabia în larg... Mai stau, se perpelesc, vine și cel lipsă... Era turnătorul. Sunt prinși cu toții și duși înapoi în sclavie.

Povestea aceasta atroce – unde Cervantes apare atît de nobil, dove-dindu-se că nu întîmplător a scris el *Don Quijote* – mi-o aduc aminte! fără legătură directă, cozile de la prefectură).

– Tot printr-o asociație de idei pe care, la început (apoi însă da) nu mi-o pot lămuri, îmi aduc aminte de (pseudo) memoriile lui Ciano, citite prin 1946-1947.

După 1942, dintr-odată, iată că tonul memoriilor lui Ciano se schimbă: acum vorbește ca un european, ca un aristocrat, ca un gentleman, ca un liberal; ororile naziste îl scîrbesc și-l înspăimîntă. Vrea pacea, vrea liniștea, vrea *le bon vieux temps!*³⁸ Ia te uită! S-a zis cu imperiul, cu violența, cu uleiul de ricină; el, Ciano, oricum, să se știe, nu-i decît un diplomat, ca Talleyrand,

³⁸ „bunele vremuri de odinioară” (fr.).

ca Vergennes, ca Metternich. El usturoi n-a mîncat. El unul mîinile cu sînge nu și le-a murdărit. E un om de lume, cu păcate, dragă Doamne, dar mereu cu mănuși albe.

Și încep să apară în memorii personaje noi: Dumnezeu, Papa, regele, principele Umberto. Dar cînd? Cînd își aduce aminte Ciano de micul rege, de Papă, de Talleyrand, de Europa? Cînd l-a încolțit frica și s-a văzut că trupele aliaților germani nu vor cîștiga războiul. Nu înainte. Numai atunci vechea, sănătoasa frică și-a recunoscut copilul: mamă bună. Numai atunci apare iar *il conte* și se pornesc a străluci valorile vechii civilizații liberale și candelabrele saloanelor europene.

Și la evrei vedem o revenire la trecut și repudieri: dar repudieri provenite nu dintr-o evoluție ori o cutremurătoare descoperire, ci datorită unor prea concreți factori externi.

– Ierarhia păcatelor

Biserica le împarte în: veniale, de căpetenie, strigătoare la cer și cele împotriva duhului sfînt.

Închisoarea cunoaște numai două categorii: cele care se iartă (traficul de deize și aur, trecerea ilegală a frontierei, furtul, omorul, curvia, preacurvia, pederastia, parazitismul, vagabondajul, defăimarea instituțiilor de stat) și cele care nu se iartă (șantajul și turnătoria).

(Nu le iertăm noi, oamenii; cînd e căință cutremurătoare, Dumnezeu știe el ce face; în *Procesul lui Isus* de Diego Fabri, Maica Domnului își întinde broboada de femeie sărmană pe capul trădătorului scuturat de hohotele de plîns ale părerii de rău).

– Diviziunea muncii.

Occidentalii (Beckett, Ionescu, Cioran...) sunt nenorociți pentru noi; iar noi – noi care știm ce poate fi un petic de cer, o felie de pîine, un pat propriu, un cui, un creion – suntem fericiți pentru ei.

Aprilie 1960

Din camera 18 suntem scoși după o lună și risipiți prin alte celule. Am norocul să fiu luat odată cu nașul meu și dus la 24, unde primul om de care dăm e călugărul care m-a creștinat și care fusese scos două zile după botez.

În noua celulă atmosfera de exaltare și de interes aprins pentru schimbul de idei nu mai există ca în cealaltă. S-a culcat soarele și a răsărit luna. După a duhului și-a focului, urmează o perioadă a deprinderii traiului cotidian. Brusca deosebire de nivel spiritual și energetic mă pune serios la încercare și-mi dă de înțeles că lucrul greu nu este să răspunzi unei situații aprige, fie ea chinuitoare, ci să deprinzi a rezista frecușului zilnic al banalității. Și Mauriac, citindu-l pe Charles Du Bos: a ști să crezi și fără acompaniamentul muncii neîntrerupte. Da, așa e: deodată muzica nu se mai aude, ca și cum ai fi trecut de colțul străzii. Aici să te văd băiete! La anchetă era o luptă, un vârtej absorbant și-mbătător în felul lui, dar acum în cenușiu plictisitor al programului (fie al programului cu totul excepțional din pușcărie care, oricât de altul decât cel din afară, tot un *train-train de vie*³⁹ este – și cât de calculat de gol este: Insul, Timpul și Ceilalți) ce rămîne? Ce ai mai propriu, ce ești: vlaga, osînza, materia cenușie, hormonii - **tu!**

Am din fericire drept sprijin pe nașul meu și pe cuviosul Mina. Viața de mînăstire (și poartă rasa de cînd era flăcăiandru) l-a pregătit de minune pe călugăr pentru închisoare și l-a învățat ceea ce este esențial pentru a răbda: să știi să taci, să nu te mire și să nu te necăjească nimic, să fii surd, să fii hotărît a îndura totul fără a crîcni (fără a cîrti zic monahii), cu o *egalitate* oarbă și încăpățînată avînd drept ideal nepăsarea de nu chiar nesimțirea. Iar dintre acestea cele mai mari sunt: tăcerea și nepăsarea. Textul biblic (*Jac* 3,2) – în care se afirmă că cine-și poate înfrîna gura își poate înfrîna trupul întreg și toată ființa - are un caracter științific și experimental întru nimic inferior al unuia de, să zicem, Claude Bernard.

Nașul, aici, se arată din ce în ce mai „spiritualist” ceea ce în limbajul intelectual al camerei desemnează un amestec de spiritism, parapsihologie și credință în metempsihoză. Spiritismul nu-mi spune nimic. Mihai Avramescu și Pavel Sim, mi-au dat să-l citesc pe Guenon care a făcut țândări din spiritism -, dar e, la mine, și o reacție repulsivă personală; cît privește însă parapsihologia, la locul ei de îndreptățită disciplină psihică bazată pe observații, nu poate fi contestată. După ce s-a rîs atîta de ei biocurenții doctorului Giurgea de la Militari sînt acum în domeniul public al științei.

Dar pînă și spiritismul (răspîndit pe unde n-ai crede: căpitanul de jandarmi M.D. are un prieten care a fost regele Ludovic-Filip și cunoaște o doamnă care e reîncarnarea reginei Elisabeta a Angliei) în atmosfera seacă și cumplită a celulei, întrucît e altceva decât odiosul concret, bob număratele obiecte utilitare (prici, tinetă, balie, ciubăr, masă, cănită, gamelă, gata) și lumina brutală a becului, ni se impune ca îmbietor. În orice caz evocă încăperi cu mobile de prisos ori cu lampa stinsă, ceea ce nu-i lucru de lepădat. În celulă orice taină dispăre: puținătatea lucrurilor, cunoașterea aprofundată a obiceiurilor și caracterului oamenilor din jur, invarianta absolută a curgerii timpului. Și rezultă că printre altele – dar nu departe de apă, somn, closet, vitamine, mișcare - avem neapărat nevoie și de penumbre,

³⁹ „viață de fiecare zi” (fr.).

de nițel mister. Orice formă de spiritologie apare binevenită și purificatoare. Așa în cînt ascult fără a mă supăra multe relatări despre spirite albe, spirite albastre și spirite roșii, despre Ketty King și Sir William Crookes (Ketty l-a păcălit pe Sir William: acasă la el îi apărea, cînd însă ilustrul fizician a vrut să repete experiența la sediul Academiei Regale, n-a mai venit; de ce? a întrebat-o apoi și a primit răspunsul: ca să te fac de rîs, drăguțule; *șmecheroasă* nevoie mare) și mă familiarizez cu Alain Kardec, Leon Denis, Raoul Montendon, Gabriel Delanne și Sir Russel Wallace. Șiruri de umbre firave se strecoară sfios în celula douăzeci și patru, conștiente parcă de inconsistența lor, dar pline de bunăvoință, sărmanele (chiar și lui Ketty King – în rochia ei bufantă din secolul XVII, – nu-i mai arde de pozne, din milă pentru noi), și îndulcesc întrucîtva arșița materiei cu stropi de iluzie.

(În această a doua celulă de închisoare se petrece, îmi pare, ceva asemănător cu ceea ce trebuie să se fi întîmplat pe drumul către Emaus. Mîntuitorul nu mai e printre ai săi, mirele a plecat. Dar se cuvine să începi, tu, om, a secreta fidelitate și un nou fel de fericire, mai în surdina, și să desprinzi realitatea prezenței Mîngîietorului în locul cel mai neașteptat, mai arid; în tine. Trebuie să dai tu însuți mai mult, nu mai ești simplu spectator, nuntaș, ci participant cu drepturi egale, asociat, făuritor de fericire pe cont propriu. Trebuie să dovedești un lucru foarte greu, că nu numai începutul – nunta – e curat, ci și că traiul cotidian poate fi menținut la un grad acceptabil de relativă noblețe și demnitate. *La fel* ca începutul *nu* e: și ne doare. Dar tocmai asta e diferența dintre copilărie și maturitate: durerea recunoscută și răbdată, acceptarea inevitabilei diferențe de nivel dintre puritatea nunții și a sărbătorii și impuritatea zilelor de rînd și anilor pe șart).

Jilava, martie 1960

Greșeala lui Nietzsche, proclamă Al. Pal. în zgomotul asurzitor al camerei optsprezece (Cine se-nscrie la tun? unde ai pus iar cănița dom'le? Prapură pe franțuzește e *oriflamme*, *abassourdi* pe englezește e *flabbergasted*. Băgați de seamă cine mergeți la tun nu mai e decît foarte puțină apă! Pipetă pe franțuzește nu mai știu, prințule, dumneata-ți mai aduci aminte cum e pipetă pe franțuzește?), este că a disprețuit cele mai virile sentimente și printre ele pe cel mai îndeosebi viril, de care dau atît de frecvent dovadă eroii homerici sau eroii medievali: mila. Lacrimile sunt și ele apanajul războinicilor în Iliada.

(Mila, aveam să citesc după eliberare, în opera lui Eugen Ionescu, mila nu este sentimentală, domnilor nitzscheeni, ci umană și bărbătească. Al. Pal. vorbise mai înainte ca vreunul din noi să fi citit acele cuvinte ale lui Eugen Ionescu.)

1934

Manole despre nebunie: cel mai pertinent lucru în privința nebunilor l-a spus Salom Alehem: nebunul nu sparge numai geamurile altuia.

Putem așadar ști oricînd și oriunde dacă nebunul e nebun adevărat ori prefăcut. Dacă sparge numai geamurile altuia înseamnă că nu e sincer, iar dacă le sparge pe ale lui ori pe ale altora și pe ale lui nu încapă îndoială că e nebun autentic.

Nebuni autentici: 1948, Radu Cioculescu: nu dă la Securitate numele – neștiute de această instituție – celor (mă număr printre ei) care l-au ajutat la redactarea și transmiterea în străinătate a unor memorii. 1950, A. L. Zissu: refuză semnarea apelului pentru pace de la Stockholm; le spune celor veniți cu pantahuza că el e pentru război, îi beștelește, îi alungă – și nenorociții, îngroziți, o iau la fugă dîndu-și seama că fiind trei vor fi siliți să-l denunțe.

Cernica, 1965

Părintele stareț Roman: vina cea mare a fariseului nu este atît mîndria cît e convingerea că-și ajunge sieși, că se poate îndreptăți de unul singur că nu are nevoie de Dumnezeu.

Iar despre timp: creștinul e cel care nu trăiește nici în trecut, nici în viitor, ci numai în prezent. Trecutul nu-l apasă, viitorul nu-l îngrijorează

(Nu cumva pentru creștin e mai ales valabil versul lui Mallarme unul din cele mai frumoase ale limbii franceze: *Le vierge, le vivace et le bel aujourd'hui*⁴⁰?)

Septembrie 1940

Citesc cu stranii simțăminte de satisfacție (numai Casandra a știut cît e de dureros să vezi că ai avut dreptate), lipite pe ziduri și stâlpi, manifestele mișcării legionare împotriva lui Carol al II-lea. E un drept la critică pe care autorii manifestelor și l-au cîștigat prin suferință. Dar, peste cîteva zile, anumite declarații și articole duhnesc a răzbunare și prea multă pricepere în arta folosirii părții de unde bate vîntul. Copleșitor titlu al unui scurt articol de Iorga: *Să nu fim mojici*.

⁴⁰„Imaculatul astăzi, frumos și-nsflețit” (*Mai multe sonete*, trad. Șt Augustin Doinaș în Stephane Mallarme, *Poezii*, Editura Univers, București 1972, p. 105).

Jilava, camera 0, decembrie 1963

Profesorul Vasile Barbu, fost șef al organizației legionare de Vlașca: îți spun adevărul, îți vorbesc ca unui camarad, Căpitanul, s-o știi, era mai presus de orice credincios. Dacă trăia, legiunea nu ar fi ajuns ceea ce a devenit: o a cincea coloană germană. Creștină și românească era legiunea pentru întemeietorii și fruntașii ei, omorâți toți cu juvățul de Carol al II-lea. Idealul lui Codreanu a fost Icoana și după ea ar fi întocmit rînduiala țării, nu după programul de la Nürnberg. Dar dacă au rămas în viață numai un pumn de executanți și-n jurul lor niște zurbagii...

– Spiritului european dr. Al.-G. îi reproșează atașamentul feroce, animalic, pentru viață. Europeanul e aproape incapabil de sinucidere: dovadă dejașitate. Asiaticul e mai detașat, nu atît de jalnic înrobit de existență. În creștinism (nu contestă) precumpănește cultul vieții veșnice, dar la european, la omul alb, vede altceva: o frică josnică, o cramponare cu orice preț, cu prețul oricărei ticăloșii, oricărei crime, de verbul a trăi. Cramponarea asta la viață, de cîine estropiat, de orb paralytic, de canceros înnebunit de suferințe și care tot mai suge vitamine, de trădător care pentru a scăpa de moarte și-a vîndut neamul întreg și tovarășii toți, o exprimă cel mai bine pronumele neutru nereflexiv, de lipsă în românește: *on veut vivre* sau în nemțește: *man will leben*. Formula cea mai deprimantă: *es will leben*, aplicată omului.

Iulie, 1952

Tata e la fabrica de sticlărie de la Pădurea Neagră, tocmai în Bihor, împlinind unsprezece luni într-o aceeași întreprindere (aproape de necrezut), eu mă aleg cu un concediu de douăsprezece zile lucrătoare. Merg să le petrec la Timișul de Sus, unde maicile augustiniene mai au și acum o pensiune (Manole: i-a apucat pe toți ovreii mare dragoste de mînăstiri și de catolicism).

Clădirea dinspre șosea a instituției lor fiind ticsită, sunt cazat într-o anexă lîngă bisericuța, unde locuiește permanent văduva ministrului C, care a jucat un rol însemnat în crearea localității Timiș.

Deîndată după sosire, cer voie să-i prezint respectele mele Doamnei C; mă primește cu bucurie și-și aduce bine aminte de tata.

După cîteva zile mă îmbolnăvesc destul de rău; vecina mea îmi aduce pîine prăjită și ceai. Poartă – ca și Alexandrina Cantacuzino și celelalte doamne de la Asociația națională a femeilor ortodoxe române (uneori și Regina Măria) – o rochie de culoare închisă, de mătase; rochia îi vine pînă la bărbie și-n jurul gîtului stă un lanț lung de care atîrnă o cruce masivă de argint. Ori de cîte

ori îmi aduce pînea prăjită și ceaiul, doamna C îmi face semnul crucii pe frunte.

Februarie 1971

Eu am venit ca oile mele să aibă viață și să aibă belșug (Ioan 10,10).

Predica de alaltăieri a părintelui G.T. și scrisoarea din Ottawa a lui Toma Pavel coincid aproape; ca dată, ca subiect.

În amîndouă e vorba de tema ospățului în toată învățătura lui Cristos.

Orice prilej îi cade la îndemînă Domnului pentru ospete și veselire. Se dau mese după o vindecare trupească (*Matei 8,15; Marcu 1,31; Luca 4,39 și 8,55*); după dobîndirea unui nou adept sau cucerirea unui suflet (*Matei 9,10; Marcu 2,15; Luca 5,29*); în cazul fiului risipitor sau al vameșului Zaheu, marea căință este aceea care îndreptățește splendoarea serbării. Domnul binecuvîntează și înmulțește vinul la nunta din Cana; Maria miruiește și ea în timpul unei mese; la Betania a fost masă mare de vreme ce Marta era atît de îngrijorată și covîrșită de treburi.

Nu numai că nu refuză invitațiile păcătoșilor, dar nici pe ale fariseilor nu le respinge Domnul. Cerul e adesea asemuit cu un ospăț (*Matei 22,2; Luca 14,16; 22,30*); și ce i se făgăduiește insului care-și deschide inima lui Cristos? Cel care, pînă atunci stătea și bătea la ușă, acum afirmă: voi intra la el și voi cina cu el și el cu mine (*Ap 3,20*).

Această neistovită bună dispoziție și vrere a Domnului de a sărbători bucuriile prin ospete apare proiectată pe tot cursul anilor de predicare; textele: „A venit Ioan nici mîncînd nici bînd și spun: are demon. A venit Fiul Omului mîncînd și bînd și spun: Iată om mîncăcios și băutor de vin, prieten al vameșilor și al fariseilor” (*Matei 11,18-19*) și „Căci a venit Ioan Botezătorul, nemîncînd pîine și negustînd vin, și ziceți: are demon. A venit și Fiul Omului, mîncînd și bînd, și ziceți: Iată om mîncăcios și băutor de vin”... (*Luca 7,34*) sunt clare.

Pavel, urmînd pilda învățătorului său (*Fapte 6,34*) după o biruință a binelui (botezul temnicerului din Filipi), *a pus și el masa și s-a veselit ca toată casa.*

– A. Schmemmann își însușește formula materialistă a lui Feuerbach: „Omul este ceea ce mîncă” și zice că e o formulă strict biblică și creștină.

Cine nu mîncă Trupul Meu și nu bea sîngele Meu...

Tot Schmemmann (care-i ortodox): lumea pentru creștin e un ospăț, imaginea ospățului apare de-a lungul întregii Scripturi și este și finalul, încoronarea ei: „ca să mâncați și să beți la masa mea în împărăția mea”.

BUGHI MAMBO RAG

...de tipul *eintreten, tratt ein, eingetretten...* de la *vivre e je vécus, tu vécus, il vécut...*, de la *voir e je vis, tu vis, il vit...* spaniola are pentru a fi două verbe separate: *ser* și *estar*. Prezentul lui *ser*: *soy, eres, es, somos, soís, son*, prezentul lui *estar*: *estoy, estas, esta, estamos, estatís, estan...* *nous vécûmes, vous vécûtes...* declinarea sanscrită însă cunoaște opt cazuri: nominativ, acuzativ, instrumental, dativ, ablativ, genitiv, locativ, vocativ... de tipul *erkündigen, erkündigte, erkündigt...* prepoziția urmează verbului și-i poate schimba sensul, creîndu-se astfel vorbe noi, de pildă *to speak up, to give up, to wash up, to drive up...*

– Domnul mereu – reiese de pretutindeni – binecuvîntează, rodește și multiplică: pîinea, vinul, peștii. El nu apare ca un Dumnezeu al pustiului, pusteii și tundrei, al sterilității, uscatului și pîrjolirii, ci al bogăției, belșugului, plinătății, hranei și veseliei. Pe cine vrea să vină la el îl așteaptă bucuria și banchetul. Nu numai la Socrate și Platon. (Acela e preînchipuire; pe cât se poate).

Fericitul Augustin: Marta se îngrijorează și se străduiește, iar Maria benchetuiește.

Printre motivele pentru care Domnul se referă așa des la ospete și îmbie cu mese încărcate (vițelul e mult...) desprind:

a) Pe cel invocat de teologii pricepuți; teologii pricepuți nu pun mare preț pe argumentul invocat de colegii lor mai puțin pricepuți; Dumnezeu a creat pe om ca să fie slăvit de acesta. Ei formulează cu totul altfel și-n chip vrednic de măreția divinității scopul avut în vedere: a se da și omului puțința de a participa la uriașa, euforica bucurie de a trăi (viața însăși, ca atare, spune *catehismul episcopilor catolici olandezi*, este o minune care-ți taie răsufarea). Etienne Gilson exprimă lămurit rațiunea pentru care Dumnezeu a creat lumea și pe oameni. Numai ca să-l preamărim? Ar însemna că-l cunoaștem foarte puțin. „Ceea ce Dumnezeu făurește nu-s niște martori care-i demonstrează propria-i glorie, ci ființe care se bucură de ea cum se bucură și el și care, participînd la ființa sa, participă totodată la beatitudinea lui. Așadar nu pentru el, ci pentru noi își caută Dumnezeu gloria; nu pentru a o dobîndi căci o are, nici pentru a o crește, căci este dinainte perfectă, ci pentru a ne-o împărtăși”.

(Nu degeaba tot stărui, tot pisez că Cristos Dumnezeu e un nobil, un gentleman, un boier)

b) Pe cel la care-mi place a reflecta îndelung: fiindcă numai la ospăț se bucură omul de bucuria altuia, ba și are nevoie de această bucurie: ospățul e cu atît mai frumos și mai izbutit cu cît toți cei de față sunt mai veseli. Ospățul este poate - în chip paradoxal - singurul loc în care bucuria celui alt nu este pizmuită. Și unde nu există concurență, *numerus clausus; the more the merrier*⁴¹: creșterea numărului comensurilor departe de a constitui o piedică, o primejdie, multiplică bucuria fiecăruia și a tuturor. Dacă-i așa, atunci ospățul realizează condiția paradisiacă: ea presupune în primul rînd capacitatea de a te bucura de bucuria altuia, de a o împărtăși.

Jilava, camera 50 (infirmeria t.b.c.)

Advenștii din celulă, și sunt cîțiva, îl disprețuiesc fățiș și cu înflăcărare pe popa Petcu din Năieni, preot de țară fără cunoștințe teologice superioare, căruia îi vin ușor de hac citind - cu nemiluita - textele biblice pe capitole și versete, dovadă peremptorie a unei mari familiarități cu Scriptura, dar și obicei de clănțau procedurist. Se uită la el foarte de sus deoarece se încurcă dîndu-le replica, precum și fiindcă părintele, răpus de plictis și mizerie, se opoșește în amintirea vinurilor de Istrița - premiate la concursuri viticole internaționale - și a comîndărilor unui sat de gospodari cuprinși.

Ce-i drept, spectacolul pe care-l oferă advenștii ia adeseori o înfățișare dramatică: dacă mîncarea e făcută cu o urmă de grăsime sau de came de cal - la infirmeria t.b.c. se mai întîmplă - ei o resping, se așează în genunchi, ridică brațele și-și aduc jertfa prinos Atotputernicului. Pare artificial, scenografic, însă din partea unor oameni străveziu de slabi, cu frecvente hemoptizii și infometați de ani lungi de închisoare, gestul ia un caracter foarte concret. În acest timp, părintele înfulecă degrabă, ca toți ceilalți. Dintr-odată se află pus în situație de inferioritate.

Hotărînd să iau apărarea bietului om, foarte de ispravă, încep să învăț pe de rost textele potrivnice interpretării advenștiste (obiectivi și cinstiți tot ei mi le indică și predau) și ajungem, preotul și cu mine, să-i putem combate pe propriul lor teren scriptuar. Respectării oarbe a Sîmbetei îi opunem pasajele fundamentale din *2Cor 3,6* (Litera ucide, iar duhul face viu); *Matei 12,8*; *Marcu 2,28* și *Luca 6,5* (Fiul Omului este Domn și al sîmbetei); *Marcu 2, 27* (Sîmbăta a fost făcută pentru om, iar nu omul pentru sîmbăta), *Rom 14,6* (Cel ce ține ziua o ține pentru Domnul și cel ce nu ține ziua nu o ține pentru Domnul), 7 (Căci împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură) și 22 (Credința pe care o ai s-o'ai pentru tine însuși înaintea lui Dumnezeu. Fericit este cel ce nu se judecă pe sine în ceea ce aprobă); *1Cor 8,8* (Dar nu mîncarea ne va pune înaintea lui Dumnezeu) și 10,27 (Dacă cineva dintre necredincioși vă cheamă pe voi la masă și voiți să vă duceți, mîncăți orice vă este pus înainte...); *Col 2,14* (El a șters zapisul ce era asupra noastră) și 16

⁴¹ „mai mulți, mai veseli” (engl.).

(Nimeni deci să nu vă judece pentru mîncare și băutură sau cu privire la vreo sărbătoare sau lună nouă sau sîmbete).

Cu acest din urmă text, în special, facem minuni printre colegii care urmăresc disputele cu atenție, bucuroși de biruințele ortodoxiei, dar și admiratori ai tăriei de caracter a sectanților.

Cînd suntem scoși la baie, sîmbăta, adventiștii nu consimt să se spele pe trup. Pe mîini, da, și sîmbăta: dar nu pe corp. Spectacolul care se repetă săptămînal (suntem în perioada în care direcția penitenciarelor îngăduie aplicarea regulilor de igienă) scoate în evidență două încăpățînări naive și dovedește o dată mai mult că nițică dreptate este la fiecare. Încleștarea adventistă, nelogică, bucheră, talmudistă e – dat fiind suferințele și ocările pe care le dezlănțuiește – și admirabilă. Dar și gardienii nu sunt cu totul greșiți cerîndu-le tuturor deținuților să se îmbăieze. De ce oare nu li se dă adventiștilor posibilitatea să meargă la duș în altă zi? Pentru că sîmbăta e ziua de curățenie în pușcării! Cu dușmănia mai poți lupta, birocrăția însă nu-i de înfrînt. Părintelui Petcu, primului, și apoi nouă tuturor ni se cere să-i săpunim cu sila pe camarazii noștri care stau goi sub duș, cu brațele încrucișate peste piept, zîmbind serafic, așteptînd martirajul. Sunt jalnici, caraghioși și profund respectabili. Preotul refuză cu fermitate folosirea prilejului ce i se pune la dispoziție pentru a-și batjocori necruțătorii adversari. (Iar gardienilor, care cunosc tărășenia, le vine greu a crede că popa nu vrea să se răzbune). Refuzăm cu toții oferta acum adresată întregului colectiv, apoi și ordinul care ni se dă. Pînă la urmă caralii nu insistă și toată scena se termină cum zic francezii în *queue de poisson*, rămîne baltă ca și grătarele de lemn fixate sub instalația de robinete. De unde însă, cînd sunt în unanimitate, dreptslăvitorilor abia dacă li se acordă răgazul să se săpuneze fulgerător și să se clătească și mai instantaneu, dacă sunt și adventiști de față, gardienii, spre a-i provoca, a-i necăji, a le face rîcă, prelungesc dinadins și mult șederea la baie, dau apă caldă din belșug: dreptslăvitorii pleacă sătui de curățenie și îmbăiați cu adevărat.

Cu puțina apă pe care o primim în celulă, renunțînd la orice lăut, îi ajutăm pe ucenicii căpitanului William Miller să se spele *ei* pe tot corpul duminica dimineața.

- Traian Crăcea, tînăr ardelean, înfocat și iscusit predicator adventist, este singurul din tagma lui care admite posibilitatea mîntuirii celor ce nu fac parte din sectă. (Martorii lui Iehova sunt și mai exclusiviști: la ei mîntuiții sunt limitați numeric). Crăcea vorbește de Cristos cu lacrimi în ochi, adevărate, nu ca ale eroului balzacian care-și plîngea iubita inaccesibilă, pierdută dincolo de gratiile bisericii.

Jilava, camera 13

Teoria lui Nemo și a mea despre *Doktor Faustus* a lui Thomas Mann. I-o rezum lui Nicolae Balotă care o ascultă cu mult interes.

Doktor Faustus este o carte concepută pe trei planuri, din care două inițiatice.

Primul plan, al lecturii naive: Serenus Zeitblom e un om cuminte și normal, Adrian Leverkuhn e un dement. Artiștii ăștia sunt de fapt niște demonici. Arta e primejdioasă.

Planul lecturii a doua, ori al inițierii de gradul întâi: Serenus Zeitblom e un prostănac neinteresant, Adrian Leverkuhn este artistul în toată veracitatea lui; arta presupune o doză de nebunie, numai așa poate fi creatoare și justifică insipida existență a lumii.

Planul lecturii a treia, ori al inițierii superioare: dreptatea e a lui Serenus Zeitblom, nu în mod searbăd, ci paradoxal, frenetic kierkegaardian. Adrian Leverkuhn e cu adevărat nebun, idealul este un Zeitblom efervescent. Credința babelor e deci bună? Bine e să mergi la biserică și să aprinzi lumânări? Desigur. Dar *nebunește*. Efect de zoom: normalul, dacă e practicat cu entuziasm, e superior nesăbuiței. Viața cumsecade *considered as one of the fine arts*⁴²!

Îmi aduc aminte de teoria lui Manole despre necesitatea creării unui *partid al moderaților violenți*(on al conservatorilor în trenchcoai) menit să apere cu ultima vehemență – soreliană – echilibrul, rațiunea și cumsecădenia.

Februarie 1931

Ceai la Anetta, cu numeroși invitați. Manole a consimțit să vină și el, după îndelungate stăruințe din parte-mi. Declară că nu-l interesează o adunare de ovreiași procomuniști ori vag de stînga. În timpul mesei (bufet rece) recunoaște că există și lucruri onorabile care se pot spune despre Karl Marx. Care sunt acele lucruri onorabile? vrea să știe Bellu Z., nițel curios, dar mai ales răbduriu-disprețuitor. (Se vede bine că tînărul ăsta îndrăzneț nu e lămurit. Să-l ajutăm - lămurim).

Bunăoară, zice Manole, faptul că luase de nevastă o nemțoaică grasă și de familie foarte bună. Când Engels a vrut să ia în căsătorie o muncitoare, doamna Marx l-a amenințat că nu-l va mai primi în casă. Apoi Marx avea o barbă splendidă și era un bărbat frumos. Și bea zdravăn, ce-i drept mai mult

⁴² „considerată ca una dintre artele frumoase” (engl.).

bere – constată Manole cu părerea de rău a omului silit să recunoască și defectele unei personalități altminteri fără cusur – dar ținea la băutura și într-o zi o englezoaică bețivă s-a amorezat pe imperiala unui omnibuz de el și de barba lui.

Bellu Z. fierbe. (Provocare!).

Că îi plăcea să se plimbe prin Londra cu omnibuzul, de preferință pe imperială, continuă Manole. Iar despre Lassale, s-a spus un lucru cât se poate de onorabil. L-a spus Bismarck: îmi este adversar politic, mi-ar face însă plăcere să-l am vecin de moșie.

Toți stângiștii întorc plictisiți capul și – după un moment de pauză grea – își îndreaptă iarăși atenția spre sanvișuri, spre sticle.

1968

La ieșirea din brutărie, un cerșetor bătrîn, mic, discret.

Îi dau trei sau patru lei.

Își scoate respectuos pălăria și-mi mulțumește îndrugînd lung. De ce nu știu – amintirea tatei, asemănarea fizică (de mititel gîrbovit), gestul atît de politicos, rușinea de a fi salutată de un moșneag pentru cîtiva lei, năvala în memorie a scenelor de pușcărie revelatoare ale bieteii condiții umane? –, dar izbucnesc într-un plîns cu hohote în mijlocul străzii, ca nebunul.

Gherla 1962

Virgil B., cu ochi de veveriță, micuț, tras prin inel de felul lui, iar acum scheletic, oprit în dezvoltare, căruia hepatita infecțioasă i-a lăsat o piele cerată de nuanță verzuie, e pușcăriaș de la șaptesprezece ani. Cînd îi fac cunoștința are douăzeci și cinci. Privirea, mișcările, iuțimea, neastîmpărul, gesturile de titirez, setea de cunoaștere, supărările din te miri ce sunt toate de copil. Știe de necrezut de multe lucruri, unele țin de rubrica enciclopedică a unei reviste de știință și tehnică pentru tineret. Spre pildă tabelul lui Mendeleev în întregime, pe grupe, sub-grupe și perioade, simbol de simbol. Îl învăț și eu, împreună cu maiorul Ilie Șerbu; vîrsta, la acesta din urmă, n-a obosit pornirea spre învățătură; și nici n-a curmat elanul spre bine.

Virgil e pasionat de existențialism, despre care a mai auzit; i-l expun, iar și iar. îi povestesc și piesele lui Ionescu: îl farmecă. Deși trăiește izolat de lume, între pereții groși ai fostului fort Jilava, sau între ai clădirii tereziene (martinuzziene, cînd trece la zarcă) de la Gherla, lui Virgil spiritul generației

și aerul timpului (*încotro suflă vîntul veacului*) îi dau antene speciale care-i înlesnesc priceperea și-l ajută să ghicească pe sărite.

Tot vorbind cu el despre existențialism și tot privind în jur (suntem într-o cameră rea), îmi formează părerea că – descriptiv și expozitiv – existențialismul are dreptate. Întocmai așa e viața cum o vede existențialismul, așa arată lumea cînd lipsesc naiva credință în Dumnezeu și iluziile moralei. Da, *zidul, greața și mîinile murdare* (murdare de pe urma compromisurilor și trădării, dar și inevitabilului frecuș cu zilele) definesc oribilul univers din care Cristos nu mai face parte. (Apartamentul părăsit de oameni, năpădit de șoareci și păsări de noapte). Descrierea este cu totul neexagerată, a existențialiștilor; numai soluția lor e greșită. Sau mai bine zis nu cunosc soluția: străpungerea zidului pînă la Isus mîngîietorul. (Mîngîietorul dar și revelatorul, liniștea dată creștinului este și ea întemeiată pe *cunoaștere*, întru nimic mai puțin decît cea dobîndită prin budismul indian ori zen). Și e de mirare: unii existențialiști au fost prin închisori: cum de n-au găsit mijlocul de a trece prin ziduri?

BUGHI MAMBO RAG

...Nemții pe colonelul Sturdza l-au primit foarte corect, dar rece. Dovadă că pe atunci mai exista un simț al onoarei militare... Iar cînd a venit Mackensen în teritoriul ocupat, la București, să-l vadă pe Carp, bătrînul germanofila ieșit în capul scării și l-a dat afară... Ce spui, domnule? de unde ai scos-o și p-asta? E absolut fals... îi spune Marcellus lui Demetrios...

– Andre Gide: cititorii și urmașii lui s-au bucurat grozav de cuvintele ieșite din gura lui Ivan Karamazov: dacă nu există Dumnezeu, totul este îngăduit.

Raționamentul e simplu: de vreme ce Dumnezeu nu există, opreliștele nu mai au nici un rost, poți face – netulburat – orice. Dar viziunea aceasta libertină și liniștitoare (iar mama tot a murit, nici nu mai e nevoie să plec în Algeria) pierde din vedere o altă ineluctabilă consecință a formulei. Dacă Dumnezeu nu există înseamnă nu numai că insul își poate face de cap, ci și că natura și universul nu mai au nici o îndatorire față de om. Cine mai poate spune, dacă așa stau lucrurile: nu e drept? Ori: de ce ni se face nedreptate? *Totul e îngăduit și împotriva* ființei raționale; totul e îngăduit și forțelor oarbe ale naturii, coincidențelor ironice ale hazardului, urzelilor complicate ale destinului. Totul este posibil: este posibilă batjocura, terfelirea, absurditatea. (Fără a mai vorbi de urmările pe plan concret: omorurile, atacurile, violența – sunt și ele neplăcute cînd trec din cărți în stradă, întrebați-i pe locuitorii marilor metropole după ora opt seara). Știu eu pe *cineva* care s-ar veseli să fie așa: să nu mai fie limitat, să nu mai fie silit să se grăbească.

Iubitorii de rațiune și dreptate – printre care s-au recrutat îndeobște necredincioșii – ar trebui să-și dea seama că ei, mai mult decît oricine, au tot interesul ca Dumnezeu să existe. Să nu dea acest contestat Dumnezeu

nimănui să ajungă a-și dori ca Dumnezeu totuși să existe și să nu ne fie îngăduit chiar orișice.

(Oare Troțchi și alți surghiuniți ai idealului comunist n-au fost – așa, nițel – bucuroși că există totuși țări cu alte regimuri în care s-au puto refugia?).

Ianuarie 1955

Orele 14. Telefon al părintelui Mihai. Sunt convocat la orele 16. Voi vedea de ce. S-a petrecut ceva rău? Vreo boală? – Sunt eu om să mă adresez (traducerea din franceză: *suis-je homme à...*) unui avocat în caz de boală? Îl *aud* surîzînd la celălalt capăt al firului.

În odăița-hol din casa parohială a Schitului găsesc lume multă de tot, numai cremă și elită. Mă lămuresc de îndată asupra temei reuniunii. Părintele Cleopa, spiritualul mînăstirii Slatina, călugăr de origine țărănească și cu reputații de sfînt, sade pe scaunul oaspetelui, iar acesta e pe un taburet la picioarele lui, cuminte și cucernic, foarte prevenitor și nițel prea supus. De ce oare gestul acesta de firească smerenie pare călcat pe vorbele din *Fapte* 22,3? Dacă cel ce stă la picioarele maestrului e Pavel, cel de pe scaun nu mai e decît Gamaliel.

Părintele Cleopa, destul de tînăr, simplu, vorbitor înlesnit, cu privire blîndă, părul, barba și mustățile foarte negre, și purtare serioasă. I se pun tot felul de întrebări și răspunde la toate nu numai cu multă răbdare și dreaptă socotință, dar și cu vădită atenție, reflectînd îndelung. Codin Mironescu, Todirașcu, Pillat, Alice Voinescu, Mihai Musceleanu, doctorul Voiculescu, Alexandru Duțu, mulți tineri cu ochi aprigi și calzi ascultă răpiți și se cunoaște că au parte de fericire. Unii dintre ei, ca Pavel Sim., Virg. Cd. și alții studiază teologia în orele libere și dau examenele *clandestin*. Da,ăștia n-ar pleca întristați de la Domnul.

Se stă pînă tîrziu de tot, de parcă somnul, odihna, oboseala, treburile, orariile n-ar exista. Și nici nu se află un samovar, ca la ruși.

Eu însă plec îngîndurat; de ce ascult din afară toate lucrurile acestea îmbietoare, de ce mi-e teamă să fac pasul hotărîtor?

August 1970

Mai toți cei ce-l ascultau pe cuviosul Cleopa la Schitul Maicilor au trecut în răstimp prin închisoare ori măcar pe la Securitate. Părintele Mihai constituie o excepție. Alții au murit.

Părintele Cleopa – după ce a trăit vreo patru ani în pădure (mîncînd ttiai mult rădăcini, neavînd posibilitatea să aprindă focul – fumul ar fi fost reperat –, susținut de cîțiva țărani, dar nu pe vreme de zăpadă – urma Pașilor ar fi pus organele de represiune pe drumul cel bun –, viețuind în bună vecinătate cu fiarele) – e acum la Sihăstria, ca simplu călugăr.

Dinu Pillat și cu mine, plecînd de la Văratec, ajungem la Sihăstria pe ora prînzului. O zi măreață de august: lumina și peisajul aparțin lumii nesticăcioase de după învierea de obște. Neprihănirea, din toate părțile, te izbește, te ia de gît, te învinge.

La căsuța de pe măgură a părintelui Cleopa ajungem cu greu. Se vede că fostul prigonit se ferește ori e supravegheat, ori amîndouă. Izbutim, prin intervenția unor monahi cărora le explicăm ce-i cu noi (și partea asta ia mult timp), a fi primiți. Călugărul cu părul și barba de-un negru intens, care se ținea atît de drept, e cărunt acum și împutinat la trup. Ne oprește cu bucurie mai bine de trei ceasuri la el, a rămas același vorbitor fluent. Ne învață despre ispite și distincția ce trebuie făcută între ispitele din stînga și cele din dreapta. Ispita din stînga, o știm cu toții: e a patimilor, a viciului, a răului. Dar se mai află și una din dreapta, e mai surprinzătoare, provine din virtuți și calități, din dorința de a face binele. (Evlavia satisfăcută de sine. Binele impus cu sila. Dumnezeu e sus în cer, toate-s bune pe pămînt. Am har, ce-mi pasă, mă duc să-mi rod osul în colțișorul meu. Literatura pilduitoare, mieroasă. Moralitatea osînditoare). Putem cădea și, prin aceasta, siguranța nu încapă nicăieri. *Vivere pericolosamente*. Monahul cunoaște lozinca nietzscheeană la fel de bine ca Mussolini. Viața monastică e tot atît de plină de greutate, hîrtoape, viroage, coclauri și deznădejdi ca cel mai negru roman existențialist. Unde te-ntorci, numai capcane. *Parois*, zic existențialiștii francezi. Ce salt se cere!

La ieșirea din mînăstire ne întîmpină iar natura: numai verde și albastru, strălucire calmă și distinsă. Ce mai prefăcătorie! Ispită din dreapta și ea!

– La ispita din dreapta cred că se referă și C. S. Lewis în cartea lui despre draci. Exemplul pe care-l dă e mărunt dar cu perspective imense:

„Diavolul păzitor” al unui englez oarecare îl îndeamnă din răsputeri pe muritorul asupra căruia „veghează” să se jertfească într-o chestiune care-l preocupă: aceea specific britanică a ceaiului. Muritorul ar vrea să bea ceașca de ceai de la ora cincii pe terasă. Nevasta și soacra preferă să o bea înăuntru. Cedează, îi suflă diavolul, fii smerit și bun, altruist, jertfește-te, fă-le pe plac. Omul își bea așadar ceaiul cu ele, și toată vremea se simte nefericit și nedreptățit, băutura i se oprește în gît, blestemă în minte ambele femei care la rîndul lor vād bine că le-a făcut concesia în silă și simt cum le cuprinde antipatia. Diavolul jubilează. Trei exemplare în perspectivă.

Ce trebuia să facă muritorul? *Să nu meargă prea departe pe calea virtuții* într-o chestiune secundară, să-și recunoască limitele; să fi spus, deschis și simplu, că-i este mai plăcut a lua ceaiul pe terasă, chiar singur. Ele ar fi stat înăuntru, el afară, toată lumea era mulțumită, „spiritul de jertfă” lipsită de dreptă socotință (și pus în aplicare unde nu avea ce căuta) era învins și, la un *mai mare nivel de modestie*, nici unul din cele trei suflete nu ar fi apucat-o pe meandrele resentimentului și iritației – meandre care pentru dracii mărunți sunt un predilect și adevărat *corso*.

– Dr-ul Al. G, protestează împotriva superiorității pe care o recunosc eu creștinismului asupra hinduismului. Dragostea, după el, nu lipsește cîtuși de puțin din brahmanism și budism. Cea mai mare bucurie pentru un ins nu este să ajungă el în Nirvana, ci să ajute pe alții să parvină la stadiul final al avatarurilor. Dovadă e *bodhisattva Avalokittesvara* a cărui desăvîrșire i-ar permite să aibă oricînd acces la Nirvana; el totuși refuză ieșirea din ciclurile reîncarnării și, din afecțiune și milă pentru oameni, rămîne în lume sub formă de *dalai-lama*.

Eu: ca să-i îndrume către ce? Tot către neantizare.

În ruptul capului nu pot înțelege cum de li s-a părut dintr-o dată multor creștini europeni că religia lor de nu este chiar de tot rea, e totuși în mare măsură inferioară celor asiatice.

Budismul? Dar budismul e o soluție ușoară. Te retragi – și gata. E o renunțare, repliere. Creștinismul e nespus mai greu și mai complex – e teandrie. Fără a înceta să fii om trebuie să fii și Dumnezeu, în același timp. Nu cere capul bisericii creștine și el răstignirea trupului? Însă nu pentru obținerea unei stări de împietrire, ci ca mijloc de total devotament. Confucius? E o foarte savantă și înțeleaptă politeță (în sensul etimologic). Yoga? Mi se pare, în fond, o gimnastică: psiho-somatică desigur, bună, utilă, dar strict funcțională, ca orice calistenie. Zenul e o contemplație: care-i este sensul, oscilant?

Chemarea stoicismului rămîne vie pentru mulți oameni superiori, și acum. Stoicismul e nobil, cine ar putea s-o conteste? Dar e *acru*. Stoicul e demn, surîsul lui totuși e crispat, amarnic și plin de resentiment; de tăcută (stăpînită, fără-ndoială) îmbufnare.

Creștinismul nu-i nici acru, nici temător în fața vieții. Nu propune o fugă, ci altceva nespus mai greu și mai eficient, transfigurarea. Acest ceva e temerar și măreț.

Dar să nu se creadă cumva că prin creștinism ne este vătămat egoismul: la drept vorbind, a fi bun e cea mai egoistă dintre soluții, investiția care asigură dobînda cea mai ridicată.

1940

Teoria lui Salom Aș (în *Der Krieg geht weiter*): evreii nu l-au primit pe Cristos drept Mesia, pentru că nu se puteau învoi ideii că Binele final și Adevărul adevărat s-au arătat și deci se știu.

Voiau să le mai lase în viitor, grele încă de alte nădejdi, învăluite încă în nedezvăluite văluri.

Nu contestau măreția învățaturii noi, dar a-l recunoaște pe Cristos însemna să admită că Descoperirea s-a făcut, *că asta e*.

Ei preferau să-și păstreze mai departe visările, neconturate; poate că va fi ceva și mai și...

Văratec, 1971

În postul Sîntei Marii mă spovedesc părintelui Calinic.

Printre altele: un fost coleg de pușcărie mereu vine să mă tapeze; duhnește a băutură și uneori îmi aruncă-n obraz povești sfruntate: că i-a murit copilul și îi lipsesc banii de înmormîntare – mie care știu că nu e tată. I-am dat ce i-am dat, apoi l-am respins. Simt totuși o neliniște. Dar ce să fi făcut cu un bețiv!?

Să-i fi dat, mă întrerupe duhovnicul. Cînd mai vine, dă-i, nu-l judeca! Și eu – zice – am un prieten bețiv, un nenorocit și cînd vine pe aici îl omenesc. Dă-i!

Cît de bine îmi pare că m-am făcut ortodox.

Văratec, 1970

Maestrul și Margareta de Mihail Bulgacov, recomandată stăruitor de Pillat.

Diavolul Behemoth, cu doi colegi, vine pe pămînt, în Uniune, luînd chip de motan negru care duce cu el un Primus.

Motan negru, desigur, e perfect pentru un drac, de ce însă cu Primusul?

(Zît! îi spune taxatoarea, motanii n-au voie să călătorească în autobuz!).

Primusul acesta face toți banii și este cheia cărții, și e dovada genialității autorului.

Pentru că așa *oameni*, așa *draci*. Behemoth e un mare demon trist, un prinț răzvrătit al întunericului. Dar știe unde s-a întâmplat a nimeri și – lepădându-și mantia byroniană ori goetheană, mantia luciferică și somptuoasă – se dă pe brazda și pe măsura parohiei. Primusul e aferentul simbol batjocoritor (*diabolo*: a despărți, a batjocori) al civilizației sovietice după cincizeci de ani consacrați făuririi unei societăți exclusiv preocupată de bunuri materiale și de prosperitate, după cincizeci de ani de construire a comunismului – triumf al buneii stări.

Cînd dracii trec în zbor peste case și cu asmodeice puteri le ridică acoperișurile, ce se vede? Se zăresc lungi șiruri de coridoare unde, întoarse de la muncă, gospodinele sovietice gătesc fiecare pe cîte un Primus masa de seară.

Asta e comunismul! Așa și nu altul: tovarășul de la raion, spațiul locativ, certificatul de origine socială, delatațiunea obligatorie, cozile, primusul. În vreme ce un miliard și jumătate de imbecili, în occident, oftează, manifestă, răpesc, urlă, scriu, se despoaie, își lasă barbă, fac dragoste în public, aruncă cocktailuri molotov pentru a realiza idealul: Primusul, mașinuța cu gaz a sărăcimii.

Gospodinele, ele, n-au ce face. Dar la gîndul miliardului aceluia și jumătate, cine stă să se gîndească, îl apucă nebunia.

Alt comunism? Dacă s-ar fi realizat altundeva era altfel? Cînd l-om face noi va fi altceva.

Iluzii, prostii. Tot cu aceleași elemente constitutive veți lucra. Tot acolo veți ajunge. Tot la același rasism social, marxist nu mai puțin decît leninist (deși ar fi, poate, om cumsecade, deși burghezia a jucat un rol progresist, n-avem ce-ți face: ești cum ești, și *cum altfel nu poți fi*, trebuie așadar să fii osîndit).

Așa e, nu altul. Răzbunător. Mic. Împutit. Mahalagesc. Pizmaș. Credincios al treimii: ură, bănuială, invidie. Cu gură de țață și ură de slugă. Societatea buneii stări, unde bucătăria e Primusul de pe coridor.

Știu ei, demonii, cum să se întrupeze, nu întimplător.

BUGHI MAMBO RAG

...În gară la Teiuș de cine dau? De Dragomireanu, mergea spre biroul șefului de gară. Conu Alecu rămăsese în vagonul ministerial. Voia să mănînce o omletă și-l ruga pe șeful gării să dea dispoziții la restaurant să i-o prepare și să i-o servească în vagon. Mă reped la conu Alecu. Era în drum spre Gherla, la Hossu, să-l roage să stea el de vorbă cu Maniu să vină în octombrie la încoronare la Alba-Iulia. Maniu refuza. Conu Alecu era binecunoscut în Ardeal încă dinainte de război din vremea cînd venea sub numele de Ion

Brad să aducă ajutoare pentru școlile românești. Își punea mare nădejde în Hossu, episcop tânăr și suflet mare. Am mâncat și eu din omletă... Aș, ți-ai găsit, n-a venit... N-a venit, și ziarele din Budapesta au putut scrie *Erdely non coronat*... Dumnezeu să-l ierte, că a murit ca un erou și un martir...

Toamna 1964

Pe Nichifor Crainic – deținutul care, la Aiud, pentru o gamelă de arpacaș sau o țigară spunea că nu există Dumnezeu – îl osîndesc toți la ieșirea din închisori, după grațiere.

Rămîne de văzut ce-ar face protestatarii după patrusprezece ani de regim celular.

Dar la *Glasul Patriei* se înghesuie toți să scrie, acum, în stare de *libertate* !

Scîrbă. Nonsens.

Sunt oare și eu printre ultimii douăzeci și nouă de legionari?

În *Setea și Foamea* (actul III), Eugen Ionescu a rezolvat definitiv problema: după două săptămîni de înfometare și de trecere a vaporilor de ciorbă pe la nas, ateul recită în genunchi Tatăl Nostru iar credinciosul se leapădă de Cel Atotputernic proslăvind pe Darwin.

Și nu ne duce pe noi în ispită. Darul suferinții nu-l are oricine, cu tortura e ca și cu șperțul: totul e să nu încetezi a stărui, mărintd oferta, pînă ajungi la prețul respectiv.

Topaze : e incoruptibil, cere o sută de mii de franci! Orwell: există pentru fiecare cîte o tortură *irezistibilă* .

– Dumnezeu, iertător, nu pedepsește mereu păcatele și greșelile noastre. Diavolul, treaz, nu ne trece cu vederea nici o faptă bună. (De partea cealaltă a ecuației semnul valorilor se inversează)

De aceea este atît de greu de făptuit binele, pentru că întîlnești la tot pasul îndîrjitele împotriviri și iscusitele piedici ale celui viclean.

Nietzsche: „Suntem îndeosebi sancționați pentru virtuțile noastre”.

Deîndată ce ia hotărîrea de a face binele, omul își asumă o răspundere imensă și-și bagă de bună voie capul în laț. Ce-i drept, binele fiind de esență divină, voitorii de bine dau dovadă – e un punct asupra căruia trebuie să dăm dreptate diavolului – de mare cutezanță și chiar de trufie. Oricum,

înainte de a te avînta în domeniul binelui este necesar a ști că: treci pe *teren minat*.

Proverbele constată cinic situația: „Dai, n-ai”, „Dai cu banița, scoți cu lingura”, „Dai cu mîna și alergi cu picioarele”, „Dai un deget și-ți ia toată mîna”, „Pe cine primești la masă, te scoate din casă”, iar Apostolul, de fapt, nu gîndește altfel cînd scrie (*Rom 7,15,18,19*) că nu face binele pe care-l voiește, ci răul pe care nu-l voiește.

Răul poate să-l facă oricine, cît de nevolnic ar fi. Binele însă e numai pentru sufletele tari și firile călite. Răul: lapte pentru copii; binele: carne pentru adulți. G. Duhamel creînd pe bietul ampoliat Salavin, pornit dintr-odată pe sfințenie și sfîrșind înfrînt a înțeles cum stau lucrurile. Sfințenia și bunătatea nu-s la îndemîna oricui. Una-i să bați mingea pe maidan, alta să faci scrimă. Se cere o pregătire, un antrenament aspru, pentru această cauză se mortifică (și se întăresc) monahii în fel și chip înainte de a îndrăzni s-o apuce pe calea faptelor bune.

Păcat de ioghini că urmăresc depărtarea de lume, dincolo de bine și de rău, iar nu facerea binelui și trăirea dragostei, pentru că de pregătit ar fi bine pregătiți.

Filmul *Viridiana* al lui Bunuel, socotit de mulți anticreștin și scandalos, reprezintă și el o perfectă intuire a pericolului de a căuta sfințenia de unul singur și pe cale idioritmă. *Viridiana* este o justificare a bisericii și a mînăstirii și o demonstrație a puținei noastre priceperi în a ne însuși și aplica învățăturile lui Cristos.

– Erezia smereniei, a falsei smerenii, oarecum antipodul alteia: angelismul.

Ispita de a te lăsa osîndit la muncile veșnice și de a merge în iad din atîta dragoste pentru Cristos încît să tînjești a săvîrși jertfa care constă în a te lipsi de El, ispita aceasta logică și dementă a descris-o Papini într-una din nuvelele lui.

Tîrcoale le-a dat ea și janseniștilor, care zice-se că le recomandau monahilor de la Port-Royal să nu se împărtășească vreme îndelungată pentru a suferi subtil și aprig stînd departe de Cristos.

La moartea lui N. Iorga, Ct. N. a vrut să trimită din Germania următoarea telegramă lui Horia Sima: „Am cerut să fiu înscris în legiune în ziua asasinării lui Codreanu, cer să plec din legiune în ziua omorîrii lui Nicolae Iorga”.

Dar n-a făcut-o, din smerenie.

Dar ispita falsei smerenii – a ne abține de la fapte bune și bucurii legitime – este la urma urmei tot una cu păcatul lui Iuda. Și Iuda s-a resemnat, s-a smerit afundându-se în rău.

Din smerenie să cedăm, să ne resemnăm a fi mișeii ce suntem.

Explicația raționamentului care pornind de la modestie și umilință ajunge la demonism o putem afla numai în opera lui Chesterton care a definit nebunia drept forma supremă a logicei.

Desigur, raționamentul eroului papinian: îl iubesc pe Cristos – Cristos ne cere să ne jertfim pentru el – care jertfă poate fi mai mare decât a renunța în veci la el? – să comitem, așadar, acele crime și netrebnicii care să ne deschidă cu siguranță porțile iadului, este cât se poate de logic. Atîta doar că nu este *decît* logic, prin urmare dement.

Ca însușire principală a omului, călugării ortodocși nu socotesc nici bunătatea, nici inteligența, nici dragostea, credința, răbdarea, evlavia ori sfințenia, ci dreapta socotință, care este o virtute foarte complexă și greu de exprimat în cuvinte. (Are o formulă tot atît de vastă ca polimerii de bază). În dreapta socotință intră, precis, tainic drămuite, și bunul simț și înțelepciunea și cumiștenia și voința adăogite celor de mai sus. Nici una din virtuți nu e absolută – nici chiar adevărul –, doar iscusita cumpănire a multora ne poate ajuta să ne ferim nu numai de rele (aceasta-i destul de ușor) ci și de savante boroboate și sofisticate erori.

Peste logica de fier a dementului nu se poate, din nefericire, trece pe calea rațiunii, ci numai prin recunoașterea adevărului constatat de Chesterton, că logica pură, nesprijinită și necompletată de celelalte însușiri benefice, este o boală primejdioasă, ba chiar funestă.

Erezia falsei smerenii calcă și peste îndemnul de a *cuceri* cerurile. Nu ni se cere deloc resemnarea, ci ambiția, depășirea. Ni se cere, adică, dragostea concretă care e tot una cu a dori *prezența* mirelui, voința de a fi alături de el. Partea Mariei, partea cea bună. Noi nici nu trebuie să urmărim a fi undeva anume – rai, Tabor, Golgotă, Cana – ci numai să fim alături de Cristos care este, el, adevărul, calea și viața.

Erezia falsei smerenii se opune și textului fundamental din *Apoc* 3,20 unde Mîntuitorul fîgăduiește celui ce ascultă de poruncile lui că va veni la el și va cina cu el. Cristos vrea să fie *împreună* cu noi, ne cere răstignirea trupului ca să putem ajunge a fi una cu el, iar nu pentru a ne îndepărta iremediabil de el în fundul iadului, în geroasele coridoare aseptice ale demenței silogistice.

În tot acest deșert (ori labirint?) numai dreapta socotință ne poate ajuta, pentru că e *simplă*.

– Nevoința – rusească îndeobște și cunoscută ca a *iuradivților* -reprezintă o formă foarte specială de sfințenie. Este a celor(a) care se prefac a fi proști (proaste), imbecili(e), nebuni(e), aiuriți(ite) spre a stârni disprețul și a provoca jignirile. Cazul călugăriței Isidora, *Isidora nebuna*, folosită de colegele ei numai pentru muncile josnice și privită ca o descreierată pînă în ziua cînd e dată-n vileag de un mare pustnic, spre rușinarea celorlalte.

Mortificarea subtilă; este adevărat că e cumplită și deci foarte meritorie, dar e pe tot atît de primejdioasă și de echivocă:

a) mai întîi că implică punerea celorlalți în stare de păcat (îi provoci să fie nedrepti, reușita planului tău presupune lipsa lor de compătimire, scontează pe răutatea lor);

b) apoi este pricina de poticnire pentru o mulțime de nevinovați care vor confunda credința cu țicneala;

c) în sfîrșit pune nobila înțelepciune sub obrocul smintelii, compromițînd-o.

Totul se petrece în regiuni extrem de labile, pe niște nisipuri mișcătoare; se dansează pe vulcan, pe muchie de cuțit de unde căderile se pot produce oricînd.

Fără a mai vorbi de încă o primejdie: aceea ca prefăcutul(a) imbecil(ă) și aiurit(ă) să nu care cumva să ajungă a-și transforma cu timpul rolul în realitate și a deveni cu adevărat ceea ce pretinde a fi. Considerația aceasta e poate cea mai gravă și scoate în evidentă constatarea că o viață creștină nu se poate întemeia pe o pretenție, o mască, o inducere în eroare, o păcăleală. Altfel spus, o fățarnicie.

– Biserica întotdeauna a mers pe drumul echilibrului și al bunului simț, uneori nițel comun. Pe cărările sofisticate au mers ereziile. Fiind rafinate, au și părut superioare și au cucerit în deosebi mint ascuțite, cărora nu le vin a crede că dreapta socotință este, ea, în simplitatea ei, suveranul rafinement.

– De vreme ce Cristos este cel care a înviat – iar de n-a înviat Cristos la ce bun suntem creștini? – nu putem năzui spre iad, sălaș al morții.

Mi-au spus și mie Al. Pal. și Anetta că am fost lipsit de smerenie și de compasiune față de un biet bătrîn, că dacă am refuzat să fiu martor al acuzării, să dau declarații, să mă reeduc etc. – ca atîția alții, ca atîția oameni de treabă și de valoare – a fost numai din orgoliu. Și poate că le-aș fi dat dreptate dacă nu eram bine edificat cu privire la erezia falsei smerenii.

Și nu cumva este *această* smerenie – care e tot una cu intenția de a statornici netrebnicia omenească, de a interzice omului să iasă dintr-însa și

să se depășească - nu cumva este ea însăși o paradoxală trufie, colorată de ridicol ca dezarmanta frază a unui episcop francez: în materie de umilință creștină, desfid orice concurență?

BUGHI MAMBO RAG

Sectantul B.: Dvs. ați mințit va să zică la anchetă.

Generalul A. V.: Da.

Sectantul B.: Și ziceți că sunteți creștin? Dvs. nu știți că minciuna este interzisă de Dumnezeu?

Generalul A. V.: Știu. Dar nu pot aplica principiul fără discriminare. Sunt obligat să spun adevărul, dar nu tot adevărul și nu oricui.

Sectantul B.: Ba da. Tot adevărul și numai adevărul oricui. Minciuna ne este interzisă.

Generalul A. V.: Chiar dacă nenorocesc pe un altul?

Sectantul B. : Chiar.

Generalul A. V: Nici ca să scap un om de persecuții nedrepte?

Sectantul B. : Nici.

Generalul A. V: Atunci prefer să iau asupra-mi un păcat și să-l ispășesc eu.

Sectantul B.: Asta-i de la diavol.

Generalul A. V: Să-ți spun o istorioară. Prietenul meu, inginerul Al. Ștef, avea o femeie de serviciu care era milenistă sau credincioasă sau nu știu exact ce, dar în tot cazul și pentru nimic în lume n-ar fi spus o minciună. O femeie extrem de cinstită. Când d-na Ștef era acasă și suna la poartă cineva și ea nu voia să primească (o chinuiau migrenele), ruga slujnica să spună că-i plecată. (Uitai să-ți spui că locuința lor era în mijlocul unei grădini mari). Credincioasa refuza categoric. Se nășteau situații neplăcute și discuții. Femeia, că nu minte. D-na Ștef, nu voia să o concedieze, deoarece era onestă și vrednică. În cele din urmă au căzut la o învoială: femeia de serviciu mergea la poartă după ce stăpâna ei ieșea din casă și se ducea în grădina din spate. Atunci slujnica era de acord să spună: „conița nu e în casă”. Nedoritul oaspe nefiind atent la prepoziție înțelegea acasă, ori credea că femeia de serviciu nu-i tare la gramatică – și comedia lua sfârșit. Ei, ia spune, plăcutu-ți-a?

Gherla, martie 1962

După-amiază rece, din care se desprinde totuși o depărtată făgăduință de primăvară. Prin interstițiile scîndurilor ghicim că vremea e a moină. Mă cuprinde nostalgia și toropeala. Mi-ar plăcea să mă pot cocoloși ca un copil, ca o miță pe cuptor. Mă vizitează, clare și apropiate, curtea nemărginită a fabricii din Pantelimon, strada Armenească și de necrezuta ei liniște, pomul de Crăciun din casa Șteanu, zîmbetul doamnei Boerescu în rochie de catifea violet, pădurea dintre riul Tîrgului și riul Doamnei la Clucereasa, mișcările grăbite ale d-rei Florescu, imprecategoriile anticatolice ale d-nei de Branszky, strigătele neguțătorilor ambulanți străbătînd, numeroase și

felurite, cupolele de pace și tăcere care se înălțau deasupra ulițelor și străzilor... Și Anetta care mi se uită drept în ochi, și Manole vituperînd la *Duqué* împotriva liberalilor și pentru junimiști...

Îl rog pe doctorul Serafim Pislaru să-mi recite o poezie de-a sa, apoi, vrăjit parcă și mai mult de nostalgie, mă ghemuiesc – pe cît ne este permis – sub fereastra acoperită de scînduri a celulei – prin interstiții se zărește o fișie vagă de deal – și, ca un copil care-și îngîină sieși povești de mult știute, îmi repet și-mi sistematizez teoria celor nouă ceruri pe care o tot frămînt și care mă tot mîngîie de oarecare timp.

În primele trei ceruri domnește și lucrează Dumnezeu Creatorul, Atotfăcătorul și Atotțiitorul, Marele Anonim al lui Blaga, Marele Ceasornicar al lui Voltaire, Marele Arhitect al francmasonilor. De la cerul al patrulea în sus și pînă la al șaptelea sălășluiește dreptul Judecător, cel care înfricoșează, Legiuitorul Vechiului Testament, Dumnezeu dreptății aspre. Începînd din cerul al șaptelea se dezvăluie – celor ce le este dat – neașteptate secrete finale. Numai că, spre deosebire de ce cred inițiații guénoniști, teosofi, antroposofi, spiritualiști ori oamenii pozitivi cu idei largi, ori ateistii de nuanță agnostică, divinitatea din cerul al nouălea nu este o „forță” sau o „energie”, cît mai impasibilă și mai impersonală, un ascuns coordonator sau constructor, ci este Dumnezeu cel cu barbă albă, blînd și bun, Dumnezeu copilăriei celei mai îndepărtate și al colindelor, al cozonacilor, colindețelor și turtelor, al celor mai frumoase seri de Crăciun, cel din Dickens și din *Bibliothèque Rose*.

Aici stă Cristos, Mîngîietorul și Odihnitorul, care ne-a făgăduit că ne va tămădui de rele, scîrbe, păcate și dureri, la care se gîndesc eroii lui Cehov din *Unchiul Vania*. (*Ne vom odihni, unchiule Vania...*). Dumnezeu cel mai de sus, final, din taina tainelor și sfînta sfintelor nu este cituși de puțin cel abstract, nu e Creatorul rece, nu e Brahma necuprins și nesehimtabil, nu e cugetătoarea zeităte a gnosei, depănînd eonii. Și-n acest al nouălea cer, nelocuit de Brahma, desigur că nu mai domnește seriozitatea pămînteană; nici urmă de această așa-zisă seriozitate a pedanților, conștiincioșilor, fariseilor și contabililor. Serioși în lume ni se cere a fi în înțelesul de virtuoși, cinstiți, atenți la durerile altora; dar nu mohoriți și nu executori nemiloși ai regulamentelor trecătoarelor împărății și efemerelor prefecturi de poliție. Călugării sunt voioși – de ochii lumii se abțin s-o arate în public, dar purtarea lor arcană e alta –, acri sunt dracii și funcționarii –, iar în cer, pun rămășag, nu mai există decît zburdălnicie. Cum de-ar putea fi altfel, de vreme ce Mîntuitorul ne spune limpede că acolo nu pătrunzi dacă nu ești ca pruncii. Oare „serioși” sunt Pruncii ori de o neastîmpărată veselie?

– Pe Creator e mai toată lumea gata să-l admită, pînă și atei mai tîmpaciutoriști, iar agnosticii *in corpore*. Și francmasonii recunosc un Arhitect, o Ființă Supremă. Ca și Robespierre. Toți simpatizanții, sub o formă ori alta, ai teosofiei și hinduismului (și sunt numeroși în lume) nu se

împotrivesc ideii unui spirit diriguitor. Acum, pînă și oamenii obișnuiți cu limbajul științific de mare popularitate și amatori de exprimări obiective Pomenesc fără supărare de o Energie, o Forță, un Motor.

Motor era și la Aristotel. Dar nouă, aici, în închisoare – chintesență viață – cît de neștiutori ni se par toți, de la Stagirit la Rene Guenon și la Edouard Schure! O fi, nu zic ba, o fi așa cum spun ei pe la cerul unu sau doi. Pe acolo da, e matematică, e gnosă, doi și cu doi fac patru, e arhitectonică, sunt linii de forță, orbite planetare, legi, dreptate, mă rog socoteli...

De la al treilea în sus, lucrurile se schimbă însă. Orice urmă de contabilitate dispare. Suim spre Cristos. Galaxiile și eonii rămîn, cumiști în urmă. Începe greul urcușului. Vămile se întetesc. Pentru ca să trece de la Creator la ideea Treimii, la realitatea unei divinități nu numai atotputernică și ordonatoare, ci și mai ales bună, îngrijorată de soarta făpturilor; iubitoare de oameni pînă la jertfă, izbăvitoare și consolatoare. Creștinismul nu e numai o religie care se închină unui Făuritor, ci și crede nebunește într-un Mîntuitor care pe sine s-a dăruit, din dragoste, lumii*. Losski spune dar că nu monoteist e creștinul, ci credincios al unei religii trinitare. El, creștinul, intră în alt domeniu decît al monoteismului; moralist, drept ori sistematizat.

Pe măsură ce urcăm scara cerurilor, priveliștile sunt mai neașteptate. Printre constelații și roiuri de galaxii, stele *novae*, pitice și albe, uitînd de predici mînioase, volume de teologie și argumente apologetice, depășind izvoare veșnice de hidrogen – reglate de spiritul profesorului Hoyle –, lăsînd în urmă judecători, constructori, socotitori, profeți, gravi filozofi și geometri neeuclidieni. Sufletul urcă mereu mai sus, curățîndu-se, pînă la stația terminus: locul de lumină și verdeață, pajiștea înflorată, mișunînd de căței mici și dolofani și de pisicuțe albe cu fundă, acolo unde răsună acordurile divertismentelor lui Mozart și se ostenesc îngerii cu aripi ai lui *Lilium* să ofere neconținut dulcețuri și șerbet, acolo unde se află Dumnezeu cel adevărat, al pruncilor lăsați – în sfîrșit – să vină, oricît de bătrîni de ani sau de împovărați de grele amintiri, să vadă: pe Tatăl cu barba albă, la mijloc, pe Cristos purtător de stigmate și cruce în dreapta, pe Duhul curățitor și alinător în stînga.

– Creștinismul, să luăm bine aminte, nu e o simplă școală a cinstei, curăției și dreptății, ori o nobilă și rațională explicație a vieții (teologia mai bine decît zoologia ne dezvăluie tainele: Emil Cioran); ori un înalt cod de purtări (confucianismul, șintoismul); ori o terapeutică evazionistă (stoicismul, Yoga, zenul); ori un set de întrebări (taoismul); ori un act de supunere în fața Unicului (iudaismul, islamismul). E mai mult și mai deosebit: e învățătura lui Cristos, adică a dragostei și a salvatoarei puținți de a ierta. Nici o religie nu concepe îndreptarea păcatelor altfel decît pe drumul logic al compensării

* „Nu cuiele și piroanele, ci dragostea l-a ținut pe Cristos țintuit pe cruce” (Sfînta Clarisa) (*Nota aut.*).

(iar în brahmanism și budism teoria, prin *samsara*, e împinsă pînă la consecințele cele mai absolute); numai în religia în care Dumnezeu nu primește jertfe, ci se jertfește el s-a putut ivi speranța ștergerii totale și instantanee a păcatelor, prin cel mai cutremurător și mai anti-contabilicesc – deci și cel mai scandalos – act.

(În această metanoie, revoltătoare pentru ordine, rațiune și dreptate, își găsește probabil explicația și ciudata repulsie pe care, singură printre celelalte confesiuni, o provoacă multora creștinismul).

Creștinul cată să respecte din toată inima budismul, brahmanismul, iudaismul, islamismul... dar să nu uite că religia lui e *foarte deosebită* de acestea. E o credință în care eu cred că cerul final nu e al matematicilor sau filosofiilor, ci al pletelor albe și al cățeilor grași și al pisicuțelor cu fundă. (De vreme ce Domnul îi cheamă pe copii și-și aseamănă împărăția cu ei, nu ar fi deloc de mirare să se afle într-însa ce le place lor). Matematica e adevărată, ca și dreptatea, ordinea, mecanica sferelor. Dar numai pe o porțiune. Sus de tot e altceva.

„Teologii morții lui Dumnezeu” cad în extrema cealaltă: îl contestă pe Dumnezeu Tatăl și-l recunosc numai pe Cristos. Dar în ce fel! Numai ca simbol al omului, al aproapelui, al problemelor omenești – pe care se grăbesc să le confunde cu preocupările lor politice: războiul din Vietnam, drepturile civile ale negrilor, progresul țărilor slab dezvoltate... Ați înțeles? Dumnezeu desființat, iar Cristos secularizat, politizat, criptocomunizat.

– Pînă la cibernetică poate că mai găseau scuze oamenii de știință lipsiți de credință în Dumnezeu. Deși Bettex, încă din veacul trecut, spunea că la cei simpli și incuți necredința este explicabilă, dar la savanți desigur nu. Bacon, acum mai bine de trei veacuri, tot la cărturari se referea certîndu-i că nu-l pot gîndi pe Tatăl numai deoarece, potrivit cuvintelor *Evangeliei*, „se rătăcesc necitind Scriptura și necunoscînd puterea lui Dumnezeu”.

Cibernetica a dovedit peremptoriu ceea ce progresul neîncetat al Științelor dezvoltă cu încetul: implicata, absoluta necesitate a unui Mare Programator. Biologia: admite în cele din urmă că analizorii (cum ar fi ai văzului) intră în acțiune după un program dinainte stabilit (*înnăscut* zice Monod) și că transmit numai selectiv – există neuroni specializați numai pentru viziunea liniilor drepte, spre pildă –, realitatea fiind analizată în fiecare situație după criteriile preexistente.

Codul genetic? Fixat și invariabil, *programat*. Constituția atomului? Numai după anumite modele arhetipale, *programate*. Limbajul? Structurat și el, ca inconștientul, după program. Invarianta speciilor? Tot dovada unor limite prevăzute. Rețeaua legăturilor de rudenie? Cu numeroase variante, dar nu infinite, deci iar structuri, programare.

Acestea sunt viziuni cibernetice ale lumii, adică tot atâtea recunoașteri ale unor *modele*. Să fie toate spontane și întâmplătoare? Aida de! Cibernetica este suprema dovadă rațional științifică a *creației*, noțiunea universală de programare *nu mai îngăduie* nici o îndoială cu privire la existența Creatorului.

Ceea ce, desigur, nu cuprinde și necesitatea unui mîntuitor și a întrupării sale. Acestea rămîn mai departe sub semnul libertății, sunt actul nostru cel mai de preț, mai specific diferențiator și mai anti-en-tropic: actul de credință, la fel de antidestin ca și Arta pentru un Malraux, ca și anti-istoria pentru un Mircea Eliade.

Ipoteza hazardului creator al vieții mi se pare, față de a creației divine, din ce în ce mai puțin probabilă: pe măsură ce realitatea se dezvăluie în uluitoarea ei complexitate și conexare. Puțin probabil în limbaj probabilistic e tot una cu zero.

(Dar calculul cu milioanele de maimuțe care bat la mașină vreme de milioane de ani? Nu vor bate pînă la urmă și *Hamlet*?)

Posibilitatea e pur teoretică, iar exemplul – scolastic – are tot atîția sorți de realizare ca și tragicul sfîrșit care-l așteaptă pe măgarul profesorului Buridan. Și chiar dacă l-ar bate, nu va fi niciodată *scos din flux* și nici nu va fi *trecut în acumulator* ori *stocat* ori *copiat*: Va fi tot o virtualitate.

Că pilda cu maimuțele dactilografe⁴³ e neconcludentă și constituie o alegorie pseudo-științifică rezultă și din aceea că întreg raționamentul implicat suferă de un viciu elementar: o confuzie în privința verbului a bate. Maimuțele nu *bat* la mașina de scris în sensul operațional care singur ar da naștere unor serii combinatorii asupra cărora să se poată face calcule probabilistice, ci *lovesc* într-însa, asemenea copiilor care se așează la pian și se prefac a cînta. Dacă maimuțele ar putea fi învățate să bată clapele izolat, exemplul din nou n-ar fi bun pentru că în acest caz nu mai avem de a face cu serii de *întîmplări* ci de acte conștiente).

– Dumnezeu, precizează iezuitul Hausherr, nu este infinit, ci adevărat. Dumnezeu nu este Infinitul, ci Adevărul. El a creat infinitul, dar e o Persoană. (După cum și pe om-persoană l-a creat prin suflu, prin cea mai directă și personală relație. O Idee sau o Forță avînd de rezolvat aceeași problemă, ar fi găsit alt mijloc, dar e sigur că nu pe cel indicat la *Fac 2,1* a suflat în fața lui suflare de viață).

Afirmația lui Hausherr și textul biblic ne scot din „silogismele amărăciunii”, deznădejde și „coșmarul dialecticii”.

⁴³ a lui Émile Borel.

– Dacă-mi îngădui să vorbesc de o barbă albă, de animale, dulcețuri și flori în cerul al noulea nu o fac desigur dintr-un antropomorfism atât de extrem încît nu poate fi măcar bănuit, ci fiindcă mă gîndesc la stări duhovnicești a căror echivalență metaforică e cel mai bine redată prin cățeluși, pisicuțe etc.

– Așa să fie? Nu cumva sunt nu numai stări ci și transfigurata lor materialitate?

Poate că nu stăruim îndeajuns asupra faptului că Ierusalimul ceresc nu va fi *altă* lume ci tot aceasta, dezvrăjită, cu alte sensuri și valori, la alte niveluri de curăție și intensitate, dar nu ruptă de imagistica proprie făpturilor create după chipul și asemănarea divinității.

– Bătrînul Haydn e întrebat pentru ce muzica lui religioasă este veselă în loc de a fi ceremonioasă și solemnă.

Răspuns: pentru că ori de cîte ori mă gîndesc la Dumnezeu mă cuprinde veselia.

BUGHI MAMBO RAG

– Oi fi d-ta, domnule, prinț și coborîtor direct din nu știu cîți domnitori, dar te-ai pișat și nu te-ai spălat pe mîini...

– Eul?

– Da, d-ta, ce te faci că nu știi, ai umblat cu mîna la daraveră și pe urmă ai atins cănița din care bem noi, care nu coborîm din voievozi...

– Dar nici nu...

– Ba da! *De trei zile te urmăresc*, domnule prinț, și ieri tot așa ai folosit tineta și nu te-ai spălat, vrei să ne infectezi pe toți...

– Dacă mă spălam puneam toată mîna pe căniță...

– Da, dar te spălat..

– Da nu vezi că nici nu e apă...

– Las' că știm noi. Ce, ieri n-a fost apă? Și tot nu te-ai spălat. Ce-ți zici, pe ăștia lasă să-iia dracu de mitocani...

– Îmi atribui gînduri...

– Nu ți-ar fi rușine!

– Rușine, dacă-i vorba așa, să-ți fie dumitale că-mi faci proces de intenții și-mi aduci acuzații gratuite...

– Ba să-ți fie ție, cît ești tu de prinț, porcule și măgarule...

– Dobi...

– Bine ți-au făcut că te-au băgat aici, așa meriți...

– ...toc îmuțit ce ești!

Tăcere, tăcere, domnilor, **tăcere**. Vine caraliul!

– Din Pantelimon ne-am mutat în strada Armenească, în centru. E frumos, dar atmosfera nu e alta, atîta doar că-s oameni mai numeroși și clădirile mai apropiate una de alta. O pace veche și un fel de încredere în lume și ale ei stihii domnesc și aici.

Strada e asfaltată, cum mai liniștită nu se poate, pe margini sunt case „boierești”, curți, grădini și flori, întocmai ca la mahalaua de unde veneam. În fața casei noastre – o casă pe colț, din cărămizi aparente și arse: verzi, roșii, albastre, albe – locuiește familia Boerescu. D-na Eliza Boerescu e născută Florescu, e fiica generalului Ion Emanuel, fost prim ministru și proprietar al unui mic castel în Calea Victoriei. În amintirea reședinței părintești, are și casa din Armenească un turn, mai micuț. Își are domiciliul acolo și sora doamnei Boerescu, domnișoara Florescu, o „fată bătrînă”, sprintenă și umblăreață, mereu în căutare de suferințe pe care să le aline. Colonelul Florescu, al treilea frate, capra rîioasă a familiei – decăzut, ajuns casier pe la Hipodrom – nu e primit de surorile lui.

Alături de noi e casa lui Mihai Șteanu, consilier la Curtea de Conturi; băieții lui sunt unul cu un an mai mare, celălalt cu un an mai mic decît mine.

Noii vecini ne primesc amabil. Pe atunci vecinii erau ca rudele și nici cel mai ticălos dintre oameni nu ar fi angajat slujnica plecată de la un prieten ori de la un vecin. În casa de vizavi muzica e la mare preț și mama, bună pianistă, e chemată des. Pianul îi deschide și ușile altor case, astfel încît ajungem să cunoaștem o mulțime de lume din societatea boierească.

La familia Șteanu sunt poftit săptămînal și la toate sărbătorile. Holul casei este imens și cu înălțimea cuprinde două etaje. De Crăciun, fără greș, pom – cum nu mai văzusem și nu mai aveam să văd. Unchiul răposatei doamne Șteanu, generalul Zossima – cu o barbă albă de patriarh, în evantai, una din cele mai vestite bărbi ale Capitalei – e Moș Crăciun.

Frumoasa și încăpătorea vilă, cu scară interioară, e împodobită cu fast și e plină de musafiri. Cadouri nenumărate, bunătăți, lumini. Totul nu-i decît veselie, căldură și bună voie. Barba lui Moș Crăciun pare anume coborîta din cer și sfințește locul. Afară, strada e tăcută. E ca în *Colindul de Crăciun* al lui Dickens de fermecător și de blînd. Dimineața, de Crăciun și de Paști, doamnele Boerescu și Florescu mă răsfață cu o cutie de bomboane cît toate zilele...

Greu îmi va veni să cred, după mulți ani, că toți oamenii aceia au fost niște bestii. Cît i-am cunoscut, superficial desigur, dar îndeajuns pentru a nu comite greșeli fundamentale, mi-au rămas mai degrabă în minte ca oameni de multă finețe, plini de bonomie și simplitate, pe care gîndul de-a fi nedreptățit ori insultat pe cineva nu le-ar fi dat pace, asemănători eroilor lui Gârleanu, Brătescu-Voinești și ai *Vieții la țară*.

Jilava, camera 9, 1960

Analizînd cu Anatolie Hagi-Beca fenomenul românesc, ne oprim asupra nuvelei *Călătorului îi șade bine cu drumul*:

Nuvela are un iz caragealesc (titlul; lipsa de conținut reflexiv a personajelor; schematismul lor redus la o frază asiduu repetată: *aici la han în drum, la răspîntie, trebuie un băiat iute, spirt*); dar e un caragealism din care s-a dus orice acid și orice venin.

Acum cerul românesc este cu totul limpede. Straturile politicăriei superficiale au dispărut; ambițiile deșarte, intrigile, neastîmpărul – fie și-n doze reduse – s-au topit. Apare numai fondul arhetipal al sufletului românesc așa cum este: voios, ahtiat de prietenie, doritor să vadă mulțumirea altuia (*Mă Năiță, dacă mă iubești, ia de ici bucățica asta grasă*), incapabil de a se bucura de unul singur, arzînd de nerăbdarea de a împărți cu altul orice noroc. (Beția solitară și neagră, atît de frecventă la popoarele nordice și anglo-saxone, nu există la noi, la noi petrecerea implică pe comeseni și voia bună generală).

În nuvela lui Brătescu-Voinești seria matematică a însușirilor descrise de Caragiale și-a atins limita și se *integrează* într-o sumă desăvîrșită a seninătății nevinovate. Căci personajele din *Călătorului îi șade* sunt de o perceptibilă neîntinare, foarte aproape de vîrsta copilăriei – celei individuale sau comune.

Conștientul dispore și – cu toate că nu se urmărește o psihanaliză – se dezvăluie inconștientul. Dar ce surpriză! De unde psihanaliza ne învață că înapoia conștientului aparent clar, demn și curat, clocotește inconștientul cel sumbru, mocirlos, complexat și abject, iată că în privința sufletului românesc lucrurile stau anapoda.

Stratul conștient prins de Caragiale mai cuprinde șiretenii, ambiții, umbre... Straturile mai adînci ale nuvelei lui Brătescu-Voinești ne dezvăluie străfundurile unui lac de o mare limpezime, ca și balada *Mioriței*, unde Palpită aceeași putere de transfigurare (în baladă, transfigurarea situației Gagice, în nuvelă transfigurarea prin simpatie și prietenie a unor situații triviale) și aceeași *pace* – principala moștenire lăsată oamenilor de Mîntuitor.

Vezi, Anatolie, *Călătorului îi șade bine* este o bucată de mare însemnătate pentru tipologia românească și nemuritoare în literatura noastră deoarece rămîne ca o fotografie, mai bine zis o radiografie a caracterului unui norod. O radiografie care vorbește deslușit și se interpretează ușor: straturile adînci ale sufletului românesc sunt calme și senine, în lacul mioritic – modest ca suprafață, așezat la periferia marilor centre ale civilizației, la „răscrucea marilor imperii” – se reflectă un cer cu totul curat.

Hagi-Beca și cu mine suntem din ce în ce mai bucuroși enumerînd esențele fenomenului românesc pentru care dragostea noastră – nostalgică – mereu se confirmă și crește.

– Care anume lucru făurit aici, pe acest pămînt, a izbutit să ajungă în cer?

Să ne gîndim bine.

Mîntuitorul, cînd se arată apostolilor după învierea din morți, are trup nestricăcios, trup de slavă. Lui Toma care, atunci, îi cere dovezi tangibile, îi arată stigmatele și-l pofteste să pună mîna pe ele. Pe trupul de slavă, așadar, se vedeau stigmatele.

Pe de altă parte, știm că Mîntuitorul s-a înălțat la cer cu acest trup, care purta semnele pironirii pe cruce – ducînd prin urmare de-a pururi în cer și ceva pămîntesc. Acest ceva scos din vremelnicie: stigmatele sale.

Iată singurul dar făcut de lumea omenească celor din înălțimi: amprentele torturii.

Se petrec și se repetă oare semnele de groază în veci de veci? Aduc ele a bolid scăpat de sub gravitații, rătăcesc și ele în spațiu cu sinistra lor povară?

– Sufletul românesc atît de hîrșit de istorie și întîmplări. Hîrșit, dar nu acrit.

Contactul cu pacea divină și cu bucuria vieții nu a fost întrerupt.

– În camera 18 nu toți au știut că m-am botezat. Altfel, fostul șef al Frățiilor de Cruce nu m-ar fi poftit să iau loc lîngă el pe unica băncuță și nu mi-ar fi spus: ei, acum să stăm de vorbă în contradictoriu, legionarul și evreul, după cuviință. Vrei?

Îi arăt că nu avem ce discuta în contradictoriu pentru că unde ne aflăm toți credem același lucru. Și-ar fi să dăm prea lesne cîștig de cauză planului cusut cu ață albă al administrației de a isca discuții și certuri, așezînd în aceeași încăpere oameni cu apartenențe politice, sociale sau etnice diferite.

Întîmplarea vrea ca după cîteva clipe să fie scos din celulă. Îl duc pînă la ușă și-l sărut pe amîndoi obraji. Gestul meu e oarecum teatral, dar sincer. Simt că așa trebuie să procedez. Nimeni nu-mi ia gestul în rîs. Dimpotrivă, se creează o atmosferă gravă. Omul care pleacă este și el mișcat. Ne părăsește cu un zîmbet de bucurie pe față, rostind: urmele revolverului legionar...

A rămas Mirel Gab., care, neobosit, mă învață sumedenii de poezii de Gyr și Crainic și splendida bucată a lui Sergiu Mandinescu. *Și azi ca ieri.*

– O atmosferă de gravitate s-a mai produs odată, într-un cabinet medical, unde ne duc pentru extracții dentare, făcute cu dalta și fără anestezie, de un felcer. În așteptarea ordaliei noastre, caraliul țigan își omoară timpul punându-ne întrebări cu tîlc: cîți ani ai? la cît ești condamnat? pentru ce? ce-ai fost? puneai și tu femeile la șantan să se urce goale pe masă și să le stropești cu sifon? (Chestia asta cu femeile goale stropite cu sifon pe mesele șantanelor e obsesia tuturor, reprezintă pentru ei suprema vădire a bogăției și desfrîului, idealul *nec plus ultra*, visul, Himalaia; e ducesa lor de Mortemart. Mai departe nu se poate merge, un fel de limită a vitezei luminii pentru teoria relativității).

Pe mine mă întreabă dacă-s Român. Sunt, îi răspund. Ce, mă, nu ești jidan? Sîngele meu e evreiesc, îi dau eu replica, dar de gîndit și de simțit gîndesc și simt românește.

Își dă seama că n-a nimerit-o și tace. Apoi se repede la altul: da' tu, bătrînule, cîte moșii ai avut?

(Răspunsul meu, parafrazîndu-l pe Churchill, a cărui mamă era din Statele Unite și care declara: sunt cincizeci la sută American și sută-n sută englez, ar fi putut să sune: sunt sută-n sută evreu și mie-n sută român).

– Toate le putem afla, toate le putem cunoaște, toate le putem învăța.

Numai suferința nu. Credem că știm ce e suferința, că nu mai putem avea surprize, că am mers pînă la capăt.

Da de unde! Suferința e veșnic nouă, proteică la infinit, orișicînd *proaspătă*.

– *Și azi ca ieri
Dăm chiot de alarmă
Dar nu ne-aud îndepărtații semeni
Cato e mort, Scaevola de asemeni...*

– Cea mai extraordinară cugetare citită vreodată, în afara textelor evanghelice, e a lui Kierkegaard. *Contrariul păcatului nu e virtutea contrariul păcatului e libertatea*.

– Lui C. G. Jung, în Ceylon, un preot îi spune: „Nu, lui Buddha nu i te poți ruga. Nu-l poți implora. Buddha nu mai e. E în Nirvana”.

Asta-i marea deosebire. Cristos, care s-a rugat mereu, așteaptă mereu ruga noastră. E cu ochii și cu urechile la noi, mereu *la ușă*.

Cristos, ca și Tatăl, lucrează mereu (*Ioan 5,17*), iar la fiecare liturghie se jertfește. El nu e în Nirvana, la odihnă, la repaus, la deconectare. E pe șantier și pune umărul.

– Numai păcătoșii pot *gusta* creștinismul în toată plinătatea lui. Pricina e exprimată de Sf. Simion Metafrast în rugăciunea sa pregătitoare pentru Sf. Împărtășanie: „Nu este nici un păcat care biruiește iubirea Ta de oameni”.

(Titlul cărții unui fruntaș al Grupului de la Oxford, A. J. Russell: *For sinners only*. Numai pentru păcătoși. Atîta doar, că se pare că suntem cu toții păcătoși).

BUGHI MAMBO RAG

... Va să zică începem cu sonetul lui Félix Arvers, primele versuri: *Mon âme a son secret, ma vie a son mystère...* În categoria sturionilor: nisetru, morunul, cega și păstruga, în a somonizilor: somnul, lostrița și faimoasa varietate a Rinului: *truite saumonée* care este roz... Și după ce ai frecat bine amestecul de cacao cu zahăr... Fanny Seculici, teosoafă, moartă, de malarie probabil, la Suez; pe cînd se întorcea de la un congres care avusese loc la Madras... Nu, e din *Le lac: O temps, suspends ton vol...* Da e Bucura Dumbravă, fratele ei fusese căpitanul vasului austriac pe care a venit în secret Vodă Carolla șaizeci și șase... Dragă, la Sankt Moritz Titulescu locuia numai la Suvretta House și mîncarea lui favorită știi care era? *Boeuf gros sel*, dragul meu, adică o bucată zdravănă de rasol de vacă, cu măduvă...

Aiud, mai 1961

Mare discuție în celulă despre vechea societate românească – veche adică dinainte de August 1944. Cei mai mulți o condamnă surprinzător de aspru. Recunosc și accente care aduc cu *Citadela sfărîmată* a lui Horia Lovinescu. Ba un muncitor pomenește de „strășnicia” societății capitaliste.

Tăcusem, dar după observația asta mă bag și eu în vorbă, arătînd că spre a nu fi socotit tendențios mă voi referi – ca ori de cîte ori este cercetat comunismul - numai la dovezi aflătoare în texte de-ale părții adverse.

(Cine ar fi dorit, bunăoară, să dovedească inanitatea alegerilor n-ar fi avut să facă nimic alta decît să așeze paralel numărul de voturi obținut de fiecare fruntaș al partidului și numărul de ordine al locului pe care-l ocupă același în „nomenclator”, care-i statutul de organizare al cadrelor, un fel de *Book of Precedency*, de Registru al Ceremonialului chinez ori al Etichetei spaniole, spre a constata legătura indisolubilă dintre numărul de ordine din nomenclator și ordinea descrescîndă a numărului de voturi. Dacă Nr. 1 obține 99,6%, Nr. 2 obține 96,2%, Nr. 3 95,8%; niciodată nu s-a întîmplat și nu s-ar fi putut întîmpla ca Nr. 5, de pildă, să aibă parte de un număr de

voturi superior – sau egal – celui din dreptul numărului 4. Această atît de simplă verificare a două coloane de cifre – *cifrele vorbește* – ar fi fost mai edificatoare decît orice anchetă, greu de efectuat).

Că deosebirea dintre „vechi” și „nou” e adeseori factice și că părerea că tot ce e nou este, oricum și fatal, mai bun e tare fragilă, se vedește hotărît de pe urma unui document asupra autenticității căruia nu poate exista vreo îndoială pentru că e vorba de o creație, a „noului” însuși, de un film realizat de regim. Documentul, așadar, nu poate fi respins ca dușmănos ori măcar compromis de părtinire. Conceput și tradus în imagini de un regizor oficial, distribuit unor actori autorizați (printre care artistul poporului, Gr. Vasiliu-Birlic), trecut prin numeroase etape de control de către toate organele competente și purtînd viza cenzurii, miliției și Securității; filmul *Două loturi* constituie – le-am spus colegilor mei – o irecuzabilă întărire a tezei că vechea societate nu era atît de strașnică pe cît se crede. N-o spune un adversar al noului regim, un agent al forțelor reacționare ori măcar un observator neutru, o spun – în fotografiile neechivoce și cuvinte înregistrate pe bandă sonoră – autorii filmului făcut după celebra nuvelă a lui Caragiale.

În film – film dealtfel credincios nuvelei, îndeajuns de bine ticluit și cu haz interpretat – *turbatul*, șeful de serviciu al ghinionistului erou, îl întîlnește pe acesta - care a lipsit de la birou *opt zilem* și fără să *anunțe* – într-o circiumă și beat. Și ce face turbatul (implicația fiind că ceilalți șefi de serviciu, *neturbații*, s-ar fi purtat și mai domol)? Îi spune că dacă nu vine a doua zi la serviciu sau cel puțin nu trimite cheile pentru că nici această elementară cuviință nu avusese), va cere... să fie dat afară din slujbă.

Asta o spune turbatul unui funcționar care lipsise opt zile de la serviciu, luase cheile sertarelor cu el, nu vestise că e bolnav, nici că nu poate veni, nici altceva și care e surprins într-o circiumă și beat!

Grozăvie: omul este amenințat cu darea afară din slujbă. Și cum ne mai vine a rîde – îi spun preopinentului meu, muncitorul deținut politic, subjugat de magia cuvîntului *nou* – cînd ni se pomenește, cum faci dumneata – de severitatea și neîndurarea vechii societăți de vreme ce știm cu toții că după vreo cincizeci de ani pentru o întîrziere de două sau trei minute bietul funcționar (căruia nu-i mai arde să frecventeze *Carul cu bere*), pomenindu-se în situația de a nu se fi putut urca în autobuzul ticsit (în întîrziere și el cu vreo treizeci de minute), ar fi fost chemat la cadre, beștelit ca ultimul trădător de neam, interogată ca cel mai primejdios spion și concediat pe loc ori încunoștințat că va fi azvîrlit pe drumuri la prima nouă abatere.

Dar chivuțele arestăluite înainte de prînz și puse în libertate către seară pentru că venise inspecția și le găsise „că nu aveau mandat”. Chivuțe, dealtfel, nemolestăte, bănuite nu fără oarecare temei și ridicate de comisar cu prea puțină tragere de inimă și cu duhul blîndeții.

Muncitorul nu s-a supărat. O fi suferit și el și-i om pe care-l poți amăgi ușor. Dar intelectualului D. I. Suchianu, scriitor și beneficiar al vechii societăți, îi voi purta pică atîta timp cît voi trăi pentru cronică sa consacrată versiunii cinematografice a piesei *Citadela sfărîmată*. Nu numai că în cronică terfelește pe larg societatea din care și el a făcut parte – la un loc destul de bun – dar se și ridică îndîrjit împotriva nuanțării caracterului unui personaj – Matei – băiat de viață, nepăsător, dedat plăcerilor în piesă, tînăr boier cu idei înaintate și suflet larg în film; susținînd că niciodată un membru al claselor posedante n-a putut avea sentimente nobile: prin definiție și-n virtutea rasismului social era sortit să rămînă un fecior de bani gata, un parazit, un netrebnic.

Ridicolul aici întrece mîrșăvia, deoarece Suchianu pe sine se afurisește: a colaborat doar la „V i a ț a R o m â n e a s c ă”, revista tineretului generos și stîngist și propriul portret și-l reneagă – un portret la fel de încărcat de taine ca al lui Dorian Gray. Cît despre afirmația însăși, e falsă, dovadă „V i a ț a R o m â n e a s c ă” și redactorii ei.

– Zi de zi sunt mai dispus să cred că însușirea de căpetenie a ființei umane nu este atît iubirea de sine cît ura și invidia față de altul.

Iubirea de sine, în fond, nu e cine știe ce periculoasă. Ura și invidia sunt cauzele relelor. O dată cu progresul ele cresc și domină scena.

Jacques Maritain: Istoria lumii face în același timp progrese pe linia răului și pe aceea a binelui.

BUGHI MAMBO RAG

...Și Alexander Cosma de Körösi, transilvănean din Trei Scaune, din satul Körösi, asta-i Chiurușu, marele specialist în tibetană, a obținut mai mult decît sir Charles Bell care n-a făcut decît să pătrundă în Lhasa... cardinalul turba de mînie... folosind razele infraroșii care pătrund în adîncime... cu grele sacrificii personale și șperțuri substanțiale a obținut pe la 1840 textele tibetane așa cum Anquetil du Perron va obține textul *Upanișadelor*... A murit în India, la Darjeling... *Le ciel est si bleu, si calme*... Spune Marcellus lui Demetrios...

– Filmul *Două loturi* îmi aduce aminte de un altul cu o scenă extraordinară pe care toți cei ce au fost anchetați de către organele Securității o vor aprecia ca pe o ceșcuță de țuică bătrînă, rece, dintr-acelea cum gustam la Clucereasa, în grădină, vara, la umbră, scenă cu adevărat evocatoare a *paradisului general* care n-a fost, așa cum credea Cezar Petrescu, localizat numai în dulce tîrg al Ieșilor, ci răspîndit în toată acea Românie în care și Cezar Petrescu și presa din Sărindar au tras cu nemiluita, pînă ce s-au trezit că le pare totuși rău și și-or fi spus – în celulele de la Jilava, Aiud, Gherla, Galați, Pitești ori Botoșani, pe bordul vasului *Transilvania* în drum spre statul Israel cu 70 de kilograme și o patalama ori, ca Măria Banuș, zguduți

de căință în fața îndelung neluatei în seamă turla a Dragomirnei – că poate s-au pripit.

În scena aceea de pomină – și rămîn credincios în a folosi numai piese din dosarul părții celeilalte – un tînăr pictor comunist este arestat de Siguranță și dus într-un cabinet de anchetă. Acolo, după ce a mîncat *două palme* (unde ești maiorule Jack Simon să te prăpădești de rîs?), se vede așezat pe un scaun chiar în fața biroului anchetatorului și i se ia un interogatoriu. Răspunsurile pe care le dă sunt consemnate de un dactilograf, iar dactilograficul scrie la o mașină situată în imediata apropiere a învinuitului. Scena aceasta – evocată de regizorul unui film cenzurat, se-nțelege, cu toată grija - spune totul și e mai edificatoare decît sute de volume și mii de articole pentru că recunoaște, că, în timpul teroarei exercitată de Siguranță, învinuitul nu purta ochelari negri, era anchetat în prezența unul terț iar răspunsurile sale erau consemnate prin dactilografiere *așa cum îi ieșeau din gură*.

Securitatea, odată cu noul, a revenit la sistemul inchizitorial; răspunsurile n-au mai fost înregistrate prin dactilografiere, ci prin redactare de către anchetatori, întocmai cum s-a procedat și în cazul Ioanei d'Arc. Răspunsurile ei erau rostite în franceză, dar apoi reformu-l în latină și stilizate de grefierii tribunalului inchizitorial, care schimbau cu totul sensul vorbelor spuse de Ioana. Procedul anchetei inchizitoriale s-a repetat.

– Ai fost în casa lui Gheorghe Florian?

– Da.

Și anchetatorul notează:

„Da, recunosc că am fost în casa conspirativă din strada... numărul... unde am avut legături infraționale cu legionarul Gheorghe Florian”.

Cînd i se dă procesul-verbal spre semnare, anchetatul exclamă:

– Dar bine, eu n-am spus că era o casă conspirativă și nici că Gheorghe Florian a fost legionar și nici că am avut legături infraționale cu el.

Protest, firește, inutil. Și pe care anchetatorul, de aceeași bună-credință ca și grefierii inchiziției, îl socotește absurd. Anchetatorul redactează, el, răspunsul în *moderna lui latinească*: cu alte cuvinte îl transcrie în *limba aulică* a instituției unde slujește. Orice așezămînt are limbajul lui oficial și de realitate nu ia cunoștință decît pe căile folosite de organele informaționale de care dispune. Oare nu au convenit organele anchetatoare periferice că în str... nr... se află o casă conspirativă? Oare nu au hotărît aceleași aparate de Stat că Gheorghe Florian e un legionar notoriu? Oare poți avea cu un astfel de ins și într-o asemenea casă alte legături decît infraționale? (*De vreme ce*

știm căașa-zisa sfântă Margareta, care pretinzi că-ți vorbea, este de fapt o diavoliță, nu-i oare drept și corect să notăm: diavoliță mi-a spus să mă duc la Chinon?..).

Ca atare, se consemnează adevărul și nimic altceva, doar atât că e adevărul perceput și înregistrat de anchetator și transcris *in stilul lui*, în mod cuviincios. Deoarece anchetatorul nu se poate adresa ierarhiei altfel decât în acest limbaj protocolar, aulic, se exprimă numai adevărurile admise de instituție, casa unde se vedeau învinuiții se traduce prin *casa conspirativă unde se întruneau uneltitorii*, ceaiul la care fuseserăm invitați se preface în *ședința dușmănoasă organizată prin convocări telefonice* (negi că te-a înștiințat telefonic?), vocile ce-mi vorbeau ajung *demonii ma îmboldeau* (însuși părintele inchizitor și teologii au stabilit că demoni erau de fapt cei pe care-i auzeai).

Stilistică și ecleraj.

De îndată ce nu mai există o mașină de scris care să țacăne frumușel și să reproducă vorbele anchetatorului, șiretlicul funcționează. Fără torturi, fără bătăi..

Realizatorii filmului nu au putut escamota adevărul istoric. Dar puțini spectatori, probabil, au înțeles cât de semnificativă era mașina aceea de scris, atotgrăitoare; ea reprezenta o lume întreagă, un univers mort: galaxia obiectivității.

Mașinuța țac-țac-țac simboliza tot ce se făcuse pe calea unui progres real vreme de veacuri. Când a fost scoasă din camerele de cercetare penală și anchetatorul a fost din nou abilitat să consemneze cu mîna lui răspunsurile învinuiților – adică să le stilizeze după concepția și din punctul lui de vedere și în graiul instituțional respectiv –, toată opera lui Beccaria a fost anulată, ceasul istoriei a fost dat înapoi cu cinci secole și situația în care s-a aflat curata păstoriță de la Domiemy a devenit – ar trebui însă ca oamenilor de pe la 1430 să li se recunoască circumstanța atenuantă că dactilografa încă nu fusese născocită – și aceea a nenumăraților anchetați de către Securitatea unei orînduirii sociale care a făgăduit și ea – ba și mai consecvent – că va asigura fericirea oamenilor.

1965

Nenorocirea este că veacuri de-a rîndul - și acum mai mult decât oricînd – pînă și oamenii de bună credință (mai ales ei) văd în creștinism un fel de vag și blînd cretinism, bun pentru bigoți, creduli și ființe pierdute cu firea.

În vreme ce e clocot, e scandal, e „curată nebunie”, mai îndrăzneț și mai exigent decât orice teorie extremistă de *aventură, e happening* – e cel mai formidabil happening.

Creștinismul e dogmă, e mistică, e morală, e de toate, dar e în special un mod de a trăi și o *soluție* și e rețeta de fericire. Mai că așa spune că e supradeconectare, supra-LSD. Pe lângă doctrina creștină, cerințele și rezultatele ei, toate stupefiantele și halucinogenele sunt leac băbesc, diluție Hanemann minimală, roabă neolitică.

Nu există mai zguduitoare terapeutică (ne cere imposibilul) și nici medicament mai eficace (ne dă libertatea și fericirea fără a mai fi nevoie să trecem pe la traficanții de heroină).

Creștinismul dă pace, liniște și odihnă – dar nu searbede și monotone, ci pe calea aventurii celei mai temerare, a luptei neîncetate, acrobației celei mai riscate. Un trapez la mare înălțime – și nici o plasă dedesubt.

Nu înțeleg cum de nu văd pelerinii aventurilor și petiționarii fericirii că trec pe lângă ceea ce caută. Eu unul văd creștinismul ca pe un hiper acid lisergic și o versiune mai „tare” a unor cărți ca *Arta de a fi fericit* sau *Cum să reușești în viață* a lui Dale Carnegie.

Isihie: fericire. Și nu numai în anumite locuri, la sfântul munte. Pretutindeni. O rețetă universală.

1971

Opera rock-pop *Jesus Christ Super Star* intră și ea, cred, în definiția de mai sus.

O socotesc ca pe ceva asemănător cu nuvela lui Anatole France, *Le Jongleur de Notre Dame*, care dealtfel e prelucrarea unei istorisiri din *Pateric*.

Măscăriciul face ce știe și ce poate în fața icoanei Maicii cu Pruncul, își aduce prinosul pe singurul drum ce-i stă deschis, al giumbușlucurilor. Oficiantul regulamentar, de după un stîlp, privește îngrozit bîlciul. Dar Pruncul rîde și bate din palme; iar Maică-Sa șterge cu marama Ei sudoarea sfintei nevoițe de pe fruntea saltimbancului.

– Jegul trupesc și privățile murdare sunt ele condițiile unei vieți mînăstirești autentice? Don Bernard Besret, tînărul fost abate normand modernist, scos din funcție de Roma, a pus și el problema (*ah! la crasse*⁴⁴) iară s-o rezolve; și

⁴⁴ „mizerie” (fr.).

se poate întreba oricine dacă-s neapărat necesare. O mortificație în plus? Dovada atingerii unei stări de indiferență și depășire a micimilor lumești?

Răspuns: „în casa Tatălui meu multe locașuri sunt” (*Ioan 14,2*). Mîntuirea, prin urmare, se poate dobîndi pe căi diverse. Lucrurile se petrec aici ca și în artele plastice unde Lionello Venturi scrie că nu există o *singură* cale pentru realizarea absolutului ci foarte multe, egal valabile, judecata făcîndu-se numai după rezultat: opera frumoasă justifică și omologhează metoda întrebuițată.

Unul se mîntuie cocoțat în sicomor, altul la fîntînă, altul pe drum drept, altul pescuind, altul scriind în registrul vămilor.

Așadar: cui îi reușește să-i devie indiferente jegul trupesc și privățile murdare, și să le depășească, este cu atît mai bine.

Pe cine însă nu-l lasă indiferent, pe cine îl tulbură și îl sîcîie jegul trupesc și privățile murdare, pe acela nu trebuie să-l frămînte gîndul că sunt obligatorii; să nu cîrtească, *să se spele!*

(Pe urmă, mai e ceva: discuția pornește de la presupunerea normală, dar nu certă, că murdăria se datorează unor temeieri teologice: depășirea pămîntescului și ataraxia sufletească; s-ar putea totuși ca murdăria să nu fie decît lene și nesimțire. Spre a fi valabile și admisibile, jegul trupesc și murdăria privaților trebuie să fie neapărat voite și intenționale).

Bune sunt jegul și murdăria pentru cine le poate înfrînge, bună și curătenia (căci adevărat mai e și că trupu-i templul duhului) pentru cei cărora jegul și murdăria le sunt pricină de sminteală.

În fond, parafrazez cuvintele apostolice: „Și cel ce mănîncă, pentru Domnul mănîncă... și cel ce nu mănîncă, pentru Domnul nu mănîncă”.

S-ar putea tot așa spune:

Cine se spală, pentru Dumnezeu se spală. Și cine nu se spală, pentru Dumnezeu nu se spală.

Aceasta cît privește curătenia corporală, unde fiecare face după îndemnul conștiinței; referitor la privați situația e mai complicată: a nu le curăți înseamnă a impieta asupra libertății altuia care poate le vrea curățate. Nu putem impune soluția noastră și calea noastră de nevoie altora. Textele evanghelice sunt clare, iar în *Morala ambiguității*. Simone de Beauvoir a confirmat pe deplin, cu mijloacele filozofiei moderne, tezele Mîntuitorului și exegeza kierkegaardiană. De vreme ce suntem fiii libertății și că opusă păcatului este nu virtutea ci libertatea, cred că jegul trupesc rămîne la libera voință a fiecăruia, dar că privățile cată a fi păstrate în stare de curătenie.

BUGHI MAMBO RAG

...De felul meu sunt brăilean, dar de născut sunt născut la Buzău, în 77. Venise barabafta turcească pe Dunăre să atace Brăila și mama, sperioasă, s-a refugiat la Buzău, unde m-am născut... Bisectoarea este linia dreaptă care desparte unghiul în două părți egale... Cuvînt românesc pentru *garrigue* nu există, e un fenomen specific regiunilor carstice din jurul bazinului mediteranean și mai ales din sudul Franței... M-am gîndit noaptea toată și mi-am adus aminte: *Simplizissvms* e de Grimmelshausen, *Der grüne Heinrich* e de Gottfried Keller, iar *Galgenlieder* is de Christian Morgenstern... Dar dacă nu freci bine-bine cacaoa cu untul, n-ai făcut nimic... da, domnule, după chef mergea negustorul în trăsură singur, în urma lui în altă trăsură pălăria și într-o a treia, convoi, venea bastonul... alte vremuri... tăierea împrejur noi o socotim ca o lege ceremonială și deci a căzut, dar ținerea Simbetei e în Decalog, e lege morală, deci a rămas... M-ați omorît cu legile voastre morale și ceremoniale, adventiștilor... îi spune Demetrios lui Marcellus...

Văratec, 1970

Există o ciudată ispită – de dreapta, conform Părintelui Cleopa – aș numi-o ispită credinței considerată ca panaceu totalitar al grijilor și înlocuitor general al virtuților omenești, care-i o împătrită ipostază a trufiei combinată cu naivitatea:

a) convingerea că prin credință scăpăm de boli, că nu se poate să mai fim bolnavi; sau, dacă ne îmbolnăvim, că nu avem nevoie de medici și medicamente, de vreme ce ne putem oricînd tămădui prin rugăciuni.

Convingerea aceasta care aduce întrucîtva cu observația făcută de Gide lui Mari tain (*îl chemi pe Cristos la telefon*), e tot una cu ispitirea lui Dumnezeu prin exigența unei minuni. Cel care o încearcă se pune în situația reclamantului care în loc de a se adresa tribunalului competent de gradul întîi ar trece de-a dreptul la calea extraordinară a recursului.

E totodată lipsă de modestie; medicii și medicamentele sunt și ele de la Dumnezeu, iar credinciosul care se îmbolnăvește *întocmai ca toata lumea* se vindecă *întocmai ca toată lumea*, nu altfel – cu ajutorul medicilor și al medicamentelor (firește, dacă îi este dat să se tămăduiască).

Dumnezeu desigur face minuni, dar cînd binevoiește – și istoria bisericii ne arată că nu sunt nici foarte dese și nici obținute prin somații. (Este drept că Sadhu Sundar Singh l-a somat pe Domnul să i se arate și a fost ascultat, dar el n-a cerut o vindecare trupească, ci a mers pe calea evanghelică a violenței - în sensul de la *Matei* 11,12 – către credință). La Lourdes numărul vindecărilor miraculoase recunoscute de comisia medicală întrece în mod

considerabil numărul celor validate de biserică. Biserica s-a dovedit mai prudentă decât medicina. După cum și în cazul giulgiului de la Turin, a dat prioritate argumentelor istorice asupra celor științifice (razele infraroșii).

Sfântul apostol Pavel a rămas cu vechea lui boală (de ochi?) și după dobândirea harului: „Datu-mi-s-a mie un ghimpe în trup, un înger al satanei, să mă bată peste obraz”.

(Ce face, atunci, credinciosul? *Se roagă* pentru ca Dumnezeu să-l *ajute* și să *binecuvînteze* tratamentul).

b) Convingerea că prin credință scăpăm de viforul ispitelor. Nu. Oarecum dimpotrivă.

Patericul: la intrarea unui sat de ticăloși stau doi draci. În jurul mînăstirii de cuvioși călugări nevoitori întru desăvîrșire stau două mii.

c) Convingerea că nu mai este trebuință de virtuțile obișnuite ale omului de rînd: înțelepciunea, judecata sănătoasă, iscusința, strădania...

Credinciosul are nevoie de ele întocmai ca toți semenii săi. Credința ne ajută, ne întărește, ne înalță, ne bucură, dar nu ține locul însușirilor și calităților omenești. (Ea, în general, – și asta-i regula – nu conferă un statut excepțional. Ne dă fericirea, dar în raport cu lumea și cu oamenii nu numai că nu ne acordă privilegii, ci ne creează îndatoriri în plus).

Dacă deci credinciosul comite o greșeală, o imprudență, o nesăbuintă, el va trage toate consecințele normale – și nu se poate plînge sau mira. Nu beneficiază de extrateritorialitate.

d) Convingerea că putem oricînd obține orice fără nici un efort; nu, putem obține prin rugăciune darurile duhovnicești cele suprafirești. Pe ale firii, și care țin de slabele noastre puteri, trebuie să le dobîndim prin mijloacele comune. Acesta e și tîlcul proverbului: Dumnezeu te ajută, dar nu-ți bagă în traistă, care nu este decât conspectul metaforic al unui pasaj din *Fapte* (12,7). Îngerul îi deschide lui Petru porțile temniței și îl descătușează pentru că acestea nu le-ar fi putut face singur. Dar îi poruncește: încinge-te... încălță-te cu sandalele... pune haina pe tine, fiindcă stă în puterea lui s-o facă și se cuvine, așadar, să o și facă numai cu mîinile sale.

Poate că și nenorocitul de Cromwell a înțeles cum devine cazul cînd a spus: încrede-te în Dumnezeu și ține-ți praful de pușcă la adăpost de umezeală (*Put your faith in God and keep your powder dry*).

– Cele patru tipuri recunoscute de pedagogul german Künecke apar invariabil și în pușcării: *Cezar* (Închide fereastra! Nu folosiți tineta după ora

nouă!), *Vedeta*, *Văicărilă* (sau *Vreau la mămică*) și *Păcală* (decît să treacă neluat în seamă, mai bine o face pe tontul și paița).

BUGHI MAMBO RAG

...ajungînd să susțin că și gramatica lui Pănini nu poate fi înțeleasă decît aplicîndu-i-se metodele cele mai moderne: structuralismul lingvistic și logica formulă... Titulescu, în ciuda purtărilor lui de monarh, era și tare copilăros: se juca neîncetat cu trenuri electrice din care avea plină casa... continuăm să expunem azi sistemul general al plantelor după Linné, am ajuns la încrengătura... iar pe dinele lui Samuel Vernon uitasem a vă spune că-l chema Dingo... Știți cumva numele vasului lui Ahab din *Moby Dick*?... cu P, începe cu un P... Logica aristotelică nu e de nici un folos, ne trebuie o logică analogică... și făcută din lemn de balsa... zice cardinalul, înjurînd de mama focului în vreme ce mușchetarii o întinseseră de mult... Știință care poartă numele de aerofotogrametrie... drept în capul lui mi-ladyde Winter...

București, septembrie 1964

Părintele Mina mi-a spus și repetat numele preotului la care urmează să mă prezint dacă ies din închisoare. Numele acestui preot, în ziua eliberării, îl uitasem.

Deîndată după sosirea în București, și-n tot timpul luptei mele cu ploșnițele (două deparazitări n-au avut rezultate și insectele nu s-au dat bătute – *armis suspectis pugnaverunt deinde victi se dediderum*⁴⁵ – decît în fața verdelui de Paris, substanță cu numele plin de farmec și otravă ca-n *Florile răului*) mă chinui să-mi reamintesc.

L-am rugat pe nașul meu să-mi găsească un preot, oriunde, și să procedăm fără amînare. V. este însă prins și el de mii de griji și încurcături, știu că mă pot bizui pe el, dar văd că va trebui să aștept și sunt nerăbdător. Totul a mers atît de bine acolo, de ce n-ar merge și aici? E nevoie să mă zbat.

Mariana V. se bucură mult aflînd de botezul meu. A scăpat de arestare și proces numai ca prin urechile acului. A fost anchetată și ea, reținută trei zile – și a dovedit că nu degeaba e fiica unui foarte mare avocat și unui foarte deștept om. (Recunoaște că a citit *Pădurea interzisă* și afirmă că imediat după aceea i-a dat foc: din declarația aceasta nu iese). Îi arăt Marianei cum stau lucrurile cu mine. Deîndată îmi propune să mă recomande preotului de la Schitul Dărvari, duhovnicul ei.

Schitul Dărvari e o bisericuță de vis, în mijlocul unei grădini de roman semănătorist, și e un fost metoc atonit. Trecusem de multe ori cu jind pe

⁴⁵ „avînd încredere în arme au luptat, apoi s-au dat învinși” (lat.).

lîngă Schit și făcusem odată învierea acolo cu tanti Viorica. Locul nu poate să nu atragă prin grația, micimea, liniștea lui tupilată. *Fascinosum*.

Primesc așadar fără a mai sta pe gînduri propunerea Marianeii, și văd și în sugestia aceasta un fel de minune, un „rapel”, o chemare a trecutului și o împlinire a sa. Decid a mă duce să-l văd pe preot a doua zi. Cum îl cheamă? George Teodorescu, zice Mariana. îmi aduc aminte că acesta era numele pe care mi-l dase părintele Mina.

Preotul mă primește fără a-mi pune multe întrebări și-mi fixează data de 12 Septembrie. La 14, ziua Crucii, mă va împărtași.

Sunt miruit într-o sîmbătă după-amiază, de față fiind, pe lîngă preot și dascăl, nașii (V. a venit cu soția lui, Rodica), Mariana cu soțul ei, inginerul I. Petc și Paul Sim. Ceremonie scurtă. La ieșire: mireazma gradinei și cerul unei zile regești de septembrie.

Soții V. trebuie să „fugă” neîntârziat după treburi și angarale (sunt într-o situație cu atît mai complicată cu cît ea a fost silită să divorțeze ca să-și poată ține copiii în școli iar „recăsătoria” întîmpină subtilele împotriviri ale birocrăției și unor judecători conștiincioși). Mariana și Sorin mă poftesc la un ceai unde – lihnit – sunt răsfațat cu bunătăți de nost. Mariana ne-a făcut, tatei și mie, următoarele versuri:

*A mes amis
Sir Oscar et Nicolas*

*Statistique perplexe
A vraidire îi ne s'en trouve
Pas tant, dans le monde, qui soient
Dedaigneux de gros quiprouvent
Amoureux de ce qu'ils croient
A vrai dire el ne s'en trouve
A peine que deux ou trois,
Chevaliers de l'impossible
Melancoliques de la loi
Pour tout dire, ne sied-il guere?
De se mettre en châsse de joie,
Carie monde dupossible
Redoute ce genre d'e'moi⁴⁶.*

Tata rîde. Nu cincii, zece să fi făcut, și merita.

⁴⁶ „La drept vorbind nu se găsesc / Atîția în lumea asta care / Să disprețuiască pe cei mari și care (?) / Să iubească într-atît lucrurile în care cred (?). / La drept vorbind nu se găsesc / Decît abia doi-trei / Cavaleri ai imposibilului / Melancolici ai legii. / La drept vorbind, nu se cade de loc / Să te așezi în raclă de bucurie / Căci lumea posibilului / Se teme de acest fel de simțămînt”. (fr.).

– Hazardul.

Ateii fac mare caz de el.

Dar nimic, în lume, nu-l confirmă, nici extraordinara multiplicitate și specializare a organelor și nici precisele interconexiuni ale funcționării lor. Aceasta ca izvor al puterii de asamblare.

Ca declanșator de evenimente: mă întreb dacă acționează numai din întâmplare, cum s-ar zice. Hazardul are și el facultatea lui selectivă și, vorba lui Bernanos, nu oricui i se întâmplă orice.

Scriitorii o știu prea bine, toți. Auerbach, în *Mimesis*: abia iese cavalerul rătăcitor din castelul lui și a dat la o fugă de cal de o prea frumoasă și nobilă fecioară ținută în lanțuri de un tiran. La fel și la Jean Genet: nici n-a apucat bine să plece de-acasă, că i-a și ieșit în cale un marinăr blond. Merge Father Brown să se plimbe? Misterioasa crimă are loc la primul colț, ori la al doilea. *Als ob* am exercita o atracție magnetică pentru anumite sorturi de evenimente, ar avea și organismul nostru psihosomatic în totalitatea lui puterea lui selectivă globală întocmai ca și celulele care-l compun, am circula pe nevăzute orbite preferențiale. Nu toți mezonii pi o iau la dreapta.

– Dacă lumea n-ar fi decît întâmplare – ba și întâmplare întâmplătoare – dacă *homo sapiens* n-ar fi decît un produs datorat unui hazard cu totul și cu totul improbabil, de ce există talente înnăscute? Cum de știe natura să confecționeze prunci anume pregătiți pentru anumite îndeletniciri sau instrumente făurite de societatea omenească? De unde știau celulele (și, tot atît de bine, neuronii) fătului Mozart că există pian și clavecin și curți de erau programate pentru o treabă despre care nu aveau cum să dețină informații? (Prin Leopold Mozart? Dar atunci cum rămîne cu numeroșii muzicieni ai căror părinți nu au avut nici o legătură cu muzica?). Și de ce e dotată fiecare specie nu numai cu altă constituție fizică, dar și cu alt *character*, atît de specific fiecăreia, atît de nuanțat altul decît al celorlalte?

– „Poruncă nouă dau vouă, zice Domnul, să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v'am iubit pe voi, așa voi unul pe altul să vă iubiți” (*Ioan* 13,34).

Obișnuita formulă „iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși” este înlocuită, pentru că Domnul știe că nu toți oamenii se iubesc pe ei înșiși. Sunt unii, supărați și bosumflați, care nici pe alții și nici pe ei nu se iubesc.

Domnul, prevăzător, nu ia drept punct de referință dragostea de sine – care poate lipsi –, ci dovedita lui dragoste – dovedită cu sînge, chin și moarte – față de oameni, singura specie la care egoismul poate fi înfrînt de invidie și rîcă.

BUGHI MAMBO RAG

...În tabloul lui Szathmary, bunicul meu, colonelul Blaremburg, e lângă domnitorul Carol, sunt amîndoi călări în seara bătăliei de la Plevna... Osman Paşa umbla nebun după români, să nu se predea ruşilor... **Mă, tu faci muhaia de mine, mă banditule, las' că ştiu, ia spune ce vorbeşti voi acolo...** Pe cătea o chema Molda... Da, Smetana îi zice Vlatva... Aia e de Martinu... Ca Sf. Martin din Tours... De la Poitiers e Pictavinul... Granchester, Granda Castra adică... Şi Lytton Strachey şi John Maynard Keynes, amîndoi, erau rivali... Numai drumurile au fost de ei, pe cînd grecii... Îl căuta cu disperare pe domnitor, care pe urmă i-a lăsat spada şi l-a primit atît de frumos... La Bucureşti a privit defilarea de la o fereastră a hotelului Imperial, în faţa Palatului... în Grecia, da, la Corfu... A ucis-o Luchieni, un anarhist... Monumentul Reformei, la Geneva, nu-i deloc urît... Şi pe Sadi Carnot... Declaraţia de război pe care a înmînat-o tatăl meu lui Burian nu era scrisă de Emil Porumbaru... L-am cunoscut bine pe Beldie, *Ideea Europeană* a fost o publicaţie interesantă... Era mare gastronom: masa nu o lua toată în acelaşi restaurant, ci fiecare fel acolo unde se gătea mai rafinat, lua bunăoară aperitivul la Rîşnovanu şi Babeş, peştele la Iordache, friptura la *Unchiul* în Buzeşti, desertul la Capşa... **Mă, ce complotaţi voi acolo, mă, tu faci muhaia de mine, mă banditule...**

– Mai tîrziu, cînd citesc *A l'ombre de la croix*, îmi dau seama că am trăit copilăria mea toată – Pantelimon, Clucereasa, strada Armenească – sub această umbră. Încă nu ştiam că aveam nu să fug de umbra crucii, de chemarea ei şi a clopotelor, ci să am parte de o altă soluţie: a mă aşeza la picioarele ei şi a o îmbrăţişa.

Fascinaţia mă luase de mîină demult şi mă domesticise. Iar greutatea maldărului de păcate de care mă despovăram – greutate îndelung rămasă imponderabilă şi brusc gravitaţionată la închisoare (*tremendum*) – îmi era cel mai valabil bilet de liber acces.

26 decembrie 1970

Înduioşetoare seară de Crăciun la doctorul Al-G. Bucate ardelenesti (după tată) şi basarabene (după mamă). Gingăşia mamei doctorului, nu bătrîină, dar rămasă din alte vremuri – vremuri de tihnă. Evocarea vieţii patriarhale din Basarabia: masa, de Paşti, stă întinsă trei zile în şir, acoperită de mîncăruri şi cozonaci. Uşile sunt deschise: intră, bea, se ospătează oricine pofteste.

Primejdia, spune dr. Al-G., stă în căutarea perfecţiunii pe acest pămînt unde – prin definiţie – cea nu poate exista. În lumea păcatului perfecţiunea nu se încheagă. Se cuvine aşadar să avem un nou ideal: idealul nostru să nu mai fie perfecţiunea – generatoare de băi de sînge, opresiune, intoleranţă, închisori, torturi şi lagăre, ci – dimpotrivă – imperfecţiunea. Să recunoaştem

că, lumește, suntem limitați și să tindem cu toată puterea spre o imperfecțiune cât mai puțin rea, singura cu putință aici.

Și în slujba Schimbării la Față se repetă mereu că celor trei apostoli, care erau cu el, Mîntuitorul li s-a arătat în slava Sa divină *pe cît se poate*.

Căci apostolii erau oameni.

Pe cît se poate. Nu putem nici privi măcar și cu atît mai mult (ori cu atît mai puțin: dialectică lingvistică) nu putem realiza aici perfecțiunea desăvîrșită, iar toate regimurile care și-o iau drept scop ajung cu binișorul la tiranie și oroare, deoarece urmăresc o nălucă despre care nu pot să nu-și dea cu timpul seama că sunt în măsură s-o făurească numai impunînd-o Prin decret. Cine urmărește societatea perfectă ajunge mereu la fericirea obligatorie sancționată de poliție și codul penal. Numai guvernele relativiste sunt pașnice – și, vorba colonelului Broser, poate că lucrul cel mai cuminte l-a exprimat, cinic și revoltător, contele Taafe, ministrul austro-ungar: toate națiunile împărăției trebuiesc menținute într-o egală stare de nemulțumire.

(Motiv pentru care oamenii politici *putrezi* din perioada directoratului francez au putut trece drept adevărați îngerî în comparație cu incoruptibilii perioadei robespierriste).

– Cine crede că religia creștină e îndemn la năvingie, se înșeală amarnic. Amarnic se înșeală și cine crede că e școală a slăbiciunii și miorlăielii.

Iată ce zice autorul creștin Georges Bernanos, dînd o lecție practică de creștinism, adică de curaj: „Singurul pericol care-l paște pe un om deznădăjduit, cînd înfruntă ura ori disprețul, este de a se înduioșa asupra propriei sale soarte”.

Creștinismul, ar trebui s-o știe și Henry de Montherlant, e tot un cavalerism: nu cere mai puțin avînt, mai puțină putere de îndurare, mai puțină demnitate și ținută, mai puțină nepăsare pentru ce „se face” ori „se zice”, mai puțin efort mereu reluat zi de zi, mai puțin antrenament decît orice sport, orice exercițiu, orice sistem militar-religios, orice morală de tip *busido* și de grup (Péguy, H. Franck).

Numai că are, în plus, și o noblețe *super-rogatorie*, a bunătății și iubirii. Reflexul de răceală ori silă al cavalerului sau al stoicului, creștinismul îl înfrînează. Conștiința zădărnicii finale a formelor lumești nu se lovește aici de piedica melancoliei și nici disprețul nu poate ceva împotriva dragostei izvorîte dintr-o euforie inaccesibilă încruntatului stoic, inciudatului campion, grijuliului gimnofisist.

– Codin Mironescu:

Sunt oameni care încep de la etajul doi. Au albuș, au gălbenuș, n-au icusar. Există o glumă, o știi? Cred în botez, cred în Sf. împărtășanie, cred în icoane... Dar în Dumnezeu? De...

Oamenii aceștia nu au discernămînt, adică darul esențial al deosebirii adevărului de eroare. Nu se integrează în adevărul bisericii. Fii atent, au multe însușiri, n-au baza de la care totul începe.

– Pentru Max Scheler, pe acest pămînt, cînd e normal, însoțit de iubire și liber, actul sexual reprezintă singura cale de contopire în cosmos, de comunicare cu finalitățile.

Cred și eu ceva, tot surprinzător la început, cum e și afirmația marelui filosof catolic: singura cale de a învinge pămîntul e curajul fizic.

Care nu-i numai secretul ultim al dreptului constituțional, e și dovada asumării condiției de om.

Chesterton e de părere că respectarea cuvîntului dat îl specifică pe acesta, după cum pasărea e specificată de cîntul ei. Caracteristica aleasă de Chesterton e plină de farmec, dar nu mi se pare mai puțin hotărîtoare alta. Există alta, mai particulară, cu număr cuantic mai individualizat, cu spectru mai inimitabil, cu amprentă mai identificabilă. Cristos nu s-a urcat întîmplător pe cruce: curajul îndurării unor suferințe cumplite a fost singura cale prin care a putut arăta că s-a făcut om cu adevărat, în întregime; prin care și-a putut dovedi buna-credință.

Nici inteligența, nici înțelepciunea, nici tămăduirile, nici învățătura, nici chiar bunătatea ori mila nu ar fi fost probe serioase: singur curajul în fața durerii și morții îi sta la îndemînă. Bătaia, sîngele, moartea, astea sunt dovezile care nu înșeală, care nu pot fi măsluite. Urîte? Grosolane? Mitocănești? Simpliste? Poate, dar categorice. Și avînd ceva din brutala vulgaritate și măreața sfruntare a faptului împlinit care-i *rupe gura* pînă și Satanei.

Octombrie 1963

Tot contabilitatea rămîne pentru mine marea dușmancă, femeia roșie din Vavilon (aceea pe care martorii lui Iehova, sărmanii de ei – sunt patru în celula aceasta, toți cu pedepse mai mari de cincisprezece ani – o văd instalată la Vatican), ipostaza perfectă a diavolului.

Legea, cu blestemul ei, o exprimă contabilitatea.

1967

Claudel, foarte limpede: „Am încheiat un pact cu iadul. Acolo nu mai încap libertate, nu mai încap decât Legea, o precizie, o dreptate în același timp penală și matematică”.

Sub regimul blestemului și Legii, pînă și Dumnezeu e limitat. De-abia sub har e divinitatea într-adevăr atotputernică. Numai după ce a pățimit pe Golgota a putut Isus coborî în Iad și dezlega sufletele dreptilor și a putut fi înlocuit talionul cu iertarea.

- Echilibru, iarăși și iarăși.

Dumnezeu nu este cumișenie lumească, formalism și convenții literatură pilduitoare ori sclifosită cucernicie. Dar nu e nici delir sadic ori masochist. Transcendență e, transfigurare e, extaz e – dar nu frenezie nu amețeală; la frenezie și amețeală duceau dansurile și orgiile sacre ale paginilor; acolo, sau undeva tare pe aproape, mă tem că duc și dansurile în horă ale derviștilor în sufism. În creștinism însă extazul nu e niciodată tulbure. Dionysios și Apollo se limitează aici reciproc. O fericire simultan nebunească și controlată.

Dealtfel, marii sfinți, în frunte cu Tereza de Avilla și Ioan al Crucii au socotit extazul ca legat de faza începătoare a unei vieți mistice și contemplative. Cu timpul, stările „convulsive” – chiar dacă nu au nimic în comun cu frenezia și *fanaticii* (în sensul misterelor antice) – încetează și sunt înlocuite cu stări de fericire calmă; după agitație vin liniștea și cuviincioasa interiorizare; isihia e surizătoare și înțeleaptă, nu face tărăboi. De ce? Pentru că merge spre esențe, în vremea ce oricare extravaganță oprește atenția asupra amănuntului exterior. Omul care de dragul lui Cristos și-ar vopsi barba în albastru sau ar purta o pălărie cu pană mare de păun nu va fi niciodată în ochii semenilor săi omul lui Cristos, ci omul cu barba albastră sau omul cu pană de păun la pălărie: amănuntul pitoresc (fie el oricît de nevinovat sau chiar nostim) e o stavilă pe calea ce duce la esență și deci joacă rol de opritoare.

Cu atît mai mult, creștinismul nu poate avea nici o legătură cu magiile de orice fel (*magie* este luat în înțeles de procedeu tipizat cu efecte sigure independente de efortul spiritual: adică în sens opus alchimiei care, ea, presupunea în prealabil curățenia sufletească și mintală a operatorului), cu freneziile hedoniste, desigur, dar nici cu posesiunile, cu halucinogenele, cu bețiile oricît de vaticinant și departe ar merge pe căile nopții, pe aleile delectării ori stupoarei (Henri Michaux). Nu prea știu cum să mă exprim, aș vrea să spun că în extazul creștin ființa omenească nu încetează de a fi rațională, modestă și mai ales discretă. Isihastul, neapărat, e fericit, clocotește de fericire, *dar nu se prea vede*.

El nu seamănă cu acele fantome dintr-o poveste polițistă englezească, fantome care tot apăreau la o anumită oră într-o casă părăsită, purtând lumini și făcînd gălăgie. Despre acestea, detectivul consultat răspunde că, de bună seamă, crede în fantome (e un scoțian), dar adaugă: numai în fantomele discrete și interiorizate, care nu atrag atenția asupra lor și nu apar mereu la aceeași oră și în același loc purtînd lumini și iscînd zarvă în mod ostentativ. Ostentația nu poate fi însușirea unei fantome autentice. Fantomele există, dar sunt cuminți, își văd de ale lor. Creștinul sincer – Doamne, iartă-mă – este supus aceluiași reguli de modestie.

(René Guenon: oamenii ajunși la stadiile înaintate ale spiritualizării și inițierii nu ne sunt cunoscuți, ca și cum n-ar fi, pentru că sunt cu desăvîrșire *detașați* de lume, de problemele ei și de noi. Nu se manifestă, întocmai ca fantomele cinstite).

– În *Pale Fire*, Vladimir Nabokov explică: „După cum spune sf. Augustin, putem ști ce nu este Dumnezeu, dar nu putem ști ce este. Nu este deznădejde. Nu este teroare. Nu este țarină care gîlgîie în gîtlej; nu este hîrîitul întunecat al leșinului care ne duce la neant prin neant”.

Așa se conturează reacțiunea creștinului în fața durerii: neprovocare; asumare; refuz de a o preface în perversă bucurie; depășire.

Miorița. Absurdul vieții: fărâmițat, descentrat.

Absurdul atroce al răstignirii, Mielul îl *dezintegrează*: și le iartă lor că nu știu ce fac.

Gherla, decembrie 1963

Afară viscolește.

Cît de urîță mi-a fost purtarea față de colegul meu de clasă, Rafael Cristescu. Ce puțin l-a înțeles copilul răzgîiat ce eram, plin de sine, sigur pe cele cîteva romane franțuzești pe care le citește, leneș și tocilar (nu e contradicție) și îngust la minte, închis, muncit de mereu aprinsele răni ale vanității.

(Cum de m-a putut zări Cristos Dumnezeu? Am fost, din ce în ce, atît de ascuns în mediocritate nemulțumită, în stupidă îngîmfare, în rău niciodată privit din exterior, în glod. Și apoi, cu timpul, în hazna. Cum de m-a văzut, că și pe ticăloși ca să-i deosebească trebuie să se ridice și ei nițel dintre bălării? Cum de s-a miluit? Ori vede cumva și *altfel*, în *altă* perspectivă – cum și crucea în tabloul lui Dali e văzută de altundeva – și atunci afundarea ștearsă în murdărie i se arată și ea tot în relief, tot ca o excrescență?).

A fost de un mare curaj. Profesor secundar sub Carol al II-lea, s-a numărat printre atît de puţinii care, la plebiscit, au votat deschis împotriva constituţiei regale. Pe front, sub Antonescu, s-a dus ca voluntar. A căzut în faţa Odesei, poate ca Péguy: Jăcîndu-şi datoria cu exces de zel.

Nu-mi păstrase nici o pică. îmi scria amical de pe front, mi-a spus că-s om cumsecade. (După cum Irlandezul îmi anunţase că Cristos mă va chema).

Bolnavul, cu febră, mai zace încă pe patul de spital, dar medicul a şi spus rudelor că e pe calea vindecării, iar rudele au pornit grăbite să dea vestea cea bună: pacientul zace pe ticălosul lui culcuş, *dar iată că se aud de departe paşi grăbiţi pe coridor.*

Viscolul de afară îmi aduce în gînd primele versuri ale poeziei lui Trakl, pe care am învăţat-o la 34, de la Bruder Harald:

*Wenn der Schnee am, Fenster fällt
Lang die Abendglocke läutet
Vielen ist der Tisch bedeckt
Und das Haus ist wohl bestellt⁴⁷.*

Apoi strofa finală, versul din urmă.

Pîinea şi vinul. Şi la Ignazio Silone, în decorul lui de munţi pleşuvi, săraci, duri. Pîinea şi vinul, traiul şi surplusul. Pîinea şi vinul, trupul şi sîngele. Materia şi spiritul. Necesarul şi prisosul. Prea curat trupul şi mult scump sîngele Domnului.

Nu ne este dat a le vedea, pîinea şi vinul, prefăcute în carne şi sînge. Măcar în simplitatea lor materială le vedem oare? Măcar strălucirea gospodărească o putem distinge neînduhovniciţi?

– Există o frivolitate atee, grăbită ca a cucoanelor dichisite care trec foşnind, uşor parfumate, către locul de întîlnire. Frivolitate oarbă, încăpăţînată, despre care Montherlant spune că e „tare ca oţelul”.

BUGHI MAMBO RAG

... Nu era nevoie să fii mare strateg în 1939 ca să înţelegi că Franţa avea să fie învinsă, doborîtă. Frederic al II-lea, cel care spunea că suveranul trebuie să fie primul servitor al poporului său, enunţase demult şi alt adevăr: că războiul nu se cîştigă cu armatele, ci prin rezistenţa morală a naţiunii... *Manuala* e un cerc mistic chinez, de la ea porneşte... A venit Şcoala Politehnică din Viena, toată, cu profesori şi studenţi să vadă minunea de la

⁴⁷ „Cînd la geamuri cad zăpezi, / Lung în seară clopotul sună / Şi la masă mulţi se-adună / Şi belşug în casă vezi” (*În iarnă. O seară de iarnă*. 1-a variantă, trad. M. Nemeş în G. Trakl, *Poezii*, Editura Minerva, Bucureşti 1988, p. 211).

Cernavodă, primul pod lung din lume în întregime din oțel și cu grinzi în consolă... La englezi a fost altfel, n-au avut armată, dar au avut rezistență morală... Eduard al VII-lea îi spunea lui Clemenceau: la dumneavoastră se schimbă mereu guvernul, n-aveți stabilitate. Clemenceau de colo: dumneavoastră aveți guvern, dar n-aveți armată... Anul 1940 l-a infirmat pe Clemenceau, n-a fost o înfrângere, ci o *descompunere*... îi spune Marcellus lui Demetrios...

– Adventiștii aceștia care zile întregi nu mănâncă dacă bănuiesc o urmă de grăsime în gamelă, legionarii aceștia care-și dau bucățica de pâine bolnavilor, tinerii aceștia care au trăit ca fiarele ani de-a rîndul în munți, copiii aceștia care au înjghebat o Ligă Revoluționară Română și au meșterit o bombă (îi lipseau numai declanșatorul, materialul exploziv și posibilitatea de a funcționa), țăranii aceștia care n-au vrut să se colectivizeze sau care, beți fiind, și-au strigat năduful în circiumă și au înjurat apăsător după o lungă tăcere, uniții care n-au înțeles să-și părăsească denomi-națiunea, iată oamenii pe care mi-i doream (inconștient poate), închisoarea, vād, e locul meu de împlinire, cum zice Toynbee despre imperiul otoman că a fost statul universal al ortodoxiei. Eroii aceștia modești, unii ridicoli (dar nu există eroi ridicoli: *accessorium sequitur principale*⁴⁸) îi compar cu ce mi-a fost dat să vād la Paris între 1936 și 1939.

Bunăstare. Abundență. Vacanțe plătite, cremele care înnegresc pielea, excursiile, automobilele, aperitivele. Aperitivele, grevele, vacanțele. Pînă la sațietate. Monotone. Dinainte știute. Și să nu li se spună adevăruri neplăcute. Și să fie lăsați în pace. Asta vor.

Andie Suares: interesant e Ignățiu de Loyola, adică interesante sunt problemele sufletului și spiritului, interesantă e morala, e problema relațiilor dintre om și dumnezeire, tot ceea ce nu este și ar putea fi, neașteptatul, surpriza, amarul, dulceața.

„N-au nici de doi bani idei nobile în cap. Trupuri fără suflet. Totul nu-i decît în haine și-n formele vieții materiale. Sufletul e lipsă; spiritul e un fel de papagal incoerent, uzinatîn două miliarde exemplare; trāncănește în cușca materiei sub privirea lui Vaucanson. Și marele oftat fierbinte al lui Loyola se ridică din acest haos: «La ce bun să ai totul, dacă n-ai suflet?»”

Întocmai, da, lumea hedonistă și indiferentă, lumea lui *je m'en fous*, universul lui ce-mi pasă mie, îndeosebi asta e: plictisitoare și sterilă. Dacă-i vorba așa, orice călugăr augustin din Libia – o recunoaște unul ca Ludwig Lewinsohn – e mai viu decît un întreg cartier de sportivi din New York. Iar viciul e și el dezolant și neschimbător; și, vai, constată Flaubert, nu-i mai rodnic decît virtutea.

⁴⁸ „ajutorul îl urmează pe cel important” (lat.).

Biciuitoare, antrenante, deschizătoare de perspective și ferestre sunt cele ale gândului, ale jertfei, ale orbecăirii după adevăr.

Je m'en fous. Nu-mi pasă, nu mă sinchisesc, mă doare-n cot. Țara lui Pernod-Vodă. Asta le era deviza: *et un Pernod pour Arthur*⁴⁹. Îi durea în cot, ceva mai jos, de vecini, de părinți, de țara lor, de ieri și de mâine, de Dumnezeu, de orice, erau sătui, plictisiți, morți. N-au fost învinși, Dumnezeu mi-este martor, iar învingătorii lor n-au avut nici un merit: așteptau – singurul lor sentiment treaz – să fie, în sfârșit, liberați de povara libertății.

Ironia își ia revanșa: la capătul inteligenței lucide stă nerozia oarbă și suprarafinamentul dă în gropi. Iar eu mergând pe străzi: totul e Dumnezeu, eroismul e totul. De aici țîșnește izvorul farmecului și al interesului pentru viață, flacăra. Morala, cea batjocorită, e poezia vieții îmbuibarea și frica: mai retrograd nici că poate fi; mai sufocant; obloanele sunt trase, istoria și avîntul încremenesc.

Merg la operă pentru *subiect*, delicații de ei. *Après moi le déluge*⁵⁰ acum cred că s-a spus; dar nu de Ludovic al XV-lea, au spus-o *toți!*

– Desigur că budismul, jainismul, zenul, antropo- și teosofia etc. sunt mai ușoare decît e creștinismul. În creștinism Domnul e mereu prezent, dar nu impietează nici o clipă asupra absolutei noastre libertăți. Stă la ușă și bate. Nu intră nechemat. Iar înainte de a da, întreabă: crezi tu că pot? Nu întreabă dacă solicitantul e vrednic de a primi, ci dacă e liber de a crede. Și de răspuns răspunde tot pe măsura libertății: fie ție după credința ta.

Creștinismul e cel mai aproape de legea fundamentală a universului: lege care poate fi denumită a contradicției (*coincidentia oppositorum*), a paradoxului, a dialecticii, a bipolarității simultane. Cred, ajută necredinței mele.

– Brice Parain: libertatea provine din incertitudine. Nevoia noastră occidentală de libertate, caracteristica noastră esențială, vine de la incertitudine.

Totul, pentru noi, este cum să evadăm din camera închisă și din infernul dialecticii.

Dacă universul nu-i decît o pulsație ritmică de expansiune și contractare (la o perioadă de optzeci de miliarde de ani?), atunci e un coșmar.

Coșmar serios, nu teoretic, de vreme ce doctrina care și-a făcut din dialectică un crez, după ce a constatat legea o proclamă totuși trecătoare și o

⁴⁹ Cf. p. 72.

⁵⁰ „După mine potopul” (fr.).

desființează în societatea fără clase. A fost și nu mai e. Iar cine se-ndoiește, la pîrnaie.

Dialectica e infernul. Universul ritmat e coșmarul. Numai că (Hausherr) Dumnezeu nu-i infinitul. Infinitul e un aspect al universului creat. Dumnezeu, persoană, e altceva: e adevărul.

Temei de nădejde.

1969

- Există o singură artă creștină, care nu-i nici gotică, nici romantică, nici barocă, arta de a purta crucea (Franz von Baader).

Problema răului în lume: prima întrebare-încuietore pe care ți-o pun cei ce se miră că poți crede.

Nu există explicație concludentă, răspuns categoric.

Dintre toate, cel mai coerent răspuns mi se pare cel dat de postoiievski, însușit de Pavel Evdokimov:

Dumnezeu a creat lumea inocentă, fără de rău. Dar pe om l-a creat liber, adică liber de a crea răul, de a-l introduce în lume. Acesta e *riscui* pe care și l-a luat Dumnezeu prin actul creațiunii, riscul divin asupra căruia stăruie (aș zicefpe drept cuvînt) Losski în teologia apofatică. Omul a trecut de la ideea de rău, de la posibilitatea răului (știut de Dumnezeu ca virtualitate) la înfăptuirea răului.

(Nu înseamnă că răul a preexistat la Dumnezeu, altfel decît 0 ca opus al lui 1 în orice sistem binar; de vreme ce se poate ceva, se poate și cazul contrariului acelui ceva, adică lipsa lui: *flip-flop*. Relația dintre rău și bine nu implică preexistenta răului la Dumnezeu altfel decît 0 e implicat de 1, negativul de pozitiv, neființa de ființă).

Introducerea răului în lume, ca principiu activ, este un *act de creație*, analog actului divin. Satana îl ispitea pe Adam șoptindu-i: „veți fi ca Dumnezeu”. Grăind astfel Satana nu a mințit pe de-a-ntregul: făptura, timp de o clipă, a devenit divină; a *creat* paralel cu divinitatea: răul. Care a contaminat lumea.

Ceea ce și explică de ce singurul lucru pe care l-a dus Isus de pe pămînt în cer sunt stigmatetele.

– Manicheiștii, precizează Rene Nelli, nu susțin că există doi dumnezei egali: unul al binelui și luminii, altul al răului și întunericului. Asta ar fi, zice, o prea gogonată prostie: Manicheismul (Nelli îl tratează sub forma sa catară)

susține altceva: că prin însuși faptul creației, al trecerii de la neant la ființă se declanșează forțe pînă atunci latente, virtuale. Forțele răului ar fi un fel de inevitabile *reziduurile* creației, un produs de sinteză; în fond, *la part du diable*⁵¹. (Diavolul, în orice trecere de la unitate la binar, fiind zero).

Dostoievski și Evdokimov: răul nu e o consecință necesară – cîtul infinit al unei împărțiri infinite – ci un act liber al omului.

Ruperea, oricum, s-a produs prin trecerea de la unul la doi, la bipolaritate, la dialectică. Sistemele antagoniste ale lui Ștefan Lupașcu nu sunt și ele expresia oricărui sistem binar?

– „Dați deci Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu” (*Matei 22,21; Marcu 12,17; Luca 20,25*).

Fraza e clară și regimurile totalitare, adăugîndu-i și *Rom 13*, cer credincioșilor să le dea ascultare și respect. Iar mulți creștini, care-și confundă religia cu prostia, sar și ei să le aprobe: „e text!”

Numai că nu citesc atent. Dăm Cezarului – se tălmăcește: Statului – ce este al său, dacă e în adevăr stat și se poartă în consecință. Cînd statul (Cezar) se îndeletnicește cu ale lui, cu întreținerea drumurilor, menținerea ordinii, canalizări, transporturi, apărarea țării, administrație și împărțirea dreptății, i se cuvine respectul și tot ce este al său: impozitul, serviciul militar, civismul. Atunci însă cînd Statul nu mai e Cezar ci Mamona, cînd regele se preface în *medicine-man* și puterea civilă în ideologie, cînd cere adeziunea sufletească, recunoașterea supremației sale spirituale, aservirea conștiinței și procedează la „spălarea creierului”, cînd fericirea statală devine model unic și obligatoriu, nu se mai aplică regula stabilită de Mîntuitor, deoarece nu mai este îndeplinită una din condițiile obligativității contractului: identitatea părților (lui Cezar i s-a substituit Mamona). Mîntuitorul nu numai că n-a spus să dăm lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu și lui Mamona ce este al lui Mamona, ci dimpotrivă (*Matei 6,24; Luca 16,13*) a stabilit că nu poți sluji și lui Mamona și lui Dumnezeu. Cînd pe scaunul de domnie lumească stă un Cezar, îndemînarea nu este interzisă și Biserica, de-a lungul veacurilor, și-a avut politica ei. Dar cînd politica încapă în mîinile Celuilalt, se aplică regula vaselor engleze care făceau piraterie sub pavilion străin: deîndată ce bastimentul inamic deschidea focul, era înălțat steagul național. Cezarului, cele cuvenite. Cu Mamona nici o legătură, oricît de mică – *nici asupra punctelor comune*. Lui Mamona numai blestemele din moliftele Sfîntului Vasile cel Mare.

(Diavolul: să încheiem un pact. – Nu. – Atunci hai să semnăm un document prin care recunoaștem și tu și eu că doi plus doi fac patru. – Nu. – De ce? Nu admiți că doi și cu doi fac patru? De ce n-ai subscrie un adevăr

⁵¹„partea diavolului” (fr.).

incontestabil? – Nu-mi pun semnătura alături de a ta nici pentru a recunoaște că există Dumnezeu).

– Când se produce conflict între porunca divină (sau dreptul natural) și porunca omenească (legea pozitivă) nu încapе îndoială pentru un creștin.

Dar creștinul, ca și Hamlet, e îndreptățit să nu voiască a-și pierde viața. Va încerca deci să găsească o soluție pentru a nu călca porunca divină și nici a muri. Soluții, în general, se găsesc, și nu toate sunt neapărat dezonorante.

Cînd regele Eduard al VII-lea al Angliei a cerut să fie scos din formula de jurămînt pasajul potrivit cetățenilor catolici, i s-a răspuns că formula nu poate fi modificată și toate stăruințele regale au fost respectuos respinse. Regele totuși era hotărît să nu-și jignească o parte din supuși. A rostit jurămîntul așa cum i se prezentase, iar în dreptul pasajului cu pricina a fost apucat de o violentă criză de tuse. După aceea a rostit jurămîntul în continuare, pasajul anti-catolic fiind reprezentat prin respectiva tuse.

Creștinismul ne cheamă nu numai la oarbă supunere, ci și la toleranță, înțelepciune, dreaptă socotință și inteligență, așa încît soluția lui Eduard al VII-lea a fost creștină. Dacă însă, la nevoie și la adicăteala, nu mai există scăpare, orice iscusință este exclusă: arborăm pavilionul național, ne vindem haina și cumpărăm sabie, ne așternem de moarte, înfruntăm primejdia.

Altfel trăim, dar triști – și cu insomnii, vorba tatei.

– Dramaturgul francez Paul Hervieu era un om ambițios, plin de ironie și de simț practic. Totuși, arată F. Vanderem care l-a cunoscut bine, cînd i se părea că are de îndeplinit o datorie, ironia, simțul practic și ambiția piereau ca prin farmec. Asculta *militărește*, fără a se mai gîndi la interesul personal. Omul de lume devenea erou. Frații Jerome și Jean Tharaud: Singurul lucru important, orice ai face, este de a fi mereu erou.

– Marele merit al ordinelor monahale în catolicism – fiecare cu accentul pe altă preocupare sau formă de vădire a dragostei – este de a fi recunoscut pluralitatea stilurilor. Fiecare își manifestă credința potrivit cu *personalitatea* sa.

Nu există nici un stil obligator.

Ana e o creștină dintr-o bucată, dar greșit crede că numai stilul ei - neîntreruptul suris serafic, gesturile onctuoase și mîinile împreunate, vorbele exclusiv cucernice - are putere de circulație.

La *Pateric* clar de tot: nici chiar stilul de viață creștină al unui mare pustnic din Tebaida nu este incomparabil și inimitabil: stilul de viață al unui oarecare biet cismar din Alexandria, om însurat și tată de copii, poate fi deasupra celui practicat de însuși Sf. Antonie, marele nevoitor.

Iunie 1968

Nu pot rezista ispitei de a-mi repeta, de a-mi înșirui, bucurându-mi sufletul și mintea, colecția mea de paradoxe despre care sunt convins că duc toate către Cristos. Un fel de litanie, de *via dolorosa* analectică, dar plină de încântări

Luther: Hier stehe Ich. Ich kann nicht anders. Gott helfe mir. Amen

Salvador Dali: Singura diferență dintre un nebun și mine este că eu nu sunt nebun. (Frază evanghelic de ameteitoare, pauliniană).

Kierkegaard: Contrariul păcatului nu este virtutea, contrariul păcatului este libertatea. (Cea mai puternică rostire omenească. Vine *imediat* după Evangheli).

Thomas Moore. I trust I make myself obscure. Adevărata dovadă a prieteniei și încrederii: Cristos vorbind ucenicilor săi, la sfârșit, *ca unoi prieteni*, devine din ce în ce mai obscur. (Pe măsură ce ai de spus lucruri mai însemnate, pe măsură ce te încredințezi mai deplin și te mărturisești mai nereticent trebuie să devii mai greu de înțeles și să te exprimi mai paradoxal).

Adaog listei una din lozincile revoluției franceze din mai, luna trecută: „Fiți realiști, cereți imposibilul”. (Probabil că nici nu și-au dat seama cât de claudeliană și de strict creștină e lozinca).

Și, iarăși, mereu, neîncetat: *Marcu 9,24*. Dacă „Iubește pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău, din tot cugetul tău, și din toată puterea ta” poate fi rezumatul Legii - *Matei 22,37; Marcu 12,30; Luca 10,27* -; apoi „Cred, Doamne! Ajută necredinței mele” îmi pare a fi - cum să spun? - taina cea mai de taină a învățaturii creștine, noua învățătură, și într-un anume fel pecetea darului Duhului sfânt.

Jilava, camera 18, martie 1960

Din toate câte știu toți aici, din câte aud, din câte se citează nimic nu cred că poate sta alături de „Nici eu nu te osîndesc”, de „Mare e credința ta, femeie”, de „Cred, Doamne! Ajută necredinței mele”. Fiecare e de ajuns pentru a

mărturisi caracterul supraomenesc al Evangheliilor; din fiecare fenomen ce contribuie la alcătuirea acestor fraze *strigă* divinul.

Gherla, februarie 1963

Îndelung chinuit de cea mai buclucașă boală într-o celulă aglomerată unde se află o singură tinetă: diareea.

(Și la Securitate: interdicția de a merge la veceu în cursul interogatoriului, ceasuri multe de-a rîndul; anchetatorii, ei, lucrau cu schimbul.)

Două feluri de suferințe: pe de o parte crucea; pe de alta cununa de spini, palmele, scuipatul, biciuirea, hlamida roșie. Altfel spus: durerea și batjocura.

Sunt parcă vieți ce se deapănă sub semnul tragediei și altele sub semnul batjocurei.

Primele cuprind catastrofe mărețe, dileme, nicicînd înjositoare; un aer clasic le învăluie. Celelalte au parte nu atît de suferințe cît de belele, necazuri, complicate neajunsuri. În categoria întîi boalele vor fi: afecțiunile cardiace, tuberculoza, cancerul. Cealaltă duce lipsă de morți fulgerătoare, de accidente fatale, în ea mișună interminabilele înjosiri cronice: trînji, furuncule, varice, colită, scurgeri, eczeme, urcioare, bube, viermi intestinali. În loc de medicamente radicale, oblojeli; în loc de aspre dureri, stăruitoare sîcîieli. Într-o parte: dușmăanii și violențe. În cealaltă: perfidii, chemări în judecată, șantaj. Ura și răcnetul durerii; disprețul și văicăreala extenuării.

Proverbul francez: diavolul e un obsedat, lovește mereu în același loc. Pentru că știe ce face: 1) monotomia agravează suferința. Sistemul fourierist al fluturării de la o muncă la alta ar duce și în cazul durerilor la o alinare; 2) monotomia exasperează pînă și cele mai bune intenții, obosește compătimirea, iscă sila.

Calvarul crucii s-a *descompus*, ca prisma cromatică: din el izvorăsc ambele mari ape ale încercării: tragicul, derîderea.

Să ne rugăm a primi harul curajului ori harul răbdării, adică pe cel mai adecvat cîmpului de luptă pe care avem a face față răului și modului de provocare ales de Adversar.

BUGHI MAMBO RAG

... Glycophylusa, Platitera, Hodrigita, Vlahiternise... Dar explicația pe care o dă Nandriș picturii exterioare e mai legată de filosof ia greacă, de Platon și Plotin... Mă întîlnesc în 54, tocmai ieșisem de la Canal, cu Demostene Botez,

citisem întâmplător, nu știu cum, o poezie a lui în „Contemporanul”, începea așa: *În grădina țării mele a sădit un rus un pom...* Comandantul suprem era generalul Cerbacev, dar comandantul armatei a IX-a era generalul Tarakanov... Și se termina: *pomul libertății-i zice...* Madame Tarakanova, la cincizeci de ani, era o femeie încă foarte frumoasă și avea bijuterii splendide, foarte *grande dame*... Și Turcii oranți, nu merg spre iad, se mîntuie poate și ei de vreme ce se roagă... Îmi dă bună ziua, dar eu: am stat patru ani la umbra pomului dumitale și am gustat din libertatea lui, așa că nu te mai cunosc. ..îi spune Demetrios lui Marcelius...

1965, toamna

Într-o marți seara, la catedrala Sf. Iosif, slujba sfântului Anton. Când ies, trec în clădirea cea mare de alături, urc scări înalte și dau de coridoare lungi și curate, cu mulțime de uși. Nu pare a fi nimeni în clădire, atît e totul de liniștit. După ce, oarecare timp, cutreier astfel întinderile, dau de cineva de-al casei, care mă îndrumază și aflu camera unde locuiește fostul meu profesor de franceză, Iosif Frollo, catolic fervent, bănuit de a fi *jésuite a robe courte*⁵². De la iezuiți, așa cum și-i închipuie prejudecata populară, luase oare obiceiul de a-și freca mîinile, zîbind?

Prejudecata populară judecă după imagini stereotipe - ca cele de la Epinal - și nu știe că iezuiții au constituit mereu aripa liberală și progresistă a bisericii catolice; că au predat și pus în circulație științele pozitive, că predilecția lor a fost înspre matematici și astronomie, că în discuția polemică asupra grației au luat partea concepției celei mai îngăduitoare pentru om (strășnicia au susținut-o jansenistii); că l-au *sustinut* pe Galileu în timpul procesului său - acuzatorii erau dominicanii, nu ei! - aplicînd teoria probabilității - creatorii căreia sunt - și propunînd în mod foarte rațional ca sistemul lui Galileu să fie considerat ca o ipoteză științifică.

Atunci cînd Henri Poincare va ajunge să scrie în *Știința și Ipoteza* că este „mai comod” a zice că pămîntul se învîrtește în jurul soarelui decît că soarele se învîrtește în jurul pămîntului, cînd se va dovedi mișcarea generală a tuturor corpurilor și sistemelor cerești unele în jurul altora, cînd fizica relativității va hotărî că între mișcări nu se pot stabili relații concepute pe dependență decît în funcție de puncte fixe de referință - relative și ele -, cînd filosofia existențialistă, prin Camus, va recunoaște că în fond problema pusă de Galileu și Copernic e un fleac pentru că adevăratele preocupări majore ale omului gînditor sunt altele: ce e viața? ce-i omul? de ce există durerea? cum ajungem la fericire? s-a văzut că iezuiții nu greșiseră mult și nu se pripiseră.

⁵² „iezuit cu roba scurtă” (fr.).

Îl găsesc pe fostul meu profesor într-o încăpere lunguiață, cu aspect de cameră de pensiune bunicică și modestă; e în pat, bolnav, dar obrajii îi sunt rumeni și ochii senini.

Își aduce cu greu aminte de mine, apoi se bucură izbutind să mă situeze în șirul generațiilor de elevi și-l ajut să refacă o parte a componenței clasei.

Se bucură și mai mult când îi mărturisesc (de aceea venisem, îmi păru o datorie, un fel de proiectare a unei fericiri prezente asupra unui trecut plin de farmec) că m-am botezat în închisoare (pe unde a trecut și el). Dar vezi, îmi spune, acolo a fost ușor, greu e aici. Roagă-te, acum, să-ți păstrezi credința.

Îl îngrijește o doamnă în vîrstă, care-mi aduce dulceață.

Deși înțeleg că profesorul e bătrîn și bolnav, nu-i desprind nimic ostenit sau blazat pe față.

Cînd dau să plec și sunt la ușă, mă oprește și-mi repetă:

Nu uita, acolo era ușor, greu e aici, acum. Fii cu băgare de seamă dacă vrei să nu pierzi ce ai primit: Roagă-te mult.

Da. Din ceasul liberării am putut constata din plin cîtă dreptate au teologii catolici făcînd deosebirea dintre grația suficientă și grația eficace și declarînd că aceasta din urmă ne este necesară clipă de clipă spre a nu cădea; le este necesară chiar celor înaintați în virtute, chiar sfinților (se roagă și ei pentru iertarea păcatelor, nu *humiliter ci veracitei*), darmita nouă! Sfîntul Filip Neri: Ține-mă Doamne, de urechi, că altfel te vînd ca Iuda.

Acolo, Cristos mereu prezent (și nu mereu cum îl vedea Gyr: „Ce trist era Christ”) și grația eficace lucrătoare, fără pauză.

După șocul botezului și tensiunea închisorii urmează însă ca neofitul ce sunt să nu uite că trebuie să se considere drept o mașină cu *feed back*, adică singur să-și întrețină arderea în temeiul materialului combustibil inițial. Bateria e încărcată pe viață. Dar funcționarea cere autosupraveghere, auto-reglare, ca să poată avea loc nu numai în poziție de încîntare și entuziasm; ci și la rece. în clipele cînd nu se mai aude *muzica neîntreruptă* de care vorbea Charles Du Bos.

Sus e neîntreruptă. Aici însă, trebuie să putem și fără acompaniament muzical.

(Să-l parafrazez pe Valery? *Il faut tenter de croire*⁵³).

⁵³ „Trebuie să încercăm a crede” (fr.).

– Rezumat al unui discurs ținut colegilor de cameră de la Aiud, după masa de seară, în apăsătorul interval pînă la stingere.

Cine vrea să înțeleagă ceva din esențele regimului care ne găzduiește aici trebuie să facă apel la patru oameni de seamă – patru, ca *The three just men of Cordova* ai lui Edgar Wallace și *Cei trei mușchetari* ai lui Alexandre Dumas.

Ei sunt:

Andersen cu povestea lui despre regele gol. Toată lumea vede, știe că regele e gol, dar nimeni n-o poate spune. Nimeni nu poate spune că doi plus doi fac patru. Cu încetul lumea se obișnuiește, se resemnează – și-i devine cu totul indiferent dacă e sau nu e gol. Cît despre copilul care în povestirea lui Andersen strigă adevărul, în comunism *el* e cel mai condiționat, prudent și grijuliu să nu vorbească ce nu trebuie.

Jules Verne și romanul rachetei lansată spre lună. Racheta nu ajunge pînă la țintă și se transformă în satelit al ei.

Fantezia lui Jules Verne exprimă tragedia comunismului: pornind de la ideea că scopul scuză mijloacele, uită pe drum de scop și prefăce mijloacele teroriste (menite a fi temporare) în scop și instituție.

Koestlera pus problema în *întunecime la amiază* iar *Victimele datoriei* de *Eugen Ionescu* prin scena finală (*avalez, mastiquez...*) redă cu formidabil simț dramatic tragedia: toți stau în jurul mesei rotunde – agenți, suspecti, binefăcători, complici – și-și aruncă unul altuia bucățile de piine, se chinuiesc fără a mai ști de ce, habar nemaiaivînd de scop. Cercul e perfect, egalitatea e neștirbită, hora se învîrtește demential la nesfîrșit.

Joc și eu; strig: *înghite, mestecă, îngHITE, mestecă...*, din ce în ce mai tare și mai repede – ca în *Bolero*-ul lui Ravel revăzut de Toscanini. Și impresionez. Teatrul acesta improvizat, cu un singur actor în lipsă de altul și cu o piesă inedită, îi distrează pe colegii mei.

Rostovțev, marele istoric al antichității, explică decadența imperiului roman în secolul al II-lea prin ajungerea la conducere a păturilor militare, adică, de fapt, a țăranilor: oameni foarte neștiutori, îngroziți de răspundere. Spre a rezolva grelele probleme ce li se pun în față, merg la soluțiile cele *mai comode* pentru ei (morală producătorului, le va denumi mai târziu, propovăduindu-le, spre nenorocirea omenirii, Georges Sorel) și mai accesibile minților lor simple. Exemplu: ce să ne batem noi capul cu urmărirea impozitelor, fiecare unde e acolo să fie ținut, la locul lui! Vom ști de unde să-l luăm. Astfel încasarea impozitelor devine *mai ușoară* și tot astfel mijesc zorii noii lumi medievale întemeiată pe colonat.

Edgar Wallace: într-unui din romane, șeful bandei, Tod Haydn (*Two o'clock Tod*) distribuie rolurile: unul o va face pe lordul, altul o va face pe secretarul, altul pe bătrînul valet, alta pe frumoasa fiică a lordului... (E vorba de captarea unui bogat moștenitor venit din Australia). Și ca treaba să nu se încurce și nu cumva impostorii să se trădeze, Tod îi silește să-și joace rolurile „în continuare”, să-și vorbească limbajul convențional *chiar cînd sunt singuri, iară* de viitoarea victimă.

Așa ajung și terorizații și reeducații să discute între ei ca și cum mereu ar fi de față un agent al Securității. Pe urmă nu mai e nevoie nici de turnător, nici de autocenzură: fiecare își asumă rolul „în continuare”, instinctiv, automat. Reflexul pavlovian e obținut.

Efectul e pirandellian. Și ce importanță mai are dacă lordul e lord cu adevărat, de vreme ce totul se petrece *ca și cum ar fi*. Pseudomorfoze.

– Deși îmi dau seama că vin în contradicție cu spusele Apostolului (1Cor 6,18-19: „Fugiți de desfrînare! Orice păcat pe care-l va săvîrși omul este în afară de trup. Cine se dedă însă desfrînării păcătuiește în însuși trupul său. Sau nu știți că trupul vostru este templu al Duhului Sfînt care este în voi, pe care-l aveți de la Dumnezeu și că voi nu sunteți ai voștri?”), pentru care păcatul trupesc este *cel mai compromițător și angajează complet* persoana umană, cred că păcatul supărării și al enervării este mult mai grav. Insul care, într-un magazin, în autobuz sau în tramvai, ori la birou ori la o coadă se enervează și se răstește, insultă și-și iese din fire, nu numai că se dă în urît spectacol, dar se și rupe cu totul de Dumnezeu. Cred că în toate bordelurile Parisului, Hamburgului și Singaporelui, ba în toate localurile de pierzanie ale tuturor porturilor și metropolele lumii, în ocnele Guyannei, în temnițele de la Sing-Sing și Dartmoor păcatele săvîrși te nu strigă mai disonant și mai jalnic la cer decît icnirile, certurile din senin și insultele gratuite proferate, cu o ură vitriolată, de arțăgoși și îmbufnați. (Crimele, furturile, depravările au o oarecare legătură cu nedreptățile și complicațiile lumii, harța însă nu).

Supărările acestea – pe care nici nu le luăm în seamă, deși dacă ne ciocnim de ele ne ustură ca un corosiv – nu sunt de fapt simple supărări, ci dezvăluri ale unei stări sufletești de neîmpăcată opoziție cu lumea creată de Dumnezeu; ale unei îndărătnice și imense îndepărtări de la recunoașterea deșertăciunii celor lumești. Dintr-odată cel din urmă fleac ia proporții și prinde vîlvătăi și pune în cumpănă toată măreția facerii și toată bucuria de a trăi. Omul e ancorat în diabolism, prins în nisipul mișcător al miniei gratuite. Vicleanul, aici, cu adevărat își merită numele, cîștigă sută la sută și fără nici un efort.

Dar vorbele! vorbele acelea la nivel de mușcătură de cîine ce se repede pe furiș, la nivel de lătrături chelălăite și colți arătați de dincolo de gard; care desigur nu stau în corelație cu involuntara îmbrîncire sau cotul atins în

treacăt, ci sunt însăși vărsătura Satanei. Tocmai contrariul supărăciosului îl prezintă sf. apostol *Iacob* (3,23) drept pildă de urmat: „Pentru că toți greșim în multe chipuri și dacă nu greșește cineva un cuvânt acela este bărbat desăvârșit, în stare să se înfrineze în întregime”.

De grele păcate avem prilej a ne înfiora, pentru mine nici unul nu-mi pare mai *străin* de afirmația că *împărăția mea nu este din lumea aceasta* decât turbarea verbală a nervosului din autobuz.

– Soluția descărcării prin insulte în autobuz e meschină și e și lașă Pentru că-i fără risc. Dacă un om, cu adevărat, nu crede în Dumnezeu, e bine să meargă pînă la capătul convingerii lui, ca Ivan Karamazov, și și omoare tatăl, direct sau printr-un Smerdiakov. Da, e mai bine să comiți o crimă, și să te lepezi formal de Cristos și să treci la păgînism (printre păgîni, spune Chesterton, au fost oameni admirabili, iar Iulian Apostatul ca persoană se arată ireproșabil): e mai cinstit. Și-mi vine a crede – întemeiat pe *Luca* 16 – că Dumnezeu se va uita cu mai puțină mirare la un apostat, un ucigaș sau un hoț decât la cel care-l trădează în obscuritatea sudălmilor și ocărilor improșcate într-o aglomerație.

- Gravitatea păcatului trupesc provine de fapt din ceea ce nu e trupesc. Denis de Rougemont: Dacă sexualitatea ar putea rămîne pură, adică pur animalică, întocmai ca celelalte funcțiuni ale corpului, Dracul nu s-ar preocupa de ea.

1952-1959

Dumnezeu fiind infinit, căile prin care ne apropiem de El sunt de asemeni infinite, și deosebirea lor nu-i cu puțință fiindcă ține de insolubila problemă a relațiilor dintre n corpuri.

În această infinitate de căi sunt – ca și pe hărțile geografice – unele mai accentuate sau mai colorate și care se întîmplă să poarte și nume de persoane. Pe al oxfordianului irlandez care mi-a vestit botezul, nu l-am reținut. Dar sunt alte trei pe care le socotesc legate de minunea încreștinării mele, transpunînd în termeni mie accesibili lucrarea harului.

I-am cunoscut pe Virgil Când. și Paul. Sim. prin Tr.

Paul – ea îi zicea Pavlic – lucra la biblioteca Institutului de istorie, într-o cămăruță mobilată cu un singur birou, un scaun și un dulap; fereastra mare, disproporționată în raport cu dimensiunile odăii, răspundea înspre copacii stufoși dintre șoseaua Kiselev și bulevardul Jianu. Alături, despărțită de cămăruță printr-un antreiaș, era sala de lectură a bibliotecii Institutului.

Domnea acolo o liniște deplină și binefăcătoare, cu totul rară în vuietul și zarva, în panica și hăituiala anilor 50, care în București însemnau pentru alții dintre locuitori: evacuări din case, cozi începînd de cu noapte, alergături fără sfîrșit și fără noimă la sediile Oficiului de închiriere, inutile strădanii de a găsi un post, drumuri de la un serviciu de cadre la altul (orele de audiență fiind în general de la două la trei, iar cele pentru pîndirea șefilor la oficiile de închiriere între patru și cinci dimineața), autobiografii pe zeci de pagini, referințe, retrairi ale trimiterii de la Ana la Caiafa (ce limpede le este dat oamenilor în suferință să refacă și să priceapă fiecare pas al calvarului) – și parcă nu le venea a crede că Ana și Caiafa erau dinainte înțeleși, lucrau în perfectă cîrdășie, aveau unul și același număr de telefon și că toate sculările în zori, toate actele, cozile, petițiile și sesizările erau de florile mărunții, de florile străvechiului pom al binelui și răului care acum dase-n pîrg ca niciodată rodind fructe veninoase toate. Pentru alții Bucureștii erau ascunderea, teama de scrisori, de vecini, de prieteni și dușmani, de noapte și de zi – ca-n blestemul lui Moisi la Deuteronom: O! de-ar veni seara! O! de-ar veni dimineața!

Acolo, în mica oază de liniște (și curățenie, era și un loc îngrijit, pe cînd străzile și casele pluteau în praf și paragină), Paul Sim. mi-a încredințat, bătut la mașină pe foi subțiri, textul celor două volume ale *Spovedaniilor unui pelerin rus* în traducerea părintelui Chiricuță. Mi-a spus: „E o carte pe care o lași după primele pagini sau o citești pînă la capăt și te duce departe”.

Paul – cu trup de uriaș, zîmbet copilăros, glas domol și nimb de bunătate – era un tînăr istoric pe care-l atrăgeau toate epocile și toate culturile. Pe Virgil Când. – scund, subțire, cu ochelari, glas înalt, priviri sfredelitoare și gesturi iuți – aceeași vastă cultură nu-i dase voie să hoinărească mult; îl reținea îndeosebi sfertul balcanic și bizantin al cadranului românesc. Ca și Paul Sim., Duțu și alți cîțiva tineri din jurul lui Mihai Avramescu, cercetători fideli ai după-amiezilor și serilor de la Schitul Maicilor, studiasă – clandestin – teologia și-și luase diploma de licență paralel cu nenumărate altele.

De la el mi-au venit lecturi consacrate ortodoxiei sudice (Paul era mai puțin atonit și elin, la el predominau Paisie Velicovschi și un fel de incertă blîndețe slavă): icoanele bizantine (volumașul lui Duthuit îl considera primordial), Ioan Scărarul, Ioan Damaschin, Maxim Mărturisitorul, Grigore Pallama, Nicolae Cavașilla; mă îndemna totodată spre istoria imperiului româno-bulgar, spre *Getica* lui Pârvan, ba și proverbele lui Zâne. Dar mai presus de orice ținea la *Viețile Sfinților* care figurau în numeroase ediții printre cărțile lui; pe acestea îmi cerea să le adîncesc. între *Minee* și *Sinaxar*, lucrări despre iconografie și iconologie, am dibuit încet. (*Filocalia* mi-a dat-o Pavlic, în dar).

Virgil avea în camera lui din strada Popa-Tatu o bibliotecă vastă și prețioasă și-mi îngăduia să iau ce voiam dintr-însa. Totul îmi era permis, dar nu totul îmi era de folos, așa încît mă călăuzea, cu zîmbetul lui de intelectual erudit și rafinat, surprins și nițel jenat de preferințele mele vag mundane și

mondene, căci mă duceam la el nu numai atras de ortodoxie ci și ahtiat de lecturi, ca la o bibliotecă de împrumut Virgil dovedea și o fermitate, ca de duhovnic, luată poate și de la numeroșii lui Prieteni călugări; peste unii (se furișau discret) dădeam când sosea timpul schimbării volumelor.

Tanti Viorica era sora mai mare – văduvă și lovită de viață – a colegei mele de birou, Marta Const. (Marta era întruchiparea veseliei, optimismului, un fel de Olguța, mai reținută poate, atrasă de pozne și de pisici; mai copilăroasă decât mine chiar, își făcea mustăți de hîrtie recomanda: sipică cu stumeți, sau în variante: pisifică cu frispeți, fizdrugă cu zdrubeți sau bizigă cu buzdăți. Estimp locuia într-o mansardă fără sobă, își întreținea mama bolnavă, își ajuta sora și se zbătea să afle în care închisoare fusese dus logodnicul ei). Trecusem și eu, de când mă înglobase marea epurare a baroului, în 1948, prin numeroase locuri de muncă unde nu prindeam cheag; curînd serviciile de cadre îmi treceau la dosar mențiunea „dușmănos” ori „nu prezintă încredere” ori „mai rău decât un legionar” (asta a fost formula preferată de șefii de cadre evrei și avea să fie de mare folos anchetatorilor de la Securitate, și mai ales maiorului Jack Simon), ceea ce mă silea să reîncep a căuta o slujbă. (Am dat și de o femeie cumsecade, odată, șefă de cadre: te angajez, mi-a spus, orice ai fi, că te văd oropsit și am nevoie de un om cu ceva carte, dar îți pun o condiție, s-o știi: să nu-mi vii la serviciu în stare de ebrietate. În 1952 mi se îmfundă rău și mențiunea *cu totul necorespunzător* mă pune în situația de a nu mai fi angajat nicăieri).

S-a miluit de mine un membru de partid, șef de contencios al unui minister și m-am văzut registrator la arhivă. Marta era juris-consultă, prin Marta l-am cunoscut pe Ștefan Popescu și la Ștefan acasă, în grădină, am întîlnit-o pe Viorica. Logodnicul Martei, R-an (un Armean) și Fănică Popescu fuseseră comuniști din tinerețe scosese reviste, lipiseră manifeste. (Jos pălăria!) Țineau de grupul lui Pătrășcanu și primiseră cuvenita răsplată pentru entuziasmul lor. R-an era închis, iar Fănică trecea pe la domiciliu între două detenții: lovit de o tuberculoză osoasă, abia dacă putea să umble. Căsuța lui vagon din strada Parfumului, plină de cărți, ziare, tablouri, reproduceri, cărți poștale ilustrate, fotografiile, statuete și discuri, cu mobile de stil disparate și toate acele nimicuri de bună calitate care-și revelează stăpînul drept altceva decât un om oarecare, te fermeca. În grădină erau o boltă de viță, straturi de ceapă și roșii, flori cu grijă întreținute, o droaie de pisici (multe, născute prin beciuri, în stare de sălbăticie) și o cățea neagră, grasă, flocoasă, cu numele de Smaranda... Un mic rai.

Ștefan, fiu de frizer din strada Carol, copil teribil care-și amărise părintele cu politica și revoluția, mîncător de cărți, scriitor el însuși, bețiv, bețiv pasionat nu de băutură ci de tipărituri, idealuri și idei, începuse a bănuși în pușcărie (cea dintîi) existența unui Dumnezeu. Era totuși rezervat în privința aceasta și se mîrginea la unele aluzii. Viorica însă își manifesta fătîș evlavie. Mi-a ghicit acele gînduri pe care nici eu nu le deslușeam? Oricum, mi-a fost de mare ajutor. Altfel decât Paul Sim. și Virgil Când. Nu prin lecturi.

Ei îi datorez că în toți acei ani mohorîți și agitați – în care clipele și orele treceau infernal de încet iar golul săptămînilor și lunilor mai repede ca vîntul - nu mi-am pierdut vremea toată pe la cozi, la spațiul locativ (fusesem alungat de două ori din casă), la raion, la cadre, la ghișete... M-a dus pe la biserici, pe la mai toate. Le știa ca nimeni alta, așa cum unele cucoane știu cofetăriile și băcăniile ori boiangeriile; cunoștea în parte pe toți preoții, felul lor de a sluji, meritele și cusururile lor, dacă era mai bine să mergi la vecernie, la maslu ori la liturghie în cutare loc, dacă predica era mai duioasă, mai savantă ori mai lungă aici ori acolo.

Am mers cu dînsa la vecernia de sîmbătă la mînăstirea Plumbuita, cu tramvaiul 1, și l-am cunoscut pe starețul Sofian; am urcat treptele strimte ale bisericii Bucur, printre flori, să-l auzim pe părintele Alexe, și dealul Patriarhiei în ziua de 27 Octombrie, dimineața devreme, la scoaterea moaștelor Sfîntului Dumitru Basarabov; am făcut învierea la Mihai Vodă în curtea Arhivelor Statului (te-ai fi crezut la Sienna), la Sfîntii Voievozi în Griviței, la Catedrala Neamului, atît de încăpătoarea clădire din spatele Arcului de Triumf – și căreia unii îi spun greșit mînăstirea Cașin, după numele stației, deși poartă hramul Sfîntii Arhangheli (sau Voievozi că e tot una); am ascultat liturghii mărețe la Sf. Spiridon ori la Domnița Bălașa, în basilici mari ca în piața Vergului ori la podul Sf. Elefterie; am intrat, plecîndu-ne capetele, în miniatura de biserică de pe chei, zisă Sf. Spiridon vechi, cea cu inscripție în limba siriacă; am văzut-o pe Viorica închinîndu-se la icoana Sfîntei Varvara în biserica Enei, la cea făcătoare de minuni, a Maicii Domnului, din biserica Icoanei sau la cea din Olteni; ba am ajuns și în cartiere depărtate, în Fundenii copilăriei mele, pe strada Mărțișor lîngă Arghezi, în Ferentari, la Ghica-Tei; și-am revenit în centru, la biserica grecească din piața Pache, la pitită biserică a Doamnei printre magazinele de pe calea Victoriei (îmi vine a scrie: printre dughenele de pe Podul Mogoșoaiei), la capela Bibeștilor din strada Sapienței cu aspect de locaș de cult metodist - biserica Ortodoxă și Istoria Românilor mă furau deopotrivă, laolaltă. Pretutindeni o urmam pe Viorica, bucuros; odată am auzit-o pe Olga Greceanu comentînd Scriptura într-o după-amiază de Duminică, la Bucur: desigur că noi nu suntem criminali, tîlhari, furi... desigur... dar ca să ne putem numi *ai Lui* e de ajuns? E de ajuns să nu săvîrșim păcate mari? La asta ne mărginim? Și totuși cutezăm a ne împărtăși! Iar eu, nici măcar botezat, *simplu spectator*, înghițeam, ascultînd-o, o licoare cu slabe urme de otravă. Mergeam pretutindeni; frni făceam desigur și eu cruce; priveam; ascultam, mă rugam: zvicnit, nesigur, nedecis, încurcat. Dar nu ostenit, nu sătul.

Jilava, camera 24, 16 aprilie 1960

Mîine e prima zi de Paști. Pastile au fost calculate după *mîna lui Damaschin*. În celulă, spre seară, peste toți s-a lăsat amorțeala, nu se aude nici o șoaptă. (Ce mă, ați murit? ne strigă prin vizetă caraliul „Biserică”). Pe bănci, înghesuiți, deținuții - ca și ostașii din schița lui Brăescu, prinși de înviere în

căutarea străzii Stavropoleos – sunt duși cu gândurile departe – în timp și spațiu – de locul unde se află. Lîngă mine, V., nașul meu recent, vorbăreț de felul său, tace de mult.

Deodată îmi șoptește: dacă se va stinge lumina în seara asta, dar nu pentru cîteva clipe, ci dacă se va întrerupe curentul oarecare vreme – să știi că înseamnă că vom ieși înainte de termen. O voi stinge cu puterea ființei mele astrale.

Nu-i răspund.

Clipele pică indiferente, liniștea se adîncește, coboară o moțaiala ce izolează pe fiecare în ghemul visărilor, regretelor ori neroziilor sale proprii. După un interval destul de lung, brusc lumina se stinge. În pușcărie, evenimentul este extrem de rar. V., cu brațele încrucișate, cu trupul încordat, nu tresare, nu scoate o vorbă. Dar simt că e ca în transă. Întunericul durează mult de tot, pe coridoare se aud cișmele gardienilor în pas de alergare, și înjurături. Bănuim pe sub ușă dîrele de lumină ale felinarelor.

Cînd se aprinde iarăși becul, aproape de stingere, mă uit la V. să văd fața lui rotofeie, strălucitoare, inundată de calmă biruință.

Nu comentăm.

1931

Anetta, înainte de prînz. În cameră, o inundație de lumină. Vorbește repede: Să vezi, am ascultat ieri o placă la Germaine:

*S-a dus valsul d-altă dată
Shimmy, foxtrot și java...*

Așa trebuie să fi fost după 1920, nu? Femeia fatală distrugea fericirea casei, burghezul era nenorocit și nu se însura cu femeia iubită, ea pleca mai departe, indiferentă și rea, el mergea de rîpă, afară ploua, treceau trenurile în noapte, farurile se reflectau în picături, oamenii se sinucideau, hoții în frac săreau pe fereastră, fetele fugeau de-acasă, se jucau toți de-a lumea nouă... Vrei să mergem la șase la cinema? se dă un film cu William Powell și Myrna Loy.

Gherla, Paștele 1961

Încă de mult, Marinică P. ne-a spus lui Sile Cătălinoiu și mie că are, perfect cusute într-un colț de batistă, cîteva fărîme de împărtașanie, date lui cu vreo trei ani în urmă de părintele Ion Iovan, duhovnicul Vladimireștilor.

Am hotărît, cîteși trei, în lipsa unui preot în celulă, să ne grijim singuri. Vom ajuna sîmbăta și Duminica dimineată și vom păstra cîte ceva din mîncarea de sîmbătă, dacă se va putea. Sile, care a venit de curînd în celulă de la bucătărie, unde a stat vreo cîteva luni, are la dînsul o punguliță de plastic și într-însa cîțiva biscuiți uscați și opt bucățele de zahăr. Marinică știe la perfecție toate rugăciunile împărtășaniei.

Izbutim să punem de o parte felioarele de pîine care, în săptămîna aceea, ni se dau sîmbătă. Ajunăm, ne rugăm.

Duminică la prînz ne urcăm la etajul al patrulea unde e patul lui Sile. Ne așezăm turcește. Marinică recită pe îndelete întregul șirag al rugăciunilor. Apoi spunem fiecare: Cred Doamne și mărturisesc... și Luați mîncăți... De pe podul palmei cu grijă spălată înghițim fiecare cîte o firimitură de grijanie; firimiturile sunt de necrezut de mici, aproape invizibile. Apoi mîncăm cu mare poftă cartofii care în ziua aceea se nimeresc a fi fost, ca niciodată, curățați și oarecum fierți. Ronțăm biscuiții și zahărul. Marinică rostește rugăciunile de mulțumire.

După deșteptare, încercarea de a cînta în surdina *Cristos a înviat* fusese brutal reprimată de gardieni. Acum însă, la prînz, ne dau pace și din cîte un colț, de sus de unde suntem cocoțați auzim – ca din văi, de colo, de dincolo – cîte o îngîinare de cîntec și o reluăm și noi, șuşotind.

– Creștinismul respingînd frica și prostia, păcate groaznice, nu poate decît aproba aforisme ca acestea:

„Activitatea duce la mai multe împliniri decît prudența” (Vauvenargues);

„Mai bine e să te înșeli decît să nu faci nimic” (Goebbels);

„Cine nu riscă, pierde totul” (Fouche).

Iar întrebării: „Ce să facem?” și răspunsului (implicat în citatele de mai sus): „Trebuie să facem ceva”, le stă în față fraza lui Yves Guyot: „Primul lucru pe care trebuie să-l facem e să nu facem prostii”.

– Există în *Evanghelii* și în literatura patristică concizii vrednice de clasici.

Bunăoară la *Ioan* 13,30 cînd Iuda iese de la Cina cea de taină fulgurant: „Și era noapte”. Nici poezii cei mari n-au găsit cale mai evocatoare și mai scurtă; și rapiditatea – crede Pasternak – e modul poeziei.

În *Pateric*: curtezana care ori de cîte ori venea un anume mare pustnic în oraș după treburi îi dădea milostenii și-i plăcea să-l asculte. Odată, după ce bătrînul îi vorbise, l-a întreat: „Părinte, este ispășire?” Zise bătrînul: „Este”.

Atît. (L-a urmat pe loc și a dus-o la o mînăstire de femei; în pustie).

– Ion Omescu se gîndește la o piesă de teatru, vrea s-o scrie după ce se liberează, reia teza lui Paul Raynal despre Iuda: fără el nu se putea, și-a jucat rolul; de ce să fie osîndit?

Cred însă că deși se știa ce va face, rămîne vinovat. Dumnezeu, atotștiutor, are preștiința reacțiilor și purtărilor noastre, dar nu ne silește să reacționăm și să ne purtăm într-un anume fel. Avem, neîncetat, opțiuni.

Dacă faci un bine unui om rău și nu te aștepti să-ți fie recunoscător, prevăzuta lui urîtă reacție nu te va mira, dar tot odioasă rămîne.

Trădarea lui Iuda era de așteptat și a fost folosită; tot trădare e.

S-ar zice că această așteptare (o să vezi că...) îl face și mai odios: nu și-a putut ieși din piele. A rămas în automatism. Iar porunca dintîi e: cine vrea să fie al meu să iasă din sine...

- *Bhagavad Gita* înfățișează năzuințele omului superior: a fi eliberat de ură, dorință, frică, dragoste și milă.

Cuvintele acestea definesc limpede poziția axiologică a hinduismului și totodată limitele sale în teoria valorilor.

Liberat de milă și dragoste!

Ce uriașă deosebire și nu e greu a spune în defavoarea cui – îi afirm dr-ului Al-G.

Dr-ul Al-G. susține că liberarea de milă și dragoste, în *Bhagavad Gita*, nu poate fi interpretată ca o scădere în raport cu doctrina creștină, ci ca o depășire absolută a bipolarității.

Mă rog, o fi, dar îl înfrunt cu propria lui teorie despre originalitatea creștinismului.

O dată cu descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă despre secta esenienilor, universitatea din Ierusalim, rabinatul internațional și cărturarii evrei de pretutindeni au făcut foarte mare caz de asemănările dintre esenieni și creștini. Tîlcul amploarei ce s-a dat textelor eseniene este ușor de dibuit, se urmărea a se dovedi că școala lui Isus Cristos nu este decît o ramură oarecare a iudaismului. Doctrină interesantă, creștinismul, onorabilă, dar – vedeți – e numai și numai o comunitate rabinică printre altele, o variantă. Iar de vreme ce-i așa – și textele descoperite dovedesc profunda asemănare (în fond identitate) a creștinismului cu mediul înconjurător și cu

anterioritatea – , la ce bun atîta agitație în jurul unei religii pretinse nouă, al cărei cap nu-i nici o nevoie să-l considerăm divin pentru a o explica? Ia citiți sururile: e aproape același lucru. *Ișu* e „regele dreptății”, adică șeful unei sinagogi puriste și nițel dizidente.

Așa să fie? Nu.

Nu, doctrina esenienilor seamănă cu a lui Cristos, *seamănă, dar nu răsare*. Sunt și trăsături comune și diferențe majore. Sunt asemănări care merg pînă la un punct și acolo încetează. Și fătul în embriogeneză repetă filogeneza, dar nu se oprește la stadiul de pește. Și pruncul omenesc face gesturi ca ale puiului de maimuță, dar pe la zece luni tinărul primat e stereotip, în vreme ce vlăstarul uman o apucă pe căile nesigure ale adaptării imperfecte, căile lui Edgar Daque. Apa, dacă e pusă la fiert, începe a emite aburi pe la 60°, zice dr-ul Al-G., dar de fiert nu fierbe decît la 100° și apa fiartă e cu *totul altceva* decît apa caldă sau apa care e aproape fiartă ori pe punctul de a fierbe. Fierberea e *un fenomen nou*, de neînlocuit, de neasemuit, e surpriză, motiv de mirare.

Creștinismul față de esenism e ca apa care fierbe față de apa din care ies aburi.

Tot așa, după ce-i reamintesc propria-i metaforă, îi pot răspunde lui Al-G.: or fi, ba și sunt, în textele vedice și budiste și în ale celorlalte religii, pasaje despre milă și dragoste și precepte similare cu cele evanghelice. Dar sunt întâmplătoare, izolate, nu sunt coordonatele care susțin construcția și nu ele rezumă doctrina. Dragostea nu este nici în hinduism nici în Legea veche axa, temeiul, esența, principiul, criteriul, *totul* – așa cum e în *Evanghelie*. Nu e apa care fierbe.

Și în sistemele aritmetice cu baza 12 apare cifra 10; are însă altă valoare ca în sistemul zecimal.

Savanții apologeți ai textelor eseniene îmi par în postura de evoluționiști incremeniți în ajunul unei mutații.

În creștinism dragostea nu e un oarecare precept, unul, e *singurul* lucru ce va rămîne cînd se vor fi dus toate, după cum spune Pavel.

– Într-atîta și-a respectat Dumnezeu creația încît pentru a intra și a interveni într-însa i s-a supus (motiv care mai tîrziu l-a inspirat pe Francis Bacon să scrie: *naturae non imperatur nisi parendo*⁵⁴). S-a smerit și s-a furișat printre noi luînd ca și noi calea nașterii din femeie și trup cu adevărat omenesc (trupul Domnului n-a fost, cum le-a plăcut unor eretici să creadă, o nălucă). Creația nu este, după tot ce vedem cu ochii și tot ce ni se spune în Sfînta Scriptură, un joc ori un fleac pentru Creator: de vreme ce și-a dat pe unicul

⁵⁴ „nu poți să-i poruncești naturii decît pentru a i te supune” (lat.).

său Fiu pentru ea și a luat asupra-și *riscul* imens de a *pierde partida* înseamnă că e ceva teribil de serios și pentru El și pentru noi. Mai înseamnă că nu trebuie cumva să ne închipuim că Dumnezeu este dispus să-și calce legile sau să le suspende efectul cu una cu două. El e gata să *ne ajute* a ne croi drum prin ele, din milă și caritate – și mai mult întărindu-ne decît înlăturînd orînduirea naturală din drumul nostru –, dar nu a-și lua creația *à la légère*. Să luăm aminte.

– Nimic nu-i mai anticreștin decît morala producătorului, nefericita născocire a lui Georges Sorel.

E contrară marilor principii ale creștinismului: spiritul de jertfă și ideea că acela care dă nu are neapărat dreptul la răsplată.

Morala producătorului – esențial contabilă – nu știe nici de *mărinimie*, nici de *serviciu*. Ține de mentalitatea talionului, întru nimic mai puțin îngustă și simplistă.

Lumea n-a fost creată în temeiul moralei producătorului; cu totul invers: în temeiul dăruirii și spre binele exclusiv al consumatorului. Pînă la urmă, Făcătorul se lasă de-a pururi consumat în Euharistie.

Jilava

Nu te lasă grijile să dormi sau te deșteaptă din somn. Dar se întîmplă ca și de pe urma fericirii să te pomenești treaz în toiul nopții. Așa mi s-a întîmplat mult timp după ce am fost primit botezul. Doar din bucurie – *aut of sheer joy, aus lauter Freude* – deschideam brusc ochii, cuprins de o stare euforică, izvoditoare nu de adormire – ca la stupefiante – ci de veghe, de viață supraințensă; de somn îmi ardea mie? de odihnă? de uitare? de *oblivion* ori *evadare*? Nu, de prea plin îmi venea să mă reped jos din pat ori de pe prici, să alerg, să strig de bucurie, să-i zgîlții și pe ceilalți, să le spun cît sunt de fericit, să-i rog să-și dea seama ce comoară posedă cu toții, ce sobiță minunată⁵⁵, ce *tranchilizant* fără prescripție medicală. Noroc de mine că strășnicia regulamentului mă împiedică să mă dau în spectacol. Ceva din felul meu diurn de a fi trădează probabil, măcar în parte, veselia mea lăuntrică; deoarece unora le sunt surprinzător de drag în timp ce altora le impun o solidă antipatie.

– „Tu, ateu? Aida de, ești mult prea vesel” (Dostoievski în *Adolescentul*).

Ianuarie 1961

Mutați de la Jilava la Gherla. In mașina-dubă stăm strînși ca sardelele supra-presate de cine știe ce nou procedeu electronic de mare eficiență, ca

⁵⁵ Aluzie la primele semne ce însoțesc rugăciunea inimii.

laserul, stereofonia, hi-fi-ul; de necrezut. Să nu dea Dumnezeu omului cîte poate îndura: în loc de vaiete se aud amintiri politice ori picante, versuri, controverse științifice... Stau lipit de Al. Bilc., scriitor, poet, gazetar și umorist – și foarte mare grad masonic. Am ghinion, căci e un om gras, dar am noroc pentru că e vesel și gura nu-i tace. L-a cunoscut pe Ionel Fernic, pe Cincinat Pavelescu, l-a cunoscut pe Maurice Magre. I-a citit în palmă doamna de Thèbes. L-a cunoscut pe Alexandre Millerand.

Duba – suprasolicitată – înaintează tîrîș-grăpiș. Sosim la gară înspre amurg, undeva în cîmp, departe de peroanele ale căror lumini abia se zăresc printre rafale de zăpadă, ne înconjoară o perdea groasă de alb cenușiu, care înțeapă; viscolește ca-n Bărăgan, suflă crivățul ca-n nopti de pomină. Azvîrlim geamantanele și boccelele la pămînt înainte de a sări din mașina-dubă. Apoi le ridicăm și alergăm cu ele, luptînd cu vîntul, pînă la vagoanele-dubă. Aici alt necaz: scările sunt atît de înalt așezate îneit cei mai mulți nu se pot urca. Se cațără cîțiva mai tineri care ajută celorlalți să se cocoate și ei, cu chiu cu vai, caraghioși.

Lui Bile, n-am vrut să-i spun cît de străin mă simt, m-am simțit de francmasoni. Manole surîdea citind extravagantele și confuziile Buletinului an ti iudeo-masonic al doctorului Trifu (în guvernul iudeo-masonic prevestit, figura la interne ziaristului Scrutător de la „Adevărul” cu numele său de Blumenfeld și cu prenumele Canalie – Canalie Blumenfeld –, iar la finanțe Marmorosch-Blank, ca și cum numele celor doi asociați ai vestitei bănci ar fi fost ale unui singur ins), dar tendința o aproba. Mania misterului, la masoni, îl scotea îndeosebi din sărite, și nu-i putea suferi. Era și el gata să le atribuie, de nu toate, multe din năpastele care au lovit biata omenire. Bile. e treizeci și trei și e în consiliul internațional, dar precizează că e de rit scoțian - antic și acceptat –, că nu face parte din marele-orient, revoluționar și ateu. Ei, cei din ritul scoțian, cred în Dumnezeu și în lojile lor sunt înscrise familiile regale și princiare ale apusului și toată negustorimea americană. Manole, desigur, ar fi osîndit amabilitatea mea față de bietul mason, lepădat – vorba lui Koestler – de propriii lui copii (ca și socrul lui Dinu R). Nu cumva e și doctorul Trifu pe aici?

Vifornița – nu numai tineretul – ne ajută și ea, celor rămași în urmă, Printr-o bruscă schimbare a direcției vîntului, să ne putem sui. îmi vîjiie în minte și-n urechi cuvintele din *Kindertotenlieder* ale lui Mahler: *In diesem Wetter... In diesem Wetter...*

Și-apoi, fără pauză, tonalitatea virînd nu mai puțin iute ca vîntul versurile lui Cincinat, prietenul lui Bile:

*Frumoasa mea cu ochii verzi
Ca două mistice smaralde
Te duci spre alte țări mai calde
Melancolia să ți-o pierzi.*

BUGHI MAMBO RAG

... *Tacuerimus, tacueritis, tacuerint...* Fordul cu mustăți era o mașină nervoasă... Nu, dle, nu *saraïlie*, ci *serai-gli*, care înseamnă prăjitură împărâtească, de palat... Principiul strategic esențial al armatelor române a fost din totdeauna atragerea dușmanului într-un defileu ori un coridor în care acesta să nu-și poată desfășura forțele, așa a fost la Posada, la Rovine, la Călugăreni, la Podul Înalt... Năpădită de furie, milady de Win-ter scrișnește din dinți...

– Când Kierkegaard scrie că Dumnezeu nu vrea să se arate sub chip extravagant, orbitor și obligator de uriaș papagal roșu, el parafrazează doar cuvintele de la *Luca* 17,20-21: „Împărăția lui Dumnezeu nu va veni în chip văzut și nici nu vor zice: Iat-o aici sau acolo. Căci, iată, împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru”.

E de mirare că un popor atît de ascuțit la minte ca acela iudeu s-a putut opri asupra unui Mesia glorificat, cuborînd din cer cu un alai definitiv care nu ar mai fi îngăduit nici cea mai mică îndoială, ci doar prosternarea, constatarea. Cum de n-au bănuit că planul divin va recurge la o cale mai puțin simplistă? Soluția mesianică închipuită de Iuda este de o naivitate egală cu soluția scenică a unui *deus ex machina*.

– La *Marcu* 9,24 problema simultaneității credinței și necredinței apare în toată acuitatea ei. Prima impresie este că de vreme ce credința coexistă cu necredința, aceasta din urmă e precumpănitoare. Că de fapt, rămîne doar ea.

Dar nu e decît o primă impresie, greșită.

Există în dialectica simultanelor credință-necredință un *punct critic* pe care, rugîndu-ne mai departe, îl depășim. Prin faptul că mă rog, deși mă îndoiesc, deși prin urmare nu cred în mod absolut, *cred!* Aceasta e credința: depășirea punctului critic al dialecticii.

Depășirea aceasta (stăruința în rugăciune cu toate că mă aflu în stare de incertitudine) presupune un act de curaj. Ca și în teorema lui R. Thom sunt pe vîrfurile neutru și catastrofic, la egală distanță între credință și necredință. Dacă merg mai departe, dacă mă rog, dacă nu mi-e frică să cred, înseamnă că risc, pariez, mă avînt, sîr în gol, optez – îndrăznesc. Exact ca în regula statornicității de însuși Domnul: îndrăzniți!

(Cît despre senzația de umilință pe care o încerca văzînd că nu putem crede în mod cu totul pur și neșovăitor, trebuie și ea depășită. Cum? Printr-un act de smerenie: să recunoaștem că ispita, jalnica ispită a necredinței, face parte din condiția noastră omenească cum fac parte și atîtea alte infirmități și

inferiorități. Tot de smerenie ține adaosul esențial: „a zis cu lacrimi” – lacrimile mîntuitoare ale căinței, speranței și beatitudinii).

Jilava 1961 și fabrica Stăruința din Vitan (1965-1968)

Printre țigani. Rasismul este o dementă, dar – cum să spun? – nerasismul, contestarea unor rase deosebite, fiecare cu însușirile ei, este o nerozie.

Sunt mai ales certăreți, rostul vieții lor e gîlceava, harța: gălăgioși; fără de larmă și tărăboi se asfixiază și pier; pîngăritori, au un dar neîntrecut de a terfeli totul; mincinoși, mințim cu toții, dar idealizăm realul, la ei e altfel, ca la antimaterie. Și găsesc de cuviință să-și întărească minciunile cu jurăminte grele: să-mi sară ochii, să-mi moară mama, să fiu nebun.

Dacă ar fi să-i iau în serios, ar trebui să se înalțe maldăre de ochi, ca cele atribuite lui Ante Pavelici de Malaparte în *Kaputt*; să se perinde în fața fabricii nesfîrșite convoaie de dricuri, întrerupînd orice trafic; să fie balamucurile pline pînă la refuz.

Și nu le poți intra în voie. Oricît de frumos le vorbești: orice umilință, orice fățarnicie: deopotrivă de inutile. Leneși, urăsc pe cine le cere un efort, o lene îndărătnică, violentă ca instinctul de conservare. Și nu pot bea în cîrciumi, numai afară pe stradă, cu sticlele înșirate alături și puradeii roată; o maidanofilie, un exhibiționism, o nostalgie a bîlciului; și un jind al ocării, țipetelor, poalelor date peste cap. Spurcăciunea. Dracul sordid, dracul poltron, dracul topăitor. Căroră Coșbuc le-a găsit nume atît de Potrivite și care-n infern își fac din cur o goarnă.

August-septembrie 1931

Lecturi pentru acest sfîrșit de vară caldă (prin perdele lumina *curge* în cameră): *Poeziile lui A. O. Barnabooth* de Valéry Larbaud (recomandate de Anetta, stăruitor și cu surisuri complice), *Perit at End House*, recentul „polițist” al Agathe Christie, tot după sfatul Anettei; și – le-a venit rîndul după o lungă așteptare – *Le Grand Meaulnes* de Alain Fournier și corespondența Alain Fournier – Jacques Rivière.

Toate mă încîntă. Dar versurile lui Valery Larbaud mă tulbură, mă emoționează și-mi pare că dețin taina comuniunii dintre mine și Anetta: *Oh, splendeurs de la vie commune et du train-train ordinaire, à vous cette âme perdue!*

– Între instinct și inteligență, între furnicar și individ, între automatism și libertate, pentru creștinul care nu-i hotărît să intre la mînăstire ci rămîne în lume, singura soluție este echilibrul și dreapta socotință.

Omul privește cu spaimă furnicarul (ori stupul ori colonia de termite sau oricare altă societate animală) unde ființa individuală nu-i decît o *piesă* care-și repetă funcția la nesfîrșit, unde pe orizontul perfect circular nu se înscrie nici un „punct omega”.

Descartes ghicise, cibernetic, aspectul de mașină automată al fiecărei unități dintr-o specie animală – precum și al speciei însăși.

Iar acum cînd – datorită exploziei demografice și progresului științei – *organizația* (în care Bertrand Russell vedea antipodul libertății individuale) se înfățișează din ce în ce mai evidentă și mai acaparatoare, nu se merge hotărît la automatism, al cărui echivalent pe plan biologic este instinctul? Altfel spus, nu cumva instinctul, departe de a fi premergătorul și vestitorul inteligenței și o formă elementară de comportament, este un procedeu superior, infinit mai sigur?

Să nu fie.

După chipul și asemănarea sa. Și a suflat în fața lui suflare de viață.

Echilibrul teandric – ideal și totodată soluție – arată omului că poate vieții creștinește în lume.

Nu e nevoie de automatism, numai de civism.

Libertatea nu se confundă cu libertinajul și nebunia.

După dezordine – și dezmațul acolo duce – urmează întotdeauna (Erich Kastner în *Fabian*) prostia, adică o altă asuprire.

(Heliade Rădulescu: urăsc tirania și mă tem de anarhie).

Datorită civismului, pe de o parte, și libertății sprijinită și limitată de morală și de credință în Dumnezeu, pe de alta, putem ieși din coșmarul stupului, organizației, dresajului, fără a cădea – prostește – în anarhie. (Sigur că funcționarii, în numele moralei producătorului și al comodității, asta ar prefera: stupul, ori măcar, în așteptare, puțin colonat).

Echilibrul ne ferește de iadul pregătit nouă dincolo de licența lui Ivan Karamazov: turma dobitocească.

– Rău facem cu toții că nu citim mai mult din istoria religiilor, din lucrările lui Mircea Eliade.

Am afla cu toții că sacrificiul e o constantă a istoriei și un imbold al omului. Fără de sensul sacrificial suntem lipsiți de uneltele construcției.

Dar noi vrem Taborul fără a trece pe la Golgota. *Bine este nouă să fim aici, dar nu ia-ți crucea ta și urmează mie.*

În lumea aceasta – în care împărătește diavolul, în care, așadar, contabilitatea e stăpână – există două conturi, două coloane, două partide; la Indieni sistemul contabilității în partidă dublă se numește *karma*. Talmudul vorbește fățiș de scrib și registre. Dar sensul e unul și același: totul se plătește.

Domnul *a plătit preț; ne-a răscumpărat*. Plata ori jertfa e o lege a lumii, de neînălțurat, la fel de absolută ca legea Boyle-Mariotte! *Țal!* zicea Caragiale.

Pas de te înțelege cu o lume care acordă oarbă credință legilor fizicii, dar nu-și dă seama de legea sacrificiului.

Dar în sacrificiu, eu care-l confund pe contabil cu diavolul, n-ar trebui să văd tot un calcul, o *captatio benevolentiae*; un fel de *avans, ca la tranzacții?*

Nu, e o recunoaștere a dualității din lumea creată (*yin-yang, Vișnu-Siva, făurire-distrugere*); mai e și act gratuit.

Atunci și actul gratuit al lui Gide e admirabil? Nu, pentru că Lafcadio ajunge la extaz prin omor, adică prin nenorocirea altuia, în vreme ce o altă lege absolută o găsim formulată la Dostoievski: oricine are dreptul la fericire, dar nimeni n-are dreptul s-o întemeieze pe nenorocirea altuia, pe batjocorirea sau nedreptățirea altuia. (Fericirea trebuie *inventată* de fiecare pe cont propriu, prin mijloace originale, de unde și caracterul reprobabil al crimei, furtului, adulterului, înșelăciunii, denunțului; în toate acestea fericirea e obținută de la altul, e luată. Crima e parazitară).

Dar dacă victima e un nemernic nevrednic de viață? N-are a face, Pentru că:

- a) turpitudinea victimei nu justifică pe asasin;
- b) crima lui Raskolnikov e o tragedie nu prin moartea unei bătrîne cămătărese, ci prin prăbușirea iscată în ființa lui;
- c) individul – oricât de înzestrat și de superior – nu e Dumnezeu și nu-i poate lua locul.

– Constantin Hr. (vecinul meu de strană de la Schitul Darvari) e instalator de profesie, poartă barbă mare călugărească, ajută preotului la altar și nu ezită să proorocească. Amenință cu iadul pe cine nu ascultă liturghia toată în

genunchi, mănîncă (oricît de puţin) carne sau bea (fie şi-n cantităţi mici) vin ori nu se deşteaptă la miezul nopţii spre a se ruga. Adeseori mă exasperează, dar îl respect - ca toţi cei ce vin la Schit: sinceritatea credinţei lui aprige şi formaliste e absolută - şi aparţine categoriei de predicatori care fac ceea ce predică. Eu îi spun „nea Costică”, mai ales „frate Hr.” - şi-i place.

Dar ştiu că ameninţările lui (nu te poţi mîntui! nu te poţi numi creştin dacă bei, dacă mănînci, dacă mergi la teatru...) fac parte din diavoleasca ispită de dreapta a desăvîrşirii absolute, aşa cum o închipuie mirenii.

O ştiu de la evrei: dacă nu respectaţi toate cele şase sute treisprezece porunci talmudice şi dacă nu trăieşti în ghetto nu poţi fi evreu.

Aceeaşi mentalitate. Una e desăvîrşirea monahală, alta e viaţa creştinească obişnuită. Sub cuvînt că nu eşti desăvîrşit - ce bine ar fi - nu înseamnă, gata, că eşti al diavolului şi că mai bine ai face toate blestemăţiile, că totuna e!

(C. Hr. e altminteri un prieten devotat şi un om admirabil).

- După citirea atentă a ultimelor lui romane, Dostoievski ne apare ca unul ce a cunoscut marea taină finală a ortodoxiei: isihia şi rugăciunea inimii.

Makar Ivanovici din *Adolescentul* - omul mereu fericit, pribeagul voios neştiutor de oboseală - o dovedeşte cu prisosinţă. Pe Makar Ivanovici nedreptatea şi răul nici nu-l pot atinge; e întruchiparea însăşi a idealului din *Spovedaniile pelerinului rus*, a versetului 17 din capitoul 5 al *Epistolei întâi către Tesalonicieni*, e ortodoxul care trăieşte neconţinut bucuria învierii.

Drept este că *Adolescentul*, ca operă literară, nu-i cel mai de seamă în seria marilor romane dostoievskiene. în acest *loc secundar* şi-z îngropat autorul comoara.

Septembrie-noiembrie 1964, Fundeni

Toamnă caldă, regească. Singurul anotimp - de obicei scurt - în care Bucureştiul dezvăluie cît de frumos este.

Bănuît de arterită. îşi fac de cap şi maţele. Şi destul de şubrezit.

S.F. i-a vorbit de mine doctorului Marian I., care mă primeşte în secţia de cardio-vasculare de la spitalul Fundeni.

Secţia e la etajul trei.

Totul îmi pare – și este – curat, îngrijit, îmbietor, luxos. încă n-au început operațiile. Camarazii de cameră sunt tineri și veseli, au impresia că sunt în vacanță. Mîncăm nu în salon, ci într-o sală de mese care s-ar zice că e la o pensiune de localitate balneară. La început tinerii mai înjură, mai ales de cele sfînte, apoi, la rugămintea mea, înlocuiesc înjurăturile și consimt să înjure de marmură, văzduh, ceară și alte nevinovate substantive.

(Regret că nu le pot traduce și lămuri originea înjurăturii franceze *jarnicotton*, ticluită de confesorul regelui Henric al IV-lea, abatele Cotton; în locul oribilului *jarnidieu* – contractie a cuvintelor *je renie Dieu*⁵⁶ – el a propus suveranului pe aceea rezultată din *je renie Cotton*⁵⁷; adoptarea, în hohote de rîs și mare exaltare, a propunerii – validată de posteritate – e cît se poate de onorabilă pentru toți cei implicați).

Seara iau ascensorul și mă urc la etajul opt unde, pe toată suprafața clădirii, se întinde o imensă terasă. Luminile orașului scînteiază în depărtare. Efect de feerie, de grandoare, și mai ales de nemărginire, de libertate. *Nici un zid*.

În general, seara, pe terasă e lume destul de puțină. Alerg de la un capăt la altul și îngîn ori strig în gura mare: slavă ție, Cristoase Dumnezeul nostru, slavă ție. Mă închin și mulțumesc și, pe cît mă lasă vocea, cînt.

Cam ieftin efectul de lumini, dar pentru mine e de ajuns. Contrastul cu spațiul înzidit al celulei și cu becul ei orbitor e terapeutic.

– Proiect de scrisoare către Manole, la Bruxelles:

Dragul meu, ca maurrasist și voltairian ce erai (ce ești?) mi-ai spus de atîtea ori că dacă te-ai ruga ai face-o ca La Hire: Doamne, poartă-te cu mine așa cum m-aș purta eu cu tine...

Iată, așa s-a purtat cu mine.

– Da, pot spune: „Îndulcitu-m-ai cu dorul tău, Cristoase, și m-ai schimbat cu dumnezeiasca ta dragoste”.

Dar pe de altă parte: „Întru strălucirile sfinților tăi, cum voi intra eu, nevrednicul? că de voi îndrăzni să intru în cămară, haina mă vădește că nu sunt de nuntă”.

(La ospățul împărațesc pot avea acces în jurul mesii rotunde mării criminali și păcătoși, arzînd de strălucirea grozăviilor săvîrșite și repudiate; dar „săracii și ticăloșii”, cei mici și meschini pînă și-n păcate? Cei de iertat

⁵⁶ „îl reneg pe Dumnezeu” (fr.).

⁵⁷ „îl reneg pe Cotton” (fr.).

pentru frică și lepădare. Domnul iartă *orice*. Iartă și păcatele mizerabile. Există o nădejde - pîlpîită ca flacăra de candelă – și pentru drojdia, pleava păcatului).

1954

Trixi, pe care o vizitez adesea de cînd a fost exclusă din partid, plînge ușor. Dramatica ședință de excludere a zguduit-o pînă-n cele mai ascunse fibre. Oricum, plînsul acesta se deosebește de crizele lacrimogene pe care le isca fie și cea mai modestă glumă a mea cu privire la iubiții conducători. Ajunsesem să mă satur și eu, mă feream de ea; susceptibilă și atentă la orice inflexiune a vocii, îmi închidea telefonul din te miri ce, sughițînd și hohotînd. Eram mai abitir ca Zița, ambetat peste poate, și pe măsură ce ea se înălța (sau se afunda?) în ierarhie, iar în jurul meu nenorocirile se înmulțeau, dobîndeau proporții, îmi luam cîmpii, la propriu, porneam după-amiezele de acasă, colindam – singuratic drumeț, ori strivit în supraîncărcate autobuze-hardughii – împrejurimile Bucureștilor, păduri, lacuri, bisericețe, conace vechi, Pasărea, Pustnicu, Bragadiru.

Excluderea din partid, urmîndu-i pierderea funcției de secretară de organizație și, apoi, o îndelungată atrofie mușchiulară însoțită de o stare depresivă acută, venind în șir peste ea, m-au adus iarăși în casa din strada Corneliu Botez.

Acum Tr. plîngea molcom, îmi spunea că-i pare rău, că-i dezamăgită, că vrea să organizeze un salon reacționar (s-o ajut).

În primăvara lui 1953, aproape însănătoșită, începe să meargă, cam pe la trei-patru săptămîni odată, la Câmpulung unde-s prietenele ei, Tanya și Irina Ol.-ky, două rusoaice albe născute în România după 1917. În septembrie îmi remite o scrisoare a lui Dinu Ne, pe care l-a cunoscut la domnișoarele Ol.-ky; e cu domiciliul forțat la Câmpulung, rezerva mea îl interesează, speră că nu-i port pică. În termeni foarte amabili, Dinu mă pofteste să vin să-l vizitez.

Ceea ce hotărâsc să fac. Trixi se bucură grozav; bate copilărește din palme, sare pe cît o lasă picioarele slăbite de boală. Apoi mă învață cum să procedez, unde să trag la Câmpulung, îmi dă adresa unei case vecine aceleia unde își are domiciliul Dinu cu soția lui, îmi arată că e mai bine să nu mă duc la miliție să mă anunț.

Clandestinitatea aceasta mi se pare exagerată, dar mă distrează, și mă supun. Aflu totodată că voi întilni și pe un alt fost elev al liceului Spini Haret, mult mai mic decît mine, care-i „fugar” în orașul unde n-am mai fost din vremea copilăriei de la Clucereasa și trăiește acolo de cîțiva ani sub un nume fals și cu buletin de identitate plăsmuit.

Urmez întru totul instrucțiunile date de Tr. Sunt primit cât se poate de cordial de către Ne. și soția lui de care mă leagă din primele clipe o simpatie reciprocă. Ei locuiesc nu departe de malul râului, într-o casă cu turn și grădină, umedă, mucegăită, tristă, dar nu fără farmec, cu ziduri mîncate de mușchi și încolăcite cu iederă de culoare închisă. (Ceea ce așterne peste domiciliul obligator al locatarului un aer de surghiun la moșie al unui boier bănuț de hainire). Aflu că la Câmpulung vine lume multă de tot, că Dinu citește, expune, rezumă, întreabă, răspunde, comentează. Dintre toți elevii lui Nae Ionescu el a moștenit suflul socratic în gradul cel mai înalt, mai stăruitor. Misteriosul prieten spirist mi se recomandă Crăifăleanu, poartă o mustață vădit lăsată în scop de camuflare, ridicol de stufoasă pe o față tină de intelectual subțire cu reflexe de monden rafinat.

Întrunirile din casa cu turn – în cursul cărora se servește ceai fără zahăr, fiecare aducîndu-și-l cu sine plus un corn, două sau trei – discuțiile de înalt nivel filosofic, măiestria descoaserii spirituale de către gazdă a celor prezenți exercită o puternică atracție asupra mea. Crăifăleanu este un om îneîntător, de toate e informat, a citit toate cărțile din lume, îl adoră ca și mine pe Alphonse Daudet, e aprig consumator de ceai – se pricepe să-l pregătească după tipic - strălucește; seniorie de mare clasă. Mă știe din liceu, cînd eram într-a șaptea eu, în prima el; eu pe el, nu. Ne împrietenim la cataramă în cel mai scurt timp și nu trec nici douăzeci și patru de ore pînă ce aflu că numitul Craiffy e fiul avocatului Mișu Paleologu, om de mare ispravă.

Dinu – personalitate puternică înzestrată cu daruri harismatice – își exercită influența nu numai prin vorbire, citire, dialoguri cu și prin întinsă și intensă corespondență.

După ce mă întorc la București, începem a ne scrie unul altuia cu mare și harnică regularitate. Tr. merge acum aproape săptămînal la Câmpulung. Vreau să-i încredințez ei scrisorile, – apoi – cuprins de o vagă teamă absurdă – o rog să-i comunice ea gîndurile mele lui Dinu, verbal; dar ea stăruie să întrebuițez calea scrisului și a poștei (pentru Dinu este o mare plăcere să primească o corespondență cât mai vastă).

(Dinu avea să păstreze toate scrisorile mele, ca și ale lui Mihai Rădulescu și ale altora; făcute frumos pachet, legate cu o panglică, aveau să-mi fie puse plocon pe masa de anchetă de către locotenentul major Onea).

Uneori Craiffy și Dinu vin, clandestin se-nțelege, în București. De cîteva ori îi găzduim la noi, tata și cu mine. Craiffy e temerar, mustața e o apărătoare de comedie, aduce a recuzită de trupă de saltimbanci – exact ca în *Căpitanul Fracasse*, ca în trupele lui Pascally ori ale lui Matei Millo, la sfârșitul vieții. Dar rodomontada prinde și Craiffy nu-i dibuit, nu e suspectat niciodată deși a petrecut șase ani la Cîmpulung, la cîțiva pași de sediul miliției; niciodată slujitorii statului democrat popular (pleonasm, spunea Manole, voi scrie un studiu intitulat statele pleonastice) nu s-au întrebat din ce trăiește, unde

lucrează, ce-i cu tînărul acela mustăcios și elegant (elegant ori dramatic de zdrențuros). Abia după amnistia din 1955 vor afla și ei adevărul.

1966

Citirea *Evaghețiilor* îmi aduce în minte fraza aceasta a cardinalului de Retz: „Adevărul răspîndește, cînd e la un anumit carat, un fel de strălucire căreia nu i se poate rezista”.

– Alt argument, la prima vedere consistent și el, împotriva creștinismului. Și de acesta dau prin diverse celule.

Cum se poate, zic oamenii, și nu numai ateii, ca faptele unei vieți vremelnice (o, cît de vremelnice) să ducă la fericirea veșnică ori la osînda veșnică?

Disproporția, zău, pare absurdă. Sentințe veșnice – se înfioară T.L. – și cîntărește, adîncește, reține cuvîntul al doilea, nu trece repede, încearcă a-l rotunji, a-l mîngîia cu palma, dar de departe, ca pe o bilă încărcată electric, brăzdată de fulgerul care înseamnă pericol de moarte – sentințe veșnice pentru lucruri care se petrec între barierele unei infime temporali tați! Și cum de s-ar putea stabili relații de cauzalitate pentru domenii despărțite de o prăpastie mai ametoare decît cea dintre rai și iad? E ca în exemplele aritmeticii elementare, nu poți aduna mere cu nuci.

Argumentul, îi răspund și lui T.L., și de fiecare dată, e impresionant, dar nu-i valabil pentru că trece peste unele observații psihologice cu privire la durată.

Clipele de suferință pe care le trăim, întocmai ca și cele de plăcere – dacă ne este dat a le trăi – le trăim ca timp absolut, ieșit din vremelnicie. Ei, ce-s șase ceasuri pe cruce, trec!

Trec repede în temporalitate, dar – bergsonian vorbind – *nu trec deloc ca durată*, imobilizează timpul. Da, trec pentru spectator ori comentator, dar pentru cel care nu le numără, ci le parcurge, care nu numai le parcurge, dar le și trăiește, adică le *umple* nefinitul șir cu infinitele (discontinuități ale durerii pulverizate în miliarde de miliardimi de secundă, le alimentează cu particulele sîngelui și așchiile durerii de-a lungul unei infinitesimale serii unde nu există puțința de integrare – artificiu de calcul echivalent cu nădejdea – nu sunt șase ore, adică de șase ori trei mii șase sute de oscilații ale pendulului, ci șase ore de veșnicie.

Zece ani de putere absolută pentru tiran ori o domnie de zece ani pentru nerăbdătorul moștenitor nu sunt un biet deceniu, sunt un timp scos din curgere și relativitate, altă entelehie decît a lui Heraclit ori Einstein.

Dar clipele organismului nu-s conectate și ele veșniciei, absolutului cosmic? Sau pe plan trivial, gîndească-se fiecare la clipele unei operații dureroase, unei extracții dentare cu atingerea nervului: par ele sincronizate cu numărul de bătăi ale pendulului?

Disproporția, prin urmare, e mai puțin absurdă decît ne vine a crede. Capodopera artistică nu ne scoate și ea pe oarecare durată din Timp? Proust. *Verweile doch*⁵⁸. Faust nu și-a vîndut sufletul pe vreo douăzeci, treizeci ori cincizeci de ani, ci pentru o doză de viață (sau durată) absolută, adică pentru o veșnicie. Iar Brahma creează mereu noi și noi veșnicii. Să nu-l facem pe diavol mai înșelător decît e: în pacturile pe care le încheie cu feluriți Fauști el oferă nu ani ci eoni. (Eoni falși, deoarece sunt emiși fără garanția rezervei de legitate a creației, dar utilizabili pentru cine-și construiește iluzia cu ei).

Corolar: e la fel cu păcatul originar. Nu s-a produs o singură dată. Fiecare îl comitem la rîndul nostru, fiecare, în parte, cădem: ieșim din unitate și pășim sub blestemul dualității binelui și răului.

Păcat nu numai originar, ci și de fiecare dată original.

După anchetă

Nu i se pretinde nimănui să fie erou sau martir. Nu toată lumea are harul sfinților de la Lyon: Blandiana și Irineu, chinurile cărora depășesc și desfid capacitatea noastră de înregistrare – puterea cutremurului sparge seismograful.

(Pe atunci domnea înțeleptul Marc-Aureliu).

Dar i se poate oricui pretinde să nu dea mai mult decît i se cere. Porția impusă ajunge, nu este nevoie să îndepărtezi cu un gest larg al brațului lingurița ce ți se întinde și să smulgi polonicul, linguroiul, ciorbalicul pentru a înfuleca, morfoli și morfoli cu nesaț din materia unt mirositoare.

Se aplică și zicala lui Talleyrand (Toynbee o atribuie lui Voltaire): *Surtout pas de zèle*⁵⁹.

(Ce Dumnezeu! Nici un judecător nu acordă *ultra petita*⁶⁰. Nici un comerciant cu scaun la cap nu dă cincizeci de mii celui care-i cere cinci mii. Dar se vede

⁵⁸ „Oprește-te dar” (grm.). Motivul Clipei din *Faust*, I,1 de J. W. Goethe.

⁵⁹ „Mai ales fără zel” (fr.).

⁶⁰ „mai mult decît cererea” (lat.).

că teroarea produce un fenomen asemănător cu cele cunoscute drept paradoxale în fiziologia creierului (zgomotul mare nu trezește din somn, vorbitul în șoapte da), cu efectul de groapă din fizica nucleară (mai întâi nucleul respinge cu forțe uriașe particula ce se apropie, dar dacă aceasta izbutește a sări peste punctul critic nu numai că rezistența scade: particula e atrasă, acaparată, repulsia devenind nesăbuită ospitalitate).

– Teama de un pericol real și imediat – localizat în timp și spațiu – se numește frică și este un simțămînt normal. Teama stîrnită de o simplă virtualitate (de multe ori zămislită de o închipuire ce a prins aripi) poartă numele de lașitate. Frica: de automobilul care vine cu viteză mare către mine e natural să mă feresc, de nebunul care se repede asupra-mi cu un cuțit fug. Mă atacă un cîine turbat, mă dă maiorul Jack Simon cu capul de pereti: tresare în mine teama. Abjecțiunea creatoare de catastrofe începe o dată cu formula: Să nu se spună că... Să nu se cheme că... Dar dacă cumva, ia mai bine să mă duc eu să-l denunț...

Lașitate e și panica terorizatului. Panica terorizatului îl excită pe terorist, jocul acesta de oglinzi dispune de o putere amplificatoare analoagă intensificării unui izvor de lumină așezat între două suprafețe reflectante.

Pe cît este frica de normală (definiția fricii au dat-o englezii: curajos se numește omul care știe doar el cît îi este de frică) pe atît poate – prin gratuitatea ei – scoate lașitatea din sărite pe omul cel mai îngăduitor.

Provocarea aceasta a răului (căci îl stîrnim), măsurile acestea de apărare luate în vid, cheazășuirea aceasta aprigă a unui viitor incert (prin urmare disponibil), invitația la necruțare și demență lansată călăului se îmbină constituind un bloc de îndărătnicie mai rece decît un ghețar, o masă densă și lucioasă la care nu încape acces. *Oul* lui Felicien Marceau, suprafața netedă prin care n-ai cum trece.

Lașitatea slujbașului care nu se hotărăște să ia o măsură perfect legală. Lașitatea autorilor de referințe pe care nimeni nu-i obligă să spună *absolut tot* ce știu. Refuzul încăpățînat de a da curs cererii legale și inofensive a solicitatorului sub cuvînt că s-ar putea să se creadă că... Lașitatea corului de adulatori care-l îmbie pe tiran și-l fac să piardă orice fărîmă de bun simț. Mucarerul, voluntar, plătit peste haraciu. La trei ani, la un an. Imaginația la pîndă, neadormită. întrecerea între terorizați, care va da mai mult. Devansarea gîndurilor pe care teroristul nu le gîndește și poate nu îndrăznește să și le formuleze; ori nu-i îndeajuns de sofisticat în arta chinuirii pentru a le formula. Diabolică, neagră, pervertită gătire și netezire a căilor răului.

Ori poate că secretul teroarei este de a pune pe terorizat în situația de a-l provoca pe terorist să ceară din ce în ce mai mult. De a stabili între cei doi o

strînsă colaborare, ca între partenerii actului sexual, ca între operat și chirurg. De a-l obliga pe terorizat să refacă procesul de gîndire al teroristului și a-i atribui intenții mai crude și raționamente mai subtile decît are în realitate.

Numai în felul acesta îmi explic imaginea rămasă mult timp neclară pentru mine: a învinuitului *care ajută ancheta* (și pretenția acesteia de a fi ajutată).

– Așa și cu egoismul, diferit de răutatea gratuită.

Egoismul e firesc. Dintre două gamele o aleg pe cea mai plină.

Răutatea gratuită nu e de la lut, ci de la diavol. Suntem patruzeci în celulă și avem numai trei linguri prăpădite de care abia ne putem folosi. După ce șeful camerei e scos din celulă, se găsesc la el sub saltea vreo zece linguri bune. Răutatea combinată cu prostia dă un produs mai dens ca oțelul îmbogățit cu wolfram, tungsten, mangan...

– Bunăvoința și gentilețea nu implică neapărat prostia și nu exclud ironia. Dovadă anecdota cu Talleyrand și tînărul bijutier.

Talleyrand, în prezența unei doamne, primește pe tînărul trimis al bijutierului. I se oferă două inele deopotrivă de orbitoare. Doamna nu știe pe care să-l aleagă. Talleyrand se adresează tînărului: dumneata pe care l-ai alege pentru logodnica dumitale? Tînărul ezită, alege. Prea bine, suride Talleyrand, ia-l și oferă-i-l, i-l dăruiesc. Iar doamna rămîne cu celălalt.

– Ni se cere să avem simțul tragic și eroic al existenței.

Și să nu le luăm în tragic.

Să ieșim din noi, să nu ne gîndim la noi.

Și să fim nepăsători la ale lumii.

Să considerăm fericirea drept prima noastră datorie.

Și să nu uităm că prima datorie a creștinului este să știe a suferi.

Să fim curajoși și îndrăzneți.

Și să fim blînzi și smeriți cu inima.

Să nu scoatem sabia.

Și totuși să fim ai Unuia care n-a venit să aducă pace pe pămînt ci sabie și foc; dihonie și despărțire între fiu și tată, între fiică și mamă, între noră și soacră.

Să nu ținem la viață, să fim oricînd gata s-o jertfim, defăimînd deșertăciunile.

Și să avem drept scop suprem dobîndirea vieții veșnice.

Să nu căutăm mîntuirea în moarte sau neant, ci păstrînd modesta condiție luptătoare a omului.

Și să ne purtăm ca prinții, să fim desăvîrșiți, să ne îndumnezeim.

Să vedem în creștinism rețeta perfecte fericiri.

Și totodată doctrina torturării ființei de către un Creator hotărît să ne vindece de ale lumii.

Să ne mai mirăm de Kierkegaard și de Chesterton că din paradox fac temeiul filosofiei lor?

1924 ori 1925

Excursie cu mașina. (Un *Pierce-Arrow* deschis, uriaș). Sunt pe bancheta din fundul mașinii între părinții mei.

Pe o șosea, deodată, dintre stejari, o biserică și o cruce în bătaia soarelui.

Puternică senzația produsă de strălucirea crucii metalice și de *unicitatea* ei în cadrul tabloului unde totul e natural, numai crucea e făcută de mîna și cugetul omului.

Jilava, ianuarie 1962

Vis fulgerător: e o noapte de iarnă, cu vifor și nămeți, cumplită și străveche. Pe străzile troenite și pustii ale Bucureștilor umblă disperat un om fugărit, ros de întrebarea: unde să se ascundă? Poliția e pe urmele lui, cu ordinul de a-l împușca. Urmăritul se uită înapoi și încolo, neștiind cărei uși (gangurile, curțile n-ar fi sigure) să-și încredințeze soarta. Omul acesta încotoșmănat și hăituit e Căpitanul. El face la întîmplare cîțiva pași, sună la o oarecare ușă, fie ce-o fi. E pe strada Armenească. A sunat la mine. Eu locuiesc acolo. Îi deschid, îl poftesc înăuntru, nu-l întreb cine e (știu). Îl ajut să-și scoată șuba. În cameră e o vatră și-n vatră focul arde cu flăcări înalte. Deîndată pun de ceai, aduc rom, mă agită, îl omenesc. Îi pun la dispoziție a doua odaie – locuința are două camere, taman cît trebuie. El stă încruntat, norii năpastei îi înconjoară fruntea înaltă; bucuros de căldură și hrană, dar și bănuitor, ager și neînduplecat. Nu-i gata să creadă orice, e șeful, e luptătorul care cercetează terenul cînd, atent la orice detaliu, înaintează în necunoscut. Îmi spune cine este, îi spun cum piă cheamă și se înfioară se crede vîndut. Dar iată că izbutesc să-l conving să nu plece în viforniță și la pieire, să treacă în camera cealaltă; e însă neconvins, se pleacă doar de nevoie ursitei. Cînd dau să deschid ușa spre a mă napoia în camera întii flăcările din vatră par a cuprinde casa toată...

– Credinciosul e fericit, așadar apărat, însă e și vulnerabil, *expus* ca un convalescent, ca un jupuit de viu. E în casa de sticlă, îl văd toți, și-n situațiile cele mai intime.

Cîi în Cristos v-ați botezat, în Cristos v-ați și îmbrăcat: dar nu numai în cel de slavă, ci și în cel al durerii și abjecției, cel palmuit de sluga arhiereului, pus cu fața acoperită să ghicească cine îl îmbrîncește, îndemnat să se bucure de către cei care îngenunchind înaintea lui își băteau joc de el.

Cine va bea sîngele meu și va mânca trupul meu, eu voi fi cu el: dar sîngele care a curs de pe cruce și trupul sfîrtecat prin răstignire.

Nu numai că trebuie să ne înălțăm pe noi, ci și scînteia divină din noi trebuie s-o aprindem.

Orice teofanizat participă la cele două suferințe ale Mîntuitorului: batjocura și răstignirea. Trebuie să știe că în ochii multora pare de un ridicol irezistibil și mai trebuie să știe că s-a înfrățit cu durerea, trainic frate de cruce.

– Sălășluiește oare în noi cîte un anume *păcat principal*, cu adevărat singurul dăunător insului respectiv? Reduce el prin a sa prezență pe celelalte la simple accidente lipsite de gravitate? Se poate afirma, analogic cu Buffon, că *păcatul e omul însușii*? Se poate vorbi ca și Taine, de păcatul cel riguros personal ca de *une faculté maîtresse*⁶¹?

Știm care anume e păcatul cu siguranță primejdios, luînd aminte la calea *nouă rezervată spre iad*?

Medicina, demonstrînd că microbii toți se află în corpul omului și că numai unul, la boală, devine ucigător, descrie o situație paralelă.

Există temperamente fiziologice și morale; sensibilități corespunzătoare anumitor elemente ale mediului înconjurător. Alergii. Sensibil la frig, bunăoară; de frig să se ferească. Alergie la parfumuri: de ftiirezme se va păzi. Împotriva esențialului păcat aducător de moarte va duce nevăzutul război cel care și-l cunoaște: pe celelalte își poate îngădui a le lua peste picior.

Statisticile par a dovedi că puțini canceroși pier de tuberculoză ori de pe urma unui accident. Diavolul e specializat. Știe el unde bate. Are, Pentru tot omul, o poartă anume, *personală*, ca-n apologul lui Kafka.

1969, duminică

Predica de astăzi a părintelui G.T. reamintește rugăciunea zilei de miercuri. Prin păcatele noastre îl răstignim pe Cristos, prin gîndurile noastre necurate îl *batjocorim*.

⁶¹ „facultate călăuzitoare” (fr.).

Într-un anume sens, păcatul cu gîndul e și mai abject decît cel cu fapta pentru că – nevăzut – îl însoțește necesarmente fățarnicia impostura. Ești în privilegiata situație a escrocului față de spărgători care-și riscă, el, viața, a hoțului din casă (*de care nu te poți feri*) față de tîlharul la drumul mare, cu tot pitorescul său alai: calul, pistoalele la brîu, căciula pe-o ureche.

Cu fiecare faptă rea *batem un cui în crucea sa*.

Imagine de groază.

Paharul din care gustăm la împărtășanie e plin de sîngele său, sînge în care sunt toate păcatele, urgiile, ticăloșiile, meschinăriile noastre. Din ele ne adăpăm. Femeia care aduce despotului vasul plin de sîngele fiului ei răpus din înaltă poruncă: na, satură-te.

Imagine de groază.

Dar mai de groază este a cuielor bătute odată cu fiecare păcat. Ce fac oamenii cînd, de pe crucea troiței, crivățul și intemperiiile au smuls trupul Domnului? Se uită, își văd de drum

*Iar la vremea de soroc
Îl întind din nou pe cruce
Și-i bat cuiele la loc*

Jilava, mai 1960

V. îmi mărturisește că la zece mai era mai rău decît mahalagiii: se scula cu noaptea-n cap, se dichisea, alerga pe bulevard, la defilare. Cînd apărea familia regală îi dădeau lacrimile în ochi. Nițel mai tîrziu, între veghe și somn, mă vizitează umbra doamnei de Branszky însoțită de a perechii executate în 1793, de a ucisului rege portretizat de Van Dyck -atît de fin, de neajutorat, de a legitimului conte de Chambord, cu bărbuța lui de arhiduce austriac. *Ich bin auch königtreul!*⁶².

- Gen 8,12: „Dar porumbelul nu s-a mai întors la el”.

De ce văd în această propoziție toată tristețea sfîrșitului copilăriei? Un *Mystère Frontenac*? Un fel de iremediabilă degradare a inocenței? Nostalgia lumii care nu mai poate fi: ulița copilăriei, vacanța mare, cele două vâluri purificatoare: amintirea și nădejdea?

⁶²„Și eu sînt loial regelui” (grm.).

În septembrie luminile se aprind devreme, cînd cerul nu-i încă invizibil, ci roz-vinețiu și serile-s călduțe: pe Calea Victoriei (vin dinspre Calea Griviței unde am luat de la pictorul Petrescu-Găină, din cămăruța de la hotelul Bratu, un vraf de reviste *Historia*) pătrunde – cuceritoare, dulce otrăvită – mireazma subtilă a Suburrei.

Gherla, Zarea, martie 1964

Nu cred, îmi joc mie însumi jocul credinței. Nu sunt creștin, nu pot fi. E o iluzie, o bună intenție, e o luptă (meritorie, da); însă o imposibilitate, sunt prea departe.

Lungi ceasuri de calmă deznădejde.

Apoi mă liniștesc: bun, rău, puțin sau mult credincios, sunt totuși botezat. E un fapt. Dumnezeu ne judecă și după gînduri. Dracul ne ține sau nu prin fapte: faptele îi sunt opozabile, după cum prin fapte își valorifică pretențiile (la cîntar). La el, *actele vorbește*.

Dacă-i așa, apoi port indelebila pecete, ștampila, tatuajul; sunt și eu pe veci însemnat cu fierul roșu al Blestematului și Batjocoritului.

Nu sunt în regimentul de gardă al uhlanilor; dar sublocotenent în regimentul de infanterie Nr. 743 cu garnizoana într-un sat de pe frontiera nord-estică tot sunt, tot ofițer al armatei germane se numește că sunt.

– *Firescul*, în celebrul vers al lui Boileau, este desigur tot una cu *adevărul*.

*Chassez le naturel, il revient au galop*⁶³. Mă întreb dacă numai el, alungat, revine degrabă. Minciuna, deopotrivă. Într-atît suntem coborîtori nemijlociți ai păcatului din vechi, comis sub semnul și la adăpostul minciunii. Minciuna s-ar zice că a dobîndit rang de trăsătură firească în constituția noastră psihică, în orice *epistémé* ar generaliza Michel Foucault.

Și, spune părintele romano-catolic Ion Pop (suntem în camera 44 de la Gherla). Nu numai în sens peiorativ; de voită și interesată denaturare a unui adevăr. Ci și ca nevoie de a falsifica, a schimba, a fabula, a ne masca; poate că acesta e motivul pentru care biserica a condamnat atîta vreme teatrul și pe comedianți. În înțelesul acesta, arta de la Picasso încoace și în special arta supra-realistă, care reasează lucrurile create, le combină în *altfel*, dezmembrînd realitatea și făurînd alte asamblări de Părți alcătuitoare, trădează o viziune anti-tomistă și păcătoasă a lumii. Pentru părintele Ion Pop, în *Doktor Faustus* Adrian Leverkühn este pedepsit fiindcă muzica

⁶³ „Alungați firescul, el revine în galop” (fr.).

dodecafonală este o pretenție luciferică de a stabili alte armonii, de a contesta legile lui Dumnezeu.

– La pușcăriași mult savurata zicală indiană – decît să umbli e mai bine să stai în picioare, decît să stai în picioare e mai bine să șezi, decît să șezi e mai bine să stai culcat, decît să stai culcat e mai bine să dormi, decît să dormi e mai bine să mori, decît să mori e mai bine să nu te fi născut – reprezintă însăși valoarea de contrast a creștinismului. Care-i dragoste de viață, făgăduință de a trăi veșnic. Unamuno: jindul nemuririi eului, iată ce-i creștinismul.

În India, la toate religiile, țelul e dispariția, desființarea, dezgustul. Creștinismul, dimpotrivă, este *alb*, este goethean (*Am Anfang war die Tat*⁶⁴ este o afirmație creștină în care autorul a sărit peste *La început era Cuvîntul* de-a dreptul la *Toate prin el s-au făcut*), este exaltare: fericirea de a fi. După chipul și asemănarea celui care a grăit: Eu sunt cel ce sunt.

Buddha ne îmoldește cu neantul. Cristos ne oferă totul.

Paris, 1938

În afară de dragostea de viață creștinismul e și entuziasm.

(Cît de trist îmi închipui că trebuie să fie pentru Dumnezeu să vadă imensul plictis scîrbit al Indiei; ori nepăsarea teoretizată și inteligentă a Franței!).

Chesterton: „Tot răul provine nu din faptul că locomotivele sunt prea admirate, ci dintr-acela că nu sunt destul de admirate. Păcat nu e că locomotivele sunt mecanice, ci că oamenii sunt mecanici”.

Paris, 1938

„Mîncău, beau, se însurau,
se măritau pînă în ziua cînd a intrat
Noe în corabie și a venit potopul
și i-a nimicit pe toți” (Luca 17,27).

Cît de bine vād că singurul lucru important nu-i decît eroismul, în sensul larg, adică posibilitatea pentru om de a suferi, a vibra, a se zbuciuma. Idealul de camping, formula lui *ce-mi pasă mie*, lui *mă doare-n cot*, disprețul

⁶⁴ „La început voi pune fapta” (*Faust*, I, 1, trad. L. Blaga în J. W. Goethe, *Faust*, vol. I, Editura pentru Literatură, București 1968, p. 59).

acesta pentru *cuvintele mari* (toate: și Datoria și Sufletul și Dumnezeu și Omul și Revoluția și Misterul și Libertatea și Ordinea și Civilizația), s-ar putea să dizolve lumea.

Spun că sunt moderni. Modern a fost Peguy, care se ruga în autobuze, un erou și un entuziast; s-a dus să moară cu trupul pentru „cetățile trupești” într-un război lumesc pe care-l socotea drept.

(Adaos 1965: Peguy se conformă îndrumărilor date de Krișna lui Arjuna în *Bhaghavad Gita*).

Paris, decembrie 1938

Montherlant (în *Echinoxul din septembrie*): „Oricine crede în orice o fi trece drept un fraier, un tont”. Toată cartea e scrisă împotriva „deșteptilor” care au convingerea că „nu pot fi duși”.

Groaza de fraiereală – obsesia șmecherilor, *onoarea* lor, singura – este impulsul josniciei. Balzac (*Modeste Mignon*): „A nu fi niciodată fraierit, maximă ticăloasă care este dizolvantul tuturor simțămintelor nobile ale omului”.

A nu uita că fraier în românește vine de la germanul *Freiherr*, adică om liber. Omului liber (în cavalerism se confundă cu nobilul) îi pasă prea puțin dacă a fost șmecherit de un mișel.

București, 1935-1936

Manole despre tradiție și progres: O fi fost el Condorcet revoluționar, însă nu era lipsit de bun simț, progresul nu-l concepea în afara cercetării experiențelor trecute și a legăturii cu istoria. Citește-l (slavă Domnului, biblioteca Fundației Carol este deschisă toată ziua), vei vedea că se exprimă la fel ca Ortega: progresul nu se poate realiza decât știind ceea ce a fost, spre a nu cădea în aceleași vechi erori. Eu îl respect nespus de mult pe bunicul meu și trebuie să-l pot înțelege cu totul pe bunicul meu. Dar el trebuie să mă poată înțelege pînă la un anumit punct și apoi să nu mă poată totuși pricepe. Asta e secretul tradiționalismului.

Tradiție și progres înseamnă că sunt lucruri pe care el să nu le înțeleagă, iar eu da - adînc. Cu toate acestea, dacă el ar fi trăit o sută de ani s-ar cuveni să le poată înțelege, fiindcă acele lucruri pricepute și gustate de mine nu sunt perversități și deviații, ci continuarea liniei începute. (Ca și cum progresul ar fi o linie dinainte trasată).

– Manole îl admiră grozav pe Guizot.

Uite, dacă spre pildă Guizot ar reveni în lume ar trebui să regăsească absolut neschimbate și absolut intacte: noțiunile primare ale sufletului omenesc; dispozitivele de bază ale civilizației; principiile moralei.

Acestea au caracter static și permanent. Nu sunt în devenire. Odată aflate, odată sădite, se păstrează. Progresul constă în menținerea lor, ba chiar în transformarea lor în și mai statice, și mai indiscutabile, și mai absolute reguli.

Ar trebui să se afle și în prezența a ceva nou și de neînțeles pentru el: poezia lumii moderne, estetica, sensibilitatea, farmecul și melancolia ei. Pe acestea le pricep eu, el nu.

Ar trebui să mai găsească la un grad altul decât al epocii lui, la un grad mai înalt, termometrul progresului. Să fie adică ordinea și libertatea mai puternice decât în vremea lui.

În toate însă el să se poată repede pune la curent și la punct, refăcând drumul parcurs, fiindcă acel drum e drumul logic și firesc al progresului care nu orbecăiește, ci merge pe linia trasată, merge *mai departe* însă în *aceeași direcție*.

Și trebuie să nu ne jucăm de-a cuvintele! Uite, camaraderia e doar pentru oameni foarte, foarte cumsecade și presupune un mare progres moral, e o subtilitate psihică și etică, simpla ei existență dovedește un standard ideativ extrem de avansat, e posibilă numai între bărbați și femei căliți în morală. Dar ei zic camaraderie și înțeleg desfrîu. Au schimbat numele, nu relația. Păi desfrîul e de cînd lumea și nu constituie nici o noutate, nici un progres. Pe cînd camaraderia – care-n primele clipe l-ar mira pe Guizot – e o noțiune progresistă.

București, 1931

Manole despre necesitatea de a practica religia în care suntem născuți:

Cu Iehova, dragă, eu sunt în raporturi reci, dar onorabile. Uite ce spunea Alberti, florentinul: le spune burghejilor cetății să meargă cu ostentație la biserică; nu din religiozitate să meargă, ci *ad pompam*, ca să se deosebească de cei ce joacă la loterie, de aventurieri, de capitaliștii nedemni.

Trebuie, fîrtate, să dominăm de undeva istoria și viața, fără a ieși din ele. Ne trebuie o perspectivă a demnității: să facem prin urmare, cu mult calm, gesturile hieratice izbăvitoare apte să asigure perpetuitatea umană și

onorabilitatea, să ne deosebim de toți derbedeii: să mergem la biserică, adică la templu. Nu mergem la templu din misticism, ci din ostentație, în calitatea noastră de oameni moderni și mândri.

De ce vom face gesturile hieratice ale religiei în care întâmplător ne-am născut? Pentru că, deși individuale, au intenționalitate socială, sunt gesturi colective exprimate individual. Și de ce sunt izbăvitoare? Pentru că dau omului conștiința valorii sale proprii, subsumând-o fluxului istoric. Și sunt absolut necesare fiindcă sunt modul exterior prin care ne afirmăm bunele relații cu Dumnezeu, Dumnezeu fiind personificarea părții superioare a ființei noastre, și a elitei sociale. Gesturile hieratice exprimă așadar ce este mai presus de briu în noi, sunt izvor de onorabilitate. La templu cu noi. Și nu discret, nu modest; ostentativ!

București, 1933

Manole despre revoluții: cum se face că numaidecât după 1789, adică după început și Victorie, se dezlănțuie reacțiunea? Pentru că democrația a dat drumul celei mai teribile dintre forțele reacționare: maselor. Și de ce au izbucnit curînd războaiele? Pentru că, după cum spune Sorel, pacifiștii sunt cei mai buni asociați ai „negustorilor de tunuri”.

– Nu aruncați mărgăritare porcilor, zice lumea. Dar textul evanghelic este mult mai dur și mai trist: „Nu dați cele sfinte cîinilor nici nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor; ca nu cumva să le calce în picioare și, întorcîndu-se, să vă sfișie pe voi” (Matei 7,6).

Ni se atrage atenția: făptuirea binelui este o acțiune riscantă, nu numai că de cele mai dese ori e degeaba, dar și poate antrena pe săvîrșitor în primejdii de moarte.

Paris, 1937

În cartea mai veche a lui Henri Franck, scrisă înainte de război:

„Dacă noua repartizare a muncii pe care o va face orînduirea socialistă n-ar avea drept consecință decît să micșoreze puțin mizeria materială a oamenilor, dacă n-ar introduce în viață, odată cu nițel mai multă dreptate reală, un idealism nou, înnoirea producției, întinerirea artei, dacă n-ar frînprăștia în inima oamenilor un entuziasm la fel de arzător ca cel care i-a însuflețit pe creștini, pe grenadierii lui Napoleon și pe revoluționarii rușii, ar trebui să deplîng ruina civilizației burgheze și să mă tem de o întoarcere la barbarie... Mi-e teamă, mă îngrozesc... Dacă poporul nu se mai însuflețește pentru lucruri ca Afacerea Dreyfus, ca răscoala poloneză ca suferințele

Alsaciei, ca revoluția rusă, dacă se mărginește la un marxism steril, la un materialism urâcios, atunci îl disprețuiesc și mi-e frică de el. Dacă nu mișcă decât pentru poftă, pentru invidie și ură... dacă nu-i gata să-și dea viața... s-a zis cu toate... Și din nefericire... frică-mi este că așa va fi... atunci strădania poporului va avorta deoarece eroismul trăiește numai prin rîvnă și cutremurare”.

1964

Însemnătatea nemărginită a sentimentului de incertitudine. Tot una cu angoasa. Nu știu. Pînă în clipa în care îl primim pe Cristos nu știm ce-i cu lumea. Și după aceea: nu știm ce va fi cu noi, la sfîrșit. Angloasa e semnul speciei umane, numărul nostru cromozomic pe plan psihic.

– Dumnezeu Tatăl ne-a dat pe Moisi și pe prooroci; Cristos ne-a dat Revelația și Evangheliile. Dar hotărîrea, de fiecare dată, pînă la urmă tot noi trebuie să o luăm. Hans Failada: tot omul moare pentru sine. Hotărîrea e tot atît de însingurată ca și moartea.

Cristos ne ajută prin Cuvîntul său, dar ne lasă liberi să decidem. Și cum decidem? Avem la îndemînă două puteri: învățătura Sfintei Biserici și dreapta socotință, care-i act de libertate potrivit definiției lui Denis de Rougemont: libertatea nu-i un drept, e un risc pe care trebuie să-l asumăm.

Suntem ajutați, sfătuiți, miluiți, călăuziți: dar la sfîrșit, tot eul vorbește, adică tot duhul, care e liber.

O frază cu totul creștină a lui J. P. Sartre: „Important nu este să spui: Iată ce au făcut din mine, ci: Iată ce am făcut eu din ceea ce au făcut din mine”.

Iulie 1966

Cu dr. Al-G. despre Europa și Asia.

Eu: Principala însușire a civilizației-culturii occidentale este caracterul ei de generalitate, se adoptă ușor și se adaptează oriunde. Celelalte civilizații și culturi, oricît de sofisticate, sunt mai regionale; China și India își pot însuși cultura albă incomparabil mai iute decât Europa pe a lor.

Nu-i chiar înlesnirea aceasta semn de inferioritate? Nu, sunt cazuri cînd ușurința, departe de a semnala superficialul, relevă o grație, grația fiind după Alain economia mijloacelor.

Alfabetul latin, pentru că e cel mai ușor de citit din toate cîte sunt, înseamnă că stă în urma celorlalte? Cifrele „arabe” (de fapt indiene) sunt inferioare celor latine? Ori sistemul zecimal altora? Prin descoperirea lui zero n-au dovedit Indienii că și ceea ce este „practic” poate fi creator de neghicite semnificații și nebănuite domenii de cugetare?

Generalitatea civilizației-culturii occidentale, simplitatea caracterelor latine și a numerotației arabe nu aparțin unor zone de superficial și inferior, ci participă de la iuțea și degajarea trupurilor gloriificate. „Ușor” aici nu se opune lui „greu” (în sens de adînc, de serios) și nu înseamnă ușuratic, frivol, ci desfide pe „greoi”, așa cum la Simone Weil (*La pesante et la grâce*) grația e pusă în contrast cu gravitația (= atracție a pămîntului, încetineală, îngreuiere, grăsime, grosime, grosomănie).

Gherla, octombrie 1963

Ne vine în celulă doctorul L, medic psihanalist. Îi spun că nu cred ca psihanaliza să fie atît de științifică pe cît zice și s-ar zice că e; cred însă că marele, adevăratul, înduioșătorul merit al psihanalizei ar putea fi acesta: că s-a aplecat cu înțelegere (sau în orice caz cu bunăvoință, fără scîrbă sau suspectă curiozitate) asupra unor dureri nouă.

Leon Bloy: sunt în biata inimă omenească locuri încă inexistente și unde suferința intră spre a le da, în sfîrșit, ființă. Relativitatea, aidoma: nu spațiul cuprinde aprioric materia, ci materia în expansiunea ei creează spațiul.

Pe linia aceasta psihanaliza se arată de nu sub aspectul ei cel mai științific, în orice caz cel mai omenesc, mai durabil. Înseamnă însă că dăm de un apel la „simpatie” și compasiune, ceea ce nu-i științific, întocmai: psihanaliza a uitat că e mai înainte de toate un leac, abia ulterior a devenit o știință cu pretenții sistematice și obiective, iar leacul e Prin definiție milos, compătimitor.

– Altă conversație cu același:

Pe cînd termenii de complex, libido sau refulare ajungeau atît de Populari, alt cuvînt de seamă al psihanalizei era lăsat în umbră. El nu este mai puțin însemnat; a rămas oropsit fiindcă e mai puțin plăcut și fiindcă stă mai puțin la îndemîna tuturor celor care fac din psihanaliză exclusiv o justificare. Cuvîntul respectiv e sublimarea.

Vulgarizatorii psihanalizei seamănă cu ereticii inochentiști care din versetul *unde însă păcatul s-a înmulțit, darul a prisosit* (Rom 5,20) deduc dreptul nu numai la existență, ci și la propășire și extindere a păcatului.

Adevărul e altul: că harul ajută pe marii păcătoși să iasă din păcat nu să se încapățineze în el; și cu atât mai puțin să-l rodească. Din libido Freud nu face un sălaș al dospirii nevrozelor sau psihozelor, ci un ternei de perfecționare, o substanță din care se pot filtra produse din ce în ce mai rafinate.

Sublimarea este așadar cuvântul din urmă al psihanalizei, hotărîtor; e țelul, și tocmai el a fost acoperit cu vâlul uitării și al nepăsării.

- Ultima conversație cu doctorul I.:

Îi spun că există niște versuri de T. S. Eliot care se potrivesc de minune psihanalizei. I le citez trunchiat.

La București le regăsesc: „ *We must try to penetrate the other private worlds / of make believe and fear. / To rest in our own suffering is evasion of suffering. / We must learn to suffer more*”.

Trebuie să încercăm a pătrunde în celelalte lumi particulare ale iluziei și spaimii; deoarece dezechilibrării au ieșit din generalitate, s-au refugiat ori pierdut în câte un univers al lor, altul decît cel inițiat de puterea divină, și acolo domină armele diavolești: irealitatea, frica; de-am rămîne numai în propria noastră suferință, ne-am eschiva de la durere: durerea poate fi o școală a egoismului, contactul cu suferința nu înobilează dacă ea devine motiv de auto-compătimitate, auto-cocoloșire, egocentrism, cult al eului pătimitor; trebuie să învățăm a suferi mai mult: nu este numai proiectul oricărei psihanalize, ci modul în care creștinul atacă problema vieții, his own approach, cheia lui franceză, șperaclul lui de neconformist al vieții hedoniste.

- De ce suferim? De ce există nedreptatea? Cum de nu sunt lucrurile așa cum s-ar cuveni să fie? De ce sunt, Doamne, atât de josnic, iar ceilalți atât de nepăsători? De ce avem parte de boli și ne este dat să murim? De ce propășesc răii și sunt pedepsiți cei buni? De ce își poate face ris cel viclean de noi?

Biblia le rezolvă pe toate de felul acesta, toate logicele, înțeleptele, modestele, îndreptățitele noastre întrebări printr-un *act de autoritate* și un răspuns fără drept de apel. Sentința e dată de pe scaun, deliberarea n-a durat. Atît în vechiul cît și în noul *Testamentul* se vorbește sumar, fără înconjur, menajamente, farafasticuri, politețuri, ocoluri.

Pavel (*Rom 9, 20-23*) ne-o taie scurt: „Dar omule, tu cine ești care răspunzi împotriva lui Dumnezeu? Oare făptura va zice celui ce a făcut-o: pe ce m-ai făcut așa? Sau nu are olarul putere peste lutul lui, ca din aceeași frămîntătură să facă un vas de cinste, iar altul de necinste? Și ce este dacă Dumnezeu, voind să-și arate mînia și să facă cunoscută puterea sa, a suferit

cu multă răbdare vasele mîniei sale, gătite spre pieire? Și ca să arate bogăția slavei sale către vase ale milei pe care mai dinainte le-a gătit spre slavă?”

*Voilà ce qui s'appelle parler!*⁶⁵ Scurt și cuprinzător. *Good old strong language*⁶⁶. De aceea au crezut Luther, Calvin și janseniștii că pot jubila. Asta e! Verde și pe șleau. Dacă-ți place.

În *Cartea lui Iob*, Elihu, fiul lui Barahuel din Buz pune capăt lungilor plîngeri ale lui Iob și iscusitelor discuții ale prietenilor săi în același stil militar:

Cap. 33,12-13: „Dar aici îți voi răspunde că tu n-ai dreptate, fiindcă Dumnezeu e mai mare decît omul! De ce grăiești împotriva lui, fiindcă el nu dă nimănui socoteală de toate cîte face?”

Cap. 35,4-7: „Iată ce-ți voi răspunde și ție și prietenilor tăi: Privește cerurile și îndreaptă într-acolo ochii; uită-te la nori: cît sunt ei de sus față de tine! Dacă păcătuiești, ce rău îi faci lui Dumnezeu, și dacă păcatele tale sunt numeroase, ce-i strică lui? Dacă ești drept, ce dar îi faci sau ce primește el din mîna ta?”

Cap. 36,22-23: „Da, Dumnezeu este nespus de mare prin puterea lui! Cine poate să dea învățături ca el? Cine i-a dat învățătură cum să se poarte? Și cine poate să-i spună: Aceasta ai făcut rău?”

Cap. 37,23-24: „Pe cel Atotputernic nu putem să-l ajungem cu priceperea noastră, el este de tot înalt în putere și bogat în judecată și nu calcă niciodată dreptatea în picioare. Pentru aceea oamenii se tem de el și i se închină, el însă nu-și pogoară privirile asupra nici unuia dintre cei ce se cred pe sine înțelepți”. Iar după vorbirea lui Elihu, Iob trage singura concluzie cu putință, grăind către Domnul:

Cap. 42,3: „Cine cutează, ai zis tu, să bîrfească planurile mele din lipsă de înțelepciune? Cu adevărat am vorbit, fără a înțelege, despre lucruri prea minunate pentru mine - și nu știam”.

Oamenilor le cam place să citească primele treizeci și unu de capitole din *Cartea lui Iob*, ale disputei creaturii cu Făcătorul, ale înșirării tuturor nedumeririlor, ale protestelor formulate de logică și de simțul justiției – divanul gilcevii omului cu Dumnezeu. Sfirșitul *Cărții* însă este evitat. Și totuși el dă cheia cifrului.

Cifrul tradus în clar e simplu: nu putem pricepe. Ne înconjoară tainele. Ne rămîne numai a ne smeri, cumiți. Ne rămîne numai a repeta rugăciunea: „Miluiește-ne pre noi, Doamne, miluiește-ne pre noi, că nepricepîndu-ne de

⁶⁵ „Iată ceea ce se cheamă a vorbi” (fr.).

⁶⁶ „Strașnicul grai de altădată” (engl.).

nici un răspuns rugăciunea aceasta aducem Ție ca unui stăpîn noi, robii Tăi; miluiește-ne pre noi”. *Nepricepîndu-ne de nici un răspuns.*

– De ce suferim și de ce e nedreptate? Printre altele și pentru că viața e o aventură, este Aventura.

Chesterton: Aventura nu-i să te urci pe un yacht supra-elegant și să faci înconjurul lumii; aventură (și romantism) este să-ți rodești viața care *ți-a picat acolo* unde te-ai născut din întîmplare și-n condițiile *date*. Asta e tot ce poate fi mai legat de primejdii, de neprevăzut și de Mister.

(După cum și minunea cea mai mare este că există legi statornicite și că universul funcționează după ele, minunile fiind excepția).

– Sunt oameni între oameni. Regulamentul este *unui*, iar ordinele sunt *aceleași*. Dar nu toți gardienii le aplică la fel. Unii cu zeloasă grijă, cu îndîrjire, cu bucurie. O întregă panoramă. *Biserica*, la Jilava, a cărui poreclă se datorește faptului că înjură folosind numai acest cuvînt pentru că știe că jighește pe cei credincioși (și-și închipuie că deținuții politici trebuie să fie toți bisericosi). *Mareșalul*, mic de stat, nespus de mulțumit de postul lui și de el însuși, cu priviri înalte, reci, disprețuitoare; se ține țanțoș de parcă ar fi înghițit o umbrelă, o sulică, un vilbrochen; cînd i se dă raportul trece prin fața șirului deținuților cu un zîmbet încîntat, ca Napoleon în seara bătăliei de la Austerlitz – ceea ce (fără de voia lui) produce mereu o destindere. *Pisică*, plăcerea căruia este să intre pe furiș în celulă și să prindă în flagrant delict pe cei toropiți de moțaiala. Și ceilalți: cei cruzi, sălbatici, bătăușii, distribuitorii de zile de izolare, de ore în genunchi ori sub pat. Unul cu nas subțire și ochelari cu ramă de tablă ca un amploaiat caragealesc, scund, duhnind a răutate de la o poștă, ca bețivul a băutură. Cei răi din nepăsare, conștiinciozitate, prostie. Complexații. Sadicii. Mîncătorii de sticlă pisată și purtătorii de sîrmă ghimpată de-a dreptul pe piele, ca mătușa lui Bertie Wooster. Imbecilii care dau *crezare* instrucțiunilor orale și iau în serios ce li se spune despre criminalitatea deținuților politici. Le deprindem, tuturor, maniile; spre a ne feri; spre a ne acomoda; așa cum fetele, la bordel, cunosc *damblaua* fiecărui client.

Locotenentul Ștefan de la Jilava îi întrece pe toți prin inovația sa: scuturarea saltelelor, tortură de seamă și supremă belea. Saltelele de la Jilava nu sunt pătrate, nu sunt dreptunghiulare, nu sunt sferice. Forma lor ține de figurile geometriei descriptive ori de ale geometriilor neeuclidiene; un echivalent al numerelor ireale; un fel de ozeneuri nezburătoare. Făcute din pînză rărită, ruptă, roasă, ele scot la cea mai mică atingere nori de zdrențe, de scame, de praf și de un fel de pîclă, de ceață, de negură, de brumă alcătuită din firisoare de murdărie cristalizată ce se pornește a pluti în camera neacrisită unde rămîn ca un smog zile întregi. Oștiri de draci ies din saltele o dată cu zdrențele și colbul și se cuibăresc în sufletele manipulanților, le otrăvesc, exacerbează nervii și duc la disperare. Apoi trec de se așează prin ungherele celulei unde poluează totul în cîrdășie cu smogul.

Dar iată că viața nu-i numai din alb și negru și că oamenii nu-s toți deopotrivă. Sunt și gardieni care nu aplică regulamentele cu aceeași strășnicie și nu dau ascultare ordinelor în mod nereflectat. *Coreeanul și Boiereanu* de la Gherla, *Nedelea* de la Jilava (numele anchetatorilor de la Securitate și ale gardienilor sunt pseudonime), ori cel ce ne spune (cînd știe că nu-s turnători de față): Dacă v-aș aplica regulamentul întocmai, n-ați mai ieși nici unul de aici. Nu ne deschid ușile și nu taie gratiile cu pila ca să evadăm. Nu contravin dispozițiilor. Nu calcă legile. Dar nu fac exces de zel. Nu jignesc. Percheziționînd agale și fără de convingerea că un ac făcut din sîrmă ar putea periclita securitatea statului. Găsind prilejuri de a zîmbi îngăduitor, de a zvîrli un chiștoc, de a rezolva o situație fără a recurge la măsuri disciplinare. Moderați.

Dovadă că, ordinele criminale, un om nițel abil și cumsecade le poate ocoli fără a-și ridica stăpînirea în cap.

E ceva ce se poate.

Există eroism și sfințenie. Dar există și o moderație, modestă ce-i drept, nepretențioasă, care și ea este de mare preț. De cîte ori nu-s binecuvîntați cei care – lăturiș – știu să aplice – omenește, creștinește, românește, bătrînește – litera neînduplecată.

– Ce dovedește existența caraliilor cumsecade, că regimul e bun? Că, totuși, și-n cadrul lui se pot realiza reformele care vor duce înspre libertate?

Cîtuși de puțin. Nu aceasta o dovedește.

Ce dovedește atunci?

Că Dumnezeu este atotputernic.

De vreme ce pînă și printre gardienii de închisori și lucrătorii de la Securitate își poate găsi slujitorii, înseamnă că puterea divinității nu are margini.

În *Doctorul Jivago* există un personaj episodic ale cărui manifestări sunt mereu benefice; e un general de Securitate, pe nume Ievgraf și poate orice: face rost de apartamente, de unt, de ciocolată, de portocale, de medicamente lipsă în comerț.

Prezența unui Ievgraf dovedește ea că regimul comunist e bun?

Dovedește:

a) că în regimul comunist binele poate fi realizat numai *întâmplător*, pe căi *ocolite* și *nelegale*, adică neconforme cu principiile, prin urmare *neprincipiale*

(concluzie: între ideea de Bine și comunism există o discrepanță de principiu);

b) că Dumnezeu - care-i dincolo de bine și de rău - nu ezită să lucreze cu oricine și să recurgă pentru îndeplinirea planurilor sale ori pentru a ușura suferințele oamenilor chiar la indivizi din tagma asupritorilor, precum: fariseul Nicodim, care era *unul de-ailor* (membru al completului de judecată); prigonitorul Pavel; sutașul Corneliu; vameșii...

- Cum funcționează perfecta logică dementială?

Premizele: Burghezia trebuie să piară;

Cine nu e cu noi e cu ei.

Concluzia: Pe rangă cu el!

Poate că arestările din perioada 1947-1950 să fi avut și caracter de teroare politică. Cele din 1958-1959 sunt numai dementiale. Regimul e consolidat, orice justificare politică a dispărut. Acum mașina se rotește de la sine. Mătura ucenicului vrăjitor bate darabana. Țelul e uitat. *Înghițiți, mestecați*. Sunt puși sub stare de arest spiritiști, bridgiști, dansatori, coriști. Lotul bridgiștilor, lotul spiritiștilor, lotul Patriarhiei, lotul ascultătorilor la radio, lotul comentatorilor, lotul filateliștilor (au făcut schimburi de mărci, pe una se afla chipul mareșalului Antonescu).

Aflați, domnilor, că dracul stă și el la ușă, întocmai ca Domnul. Numai că în loc să i se aplice *Apocalipsa* 3,20 adică discretul și nobilul „iată, tau la ușă și bat; de va auzi cineva și va deschide...”, i se aplică *Facerea* 4,7 adică grosolanul: „stă la pîndă la ușa ta”. Iar nebunia - care e plecarea duhului, a suflării divine -, fiică dreaptă a diavolului, stă și ea cu geamantanul făcut ori, după caz, cu traista-n băț, gata oricînd să intre - posomorită ori deșănțată, erinye ori paparudă - în casă, în minte, în membre. *Hap țup. Papè Satan, papè Satan aleppe*.

Atît așteaptă, să fie chemați. Și binele și diavolul și nebunia. Deosebirea e de manieră: boierească la primul, mahalagească la ceilalți. Heine: *Ich rief den Teufel und er kam*⁶⁷. Numai că, acei din veacul al XX-lea au putut constata că nu e atît de „șarmant”⁶⁸ pe cît credea progresistul poet.

Maurras: civilizațiile sunt la fel de vulnerabile ca indivizii, ajunge un pumnal înfipt în spate ca să piară.

Echilibrul mintal al indivizilor și al colectivităților nu e mai puțin fragil, stă pe aceeași mușcă de cuțit. (Poate că nu întîmplător apare din nou obiectul acesta care se folosește și pentru a omorî).

⁶⁷ „Strig după dracu' și el vine” (grm.).

⁶⁸ „stupefiant”.

– Când o entelehie oarecare devine absolută (fie ea bună) și dobândește caracter de monopol, demența e aproape.

Oamenii politici în genul lui Calvin, Robespierre și Hitler, care nu cunosc nici o altă satisfacție și preocupare decât punerea în practică pe calea politicii a ideii lor unice, ușor ajung la nebunie.

În condițiile lumii care s-a rupt de Dumnezeu nici un absolut nu poate revendica exclusivitatea.

Ian Kott: Hamlet e nebun, deoarece atunci când politica elimină toate celelalte sentimente, devine ea însăși o imensă nebunie.

Se poate merge atât de departe încât să se susțină că slăbiciunile, metehnele ba și viciile conducătorilor politici devin temei de limitare și îmblinzire, izvor de libertate. Un „putred” ca directorul Barras va fi mai tolerant și va face mai puțin rău decât incoruptibilul Robespierre. Norocul nostru, spune un nobil personaj al lui Balzac, a fost că surorile lui Napoleon erau niște tîrfe; ce ne-am fi făcut altminteri!

Paradoxul este explicabil: virtuțile sunt și ele supuse relativității și nu devin eficiente decât puse în slujba Binelui divin și practicate în numele lui Cristos. Altfel, vegetarienii, antialcoolicii, abstenenții sexuali, harnicii, insomniacii își pot pune meritele la dispoziția demonului. La extaz ajung și călugării prin rugăciunea inimii, și năvăitul heroinei. Domnul ne-a pus în gardă spunînd că demonul poate lua chip de înger luminos.

– De cealaltă parte a oglinzii – dacă pot spune așa – e la fel: nu orice suferință e valabilă. Tîlharul cel rău nu a suferit mai puțin decât celălalt dar nu i-a fost de folos. Virtutea și suferința, așadar, sunt și ele supuse relativității celor lumești: sunt valabile numai prin sensul lor.

Dar împărtășania însăși! Îți este după cum te-ai apropiat de ea: spre bine, tămăduirea sufletului și a trupului, spre iertarea păcatelor și viata de veci, spre bucurie, sănătate și veselie – ori spre osîndă.

Henry de Montherlant în *Port-Royal*: „Există o suferință care nu-i roditoare, o suferință moartă și care tîrăște în moartea ei tot ce sufletul află în juru-i... Atenție însă! Dacă ai crede că-i de ajuns să cunoști suferința pentru a fi mîntuit, te-ai înșela cu desăvîrșire. Degeaba suferi, dacă ești în afara Bisericii nu ți-e de nici un folos. Cîți eretici n-au riscat moartea, ce zic? Cîți nu au dorit-o și care acum ard în foc? Diavolul are și el martirii lui”.

Cînd povestesc *Frații Karamazov* celula 44 și fac distincția dintre suferința care nu-i mereu mîntuitoare pentru pătimitor și suferința mereu sfîntă ca

spectacol, părintele Ion Pop se supără și pe mine și pe Dostoievski, ba și pe ortodoxie (vină port și eu fiindcă am găsit de cuviință să afirm că asta-i concepția ortodoxă).

– Dostoievski vorbind despre greutatea de a realiza personaje pozitive zice că în literatura universală nu cunoaște decât două: pe Don Quijote și pe domnul Pickwick. „Dintre toate figurile frumoase ale literaturii cea mai desăvârșită este a lui Don Quijote”.

Thibaudet. Ideea lui e că scriitorului îi vine lesne a crea ce-i este inferior, greu ce-i este superior. Exemplu: Flaubert, *Doamna Bovary*, unde Homais e atât de viu, iar profesorul Lariviere atât de șters.

Prințul Mișchin trebuie desigur adaos celor două nume indicate de Dostoievski, ca și Hamlet și Alceste. La Mișchin, Romano Guardini cutează a deosebi elemente eristice. Nimbul care-i înconjoară capul după ce e palmuit de Ganea. În *Pickwick* fără îndoială că toți se poartă după cum observă Chesterton: ca și cum ar fi în paradis. Aici, bonomia, voia bună, bunătatea și veselia sunt treptele scării lui Iacob.

Dar nicăieri nu e paradoxul evanghelic mai evident ca în Don Quijote, nicăieri nu e problema pusă mai universal, nicăieri îndepărtările și apropierile de ideal, pendulările între ceea ce suntem și am dori să fim, ceea ce am uitat că suntem și ar trebui să fim, ceea ce am ajuns a fi și suntem meniți a fi, nu sunt contrastate mai sfișietor, nicăieri jocul fără de sfârșit castel-cîrciumă, mîrlan-senior, om-demon sau om-înger nu se desfășoară într-un ritm mai dătător de fiori.

1965

Traducerea lui *Don Quijote* în românește (E. Papu, I. Frunzetti) îngăduie o adîncire a tâlcurilor atât de extraordinare ale cărții.

Ca și traducerile lui Murnu. De ce (întrebarea e a lui Lovinescu), tradus în românește, Homer e mai viu, mai savuros și mai netransformat decât în alte limbi? Fiindcă româna păstrează o mireazmă telurică pe care altele au pierdut-o de nu se mai ține minte cînd, Românei, ca atare, i se potrivește spusa despre Nicolae Filipescu: singurul boier care miroase a cojoc țărănesc. Traducerile franceze prin care atîția cititori români s-au furișat pînă în preajma lui Don Quijote sunt reci, sulemenite, grațioase, dar mecanice; subjonctivele sunt somptuoase, dar tertipurile stilistice sterilizante.

Limba română, prin opoziția dintre elementele latine și orientale, precizează paralelismul, răsfrînge în oglinda grăirii dualitatea Don Quijote–Sancho Pânza, amplificînd-o, aducînd în grosplan bipolarismul firii omenești fără a fi nevoie, ca în alte limbi, să se meargă la trivialități.

Cavalerul o dă mai pre latinește, iar scutierul folosește tot ce este balcanic, turcesc, levantin, fanariot. Astfel ruptura e și mai intensă, pe când eroul apare mai puțin departe: sărman ca Dionis, nebun cum e Călin, nobil deopotrivă ca Luceafărul, poznaș ca Nastratin, frate mai mare cu Păcală și Pepelea, e însuși *omul* pe care Cristos îl cheamă să iasă din sine și să cuteze a fi, a redeveni el însuși cel de la început. Re-înnobilarea, re-îndumnezeirea omului și a lumii, iată scopul predicării Evangheliei, iată și tema din *Don Quijote*.

Aprilie 1960

Partea cea mai groaznică a proceselor în care acuzatul mărturisește și recunoaște totul este că nouăzeci și cinci la sută din faptele incriminate corespund adevărului.

Atît doar – că nu sunt criminale.

De aceea s-au lăsat înșelați juriștii occidentali: obișnuiți cu formele clasice ale proceselor, ei au cercetat conformitatea dintre declarații și fapte, fără a se mai întreba dacă faptele sunt și criminale. Erau atît de convinși, li se părea atît de evident ca faptele incriminate să fie infrațiuni, îi au considerat lucrul ca de la sine înțeles. N-au revizuit axiomele.

Ce ni s-a imputat nu era fals. Cetisem cărți de Mircea Eliade, de Emil Cioran, de Eugen Ionescu. Mersesem des la Tr. să bem ceai din serviciul *Rosenkavalier*, să pălăvrăgim și să ne mai descărcăm sufletul. Rajk, ce-i drept, se văzuse cu Tito: de ce oare șeful unui guvern nu s-ar fi dus în vizită la șeful unui stat vecin și aliat?

Mult mai puțin gravă ar fi fost condamnarea pentru fapte inexistente. Ar fi fost o simplă eroare judiciară; au mai fost. Giraudoux: naufragiul *Titanicului* a fost o nenorocire blîndă, intra în ritmul vieții, ultima bună înainte de 1914 cînd începe neașteptata, originala catastrofă. Soljenitîn (ori Pasternak): cînd a izbucnit războiul în 1941 oamenii au răsuflet ușurați-ieșeau în sfîrșit din fantasmagoria teroarei pentru a păși din nou pe făgașul normal al unei vechi nenorociri omenești. Jules Romains, văzuse, Kafka prevestise: *poliția pentru oamenii cumsecade*. Anticreștinismul ce face? Generalizează păcatul, acum toți sunt în stare de vinovăție permanentă, nu mai ești osîndit pentru ceea ce ai făcut, ci pentru ceea ce ești.

1968

Conceptia arhitectului Nicolas Schoffer despre artă (emoția artistică poate fi realizată de-a dreptul pe cortex, fără a mai fi nevoie de intervenția unor mijloace estetice) nu este un mod de a exprima extazul religios?

Opera de artă asigură o stare cu totul asemănătoare isihiei (Liniște + Pace Sufletească + Fericire, adică un LPSF duhovnicesc, paralel formulei de bază CHON⁶⁹ din viața organică).

– Manole:

Ortega ne învață să nu facem „moralei nouă” onoarea de a o considera drept o nouă morală. „Morală nouă” nu există, e numai titlul pe care omul-masă îl dă imoralismului său, dorinței de a nu mai avea nici o îndatorire, de a nu se mai supune nici unei reguli.

Drepturi fără datorii, mă, e ca și cum ai vrea lumină fără întuneric și mămăligă fără mestecau. Dreptul și datoria, iată cel mai bun exemplu de cuplu invariabil.

– Ortega (în preajma celui de-al doilea război mondial): oamenii de astăzi iau atitudini tragice și se joacă de-a tragedia deoarece cred că lumea de astăzi nu mai e cu puțință.

Seamănă cu copiii răsfățați care-și permit de toate pentru că știu că nu riscă nimic, care emit cecuri fără acoperire pentru că va interveni pînă la urmă familia și va plăti. Dar tragedia e cu puțință.

Războiul și întâmplările ulterioare au confirmat spusele lui Ortega-Acum tragedia s-a banalizat, face parte din mediul înconjurător, e u¹¹ element și ea în ecologie.

Adevărul despre *imediatitatea* tragediei l-a relevat de la început creștinismul. De vreme ce Mîntuitorul a murit pe cruce, plătind cu sînge și cu moarte pentru noi, nu încapе îndoială că la baza tainelor ce ne împresoară e ceva tragic. Învierea e bucurie, dar Gabata, Calvarul și Golgota nu ne îngăduie a pierde fie și o clipă din vedere tragedia.

Pascal n-o pierduse: Ultimul act e sîngeros oricît de frumoasă ar fi fost comedia; i se aruncă în sfîrșit omului țarină pe cap și asta-i încheierea.

BUGHI MAMBO RAG

... A, uitai, Hispano-Suiza, marcă bună, apare în cartea lui Pietre Frondaie, *L'homme à l'Hispano*, tînărul acela care se sinucide pentru ca a mințit-o pe iubita lui că-i om bogat, iar el era un biet pîrlit care luase cu împrumut mașina unui prieten... Dar cofetăriile! Cea mai bună din toată țara era fără îndoială Embacher de la Făgăraș, aș pune pe urmă pe Dîmboviceanu la

⁶⁹ „carbonul, hidrogenul, oxigenul, azotul”.

Cîmpulung, Manzavinatto la Galați, Flagner la Brașov, Avgherinides la Balcic, la Iași erau două, Tufli și Georges, deopotrivă de bune... Dar cu nuvelele lui Negruzzi și Odobescu ce faci? și cu *Interior* de Finteneru, cu *Fata moartă* de Missir?... La București marele maestru a fost unul singur, Marinescu de la *Orange* în bulevardul Pache, apoi *Verdun*, lucrase la Capșa, neîntrecut în cremele de castane... Cel mai bun păstrăv, s-o știi de la mine, e cel afumat în cetină de brad... Urzică e *ortie*, firește... Îi spune Demetrios lui Marcellus...

– Că nu-i atît de simplu, că totul nu-i pe fond roz, că la început va fi fost o catastrofă, ceva cumplit, o dovedesc suferințele și cruzimile: de la uciderea dreptului Abel - trecînd prin măcelărirea pruncilor – pînă la înfiorătoarea Răstignire și la orice crimă sadică. Peste toate stă ca o pîclă de sînge și tenebre, de absurd și strigăte neputincioase, indicînd fără putință de îndoială ceva cutremurător, fioros, urît.

Cardinalul Newman: „Ce poate fi spus despre faptul acesta al suferinții omenești, care străpunge inimile și zăpăcește rațiunea? Altfel nu pot răspunde: ori nu există nici un Ziditor, ori societatea aceasta vie a oamenilor se află cu adevărat alungată de la prezența Lui... *dacă* există un Dumnezeu, *de vreme ce* există un Dumnezeu înseamnă că specia omenească este implicată într-o oarecare teribilă calamitate originară”.

Jilava, martie 1962

Pictorul George Catargi, miniaturistul, este un extraordinar povestitor – și are ce povesti. Născut la Reni, a cunoscut viața sibirită pe care o duceau moșierii ținutului înainte de 1914, aveau un club al lor, constituit după regulile și tabieturile celor din Londra: se îmbrăcau la Paris; numai lenjeria de corp nu și-o spălau și călcau în străinătate, ca Alexandru Marghiloman.

Catargi studiasse la Odessa și Petrograd, fusese ofițer în armata roșie, făcuse o călătorie în jurul lumii însoțind-o pe regina Maria.

Genul picturii miniaturiste fiind rar (avusese un singur rival, un suedez), cîștigase mult și organizase expoziții în țări felurite, unele foarte depărtate (Africa de sud).

Arestat și osîndit pentru spiritism și practicarea terapiei prin magnetism, nu pierde nici un prilej de a vorbi – convins – despre horoscoape, hermetism, impulsioni psihosomatice, piramide, civilizația maya, ruinele din peninsula Yucatan, dimensiunea a patra, lumile paralele, statuile uriașe din insula Rapa-Nui, procesul și tainele cavalerilor templieri. Moise, firește, e pentru el nepotul de soră al lui Ramses al II-lea, egiptenii au fost în America, Atlantida

e mama tuturor civilizațiilor și inițiatilor, farfuriile zburătoare poartă ființe extraterestre mult superioare nouă.

Îl ascult îndeajuns de rece. Până când, rămas aproape surd de urechea dreaptă de pe urma tratamentului pe care mi-l aplicase Onea, mă învoiesc să-mi facă niște pase magnetice. Urmează vreo zece ședințe după care aud iar perfect!

Catargi se bucură din toată inima: stabilim să-l vizitez după liberare. Locuia în vârful turnului unei frumoase vile de culoare roșie pe dealul Patriarhiei. Acolo are să-mi pregătească tot felul de bunătăți – căci e mîncăcios și gastroman rafinat –, și în special covrigi cu susan, tăiați în două, cu miezul scos, înlocuit cu un amestec de unt, sardele și măslina, apoi puși la cuptor.

– Gustul mîncării acesteia și simplă și fistichie, servită în turnul cu vedere panoramică asupra întregului oraș nu aveam să-l cunosc. George Catargi s-a stins (de inimă), puțin timp după ce m-a lecuit și fără a-mi lua în nume de rău reiterata afirmație că în Cristos nu pot vedea un simplu mare inițiat responsabil al sistemului solar ori o ființă supraterestră al cărui cadavru concetățenii săi l-au răpit din mormîntul săpat în stîncă și-n care nimeni, niciodată, nu mai fusese pus.

Decembrie 1955

Virgil Când.:

„Vin unii și-mi spun: aș duce o viață creștină dacă aș putea... dacă aș avea condiții, dacă ar fi... dar așa e imposibil... Și le răspund: Asta e viața de care ai parte, *ăsta-i* lozul pe care l-ai tras; *acum* trebuie să fii creștin; dacă aștepti să ai confort și timp liber și să fie iar liniște și bunăstare și să se ducă jupîneasa la piață și să găsești brînză în toate băcăniile ai putea pierde prilejul de a fi ceea ce spui că dorești să fii. Trebuie să te poți mărturisi creștin oriunde, în tren, în subsol, printre dobitoci, într-un spațiu locativ comun, pe cruce, într-o cameră de trecere, la coadă”.

1961

De închisoare nu pomenise, știa că acolo e ușor.

(Îmi aduc aminte de vorbele lui cu prilejul unui interogator ce mi se ia despre Virgil Când., Paul Sim. și Al. El.)

– Din punctul de vedere al deplinei noastre responsabilități cred că filosofii existențialiști au dreptate. Scuză „împrejurările; mi-au fost potrivnice” nu e invocată decât de cei slabi și nehotărâți. Pentru o personalitate puternică – dintre acelea cărora Alain le spunea firi de crocodil: Goethe, Descartes, Stendhal, Spinoza – împrejurările sunt mai curînd ceea ce istoricul Arnold Toynbee numește *challenge*, o provocare, un imbold.

Oamenii care au ceva de făcut și de spus nu sunt oprîți locului de o întîmplare, cu o „nenorocire”: numai pentru cei de talia d-lui Berthelemy darea afară din casă și împrăștierea mobilelor (cu prilejul intempestivei sale evacuări de la *Temple*, spre a face loc perechii regale ce urma să fie internată acolo în toamna anului 1792) le concentrează tot restul vieții asupra proceselor și intervențiilor urmărind redobîndirea avutului; numai pe unii ca aceștia faptul trivial – oricît de neplăcut și de nedrept – i-a putut abate din cale; ceilalți trec ca expresurile fără opriri prin gările mici, înaintează ca ștafetele, cu mesajul strîns la piept sau în pumn.

La urma urmei împrejurările sunt mai întotdeauna grele. Și fiecare – mai arată – Alain – tot ceea ce vrea obține, dar ceea ce vrea *cu adevărat*, nu ceea ce spune că i-ar plăcea să aibă; ceea ce se dobîndește prin neprecupețit sacrificiu, cu nedezmîntită încăpătoare, înfrîngînd lenea, nestăruind asupra scrupulelor.

Împrejurările nu pot fi scuză decât pentru ratați și ratații – pe plan social (o spune unul din ei) sau duhovnicesc – sunt cei ce s-au dat bătute, n-au avut mesaj sau nu le-a fost destul de scump. (Ori nu l-au recepționat destul de clar.)

Mîngîierea e alta, o exprimă zicala Englezilor: totul nu e să învingi totul e să lupți pînă la capăt.

Biruința nu-i obligatorie. Obligatorie e lupta. Să nu te predai din prima clipă, ca social-democrații germani în iulie 1932.

Capra d-lui Seguin, în nuvela lui Alphonse Daudet, a mîncat-o lupul; dar *în zori*, după ce ea luptase toată noaptea.

Asta-i singura noastră datorie sfîntă: de ne este dat să cădem, să fie-n zori.

– Dar, zice părintele G.T., în creștinism e altfel; trebuie să învingi. în cer intră numai cei care au biruit în războiul purtat împotriva Satanei. Vai și amar de cei învinși.

– Despre acea circumstanță în care Don Quijote le cere țăranilor să vadă – dezvrăjind-o și dezvrăjindu-se pe ei – un castel (castelul ai cărui liberi și legitimi moștenitori sunt ca fiii chemați la desăvîrșire de un Tată desăvîrșit), a spus și americanul Henry David Thoreau un lucru drept: „Dacă ați făcut

castele în aer, n-ați lucrat în zadar; deoarece acolo s-ar și cuveni să fie toate. Acum, puneți dedesubt și fundațiile”.

București, septembrie 1964

Deși am experiența fericirii de după botez, aștept cu mare *curiozitate* prima împărtășanie în biserică. Nu sunt decepționat. Am mers tremurând spre altar și m-am înapoiat năpădit de bucurie și liniște. Detașării euforice produse – așa se pare – și de droguri, i se adaogă aici dorința de a le face altora binele, o imparțială înțelegere a oricărui om; nu gentilețea nițel isterică, a celui care a aflat o veste plăcută și se întrece în a fi binevoitor cu toată lumea, ci o mai adâncă hotărîre de a te purta frumos. Da, așa cum a promis regina Victoria la începutul domniei: *I shall be good*⁷⁰.

Dar și o îngrijorare. Te simți mult mai răspunzător, îndatorat. (*Luca* 12,48: „Și oricui i s-a dat mult, mult i se va cere de la el și cui i s-a încredințat mult, mai mult i se va cere”). Și ce poate fi mai mult decât însuși Trupul și Sîngele însuși?

Jilava 1961

Întemeietorul sectei adventiste care a dat drept soroc a celei de-a doua veniri a Domnului anul 1844 (întîi primăvara, apoi toamna), martorii lui Iehova și mileniştii trec toți peste cuvintele categorice ale Mîntuitorului (*Matei* 24,36 și *Luca* 17,20) unde se arată că ziua și ceasul nu sunt cunoscute de nimeni, nici de îngeri, nici de Fiul, ci numai de Tatăl.

Calcululele sectante se întemeiază pe interpretări riscate ale unor texte obscure din proorocirile lui Ezechiil și Danul și Apocalipsă, și dovedesc înfumurare.

Bine face biserica romano-catolică oprindu-i pe laici de a citi și interpreta singuri *Apocalipsă*.

Scene apocaliptice au fost mereu în istorie și poate că adevărul (consecință a ultimelor cuvinte din *Luca* 4,6) e simplu: vremurile de catastrofe sunt o constantă a omenirii, un parametru al lumii care trăiește sub blestem. Semne sunt multe, de fiecare dată, și mulți se fudulesc crezînd că fac parte din ansamblul clipelor finale. Există o ispită (trufașă și nerăbdătoare) a sfîrșitului.

⁷⁰ „Voi fi bună” (engl.).

Taina judecării de apoi este bine păstrată și copilăroasele încercări de a o dezvălui sunt ca o sfidare a spusei Domnului.

– Despre egalitate ca patimă:

Sf. Grigore din Nazianz: dorința de egalitate este aceea care a provocat prăbușirea lui Lucifer.

- „*Biblia nu este o carte pilduitoare*” (*Catehismul episcopilor catolici olandezi*).

– Poarta aceea sortită fiecărui om anume, de care pomenește Kafka în apologul de la sfârșitul *Procesului*, îmi confirmă părerea că primim toți din partea divinității o sarcină a noastră. Divinitatea ne dă, sub diferite forme, numeroase prilejuri de a o îndeplini în cursul vieții, dar de ea nu scăpăm; tot la ea ne întoarcem, orbita pe care ne mișcăm, întâmplările care ne ies în cale, opțiunile care ni se oferă la ea ne trimit.

Pe aceasta o numesc unii „destin”, iar alții la ea se referă, cred, când spun că libertatea constă în acceptarea necesității. Astfel că hazardul, pentru fiecare, e limitat, specific.

(Creștinul recunoaște acestea, dar mai știe ceva: credința e *suprema armă secretă* care anihilează toate necesitățile, împrejurările și situațiile și pulverizează hazardul).

– Consider semn de noblețe capacitatea de a vorbi respectuos și tolerant despre adversar. Exemplul, felul în care *Catehismul episcopilor catolici olandezi* încheie paragraful dedicat sîngeroaselor războaie religioase din veacul al XVI-lea: „Fie-le tuturor a sîngele roditor”.

1935

Deși logica unei gândiri maurrasiene ar vrea să adoptăm forma cea strictă și tradițională a religiei de care ținem prin împlinirea nașterii, după experiența sinagogii ortodoxe trecem și pe la Templul Coral, mai în centru, mai vast, mai elegant, cu orgă și cor. Atmosfera protestant-liberală îi place prea puțin lui Manole. Dar nădăjduiește să nu ne mai fie dat să auzim ceva în genul lui „flacărăs”⁷¹.

Nu trece însă multă vreme pînă cînd acel căruia îi place să-și spună Șef-rabin senator dr. I. Niemirower, mai marele Templului, să devină inamicul

⁷¹ Cf. nota 34.

Nr. 1 al lui Manole. îl enervează grasierile, pîncele prea rotund al clericului, îmbrăcămintea lui strident civilă, perioadele oratorice încîlcite, o filozofie strictisim raționalistă și surîsuri complice („aduc a scîrbavnicul obicei masonic de a-ți gîdila palma cu trei degete cînd le dai mîna sau a celor trei puncte de sub semnătură”).

Se mai adeverește că și grăirile șef-rabinului împrumută o românească ciudată, și sunt cîntate pe o melodie supărătoare pentru urechile unui om de la Dunăre. Folosirea desigur datorită unui *lapsus linguae* în cursul unei comparații istorice a cuvîntului Cătălina pune capăt aventurii noastre corale: Manole nu mai vrea să calce în Templu și să audă de senatorul doctor.

– Mîntuitorul, după înviere, trece prin uși zăvorite. Dacă ne-am mărgini a considera drept taină doar felul acesta am cădea în senzațional, am confunda pe Cristos printre fakiri și taumaturgi. Tainele, zice *Catehismul episcopilor catolici olandezi*, descriu o circumferință nespus mai cuprinzătoare. Există o altă minune, cu adevărat mare și vrednică de a ne înfiora: prezența pretutindeni și în același timp a Mîntuitorului. Pe lîngă aceasta pășim ca și cum nu ea ar fi principala; ne reține prea mult o minune de parcurs, ce riscă să devină (deși autentică) piatră de poticnire pentru mințile slabe.

– Pe urmă, în 1936, vine și polemica dintre ziarele „Universul” și „Dimineața”, care-l scoate pe Manole din răbdări și-l îngrijorează. Trage o scrisoare de desolidarizare cu presa din Sărindar – o scrisoare dură și cumpătată – pe care o propune spre semnare clerului și comunității evreiești. N-avem nici un succes, suntem priviți cu ostilitate și dispreț. Napoleon Arie, membru ca și Manole al partidului conservator de sub sefia lui Grigore N. Filipescu, vrea să ne ajute, dar nu are destulă influență. O nouă scrisoare, semnată doar de Manole și de mine, este concepută și redactată, dar nici de ea nu se alege nimic.

– Toți cei ce, savanți ori oameni de rînd, se mulțumesc a primi drept răspuns ia marile întrebări pe care și le pune omul despre rostul lui în lume, despre univers și viață, despre suferință și nedreptate fraze ca: universul a fost dintotdeauna și va fi mereu, viața e un fenomen natural, întîmplarea a creat totul, gîndirea e forma superioară a conștiinței omenești, dovedesc că sunt tare puțin exigenți. Asemenea răspunsuri sunt simple stereotipii simpliste și-și au echivalentul în: cînd vorbești cu mine să taci din gură.

Dimpotrivă, nimic nu e firesc și totul e de mirare și minunat. Evoluția e o taină și o minune. întrebările pe care și le pune conștiința sunt o taină. Natura și legile ei implacabile sunt o minune. Din toate părțile enigmele ne împresoară și tabără asupra-ne, neînterupt și mai persistent decît razele cosmice. Și nici măcar prostia sau indiferența nu pot constitui pînă la urmă

un câmp magnetic care să ne apere de ele, așa cum întinsul câmp magnetic al pământului amortizează oarecum șocul mezonilor. Angoasa (ori exaltarea) pînă la urmă tot scutură orice suflet, fie și cel mai obtuz: îl scutură în celula din închisoare, pe patul de suferință, în clipa morții ori din senin, pe stradă, pe drum drept. Orice fapt e anti-destin. Orice operă e anti-natură. Orice hotărîre e anti-neant. Iubirea de aproapele (zice *Catehismul episcopilor catolici olandezi*) e un mister de credință. Dragostea și iertarea nu sunt naturale. Natural e principiul al doilea al termodinamicii.

Șestov: dezvoltarea universului nu e cîtuși de puțin naturală, ceea ce ar fi natural e să nu fie absolut nimic, nici univers nici dezvoltare.

– Omul însuși e mister pentru că îl locuiește divinitatea. Fericitul Augustin: „Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul și asemănarea sa, în gîndire: acolo e chipul lui Dumnezeu. Iată de ce gîndirea nu poate fi înțeleasă nici de către ea însăși întrucît e un chip al lui Dumnezeu”. *Mens ipsa non protest comprehendere nec a se ipse ubi est imago Dei.*

1965

Există în arta aceasta, de care dau după întoarcerea din închisoare, un *ascetism*, o renunțare la materie (*less in more*⁷²), o aspirație spre formele pure, spre geometrie, care ar fi „esența bună”, cea necoruptă de contingentele multiple ale realității. Un fel de manicheism. Sau, în orice caz, de sărăcie franciscană: materia și natura nu sunt propriu-zis rele dar vrednice de a fi disprețuite ca secundare. Tendința e platoniciană, dinspre tipare, modele, esențe.

1964, toamna

Proiect de scrisoare la Bruxelles:

Știu, Manole, că din îndepărtatul Bruxelles nu te-ai supărat; ai dat din umeri, poate ai surîs. Măcar de te-a durut nițel, egotismul inteligent – al cărui adept mi-ai scris că ești acum, ca Stendhal la Civitta Vecchia, spre sfîrșit – te îmboldea să nu insiști, să nu dai prea mare importanță încă uneia din surprizele vieții. De altfel, ca și mine, și tu ai scos de multă vreme verbul a se mira din lexic.

Îți datorez puținul bun simț la care pot să-mi caut refugiul, îți datorez a fi reușit, mai tîrziu decît ceilalți, să mă orientez nițel în lumea asta pentru

⁷² „mai puțin e mai mult” (engl.).

mine încilcită; îți datorez de a fi fost scos din marasmul minciunilor c'onvenționale specifice societății și epocii în care am fost tineri, de a fi intrat în legătură cu „oameni atît de onorabili” ca Tocqueville, Guizot, Royer-Collard, de Broglie, Prevost Paradol, nu mai știu cîți lorzi judiciari și cîți constituționaliști, conform principiului tău că dacă nu putem frecventa aristocrația, măcar în camera lorzilor ori printre doctrinari și senatori romani s-o căutăm; tu, ani numeroși înainte de Raymond Aron, ai știut și mi-ai dovedit că opiumul intelectualilor se numește socialism; m-ai rupt de sub influența neghiobiei înfumurate și iluziilor oarbe ale presei din Sărindar; mi-ai înlesnit să înțeleg ceea ce mai toți care astăzi trăiesc în aceeași parte a lumii ca tine nu pot înțelege, ei care se zbat din răspuțeri să ajungă unde suntem noi cei de aici.

Cu multă răbdare ai îndurat capriciile mele de copil crescut în răsfățuri, prejudecățile mele de client exclusiv al tarabelor cu volume franțuzești, la modă. Mi-ai dezvăluit tăriile spațiului dunărean și, dezvăluindu-mi-le, m-ai convins să iubesc și m-ai încredințat pămîntului unde m-am născut. Și cum de-am cutreierat restaurantele de prin Văcărești cu sioniștii cărora le trînteam că niciodată nu vom fi cu ei, dar că ne plac fiind oameni dintr-o bucată și neplecați prostiei! Și cît de bine am petrecut la Duque în piața Rosetti proiectînd istoria parlamentarismului român; ori scriind împreună, făcînd cele mai neconformiste afirmații (neconformiste față de mediul în care trăiam, de fapt tu le numeai liberal-conservatoare)! Și ce frumos ne pregăteam de examene în fundul grădinii de pe lîngă strada Vaselor, sub nuc, spre vară, cînd maică-ta, la înserat, admirînd, dar și disprețuind nițel atîta rîvnă școlărească, ne aducea apă rece și dulceață de trandafiri.

Ne-am înțeles mereu și ne putem încă înțelege, deși eu am apucat-o pe calea fetelor lui Moses Mendelsohn, de care rîdeai. Am fost în locuri unde tu nu ai fost, într-un soi de imponderabilitate. Orice efort de închipuire e zadarnic. Oricît de bine intenționați și de știutori ar fi cei de la Houston, în imponderabilitate ei n-au fost. De-a surda discută cei ce n-au fost cu cei ce au fost în imponderabilitate. Să nu cădem în ridicolul unui dialog între surzi.

București, 1971

Păcatul împotriva Sfîntului Duh: cel care nu se iartă.

Mă întreb dacă nu cumva o fi înjosirea persoanei semenului nostru – care e chip și asemănare a lui Dumnezeu. De vreme ce dovada dragostei de Dumnezeu o facem iubindu-ne aproapele (adică făptura sa), dovada hulei nu o dăm urîndu-l și batjocorindu-l, reducîndu-l la rang de *obiect*, adică tratîndu-l ca și cum ar fi lipsit de duh? Să nu fie oare creștinul în stare a pricepe ceea ce Simone de Beauvoir a precizat atît de bine: că temeiul oricărei morale e respectarea libertății celuilalt, e considerarea lui ca pe o ființă a cărei libertate nu poate fi siluită?

Cred în quasi-identitatea acestor două Cuvinte: duh și libertate. Cred că răpindu-i omului libertatea îl lipsim de pecetea duhului.

Procedeele anchetei penale bazată pe ideea că „justiția e o formă a luptei de clasă” și procesele cu „mărturisiri complete”, unde omul e pus să se terfească singur *pînă la capătul nopții* (Iuda îl vinde pe Cristos noaptea, la capătul căreia ne duce și Celine) unde trebuie să ajungă să-i fie scîrbă de el însuși și să se urască de moarte (astfel încît viața pe care și-a salvat-o prin trădare să nu mai prețuiască nimic), unde trebuie să-și dea seama că a coborît pînă pe treapta cea mai de jos și nu-și mai poate răbda eul - și se leapădă de libertate -, unde nu mai poate nici să iasă din sine și să-și ia crucea, pentru că a rupt și ars toate punțile cu lumea stihilor, nu constituie ele pilda vie și întreagă a misteriosului păcat, singurul pentru care Isus spune lămurit că nu poate fi iertare?

Sau ce au făcut ofițerii vasului american din Atlantic predînd Rușilor pe marinarul lituanian care izbutise să se refugieze pe bordul navei lor? Au chemat pe Ruși la bord și li l-au înmînat. Ca pe un obiect. Rușii au început să-l omoare în bătai încă de acolo. Marinarul urla și se ruga să nu-l predea. L-au predat.

Președintele Nixon – (Franz-Ferdinand, el, a fost mai indignat aflînd că nu i s-a dat colonelului Redl – trădător și spion dovedit – posibilitatea de a se spovedi și împărtăși înainte de moarte) – a luat unele vagi măsuri de ordin administrativ și au fost și cîteva demisii. Dar sunt convins că Dumnezeu n-a privit lucrările cu atîta nepăsare. (*Și cine va primi un prunc ca acesta în numele meu, pe mine mă primește. Iar cine va sminti pe unul dintr-aceștia mici care cred în mine, mai bine i-ar fi lui să i se atîrne de gît o piatră de moară și să fie scufundat în adîncul mării*). Cristos e blînd și smerit cu inima, dar în timp a fost om și El, întreg, și măcar o dată m-au scos din sărite și pe El, cînd a și pus mîna pe bici și a izgonit pe zarafi din curtea Templului (*Matei 18, 5*).

Scena aceasta atroce de pe vasul american, unde cruzimea, răutatea și oarba imbecilitate (care-i *păcat!*) se amestecă în viscoase părți egale, nu se poate să nu-l fi răsculat și pe Cristos cel din Treime, care acolo sus își mai poartă stigmatele și – o știm bine – se pricepe uneori să și pedepsească. Vai și amar, prin urmare, de căpitanul, ofițerii și mateloții aceia; unul n-a protestat, n-a înălțat glas, n-a schițat o mișcare și nu și-a dat foc; vai de ei și de toți cei ce – vorba lui Kierkegaard – încap în mîinile Dumnezeului celui viu.

(Pentru expresia „Dumnezeul cel viu” am eu o părere a mea: că nu e numai veșnicul Creator, ci și Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacob, adică al viilor și nu al morților, – adică cel pe care-l interesează ce fac viii –, ci și Cristos răstignitul în care freamătă și-n cer amintirea fățarniciei nemiloase, a prostiei biruitoare și a răutății funcționărești din lume.)

– Cîteva ore puteau în orice caz aştepta Americanii de pe vasul din Atlantic: să fi cerut părerea preşedintelui comandant suprem al armatei. Graba. Graba imbecilă de a pune orbeşte în aplicare „dispozițiile”. Aceeaşi grabă ca în recomandarea lui Caiafa – şi aceeaşi ipocrită invocare a preeminenţei interesului general asupra dreptăţii individului.

Nelson la Copenhaga, ofiţer disciplinat şi el: şi totuşi nu s-a supus ordinului. *Nu l-a văzut*. Un prinţ de Homburg abil şi înzestrat cu simţul umorului. (Tot ideea mea: că nu e negreşit nevoie de eroism şi jertfă, ci numai de a nu face zel, a nu te grăbi şi a fi niţeluş-niţeluş de tot – abil. Căci abilitatea poate fi pusă şi-n slujba Binelui, Binele nu respinge nici un slujitor. Există şi o *fraus pia*⁷³).

– Mai este un caz pentru care cred că Cristos va lovi, al singurului comunist trecut printr-un proces de transfigurare şi ajuns la sfinţenie şi martiriu: Imre Nagy. Cît de liber suflă duhul şi ce neaşteptat îşi alege sălaşurile: în sufletul unui activist mai întîi (şi ani mulţi) plin de zel stalinist si posesor al unei prea frumoase perechi de mustăţi vrednice de un falnic *Feldweibel*⁷⁴. Înlauntrul omului ăstuia cu figură tipică de solgăbirău ori de domn notar ardelean (parcă în Zaheu nu? ori în vameşul Levi ori în sulemenita Magdalenă ori în toţi pescarii aceia de bună seamă burduhănoşi?) se petrece în interval de numai zece zile (timpul e limitat ca într-o piesă clasică) prefacerea deplină. Nagy e la sfîrşitul celor zece zile *altul*. Nu şi-a schimbat politica, şi-a schimbat sufletul. Nu mai vorbeşte la postul de radio un om politic cinstit, vorbeşte un inspirat, *care a înţeles*.

Şi urmează trădarea. Transfiguratul e vîndut de către cei care-l găzduiau (ambasada iugoslavă de la Budapesta). Marile puteri nici una nu ridică un deget pentru cel dus la jertfire. Pînă la urmă ne amestecăm şi noi, în toată această murdară tărăşenie şi ne pătăm mîinile cu sîngele nevinovatului primindu-l pe teritoriul ţării (al ţării unde mai venerată decît oricare alta e sfînta lege a ospitalităţii) şi învoindu-ne să fie luat, pornit şi ucis. Să nu fie sîngele lui asupra noastră şi a fiilor noştri!

Asemenea fapte se apropie de a lui Iuda, la *scara umană* (vorba lui Leon Blum). Cînd s-au certat dealtfel comuniştii între ei, n-au şovăit să recurgă la hulita onomastică a creştinilor spre a-l caracteriza pe Tito, brusc ajuns întrupare a lui Iuda.

– Înjosirea semenului este păcat împotriva Duhului sfînt pentru că e despersonalizare. Obligîndu-l pe acuzat să recunoască, să-şi denunţe prietenii,

⁷³ „greşală onorabilă” (lat.).

⁷⁴ „plutonier” (grm.).

să-și ceară pedepsirea, să se murdărească și compromită iremediabil, i se ia sufletul. Acesta e sensul expresiei asiatice: a *pierde fața*. (Fața, chipul divin).

Demonismul face și el progrese, doar n-o să stea el singur în afara evoluției: înainte victima era torturată și omorâtă. Acum i se ia și duhul, să rămână – spiritualicește – jupuit de viu. Ca Peter Schlemihl fără umbră. Dar trupul fără suflet ce nume poartă? Numele de cadavru, înainte de a fi fost executat, cei ce-și pierduseră fața la procesele cu mărturisiri complete, au fost cîtva timp – în intervalul pînă la punerea în aplicarea sentinței – au fost, cu adevărat, niște cadavre vii.

Gherla, camera 77 de carantină

Cum a fi fost în celula lui Monte-Cristo nu știu. Dar în pușcăriile pe unde trec numai de tăcere nu dau și numai în mormînt nu am senzația că sunt.

Ci o agitație neîncetată, mai rău ca în America în metro. Taylorism. Secunde numărate, nanosecunde! Coșmarul timpului fracționat, folosit pînă la demență. Șaptesprezece ore pe zi. Douăzeci și cinci miliarde două sute milioane de nanosecunde. Mereu, mereu altceva.

Tortura temniței subterane, obscură și umedă, în care ești dat singurătății și uitării în fundul unei gropi. Dar și a celulei supraaglomerate, iureșite cu „program continuu” și supraveghere de fiecă clipă, unde liniștea e la fel de fantezistă ca ielele și balaurii.

De asemenea păcatul lenei, dar și al contrariului ei, al extremei celeilalte: neastîmpărul, forfota, obsesia întrebuițării timpului. Istovirea. Graba. Călușei diavolului. Hora drăcească din *Setea și Foamea*. Cristos, însă, ce făgăduiește? *Odihna*. Ce ne lasă? Pacea.

Noiembrie 1960

Sosim la Gherla deșălați, spetiți; amortiți; înțepeniți. De unde coborîm se pot zări căsuțe și ulițe. Zi de toamnă tîrzie, rece, ploioasă. Călcăm în bălți de apă și noroi. După nesfirșita călătorie în vagonul-dubă ticsit, aerul și burnița ne fericesc.

În loc de o mașină-dubă ne așteaptă niște camioane obișnuite. Suntem ghemuiți, înghesuți în poziții nefirești, absurde, ca nenorociții de pe garrote din ilustrațiile lui Goya, și acoperiți cu prelate.

Pe drum, săltînd puţin prelatele, apar clipiri de străzi desfundate, felinare, oameni zoriţi. Serviete, găleţi, basmale. Apoi o clădire pătrată, înaltă, în care sunt lumini: închisoarea. Proporţiile clădirii şi luminile produc o stranie senzaţie îmbietoare. Moment de nebunie: amintirea unei sosiri la Braşov, la hotelul Coroana, odată seara, spre toamnă, cu mama. Căldura din hol. Mirosul de fripturi dinspre restaurant. Un băiat se repede să ia geamantanele. Uşa turnantă. Zîmbete în jur.

Suntem primiţi cu bîte şi toroipane.

– (Prietenii dragi, de vreţi să vă pregătiţi pentru viaţă şi să nu aveţi surprize, bune sunt studiile, bună e ingineria şi mai bună meseria – brăţară de aur –, bune-s tehnica dentară şi sudura, bune sunt limbile străine şi biblioteconomia, dar după cum cea mai rapidă cale pentru a înţelege ce se întîmplă astăzi este a studia sfîrşitul imperiului roman – Montesquieu, Gibbon, Mommsen, Ferrero, dar mai ales Rostovţev – tot aşa cea mai sigură metodă pentru a evita surprizele în viaţă şi a le putea face faţă cu oarecare calm, cea mai temeinică pregătire este studiul Calvarului şi al Golgotei. Asta e şcoala practică şi tehnică, asta e adevărata şcoală profesională a meseriei de om în lume).

– De vreme ce individul nu are putere decît asupra limbajului că nu poate ieşi din el şi comunica decît prin el – zice Brice Parain – ce poate face? N-are încotro, trebuie să vorbească.

Prin cuvinte se afirmă adevărul, prin cuvinte se pot aduce liniştea şi fericirea.

Acţiunile nu sunt şi ele decît tot cuvinte, căci pot servi numai la afirmarea adevărului.

Două precizări

a) Să ai ce spune. De aceea vorbesc rar oamenii care gîndesc şi simt. Şi reciproca: „Să taci! Greu lucru cînd n-ai nimic de spus!” (Michel Corvin).

b) Cuvintele să fie convertibile, ca moneta – hîrtie. Pentru cuvinte convertibilitatea e în fapte, nu în aur.

Brice Parain: Curajul plăteşte peşin. Cuvîntul e perfid. S-a întors împotriva noastră fiindcă n-am făcut nimic pentru el... N-a produs decît deznădejde... Curajul, cînd e mare, se poate mulţumi cu ce face singur. Cuvîntul, pentru a fi adevărat, mai trebuie să fie şi împlinit.

– Tot Brice Parain confirmă întrutotul esențiala teză creștină asupra vieții și scopului creațiunii: „Singura noastră bogăție, care e bucuria de a trăi”.

București, noiembrie 1970

Incinerare la oribilul crematoriu: sala aceea în stil francmason, Iorga ar fi spus sinagotic, și placa de gramafon care rîcîie și scîrțîie timp de peste trei sferturi de oră cu fadinguri lungi datorate uzurii, cei prezenți simțindu-se și mai stingheriți.

Aici parcă mai mult ca la cimitir se simte cît de singur e fiecare.

(Porcul omorît la Clucereasa, în ajun de Crăciun și pîrjolit în curte în vreme ce – împrejur – porcii ceilalți zburdă și grohăie. Sau găinile și puii care se năpustesc să mănînce mațele și pielițele găinii curățate; ciugulesc cu atenție, nu lasă o fărîmă).

Toată lumea în picioare de o parte și de alta a unui catafalc acoperit cu o pînză. La Indieni și la Romani rugul ardea, era un spectacol, se producea o participare. La țară e pămîntul, sunt bocitoarele, preoții, natura. Aici nu-i decît așteptare, plictiseală în sunet de muzică pompoasă și stridentă, golul și singurătatea fiecăruia. Un fel de ședință: de s-ar termina!

Factorul comun al oamenilor poate fi numai Dumnezeu, numai prin el ne putem reciproc tolera și încerca să ne iubim. În lipsa acestui catalizator reacțiile rămîn de respingere și indiferență. Laplace credea că se poate lipsi de această ipoteză, dar progresul științific l-a determinat pe Werner Heisenberg să ceară sprijinul filosofiei, iar lumea de rînd s-a convins că are nevoie de acest ocol pentru a nu se preface în țarc de animale, ori în casă de nebuni.

– Puritatea absolută, absolută, da, o admitem. Dar virtutea (care-i înfrînare, deci presupune dorința păcătoasă) ne îndispune.

Și totuși G. B. Shaw recunoaște că virtutea, fiind obținută prin luptă, e superioară. Lui Dostoievski i se datorează o viziune ce pare definitiv explicativă: am fost în paradis, în lumea inocenței; am căzut, ne-a murdărit păcatul; prin mîntuire ieșim din mocirlă și ne îndreptăm iar spre inocență; de data asta însă va fi o inocență meritorie căci va păstra, îngrozită, amintirea răului și va fi afirmarea conștientă a binelui, o trăire nu o simplă stare. Așa se înțelege de ce omul va fi socotit deasupra îngerilor.

Gherla, ianuarie 1964

Portretul lui Dorian Gray, povestit de inginerul Rosetti.

Îl povestește foarte bine, dar ca pe o istorioară fantastică.

Eu cred că este un roman creștin cu teză morală: anume că de realitate nu putem scăpa. *Undeva*, ea se înscrie. Nu există procedeu – artă, minciună, fățărnicie, iluzie – care s-o poată împiedica, pînă la urmă, să se manifeste pe unul din planurile vieții.

Dorian Gray și portretul nu pot fi simultan frumoși: ori în ființa vie, ori în imagine, realitatea e înregistrată.

Arta poate transfigura, dar nu poate escamota realitatea.

Dictaturile care-și creează lumea lor perfectă sunt și ele confruntate cîndva de forțele paralele ale realității.

Limbajul convențional al lui Orwell (*newspeak*) sau *chestionarele* de care vorbește Soljenițin în *Pavilionul canceroșilor* nu pot împiedica - și nici cele mai ticluite rapoarte – consemnarea răului și realității.

Poate că realitatea e aceea care va birui, oricît de tîrziu, porțile iadului» porțile iluziei și ale minciunii care-și închipuie, prostește, că pot sugruma tumoarea răbdător crescîndă.

(Degeaba trece *Talmudul* răstignirea sub tăcere).

Februarie 1934

La Brașov cu mama și Virginia. E, în iarnă, o zi de toamnă caldă; spre seară începe a ploua mărunt și des. Pe la zece, mama și Virginia rămînînd la hotel, ies să mă plimb. Simt, brusc, dorința de a intra într-o biserică.

Biserica Neagră, firește, e închisă, încerc o ciudată senzație de blîndețe, de apropiere a pietrelor acestora uriașe; monumentul nu strivește străzile și casele, s-ar zice că are o forță ocrotitoare. închisă e și biserica catolică și, ceva mai încolo, una ortodoxă. Urc pînă în Șchei, la biserica Sf. Nicolae, la care mă uit de dincoace de gardul care o înconjoară. Străbat apoi cîteva din ulicioarele în pantă ale Șcheilor. Revin în centru și mai umblu multă vreme pe străzile aproape pustii, în ploaia călduță, odihnitoare.

Biserici sunt; închise; mă uit, în întuneric par severe, mari, inaccesibile.

1953

Teoria pluralității planurilor de conștiință, a lui Ionel Gherea, mi-o confirmă avocatul D. Gh., de la Oficiul juridic al ministerului unde am fost primit ca registrator la arhivă.

Om cult și talentat, D. Gh. e jurist și compozitor. E membru de partid și totodată „reacționar” cum mai convins nu se poate. Înjură – cu vorbe alese – minciunile oficiale și soarta care-l obligă să le cînte în slăvi (cu vorba, cu scrisul și cu partiturile). E obișnuit să trăiască bine, o leafă nu i-ar ajunge, așa încît n-are încotro, e silit să se supună. Dar la oficiul juridic, între prieteni și oameni de încredere, poate deschide supapa, își poate da drumul, răsufla, răcori.

Cînd însă vine de la cursurile politice pe care le ține la Uniunea compozitorilor (căci știe teorie și e pus să și predea) nu rezistă plăcerii de a povesti ce bine și clar a expus marxism-leninismul: bucuria i se citește pe față, o bucurie pe bună dreptate mîndră; legitimă. Doar a vorbit frumos. Și se referă și la conținutul prelegerii, ca și cum ar rezuma vreun curs de vară, savant și popular, la universitatea de la Văleni.

E sincer și cînd se leapădă de Mamona și cînd se fălește cu talentul său de conferențiar al unei doctrine pe care o detestă. Simultaneitatea dualității planurilor de conștiință e perfectă, iar taina e de nepătruns, fiecare cu ale sale; cele două ființe coexistă pașnic. Mă întreb ce se va întîmpla cînd vor comunica, totuși, potrivit ideii din *Dr. Jekyll și Mr. Hyde*: groaza dublei personalități e că despărțitura nu poate dura mult. Sau poate că Robert Louis Stevenson greșea și că dedublarea e posibilă pînă la Judecata de Apoi?

(Temă de reflecții, *giocos*):

Luca 12,2-3: „Nimic nu este acoperit care să nu se descopere și nimic ascuns care să nu se cunoască. De aceea cîte ați spus la întuneric se vor auzi la lumină și ceea ce ați vorbit la ureche, în odăi, se va vesti de pe acoperișuri”).

Jilava, mai – iunie 1960

Starea de euforie și recunoștință de după botez mă îmboldește să caut prilejuri de a face binele și a mă arăta cît mai prevenitor, serviabil, fără cusur. Și cît de bucuros mă simt că-s atît de liniștit și de indiferent față de micimile și deșertăciunile din jur!

Prima lecție de modestie și trezire la realitate mi-o însușesc în celula unde am fost transferat după ieșirea din cea în care am primit botezul.

Fereastra e bătută în scînduri, dar sus e un pătrat mic neacoperit. Pe acesta îl putem ține închis sau deschis. În principiu este interzis a te apropia la mai mult de doi metri de fereastră, dar unii gardieni se fac că nu văd și în camera aceasta suntem lăsați a manipula pătrățelul după voie.

Jumătate din cameră dorește să-l țină închis. (Vreți să ne omoriți? Trage dom'le, e un curent ucigător!).

Cealaltă jumătate susține să fie deschis. (Vreți să ne omoriți? Ne sufocăm dom'le, e o căldură de moarte).

Ce minunată ocazie de a-mi arăta mărinimia, blîndețea și detașarea. Zic: cum vreți, mi-este egal, nu mă pronunț.

Pe loc se realizează unanimitatea celulei, care mă dușmănește. Din toate părțile se aude: ce, vrei să te pui bine cu toată lumea? Vrei să fii și-n car și-n căruță, și cu slănină-n pod și cu porcu-n coteț, nu-ți merge, ori cu carne ori cu brînză... Ura e generală, a țîșnit spontan și sincer.

Modestie, băiete! Ia-o încet. Nu sunt nici șase luni de cînd ai intrat la pușcărie și nici două de cînd te-ai botezat și te și crezi Simion Stîlnicul! Mai ușor cu nepărtinirea și disprețul față de mărunțișuri.

Îmi trebuie cîteva zile ca să înțeleg. Votz cuminte pentru fereastra deschisă. Toate se potolesc ca prin farmec. Jos de pe capră, jos de pe stîlp, *tombé de la branche!*⁷⁵

– Misterul:

Simone Weil: Cel mai teribil paradox al libertății creștine este că a fi ales de Dumnezeu înseamnă a fi părăsit de el.

Pascal: Dacă Dumnezeu există trebuie să fie de neînțeles.

Thornton Wilder: Semnul sub care stă calea lui Dumnezeu este semnul ciudățeniei. Dumnezeu este ciudat. (Cuvîntul englezesc *strange* poate fi tradus și prin: straniu).

– Deoarece lumea nu e numai materială, deoarece o susțin forțele spirituale*, înseamnă că forțele spirituale negative sunt distrugătoare.

⁷⁵ „căzut de pe cracă” (fr.).

* Soljenițin (*Casa Matrionei*): „Nu se spetea să-și cumpere lucruri și apoi să le păstreze mai dihai decît propria-i viață.

Nu alerga după găteți. După veșmintele care-i împodobesc pe cei sluți și pe cei dăunători. Neînțeleasă, părăsită pînă și de soțul ei, mamă care înmormîntase șase copii, dar nu și firea ei prietenoasă, străină în ochii surorilor și nurorilor ei, lucrînd prostește pe degeaba pentru

Brice Parain: „Minciuna, viclenia, calomnia pot fi mai groaznice decît gloanțele unui revolver”.

La ce se poate aștepta o societate care preface bănuiala, invidia și denunțul în principii călăuzitoare? Machiavelli: „Seamănă cucută și se așteaptă la holde mănoase”.

– *Apoc 3,20*: „Iată, stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu mine”.

Dar pe ilustrații ușa este reprezentată de obicei fără clanță. întrebă un copil: cum poate intra de vreme ce nu e clanță? Răspuns: clanța e pe dinăuntru.

15 Noiembrie 1969

Invitat la Huși de părintele Mina. în jurul desființatei episcopii, transformată în muzeu regional, li s-a îngăduit foștilor călugări de la schitul Brădicești să înjghebeze o mică și modestă comunitate mînăstirească. S-au aciuiat în dependențele și grajdurile episcopiei, deteriorate rău; le repară pe cît pot și refac biserica, foarte mare, cu hramul Sfinții Apostoli.

Sunt primit cu prietenie. Starețul e un bătrîn cu barbă lungă, albă, ca-n basme și legende. (*Lasă arhimandritul toată grija schitului...*). Au o vie destul de întinsă, o îngrijește cu pricepere unul din ei, și o cramă așezată în pivnițele palatului episcopal: datează din vremea lui Ștefan cel Mare, cramă adîncă, rece, cu bolți uriașe și butii cît toate zilele. De aici scoate chelarul un vin fără pereche; mi se încredințează șase sticle ca vin de împărtășanie pentru Schitul Dărvari.

Totul e meritoriu și înduioșător, iar strădaniile călugărilor impresionante. Două lucruri însă nu-mi sunt după voia inimii: apa, la Huși, e puțină, proastă și sălcie. (Iar în mintea mea noțiunea de mînăstire e legată de aceea de apă curată și înviorătoare.) Apoi, la masă, de lăsata secului, vine vorba de un călugăr, coleg de-al lor, rău bolnav, care se află – după cîte înțeleg – singur într-un loc îndepărtat. Starețul întreabă dacă s-a dus să-l vadă și să-l ajute cel căruia i se ceruse s-o facă. Nu numai că nu s-a dus – a fost năpădit

ceilalți – nu agonisise avuții să le aibă în ziua morții. O capră de un alb murdar, o miță cu picioarele strîmbe, niște ficuși...

Și noi toți trăind în jurul ei nu înțelesesem că ea era dreptul acela despre care vorbește proverbul și fără de care nu există sat să poată dura.

Nici oraș.

Nici pămîntul nostru întreg”. (*Nota aut.*).

de treburi - dar mai și adaugă o justificare: bolnavul nu e singur, e cu Dumnezeu.

Ceilalți par mulțumiți de explicație și dau din cap: așa e, nu e singur, e cu Dumnezeu.

Îmi trece prin minte să-l întreb pe cel cu misiunea neîndeplinită: desigur că bolnavul nu e singur, ci cu Dumnezeu, dar dumneata, cuvioase, care cunoști porunca de a-ți iubi aproapele și ai citit parabola samarineanului milostiv și nu ai dat ascultare poruncii starețului, domnia ta ești sigur că ești cu Dumnezeu?

– Thornton Wilder: „Numai cei ce și-au dat seama de neființa lor sunt în stare să preaslăvească lumina soarelui”.

1969

Un biolog, H. Laborit, a descoperit (?) o substanță, AG 256 care – în organism – nu face decât să transmită durerile la creier.

Materialitatea aceasta neașteptată, departe de a duce apa la moara ateștilor, îi înfundă. E de neconceput s-o credem întâmplătoare. Imposibil să se fi iscat din senin o substanță specializată în transmiterea durerilor. Adăugându-se colac peste pupăză desăvârșitei angrenări a funcțiunilor, alungă ideea hazardului cu măturoiul.

Căci dacă, la urma urmei, am fi dispuși să admitem că prin simplul joc al întâmplării particulele elementare (și stările materiei) s-au aglomerat alcătuind atomi care la rîndul lor prin îmbinare au format molecule (cu putere selectivă!), care și ele s-au strîns în celule, apoi în micelii care prin altă aglomerare au dat naștere la țesuturi care și ele s-au adunat în organe care au alcătuit apoi aparate care au creat sisteme ce s-au încheșat în ființă, dacă tot acest lanț continuu, aglomerat și aglutinat ar putea fi eventual privit ca simplu produs al întâmplărilor, apoi e foarte greu (și prea puțin probabil) de conceput că tot din întâmplare s-au ivit substanțe specializate, purtătoare ale durerii.

Tocmai materialitatea aceasta îmi dovedește existența unui plan, unor intenții, unui program realizat cu același material - de un creator. De vreme ce rezultatele (d. ex.: durerea) nu sunt efecte secundare (joc secund), ci *prevăzute*, prezența unui creator e implicată.

Creator, firește, și nu doar atît: mare arhitect, demiurg, mare anonim. Cristos Mîntuitorul, Unul din Treimea cea de o ființă și nedespărțită, e altceva. Pe el nimic nu-l *dovedește* în sens judiciar, nu-l dezvăluie prin

logică; e în afara logicii sistemului; e neașteptatul, paradoxul; la el ajungem prin liberă și *ne-socotită* credință. El și năruie totodată orice explicație strict materială, în care nu încap. „Cred întru tine, dar mă rog ție întărește credința mea. Te iubesc, dar mă rog ție sporește dragostea mea...”

1971

Malraux la nevenirea lui Iuda la picioarele Crucii se gîndește, cînd scrie, că nici Chateaubriand nu s-a dus la Sf. Elena.

– Ce ne-au prevestit Saint-Simon și saint-simoniștii, societatea industrială în care-și puneau toată nădejdea, s-a realizat.

Apologul, desigur, e genial ca proorocie; dar e și stupid, pierzînd din vedere că a doua zi după ce regele, fratele regelui, prinții, miniștrii, conții, episcopii și prefecții vor fi pierit, prima grijă a muncitorilor, inginerilor și altor „industriași” va fi să aleagă alți „paraziți” – nu aceiași (cu toate că...) – dar în orice caz alte personaje tot „politice”, „statale”, „ceremonioase”.

Noua zeitate a societății industriale a descoperit-o Brice Parain, e prețul de cost, nu alta. Dacă demnitatea individuală a omului s-a pierdut fără urmă, efectul nu e un rezultat al barbariei, ori o ignoranță, o cruzime stupidă, ci un mod de a fi al civilizației industriale. Organizarea industrială este rezultatul unei concepții transcendente al cărei sediu nu se află în individ, ci în colectivitate.

„Este evident că civilizația industrială impune dictatura... *în cele din urmă totul ține de prețul de cost...* nici măcar nu domnesc inginerii ori directorii ori administratorii, ci prețul de cost, iar toți guvernării nu-s decît slugile lui”.

– În sprijinul tezei din *Doktor Faustus* (că muzica dodecafonală a lui Arnold Schönberg e demonică întrucît se întemeiază pe armonii *altele* decît cele receptate cu plăcere de organele auditive create de natură și încearcă să edifice o altă lume unde serii arbitrare înlocuiesc melodiile) scrie Ernest Ansermet.

Timpul muzical nu e o „viteză”, măsura și-o trage nu din timp, ci din cadență, iar durata noastră psihică este ondulatorie. între duratele noastre psihice și momentele energetice muzicale relația nu poate fi decît continuă și curbă. Doar fraza melodică dispune de curbură și de arcul logaritmice mijloacele unei receptări ondulatorii sunt impuse de psihologia noastră.

Nu-i oare la fel în artele plastice?

Arta e concentrare a vieții (definiția lui Balzac), transcendere și transfigurare, dar nu poate fi revoltă împotriva armoniilor fundamentale: pe acestea, dimpotrivă, ni le apropie, ni le intensifică, ni le dezvăluie.

– Nu de aripi are nevoie spiritul omenesc, spune Bacon, ci de *plumb*. Cu prea mare ușurință se avîntă în cele mai înalte abstracțiuni pierzînd orice contact cu omenescul și realitatea.

– Definiții ale artei, dovedind că arta nu-i, cum cred unii, demonică. „Scrisul e o formă a rugăciunii” (Kafka).

„Scrisul ca și dragostea e poezie” (Arghezi).

„A picta vise și a căuta absolutul. Obiectele sunt numai idei simplificate” (Gauguin).

„Rostirea tainei prin taine” (Kandinsky).

„Limbajul desenului reîmprospătează ideea paradisului și culorile străvechiului tablou” (Hugo Ball).

- Bucuria de a trăi, caracteristică a creștinismului.

Marcel Jouhandeau: „Faptul că viața-i o sărbătoare i-a scandalizat pe unii. Dacă au ales să fie nefericiți, treaba lor... Deși am parte de toate grijile, toate necazurile, toate dezamăgirile, nimeni nu află nimic, nici măcar eu”.

Asta-i curată isihie și fidelă ascultare a cuvintelor domnești: Dacă vrei să-mi urmezi mie, *ieși din tine*.

– Doctrinile vitaliste, toate, orice nume ar purta după pretextele economice ori doctrinare în numele cărora au pus mîna pe putere, sunt vizate de Denis de Rougemont: scopul lor nu e de a desființa zeii, ci de a le înșfăca puterea divinizînd-o pe acest pămînt.

(„Și au schimbat slava lui Dumnezeu celui nestricăcios întru asemănarea chipului omului celui stricăcios și al păsărilor și al celor cu patru picioare și al tîrîtoarelor... ca unii care au schimbat adevărul lui Dumnezeu în minciună și s-au închinat și au slujit făpturii...” *Rom 7,23-25*).

– Închisoarea ca școală de adevăr.

Oscar Wilde: „Viața de închisoare te ajută să vezi oamenii și lucrurile așa cum sunt în adevăr... Cei de afară se lasă amăgiți de iluziile unei vieți mereu schimbătoare. Se mișcă odată cu viața și contribuie la irealitatea ei”.

BUGHI MAMBO RAG

... pe urmele panterei Baghera...pînă la urmă și generalul Fîru, autorul *Epignozei*, a renunțat la spiritismul dumneavoastră... cea mai bună miere fiind cea de salcîm... îanerogamele... îi spune Marcellus lui Demetrios...

1971

Aha! în *Bhagavad Gita* lucrurile nu-s luate ușuratic, iar principiul egalității este examinat mai de aproape. Și nu cumva par a se referi la o „școală”, pe care o știi și eu, versurile acestea:

„Făpturile demonice nu știu nici să progreseze nici să se oprească, în ele nu există nici curăție, nici regulă de purtare, nici adevăr;

– Lumea, spun, este fără adevăr, fără bază, fără stăpîn; născută fără înlănțuire cauzală, avînd capriciul drept temei; ce altceva?

– Sprijinindu-se pe sistemul acesta, sufletele acestea pierdute, mințile acestea slabe stăpînesc lumea prin fapte de cruzime și sunt hotărîți s-o distrugă.

– Dedați dorințelor ce nu pot fi îndeplinite, plini de fățarnicie, mândrie și dispreț iau din cauza tulburării minții apucături rele, iscă deprinderi josnice.

– Cuprinși de nenumărate griji ce șfirșesc odată cu moartea, avînd mai presus de toate dorințele și bucuria cărnii, sunt încredințați că asta e totul”?

„Slava lui Dumnezeu este să ascundă lucrurile, iar mărimea împăraților este să le scoată la lumină”.
(Pilde 25,2).

– Întreabă. Cere. Bate. îndrăznește. Nu te teme. Nu te spăimînta. Stăruie. Năvălește. Fii treaz. Fii întreg la minte.

Tot atîtea îndemnuri care cu prisosință arată că nu se cuvine să fim proști! Dovadă e însuși faptul că Dumnezeu e un Dumnezeu ascuns, că trebuie să-l aflăm, să-l descoperim; că lumea Lui trebuie s-o putem descifra. Nimic nu ne e dat mură-n gură, natura e complicată și dialectică, *dincolo* de complicații și dialectică ni se cere s-o deslușim; sensurile ei stau *dincolo* de realitatea imediată. O vastă cimilitură în care numai o minte întregă se poate descurca. Și pînă la urmă, în acest rebus, îl găsim pe Dumnezeu ascuns –

unde? în locul cel mai puțin probabil fiindcă era cel mai evident – unde nu ne-am fi gîndit, ca în *Scrisoarea* lui Poe – înlăuntrul inimii noastre!

*Le pur ennui de vivre*⁷⁶
Paul Valery

– Camera bine închisă a lui Sartre nu conține nici cazane cu apă clocotindă și pucioasă, nici furci, nici țepi. Iar băiatul de serviciu al hotelului-iad le atrage noilor veniți atenția asupra faptului că, așteptîndu-se a găsi acolo obiecte de tortură și draci cu picioare despicate, dau dovadă de concepții învechite, romantice.

De asemeni celulele de anchetă și detenție nu se cer neapărat prevăzute cu o instrumentație specială. Ce minunat loc de reculegere s-ar zice că e o cămăruță la Securitate; o chilioară: un pat (un paralelipiped de piatră acoperit cu o saltea de paie), o pătură frumos împăturită, o măsuță prinsă în zid, un bec, o tinetă. Cît îi trebuie omului, cum spune Tolstoi. Și nici o unealtă de tortură: o poate constata orice jurist democrat străin venit în vizită și control.

Dar în cămăruța cu pardosea de piatră și zugrăvită în două culori (cafeniu închis și verde spălăcit) tortura nu e mai puțin la ea acasă ca în beciurile inchiziției și gestapoului sau în taberele Pieilor Roșii. Fără nici o unealtă? Fără. Fără apă clocotită, roți, lanțuri, fiare înroșite, sfredelate? Fără.

Cine se miră să încerce a sta șaptesprezece ore, zi de zi, timp de un an – termenul e experimental – fără a se putea sprijini cu spatele măcar o clipă de un perete sau de o spetează. (Pătura aceea frumos și savant împăturită și lipită de perete trădează cea mai mică încălcare a regulamentului: nu e voie să șezi decît la marginea „patului” în dreptul vizetei – ochiul gardianului la fiecare douăzeci de secunde și, dacă bănuiește, mai des).

Cine se miră, să încerce a dormi numai cu fața în sus și obrazul neacoperit sub un bec de o mie de lumini. Dacă deținutul se întoarce la dreapta sau la stînga, în timpul somnului, e deșteptat; dacă-și bagă mîinile sub plapumă e deșteptat; dacă sforăie, e deșteptat.

Cine se miră, să încerce a sta douăzeci și patru de ore în picioare sau a se plimba în cerc pînă cade jos; ori, pur și simplu, să petreacă un an pe cîtiva metri pătrați în frig pătrunzător și în căldură zăpușitoare, avînd drept unică perspectivă de schimbare să fie scos cu ochelari negri la „plimbare” într-un țarc cît o palmă, unde e singur între patru pereți de beton și supus aceleiași supravegheri de fiecare clipă.

⁷⁶ „Purul plictis de a trăi” (fr.).

(În țarcul unde eram dus se vedea un capăt de ramură cu două-trei frunze. Dincolo de beton și sîrma ghimpată, rezumau tot neașteptatul lumii lui Dumnezeu).

Cine se miră, să încerce a-și lega bine ochii și a merge orbecăind. E mai ușor decît a păși pe întortocheate coridoare, tras de un gardian, zorit și supărat.

Tortura fără unelte, prin așezarea față-n față, în vid, a două entități: omul și timpul pur. Tortura prin Timp. Omul și Timpul, nimic altceva: umple-l! Tortura prin speranță a lui Villiers de l'Isle Adam; iar aici tortura prin timp și mister. Nu știi ce e în jurul tău cînd te duce cu ochelarii negri, nu știi de unde vin țipete sfișietoare (muzică concretă pe discuri, de cele mai multe ori), nu știi cît e ceasul (pe țărani îi lasă indiferenți). Picătura chinezească a căutării care la fiecare douăzeci de secunde te cercetează. Timpul, unealtă invizibilă care nu lasă urme, mai puțin chiar decît bastonul de cauciuc. Timpul, darul cel mai de preț; și dușmanul cel mai necruțător cînd e izolat și abstract, cînd nu mai e decît clopot de vid în care persistă a vieții numai neliniștea, nesiguranța, închipuirea dezlănțuită.

Concluzia practică? Una cunosc: să-și umple tot omul memoria cu fapte bune ca să aibă cu ce se obloji și mîngîia. Ele, singure, pot îndulci scurgerea lentă și rece a timpului pur.

- De partea opusă a torturii prin timp stă tortura conviețuirii cu o sută de oameni într-o încăpere de 20 mp. Adevăratul nume al acesteia e tortura prin balamuc, deoarece omul în condiții excepționale de presiune se smintește. Pușcăria, fie vorba între noi, e ușoară; teribil e balamucul. Și organizatorii ei au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a preface temnița în balamuc. Bătaia, ranga, brutalitățile cele mai grozave, chinurile fizice cele mai studiate nu-s decît floare la ureche față de chinul prin nebunie.

- Definiția dreptății.

Proudhon: „Este însușirea de a simți și afirma demnitatea noastră, adică de a o voi și apăra, atît în persoana altuia cît și în propria noastră persoană”.

După cum bunătatea implică inteligența, dreptatea implică voința. De Gaulle, cu dispreț: „Oamenii de bunăvoință: – bună poate, dar unde e voința?”

Hegel: „Preceptul evanghelic iubește-ți aproapele ca pe tine însuși nu vrea să zică iubește-ți aproapele cu tot atîta tărie ca pe tine însuși, deoarece a se iubi pe sine este o expresie lipsită de înțeles; înseamnă: iubește-ți aproapele ca și cum ai fi tu însuși”.

Scrima: „Înseamnă a spune că trebuie să te învoiești a muri eul tău spre a renaște în al celuilalt. Partea înfiorătoare, dacă mă pot exprima astfel, a rugăciunii pentru unitate este că ne descoperă că nu mai e de ajuns să te rogi pentru celălalt: trebuie să *devii* celălalt”.

– Alain, vorbind despre Stendhal, ne dă, cred, cea mai bună definiție a omului curajos (pe care-l numește „omul cu adevărat vrednic de numele acesta”): este cel ce nu ține seama de pericole exterioare, *pentru care primejdia poate veni numai de la el însuși*. Iar cunoașterea de sine presupune un fel de război pe care-l duce eul cu sine însuși și ceva asemănător cu un pariu generos pus pe latura sublimă a sinelui.

(Filosoful acesta radical și pozitivist, se cunoaște că a făcut războiul. Și el așează virtutea curajului pe culmi.)

– Heidegger cunoaște paradoxul lui Don Quijote de vreme ce scrie: „Orice om este întotdeauna infinit mai mult decât ceea ce ar fi dacă ar fi numai ce este”.

– Cine e mai fraier? Cine-l urmează pe Cristos sau cine se încredințează diavolului?

S-ar zice că Cristos cere mai mult, prea mult; ca să-l urmezi vrea să-ți lași casa, femeia, frații, părinții, copiii, țarina, vitele, pînă și morții să-i lași neîngropați.

Atît demonizații cît și creștinii sunt oameni înzestrați cu sentimentul infinitului. Creștinismul e o martirizare a tot ce-i lumesc, dar și dă ceva în schimb: liniștea aici și făgăduința mîntuirii viitoare. Pe cînd diavolul *e mai exigent*: în schimbul simțămîntului demnității el nu oferă decît deznădejdea. Ii dai conștiința, pacea, somnul, îți vinzi prietenii și rudele, cedezi absolut totul și mai mult ca totul – și toate pe degeaba. Ce-a obținut Iuda de la diavol? Nimic. A fost fraierit. S-a ales cu disprețul bătrînilor și a restituit banii; s-a ales cu ștreangul și cu hohotul de rîs al Necuratului.

Sfinților li se cere mult, dar nu chiar totul – și nu degeaba. Postesc, priveghează, se înfrîng, dar inima și sufletul nu și le dau.

Contractul încheiat cu diavolul e mult mai oneros decât cel încheiat cu Domnul. De fapt nici nu-i contract, e păcăleală. Dai totul, nu primești nimic. Plata neantizării diavolești e deznădejdea cu perspectivele ei firești: moartea, sinuciderea, rușinea și ciuda iscate de înțelegerea faptului că ai fost tras pe sfoară. (Sfoară sau frînghie, frînghia sinucigașului Iuda).

– Adeseori un anumit ton pedant însoțit de cuvinte sforăitoare cu aspect științific impresionează, așa încît prostii gogonate, bazaconii se aleg cu

adîncul respect al tuturor. Ar fi de ajuns să fie nițel scuturate pentru a se vedea cît prețuiesc.

Chamfort: Există prostii bine îmbrăcate, așa cum există dobitoci foarte dichisiți.

– Poate fi o asceză blîndă și degajată, fără nici o legătură cu puritanismul bosumflat?

Despre Sf. Francisc: „Surîdea lumii și nu profita de ea”.

Înfrînarea nu presupune simțăminte de ură și silă la adresa vieții. Greșit gîndesc dușmanii creștinismului – ori și adepții săi – că nu se cere altceva decît să urăști păcatul și răul. Creștinismul nu poate fi rezumat printr-o formulă negativă și de ură, chiar dacă negația și ura au în vedere pe ale diavolului.

Nu-i creștină, dar știe ce spune autoarea acestor rînduri fundamentale: „Dacă nu iubim viața pe seama noastră și prin alții, zadarnic încercăm pe orice cale ar fi s-o justificăm” (Simone de Beauvoir).

Și Hegel: „A-l iubi pe Dumnezeu e tot una cu a te simți cufundat în totalitatea vieții”.

1964

Cred așa: că dacă din închisoare pleci și de pe urma suferinței te alegi cu dorințe de răzbunare și cu sentimente de acreală, închisoarea și suferințele au fost de haram. Iar dacă rezultatul e un complex de liniște și înțelegere și de scîrbă față de orice silnicie și șmecherie, înseamnă că suferințele și închisoarea au fost spre folos și țin de căile nepătrunse pe care-i place Domnului a umbla.

Puterea de a iubi, la ieșirea din închisoare, trebuie să fi crescut în proporții de necrezut.

Balzac: dragostea care nu crește zi de zi este o patimă netrebnică.

Desigur că n-am suferit încă de ajuns pentru ca să am acele îngăduitoare maniere și acea tandreță neclintită pe care le obținem numai după crunte înșelătorii și reiterate călcări în picioare.

De șmecheri și canalii distanțarea se realizează prin nepăsare și refuzul de a-i întîlni pe terenul lor. întocmească, de vor, proces-verbal de carență. Duelul presupune oarecare egalitate.

– Preoții și cărțile de evlavie îi dojenesc pe oameni că disproporționează cele trei elemente constitutive ale rugăciunii (slăvire, mulțumiri, cerințe) în favoarea celui din urmă – cel egoist.

Și au dreptate. (Reducem rugăciunea la un cerșit). Dar atîta vreme cît în ritualul liturghiei și al ierurgiilor refrenele de bază vor fi „Doamne miluiește” și „Dă Doamne”, dojanele vor părea formale și vor veni în contradicție cu simpla constatare asupra căreia nu degeaba stăruie teologii mai noi că omul vede în Cristos în primul rînd pe cel căruia i se poate adresa pentru a cere ajutor și sprijin împotriva ispitelor, suferinții, singurătății.

– Catarii, creatori ai unei atît de rafinate culturi, iubiți de oameni de calitate ca Denis de Rougemont ori Rene Nelli, aureolați de înfrîngere, mister și martiriu, generatori ai unor devotamente incomparabile, în contrast atît de acut cu brutalul Simon de Montfort și îndîrjiții dominicani, susțineau totuși lucruri spăimîntătoare.

Credeau că numărul sufletelor a fost statornicit la *Facere* o dată pentru totdeauna. Numărul lor, așadar, nu putea crește. Ceilalți, oamenii în supranumăr (comparația ar fi: nemembrii ori neoamenii de partid) nu au suflet, sunt pură materie, aparțin numai lumii materiale, *massa damnata*.

Concepție aristocratică, firește; dar prezumțioasă (i se substituie lui Cristos în calitatea sa de Judecător) și, lucru grav, lipsită de mărinimie.

Cu drăguții de martori ai lui Iehova care cred că la una sută patruzeci și patru mii se reduce numărul celor mîntuiți (și recrutați firește printre *studentii Bibliei*) se aseamănă prin urmare bunii și nobilii catari.

„Desigur că nu faptele
îți vor aduce cerurile,
dar credința și faptele merg laolaltă
și-ți urmează pas cu pas ori, de nu,
nu credem ce spunem,
și doar credem că avem credință”
(Tersteegen *Weg der Wahrheit*).

– Sf. Apostol Pavel mereu stăruie: nu prin fapte ci prin credință ne mîntuim.

Luther, Calvin, *Epistola către Galateni, sola fide*. Și cei care au aerul de a implica: de vreme ce cred, la ce bun faptele?

La *Efes 2*, 9-10, paradoxul apare deslușit: ⁹Nu din fapte... ¹⁰Pentru că a Lui făptură suntem, zidiți în Cristos Isus spre fapte bune.

Comentar: Nu încapă îndoială că faptele pe care nu ne putem baza nu sunt faptele bune, ci faptele legii (*Gal 2,16*: „Știind însă că omul nu se îndreptează din *faptele legii*, ci numai prin credința în Cristos Isus... iar nu din *faptele legii*, căci din *faptele legii* nimeni nu se va îndrepta”).

Credința adevărată (vie) și faptele bune alcătuiesc ceea ce în fizica modernă, care a renunțat la cauzalitate, se numește un cuplu invariabil.

Epist. Sf. Apost Iacob 2,14: „Ce folos fraților, dacă zice cineva că are credință, iar fapte nu are? Oare credința poate să mîntuiască?”

Și 2,17: „Așa și cu credința: dacă nu are fapte, e moartă în ea însăși”.

Opoziția dintre cele două (credință, faptă) este așadar factice; cum ar putea ființa credința fără împlinirea voii Domnului care-i săvîrșirea de fapte bune?

Tit 3,8: „Voiesc să adeverești aceasta cu tărie, pentru ca cei care au crezut în Dumnezeu să aibă grijă să fie în frunte la fapte bune”.

Dar dacă totuși crezi și faci ceea ce n-ai voi să faci (*Rom 7,19*)?

Asta vine, cred, cum e la regulile de politeță; cine trebuie să salute pe cine: cel din trăsura pe cel de pe jos, cel însoțit pe cel care e singur etc. Și sunt înșirate toate, puzderie, foarte precis. Apoi printr-o singură dispoziție finală totul este anulat: omul politicos, deîndată ce vede un cunoscut, îl salută.

În rezumat: ne mîntuim, desigur, prin credință, nu prin fapte. (Dacă am crede că ne mîntuim prin fapte am cugeta ca fariseii, am vedea în mîntuire un contract, un drept, un act magic, Dumnezeu fiind obligat să ne dea mîntuirea în schimbul faptelor bune). Dar credința atrage inevitabil după sine faptele bune, ori măcar dorința ori încercarea de a le face și părerea de rău cînd dorința nu se împlinește, cînd încercarea dă greș. Din credință și fapte se naște o încîlceală și o încurcătură fără seamăn, pe care nimeni nu le poate pricepe și dezlega. Una știm: că peste toată această încîlceală și această încurcătură se lasă un nor luminos, se lasă nesfîrșita milă a Domnului Isus.

– Constat că nu înțeleg decît de bîtă. E o surpriză pentru un wtelectual. Dar, vorba ceia, *asta-i situația*. Dumnezeu, milostivindu-se, bate ori de cîte ori e nevoie. Cu ierburi amare, cu varga, cu scîrbe, nu mă cruță. Mă bagă-n sperieți, că de frică știu. Așa, bătrînește. Ciomăgit mă trezesc și-mi vin în simțiri pentru un timp.

Și cît de sincer jinduiam către sfințenie la închisoare. Ce aproape mă credeam de puritate.

Tot tata, săracu, după ce i-am spus că m-am botezat: Numai să fi fost sincer, și să-ți dau un sfat: nu-ți băga în cap că acum s-a zis, Dumnezeu o să se ocupe numai de tine. Nu uita că mai sunt vreo trei miliarde.

– Thierry Maulnier: De vreme ce toate se termină, toate se termină rau.

Proust către doamna E. Strauss: Pentru noi fericirea e o eroare.

Arnold Toynbee: Cuvîntul parohie – cu o rezonanță atît de locală, de intimă, evocator de cuib și cămin – e de la verbul grecesc care se tălmăcește: a viețui printre străini.

Concluzie: Rugăciunea în care stă scris că patria noastră e în cer exprimă un adevăr elementar. A da crezare fericirii pămîntești e o greșeală boacăna, fără scuze.

– Creștinismul e bucurie și rețetă de fericire. E și asumare a durerii.

Léon Bloy: „Știm că stelele sunt mereu în același loc pe cer, dar potrivit feluritelor stări ale atmosferei par mult mai depărtate decît în alte momente, ori dau impresia că sunt mult mai apropiate și seamănă cu lacrimi de lumină gata să picure pe acest pămînt. Așa e și cu Dumnezeu. Bucuria îl îndepărtează, pe cînd amărăciunea îl apropie și s-ar zice că-l sălășluiește în noi”.

„Secretul suferinței nu i se va dezvălui pe deplin omului decît în ziua cînd va înțelege angoasa Fiului lui Dumnezeu, care-și dă viața și sîngele pentru oameni și vede în veșnicul prezent al torturii prelungite pînă la capătul istoriei lumești că oamenii nu răspund cu dragoste dragostei lui, că fac totul pentru a o da uitării și tot amînă prin acest încăpățînat refuz coborîrea sa de pe cruce”.

„Îi ceream să mă învrednicească de a suferi pentru frații mei și pentru el însuși, cu trupul și cu sufletul. Mă gîndeam însă la prea cinstite și prea curate suferințe care, îmi dau bine seama astăzi, ar fi fost tot bucurie. Nu mă gîndeam la suferința aceea drăcească pe care mi-a trimis-o și care consta în a se retrage în aparență de la mine și a mă părăsi, fără apărare, în mijlocul celor mai înverșunați dușmani ai mei”.

„Nu suferim decît fiind depărtați de Dumnezeu, dar suferința aceasta ne apropie de Dumnezeu. Se poate astfel spune că Dumnezeu este în același timp Fericirea pierdută, căinată, și Suferința, deoarece întoarcem spatele Fericirii. El e Dumnezeu răstignit pînă la împlinirea veacurilor. Totul așadar

stă sub semnul căderii, care-l preschimbă pe om în ființă a remușcării, a surghiunului, a durerii iar pe Dumnezeu însuși – Dumnezeu care nu poate fi decît al Bucuriei! – în Dumnezeu al lacrimilor; Domnul care stă spînzurat pe lemn, Sfîntul Duh care suspină și Maria, care plînge pe Munte”.

„De raiul pămîntesc nu ne mai apropiem decît suferind și suferința aceasta e singurul lucru care ne poate convinge că pierduta Grădină tot mai există”.

– Propoziția lui C. G. Jung, „Nostalgia luminii e nostalgia conștiinței”, o interpretez în sensul afirmației că prostia nu are nimic de a face cu doctrina creștină.

Lumina nu este numai Beatitudine ci și înțelegere, în contrast cu prostia din care face o netrebnică armă diavolească.

– Aparent paradoxalei constatări a lui Bettex că incultului îi este îngăduit să nu creadă, savantului însă nu, îi vin în sprijin cuvintele lui Newton: „Corpurile, recunosc, stau unele față de altele *ca și cum* s-ar atrage; dacă se atrag într-adevăr nu știu și nici nu mă pricep a spune cum s-ar putea atrage”.

– Totul în felul cum s-au petrecut lucrurile cu mine din clipa în care am trecut pragul Securității și pînă în ziua mirungerii îmi dovedește cu prisosință, cu simplitate, existența și posibilitatea minunilor.

Cred în minuni ca și în legile elementare ale fizicii și aritmeticii. Primul efect al credinței este acceptarea minunilor (ceea ce nu contrazice respectul datorat legilor de funcționare a universului, statornicite de Dumnezeu).

Bettex: „Cine se apropie de tatăl tuturor sufletelor prin pocăință, prin lepădare de sine sau prin rugăciune stăruitoare și plină de căldură se ridică treptat, treptat pînă la acele lumi unde minunea este la ea acasă; a cărei privire este totdeauna îndreptată numai către pămînt și umblă numai după avuții și plăceri, acela din ce în ce devine mai orb pentru lucrurile înalte; simțul, această față a spiritului, se zbîrcește și în cele din urmă pierde de tot, pînă cînd el nu mai vede în ce este adînc și măreț, în tot ce este adevărat și frumos decît numai mofturi și înșelăciune”.

Dracul, încheind contractul faustian, cîștigă pe toate tablourile, nu numai că va avea sufletul, dar și lumescul i-l otrăvește omului păcălit, i-l corupe, i-l terfelește, i-l întunecă, i-l devalorizează în bani mărunți. (Nu greșesc, nu „cobor” și eu folosind un limbaj atît de comercial? Nu, acesta-i terenul, am intrat în ulița cămătarilor).

– Citirea atentă a capitolului 17 din *Evangelia lui Ioan* dezmente pe cei pe care lumea aceasta îi plictisește precum și pe cei care se dezinteresează de treburile ei.

Domnul, în rugăciunea pentru sine, pentru apostoli și pentru toți credincioșii, nu se roagă pentru scoaterea oamenilor din lume (versetul 15), ci spune cu totul altceva; că nici El, nici credincioșii lui nu țin de lume, de spiritul ei viclean (versetul 16).

Așa fiind, conducătorii popoarelor și ai treburilor obștești n-au dreptul să nu se străduiască din răspuțeri a face viața oamenilor mai bună și funcționarea aparatelor administrative mai eficientă: (*Idem* Pavel la *Col* 3,22: „Orice lucrați, lucrați din toată inima ca pentru Domnul și nu ca pentru oameni”). Iar indivizii nu sunt, sub cuvânt de credință, îndrituiți a încerca față de viață simțăminte de plictiseală și față de semenii lor simțăminte de nepăsare. Nu sunt *din* lume, dar sunt *în* lume și atîta vreme cît sunt pe acest pămînt datori sunt a-l îngriji în toate felurile.

Dezinteresarea este o erezie izvorită din cu totul greșita interpretare a capitolului 17 de la Ioan, iar plictiseala este un păcat a cărui obîrșie se află în lipsa de iubire față de creațiune.

În sensul acesta nu socotesc deloc drept hulitoare versurile lui Jacques Prevert (lăsînd firește, cu înțelegere, la o parte tonul șugubăț al poetului satiric și forma neconformistă a unui intelectual din zilele noastre):

*Notre père qui êtes aux Cieux
Restez-y
Et nous nous resterons sur la terre
Qui est quelquefois si jolie⁷⁷*

Cum de-am putea crede (raportîndu-ne și la *Luca* 16) că Dumnezeuul ceresc își pune nădejdea în niște ființe care n-au fost măcar în stare să aibă grijă de lumea pe care le-a dat-o?

Cît despre versurile aceluiași Prevert:

*...ceux qui crèvent d'ennuie dimanche
après-midi parce qu'ils
voient venir le lundi
et le mardi et le mercredi et le jeudi
et le vendredi et le samedi
et le dimanche après midi⁷⁸*

⁷⁷ „Tatăl nostru care ești în ceruri / Rămii acolo / Cît ești tu de sfînt / Și noi o să rămînem pe pămînt / Fiindcă pămîntul cîteodată e frumos” (*Pater noster*, trad. Gellu Naum în Jacques Prevert, *Poeme*, Editura pentru Literatură Universală, București 1965, p. 20).

le socotesc absolut ortodoxe și exprimînd o sănătoasă repulsie față de nenorociții care nu gustă minunatul dar pe care ni l-a făcut Dumnezeu: viața; față de orbii și neputincioșii care nu se pot bucura, fiindcă nu vor, de priveliștea frumuseților fără număr ale lumii create.

Catehismul episcopilor catolici olandezi: Dar viața însăși este, ea, o minune care-ți poate tăia răsufarea.

Plictiseală? Nepăsare? înseamnă că te oprești în drum. Creștinul nu se oprește. Pentru el sunt valabile puternicele cuvinte ale lui Malraux: „Totul e semn. A merge de la semn la realitate semnificată înseamnă să adîncești lumea, să mergi către Dumnezeu”. (Lumea ca multitudine de sensuri ce trebuie dezvăluite, destăinuite; și dezbărate de scoriile neghiobiilor și răutăților noastre).

Ioan 17 ne cere altceva: să renunțăm la păcătoșenie. Numai că într-atîta suntem legați de ea încît ne place a o confunda cu lumea și a socoti că fără de păcat lumea nu mai are nici un haz.

– Mă rog, cam același lucru a spus, în limbaj neconvențional, și Felicien Marceau: „Nu suntem în lume ca să mergem la cinema. Trebuie să ai de lucru, să cauți să agonisești...”

– Lordul Halifax, ministru de externe al Marii Britanii în 1938-1939, se întreba: *Cine-s eu ca să judec?* (Să judece guvernul german și partidul național-socialist). Și trăgea concluzia: creștinul neavînd căderea să judece pe un altul, țara lui nu putea face nimic pentru a veni în ajutorul micilor națiuni europene sau al năpăstuiților.

Ca individ, fără îndoială, onorabilul Wood, apoi lord Irwin, apoi lord Halifax, ca individ și în calitate de creștin nu putea judeca pe nimeni. Dar ca ministru și slujbaș public era dator să apere dreptatea, și la nevoie cu forța. (Ihering: *Recht ist nicht nur hoher Gedank sondern lebendige Kraft*⁷⁸). A confundat scrupule personale cu îndatoriri ale bărbatului de Stat. Confuzie gravă: în caz de conflict între conștiința individuală și datoria față de colectivitate, soluția este demisia.

„Omul public” trebuie să asigure aplicarea ordinii lumești și respectarea relativei noastre dreptăți umane. Nu se poate refugia în neparticipare. Cavalerii rătăcitori făceau acte de justiție. Iar sfinții, dacă înspre ei jinduia

⁷⁸ „...cei ce crapă de plictis duminica / după-amiază pentru că / văd cum vine luni / și vineri și sîmbătă / și duminică după-amiază” (fr.).

⁷⁹ „Drept nu e doar gîndul mai înalt, ci puterea plină de viață” (grm.).

lordul Halifax, se retrăgeau cu totul din lume, nu încurcau treburile pămîntești, trăiau în deșert și nu pe Whitehall.

– A ierta, a uita.

Predica părintelui G.T.:

Penitenții vin și-i spun: sunt gata, părinte, să-l iert, ducă-se cu Dumnezeu, dar de uitat, asta nu, nu-l pot uita.

Le răspunde: iertarea fără uitare nu face doi bani. îți voi pune după cîteva clipe patrafirul pe cap și-ți voi zice: eu nevrednicul preot te iert și te dezleg. Cum ți-ar veni să-l auzi pe Cristos că sare de colo: n-ai decît să-l ierți sfinția ta, că eu de uitat nu-l uit?

– Gîndul la Judecata de Apoi: întocmai ca la o treabă notată în agendă.

Imagine obsedantă: să nu ajung a-l vedea pe Cristos că-și întoarce capul, că-și acoperă fața cu mîinile - gest de obicei însoțit de o ridicare a cotului – gest îngrozitor și care poate rupe inima cea mai dîrză. Asemănător – ca apartenență de gen – cu acele cuie pe care le batem în crucea Răstignitului odată cu săvîrșirea fiecărui păcat.

Vara la Jilava

E cald și-n camera ticsită, unde aerul pătrunde numai pe un colțișor de fereastră, e o zăpușală grea. Mă chinuiește setea. Apa e viermănoasă și mă feresc s-o beau nu numai pentru că e oribilă, ci și de teama de a nu da în diaree, boala mea cronică. Diareea într-o celulă e păcatul capital.

Spre seară zăpușeala devine concretă, apasă, turtește, ca și cum s-ar fi întreit presiunea atmosferică ori s-ar fi dublat gravitația.

Valentin Gligor, un băiat tînăr din Sibiu, arestat cu doi ani în urmă cînd se pregătea să plece la vatră din curtea regimentului, îmi oferă firimituri de pîine, sfătuindu-mă să le sug încet: conțin și apă.

Gestul, înduioșător, are într-însul ceva absurd și este identic cu modul în care-și potolesc setea ființele umane în *Dincolo de oglindă* de Lewis Carroll: mănîncă biscuiți.

Pentru mine însă nu e nici ridicol, nici absurd. Și nădăjduiesc să-i fie socotit lui Valentin Gligor drept paharul de apă despre care Cristos zice că dacă a fost dat însetatului în numele Său nu va rămîne fără de răsplată.

1968

Pe lista păcatelor împotriva Sfântului Duh aş adăuga acel „E un accident de parcurs” rostit de ministrul francez Michel Debre – şi necontrazis nici de Generalul de Gaulle, nici de Andre Malraux – după ocuparea Cehoslovaciei şi moartea lui Ian Pallach.

– Trei „condiții” ale libertății. (Cuvîntul „condiție” este înțeles ca în *Condiția umană*).

Condiția comună: nu se tem de moarte:

a) creștinul dezrobot de păcat și prea puțin lacom de bunuri pămîntești;

b) cavalerul cu sabia la șold, gata s-o pună în slujba dreptății și să-și apere dreptul;

c) omul modern cu bani în portofel. Drieu La Rochelle: banii, ăștia-s libertatea!

Caricatura: derbedeul cu punga doldora și revolverul la subsuoară, gata să tragă pentru a-și împlini poftele și tremurînd de frică să nu fie prins.

– Strada Armenească.

Sfîrșit de iunie, cald. (Verile pe atunci erau sigure și cumiști. Se instalau la timp potrivit, fără grabă, dar și fără șovăire, și durau pînă pe la începutul anului școlar).

După-amiază, nu prea devreme. începe a se presimți ușoara răcoare a serii. în fața casei Boerescu, o căruță în care sunt îngrămădite nenumărate cufere, lăzi, geamantane, baloturi. Căruța o pornește agale, pe strada Armenească în sus, spre a tăia drumul la gară. Mai tîrziu apare o trăsură cu muscal; cele două doamne – poartă amîndouă voaletă – se suie în birjă însoțite de valijoare, boccele, săculețe. La țară e nevoie de multe. Trăsura o ia către bulevard, pe calea lungă.

De ce, nu știu; scena aceasta pe care o privesc din curtea casei noastre îmi rămîne ca un simbol al unei de-atunci nemaîntîlnite păci.

Strada pe care nu e nimeni. Roțile de cauciuc, groase. Trapul festiv al cailor. De nicăieri primejdii, schimbări.

În astfel de momente trebuie să fi scris Browning:

*God's in His heaven
All's right with the world*⁸⁰

(Benda: Dumnezeu aparține metafizicei statice).

Viena 1928 (Centenar Schubert)

Pe străzi, la fiecare douăzeci de metri, câte un cerșetor în genunchi, cu mâinile împreunate sub bărbie, ca pentru rugăciune. Nu cer, stau nemișcați.

Impresie de groază.

Dar dacă e cerșetorie organizată?

(1954: *Patericul*. Nu cerșetorului, ci lui Cristos facem orice pomană. „Să fie primit”: asta-i explicația formulei. Se poate spune că oricare cerșetor e Domnul deghizat?)

– Ceilalți sunt holograme, umbre, fantoșe: ra sunt numai cei care-și prefac ideile în fapte, dau realitate cuvintelor rostite, trec pe plan existențial conceptele și visările planului ideativ – și sunt deciși a plăti, la nevoie, cu prețul ce nu poate fi tocmit, prețul maxim, singurul care nu înșală niciodată, cel bun, pe nume: viața.

Eroii mei preferați sunt de aceea, martirii: Don Quijote (a intrat în cușca leului!), T. E. Lawrence (*Lawrence of Arabia*), monseniorul Affre (arhiepiscopul Parisului), Ludendorff la Munchen în 1923 pe pod, comunardul Delescluze, Peguy, Ian Pallach.

Punerea în joc a libertății și vieții, mai mult decât semn de ținută morală e semn al trăirii. Cît despre valoarea ideilor plătite cu libertatea sau viața, ce importanță? Erou este și cel care-și dă viața pentru o cauză nedreaptă, în care el crede. De exemplu ministrul Comunei, Delescluze.

Camus în *Omul revoltat*, cu puterea de sinteză și infailibilitatea geniului când vorbește *ex cathedra*, a lămurit lucrurile: e vrednic de respect cel care, când ia hotărîrea de a ucide, își jertfește și propria viață (cazul anarhiștilor ruși și al teroriștilor acționînd în numele partidului socialist revoluționar, evocați în exaltanta carte a lui Boris Savinkov – *Ceea ce n-a fost* – și în mai slaba piesă *Les justes* de Camus). Iar cei care poruncesc uciderile de la distanță, din birouri (toate aparatele tiraniilor călcate pe model mafiot), pe drept răspund la numele de ticăloși.

⁸⁰ „Și Dumnezeu e-n viață; / în lume-s bune toate” (*Trece Pippa*, trad. Leon Levițchi în Robert Browning, *Versuri alese*, Editura Univers, București 1972, p. 81).

Lion Feuchtwanger dă definiția partidului național-socialist: o vastă organizație bine pusă la punct pentru aducerea la îndeplinire a crimelor hotărâte de ștabi – restul nu-i decît poezie.

– Dar pilda cea mai perfectă de adecvație între idei și existență a dat-o *convenționalul Phillipe Le Bas*.

În ședința din 9 Thermidor anul II, a Convenției naționale, cînd au fost condamnați la moarte Robespierre, fratele lui, Couthon paralyticul și Saint-Just, celălalt membru al Comitetului de salvare publică se afla la locul său pe una din băncile cele mai de sus ale amfiteatrului. Deși robespierrist, are prieteni mulți și este unanim simpatizat pentru caracterul și purtările lui amabile. Teroristul acesta e om de treabă în relațiile personale! Dealtfel, mai mult din prietenie față de Robespierre i-a adoptat politica, nu-i deloc fanatic și extremist.

După votarea osîndeii, Le Bas se ridică de pe locul lui cerînd să împărtășească soarta colegilor din Comitet. Vecinii îl trag de braț, apoi de pulpanele hainei, făcîndu-i semn să tacă, în timp ce președintele și ceilalți deputați se fac că nu-l aud. Dar Le Bas strigă tot mai tare. Vecinii îl țin vîrtos de pulpane, îi acoperă glasul cu șt! șt!, adunarea nu-i dă ascultare, mîini prietenești îl apasă pe umeri să șadă.

Atunci Le Bas face gestul, gestul mîntuitor care-l trece pentru totdeauna în rîndurile eroilor și oamenilor vii ce n-au făcut degeaba umbră pămîntului: își scoate redingota lăsînd-o în mîinile binevoitoare și se repede la tribună pentru a pretinde să fie trimis la eșafod.

N-au mai avut încotro.

Nu vreau s-o fac pe Dante, dar mai că aș pune mîna-n foc că Le Bas e în paradis.

Argumente de text:

Domnul arată: Cine ține la viața lui o va pierde, iar cine-și pierde viața lui pentru mine o va găsi (*Matei* 10,39) și repetă: Cine va voi să-și scape viața o va pierde; iar cine își va pierde viața pentru mine o va afla (*Matei* 16, 25). Tot astfel la *Marcu* 8,25 și *Luca* 9,24: Căci cine va voi să-și scape viața o va pierde; iar cine va pierde viața sa pentru mine și pentru *Evangelie*, acela o va scăpa; Cine va voi să-și scape viața o va pierde, iar cine-și va pierde viața pentru mine acela o va izbăvi.

Dar oare pentru el și-a dat viața Le Bas? Desigur că nu. Simpatizant sau ba, se solidarizase cu asasinii și fanaticii.

Numai că în afara textelor citate, se mai află unul, la *Ioan* 15,13. Și acesta i se aplică de minune. Domnul: „Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prietenii săi”. Pentru nespusa onoare de a fi exemplificat un adevăr rostit de Cel ce este Adevărul – și a-l fi exemplificat pe *calea regală* a jertfirii bunului celui mai de preț cu o încăpăținare vie, înflăcărată, străină de orice șovăială – sunt convins că regicidul, complicele asasinilor, partizanul tiraniei s-a izbăvit.

– Poate că, sigur că dacă n-aș fi trecut prin închisoare, n-aș fi înțeles nici gestul lui Delescluze, nici pe al lui Le Bas.

Acum înțeleg și nu mă pot gândi la ceea ce au făcut acești doi oameni, Pentru ale căror convingeri politice nu am decât repulsie, fără a mă înfiora Și a mi se face pielea de găină și a fi cuprins de o admirație fără margini și un respect egal cu venerația.

– Scenă din *Spovedaniile unui pelerin rus*.

Pelerinul ajunge la cocioaba în care locuiește o pereche sărăcită: le-a ars casa, el și-a pierdut un braț, viața pentru ei nu mai e decât o ruină. Soții citesc *Evanghelia sfântului Ioan* și ea izbucnește în plîns. Bărbatul îi înțelege amarul și o consolează spunându-i că nenorocirile îi justifică pe deplin lacrimile.

Ea însă: Nu plîng din pricina nenorocirilor noastre, ci de bucurie, bucuria de a citi *Evanghelia* aceasta.

Desigur, desigur: nebunie curată. Contabilii și raționaliștii să-și vadă de drum. Oamenii raționali – care nu-s raționaliști – pot însă încerca.

Jilava, 1961

Perioadă de înăsprire a regimului. Câți oameni admirabili în jurul meu! Și sfinți, o mulțime de sfinți! Și parcă așa s-ar cuveni să fie, acceptă cu simplitate.

Suferința, ori de câte ori e îndurată sau cugetată cu vrednicie, dovedește că răstignirea nu va fi fost inutilă, că jertfa lui Cristos e roditoare.

Brașov, august 1926

Am luat masa cu mama la *Rothenbäckeri*: salată de cozi de raci, friptură de vițel de la rinichi, cremă de zahăr ars, bere Czell (mai dulce decât celelalte). Când plecăm, pe la două jumătate, căldura e în toi și nu se vede nici o birjă. Dar suntem foarte dispuși să batem drumul pe jos, cu toate că de pe strada Lungă, aproape de capăt, și pînă la hotelul *Coroana* distanța e mare. Cît e

totul de odihnit în căldură și cât e de miloasă viața și de lipsită de urîțenii, în acest munte magic al orășelului, refugiu, dar și rai. *Rothenbacher* e un restaurant vestit în toată țara, vin Brătienii cu mașina de la Florica și de la Sinaia să dejuneze aici.

Drumul e lung, căldura neclintită, realitatea bine ascunsă, fericirea deplină.

– A, Brahma nu (ce-i pasă?); dar Ișvara, Domnul, ne vrăjește - și ne vrăjește în două feluri nu în unul; nu numai cu *maya* cea stupidă, a vrajbei, ținerii de minte a răului, pizmei și fățarniciei, ci și cu cea mult mai subtilă și fermecată a dulceților nevinovate ale acestei lumi, cu nenumăratele ei tentacule – *dear octopus*⁸¹ – ce se desfășoară pe evantaiul duioșilor permise: de la ceaiul englezului și cafeluța orientalului pînă la splendorile artei și gândirii. A, Ișvara Doamne, tu nu ne ușurezi sarcina.

Gherla

Sfaturi practice date (în deplină cunoștință de cauză), după o convorbire cu părintele Traian Pop, celor loviți de un viciu capital, de un păcat cronic grav. În primul rînd, nu mai săvîrși păcatul. (Asupra acestui dintîi sfat suntem ispitiți a trece repede pentru a ne pierde în lamentații și analize. Și totuși este pe cît de simplu pe atît de esențial. Nu este de ajuns să ai conștiința păcatului... E mare lucru, dar se mai cere înfrînarea)

Apoi, nu te lăsa atras de ispita exhibiționismului, de plăcerea – și morbidă și indiscretă – de a fericii pe toți oamenii cu amănunte tehnice și confidențe intempestive. Păcătoșii care procedează astfel se aseamănă cu bolnavii care socotesc necesar să dea informații din cele mai puțin apetisante și mai lipsite de interes pentru alții.

Alt pericol este al tendinței de tragedizare. Nu orice om atins de un mare viciu este, necesarmente, un erou tragic. Se poate să fie un ins foarte banal și un spirit foarte mediocru. Gravitatea viciului nu implică măreția caracterului, ascuțimea minții, tăria personalității.

Sfatul al patrulea: nu strică puțină îngăduință față de tine însuți, oarecare zîmbet și modestie. Nu te lua prea în serios și în sublim. Nu te grăbi să admiți că ești o făptură cu totul excepțională, a iadului și a Răului. E o belea, firește, și mare, dar n-o prefăce Blestem, ci mai degrabă în provocare; *challenge*.

În sfîrșit: caracterul dramatic al viciului, ca și al bolii, nu te îndreptățește a nesocoti remediile de bun simț.

⁸¹ „dragă caracatiță” (engl.).

Domnul a grăit limpede: Pe cine vine la mine nu-l voi scoate afară. Nici o restricție.

Și nu fi supărat pe Dumnezeu. Sunt, în producția de masă, și aparate defecte. Proverbul e și el îngăduitor: din zece mai greșește și Dumnezeu una. (Dacă sunt credincios, cum de pot cita o zicală atât de sugubăț agnostică? îl aprob pe Blaga? Pomenesc zicala drept pildă de luptă împotriva tragedizării).

– Surorile T., la Focșani, primiseră o educație aleasă și se număraseră Printre cele mai frumoase fete ale orașului. Una din ele, mai ales, Sofia, strălucea. într-atîta încît, tînără căsătorită, reținuse în timpul primului război mondial atenția fermecată a generalului Averescu. Cealaltă, J cînd am cunoscut-o, era și ea o femeie încă destul de tînără, nu atât frumoasă cît distinsă, elegantă, atrăgătoare; porecla „marchiza” i se potrivea de minune. Coafura – imitînd-o pe a doamnelor din secolul al XVIII-lea – portul: mereu rochii de mătase pe fond gri, maro ori violet, croite astfel încît să cuprindă și gîtul, zîmbetul mai mult sugerat, manierele, o gentileță distantă (și pentru toți aceeași) evocau numaidecît titlul nobiliar legat de acele însușiri pe care însoțite de o expresie inteligentă, pătrunzătoare, subtilă – le transmit tablourile meșterilor francezi din timpul ultimilor Ludovici.

Cu marchiza se potrivea și serviciul de ceai din porțelan fin căruia îi ziceam *Rosenkavalier*. Aceeași distincție, un același reflex de perfecțiune, o aceeași patină de lux rafinat și totodată o aceeași nuanță de nostalgică și fragilă prezență a trecutului.

Apartamentul, încăpător, bine împărțit, era prost ținut. Fotoliile mai toate desfundate, mobilele puține, covoarele foarte jerpelite.

Spre deosebire de maică-sa și mătușa sa, Tr. – mică, rotundă la față – nu era nici frumoasă și nici gen „cucoană mare”. La ea freamătul, capacitatea de a se devota, interesul pentru viață, nesfîrșita răbdare în a da fiecăruia atenție și a-l asculta, inteligența mobilă (aproape ahtiată, dînd senzația de răsufare oprită), darul de a isca și transmite simpatia fără a pierde ceva din misterul unei ființe pe care nu era greu s-o ghicești drept neconvențională, țineau locul altor calități mai exterioare. Față de prieteni ea nu se mulțumea să le fie auditoare negrăbită și plină de sollicitudine. Deîndată punea problema: ei, ce facem? (La plural). Cum te pot ajuta?

La ceaiurile noastre, Tr., comunistă pocăită, participa cu puține vorbe. își lua în serios rolul de gazdă și cu toate că numeroasele sanvișuri și dulciuri erau pregătite de marchiză (menajeră de soi), ea le servea, alergînd din casă la bucătărie, ținînd seama de gusturile fiecăruia, elogiînd-o discret pe maică-sa.

După o fază mistică (Duțu, Paul Sim., Virgil Când.) au urmat ca musafiri statornici – ulterior vizitei la Cîmpulung – Dinu N., Al. Pal. („Crăifăleanu”

pînă în 1955), Paul Dim., Ghiță Vetra, Mihai Răd. și eu. (Nego de cîteva ori în 58).

Mondenitatea seniorială o susține – în afară de marchiză – mai ales Paul Dim., mereu spilcuit, dezinvolt, cu sacul plin de glume și rafinate cancanuri din lumea bună. Dandyul acesta are păreri politice hotărîte, citește aproape totul și judecă temeinic. Îl critică pe Voltaire ca teoretician, dar nu îngăduie să fie atacat de oricine. E un senior, zice, nu orice mîrlan – pentru că merge Duminecă cinci minute la biserică – are dreptul să-l ponegrească pe acest mare domn.

Articolul lui Cioran din *N.R.F.*⁸² – *Scrisoare către un prieten de departe* – Paul Dim. ni-l aduce. Tr., deîndată, propune multiplicarea și răspîndirea articolului. I-l dictăm, pe rînd, cu toții. Bate febril la mașina ei, cam hodorogită. Curînd copiile sunt gata.

După cîteva zile aflăm de arestarea lui Paul. Dar s-a făcut în cadrul unei acțiuni îndreptată împotriva grupului liberal din jurul lui Bentoiu și Aznavorian.

Aznavorian îl întîlnise din întîmplare pe amicul nostru și rămăsese impresionat. Acasă, în jurnalul ținut cu grijă, îi atribuisese lui Paul un post de ministru în viitorul guvern pe care-l pregătea. Ministrul fără știre și voie ne lipsește mult. Ne întîlnim mai rar, mai fără plăcere și chef; ceștile sunt la fel de grațioase și îmbietoare, Tr. la fel de vioaie și fertilă în punerea de teme de discuție. Dar senzația de fragilitate a porțelanului și a vieților omenești ne dă tîrcoale mai tenace.

– Nu există dovezi absolute.

De vreme ce *avem*:

– experiența Michelson-Morley (asupra unui sistem nu se pot face observații absolute din lăuntru lui);

– principiul incertitudinii al lui Werner Heisenberg;

– teoria relativității și a relativității generalizate; pluralitatea planurilor de conștiință;

– geometriile ne-euclidiene; de vreme ce:

– „nu există semne” (pentru că pot fi interpretate, după cum arată Sartre);

– axiomele nu pot fi demonstrate;

⁸² „Nouvelle Revue Francaise”.

- legile fizice n-au decît un caracter statistic și probabilist;
 - fiecare cercetător științific înainte de a-și începe observațiile trebuie să-și calculeze „ecuația personală”;
 - intrăm în contact și lucrăm numai cu aparențe și idoli (*idola fori, theatri, tribus, specus*⁸³);
 - limbajul nu este mijloc cert de comunicare, rezultă că singura cale ce ne rămîne deschisă este a liberei credințe.
- Domnul, cu zarafii din curtea Templului, nu mai e blînd și îngăduitor. Nu-i iartă, *pentru că ei știu ce fac*. Nesfîrșita sa bunătate nu zăgăzuieste atotînțelegerea sa și nu-l împiedică să procedeze lucid. Dacă întrupatul are toate însușirile omului, o are desigur și pe cea mai înaltă: dreapta socotință (cuvînt pe care prefer să-l întrebuițez mai degrabă decît pe cele de inteligență sau deșteptăciune, echivoce).

„Cînd simul dreptății și moravurile
se clatină, cînd frica tulbură mințile
atunci puterile oamenilor de o zi seacă.
Dar în familiile vechi trăiește cunoașterea
măsurii adevărate și legitime,
și din ele se ivesc mugurii noi ai dreptății”.

Ernst Jünger

Cînd Claus Schenk von Stauffenberg – în jurul căruia e o pleiadă de paladini cu nume izvoditoare de legendă (Yorck von Wartenburg, Schwerin von Schwanefeld, Adam von Trotz zu Stolz, Merz von Quirnheim, Axei von dem Bussche, Wessel Freiherr von Freytag-Loringhofen) – ia hotărârea să treacă la acțiune, el știe ce-l așteaptă. Știe că trebuie să făptuiască *acum* și că va trece în istorie drept trădător. De nu va face însă ceea ce trebuie, va fi trădătorul propriei sale conștiințe. Și acest curaj – foarte rar – l-a avut discipolul lui Ștefan George. Poate că Stauffenberg a fost ultimul autentic aristocrat. Aristocrat: insul care vrea să fie mai bun, care-și cunoaște mai multe datorii decît drepturi, care pentru nimic în lume nu și-ar îngădui o nedelicatețe sau un gest de iritație față de unul mai mic decît el.

(Cavalerul bușido prinde un hoț la el în casă și-l aruncă pe fereastră, schilodindu-l; e sancționat nu pentru răniri, ci fiindcă și-a pierdut cumpătul).

⁸³ „idolii forului, teatrului, tribului, peșterii” (lat.). Cf. Fr. Bacon. *Novum Organum*.

– Vreme de un ceas, Stauffenberg s-a putut crede stăpînul Germaniei și cumpăna istoriei a șovăit. Europa s-ar fi putut să fie. Doar un ceas. Avea dreptate Marcel Proust: sunt oameni pentru care fericirea este o eroare.

– Marcel Jouhandeau despre:

vicii și tărie

„Mai bine să ai toate viciile din lume decît unul singur... Se poate totuși să n-ai decît un singur viciu și să-ți duci traiul cu el, numai să fii mai tare ca el. Admițînd că slăbiciunile noastre ne sunt date, ne putem da singuri tăria, care-i o strunire a slăbiciunilor noastre. Trebuie să fii întotdeauna mai tare decît tine însuși, la drept vorbind nici n-ai vreo alta îndatorire morală. Tăria unui ins este pe măsura slăbiciunii sale. Nu e tare decît fiindcă e și slab și e mai tare decît slăbiciunea sa, și cu cît e slăbiciunea mai mare cu atît e mai mare și tăria, numai s-o domini, cît de puțin. Forța morală, oricît de slabă ar fi, nu constă decît în a fi mai tare ca tine însuși... Tăria morală a cuiva e pe măsura nevolniciilor sale; tăria mea morală e direct proporțională cu nevolnicia morală care mă pîndește”.

minune

„Noi suntem minunea, faptul că existăm. Este mult mai extraordinar faptul că omul este imperfect decît acela că Dumnezeu este perfect. Noi suntem minunea, nu Dumnezeu”.

riscul divin

„Așadar iadul nu-i o lucrare a lui Dumnezeu, ci a omului; iadul este riscul lui Dumnezeu, nu al omului.

Sunt în stare, de unul singur, să ridic în fața lui Dumnezeu o împărăție asupra căreia Dumnezeu n-are nici o putere: iadul.

Acolo unde sunt, acolo e o voință liberă și acolo unde e libera mea voință, iadul absolut și veșnic există virtual.

Ce emoție, copil fiind, să descoperi că ești un om inviolabil împotriva căruia pînă și voința lui Dumnezeu nu poate să facă nimic...

M-ai dăruit pe mine însumi mie, ceea ce înseamnă că pot dispune de mine pe veci, chiar împotriva ta...

Iadul este cea mai mare durere a lui Dumnezeu înainte de a fi a mea...”

prostie

„Dumnezeu este o relație, cea mai frumoasă relație, de care nu se poate să voiești a te lipsi fără a da dovadă de prostie.

Va să zică, lui Dumnezeu, căruia îi datorez propria și absoluta mea suveranitate, i-aș tăgădui însăși ființa, ca și cum n-ar însemna să mă reneg mai mult și-n primul rând pe mine însumi”.

iad

„Iadul nu este altundeva decât în locul cel mai arzător al inimii lui Dumnezeu, în inima însăși a Cerului. Iadul este gelozia lui Dumnezeu, ideea sa fixă, imboldul singurei sale dureri de neînțeles. Dacă mă pierde pe mine, nici îngerii nu-i sunt consolare”.

– Manole împotriva lui Woodrow Wilson:

Idealismul lui Wilson a produs numai nenorocire: în America, unde era cunoscut, n-a avut succes; nu i s-a ratificat tratatul, n-a fost reales. Congresul l-a primit cu toată răceala. Succes a avut în Europa, unde se fotografia împreună cu doamna și numeroși prieteni, prin castele (ca Briand care juca golf cu plenipotențiarul britanic și Cicerin care apăruse, ftiare demnitar comunist, cu un joben strălucitor la conferința de la Geneva). Nicolson, care crezuse în diplomația la lumina zilei, în conferințe internaționale și în entitățile wilsonismului, și-a schimbat părerile după ce a lucrat la Paris. O inteligență aspră, tare ca diamantul e mai bună ca tot idealismul din lume. Intențiile bune nu ajung, verificarea vine mai târziu, din apropierea de realitate. Inimile filantropice pot provoca dezastre în lumea faptelor. Odată săvârșite, greșelile politice nu pot fi răscumpărate cu lacrimi. Să-ți spun eu ce a scris Maurras, uite ce a scris Maurras în cartea lui despre președintele Wilson: „Sîngele e acel care plătește. Adevărații filantropi sunt cei care pun nițică pătrundere și rațiune în slujba forțelor oarbe ale inimii”.

– Sfaturi pentru un anchetat (valabile oricînd, oriunde):

Să vorbească puțin, sau mai bine zis, să scoată cît mai puține sunete pe gură. Economie de foneme. Nu numai să nu trîncănească, dar și să fie zgîrcit la formulări. Întrebării: „îl cunoști?” să i se răspundă cu „Da”, iar nu cu „Da, îl cunosc”. Între două cuvinte sinonime să fie preferat cel compus din mai puține litere, (Nu „rareori”, ci „rar”). Însăși cantitatea de vibrații sonore poluează atmosfera și-i mărește pericolozitatea.

Să vorbească numai și numai cînd e întreat și să se mărginească a răspunde – cît mai strict – întrebării fără a mai adăuga ceva.

În tăcerile care se lasă în cursul interogatoriului – tăceri abil create de anchetator –, să se ferească a umple aceste penibile momente luînd el inițiativa. E greu dar e foarte important. Să nu cedeze ispitei conversative,

ispitei de a îndulci lucrurile prin declarații necerute. (Alt pericol: când anchetatorul spune: „să discutăm liber”: atunci se impune o atenție mărită).

Să mintă cât de mult, întotdeauna, din principiu. Intercalarea adevărului (chiar inocent) rupe cursivitatea minciunii (o spune Proust). Idealul ar fi ca adevărul să fie rostit numai acolo unde e de neînălțurat: anul nașterii, domiciliul, numele părinților.

De ce? De ce să nu se spună adevărul, când nu e primejdios?

Pentru două motive:

a) Avînd de a face cu un adversar mai presus de orice mincinos și fiu al unui tată care-i însăși minciuna, e bine să minți mereu, neîncetat, ca exercițiu, ca *antrenament*;

b) *Principiul armelor egale* cere ca în orice luptă potrivnicii să folosească același fel de unelte. Altfel e măsluire, e șarlatanie. Manole: i s-a reproșat lui Robespierre că în ședințele din Thermidor ale Convenției a ținut discursuri în loc să recurgă la forță. Dar s-a purtat cinstit: ținînd discursuri își trimisese adversarii la ghilotină, cu discursuri e atacat, cu discursuri răspunde.

Principiul armelor egale impune omului cinstit să nu se dea în lături de la folosirea unor procedee neplăcute, atunci când adversarul nu e corect.

Bolingbroke (viitorul Henric al IV-lea), erou al lui Shakespeare: otrava nu place mereu celui care o folosește. (Citat de Malaparte în *Tehnica loviturii de Stat*).

A nu folosi arme asemănătoare cu ale potrivnicului sub cuvînt de noblețe etc. nu este dovadă de superioritate ci de prostie și trădare a principiilor pe care le aperi și a nevinovaților pe care-i lași pradă tâlharilor. Se vor folosi acele procedee pe care le-a ales partea cealaltă. Rațiunea este accesibilă numai oamenilor raționali (Andre Maurois). Față de omul rațional se va recurge la rațiune. Față de zarafi Domnul n-a șovăit să pună mîna pe bici.

Din proprie inițiativă să nu se dea pentru nimic în lume vreun nume propriu. Nici un nume propriu altul decît cel menționat de anchetator.

Henri Bremond în *Istoria literară a sentimentului religios în Franța* (volumul IV – secolul al XVII-lea – îl luasem cu mine la Securitate ia primul interogatoriu) îl critică aspru pe abatele de Saint Cyran pentru a fi comis enorma greșeală de a pronunța el dintîi felurite nume proprii.

Mai presus de orice să se evite sinceritatea! Ca de foc, ca de ciură, ca de sirene, să se ferească anchetatul de sinceritate. Anchetatorul îi va vorbi mereu de sinceritate; îl va amăgi cu nada sincerității făgăduindu-i marea și

sarea, îngăduința și circumstanțe atenuante. Iar anchetatul – încrezător, cinstit, naiv – va raționa că, într-adevăr, sinceritatea e calea cea mai bună pentru a provoca îndurarea. (E și calea care impune eforturi reduse, nu mai are de născocit, ci numai de relatat.)

Eroare! Așa e la oamenii cumsecade. La șmecheri e altfel, sinceritatea duce numai ta catastrofe. Cel care a ales calea sincerității nu va mai cunoaște pacea cât va fi închis (și mai târziu la fel): e mereu chemat, mereu solicitat, mereu silit să vorbească, să-și aducă aminte, să trădeze.

– Prostii: bine, vi s-au dat condamnări excesive, dar *ceva* tot trebuie să fi fost, *ceva* tot ați făcut voi.

Ceva, da, nu însă esențialul, nu singurul lucru despre care e vorba.

E ca la ședințele sau spectacolele de prestidigitație. *Ceva* și acolo e: e lumina, e jobenul, e iepurele, e prestidigitatorul în frac. Toate-s adevărate Și frumoase: muzica, panglicele, glumele, reflectoarele. Un singur lucru nu-i adevărat: că iepurele iese din joben. Dar toate luminile, muzicile, glumele, salturile sunt menite să dea impresia că iepurele iese din joben. Pentru asta sunt prezenți atîția spectatori, pentru asta are loc toată mustăria: și tocmai asta nu se petrece. Iepurele iese de oriunde, numai din joben nu.

La proces e la fel: totul se desfășoară pentru a dovedi că acuzații sunt criminali după cum dincolo toate-s puse în mișcare pentru a te convinge că iepurele iese din țilindru.

Digitație rapidă. La Englezi: *leger-de-main*, mîină ușoară. Totu-i iuțea, amețea. Opt și cu a brînzii nouă. Uite popa nu e popa. Înrudire cu dracul, mereu grăbit. Răstignirea s-a făcut și ea sub semnul repeziciunii: să nu ne apuce simbăta! Să nu se vadă sforile! Iute. Dați-i zor. Și apoi să uităm. Atît erau de grăbiți încît au renunțat la o parte din plăcere; l-au pus pe Simon din Kirene să poarte crucea: scape blestematul de chin pe cîteva clipe numai să meargă treaba mai repede.

– Kierkegaard despre rugăciune:

„Omul care trăiește în vremelnicie își închipuie și crede că la rugăciune esențialul, scopul silinței lui este că Dumnezeu aude ceea ce el îl roagă. Și totuși, în veșnicul înțeles al adevărului, e tocmai pe dos: rugăciunea nu are teme în adevăr cînd Dumnezeu aude ceea ce e rugat să împlinească, ea are teme cînd *cel care se roagă* nu încetează de a se ruga pînă ce ajunge a fi *el însuși* cel care aude ce vrea Dumnezeu. Omul vremelnicii face risipă de vorbe și în consecință devine exigent cînd se roagă; dar acela care se roagă cu adevărat se mărginește să asculte”.

– Manole despre întemeierea republicii franceze:

În 1875 republica e votată cu melancolie, cu severitate. Mai toți nu sunt decît „republicani resemnați”, nu fac decît să continue opera restaurației din 1815. Chiar și cînd „republica conservatorilor” e înlocuită cu a republicanilor după neizbutita încercare de la 16 mai, nu vine revoluția. Mac-Mahon e silit să renunțe la ideea unui minister Rochebouet, cu funcționari, militari și tehnicieni, e nevoit să încredințeze puterea republicanilor. Cine ajunge președinte al Consiliului? Dufaure, fostul demnitar al regelui Ludovic-Filip, fostul ministru al republicii conservatoare. Tot Dufaure, Dufaure *in aeternum* zice Daniel Halevy. Republicanii din 1875 nu luau ca îndreptar visările unui poet. În 1848 Lamartine e șeful guvernului, după 1871 Victor Hugo e slăvit, dar e ținut deoparte. I se vor face funeralii naționale, va fi înmormîntat la Pantheon, deocamdată în juru-i sunt numai admiratori, dar în viața politică a statului nu are nici un amestec. Din punct de vedere politic, Gambetta îi era cu totul ostil lui Hugo. Marele poet își închipuia, la întoarcerea lui dintr-un îndelungat exil, că va fi aclamat și pus în fruntea statului. A fost într-adevăr primit cu entuziasm de gloate, dar guvernul provizoriu abia dacă l-a luat în seamă. Pentru Gambetta, Hugo era un bătrîn utopist, un poet visător, un fanatic, un bărbos.

– Lecția închisorii este o lecție de realism. Instituțiile omenești, bolile omenești, caracterele omenești, sistemele politice ori sociale pot fi descifrate cel mai bine în momente de criză. Situația-limită pe care o reprezintă închisoarea ne ajută să vedem lucruri elementare, estompate de ritmul normal al scurgerii timpului. Închisoarea e un contact nemijlocit cu infrastructurile, lasă cu mult în urmă marxismul și psihanaliza, reputele drept căi ale pătrunderii în adîncuri și adevăruri finale. Cît de *salonarde* par marxismul și freudismul, de *politicoase*, de flușturatice în raport cu seriozitatea închisorii: s-ar zice că-s decor de piesă de Marivaux, ori discuție în *Prețioasele ridicole*, în *Femeile savante*, în *Coana Chirița!*

Lecția creștină a închisorii (pentru că, mai presus de orice, învățătura lui Cristos este o doctrină strict realistă, conformă cu adevărurile cele mai brutale și mai nemijlocite) o rezumă Kierkegaard:

„Încetul cu încetul, și din ce în ce mai bine am observat că toți cei pe care Dumnezeu i-a iubit cu adevărat, modelele etc. au trebuit să sufere cu toții în lumea aceasta. Mai mult, că doctrina creștină e așa: să fii iubit de Dumnezeu și să iubești pe Dumnezeu înseamnă a suferi.

Creștinismul este un mesaj existențial, care face din existență ceva mai paradoxal și mai greu decît a fost vreodată înainte și va mai putea fi vreodată în afara creștinismului.

Creștinismul există pentru că există o ură între Dumnezeu și oameni. Să fii creștin înseamnă să fii chinuit în fel și chip. Cel mai bun lucru este să fii în

stare de a născoci nesfârșite moduri de a te chinui tu însuși; dacă însă nu ești destul de tare, poți oricum nădăjdui că lui Dumnezeu *i se va face milă* de tine și te *va ajuta* să ajungi la starea de suferință.

E lucru teribil clipa aceea în care Dumnezeu scoate instrumentele în vederea operației pe care nici o putere omenească nu o poate aduce la săvârșire: să-i smulgă omului dorința de a trăi, să-l omoare pentru ca să Poată trăi ca un mort. Menirea vieții acesteia este de a te duce la cel mai înalt grad al scîrbei de viață.

Dumnezeu este vrăjmașul tău de moarte.

Iată încercarea: să devii creștin și să stăruiești în a rămîne creștin: e o suferință căreia nici o altă durere omenească nu-i poate opune boldul și frămîntările ei. Și totuși, nu creștinismul e crud, nu Cristos e crud. Cristosul este în sinea sa blîndețe și dragoste; cruzimea provine din feptul că în această lume trebuie creștinul să-și petreacă viața și în ea frebuie să-și exprime condiția sa de creștin deoarece Cristos *nu-i chiai atît de blînd*, adică *atît de slab*, ca să-l scoată din ea”.

Suferința, unii oameni sunt pregătiți s-o accepte. Dar îi doare că n-o pot înțelege. Iată însă că tocmai neînțelegerea Kierkegaard o descoperă ca parte integrantă indispensabilă a unei suferințe adevărate:

„Dacă există cumva o bucurie, și o nespusă bucurie a creștinului, ea nu poate consta decît în a accepta (*iar nu a înțelege, pentru că înțelegerea ar desființa într-un fel anume suferința*) să fie așa.

Oamenii care nu se dăruiesc lui Dumnezeu au parte – înfricoșătoare ironie – de bucuria că Dumnezeu nu-i chinuiește în viața aceasta. Nu, doar pentru cei pe care-i iubește și care i se dăruiesc poate fi el numit omenește vorbind, dușmanul lor de moarte, dar din dragoste”.

Creștinismul: rețetă de fericire (în înțelesul cel mai american, mai practic) și tortură de neîndurat. Simultan, deopotrivă. Numai că nașterea din apă și duh preface – fără a o desființa – și suferința în fericire. Dacă Cristos n-ar fi înviat, raportul ar fi fost altul, invers. Dar a înviat. O știm.

BUGHI MAMBO RAG

... Știa, conu Alecu, știa că are să se întoarcă mai curînd sau mai tîrziu, încaltea... Dovadă că Brătianu știa ce face e că Maria a fost mai inverșunată decît toți, își cunoaște bine plodul. Alecu a vrut să ajungă la o împăcare fiindcă își cunoștea oamenii și nu se îndoia că aveau să-l primească și să-l aclame pe dezertor cînd se va înapoia, că dezertor a fost, și de două ori. La Odessa cu Zizia fugit în plin război, părăsindu-și și postul de ofițer. Și s-o știți de la mine, e notoriu, a luat șperț – șperț – la un contract de furnituri

militare încă de pe cînd era prinț, că ce-a făcut cînd a fost rege nu mai e nevoie să spun... dar nenorociții de Vaida și de Tătărescu...

1934

– Manole despre libertate și morală:

Societatea e în stare să se opună unei măsuri tiranice sau imorale numai cînd e ea însăși foarte morală. Cu atît mai mult o democrație: ea nu se poate lipsi de morală - și nici de regalitate. Cu cît se merge mai departe cu dreptul de vot, cu atît democrații ar trebui să se sprijine pe cele mai rigide principii morale. (Da parcă n-a spus-o Montesquieu! La el cuvintele sunt: republică și virtute). Sufragiul e acum absolut: dacă deținătorii lui nu sunt înfrînați de morală, vor putea face orice vor, vor putea proclama cele mai imorale măsuri pe cale de lege. Democrații nu-și dau seama ce fac atunci cînd, în numele libertății scrisului, cer drepturi depline pentru autorii imorali și afirmă inexistența pornografiei.

Pentru a putea fi liberală se cere ca societatea să fie întîi supusă moralei. Cine nu vrea să înțeleagă această necesitate și nici nu-i convine să o recunoască deschis, recurge la un subterfugiu și afirmă – auzi, mă – că societatea are nevoie de „cultură adevărată și adîncă?” E o formulă care cîntărește o mie de tone de greoaie ce e, iar înăuntru e goală. Trebuie să ai curajul de a spune lucrurilor pe nume nu ajunge cultura, mai e nevoie de morală. Āsta-i cuvîntul pe care-l evită cu toții și de care se tem: morala. Cultura singură nu ajunge: poți să fii instruit și totuși brutal, simplist, nătîng și elementar. Ceea ce cred democrații că ajunge: așa-zisul sentiment democratic e firește și mai puțin suficient. Sentimentul democratic nu-i decît o părere politică, vine și se duce, o iei și o lași după împrejurări și potrivit cu interesele tale. Dar morala e temelia culturii și vieții politice a societății. Cultură „adevărată”, „adîncă”, știință „înaintată”, spirit democratic „puternic” sau „înalt”: vorbe goale, mă. Cîtă vreme ține de ele, libertatea dansează pe o sîrmă subțire, e o ladă cu indicația „atenție! fragil” încăpută pe mîini de hamal amețit. O consolidează morala, numai ea. Ascultă, morala e izvorul libertății, morala e condiția libertății, morala e pavăza libertății.

București, 1931

*„Dumnezeu să ne binecuvînteze
pe toți și pe toate”.*

Dickens, Colind de Crăciun în proză

Casa – parter și etaj în stil olandez – unde locuiesc văduva doamnă Iosif, cele trei fiice ale ei, o bunică senzațional de bătrînă, încă o nepoată, o

bucătăreasă și două jupînese, e pe strada Justiției; își mai au domiciliul acolo patrusprezece pisici adulte și nouă cîini șoricari. Dintre pisicile adulte, de vârste diferite, sunt mereu gravide vreo cîteva, iar prin colțuri se află coșuri cu noi prășile: pui care abia au făcut ochi, vietăți cu aspect de șoareci și mîțișoare pufoase și jucăușe. Șoricarii se înmulțesc și ei, cu toai puțină intensitate, dar constant. Între aceste două specii și între toate aceste animale se creează complicate relații de rudenie, care l-ar ului (1966) pe Claude Levi-Strauss, răsturnîndu-i structurile endogamice. Pe scara interioară a casei – destul de prost luminată (clădirea întregă-i cam părăginită) – este primejdios să circuli, furnicîndu-ți între picioare tot felul de făpturi în diverse stadii ale creșterii. În sufragerie, la orele de masă, se adună în cercuri concentrice toate animalele.

Locuitoarele umane ale casei adoră cîinii și pisicile, le acordă cea mai devotată grijă și le sunt roabe.

E ca într-o piesă de Noel Coward și ca într-un roman de Dickens.

Se simte că asupra casei acesteia duhul lui Dumnezeu se lasă adeseori.

La Dickens mai ales îl poartă gîndul pe musafir. Care-i esența operei lui Dickens? De ce este atît de mare acest romancier la prima vedere simplu povestitor al unor melodrame? Secretul este că în opera lui nici răii nu sunt chiar răi. Mai mult o fac pe răii, așa li s-a scris rolul.

Dickens este Origen al lumii moderne. Desprindem ușor în opera lui pe un adept al apocatastazei origeniste. Cititorul pricepe că, la Dickens, toți pînă la urmă se mîntuie, pentru că toți în prealabil se vor pocăi. Totul se va termina cu bine. Răul și Răii n-au fost decît aparențe trecătoare.

Apocatastaza – secretul operei lui Dickens și al imensului ei surprinzător succes – este ne-ortodoxă. Biserica a osîndit-o de mult. Din pricina ei n-a fost trecut Origen în rîndurile sfinților. Dar continuă să rămînă o dulce iluzie a sufletului nostru.

Biserica discută dacă avem ori nu dreptul de a ne ruga pentru sufletele din iad. Dar Lebedev (în *Idiotul*) se roagă pentru doamna du Barry. Preotul din *Le journal d'un cure de campagne* de Bernanos se roagă pentru Martin Luther. Bernanos, el, se ruga pentru Iuda. Sf. Dominic pentru osîndiții din iad. Iar Sf. Ioan Scăraru se roagă pentru însuși Satana.

Gentilul abate Mugnier fusese întrebant dacă într-adevăr crede în iad. Abatele: cred, firește, de vreme ce așa ne învață sfînta noastră Maică, Biserica. Dar mai și cred că nu e nimeni într-însul.

– 1935, Manole despre morală și libertate.

Fundamentul drepturilor naturale e în educația pe care o primesc oamenii, în mentalitatea lor: ține de ceea ce cred, de faptul că au sau nu o credință în vreo regulă, de părerea pe care și-o fac – în sensul cel mai simplu – despre cinste și corectitudine. Nu e nevoie să știe multe lucruri, e neapărată nevoie să fie convinși de valoarea unui singur cuvânt, un adjectiv: cumsecade.

Teoreticienii democrației privesc prea sus: cred că distrugînd religia-morala, onoarea, proprietatea, respectul și distincția vor obține totul.

Cînd eu le spun acestor atît de progresiste personaje că vor pierde totul, sunt luat în batjocură. Ce legătură, spun personajele, poate să fie între viața de familie și libertatea politică, între morală și puterile Statului, între educație și drepturi? Să știi că greșesc rău de tot, dumnealor. Drepti e o disciplină autonomă, dar nu poate funcționa decît într-o societate morală. Prevost-Paradol și Victor de Broglie credeau că dînd masei sufragiul universal o satisfaci, o împiedici de a mai cere altceva pentru că – ziceau ei – ce altceva ar mai putea cere? Nu puteau bănuși că în curînd massa va cere mai mult, va întrebuița drepturile ei politice în scop nepolitic, va cere unele reforme sociale, apoi Reforma socială, apoi revoluții morale și în sfîrșit catastrofe mintale, totul.

Mă, poate că e întristător, dar așa e: ne așteptam să nimerim undeva departe, suntem readuși pe cale circulară la instituțiile și ideile cele mai de toate zilele. La familie, la educație, la cinste, la moralitate am ajuns! Da, mă, aici e miezul. Dacă spui că legile trebuie să fie conforme cu idealul de justiție al grupului social, nu ajunge; grupul poate să aibă un fals ideal de justiție. Dacă spui că votul universal va rezolva totul, minți; pentru că votul universal poate introduce sau aproba tirania. Dacă aștepti ajutorul de la cultura științifică ești naiv, știința nu se sinchisește de drepturile individuale. Alta e baza drepturilor omenești fundamentale și naturale: e imaginea înduioșătoare și înălțătoare, sfîntă și gravă a omului cumsecade. Credința în coexistența libertății cu surparea principiilor e o glumă sau o inconștiență. S-o creadă ai din Sărindar. Libertatea e bun de preț și e rară: popoarele care din cînd în cînd, în cursul istoriei, se bucură de libertate au noroc. Știi parcă ce spune La Rochefoucauld: trebuie virtuți mai mari și tărie mai multă pentru a ști să duci o viață fericită decît pentru a îndura nenorocirea.

– Dezbaterile pentru Constituția din 1923. Episcopul Vartolomeu al Rîmnicului Noului Severin: cer ca în articolul 5 despre drepturile Românilor să se prevadă că legea doar consfințește drepturile naturale ale omului.

– Nu folosesc un stil exagerat și hulitor cînd afirm sus și tare ce rețetă americană de fericire și ce carte de-a lui Dale Carnegie la puterea *n* este creștinismul. Căci iată cum scrie *Isaia* (55,12): „Și voi cu veselie veți ieși și în

pace veți fi călăuziți: munții și dealurile vor izbucni în strigăte de veselie înaintea voastră și toți copacii câmpului vor bate din palme!”

(Și David – în *2Regi* cap. 6 – care joacă și sare înaintea chivotului și se dezgolește înjosindu-se în ochii snobilor și răspunzându-le: Binecuvântat este Domnul, cînta-voi și voi juca înaintea Domnului și mă voi înjosi și voi fi încă și mai mic în ochii voștri, sau în *Ps* 95: Să se veselească cerurile și să se bucure pămîntul, clătească-se marea și toate cele ce sunt întru ea; să se bucure cîmpiile... toți copacii pădurii... Și 97,10: Rîurile vor bate din palme...).

– Noi vorbim de blîndețea lui Isus – arătînd că a mers la moarte ca mielul la junghiere, că a tăcut ca oaia cînd e tunsă – și enumerăm smerenia bunătatea, ascultarea. Dar de o altă însușire a sa – pe care trebuie să fi avut-o de vreme ce a primit să moară de moartea înfiorătoare de pe cruce – nu pomenim. însușirea aceea este curajul.

– Știm oare ce suntem? Ce proclamăm cu emfază ori bună credință (ori amîndouă) că avem în cuget? Poate cineva să afirme că e sau nu creștin?

Pilda lui Iulian Apostatul ar trebui să ne pună pe gînduri. Citirea tratatelor consacrate epocii și a monografiilor (Bidez, Allard...) arată că figura împăratului socotit drept cel mai aprig vrăjmaș al creștinismului este incomparabil mai complexă decît pare, iar un studiu mai atent ni-l revelează ca pe un creștin fără voie.

„Ai învins Galileene!” ar fi putut spune mult înainte de a fi rănit mortal pe câmpul de luptă cu Perșii. Acest admirator al Vechii Rome și închinător al vechilor zei, care vorbea destul de prost latinește, scria în elină și n-a fost în toată viața lui la Roma, era un intelectual cu mîinile veșnic pătate de cerneală, cu barba neîngrijită (ca și Părinții deșertului), mic de stat, slăbit de posturi și asceză. Moralist fără prihană și om fără scăderi, luase atitudine împotriva filosofilor atei din școala cinică, mitologia o admitea numai ca alegorie și pentru valoarea ei simbolică. Credea în providență, în nemurirea sufletului, în necesitatea mîntuirii, în nimicnicia materiei, în viața de apoi (cu pedepse și răsplăți), în eficacitatea rugăciunii, în castitate și virtuți.

Acest creștin fără voie a dorit să reorganizeze politeismul după tiparele cele mai creștine și călăuzindu-se întocmai după modelul bisericii noi. În planurile lui de reformă, biserica politeistă avea să fie și ea unitară, ierarhizată (avînd în frunte un pontifex-maximus, împăratul-teocrat), împărțită pe circumscripții teritoriale (ca diocezele); în templele reconstruite și renovate aveau să aibe loc slujbe imitate după cele creștine (coruri, predici); preoții politeiști trebuiau să devină pilde vii de viață morală, încetînd de a mai fi simpli oficanți ai unor sacrificii. Homer devenea o carte sfîntă, ca și *Biblia*; miturile urmau să fie interpretate poetic, un misionarism

politeist era menit să ia locul celui creștin. Figura noului preot păgîn era concepută după a rivalului: nu mai e un civil care slujește ocazional, ci un preot de profesie curat și pios, exemplar.

În acest păgînism (ori politeism, cum îi plăcea să spună) Iulian introducea noțiunile specific creștine de milă și caritate și instituțiile proprii creștinismului: ajutorarea săracilor, spitalele, asociațiile în scop de binefacere. Iulian este omul moralizării politeismului, al unui Olimp purificat unde Venus este zeița matrimoniilor și Bachus tatăl bucuriilor cinstite.

Iulian reneagă și refuză o religie pe care de fapt o admiră și o dorește, pe care o imită pas cu pas.

(Adversarii, mai totdeauna, seamănă între ei).

Cinstit, curajos, muncitor, patriot, sincer, „absolut ireproșabil” ca împărat și om, s-a priceput totuși – cu iscusință de intelectual și sînge rece de teoretician – să persecute cu neostenită subtilitate și să născocoască unele din cele mai perfecționate metode de împilare cu mânuși din cîte aveau să fie vreodată. N-a învins pentru că ceea ce voia să facă el nu era decît ceea ce se făcuse și se făcea în fața ochilor lui uluiți: Iulian era un creștin fără Cristos, ființă încadrată în teratologie; iar monștrii în general, nu au o viață lungă.

Mai rezultă ceva – enigmatic și scandalos pentru raționaliști: că toate virtuțile și instituțiile creștine sunt lipsite de valoare dacă nu se întemeiază pe dragostea de Cristos. *El Adevărul*, nu morala predicată sau instituțiile întemeiate sau calitățile practicate în spiritul unor doctrine oricît de apropiate de învățătura lui. Nu există creștinism fără de Cristos - că dacă ar exista, mulți evrei, politeiști, masoni și puzderie de oameni cu moravuri curate ar fi demult creștini.

– Lumea știe că Henric al IV-lea și-a abjurat protestantismul pentru a putea să intre în Paris și să devină regele Franței: „Parisul face, zău, cît o liturghie”. Dar ce se știe mai puțin este cum a evoluat ulterior regele, cum din catolic de conveniență a devenit catolic convins. Cardinalul Du Perron a putut constata evoluția marelui suveran care, acum conștient de superioritatea catolicismului, a menținut edictul prin care stabilise libertatea religioasă.

– Exigenții.

Pe Sainte-Beuve critic nu pun mare preț; poezii lui preferați sunt Lebrun și Calemard de La Fayette. Cu privire la Stendhal, Balzac și Baudelaire a scris cu foarte mari rezerve și ironii. Dar a fost un istoric de seamă și pătrunzător.

Oricum, la un moment dat cred că ajunge pe culmi: cînd ia apărarea doamnei Roland, acuzată de teatralism pentru că înainte de a se urca pe

eșafod a exclamat uitîndu-se la statuia Libertății: Cîte crime se comit în numele tău!

Teatralism? zice Sainte-Beuve. Desigur, pentru că executările în timpul revoluției franceze aveau un caracter teatral. Osîndiții erau duși în căruțe de la temniță la locul unde se înălța ghilotina; transportul se efectua ziua-n amiaza mare și celor sortiți morții le era îngăduit să ia atitudine, să-și arate curajul (ori teama – ca biata doamnă du Barry, ca bietul Camille Desmoulins), să vorbească. Decapitarea avea loc într-o piață publică, mulțimea spectatorilor se înghesuia pe bănci așezate amfiteatral.

Acuzația adusă unei femei curajoase îl scoate din sărite pe Sainte-Beuve care – cuprins de o sfîntă și nobilă indignare și (vorba lui Racine) de o mînie legitimă – se adresează criticilor exigenți: lăsați, domnilor, data următoare are să se poarte mai bine!

Exigenții stau cu ochii ațintiți asupra dreptilor și oamenilor de ispravă, pîndindu-le necruțători cea mai mică abatere. Canaliilor sunt gata să le treacă orice cu vederea, să le găsească neîncetat scuze.

Gherla, 1963

Conversație cu colonelul Traugott Br. Formula lui Nietzsche – *Jenseits von Gut und Böse*⁸⁴ – nu este, îi spun, decît repetarea unui adevăr creștin de mult știut, asupra căruia a stăruit cu deosebită pricepere Meister Eckhart în secolul al XIV-lea. Dumnezeu e dincolo de toate celelalte noțiuni ale relativității noastre.

Meister Eckhart speria călugărițele din Colonia – și-și scandaliza superiorii – începîndu-și predicile cu fraze ca: Dumnezeu nu e bun, Dumnezeu nu e drept, Dumnezeu nu e necuprins, Dumnezeu nu e puternic. Urma o pauză de consternare, iar după aceea fraza era reluată: așa cum nu e nici rău, nici nedrept, nici mic, nici slab; Dumnezeu stă dincolo de aceste subîmpărțiri. (Prosper Merimee în *Cronica domniei lui Carol al IV-lea* a imaginat o situație asemănătoare, dar în stil glumeț: pariul pe care-l cîștigă un predicator exclamînd pe ton de injurie la începutul cuvîntării sale: „sîngele și moartea Cristosului!”)

Formula nietzscheană a fost interpretată în sensul că ne este permis să fim răi. Înseamnă că n-a fost măcar citită cu atenție. E o invitație la starea unde nu mai există nici binele, nici răul, după cum în acea „regiune” nu mai pot fi concepute în nici un chip bipolaritățile, dualitățile, contradicțiile.

Acolo unde nu există (*încă* mi există ori nu *mai* există) știința binelui și răului, stăpînește bunătatea pură a lui Dumnezeu și a primelor zile ale creațiunii.

⁸⁴ „Dincolo de Bine și Rău” (grm.).

Cît de greșit este să poți crede că dincolo de bine și rău ar fi permanentizarea și definitivarea unuia din cei doi termeni. Pe tărîmul acela binele e unul și e absolut. Acolo ajung cei doi eroi ai *Cavalerului Ordinului Santiago*, tatăl și fiica, în piesa lui Montherlant, contopindu-se în *Unul*.

Cum mi-aș închipui, exprimată în termeni lumești, o asemenea stare? prin muzica lui Mozart, care și ea nu e nici tragică, nici veselă, ci grațioasă și euforică, *nedespărțită, neștiutoare*. Și în orice caz nu prin rămînerea printre răbufnirile dublului teren predilect al răutății: mahalagismul și zavistia.

1969

Kisiakov, personajul unui roman de Henry Troyat, duce pînă la capăt raționamentul ereticului Marcion (Dumnezeul din *Vechiul Testament*, Tatăl, este de fapt zeul răului).

Fantasmă de manicheism absolut: răul, ca și binele, este de esență divină. Vrînd să alunge răul din creațiune, Cristosul l-a trădat pe Dumnezeu care, furios, s-a bucurat de răstignire, de umilințele și de suferințele lui Isus.

Dumnezeu, creatorul lumii așa cum este ea, nu-i tot una cu blîndul prooroc voitor de o lume din care să dispară tot vicleșugul. Tatăl a tăcut și n-a intervenit pentru că îl ura pe crucificat, lăsîndu-l să moară în chinuri.

Într-atîta ni se pare nouă oamenilor de bizară ideea iertării încît Zola în romanul său *Madeleine Ferrat* susține că Cristos poate ierta, dar Dumnezeu Tatăl nu; și că pînă la urmă tot suntem aspru pedepsiți pentru ceea ce am făcut, măcar de ne-am căit. La Tatăl nu ține căința!

(Marele umanist, umanitar și progresist Zola!).

Jilava, Gherla, Aiud

„Teologia exprimă starea noastră
mai bine decît zoologia”

(Emil Cioran).

Două nume stîrnesc interesul tuturor celulelor prin care trec. Sunt în măsură să dau informații despre Teilhard de Chardin și Eugen Ionescu, ale căror opere le-am citit în întregime datorită lui Dinu Ne.

Cu privire la Eugen Ionescu reacțiile sunt două: simpatie și curiozitate la tineret și aversiune indignată la oamenii în vîrstă. Costache Bursan, care-mi arată multă afecțiune, după ce-i povestesc una din piesele citite, se răstește la mine supărat foc. Mă face cu ou și cu oțet. Degeaba îi arăt că nu sunt (vai!) autorul piesei, ci numai povestitorul, degeaba invoc afixul din hanurile farwestului: „Nu trageți în pianist”, conu Costache rămîne îmbufnat timp de

trei zile, iar după ce se împacă mă roagă „să nu mai colportez asemenea orori”.

(Pățesc și mai rău cu părintele M. când rezum într-o seară caldă, la Jilava, *Brave New World* de Huxley. A durat pînă ce l-am putut convinge că nu sunt partizan al zămislirii în eprubetă a copiilor. Părintele M. e un om bun și înțelegător; mai tirziu, surîzînd, mi-a spus că-i pare rău; dar cu profesorul Petrescu, un fost cuzist, am avut de furcă din pricina *Fermei animalelor* a lui George Orwell în care, zor nevoie, ținea să vadă opera masonilor!).

Virgil Bit, Mihai R, I. Bod., Gh. de la Țară și o mulțime de alți tineri mă ascultă cu atîta atenție și bună dispoziție cînd îl prezint pe Eugen Ionescu încît îmi dau și mai bine seama de valoarea autorului și de puterea lui de a exprima spiritul epocii noastre.

Povestesc din Ionescu: *Cîntăreața cheală*, *Jacques ori supunerea*, *Scaunele*, *Lecția*, *Amadeu oricum să te descotorosești de belea*, *Victimele datoriei*, *Rinocerii* (pe care-i citisem cîteva zile înainte de arestare).

În convorbirea dintre soții Martin în *Cîntăreața cheală* („Ce coincidență ce coincidență...”) desprind o foarte savantă construcție, mi se pare incontestabilă analogia cu o fugă de Bach. Un foarte bun specialist în muzică îmi dă dreptate. După cum e firesc, stărui asupra *Victimelor datoriei*, care este istorisirea unei anchete. Tinerii ascultă fermecați, ba și ceilalți sunt prinși. De multe ori, între zidurile vechi ale Jilavei, Aiudului și Gherlei, un eterogen și neașteptat public în zeghe aplaudă piesa aceasta a lui Ionescu mai abitir – probabil – decît publicul (în haină de seară??) de la teatrul La Huchette. De aceeași atenție se bucură *Huis-Clos* de Sartre și *Procesul* lui Kafka, ambele pline de putere profetică și făcute parcă anume spre a fi povestite în locuri ca acela în care ne aflăm. Pe Kafka și Sartre îi ascultă cu interes și bătrîni. (Conu Costache nu mai spune că sunt „prostii și sfruntate porcării”). Dreptatea cere să spun că și dintre adulți unii se arată receptivi față de Eugen Ionescu. (Avocatul D. Vgl., bunăoară, caracter dificil, om ciufulit, ascultător pretențios, deîndată se înclină fără rezerve. E și mare wagnerian și nietzscheist).

Reacțiile față de Teilhard de Chardin sunt mai nuanțate, vîrsta nu mai e un criteriu despărțitor. Preoții catolici sunt discreți, ortodocșii nu-l resping. O dată mai mult se manifestă atitudinea degajată a ortodoxiei în raport cu știința: o lasă să-și vadă de ale ei. (Desprind aici și nițică înțeleaptă desconsiderare: ce importanță au descoperirile lumesti! Pe cînd la catolici se vădește o îngrijorare legată de rolul imens pe care-l joacă materialitatea, politica în catolicism - justificată și ea: de vreme ce pumnezeu a creat lumea și a lăsat-o să-și chivernisească treburile, cine sa se ocupe de ele de nu oamenii și în special cei mai calificați dintre ei?).

Din discuțiile purtate rețin cîteva puncte:

a) trecerea, prin evoluție, de la simplu la complex pare a fi o realitate incontestabilă. E vorba de o evoluție cronologică, nu cauzală. Ideea de bază a lui Teilhard – că evoluția în timp e certă dar că între specii nu există relații descendente – poate fi exemplificată foarte bine astfel: lucrurile se petrec - pare-se – ca într-o vitrină unde o mână nevăzută înlocuiește în fiecare anotimp obiectele expuse. Înlocuirea – toamna – a sandalelor cu galoși nu înseamnă că din sandale coboară galoșii; și tot astfel șoșonii – iarna – nu s-au realizat prin lentă evoluție din galoși;

b) „cazul Teilhard arată că iezuiții au rămas în fruntea ramurei inovatoare și îndrăznețe a catolicismului și că tot sunt foarte atrași de știință (*c'est leur péché mignon*);

c) din partea autorului, o extraordinară modestie omenească: admiterea ipotezei că în drumul spre punctul omega rolul speciei noastre s-ar putea să nu fie decât realizarea unui nou strat geologic. (Dar atunci nu înseamnă că jertfa de pe cruce a fost zadarnică? Să nu fie!).

d) *metecreștinismul* de care-i place lui Teilhard să pomenească nu-i cumva o supărătoare concesie făcută limbajului la zi, un *aggiornamento* sosit pe aripile modei ca să dea satisfacție tuturor și să ne ferească prin întrebuintarea de termeni cât mai științifico-grandioși?

Creștinismul metamorfozează omul. Ce-ar putea fi *dincolo* de creștinism? Valery se întreba și el dacă există altceva mai bun decât lumina. După teoria expansiunii universului ar exista viteze superioare celei a luminii. Or fi și tahioni? Dar nu văd în metacreștinism altceva decât vechiul creștinism înțeles mai temeinic, însușit mai deplin. Altfel, sunt dispus să spun și eu ca puritanii americani din sud: *it's good enough for me*⁸⁵.

1962

Un lucru-mi pare cert, că lumea oamenilor simpli este o lume complicată, iar lumea oamenilor complicați este o lume simplă.

Acum un veac, Bagehot deosebea în regimul constituțional englez două părți: una strict practică și utilitară: cabinetul; și alta ceremonială, solemnă, bună pentru masse: parlamentul plus Coroana, cu pompele și tradițiile lor (colorate și strălucitoare).

Cu cât sunt oamenii mai sofisticați cu atât dau mai puțină însemnătate formelor; pe când oamenii simpli abia se adună laolaltă că și alcătuiesc regulamente strașnice.

⁸⁵ „e perfect pentru mine” (engl.).

Apoi sunt și din cale-afară de „serioși”, adică izvoditori de tiranie „Mandarinii” sunt mai ușuratici, adică mai toleranți. Nu degeaba s-a putut spune la moartea lui Sacha Guitry: Sacha, ne-ai învățat că și ușurătatea poate fi o virtute.

A! cât de regulamentari, de exigenți, de idolatri ai tipicului și formei sunt oamenii simpli din celule.

– Bunul sălbatic și simplitatea omului primitiv sunt basme, romane, *fiction*.

Sălbaticii sunt teribil de complicați și meticuloși: sociologia, etnografia și antropologia o dovedesc. La ei totul stă sub semnul tabuurilor – sunt sute, mii de tabuuri – și al stringenței sistemelor de reglementare minuțioasă. Întotdeauna forma are prioritate asupra fondului.

Față de a triburilor primitive, viața omului modern e de o simplitate cristalină și de o libertate absolută.

– Seriozitate. Bună-credință. Iată dubla impresie pe care o face relatarea sfântului apostol Pavel cu privire la răpirea lui în rai în timpul vedeniei de pe drumul Damascului. Pavel nu poate da nici un fel de amănunt; ce a văzut și auzit nu se poate spune în cuvinte.

Rudolf Steiner, în schimb, descrie meticulos universul care i-a fost arătat în cursul călătoriei sale suprafirești. Detaliile lui Steiner le evocă pe ale unui inventar sau ale unei cărți de geografie.

Teosofii și spiritiștii suferă de aceeași slăbiciune; taxonomia lor e prea meticuloasă: dau cifrele cele mai exacte pentru durata perioadei dintre două încarnări, pentru nivelurile spirituale, pentru numărul spiritelor din fiecare categorie...

Deosebirea mi se pare hotărâtoare. Se simte autenticitatea vedeniei Sfântului Pavel, la ceilalți imposibilitatea de a rezista ispitei cifrelor și sistematizării. Cifrele acestea atât de precise ale antroposofilor și teosofilor ating o dublă coardă sensibilă a maselor: rigurozitatea numerică și nevoia de senzațional (sperie-mă!).

Nebunia *Evangheliei* e o nebunie calmă și modestă. Creștinismul recunoaște existența unor taine și nu se străduiește să le rezolve cu cifre a căror valabilitate nu poate stîrni unei minți cîtuși de puțin raționale decît nevoia să ordone mușchilor motori schițarea unui zîmbet.

– Cifrele și amănuntele teosofilor și antroposofilor – contrastînd cu discreția Sf. Pavel - dovedesc o naivitate dezarmantă, dacă nu și o lipsă de simț critic.

Mania sectanților de a fixa anul armagedonului, data sfârșitului lumii etc. contravine textului categoric în care Domnul exclude aflarea unei date precise. Există o pornire de a cuceri oamenii spăimintându-i și totodată măgulindu-i prin vestirea unor evenimente catastrofale și grandioase la care li se făgăduiește că vor participa. Inconștientă abilitate? Mondanitate? Fantezie?

Posibilitatea de a cunoaște data precisă a sfârșitului ar veni în contradicție cu principiile de bază ale lumii care sunt: incertitudinea, libertatea credinței retragerea lui Dumnezeu în taine inaccesibile probelor categorice.

București, 1969

Oricît mi-aș propune să tac și să nu-l supăr pe extraordinarul dr. Al-G., nu se poate să ne vedem fără a discuta (eu încep) despre meritele respective ale creștinismului și budismului.

Îi citez o frază din *Catehismul episcopilor catolici olandezi*, „Mîntuitorul n-a scăpat de suferință datorită unei asceze. A străbătut-o în toată adîncimea ei”.

Divinul dulgher a pus și el umărul, *il a mis la main à la pâte*, nu s-a uitat, de sub un copac, oftînd și acoperindu-și fața.

Povestea cu Sf. Cassian Romanul și Sf. Nicolae s-ar potrivi de minune pentru a exprima deosebirea dintre creștinism și budism. Sf. Nicolae care-și suflecă și-și murdărește hlamida lăsîndu-l pe Dumnezeu să aștepte pentru ca să-l ajute pe un țaran să-și scoată căruța din glod în vreme ce Sf. Cassian își păstrează hlamida imaculată și se grăbeș'te spre a se înfățișa cu vrednicie lui Dumnezeu (care-i va da cu delicateță peste nas și-l va lauda pe întarziatul și noroitul Nicolae) simbolizează însuși creștinismul: religia care *ia parte* la tragedia omului și la necazurile lumii. (Nu numai la tragedii, ci și la belele, la scîrbe).

- Atîția cărora le vine greu să creadă în Cristos, dar sunt gata să ia drept bun tot ce au spus Helena Petrovna Blavatsky, Mrs. Armie Besant, Helen White, Krishnamurti, colonelul Olcott... Și încă... sunt atîția pseudo-yoghini în occident... atîția prooroci în India...

Tușea, nuvela lui Hugh Walpole: naivitatea îndărătnică a milenismului e Prinsă subtil. Walpole: toate calculele acestea sunt făcute de oameni interpretează pe Ezechil, pe Daniil și *Apocalipsa* fără a ști ebraica ori aramaica și fără să aibă elementare cunoștințe de cosmografie. (Un istoric ca Jerome Carcopino dovedește în cartea sa despre Iuliu Cezar cît de complexe elemente sunt necesare pentru computul unei date calendaristice aparținînd *trecutului* îndepărtat).

Cernica, 1970

Părintele stareț Roman: creștinismul e riscul absolut, iar viața de călugăr e riscul dus la paroxism. Nu ți se oferă nici o certitudine. Nimic. Numai primejdii, numai riscuri. Nici certitudinea că vei muri măcar acolo, la mînăstire. Că vei rezista. Că vei avea ce mînca. Și nici, mai ales, că ai făcut bine călugărindu-te. Și nici – culmea – că ai ales calea mîntuirii. S-ar putea ca după atîtea nevoițe și mizerii să nu te mîntuiești, să arzi ca orice păcătos care s-a lăfăit în bucurii, belșuguri și confort, și s-a hrănit cu multe desfătări alese, ori spre deosebire de cutare om cuminte care și-a dus viața pe cît s-a priceput fără a visa semeață desăvîrșire.

Numai și numai incertitudini. Dai totul, nu primești nimic. Și rămîi absolut singur, și nici de tine nu poți fi sigur, mai puțin ca de ceilalți. Vei putea oare răbda fără a cîrți?

Creștinismul, călugăria: iată saltul (și dincolo, vorba lui Lytton Strachey despre cardinalul Manning, nu e o saltea), iată cuptorul aprins (în care să te arunci), iată podul care se surpă în urma ta, iată flota căreia îi dai foc, aventura. Cecul e fără garanție și semnătură, mergi cu el la bancă și nu știi dacă va fi onorat. Mînăstirea (ori credința, nu-i mai brează) nu oferă nimic și ia totul și te așteaptă, rece, la cotitură.

(Mînăstirea, așadar, pare a fi întru totul conformă idealurilor lui Georges Bataille și teoriei acestuia despre dezinteresare și jertfă - din care își face temeiurile viziunii despre lume și viață. Și faza supremă a mult admiratului *pot-latch*, instituție a Pieilor Roșii. Numai că pot-latchul călugărilor este total și întrece pe al căpeteniilor indiene, care nu-i serios și e fariseic pentru că urmărește fala și vaza: care dă mai mult? care-i cel mai dezinteresat?).

– Cele șase elemente din domeniul cărora își iau termenii și-și aleg imaginile parabolele din *Evanghelie*: ogorul, via, năvodul, gospodăria, turma, cireada.

Lecție de simplitate și realism. Și de morală foarte clară. Familia. Munca. Sinceritatea. Ascultarea.

Unde-s toate subtilitățile și raționamentele noastre, firul nostru tăiat în patru? Și toate cocoloșelile și răsfăturile noastre?

Peste peisajele din *Evangelii* suflă un vînt aspru și curat. Nimic bizar. Nimic în plus. Oamenii plîng cînd le mor copiii, doresc să se tămăduiască dacă sunt bolnavi, se veselesc la nunți, fac ospete, trudesesc pentru a-și cîștiga pîinea.

Înfrînare. Severitate. Și echilibru; echilibrul, marele secret dezvăluit de psalmul 121: „Ziua soarele nu te va pîli și noaptea luna nu te va vrăji”. Nici chemarea lunii, tulbure, opalescentă, nici topirea în văpaia demonului de la

amiază. Doar cafeniul dur al solului, iar în răcoarea scurtă a serii – după împlinirea zilei de muncă – albastrul domol al cerului.

Gherla, camera 44

Noaptea, mergînd spre tinetă, se întîmplă să-l văd pe firavul părinte Traian Pop în capul oaselor, pe saltea; nu doarme, se roagă; din ochii pe jumătate închiși i se preling lacrimi: fața îi este luminată extatic.

Priveliștea aceasta îmi despică inima-n două și dacă în clipa aceea mi s-ar cere să-mi dau viața mi-aș da-o fără a sta pe gînduri. M-aș arunca pe fereastră în curte. Dar fereastra are gratii, e bătută în scînduri și eu nu-s decît un sentimental impresionabil, totul la mine se petrece pe planul emotivității, care-i superficialitate. În sfîrșit.

Cu părintele Traian Pop stau de vorbă despre păcatul cu gîndul. E un punct teribil de îngrijorător și de însemnat pentru mine. Mîntuitorul a vorbit cum nu se poate mai limpede: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: să nu săvîrșiți adulter. Eu însă vă spun vouă: că oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvîrșit adulter cu ea în inima lui”.

Se pare că trebuie să ne silim a înțelege. Nu-i „chiar așa”. Mi se explică de ce:

Mai întii simpla ispită nu-i tot una cu păcatul. Ispita nu devine „păcat cu gîndul” decît dacă o reții, dacă o „prelucrezi” în cuget, punînd în funcțiune viziunea extraretiniană, simțul paroptic. (Pilda cu păsările care zboară deasupra casei. Ispita nu devine păcat cu gîndul cînd păsările trec în zbor, numai cînd coboară și se așază).

Apoi, nu încapе îndoială că păcatul cu gîndul e un păcat și păcatul cu fapta e alt păcat. Două. Așadar făptuirea primului nu implică pe a celuilalt. Cine păcătuiește cu gîndul n-are nevoie să-și ia pe cap încă un al doilea debit. Mai bine împovărat cu unul decît cu două.

Teologii occidentali n-au judecat pur logic, au supus logica unei constante confruntări cu lecțiile realului. Au dat dovadă de „un robust simț” arătînd că totuși există o deosebire între cele două situații. Altfel nu s-ar mai face distincție între *înfrînare* și *desfrînare*, n-ar mai fi nevoie de două cuvinte. înfrînatul se poate să fie necurat în cuget, dar nu trece la fapte. Teologii occidentali au evidențiat că a voi să ucizi pe cineva nu e tot una cu a-l ucide. Cine-și propune să dea de pomană nu e aidoma celui care efectiv dă. (N-are martor).

Raționamentul: „de vreme ce păcatul cu gîndul e păcat, n-are nici un rost să mă înfrînez de la faptă” e o ispită diavolească. (Și cu cît e raționamentul mai

impecabil cu atît e mai drăcesc pentru că vine pe calea preferată de cel în miezul împărăției căruia Dante a văzut gheața: pe calea logicei). Batjocorește pe Domnul interpretîndu-i cuvintele literal împotriva sfatului expres de a pune spiritul deasupra literei și de a nu răsălmăci un verset anume scoțîndu-l din întregul context al *Scripturii*. Atribuie divinității intenția de a ne supune unor ispite cărora nu se poate rezista.

Se urmărește a ni se pune în cîrcă un al doilea păcat, ca și cum n-ar fi de ajuns unul.

Ispită totalitară: *aut Caesar aut nihil*. Asta e trufie. Mai bine muncita înfrînare decît aroganta desfrînare.

În *Predica de pe munte* s-a mers mai departe decît în *Decalog*: desăvîrșirea nu constă în ne-făptuire, ci în ne-gîndire. Urmează că trebuie să ne străduim a stăpîni gîndul, nu numai trupul, convinși fiind însă că nu este tot una păcatul cu gîndul și trecerea la fapte. Modestie.

Cazuistică? E un termen inventat de janseniști împotriva iezuiților, unul din acele cuvinte care acoperă o nedreptate făcînd apel la simplismul masselor (uneori se lasă cucerite și minți superioare: Pascal, Bossuet). Cazuistica a fost o reacție a bunului simț, a bunătății sufletești și a spiritului larg împotriva absolutismului și absurdului formulei: totul sau nimic.

– Iehoviștii

Mai toți ați părăsit ortodoxia pentru motivul că „popa din sat era bețiv” sau „era curvar” sau „făcea politică” sau „era lumeț...”

Ca și cum valabilitatea învățaturii lui Cristos ar fi la cheremul ticăloșiei cutărui popă din cutare comună.

(Dar e mai palpitant să fii printre cei 144 000 de aleși și să faci parte dintr-o asociație cu sediul la New-York într-un turn, decît să fii o oarecare oaie a unei turme nediferențiate la o periferie a Europei).

Copii mari.

Spun: ce valoare pot avea tainele săvîrșite de un preot nedemn? Deplină valoare. Soluția a fost dată încă din anul 311 la conciliul din Arles, după erezia donatistă, care judeca întocmai ca martorii lui Iehova.

*Ex opere operato*⁸⁶.

⁸⁶ „săvîrșit în afara lucrării (divine)” (lat.).

Ambele erezii (donatistă, iehovistă) țin de un purism infantil: confuzia între instrumentul uman și esența divină, care *trece prin* instrumentul uman ca un curent electric instantaneu, necontaminat de tubul prin care se scurge.

– *Qui latronem exhaudisti
Et Mariam absolvisti*⁸⁷,

ești și Cel care l-ai văzut pe Natanail și l-ai strigat pe Matei și

*mihi quoque appellasti*⁸⁸.

Mirarea extraordinară de a fi chemat. Eu!?, am vrea, neîncrezători, să spunem. Nu ne vine a crede că s-a putut opri la o ființă a cărei netrebnicie o cunoaștem la perfecție, că s-a hotărît să poposească în așa murdar sălaș. Uimirii i se adaugă teama, am vrea să fugim de răspundere (de năpastă?) și, ca Moisi, am fi ispitiți să argumentăm (spre a scăpa): cine sunt eu ca să mă alegi? Eu nu sunt om îndemînatic. Alege pe un altul.

Exclamația aceasta lăuntrică de surprindere și tulburare o vedește convingător gestul mîinii vameșului în tabloul lui Caravaggio, intitulat *Chemarea Sfîntului Matei*. Viitorul apostol stă la masa lui de vameș, înconjurat de un platnic și de cîțiva tineri. În degetul pe care și-l îndreaptă către sine se ghicește simțămîntul omului pentru care e atît de greu să creadă că tocmai el este recrutat. Cum de e cu puțință? Atît de superficial mă cunoaște? Ori poate că-i place să facă numai ceea ce pare imposibil? Ori poate că e de o bunătate pe care nici n-o putem închipui?

Pe unii îi alege de buni ce sunt, pe alții de răi ce sunt; pe unii pentru că îi iubește, pe ceilalți pentru că îi e milă de ei.

Rugăciunea Sfîntului Ioan Gură de Aur, care se citește în locul pericopei din *Evangelie* la slujba învierii: să vină toți care au postit din ziua întii, să vină și cei care postesc din ziua a treia; ba nu, și cei care au postit din ziua a șasea; și cei care au postit numai din ziua a opta să vină; Și cei din ziua a noua, a zecea; să se apropie și cei care nu postesc decît din ziua a unsprezecea. Și cei care n-au postit deloc, vină și ei. Vină toți: masa e bogată, vițelul e mult. E ziua pe care a lăsat-o Dumnezeu ca să ne bucurăm și să ne veselim într-însa.

(Cînd în parabola fiului risipitor rătăcitul vine acasă, e încă plin de murdăria cocinelor în care a trăit. Ce face tatăl? Îi iese întru întîmpinare *alergînd* și-l îmbrățișează: așa împutit cum e acest învins; nu așteaptă să-și ceară mai întii iertare ori măcar să ajungă pînă în dreptul (de nu și la genunchii)

⁸⁷ „Cel care l-ai mîntuit pe tîlhar / Și pe Maria ai eliberat-o” (lat.).

⁸⁸ „și chiar pe mine m-ai chemat” (lat.).

tatălui; și nu-i cere să se spele, să facă baie, să se curețe cât de cât. Nu. *De-a dreptul* la ospăț, *ilico*, hai, ce mai stăm!)).

1933

Omul politic - el poartă grija orînduirii pe cât se poate de mai bună a celor lumești - nu i se cere numai bunătate, ci și multă inteligență și priceperea menirii lui: aceea de a fi priceput.

Manole îl citează, firește, pe Maurras: omul politic serios are inimă pentru sine și minte chibzuită pentru toți.

- Miopia oamenilor normali. Nu pot crede că totul e cu puțință.

David Rousset: „Oamenii normali nu știu că totul e posibil!”

Aldous Huxley: „Aici te înșeli, răspunde arhidiaconul. Nu există limite. Oricine e capabil de orice, să știi, de absolut orice”.

Îngerii, sfinții și duhovnicii sunt buni, dar nu sunt naivi, creduli: ei știu că răul n-are fund, că omul poate coborî fără sfîrșit. Secretul lipsei lor de prostie: ei știu că dracul există.

De naivitate și credulitate se poate lecuși - fără a cădea în cinism - numai cine crede în existența diavolului.

1970

Observația lui Kenneth Clark (în *Civilisation*), că în primele veacuri ale erei noastre creștinismul pune accentul în artă pe reprezentarea Bunului Păstor (un tânăr frumos purtînd pe umeri un miel), a învierii, a înălțării, adică pe a subiectelor dătătoare de nădejde, capabile să îmbie și să liniștească, de natură să atragă prozeiți cât mai mulți. Abia mai tîrziu a îndrăznit arta să apuce pe calea realismului și - oprindu-se acum în special asupra Răstignirii, Calvarului și a martirilor - să mărturisească adevărata condiție a omului în lumea *aceasta*, lume a suferinții, nedreptății și absurdului.

1950

Manole despre principialitate: Să-ți dau eu un exemplu de principialitate. Cînd, după ce a fost grațiat, Dreyfus s-a înapoiat de la insula Dracului,

primul lui gând a fost să se ducă să-i mulțumească lui Clemenceau. Desigur. Știi ce-a făcut Clemenceau? A refuzat să-i întindă mîna. îl disprețuia fiindcă primise să fie grațiat în loc de a răbda pînă ce va fi fost rejudecat, achitat și reabilitat. „Arăta a negustor de creioane”. (Tigrul către Jean Martet).

Și o altă pildă, din tabăra cealaltă: colonelul Henry care s-a sinucis cînd a văzut că cei mai mulți prieteni îl părăsesc deoarece au înțeles că se folosise de un act fals.

Dar să știi că în hulitul veac al XIX-lea – pe care nici eu nu-l iubesc, dar față de ce a urmat... – mai toți erau cumsecade. Chambord a fost și el un om de onoare. încăpăținarea lui e condamnabilă (pentru că și-a lipsit țara de binefacerile unei monarhii), dar e cinstită, inspiră un adînc respect. Pentru a nu-și călca idealul, renunță la tron. I-ar fi venit ușor să primească restaurația și apoi să impună regimul personal. N-ar fi izbutit, dar putea să încerce. N-a vrut să profite de situație; a spus deschis și a repetat cu insistență ce vrea și ce va face. Ținea să fie primit așa cum e. Nu inducea pe nimeni în eroare, scrupulozitatea lui era desăvîrșită. Un pretendent care este implorat să revie pe tron, un principe pe care toată lumea îl așteaptă și care constant refuză deoarece nu-i permite conștiința să fie monarh constituțional poate fi acuzat de lipsă de inteligență. Acuzație gravă, ce nu-i atinge însă moralitatea. Se poate spune că Chambord a fost lipsit de patriotism. Acuzație și mai gravă, care n-ar trebui să piardă din vedere că pentru el era patriotică atitudinea pe care o luase, lui așa i se părea, așa era convins că trebuie să procedeze. Chambord inspiră ciuda, totodată și considerațiunea. Avea cui să semene, era cinstit ca bunicul lui, Carol al X-lea. Royer-Collard care-l combătuse îi spunea totuși lui Victor Hugo: Carol al X-lea a fost un rege om cumsecade. Cînd în 1832 s-a aflat că ducesa de Berry, văduva principelui asasinat de Louvel în 1820 și mama lui Chambord, o napolitană stricată și care provocase un început de revoltă în Vendeea împotriva lui Ludovic-Filip, e însărcinată, Carol al X-lea deîndată a hotărît să nu-i încredințeze mai departe creșterea vlăstarului regal. Degeaba l-au trimis legitimiștii pe Chateaubriand la Praga să caute să-l înduplece, să o scuze pe ducesă, să prezinte pruncul pe care-l purta în pîntece ca pe „copilul Vendeeii”. Om cumsecade, pe Carol al X-lea nu-l impresionau formulele neroade. După cum, lăsînd modestia la o parte, nici pe mine nu mă dau gata prostiile solemne și gogorițele pretențioase ale presei din Sărindar.

1971

Mișcarea „Gay Christianity” din Statele Unite mi se pare un pleonasm, după cum Manole spunea că termenul „guvernul autoritar” e un Pleonasm. („Că ce fel de guvern e acela fără autoritate?”) Creștinismul e religia fericirii, nu are nevoie de adaosul „gay”, care-i implicat în numele însuși al religiei învierii și transfigurării, a bunei vestiri. O veste bună ce altceva poate produce decît bucurie?

–*Vae victis.*

Huxley: suntem pedepsiți pentru că am fost pedepsiți.

Maria-Antoinetta către doamna Campan: suntem pedepsiți pentru nenorocirile noastre.

Și *Evangelia* știe să fie aspră: celui ce n-are (n-are credință, nădejde, fapte bune, rost pe lume) și puținul pe care-l are (și nu-l rodește) i se va lua.

– Nu vrem să admitem că există și taine, asta-i nenorocirea.

Dostoievski: Ce-i taina? Totul e taină, prietene, taina lui Dumnezeu e pretutindeni... Cît de bine e pe acest pămînt, dragul meu... Și că există și taine, cu atît mai bine.

– Divinitatea și credința sunt parametri ineluctabili, de care nu te descotorosești în veac. Obții numai, cum spune Huxley, transferări. Știința în zilele noastre n-a desființat teologia, a înlocuit-o.

Dostoievski o știa de mult: „A trăi fără Dumnezeu nu-i decît chin... Omul nu poate trăi fără a îngenunchea... Dacă-l alungă pe Dumnezeu, îngenunchează în fața unui idol de lemn sau de aur, sau imaginar. Sunt idolatrii cu toții, nu ateii”.

– Iată că o dată cel puțin iudaismul a rupt registrele contabile și le-a azvîrlit foile nebunește în văzduh. Rabi Nahman din Brațlav: n-avem nevoie de nimic altceva decît de nițică viață dulce.

București, 1964

„*Citadela*”, de Saint-Exupery. Cartea tipărită nu reprezintă versiunea definitivă: autorul n-a apucat să o stabilească. Sunt și contradicții și o atmosferă pseudo-nietzscheană, care stingherește: Dar și lucruri minunate. Copiez:

„Le-am urît deșteptăciunea care nu era decît de contabil”.

„Așa că esențialul în luminare nu este ceara care lasă urme, ci lumina”.

„Aud glasul nebunului: trebuie să dărîmăm zidurile acestea inutile și să nivelăm scările acestea scurte care complică mersul. Atunci omul va fi liber.

Dar eu răspund: atunci oamenii vor deveni vite de obor și de teama de a nu se plictisi vor născoci jocuri neroade care tot de reguli vor fi conduse numai că vor fi reguli fără măreție”.

„Căci e întotdeauna posibil să surpi templul și să ridici piatra pentru un alt templu. (Și celălalt nu e nici mai adevărat nici mai fals, nici mai drept nici mai nedrept)”.

„Oricine înjosește înseamnă că e josnic”.

Despre prietenie: „Intrucât e năruit ceea ce ți-a plăcut mai mult la un om pentru că mai e și altceva ce nu-ți place?”.

(Comentariu: dezamăgirea în prietenie e un simptom care dezvăluie niveluri mai profunde. Ne doare nu mîrșăvia pe care o descoperim la celălalt – la urma urmei nu ne sinchisim de ea – ci descoperirea propriei noastre mîrșăvii reflectată la celălalt, căci nu ne-am fi împrietenit dacă nu exista între noi un fond comun, aceleași ape subterane pe care sunt clădite două case șubrede).

„Om este acela care poartă într-însul ceva mai mare decît el”.

Despre rugăciune:... „Căci nu mă apropiasem de Dumnezeu, un Dumnezeu care te lasă să te apropii de el nu mai e Dumnezeu. Și nici dacă ascultă de rugăciune. Și pentru întia oară ghiceam că măreția rugăciunii stă mai ales în aceea că nu i se răspunde și că în acest schimb nu intră urîțenia vreunui negoț. Și că ucenicia rugăciunii este ucenicia tăcerii”. (E exagerat și eretic, imitația nietzscheană e vădită, dar cuprinde gîndul exact că la rugăciune omul este cel care trebuie să se străduiască a prinde ce i se spune).

14 iulie 1963

Există o ură neîmpăcată împotriva binelui și o groază adîncă și disprețuitoare față de tot ce este frumos.

Într-atîta încît mă întreb dacă surprinzător nu e faptul (care-i indigna pe cărturari și farisei) că Cristos mîncă și bea cu vameșii și păcătoșii, ci faptul că vameșii și păcătoșii mîncău și beau cu Cristos.

Este o minune că Cristos cel fără de păcat se simțea ca printre ai săi în societatea ticăloșilor. Dacă stăm să ne gîndim bine, minune și mai mare (și care constituie încă o dovadă, dirimantă, a divinității sale) este că acești ticăloși consimțeau să petreacă în tovărășia neprihănirii. Cum de-au răbdat? La început, căci apoi ciudatul lor comesean a făurit din ei făpturi nouă. Dar la început singura explicație a înfrîngerii unei porniri atît de înverșunată la ființa omenească este că Domnul a făcut o minune care deși nevăzută (și ușor trecută cu vederea) nu e mai puțin uluitoare decît celelalte toate.

1965

Nici una dintre virtuți și nici unul dintre atributele divinului nu poate fi izolat și idolatrizat. Numai cumpănitul lor ansamblu reprezintă desăvârșirea.

Ca atare, nici adevărul - singur - nu e un criteriu absolut. Citind pe Luther (*De servo arbitrio*) mă conving și mai mult de aceasta și-mi amintesc aforismul lui Pascal: „Pînă și din adevăr îți poți face idol, deoarece adevărul fără dragoste nu e Dumnezeu, ci e chipul lui, și-i idol, pe care nu se cuvine nici să-l iubești nici să i te închini”.

BUGHI MAMBO RAG

... Așadar nominativ *purușá*, acuzativ *purușam*, instrumental *purușena*, dativ *purușaia*, ablativ *purușat*, genetiv *purușasia*, locativ *purușé*, vocativ *purușa*... conjugarea a TV-a: *audiverim*, *audiveris*, *audiverit*, *audiverimus*... o mangustă mîncată de cobre... *audiveritis*, *audiverint*... îi spune Demetrios lui Marcellus ...

1935

Manole: Uite, eu n-am nimic împotriva literaturii. (Vezi bine; mi-a mărturisit că a scris un roman, se cheamă *Freud* și *Conu Costache*). Dar politica e altceva. Politica stă deasupra. *Mai întîi politica*. Și să nu-mi spui altfel, că ți-l citez nu numai pe Maurras ci și pe Joseph de Maistre care i-a pus pe literați și pe oamenii de știință la locul lor. Uite, cazul Morny.

Dacă Morny nu murea în 1865 e foarte probabil că politica față de Prusia și Italia ar fi fost altfel dusă și poate că războiul nu izbucnea în 1870. Morny se împotrivi influenței exercitate de Eugenia. Deputat în timpul monarhiei din Iulie, nu era un om făcut de Napoleon al III-lea. Ca ministru s-a arătat capabil; îi îndemna pe funcționari să nu fie birocrați, în greua sarcină de președinte al corpului legislativ a fost neîntrecut. În 1863, cînd cu intrarea lui Thiers în Corpul legislativ, a declarat că îl bucură această alegere a unui adversar. Curtenitor și politicos, avea o grijă deosebită pentru respectarea liniștii ori de cîte ori vorbea un deputat opoziționist, ținea ca acesta să fie ascultat cu atenție și deferentă. Emile Ollivier a putut afirma în plin Corp legislativ că e republican și n-a fost nici arestat, nici ucis, nici sterilizat, nici închis într-un ospiciu, nici măcar admonestat. Cu Emile Ollivier tactul lui Morny a dat rezultate excelente: Ollivier a trecut de partea imperiului. Reformele liberale din 1860 sunt datorate lui Morny, care-i spunea lui Ollivier că el unul a fost întotdeauna conservator și liberal.

Și ce face Alphonse Daudet? în *Le nabab* îl prezintă pe Morny sub numele de duce de Mora. Tabloul lui Daudet, din punct de vedere literar, e frumos. Din punct de vedere istoric, e fals. Morny fusese în tinerețe un *dandy*, rămăsese pînă la sfîrșit un om de lume elegant. Dar n-a fost deloc mondenul frivol pe care și-l închipuie Alphonse Daudet. Mora e mondenul cinic, stricat, atotputernic și senzațional, e impecabilul snob. E Brummel. Daudet recunoaște că e și Richelieu, dar portretul e făcut din culise, de nu din oficiul de lîngă bucătărie. Morny n-a fost un duce milionar, un om politic fără scrupule, un „parizian” în sensul romanelor de aventuri galante, un demnitar luxos și leneș. Daudet a văzut numai pe mondenul blazat și obosit, pe satrapul putred. Pe marele om politic inteligent și harnic, n-a știut să-l vadă. La lumina luminărilor i s-a părut că desfrîul îl doboară pe Morny; micului provincial și gazetar, secretarului (și doar nu era slugă!), nu-i venea a crede că un om atît de bine îmbrăcat poate fi obosit din cauza muncii, eforturilor și activității ce depunea ca președinte al Corpului legislativ. Morny a murit învins de muncă, după ce a îndeplinit cu abilitate și strălucire o funcție mult mai delicată și mai extenuantă decît aceea de împărat. Istoria nu trebuie să-l judece după cele spuse, fără răutate de altfel, de un secretar pe care-l scăpase din mizerie și de la moarte (pentru că îi dăduse mijloacele de a-și vindeca tuberculoza). Ea trebuie să-i recunoască acestui om inteligent, cumsecade și muncitor toate meritele lui. Tu știi că eu nu-s bonapartist, dar nu e drept ca al doilea imperiu să apară ca dictatura destrăbălaților din veacul trecut. În sunetele valsului, Napoleon al III-lea n-a ordonat crime și, printre orgii, Morny n-a delapidat banul public. Nu e Aretinul. Numai imaginația dezlănțuită a cititorilor de romane în fascicule și-i închipuie pe Napoleon al III-lea și pe Morny ca pe niște Aretini. Dar veacul nostru, mă, oferă spectacole atît de senzaționale încît cei care nu pot crede că în secolul al XIX-lea o dictatură putea fi un simplu regim politic neparlamentar al unor oameni de ispravă și al unei societăți normale nici nu pot fi condamnați.

– Giono, în timpul ocupației Franței de către Germani: Să ne supunem. Mai bine un măgar viu decît un leu mort.

Așa e. Așa e. Eroismul e ridicol și fals, vorbele mari sunt goale, bătrînii îi trimit pe tineri la război, bogații îi îndeamnă pe săraci să rabde, sătutul îi dă flămîndului sfaturi... Da, da, da. De trei ori da. Corneille e răsuflat, iar cu sentimente frumoase nu se face literatură bună. Viața n-are preț.

Știu. Dar nu e mai puțin adevărat că eroismul și demnitatea au și ele "Părțile lor", vorba lui Gorică. Și au gesturile demne și purtările eroice un farmec al lor, un haz propriu, o forță emoțională care nu-s chiar de trecut cu vederea. (Unde mai pui că într-o celulă e mult mai plăcut să ai drept colocatari adepți ai onoarei decît părtași întru cedare de-ai lui Giono, în privința cărora sunt pornit a crede că ar isca zilnic discuții centrate asupra distribuirii gamelelor).

Exemplu: Sf Petru cînd zice: „Du-te de la mine, Doamne, că sunt om păcătos” (*Luca* 5,8), ori cînd cere să fie răstignit cu capul în jos. Ofițerul german care ordonă plutonului său a da onorul lui Bergson în curtea comisariatului unde bătrînul venise ca să fie trecut pe listele de evrei. Sau Bergson însuși, catolic din convingere, care nu acceptă să se boteze în timpul ocupației străine pentru ca să nu poată fi bănuțit că a făcut-o din interes. Sau – e o reacție în lanț – preoții catolici care-l consideră totuși drept creștin și botezat cu „botezul intenției”.

Sau legenda prințesei Godiva care s-a învoit să călărească goală pe străzile orașului Coventry pentru a obține de la soțul ei ridicarea unor împilări – și nici unul din locuitorii orașului n-a ieșit din casă, afară de unul singur pe care concetățenii săi nu l-au pedepsit decît nemaivorbindu-i niciodată. Sir Lawrence Mont își trimite cuscrul, pe Soames Forsyte, în casa marchizului de Shropshire. Pentru a-i înlesni marchizului participarea la o acțiune de binefacere, Soames se oferă să-i cumpere un tablou atîrnat în sufrageria casei. Proprietarul vrea să dea jos tabloul pentru casă poată cumpărătorul vedea semnătura pictorului. De vremea ce-i aici, zice Soames, dovada-i ca și făcută, nu-i nevoie să vă deranjați. Mont ar fi fost încîntat de cavaleriasca purtare a burghezului său cuscru, dar numaidecît după aceea ar fi simțit o strîngere de inimă cînd Soames îi răspunde marchizului că nu poate plăti cinci sute de lire pe tablou. (Va să zică tot neam de negustor a rămas, tocmeala i-a intrat în sîngel!). E prea puțin, adaugă Soames, și indică un preț mai mare. Marchizul se împotrivesțe. Dacă vreți, încheie Soames - și l-ar fi dat gata pe Mont – *eu nu mă tocmesc*.

– Că rolul credinței este hotărîtor în tot ceea ce aparține domeniului ideativ am știut-o mult înainte de a fi primit harul. Din dreptul public, din citirea lui Ortega y Gasset, din spusele lui Manole.

Școala de drept privat de la Lyon, urmînd teza lui Em. Lévy, arătase că, în cele din urmă, dreptul de proprietate nu are alt temei decît faptul că ceilalți oameni cred despre proprietar că e legitimul deținător al bunului. Dacă nu există titlu de proprietate (sau se merge dincolo de cel mai vechi act disponibil), prescripția de treizeci de ani rezolvă totul. Și-n dreptul public nu e altfel. Puterea - enigmatică noțiune fundamentală a dreptului public, entitatea paralelă proprietății din dreptul privat – este ea însăși o formă de credință.

Manole:

După ce a căzut de la putere. Troțchi povestește că a fost întrebant de nenumărate ori cum se face că a putut cădea? Celor care-l chestionau astfel, Troțchi socotește că puterea le apare ca un obiect material pe care l-ai scăpat din mînă, un ceas, o riglă sau un carnet. El însă dă cărțile pe față: puterea se pierde cînd influența anumitor idei și anumitor stări psihice

descrește în sferele diriguitoare și în rîndurile masselor. Se schimbă credințele, se preschimbă sufletele, apar idealuri și planuri noi. Troțchi a căzut – el o spune, nu eu – nu pentru că s-au urzit comploturi împotriva lui, ci pentru că oamenii nu mai gîndeau și credeau ca el, nu se mai aflau pe același plan spiritual cu el. I se spunea că e individualist și aristocrat, lui, teoreticianului revoluției permanente, pentru că masele erau obosite de revoluție și voiau să fie lăsate să trîncănească în jurul unei sticle de vin (vorba vine) ori să meargă la spectacole de balet ori să bîrfească în voie. Troțchi e tot pe poziții revoluționare, dar nu mai e popular și cade dintr-o dată și de la sine, nu-l trînteste nimeni, cade fără să intervină nici o catastrofă pentru că nu-l mai ține nimic, întocmai ca unul căruia i se surpă sub picioare scaunul ori scara pe care s-a suit.

Puterea nu e decît o stare, un rezultat: guvernării nu sunt la putere fiindcă au mijloacele de coercițiune în mîină, ci au mijloacele de coercițiune la dispoziție pentru că sunt la putere. Mă, cine crede altfel, crede ca persoanele care-l plictiseau pe Troțchi cu întrebări, crede că puterea e un obiect care scapă din mîină, se cucerește, se fură, se ascunde. Un fel de talisman, de coif al Nibelungului. Puterea nu e decît un element de gradul al doilea, provine, decurge de la un altul. Iar elementul inițial e credința masei omenești care e cuprinsă într-o formă statală anume. Dreptul, așadar, nu-i decît o religie, un sistem de credințe.

Guvernării cad atunci cînd nu mai au vlagă și voință de putere și nu le mai au fiindcă s-a petrecut ceva înlăuntrul psihicului lor. Adevărul e că entuziasmul lor a pierit deoarece nu mai e alimentat de sentimentele masei. Scade potențialul lor guvernamental, cum să nu scadă, de vreme ce a scăzut nivelul izvorului, adică s-a micșorat încrederea poporului. Guvernul e umbra, imaginea din oglindă, curentul electric, mandatarul; Poate atîta cît i se delege. Oamenii care-l compun sunt apți să lucreze atîta vreme cît simt că sunt sprijiniți; cîtă *potentia agendile* transmite uzina generatoare, adică masa guvernată, atîta acțiune guvernamentală depun. Puterea e numele ceremonial pe care-l poartă consensul nostru al tuturor, e voința comună a grupului, cea mai înaltă, voința generală de care tot vorbeau ăia din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Îseamnă că între guvernări și guvernați se stabilesc niște raporturi sufletești și că ocîrmuitorii – de la țariști la troțchiști – pierd orice siguranță și orice putință în clipa în care simt că s-a întrerupt curentul care-i lega de popor. Dar dacă lucrează tiranic și tot nu cad? Asta înseamnă că trebuie să recurgem la tata Freud și să constatăm că, inconștient, poporul îi sprijină și nu este ostil tiraniei.

– Cardinalul de Retz, în acest text fundamental, e poate primul constituționalist care a înțeles cum stau lucrurile: „Parlamentele nu-s oare idolul noroadelor? Știu că le socotiți drept nimica toată deoarece Curtea este înarmată; tare vă rog însă a-mi îngădui să vă spun că trebuie socotite drept foarte mult ori de cîte ori se socotesc ele însele drept totul”. Iată unde am ajuns: „Încep ele însele prin a socoti armatele dumneavoastră drept nimica

toată și nenorocirea este că puterea lor stă în imaginația lor; și se poate cu adevărat spune că spre deosebire de toate celelalte feluri de puteri, ele pot, când au ajuns la un anumit punct, tot ceea ce cred că pot”.

Possunt quia posse videntur.

După Retz, un salt pînă la Robert Musil: „Crezurile omenești nu sunt, probabil, decît niște cazuri particulare ale creditului. În iubire ca și în afaceri, în științe ca și la săritura în lungime, trebuie să crezi înainte de a cîștiga ori de a-ți atinge ținta; cum de n-ar fi la fel de adevărat și-n viață în general?... Când această credință se isprăvește – pentru că nu există nici justificare, nici acoperire – falimentul nu se lasă așteptat: epocile și imperiile se prăbușesc aidoma afacerilor cînd creditul lor e consumat”.

De hotărîtoarele cuvinte ale cardinalului de Retz se leagă și acestea, nu mai puțin înzestrate cu harul de a dezvălui lucruri ascunse, ale lui Joseph de Maistre: „L-am întrebât într-o zi pe un militar de seamă: *Ia spune-mi, domnule general, ce înseamnă o bătălie pierdută? N-am izbutit niciodată să înțeleg bine ce e.* Mi-a răspuns după o clipă de tăcere: *habar n-am.* Iar după o a doua tăcere adaugă: *e o bătălie despre care crezi că al pierdut-o... o bătălie nu se pierde materialmente... Frederic al II-lea, de pildă, care oricum se pricepea în treburi de felul acesta, zicea: Să învingi înseamnă să înaintezi. Care însă e cel ce înaintează? E cel a cărui conștiință și dîrzenie îl determină pe celălalt să dea înapoi... Imaginația e aceea care pierde bătăliile”.*

– Necesitatea unui plan de-al doilea, adică a transcendenței. Malraux: „Istoria artei este că întotdeauna oamenii au cerut artei prezența a ceva ce nu este ceea ce ei pot realiza”. „Altfel spus, nu există artă decît din momentul în care ceva se opune realității. Acest ceva oamenii nu l-au găsit decît în transcendență”. Iar Kafka definește poetul: „un telegraf viu între Dumnezeu și oameni”.

– Mă surprinde că suprarealiștii au trecut aproape cu toții în rîndurile antifascismului de vreme ce faimoasa declarație a lui Hans Johst: „Cînd aud cuvîntul cultură pun mîna pe revolver” a fost precedată de o alta, a papei suprarealismului: „Actul suprarealist cel mai simplu consta în a ieși în stradă cu un revolver în mîna și a trage de istov în mulțime”. (De ce s-o fi refugiat Andrei Breton în Statele Unite cînd i s-a realizat visul e un mister, încă unul din misterele care ne depășesc).

1941

Tata (e în timpul guvernării lui Antonescu) ne explică fratelui meu și mie că n-are nici un rost să ne supărăm. Trebuie să înțelegem că altfel nu se poate.

Mai târziu mi-am adus aminte de vorbele lui și de ale lui Saint-Exupery: „De vreme ce sunt de-al lor, nu-i voi renega niciodată pe ai mei, orice ar face. Nu voi predica niciodată împotriva lor în fața altora. Dacă va fi cu puțință să li se ia apărarea, îi voi apăra. Dacă mă batjocoresc, voi închide batjocura în inima mea, și voi tăcea. Orice aș gândi atunci despre ei, nu voi juca niciodată rolul de martor al acuzării”.

– Dialectica bine-rău, spre deosebire de altele, nu este egalitară. Față de rău, binele e mai gingaș, mai instabil, *mai puțin* la făptură. Binele: e mereu în stare de inferioritate (fragilitate), nu se poate lua la luptă dreaptă cu potrivnicul său.

Camus: „Binele e o visare, un proiect mereu amânat și urmărit cu un efort istovitor, o limită pe care n-o atingem niciodată, domnia lui e imposibilă. Numai răul poate merge pînă la marginile sale și domni absolut”.

– Teoreticienilor cumințeniei, cedării și compromisului, apologeților „înțelepciunii” și criticilor „eroismului nebun”, lui Jean Giono și unora dintre prietenii mei le-aș spune aceste cuvinte ale lui Gorki (îi trecuse și lui): „Nebunia vitejilor, iată înțelepciunea vieții”.

1970

Pentru ca bărbații de stat europeni și americani să știe cum să se Poarte cu statele simiene pe care au găsit de cuviință să le înființeze în Africa și alte părți ale lumii unde faza arboricolă încă nu a fost în întregime depășită, precum și cu alți mîrlani și țopîrlani care și-au luat-o rău de tot în cap, ar trebui să aibă cunoștința de una din cele mai nobile scene petrecute (nu sunt prea mulți ani de atunci) pe pămînt românesc – și să ia pildă.

Marele pictor și autenticul boier Theodor Pallady obișnuia să dejuneze în oraș: la Jockey Club, la Dobrică pe Aurel Vlaicu ori la restaurantul din Buzești ținut de Mișu, fostul bucătar al Automobil Clubului.

În Buzești, pe vreme caldă, Pallady mînca odată în grădină, avînd carnetul de schițe în față. La o masă alăturată un tip tînăr, solid, cu păr creț, barbete, haină cu umerii vătuiți, cămașă violet și cravată galbenă. Lîngă el o *coardă*, expresivă. Pallady o desenează.

Tipul, enervat (făcut?), se ridică și se proptește în fața artistului.

– Cum de îndrăznești s-o fixezi pe doamna și s-o pictezi?

Pallady mormăie un răspuns vag politicos și explicativ, apoi tace.

Tipul stăruie și, împins de tăcerea și bătrînețea interlocutorului, trece pe alt registru:

– Ia ascultă, porc bătrîn...

Pallady, șaptezeci și cinci de ani, fost elev al unei celebre scoale de box de la Paris, își pune carnetul pe masă, nu-și suflecă mînele, se scoală agale și-i arde vlăjganului un uppercut care-l trîntește peste o masă învecinată.

Ce păcat că n-are cine și cum afla.

(Mai întii să coboare din copaci. Pe urmă om sta și de vorbă).

– Pe pămînt turcesc, dar cu extrateritorialitate: moartea lui Constantin Brâncoveanu și a fiilor săi confirmă povața dată de lordul Chesterfield lui Philip Stanhope (fiul său): de trăit poți trăi cum vrei, de murit să mori ca un gentleman.

Mundana viață a voievodului se încheie într-un fel care-l consacră ca gentleman (nu s-a *turcit*) și-l aureolează ca sfînt (nu s-a lepădat de creștinism).

Gherla (Zarea), 2 august 1964

După masivele plecări din Aprilie (mai ales bolnavi, foarte mulți pe targa, i-am zărit prin interstițiile seîndurilor de la camera 35) a urmat citirea de către comandantul închisorii a decretului general de grațiere, la 17 iunie. Pentru prima oară se vorbește despre „deținuți politici”. Pînă acum: „Ce faace? Deținuți politici? Nu zău, mă? Voi sunteți infractori împotriva securității statului, asta sunteți”. Urmează ca la data de 23 august să „nu mai existe practic nici un deținut politic”. Despre grațiere știusese cu o zi mai înainte, prin morse. Dar acel „practic” mi s-a părut suspect. Poate că n-a fost luat cuvîntul în sensul lui corect care e „de fapt”, „concret” – ci în sensul răspîndit, dar neexact, de „situație generală în care cazurile excepționale fiind foarte rare nu contează”. Gardienii – acum sunt mai vorbăreți, ba fac și aluzii la „ce să-i faci așa a fost, să nu plecați cu supărare” – îmi spun că măsura are un caracter absolut. Cu toate acestea, după seria de plecări de la sfîrșitul lui iunie, văzînd că nu fac încă parte nici din seria care a început să fie liberată la 25 iulie, cunosc o stare ilogică de nerăbdare și anxietate. E stupid, nu mă pot reține, dar iau aminte că-mi pare rău să fi fost urgisit printre ultimii. Aveam să fiu într-adevăr liberat în chiar ultima zi: numele meu începe cu litera S, n-aveam pile de nici un fel, nu eram bolnav incurabil, fusesem „nesincer cu ancheta”, nu figuram pe listele de turnători („au colaborat cu organele de administrație”) și nu mă număram printre

reeducați. Dar evenimentul liberării se apropie și poate avea loc din clipă-n clipă. În mica celulă de la Zarcă, singur, îngenunchez și fac un bilanț. Am intrat în închisoare orb (cu vagi străfulgerări de lumină, dar nu asupra realității, ci interioare, străfulgerări autogene ale beznei, care despică întunericul fără a-l risipi) și ies cu ochii deschiși; am intrat răsfățat, răzgâiat, ies vindecat de fasoane, nazuri, ifose; am intrat nemulțumit, ies cunoscând fericirea; am intrat nervos, supărăcios, sensibil la fleacuri, ies nepăsător; soarele și viața îmi spuneau puțin, acum știu să gust felioara de piine cât de mică; ies admirînd mai presus de orice curajul, demnitatea, onoarea, eroismul; ies împăcat: cu cei cărora le-am greșit, cu prietenii și dușmanii mei, ba și cu mine însumi.

Stau deci în genunchi și mulțumesc lui Cristos Dumnezeu și-i făgăduiesc să fac tot ce voi putea spre a mă purta de-acum încolo ca un domn rece în fața tuturor adversităților, piedicilor, zădăririlor; numai vesel, mereu recunoscător pentru orice bucurie, orice vorbuliță bună care nu va fi blestem sau înjurătură; și voiesc mai bine moartea decît să fac păcate strigătoare la cer.

Mulțumesc sincer, făgăduiesc serios... Dar cîți n-au mulțumit și n-au făgăduit? Gîndul acesta nu mă clatină totuși pentru că experiența celorlalți nu ne e transmisibilă. Așa îneit buna mea dispoziție rămîne, doar tulburată de o oarecare agitație. Umblu fără a mă opri prin micuța celulă. Perspectiva liberării mă furnică, dar mă cuprinde apoi și presimțirea că mă voi întoarce în închisoare - și parcă mi-o doresc. Poate că aici trebuia să rămînem cu toții, poate că era mai ușor, mai bine.

Jilava, camera 25

Montherlant în *Port-Royal* rezumă concepția protestantă despre mîntuire: „Neliniștea e o dovadă sigură a puținului folos pe care-l tragem de pe urma sfînteii împărtășanii și oricine nu se simte fericit aici pe pămînt nu poate să fie fericit dincolo. Crezi în Dumnezeu și ți-e frică de ceva?”

Frumos vorbesc janseniștii, dar tocmai cei care cunosc „teama și tremurul” trec ușor peste incertitudinea legată de condiția umană în ultima clipă. înfricoșătoare e judecata lui Cristos pentru că nimeni nu știe care va fi verdictul; meritele, faptele bune, nu sunt precumpănitoare; iar cît privește credința noastră, putem fi siguri că-i adevărată? Protestanții – îngăduind individului să-și deducă mîntuirea din starea sa de liniște sau fericire – înlătură tragicul și angoasa din viața creștinului.

Ortodocșii – atît de axați pe înviere și-n consecință pe bucurie – sunt mai aproape, cred, de esența dramei îndoindu-se mereu de soarta lor. Inginerul Pete. îmi atrage atenția asupra acestui punct, unde văd multă onestitate și

un adevărat tremur: tocmai că asta nu se poate ști! tocmai că nimic nu e rezolvat pînă în ziua judecării.

– Creștinismul școală perfectă a contradicției și paradoxului, cea mai dialectică dintre concepții.

Prima datorie a creștinului: a fi fericit.

Prima datorie a creștinului: a simți adînc nenorocirea condiției omenești.

Ieșirea din dilemă: soluția dogmatică: credința în transfigurare și înviere.

Creștinul (sau omul – e totuna) se cuvine a fi zîmbitor, tolerant, rațional, degajat, convins de relativitatea celor lumești; deci nițel sceptic și foarte îngăduitor; și totodată - știind că aici se joacă partida pe viață și pe moarte – că *numai în trup* ne putem mmtui (trupul e trup de moarte și Pavel așteaptă să fie scăpat de el, dar, pe de altă parte, odată ieșit din trup nu te mai poți mîntui) – trebuie să fie grav, absolut convins de adevărurile revelației, aprig în convingerile sale și-n simțul tragic și eroic al existenței, abisal în deschiderile sale asupra tainelor vieții. Este necesar, ar spune un istoric al culturii, să îmbine ceea ce Kenneth Clark numește „zîmbetul rațiunii” din secolul XVIII cu aspra ascultare și înflăcărată credință din secolele XII-XIII.

Dar cum pot fi îmbinate aceste două lucruri atît de opuse: secolul XVIII și secolele XII-XIII? Rațiunea și credința? Zîmbetul și gravitatea? Îngăduința și ascetismul?

Nu știu. (Dacă nu cumva răspunsul pertinent ar consta în răsturnarea întrebării: cum de-au putut ajunge să fie despărțite?). Cunosco însă o pildă care – în mod tainic – pare a dovedi că opusurile pot coincide, că există o posibilitate de împăcare (integrare) a divergențelor viziunii. Pilda e simplă, nițel zărghită, și sunt cu totul dispus să-i recunosc un caracter neserios, un iz de poznă nastratiniană; prea locală pentru a putea pretinde la valabilitate generală; și, desigur, supărător de reacționară. Iat-o în toată ambiguitatea ei, în dialectica ei filocalie.

La un sfînt călugăr cunoscut pentru curățenia vieții lui, duhovnic riguros, fără multă cărturărie, vine să se mărturisească o femeie al cărei soț a fost arestat pentru motive politice. Deîndată scoate un revolver. Ce mă fac, părinte, e al bărbatului meu, l-am luat la mine să nu dea cineva de el. Călugărul o fulgeră cu privirea îndelung; apoi, căseîndu-și îmbrăcăminte: „Valeu, valeu, dă-i drumul în anteriu”.

(*Luca* 8,8: Cine are urechi de auzit să audă).

1967

Admirabilul Athenagora, patriarhul întâlnirii de la Ierusalim și al sărutului de la Istanbul – al ecumenismului față de care m-am legat să-i fiu fidel – îi spune lui Olivier Clément că merge spre Cristos pentru că îl iubește și „nu e silit de nimic”, pentru că Cristos – care a refuzat să coboare de pe cruce și să prefacă pînile în pietre – e totuna cu libertatea.

Cristos ne dă libertatea (*Ioan 8,32*: „iar adevărul vă va face liberi”) și fericirea sub forma de rețetă practică de uz cotidian.

Cine-și repetă mereu maxima lui Kierkegaard: „Contrariul păcatului este libertatea” și cine știe că libertatea este bunul suprem înțelege ce poate însemna creștinismul.

Nu-i reproșez lui Giono că a îndemnat la cedare în fața răului în numele superiorității vieții asupra morții. îi obiectez că a trecut cu vederea Peste alt adevăr: că viața - desigur infinit superioară morții - nu este nici ea bunul suprem dacă nu e însoțită de calitatea-i *ab initio* consubstanțială, adică de libertate. Când Benda spune că bunul suprem al omului nu e viața, ci libertatea, el enunță un adevăr de care Giono n-a vrut să țină seama. Benda e un scriitor care nu se compară cu Giono. Dar dacă adevărul poate ieși din gura copiilor și a săracilor cu duhul, de ce n-ar putea veni și de la autorii cu o frază mai puțin pitorească?

- La urma urmei. Pascal ne îndeamnă să pariem.

Bine.

Dar dacă?...

Dar dacă e așa cum presupune Renan: s-ar putea ca realitatea să fie tristă?

Dar dacă s-ar adevări coșmarul lui Jean-Paul: în catedrala pustie, sub orologiul pe al cărui cadran fără ace au încremenit cifrele veșniciei, Shakespeare dă de veste morților că nu există Dumnezeu?

Dar dacă universul, cum a crezut J.B.S. Haldane, nu e doar mai ciudat decît gîndim noi, ci mai ciudat decît putem gîndi?

Atunci - cu atît mai rău pentru natură și univers. îmi repet cuvintele abatelui Valensin.

(De fapt, e numai o iluzie: cei de mai sus se referă la universul corupt, singurul prins de simțuri și de concepte).

– Smerit, da, cel care afirmă adevărul. Dar nu întrucît afirmă adevărul. Proclamarea adevărului e mereu solemnă pentru că adevărul e solemn.

Cine se rușinează să mărturisească pe Cristos va fi rușinat la Judecată. Cristos e Adevărul.

Mărturisirea adevărului e un act ce se face numai *solemniter*.

– Buddha, ieșind din palat, a văzut moartea, boala, foamea, sărăcia. Acestea toate țin, într-o oarecare măsură, de fire. Ura dezlănțuită și predicată, nebunia, tortura nu le-a întâlnit. Secolul al XX-lea a văzut, în afară de calamități, toate fumurile iadului și demenței, a văzut că iadul poate fi, că e în orice clipă gata să treacă de la virtualitate la închezare. Abisul, situațiile limită și angoasa ieșită-n stradă și postată pe la colțuri au arătat omului de rînd al secolului al XX-lea că diavolul există și că e aproape de el. Prin urmare, secolul al XX-lea e cel mai pregătit să devină creștin.

– Creștinismul nu e prostie mică. Prințul Mișchin – idiotul – numai prost nu e. Pe toate le știe, pe toți îi înțelege, cunoaște răul ca puțin alții. Dar dintr-însul nu trage concluzia cinismului, iresponsabilității și deznădejdiei, ci deduce soluția bunătații, apărării dreptății altora și smeririi eului – întreita soluție creștină. Singura posibilă, dacă avem nițică minte și privim realitatea în față.

1971

În Statele Unite s-au creat biserici ale homosexualilor. Contra. De ce? în primul rînd: Cristos nu respinge pe nici unul din cei care vin la el. Așadar, nici pe homosexuali.

Însă, ca și pe toți ceilalți, nu pentru ca să se justifice și să se confirme în păcat, ci pentru ca să se lase de el.

Cristos n-a respins pe curve și pe hoți, dar nu spre a-i binecuvînta în poziția lor de curve și de hoți, ci pentru a-i ajuta să nu mai fie. Greșit ar fi să se creadă că homosexualilor le-ar asigura un tratament preferențial, pe ei primindu-i fără ca să se curețe și libereze din robia păcatului lor.

Domnul, din milă și bunătațe, ascultă orice rugăciune; scopul rugăciunii nu este însă întărirea în păcat. Mauriac îi spunea lui Gide: n-are-a-face la ce renunți, totul este să renunți; ca atare în cazul homosexualilor problema nu se pune în alți termeni decît ai înfrînării.

În al doilea rînd: creștinismul este prin esență universalist și ostil oricărei segregării. Nu este conform cu spiritul învățaturii lui Cristos să existe o biserică pentru albi și una pentru negri, o biserică pentru femei și una pentru bărbați, o biserică pentru bogați și una pentru săraci, o biserică pentru homosexuali și una pentru heterosexuali, o biserică pentru intelectuali și una pentru analfabeți. Tot astfel, ar fi necreștin și nu lipsit de ridicol (segregația duce spre ridicol) să ființeze biserici speciale pentru hepatici, cardiaci, bolnavi de calculi renali...

Destul că-l rugăm pe Dumnezeu fiecare în limba noastră și că ne despărțim pe naționalități și confesiuni, nu mai e nevoie să creăm alte particularisme.

Gherla, iulie

În camerele dinspre șosea, vara, căldura e atît de mare încît gardienii îngăduie deținuților să-și lepede hainele vărgate și să stea în chiloți. Zăpușala atingînd în anumite ore intensități de neînchipuit, unii se urcă pe paturi, apucă doi cîte doi un „cearșaf” și-l agită spre a încerca să iste o adiere.

Stau cu Marinică P. și Sile Căt. și învăț *Cîntecul Potirului* al lui Crainic. Pîinea și Vinul. Ca la Trakl și la Ignazio Silone. Caracterul atît de simplu al creștinismului întemeiat pe două realități, două biete și-n același timp splendide realități: pîinea și vinul.

*Și iată, potirul la gură te-aduce
Isuse Cristoase, tu, jertfă pe cruce
Adapă-ne, sînge de Sfînt Dumnezeu*

*Ca bobul în holdă, ca mustu-n ciorchine
Ești totul în toate și toate prin tine
Tu, vinul de-a pururi al neamului meu.*

Ca prin minune încep să simt o răcoare, o umezire a gurii arsă de sete (nici la Gherla nu pot bea apa, sălcie); și o imensă recunoștință, niciodată n-am știut mai bine ce e smerenia, cît de „săracă” și „ticăloasă” e condiția umană.

Gherla, 1961

Foarte mulți își reneagă trecutul, dezminț pînă și lucruri notorii. „N-am fost!” Exemplu de cinste și sinceritate colonelul C. L. care după ce se recomandă adaugă – spre știință și bună regulă: am fost prefect legionar de Oradea și senator legionar.

București, 1965

Cu Sorin Vas. și Ștefan Pop. despre nebunie.

Secretul nebuniei – pentru Sorin Vas. și Ștefan Pop. – stă în discontinuitatea ei, în lipsa de coerență și de consecvență a nebunului.

X. Y. zice că e Napoleon Bonaparte.

Foarte bine. Sunt gata să-l cred. Dar nu pot deoarece el se poartă ca N. B. numai pînă la un punct. Apoi trișează, se oprește. Nu e consecvent cu el însuși, nu e coerent. Mai bine zis nu-i serios în nebunia lui.

E nebun nu pentru că se socotește N.B., ci pentru că nu e în mod continuu N.B.

Napoleon Bonaparte e Napoleon Bonaparte pentru că el se poartă mereu ca atare, pe cînd X.Y. se mulțumește ca ceilalți să-l trateze ca și cum ar fi N. B.

Victor Hugo: era un nebun care se lua drept V.H. La fel și Bonaparte.

Dar Victor Hugo și Napoleon Bonaparte se purtau ei înșiși, prin propriile lor mijloace, ca V.H. și N.B.

Mulțumindu-se ca alții să-i recunoască situația de N.B., nebunul dă dovadă de neseriozitate.

Foarte bine, îi accept punctul de vedere. Da, ești N.B. Fii!

Și iată că nu poate fi. Pe cînd N.B. e un nebun care *poate să fie* N. B.; care-și poate realiza modelul și-l poate pune în funcțiune.

Lui X.Y. îi lipsesc mijloacele de a se purta ca N.B. în cele din urma, din concesie în concesie, se declară mulțumit dacă i se spune: *Maiestatea Voastră*.

Pe scurt, nebunul nu crede consecvent, continuu și coerent că e N.B. În acest sens *el știe că* nu e N.B. și că e nebun: în acest sens orice nebun o face pe nebunul. La X.Y. există undeva o întrerupere, o scurgere (*une fuite*), o flanșare.

Dacă domnul de cristal din nuvela lui Henri Duvernois ar fi coerent, n-ar trebui nici să vorbească deoarece cristalul nu vorbește. Așadar nu-i consecvent cu el însuși. Nebunul, fiind slab, are nevoie de alții, depinde întru-totul de ei. N-are și N.B. nevoie de alții? Ca să-l recunoască. Pe cînd X.Y. are nevoie de alții ca să fie, existențial. El există numai reflectat.

Vorbele lui Sorin Vas. și Ștefan Pop. îmi confirmă proasta părere despre nebuni pe care o am de la Chesterton și de la Manole („Să n-aud de nebuni!”). Nici Mișchin, nici Don Quijote, nici Alcest, nici Hamlet nu sunt nebuni. Nebuni suntem noi care ne credem în cârciumă în loc de a vedea că suntem în castel. De nebunie trebuie să ne vindecăm, nu de rațiune. Nu în întunericul tulbure, nu în semi-minciuna demenței ne stă scăparea, ci în lumină și adevăr, la picioarele lui Cristos care-i vindeca pe demonizati.

Lucerna, 1938

Comemorarea operei *Siegfriede* Wagner, la vila din Tribschen, pe malul lacului celor pentru cantoane. Aici a scris compozitorul *Călătoria pe Rin* a eroului după al cărui nume îl botezase pe fiul său de curînd născut.

Dirijor: Arturo Toscanini.

Într-una din seri, în sala de concerte, simfonia I-a de Brahms, de asemeni dirijată de Toscanini.

Nu trece mult de la începutul executării simfoniei și plafonul se deschide; cohorte de îngeri coboară din ceruri și umplu sala. Valuri de euforie se revarsă peste tot. Se simte că și bucata și execuția stau sub lucrarea harului sfințitor.

Îmi închipui simfonia I-a de Brahms concepută noaptea, la Viena, spre sfîrșit de primăvară: compozitorul iese de la *Kafeehaus*, tîrziu, și se îndreaptă pe jos către casă. Calea e lungă și trece pe la *Votivkirche*. E răcoare. A plouat. Din cînd în cînd se mai aude, îndepărtîndu-se, bubuitul unui tunet. Ultimele tramvaie trec, gonind. Toată melancolia vieții se adună în jurul compozitorului, toate chemările, trecătoarele bucurii, permanentele frumuseți, nostalgiile. Mai ales pentru că știe că va muri este sufletul omului cucerit de atîta evanescență și i se pare lumea în jurul său atît de solidă. Cel ce străbate cu pasul apăsător al unui trup bondoc străzile aproape pustii nu e necunoscător al vieții sub toate aspectele ei și nici al trecutului; știe că umblă pe locuri unde au mers Haydn și Mozart, Schubert și Johann Strauss. Prezentul însă e al lui; prezentul cu exigentele și decepțiile lui și cercetat de ceva nepieritor. Mă întreb dacă nu la simfonia I-a de Brahms s-a gîndit Mateiu Caragiale cînd a descris valsul cîntat la birtul din Covaci. (*Tot mai învăluită, mai joasă, mai înecată, mărturisind duioșii și dezamăgiri, rătăciri și chinuri, remușcări și căințe, cîntarea înecată de dor...*).

Așez simfonia I-a alături de tetralogia lui Wagner (Paul Morand preferă *Tristan și Isolda*) și *Don Giovanni*, reușita supremă a muzicii pentru Kierkegaard.

Nicăieri nu cred ca orășanul, în muzică, să fi fost mai aproape de Dumnezeu, cutreierîndu-și, profan, orașul. (În literatură: *Gaspard de la nuit* de Aloysius Bertrand și – firește – Chesterton, întreg).

1971

Audiție integrală, stereofonică, a operei rock-pop *Jesus Christ Superstar* de Andrew Lloyd Webber și Tim Rice.

Personajul Măriei Magdalena – text, partitură, voce, interpretare – e extraordinar. Toată puterea de creație și dragostea autorilor pentru operă aici s-au concentrat.

Cel mai tainic pasaj din *Evangelii* – mai greu de înțeles decît chiar *Luca 16* ori *Ioan 17* – mi se pare ungerea din Betania.

Cînd Iuda spune: ce risipă! e păcat de bani! un vas atît de scump și s-ar fi putut ajuta atîția săraci! Iuda vorbește în numele nostru al tuturor. Toți judecăm ca el: da, e păcat, atîta risipă de mir și sunt atîția săraci!... Vorbește logica omenească, migăloasă și pizmașă. (Pentru noi înșine nimic n-ar fi prea scump, pentru alții orice e prea mult. Și nici pe noi nu îndrăznim să ne răsfațăm!). Vorbește meschinăria îngrijorată de a limita pornirea spre dărnicie ori spre sacrificiu.

Iar răspunsul lui Cristos, nițel brusc: ia mai dă-i încolo de săraci, că or să tot fie săraci cît va fi lumea și o să-i tot aveți, pe cînd pe mine nu, iar femeii acesteia i-a fost milă de mine – răspunsul acesta e de natură a stîrni cea mai justificată (*righteous*) indignare a fariseului care mocnește în fiecare din noi. E nedrept și scandalos! ne vine a zice, mai grijulii de gospodărire și chiverniseală decît oricînd.

Așa să fie: orgoliu din partea miruitului? (Să nu fie!). Ori nepăsare față de alții? (Să nu fie!) Prea bună părere despre sine și nevoie de alintare? (Să nu fie!). Dispreț pentru săraci? (Să nu fie!).

Ungerea din Betania e altceva. De fapt e o lecție – ca tot ce se petrece și se spune în *Evangelii*. Cele rostite pentru noi sunt rostite, să ne fie de învățătură.

Și ni se dă o lecție rea, anevoie de adus la îndeplinire: datoria noastră cînd vedem o suferință, un om în pătimire, pe aproapele nostru pe o oarecare cruce, ori în apropiere, în preajma, în perspectiva unei cruci, datoria noastră nu este să ne refugiem în abstracțiuni și generalizări, în dragostea de omenire și emiterea dorinței de a se modifica legile și sistemele sociale, ci e să-l *ajutăm* și să-l *mîngîiem* și, *pe loc*, să-l *covîrșim* cu bunătatea noastră pe omul *acela* și suferința *aceea* anume.

Nimic nu-i prea bun, nimic nu-i de ajuns, nimic nu-i prea scump pentru lovitul, năpăstuitul, suferindul, nenorocitul nostru semen, chip al lui Dumnezeu.

Măria Magdalena* așa gîndește – și de aceea purtarea ei va fi relatată atîta vreme cît li se va citi oamenilor din *Evangelii*. Așa cugetă și așa face: vede pe Cristos, ghicește imensa lui durere, presimte tragica lui soartă, înțelege că-i vorba de o jertfă. Și nu mai știe decît un singur lucru: să-l mîngîie pe nevinovatul prigonit. În textul operei rock-pop, parafrizare a textului evanghelic, ea-i spune: nu te gîndi la noi, nu te mai gîndi, dormi liniștit, totul va fi bine, în noaptea asta lasă pămîntul să se învîrtească singur.

Cutează să-l ducă cu vorbe bune și să-l mintă pe Cristos.

Dragostea de mamă pentru copil: totul are să fie bine, dormi, lasă, nu te sinchisi de noi. Dragostea cu totul dezinteresată pentru că dă la o parte eul: *nu te gîndi la noi*. (Exact contrariul pildei maxime de egoism; văduva care în fața mormîntului soțului strigă: *cui mă lași?*). Și pentru că – spre deosebire de Iuda – înlătură și acel subtil transfer al egoismului care constă în a trece asupra neprecisei entități a sărăcimii jignirea adusă și persoanei noastre și simțului nostru de economie și micime, care pentru nimic în lume nu ne-ar fi îngăduit să facem un gest atât de inutil și de spectaculos, scoțîndu-ne fie măcar și pentru o clipă din acra noastră cumînțenie.

Pilda Mariei-Magdalena – și cît de vie o face opera rock-pop – înseamnă pentru noi că nu trebuie să ne eschivăm în abstracțiune și generalizare, cu gîndul la săracii care nu sunt prezenți și constituie o simplă categorie mintală (sau altfel spus un alibi); că se cuvine să-l mîngîiem pe Cristos, adică pe *cel prezent*, care suferă în fața noastră și așteaptă, acum, aici, compătimirea (co-pătimirea) noastră. A! nu-i rău să vrei binele omenirii și al sărăcimii și al clasei muncitoare, dar e ușor; mai greu e să-l duci pe brațe la tinetă pe deținutul ăsta paralizat (și care poate simulează), să-i dai plosca operatului ăsta care nu se poate da jos din pat (și care, poate, nițeluș, exagerează); să rabzi sforăiturile generalului Constantinescu-Țăranu fără a-l deștepta din somn și a-l soma rățoit să se întorcă pe o parte (nu i-ar fi, zău așa, imposibil), să-l oblojești pe nesimțitul ăsta care urinează în gamelă, să-l ascuți pe neînduratul pisălog care nu-și află liniștea decît turuindu-și fără încetare necazurile, ranchiunele, amarul.

* Opera atribuie Măriei Magdalena ungera din Betania confundînd trei personaje evanghelice. La Matei și la Marcu ungera din Betania este atribuită unei femei nenumite și are loc în casa lui Simon Leprosul. (Aici protestul împotriva risipei este al tuturor apostolilor sau al cîtorva dintre ei). Sf. apostol Luca vorbește de „o femeie păcătoasă” care sărută și unge picioarele lui Isus în „casa unui fariseu”. În *Evangelia de la Ioan*, cea care a uns cu mir pe Domnul e Maria, sora lui Lazăr din Betania.

Și pentru părintele R. L. Bruckberger (*Marie-Madeleine*, Paris, 1952), „păcătoasa”, Maria din Magdala și Maria din Betania (sora Martei și a lui Lazăr) sunt una și aceeași femeie, autoarea ungerii. Contra: Lagrange și alți comentatori. Textele de bază: *Matei* 26,6 și urm.; *Marcu* 14,3 și urm.; *Luca* 7,37 și urm.; *Ioan* 11,2 și 12,3 și urm. (*Nota aut.*).

Aceasta-i lecția Mariei-Magdalena: o lecție de modestie, ca tot ce-i creștinesc. Suntem chemați a nu ne pierde în vagi și mărețe planuri și deziderate, ci a da ajutoare practice (neplăcute, la nevoie; scîrboase, la nevoie; agasante, de va fi cazul) celui de lîngă noi. A ne fi milă de actuala și reala durere a vecinului. În parabola Mariei-Magdalena, așa cum o vede opera rock-pop – iar parabola se va citi atîta vreme cît vor fi ascultate *Evangheliile* - Cristos nu e numai Dumnezeu pentru care orice sacrificiu am face e prea mic – ci e și simbolul omului îndurerat din fața noastră. Pe el să-l ajutăm, cu fapta, acum, cu ce putem, măcar cu o vorbă bună, o consolare, o ureche atentă, un dar, o frecție, un drum la farmacie, pe el, nu pe cei care nu-s prezenți, nu abstracțiunile și categoriile care-s curate, depărtate, discrete și pline de calitate, care – ele – nu sforăie gălăgios și nici nu urinează în gamelă. Să ne ajutăm semenul plin de răni și de păcate, de urîte și puturoase răni, de mîrșave și meschine păcate, cusurgiu și plin de manii, obraznic, nemulțumit, nerecunoscător, murdar, încăpățînat, pretențios, căruia nimic nu-i este bun și care binelui ce i se face îi răspunde dacă nu chiar cu sudălmii în orice caz cu înțepături, ironii și resentimente.

Maria-Magdalena are un singur gînd: să-i arate lui Cristos că nu e nepăsătoare; vrea să-i îndulcească suferința, să-l consoleze, să-i îndulcească teribila sarcină. Și pentru că nu poate să-l *ajute* propriu-zis, face atît cît poate: îi aduce o jertfă inutilă și costisitoare, schițează un fel de ritual, un gest al cărui sens e: dacă altceva nu-s în stare să fac, măcar să plîng și să mă păgubesc pentru Tine. Mirul, desigur, nu înlătură crucea, dar o stropește cu puțină rouă, se numără printre hotărîtoarele pricini care dovedesc că jertfa de pe cruce n-a fost, ea, zadarnică.

– Trei ființe cred că au stropit cu puțină rouă crucea lui Cristos: Maria-Magdalena, tîlharul cel bun și, din vreme, Nicodim care i-a arătat Domnului că și în rîndurile compacte ale fățărniciei îndărătnice va putea rodi sămînța cea bună. (Trei ființe – și lacrimile Mariei).

Puțin mai înainte, marama Veronicăi fusese singura stație îndurătoare a Calvarului; iar dacă s-a întipărit Sfînta Față pe țesutul materialului este pentru a ne demonstra că orice durere e nepieritoare și orice nedreptate va striga în veci.

– La Betania s-a desfășurat – din cîte au fost vreodată pentru inimile mic-burgheze – cel mai *anarhic*, mai *sfidător aristocratic* și mai *scandalos spectacol*. Gise în *Les Thibault*: „*Vivent les courants d'air*”, și deschide toate ușile și toate ferestrele. Nicăieri nu-s oamenii mari mai înfrunțați de copii și neconformiști: se sparg vasele, se risipesc bunurile, se pierde bunătațe de ulei, dezmățatele intră-n casă, profetii se lasă atinși de ele, or să se spargă geamurile! și ce mizerie va fi pe jos, unsoarea asta pătează, va trebui să fie curățată.....Și partea cea mai nostimă e că la Betania și oamenii mari,

oamenii în toată firea, reprezentați prin Marta – se poartă de tot ciudat: se spetesc să le facă de mâncare tuturor copilandrilor și zăltaților ăstora...

– Sfinta Tereza din Lisieux: „Al dragostei, cu adevărat, este a jertfi totul, a da în neștire, a fi mînă spartă, a spulbera pînă și nădejdea roadelor, a se purta nebunește, a risipi fără nici o măsură, a nu socoti niciodată”.

– Cît privește pe Iuda:

Iuda se pierde fiindcă raționează prea subtil, prea ingenios; e sofisticat. În cazuri grele cel mai bun lucru este să aplici soluția simplă, simplistă a bunului simț, a bunului simț căpos. Dacă judeci: de vreme ce Isus a venit ca să ne mîntuiască, de vreme ce ca să ne poată mîntui trebuie să fie răstignit, de vreme ce pentru a fi răstignit e nevoie ca cineva să-l trădeze mă voi jertfi eu și-l voi trăda eu – judeci prea subtil și sofisticat. Și prea abstract. Nu! Cel mai bun lucru e să judeci simplist, țărănește și să aplici regula vulgară; orice ar fi, eu nu-mi trădez prietenul și învățătorul!

Nu știu exact care sunt posibilitățile, nu-i sigur că preoții și scribii nu vor găsi alt mijloc, nu vreau să știu nimic, nu mă avînt în raționamente iscusite și cumplite deducții, știu numai una și bună, lăsată din moși strămoși: eu prietenul și învățătorul nu mi-l trădez. Facă-se mîntuirea lumii cum o ști mai bine Dumnezeu, eu nu-s decît un vierme și datoria de biet om e să aplic morala de uz comun. Motive sunt multe, scuze și mai și, plouă cu argumente, nu vreau să aud de ele.

Iuda s-a pierdut și pentru că a vrut să-și asume o misiune divină, a găsit de cuviință – dovadă de inimaginabilă trufie – să se substituie lui Dumnezeu.

Trebuie să fi fost mai rezervat: nu știu. Nu intervin. Nu mă bag. Eu nu-l vînd.

Căci orice ar spune Iuda, oricît de rafinate și chiar de impersonale, dezinteresate și grandilocvente vor fi fost motivele sale, bunul simț popular va putea oricînd traduce prin odiosul și de mult încărcatul cu noroi cuvînt de *trădător* frumoasele sale reflecții (și au cuvintele o putere de pîngărire și demistificare a lor, provenită poate din lungă uzură). Bunul simț ordinar îl va putea oricînd lua pe Iuda la întrebări - și *va termina repede cu el*:

- Mă, tu te-ai dus la popi?
- Da, dar ca să...
- Mă, l-ai vîndut?
- Să vedeți că...
- Mă, ai luat treizeci de arginți?

(Dracul cu fapta ne prinde; cu ce poate; ca poliția federală pe gangsteri, de nu pentru marile lor fărădelegi, pentru fraude fiscale).

- N-am vrut să-i iau mai întâi și-apoi i-am restituit...
- Da i-ai luat. Treizeci?
- Da. treizeci, însă...
- Mă, l-ai sărutat tu?
- Da, dar am făcut-o ca să...
- Mă, ți-ai dat seama și tu de vreme ce te-ai spînzurat.
- Dar tocmai asta dovedește că...
- Nu ține, mă pramatie, ești un trădător.

La ananghie și în dilemă singura cale bună pe care poți apuca e să te ții de regula brută, populară. De ce n-am fost eu martor al acuzării? (Bine mi-ar fi stat, ca ceilalți ieșiți după nici cinci ani și pun'te, fă rost de rețete pentru somnifere!). Fiindcă mi-a venit în ajutor Dumnezeu să găsesc la anchetă scăparea din subtilități și raționamente și să refac judecata mahalagiului din Pantelimon și a țăranului din Muscel.

Simplu! Cît mai simplu, cît mai elementar. Nici o complicare. Orice ar fi și orice s-ar întîmpla și oricît ne-ar ispiti logica, rămînem la pravila naivă, cea mai cazonă și mai nediferențiată: acolo e siguranța. Una și bună: nu vînd (ori: nu trădez, după cum o fi cazul). Celelalte, vorba Simonei Weil, incumbă lui Dumnezeu, facă ce-o ști, nu e treaba mea. Eu nu sunt Dumnezeu. Eu sunt un biet păcătos, care nu știu multe, dar știu că nu-mi trădez stăpînul. Eu, cu de la mine putere, nu mă înalț la rangul *de coredeptor*.

Așa trebuie să judece Iuda și să nu piardă din vedere capacitatea terfelitoare a cuvintelor, care-s un fel de țate ce nici ele nu știu multe și din cel ce a luat treizeci de arginți și a dat un sărut fățarnic de dragul poliției nu fac un erou subtil, ci un vulgar vînzător.

- Da, sentimentele pot fi sincere și complicate, vorbele sunt teribil de precise și poartă în ele toată încărcătura de rele a vechimii. Drama lăuntrică a lui Iuda va fi fost mare și motivele sale mai complexe poate decît sunt redete în *Evaghelia Sfîntului Ioan*. Dar cînd au trecut din *pshyé* la lumina faptelor și pe planul grăirilor, oricare ceață învăluitoare și estompantă s-a risipit: haloul confuziei dispărînd n-au mai rămas decît bolovanii apăsători ai calificărilor, ai încadrării în prea puțin nuanțatele vorbe ale oamenilor.

Feriți-vă de cuvinte! Fugiți de subtilități! Nu semnați declarațiile fără a le citi cu atenție!

- Motivul pentru care arhieriei au ținut morțiș să-i remită banii lui Iuda și la sfîrșit să nu-i ia înapoi, neîngăduindu-i să procedeze „idealist și dezinteresat”, pare a fi dorința de a da întregii țărăsenii un caracter sordid, de a înfunda în mocirla abjecției (Isus, șeful: un nebun! Iuda, complicele: un vînzător! a lucrat pentru noi) întregă noua mișcare.

Noua mișcare trebuia să fie de la început lipsită de orice noblețe și eroism, atît în ceea ce privește „principalul vinovat” cît și în ceea ce privește agentul informator.

Securitatea a moștenit acest fel de a proceda, martorul acuzării întotdeauna se acuză și pe sine (măcar pentru faptul că a fost de față cînd s-a comis „sacrilegiul”). El crede că, servind organele de anchetă, își asigură bunăvoința lor. Tot atît de puțin pe cît și-a asigurat-o Iuda pe a bătrînilor și arhierilor! *Trebuie compromiși toți: și acuzatul și martorii și agenții, toți trebuie deopotrivă feșteliți și după ce se vor fi acuzat reciproc și vor fi fost aduși la o stare de amețală în care nu mai știu nici ce-au făcut, nici ce să mai facă, după ce le va fi fost tăgăduită orice putință de reabilitare și orice mîngîiere (Ce ne privește pe noi? Tu vei vedea.)* vor fi deopotrivă azvîrliți în a patra stare a materiei morale, în aceeași magmă puturoasă a disprețului și uitării.

– Psihologia și pedagogia germană – îmi spune Bruder Harald Sigmund – deosebesc în prezența vieții de toate zilele două atitudini: *Ichhaftigkeit*, punctul de vedere al insului care raportează toate la el, le judecă numai în funcție de interesele, preferințele și gusturile lui; capacitatea lui de a se simți jignit e imensă, lumea pentru el este un cerc al cărui centru se află în sinea lui; din lanțul reacțiilor între n elemente desprinde numai ghinioane, sfruntări, piedici personale. Imperialismul egocentrist depășește cu multgeocentrismul ptolemeic, acela concepînd o armonie a sferelor și planurilor cerești, pe cînd eul omenesc nu vede în ceilalți decît rivali și poticniri. *Sachlichkeit*, dimpotrivă, reprezintă pe cel care e dispus să privească și ce-i stă în față: interlocutorul, treaba, circumstanțele, materia. Tipul acesta e capabil a înțelege că și în fața lui există realități – personalismul nu ascultă de Hume și Berkeley – și uneori poate concepe și punctul de vedere al altuia ori obiectivitatea unei situații.

Deosebirea nu e numai estetică dar și etică. Tipul egocentric e mult mai predispus la suferință și se poate oricînd prăbuși în genunea care se deschide la orice pas în dreapta și-n stînga amorului propriu rănit. Creștinismul care, paradoxal, înalță persoana și apoi o supune realității obiective, ne poate vindeca de rănille atroce ale susceptibilității, reducînd problema locului pe care-l ocupăm în coadă la băcănie sau la casa de bilete la proporții echilibrate. Eroina din *Planétarium* al Nathalie Sarraute îndură chinuri cumplite în legătură cu stilul unei clanțe: e nefericită pentru că nu e creștină.

Adevărul ne face liberi și-n același timp ne descătușează nu numai din robia păcatului ci și din jugul (care nu-i ușor) și de povara (care nu e bună) a fleacurilor, susceptibilităților împunsăturilor amorului propriu. Dincolo de *Sachlichkeit* putem găsi liniștea necesară pentru a ne pune în slujba altei cauze, mai vrednice: *die Sache Jesu*.

– Expresia aceasta: „războiul nevăzut” referitoare la condiția creștinului în legătură cu un puternic și nemilos adversar nu e o poveste metaforică, e o treabă serioasă. Creștinul duce un război pe care trebuie neapărat să-l câștige, nu încapă „onorabilă predare” și de aceea el nu poate considera războiul drept ceva superficial. El își concentrează toată viața în jurul victoriei urmărite, el își însușește pe deplin cuvintele feldmareșalului Rommel: odată declarat războiul, nimic alta nu mai contează decât să-l câștigi, restul tot e zeamă de varză.

– Întemnițatul poate aprecia mai bine ca alții observația lui Chesterton: „Situatia nenorociților se înrăutățește datorită faptului că, spre a medita asupra irevocabilității soartei lor, dispun de nesfârșite răgazuri. Pentru oprimat cele mai rele clipe sunt – din zece – acele nouă zile când nu e oprimat”.

1963

În celula 88 (dacă nu mă înșel) de la Gherla, mare și ticsită, sunt mulți preoți de toate confesiunile. Ecumenismul e pus în practică. În fiecare dimineață, din inițiativa unui preot dîrz și a unor mireni inimoși, se organizează o slujbă interconfesională. Stau laolaltă preoți romano-catolici, uniți, ortodocși, pastori luterani și calviniști. Unul din luterani e partizan al mișcării liturgice (*Berneuchner Bewegung*) din cadrul protestantismului. Cîțiva predicatori sectanți se țin la început de o parte. Apoi unii dintre ei (și tolerantul Traian Crăcea, băiat excelent) ni se asociază.

Nimic nu poate reda splendoarea acestei slujbe lipsită de altar, odăjdii, icoane, tămîie, orgă și obiecte de cult. Siluetele slabe îmbrăcate în zeghe, capetele tunse, fețele palide, cuvintele și cîntecele murmurate (să nu audă caralii) făuresc o atmosferă care rivalizează prin intensitate și energie creatoare de entuziasm cu cele mai fastuoase ceremonii din cele mai mărețe catedrale ale lumii. Locurile magice ale creștinătății – Capela Sixtină, catedrala din Chartres, Sfînta Sofia, Athosul, din Wartburg, mănăstirile Zagorsk și Optino – par a fi toate aici, în duh și *in principio*. Ne simțim ca în catacombe, dacă ar veni peste noi primejdiile și năprasnele sunt sigur că toți le-am înfrunța. Cuvintele Domnului: unde sunt doi sau trei adunați în numele meu, voi fi și eu, își află aplicarea. Nu, nimic nu poate reda, explica, transmite incomparabila frumusețe a slujbelor acestora de înfrățire ecumenică. Lor, cel puțin tot atît de bine ca societății dinainte de revoluția franceză, li se pot aplica vorbele lui Talleyrand: cine nu le-a apucat nu știe ce-i *la douceur de vivre*⁸⁹. Prezența lui Cristos este orbitor de evidentă și orice

⁸⁹ „plăcerea de a trăi” (fr.).

s-ar întâmpla mai târziu – nu ne-am prefăcut în îngeri – nu se va putea șterge senzația de răpire la cer pe care o dă improvizata pseudo-liturghie. Încercăm și un sentiment de adâncă recunoștință față de cei ce ne-au pus în situația de a ne împărtăși din asemenea inimitabile și incomparabile momente care ne scot din timp mai tare decât madeleinele lui Proust.

1970

Preoții care se grăbesc să aprobe cu înflăcărate cuvinte de laudă măsurile morale luate de unele guverne totalitare (desființarea prostituției, interzicerea avortului, îngreunarea divorțului) au în gând, cred, ntai mult literele și drasticitățile decât spiritul care stă la baza acelor măsuri. Căci spiritul nu poate sufla decât acolo unde e libertate și unde yirtutea iese din liberă alegere. (Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate îmi sunt de folos). Dacă nu s-ar pune teribila problemă a ispitei, mai că s-ar concepe orașul în a cărui piață centrală, în fața catedralei, s-ar alinia bordelul, circiuma și tripoul. *Numai că ar fi goale.*

Într-o fază ulterioară situația de fapt ar fi ca în morala impusă: bordelul, circiuma și tripoul ar fi nu numai goale, ci și *închise*, căci n-ar avea cine le ține.

(Și-mi place să mi-l închipui pe diavol, înapoia obloanelor trase, alergînd de colo pînă colo; *răcnind ca un leu și căutînd pe cine să înghită*. Sau, în altă versiune decât a Sfîntului Petru: rezemat de oblon, scăpărînd întunericul localului pustiu și verdele meselor de joc cu zîmbetul amar al deznădejdei ofensate).

– Și-n orice caz nu pot fi de acord cu preoții (chiar dacă printre ei se numără prea cuviosul și admirabilul Sofian B.) care înalță în slăvi edictele miliției cu privire la tunsul părului, fustele fetelor etc. Pentru că dau preeminență unor zădărnicii uitînd că vin din partea unor slujitori ai Celui care lasă asupra-ne Spaima și Minciuna. Pe acestea le uităm. Ca să ne extaziem în fața unor fleacuri? Ca să strecurăm țintarul și să facem neluată în seamă cămila? Vedem paiul și camuflăm bîrna? Dăm zeciuală din chimion și mărar? Aud?

– Pentru a ne primi la el, Cristos nu pune nici o condiție prealabilă, absolut nici una. *Noi însă* cînd devenim ai lui ne lepădăm de necurăție nu din obligație, ci dintr-o nespusă rușine și dintr-o elementară bună-cuviință.

– După cum sediul eului nostru intelectual, creierul, este așezat în cutia craniană îndeajuns de tare pentru ca numai burghiul electric s-o poată perfora în caz de intervenție chirurgicală, totul se petrece *als ob* și sediul

activității noastre psihice și morale ar zăcea într-o nepătrunsă carapace de egoism, agresivitate, încăpățănare și trufie pe care nici razele cosmice n-o pot birui.

Singure cuvintele lui Cristos au darul de a putea să topească – uneori – carapacea aceasta formidabilă. Atunci, instantaneu, irezistibilul nevăzut laser dizolvă totul în calea sa și răscolește miezul din carapace, mai dur ca materia astrilor în stare de implozie unde un milimetru cub reprezintă greutatea unui miliard de tone.

– Echilibrul – secretul vieții – nu este tot una cu eclecticismul, mediocritatea și compromisul. Nu se situează pe linia medie dintre extreme, ci dincolo de ele, sintetizându-le, însumându-le, depășindu-le, dogmatizându-le (Blaga). Nu e o tranzacție, ci o și mai acută extremizare, o ieșire din dilema aparent ireductibilă, ieșire ce duce pe singurul unde poate miji adevărul: al contradicției și paradoxului.

(De pildă afirmația lui Goethe „mai bine o nedreptate decât dezordinea” și zicala *pereat mundus fiat justitia*⁹⁰ se echilibrează astfel: să fie dreptate ca să nu piară lumea prin dezordine).

– Eleganța și discreția creștinismului.

Dovezi:

Cine nu recunoaște binele care i s-a făcut săvârșește un mare păcat. Dar mai mare e păcatul celui care așteaptă să i se arate recunoștința pentru binele făcut.

Cine postește se cuvine să-și ungă părul și să-și spele fața.

Cine se roagă să se închidă în camera sa și să încuie ușa.

Cine face milostenie să nu știe stînga ce face dreapta sa.

Cine e poftit la cină să se așeze la capătul de jos al mesei.

Nimeni să nu silească pe aproapele său, nici măcar pentru a-i face un bine.

Nici Domnul nu intră nechemat.

Cine e în slujba lui Mamona, măcar aceluia să-i fie credincios (*Luca 16,11*).

– Celebrele versiuni ale lui Longfellow: *Life is real, life is earnest*⁹¹.

Desigur că viața e reală și serioasă de vreme ce e de la Dumnezeu, că într-însa a coborît Cristos și că aici se hotărăște dacă vom fi mîntuiți ori osîndiți pe veci.

⁹⁰ „piară lumea, fie dreptate” (lat.).

⁹¹ „Viața e reală, viața e garanție” (engl.).

Dar tot atît de adevărat este că viața-i ireală și neserioasă; iluzie și deșertăciune. (Aceasta o spune și hinduismul).

Dacă ne luăm numai după Longfellow ajungem la o concepție „mic burgheză”, strîmtă, anostă, contabilă a vieții.

Dacă ne luăm numai după hinduism dăm de murdărie, mizerie, dezgust și nepăsare.

Trebuie prin urmare să ne luăm simultan după două concepții diametral opuse. Trebuie să credem două adevăruri care se exclud. Nu se poate! Se poate: dovadă sfinții, eroii și nenumărații oameni de bine.

(Se poate și pentru că cele două puncte de vedere nu sunt contradictorii și inconciliabile – cum ar fi Dumnezeu și Mamona – ci reprezintă două fețe ale unei singure complexe realități pe care mințile simpliste le despart în mod absolut, dar cele echilibrate le armonizează ca blagoslovită iscusință)

– De ce dă uneori terorizatului mai mult decît i se cere? (Întrebarea aceasta mă obsedează). De ce atribuie călăului sau anchetatorului gînduri mai subtile, pretenții mai mari, o sete de cruzimi mai înfiorătoare decît cele reale? Pentru că, terorizat fiind, panica lui e mai inventivă, închipuirea lui mai exacerbată, toată activitatea lui neurologică mai intensă. Anchetatorul nefiind terorizat (ori mai puțin și în alt fel) e oarecum mai liniștit; adevărul este că terorizatului e *mai rău și mai primejdios* decît asupritorul său.

– Zic și eu că existențialiștii au dreptate cît privește partea *descriptivă*, după cum spunea Fr. W. Foerster despre Schopenhauer că nu e anticreștin și că drept este tot ceea ce *descrie*.

1966

Discuții cu evrei în casa verișoarei mele Vally.

Admit, eventual, trecerea de la o credință la alta. (Mai ales dacă a fost constrînsă. Unii mă întrebă dacă am fost cumva silit s-o fac, în închisoare.) Cum de-am putut să trec însă de la spirit la materie? Ar fi înțeles să mă închin în duh altundeva, dar cum de mă pot împărtăși cu pîine și vin (cu „alimente” și din același pahar cu toată lumea), cum de pot săruta icoane făcute din lemn, chipuri cioplite?

Și-mi zîmbesc subțire.

Le zîmbesc și eu. Or fi ei știutori, știu și eu cîte ceva: că oamenii nu-s numai spirit ci și materie. Domnul e duh; dar s-a intrupat, carne s-a făcut.

Iată că o religie atât de rațională și de socotită invocă supremația intangibilă a spiritului. Iată că un *Weltanschauung* atât de ancorat în lumesc și în reușită se intimidează dînd de speciile ori chipurile materiei. Ce curioasă teamă și repulsie față de materialitatea pîinii, vinului și icoanelor la oameni care vorbesc infinit mai deferent și laudativ despre lume decît adepții lui Cristos! Și parcă e și o tulburată, feciorelnică teamă de a se apropia de Dumnezeu, de a-i cere și a-i da prea mult, de a stabili prea intime legături cu el. Și cîtă freudiană mîndrie: cum de-aș coborî eu, om creat de Creator, pînă la materie!

Sunt însă dispuși să mă înțelegă: ce-am făcut am făcut într-un moment de mare și explicabilă nefericire, deznădejde.

Cînd dau să arăt că, dimpotrivă, într-un moment de inexprimabilă fericire am făcut ce-am făcut, zîmbetele subțiri reapar, compătimitoare.

Nu mai am ce spune. Zîmbesc, acum rezervat.

Noi nu facem prozelitism, asta-i superioritatea religiei noastre. Așa încheie ei discuția. Nu-mi dau timpul să le spun că se fălesc, vorbind adevărul. Lipsa aceasta de prozelitism (trecerea la iudaism: nu numai foarte rară ci și foarte grea, cazul Palliere) e de fapt un rasism.

– Convorbire cu Al. Pal.

Ne inspiră neîncredere păcătoșii care n-au în gură decît neprihănirea, neostoirea, necontaminarea. Cred cu toții – verbal – în monofizitism și manicheism, concep viața religioasă numai sub forma etericului și absolutului. O *concep*, la propriu, căci în fapt își duc mai departe viața de păcat sub cuvînt că păcatul fiind irezistibil, iar creștinismul tot una cu etericul absolut, nu pot ieși din dilema în care se află. Lui Satana îi consacră viața lor păcătoasă, iar lui Cristos vorbirile și scrierile lor slăvitoare ale purității celei mai rafinate.

Cît de departe sunt de teandria creștină, și de cel ce propovăduia metanoia pe străzi, în sate, pe drumuri, pe la ospețe, te miri unde și te miri cui.

Și ce ușoară e soluția pe care și-au găsit-o.

Dar creștinismul nu-i ușor și Cristos e greu de păcălit; el aici ne cere să ne purtăm – după puterile noastre – creștinește. Aici în lume, făcînd eforturi și-n plină necurăție. Și – vorba lui Kierkegaard – nu-i el atât de *slab* încît să ne scoată din lume. Și nici – se-nțelege – catît de naiv încît să nu știe de ce se vorbește cu atîta intransigență și exclusivism despre neprihănire: vocabularul psihanalitic îi este cunoscut, cum îi sunt toate, deci și *compensațiile și transferurile*.

1967

Cartea lui Claude Tresmontant *Comment se pose aujourd'hui le problème de l'existence de Dieu*.

Îmi pun și eu întrebări: dacă lumea nu-i decît rezultatul întîmplării de ce există boli și fenomene ciclice? de ce există menstruația ca fenomen periodic? de ce există pentru fiecare boală cîte un remediu corespunzător în complexul lumii vegetale, lumii organice sau lumii anorganice? de unde vine perfecta coordonare a părților constitutive ale unui organ și perfecta coordonare funcțională a organelor unei ființe? care-i explicația fenomenului de „respingere” (cu alte cuvinte cum află celulele unui corp că noile celule absolut identice au aparținut altei *unități*, cum de le adulmecă drept *străine*?) de ce există perioade de evoluție accelerată? de unde capacitatea de selectivitate a celulelor și grupurilor de celule? și acele „semne de punctuație” din codul genetic, recunoscute de biologi, tot isprăvi ale întîmplării sunt? Dar relațiile mecanice bazate pe și exprimate matematic de pătratul anumitor mărimi (distanță etc.)? Astea pentru nimic în lume nu mi le pot închipui explicate prin simpla întâmplare.

Infinita complexitate a oricărui organism și amețitoarele detalii și „finețe” de construcție nu ne mai permit – date fiind cunoștințele noastre – să luăm drept probabilă ipoteza întîmplării. Ipoteza creației e mult mai plauzibilă.

Suntem siliți să presupunem un creator, un agent, un motor, un programator.

Cît despre suflet, nu mai e nevoie a-l dovedi. Tresmontant (pag. 367): Ce este un om fără suflet, un om care „și-a dat sufletul”? Un cadavru. Omul are neapărat și suflet de vreme ce fără acesta nu mai e decît cadavru.

Einstein: „De mirare e că universul e inteligibil” și „O știință care nu mai se miră și nu venerează e o știință moartă”.

Ipoteza întîmplării apare din ce în ce mai copilăroasă, mai „primară” (cuvîntul nefiind luat în sens administrativ).

Alta e teribila problemă: cine e Programatorul și ce urmărește?

(Asupra acestei întrebări se apleacă, nesfîrșit de bun și de milos, Isus Mîntuitorul, dîndu-ne – singur – puțința să-i găsim răspuns).

(1971 – În ziarul „România Liberă”, la rubrica deceselor, nu mai este voie să fie întrebuițat cuvîntul „biserica”. Locul unde se va face slujba funebră se menționează ca orice adresă: strada și numărul. Dar este îngăduit a spune:

„Corpul neînsuflețit”, ceea ce constituie o mult mai gravă încălcare a materialismului).

– O constatare a binecunoscutului pictor și teoretician al artei, Andie Lhote precum și afirmațiile lingviștilor cu privire la rolul scriitorului și poetului față de cuvinte se potrivesc de minune cu ceea ce produce credința în sufletul dăruit cu har.

Andre Lhote: „Nu există progres, ci descoperire încântată a unor procedee vechi cît lumea... Esențialul e ca această descoperire să fie cu adevărat descoperire, și încântată, iar nu o moștenire searbădă și izvorită din resemnare”.

Cuvintele, în vorbirea de toate zilele, se rutinează, se banalizează, se automatizează. Ce face poetul? Singularizează cuvîntul pentru a-i da forța de a produce o senzație; *reînnoiește percepția*, blazată, și reîmprospătează facultatea cuvîntului de a o trezi din amorțeală.

Credința operează la fel. Ne redescoperă lumea, oamenii, viața și ne scoate din acreală, din plictis, din mohoreală. înnoiește și înviorează întocmai ca arta poetului sau a pictorului. Capacitatea noastră de a percepe frumosul și binele devine brusc puternică. Acum, dragostea dărimă zaplazurele indiferenței și bănuielii, sfărîmă zidurile și plafoanele închistării în egoismul veșnic rănit și supărat. Deodată, percepțiile – și cele morale și cele sensibile – cresc vertiginos. Lumea e alta pentru credinciosul copleșit de fericire – bogată, nouă, îmbietoare, captivantă, euforică – exact ca pentru artist în clipe de inspirație. Lucrează doar aceeași putere: harul sfințitor. (Drogatul dispune și el de acces la euforie, dar cum totul se plătește, artificiul la care trebuie să recurgă îi condiționează obținerea stării de încântare și redescoperire de produse materiale și de concursul altor oameni ce-i compromit liniștea și fericirea în tot restul vremii; dialectica nu iartă, iar ataraxia la drogați e funcție de agitație și obsesie, coloane susținătoare ale iadului).

– Credinciosul nu e necesarmente și în mod continuu într-o stare extatică; însă oricum rămîne, măcar puțin, stăpîn pe sine și liberat de angoasele și spaimile produse de stăruitoarele concretețe ale cotidianului.

– Limbajul pentru Brice Parain e modul prin care exprimăm puterea noastră de a transforma ideile în fapte, făgăduințele în adevăruri.

Anchetele Securității și relațiile create între oameni de regimurile teroriste îmi atrag atenția asupra unor alte înfățișări ale limbajului, acute la unele categorii sociale și chiar morale.

Pentru cei pe care i-aș cuprinde sub genericul „șmecheri”, graiul e cu totul altceva decît pentru Brice Parain: e un ceremonial, o capcană și un rit. În loc de a fi o expresie a realului, gîndurilor și simțirii, un mijloc de transmitere a cunoștințelor, cugetării și emoției, e mai ales un sistem de minciuni, o rețea de capcane și un zgomot de fond.

Cuvintele ajung să însemne ceea ce era în dreptul roman „formula”, în lipsa exactei folosiri a căreia orice act devenea nul. Litera se substituie întru totul spiritului, intenția nu mai are nici o importanță. Cuvintele, astfel, devin incantație magică dar și mijloc de tortură și cursa în care-l poți prinde pe adversar. (În concepția aceasta, firește, orice om îți este doar adversar și raporturile nu pot fi decît raporturi de adversitate produse de tripticul: bănuială, frică, pîndă – întreită barieră electrostatică).

Cînd șmecherii află că vorbirea poate fi și altceva decît ceremonial și capcană, începînd să adulmece rosturile pe care i le intuiește un Brice Parain, uimirea lor e fără margini.

– Din milă față de năpăstuit nu trebuie să cădem, aici pe pămînt, în altă eroare. Scriptura a prevăzut acest pericol și ne povățuiește să nu apărăm pe cel slab contra celui drept.

Concepția unor scriitori ca Jakob Wassermann pentru care oricine : o fărîmă de autoritate (magistratul, tatăl, profesorul) este vinovat, concepția aceasta nedreaptă – și anapoda – trebuie revizuită. (Manole se i dușman implacabil al romancierului).

– J. Madaule despre *Besi*:

„Adevăratul subiect al cărții e lipsa lui Dumnezeu. Și totodată nevoia de Dumnezeu. Jinduirea după Dumnezeu. Jinduire care nu-i numai rusă ci omenească. Nu mai e chip să refacem lumea fără Dumnezeu, nu mai e chip nici de a trăi omenește fără Dumnezeu, de cînd s-a făcut om spre a ne izbăvi”.

– Curajul.

Dostoievski: „Frica e blestemul omului”.

– Nu numai în dreptul constituțional, ci în toate domeniile e la fel. Curajul este taina finală, învinge acel care este dispus să moară. Partida despre care se știe și se vede că nu e gata să înfrunte moartea este, de la început și în mod sigur, ca și învinsă. Istoria este a celor ce au știut să moară ori să nu le fie teamă – fizic – de perspectiva ei. (Cred că acesta-i adevăratul înțeles al zicalei - asiatice mai ales - că moartea e ușa vieții).

Gherla, martie 1964

În legătură cu problemele ecumenismului aflu că una din cele mai însemnate în ruptura dintre catolicism și ortodoxie – a lui *filioque* – nu constituie pentru marele teolog ortodox Sergiu Bulgacov un temei dogmatic. Nu există vreo dogmă asupra relației dintre Duhul Sfânt și Fiu și prin urmare opiniile asupra acestui punct nu constituie erezii, ci sînt doar ipoteze teologice transformate în erezii de mentalitatea panbănuitoare de schisme încuibată în biserici.

1937, Paris

Manole despre trei fenomene ale timpului: invazia verticală a barbarilor (expresia e a lui Rathenau), domnia proștilor, trădarea oamenilor cumsecade.

Primul: năvălesc nu barbarii din alte continente ci, de jos în sus, derbedeii. Barbarii aceștia preiau locurile de conducere.

Al doilea: au sosit - pur și simplu, în sensul cel mai categoric – proștii și inculții la putere și în ciuda tuturor legilor economice și tuturor regulilor politice fac prostii, ca niște ignoranți ce se află.

Al treilea: în loc de a se împotrivi, oamenii cumsecade adoptă tative binevoitoare, se fac că nu văd și nu aud, pe scurt trădează. fac datoria. Imparțialii și încrezătorii înregistrează și tac. Sunt cei vinovați.

1937, Paris

În vizită la Ernest Seilliere, care de curînd a scris referindu-se la Jules Lemaître: „Nu-l voi urma nicicînd; devenit antiliberal odată cu vîrsta, aprobă critica severă a doctinarilor care, zice, îl irită cu vorbe mari ca dreptatea, ordinea, civilizația. Cuvintele acestea eu unul le socotesc foarte nobile deoarece includ speranțe; nu devin periculoase decît dacă aceste speranțe ajung excesive și nerăbdătoare. Nu trebuiesc osîndiți decît cei care abuzează de ele pentru a masca naturismul lor funciar și a pregăti în realitate nedreptatea, dezordinea și retrogradul”.

Fără de cuvintele acestea mari vor pieri toate, și *cele mici*.

Așa e dom'le, se bucură Manole, care-l citează pe Prosper Merimee („Îmi plăceți, doamnă, pentru că sunteți aspră, nimic nu urăsc mai mult decît

oamenii care iau totul cu binișorul”) și privește încruntat Parisul. Libertatea nu înseamnă indulgență pentru criminali și derbedei. Libertatea, el ar apăra-o ca în secolul al XIX-lea, ca energie, politică de mînă forte și-n sunet de fanfară.

– Sunt vitaliști și necredincioși care spun că-l privesc cu simpatie pe Cristos, dar resping creștinismul ca fiind întemeiat pe oribila idee de morală.

Nu putem despărți pe Cristos de creștinism, nu putem da deoparte lumina – una cu Domnul.

Orișice religie care propune ca obiecte ale cultului forțele nopții și străfundurile inconștientului ajunge neapărat la sfințirea cruzimii sau a mlaștinei.

Julien Benda: „Se gîndește la alde Gide, alde Valery. Au pierdut discernămîntul copleșiți de idei, copleșiți de învățătură... N-au avut destulă moralitate spre a purta povara culturii”.

Oameni ca aceștia trăiesc în iluzii și printre extreme. Sau văd omul nespun de rău sau cred că există ființe pentru care înalta virtute e starea naturală. De fapt chiar pentru cei mai buni virtutea presupune voință și efort. Adevărul este că dintre obligațiile civilizației nici una nu e plăcută și nu vine de la sine. Dulce e trîndăveala, nu munca. Toate gesturile vieții zilnice, începînd cu întreținerea curățeniei corpului, conțin strădanie. Pravila e grea și pentru călugări. E îndoielnic că sinceritatea – dacă ar fi mălțată la rang de regulă unică absolută – ar dezvălui peisaje grandioase: mai curînd mici urîțenii.

Gide: morala îl plictisește, e bună numai pentru ființele dornice de repaus. De unde! Morala nu e statică, presupune progresul constant, morala nu e nici ușoară nici plictisitoare. Henri Massis: răul e banal, dezordinea e banală, excepționale sunt lucrurile bune, însușirile alese. Renunțarea și lenea sunt monotone. Efortul e creator de noutăți interesante. Știm mereu dinainte cum vor reacționa fariseii, imprevizibil e Cristos.

Dacă e vorba de anost, zice Suares, apoi obscenitatea e monotonă, rituală, răul sau viciul sunt mereu aceleași, de o uscăciune apăsătoare. În general vorbind, defectele sunt uniforme. Searbăd prin lipsă de inventivitate e viciul.

Pentru a ieși din încurcătură, plictisiții de creștinism și de idealul binelui recurg în cele din urmă la manicheism, rezolvă totul înlocuind etichetele. Procedînd astfel cad sub proorocirea lui Isaia (5,20): „Vai de cei ce numesc răul bine și binele rău, care spun că întunericul este lumină și lumina întuneric, care dau amărăciunea în loc de dulceață și dulceață în loc de amărăciune”.

Se pare că acum se știe că nici natura nu e indiferentă; cunoaște direcții preferențiale; cu atât mai mult viața spirituală unde realitatea cedează pasul, neîncetat, sensului.

– Seilliere: nu optimism psihologic (omul e bun așa cum e) și pesimism moral (nu-i cereți să se îmbunătățească) – cum vor naturiștii – ci pesimism psihologic (omul nu e bun) și optimism moral (poate fi îmbunătățit de morală și religie).

– Dreptatea lui Dumnezeu, oamenii nu o știu – și nici n-o pot ști. Le este accesibilă, aici, numai cea omenească.

Și nici nu se cuvine să pretindă a crede că pot sesiza dreptatea divină, consecința ineluctabilă a pretenției acesteia nesăbuite fiind întotdeauna catastrofică.

Se cuvine însă ca ei să aplice, să se străduiască să aplice neîncetat dreptatea omenească - știind bine că ea nu este tot una cu dreptatea divină. În acest sens cred că trebuie înțeles și Montaigne: *Il faut sobremeni se meler de juger des ordonnances divines*⁹². (Formulare, desigur, echivocă, dar nu neapărat sceptică ori atee, ci ortodoxă: singurul drum ce ne este deschis e al dreptății omenești, pe acesta să mergem)

– Orice salt *dincolo de bine și rău*, orice ignorare a situației noastre, *dincoace* de limita dintre omenesc și divin, nu poate duce (Nietzsche, Stavroghin, Ivan Karamazov) decât la demență ori satanism.

1964

Una din primele griji, la București, este să-i scriu lui Ionel Trăil. Cu adevărat pot spune că mi-e „un prieten de cînd lumea”.

Cu patru-cinci ani mai mic ca mine, îl țin minte, copil bucălat, sosit într-o bună zi de-a dreptul de la Paris în casa din strada Armenească. Nea Iancu – taică-său –, băiat de țăran din Mehedinți, fusese coleg cu tata la liceul din Brăila și rămăseseră ca frații (al treilea era doctorul Butoianu). După ce învățase ca bursier la Brăila, Ion Trăil, studiască – strălucit – la Fontainebleau și Liege și ajunsese atașat militar al României la Paris, unde se căsătorise cu o franțuzoaică de mare frumusețe, pariziană de origine bretonă. Tante Alice reprezenta ceva rar: o bretonă necredincioasă. Nu-i suferea pe popi și spunea că o apucă groaza văzînd „sutanele negre”. Dar la

⁹² „Trebuie să judecăm cu multă atenție poruncile divine” (fr.).

ea gentilețea și finețea funcționau – așa spune mai bine: clocoteau – la un nivel de intensitate atât de neasemuit încât trecea prin viață înconjurată de un nimb de farmec, dulceață, bunătate, drăgălășenie și altruism, cum numai la marii sfinți și la unii pustnici se întâmplă a fi. Era înzestrată de Dumnezeu în care nu credea pe căile obișnuite, dar de care se apropia pe căi de bună seamă necunoscute nouă, și în darul facerii de miracole. Cu zîmbetul ei care topea orice gheață, orice supărare, orice icnire de răutate și înverșunare, știa să împace vrăjbele, să aline durerile, să trezească nădejdi. Era mereu gata, la orice oră din zi și din noapte, pe ploaie, pe vînt, pe viscol sau în toiul lui Cuptor, să sară din pat, să iasă din casă, să alerge la capătul pămîntului pentru a se duce să dea ajutor, să scoată pe cineva dintr-o încurcătură sau o belea sau pur și simplu pentru a face un serviciu ori un drum, pe scurt pentru a fi de folos. Nu ezita, la nevoie, să spună o minciună, ba și mai multe, să cerșească, să insiste, să intre pe fereastră după ce fusese poftită să iasă pe ușă, să se umilească (după criteriile omului obișnuit, căci pentru ea cuvîntul de umilire spre binele altuia, ca și cel de oboseală, era inexistent), să ia asupra-și vini străine dacă de aici atîrna liniștea celui ce făcuse apel la ea. Femeia aceasta, pe cît era de bună era și de inteligentă, de spirituală, de plină de cele mai rafinate însușiri ale grației. Izbitor de frumoasă și de elegantă, îmbina chipul reginei cu sufletul sfînteii într-un anonim pe care dezvăluindu-l nu pridideai a te uimi, a nu-ți veni să crezi, a fi biruit de admirație.

De simpatia ființei acesteia rarissime am avut norocul de a mă bucura ta tot timpul copilăriei și tinereții mele. N-a încetat de a-și dovedi prietenia – mereu nemărginită, căci altfel nu o putea concepe – și părinților mei și mie. Pe cine nu fermeca? Pînă și pe nea Iancu. Olteanul acesta este și a fost de o cinste pe care i-ar fi putut-o invidia zece canonici ardeleni; de o putere de muncă formidabilă; impecabil și ireproșabil în serviciu; extrem de cult (sfărîmînd legenda potrivit căreia ofițerii sunt prin definiție agramați, după cum Arthur Schnitzler în nuvelele și piesele lui a dovedit că nu sunt necesarmente proști și răi); dar și ursuz, necruțător cu greșelile, strîns la pungă și drastic cu sine și cu alții, nezăbavnic la mînie. Singură tante Alice se pricepea, folosind o abilitate mai degrabă întru totul îngerească decît demonică, să dărîme etanșa barieră a severității și nu odată scăpa de necaz un inferior sau un elev de școală militară care nu salutase îndeajuns de reglementar.

Zilele rebeliunii le-am petrecut în casa generalului Trăil, în camera lui Ionel (plecat în provincie), sub portretul Căpitanului (căci Ionel devenise legionar). Generalul era ostil simpatiilor politice ale fiului său – și cît am stat la ei în zilele acelea de Ianuarie i-am putut citi pe față durerea în clipele cînd soarta părea să-i favorizeze pe legionari și ușurarea cînd biruința a rămas de partea cealaltă. (Dacă rebeliunea reușea cred că nea Iancu ar fi avut de înfruntat ura portarului blocului – zavergiu pasionat – căruia prezența mea i s-a părut foarte suspectă. Și noroc de portar, după aceea, că generalul era legalist și că procedeele marchizului de Galiffet în Mai 1871 îi inspirau oroarea).

Dovada totalei sale prietenii, Ionel mi-a dat-o în vara anului 1946 când a venit să-mi propună să plecăm împreună din țară. A stăruit zile în șir. Prilejul era extraordinar. O pereche de bătrâni evrei urma să treacă – având acte pentru ei și fiul lor – din sat în sat, predați de o comunitate altelea, prin Transilvania și Ungaria pînă la Viena. Fiul a murit cîteva zile înainte de plecare și bătrînii hotărîseră să ia cu ei un Român, de preferință un fost legionar. Ionel le fusese recomandat și le-a cerut să mă ia și pe mine și apoi i-a convins să încercăm a ne strecura toți patru. Deșteptul de mine am refuzat să plec.

Ionel însă a izbutit să ajungă teafăr și nevătămat în Austria împreună cu binefăcătorii săi de care s-a despărțit cu lacrimi. La Paris unde, fiind născut acolo, i s-a dat cetățenia franceză pe baza legii lui de Gaulle asupra dobîndirii naționalității, a lucrat mai întîi într-o librărie; pe urmă a intrat într-o comunitate călugărească ortodoxă de pe bulevardul Vaugirard. Revista pe care o scotea comunitatea – *Vestnik* ori *Le Messenger* – mi-o trimitea și, din cînd în cînd, îmi și parvenea.

Să-i pot scrie lui Ionel că fac parte din obștea creștină ortodoxă și ca mi s-a deschis sufletul înțelegerii și drăgostirii a tot ce e românesc este pentru mine o bucurie apropiată de a botezului.

Îi scriu, așadar, cu întîrziere însă. Îmi răspunde cu o ilustrată închisă în plic; reprezintă învierea și poartă cuvintele franțuzești *En vérité il est ressuscité!*⁹³

(Tante Alice murise la Ștefănești lîngă Florica în 1956. Ducea o viață de țarancă. Nea Iancu a trăit pînă la nouăzeci și doi de ani și a murit tot acolo, în căsuța lor înconjurată de o grădină de zarzavaturi și o sfoară de vie).

– Suntem cu totul lipsiți de simțul misterului în acest veac al XX-lea în care numărul amatorilor de romane polițiste – *dintre care cel dinții sunt eu* – este atît de mare. Îi iubim pe Edgar Poe, pe Conan-Doyle și pe Edgar Wallace, ne pasionează aventurile impecabilului lord Peter Wimsey, ale mustăciosului Hercule Poirot, ale spilcuitului Philo Vance, ale comisarilor Ellery Queen tatăl și fiul, ale cinicului Sam Spade, ale discretului Mr. Fortune, ale banalului Maigret sau ale complicațiilor eroi ai lui John Le Carie – și nu adulmecăm misterul la tot pasul în jurul nostru. Detectivul-preot (la fel de puțin insolit ca și preotul-muncitor de fabrică) al lui Chesterton, părintele Brown, ne atrage însă atenția asupra omniprezenței misterului, ce revine în fiecare din nuvelele de polițism metafizic unde apare acest Father Brown.

Catehismul episcopilor catolici olandezi desprinde misterul în locurile cele mai neașteptate. Soții, spune catehismul, nici nu știu de ce taine adînci sînt înconjurați și ce taine adînci exprimă cînd venind acasă de la lucru el îi spune ei: ce frumoasă ești în seara asta, ori ea îi spunea lui: te așteptam, dragul meu, ai întîrziat.

⁹³ „Adevărat a-nviat” (fr.).

Gherla, 1964

Cînd le vine un om nou în secție și nu se întîmplă să aibă cine știe ce treabă de-a lor, gardienilor le face mare și deosebită plăcere să-i pună cît mai numeroase întrebări, cu toate că de cele mai multe ori cunosc din fișă răspunsurile. Dar e o distracție care ține loc de taclale la circiumă, e un mijloc de a omorî timpul, de înviorare (nici pentru ei totul nu-i veselie, își petrec și ei o mare parte a vieții între zidurile mohorîte și-n puterea închisorii: unora atmosfera dramatică le gîdilă importanța, pe alții îi toropește) și mai ales de a satisface mahalageasca propensiune către birfă, vorbărie fără rost și curiozitate. Singura adevărată mare plăcere a Mahalalei: nu băutura, nu sexualitatea, nu banii, ci relația cu celălalt – de teama singurătății – sub întreitul ei aspect de văicăreală, clevetire și ceartă.

Cînd sosesc la Zarcă, plutonierul – unul sever – mă ia în primire yădit bine dispus să converseze. Întrebările sunt cele obișnuite, le cunosc, își urmează cursul într-o ordine aproape invariabilă: cum îți zice ție, mă? cîți ani ai, mă? de unde vii? de unde ești de felul tău? ce-ai fost tu în civilie? ești însurat, mă? da copii ai? La cît ești condamnat? ce-ai făcut?

La ultima întrebare arăt că n-am vrut să fiu martor al acuzării. Ce spui, mă? Cum adică n-ai vrut? – Dau amănunte, dar cred că știe despre mine mai mult decît îmi închipui eu, căci reia: tu ești ăla, mă, care ai făcut-o pe grozavu? – N-am vrut să-mi trădez prietenii, dom'le major. – Ce spui, mă? și zii, n-ai vrut? – N-am vrut. – Și nu te-a scuturat așa nițel? – Ba m-a scuturat. – Și n-ai spus, mă, ce trebuia? – Nu, domnule major. – Rău, mă, rău de tot, înseamnă că ești un ticălos.

Și fără a face o pauză: mă, tu ai mîncat azi? – Am mîncat, dom'le major. – Și zici că n-ai vrut să fii martor al acuzării. – N-am vrut. – Păi asta e grav de tot, mă, ce nu puteai spune adevărul? Ești un mare ticălos, mă, și zici c-ai mîncat? Ia, planton, mai adă-i o gamelă de mîncare de la regim și vezi să fie plină.

1972

Vizită Anei. Vine de la spital unde a fost operată de rinichi. A suferit mult. E și Floriana de față, cu ochii ei rotunzi și codițele ei care mereu răspîdesc lumină, bunătate și devotament.

Ana socotește că trei pericole amenință creștinismul occidental: raționalismul, sentimentalismul și moralismul.

Protestantismului mai ales îi dă tîrcoale moralismul. Catolicismului, raționalismul; iar sentimentalismul bîntuie pe unde poate, pretutindeni.

Ortodoxia, firește, nu trece cu vederea nici rațiunea, nici sentimentul și nici morala. Pe toate trei se sprijină și tustrelor le face loc. Dar pe deasupra lor așează harul care le îmbină și, îmbinîndu-le, le cumpănește nelăsînd pe nici una să strice echilibrul.

Ortodoxia, de aceea, nu coboară la nivelul nici unei din cele trei adjuvante ale credinței, ci se menține la acel - integral și inefabil - al sacralului. Harul e ordonator, armonizator și cumpănitor.

- Prea Sfințitul Alex. S., episcop unit:

O consecință a războiului nevăzut pe care-l ducem cu demonii este că singura persoană pe care suntem îndreptățiți s-o înșelăm e persoana noastră însăși. În războiul al cărui cîmp de luptă e lăuntrul nostru orice viclenie e legitimă. De unde și noțiunea de *fraus pia* care i-a scandalizat fără temei pe toți protestanții. Putem să ne și amăgim făgăduind ispitei că o vom împlini săptămîna viitoare, luna viitoare, ducînd-o cu zăhărelul cu vorba, cu preșul (eu rezum, înaltul prelat n-a folosit acest cuvînt) de la o dată la alta, ca bolnavul care pentru a dobîndi răbdare își fixează termene pînă cînd va mai îndura să stea în pat sau ca prizonierul care la anchetă își dă și el termene de rezistență de la o ședință de tortură la alta. În noi înșine în luptă cu nevăzutele dughuri rele avem dreptul să recurgem la ceea ce Francezii au numit „vicleșuguri de Piele Roșii”. Francezii au mai admis că *en mariage trompe qui peut*⁹⁴. Pe tartorul șmecherilor, pe Aghiută, pe Sarsailă, pe Belzebuth, pe Michiduță, pe împielițat, pe Scaraoțchi - numele populare ale demonului o dovedește - suntem îndrituiți să-l păcălim cum ne vine mai la îndemînă.

București, august 1964

Tata îmi spune că Gigi Tz. a telefonat mereu întrebînd dacă am sosit, îl chem și mă pofteste la el, în strada Udricani, la fratele lui, Mișu, unde stă de cînd s-a văzut liber în septembrie '63. îl găsesc într-un studio improvizat, în mijlocul unor vrafuri de cărți, mape, discuri, laviuri, desene, uleiuri și pînze albe. Două autoportrete se impun prin frumusețea și puterea lor. Laviuri desăvîrșite și uleiuri pline de farmec și de paradis românesc. S-ar zice că n-a încetat de a lucra în ultimii patrusprezece ani. Îi cer deîndată iertare pentru supărarea stupidă pe care i-am pricinuit-o cu mai bine de cincisprezece ani în urmă și văd că m-a iertat în adevăr, pe de-a-ntregul. De prima oară îmi

⁹⁴ „în căsnicie înșeală cine poate” (fr.).

pune la pick-up *Requiemul* de război al lui Britten și bucăți de Messiaen, care mă înnebunesc.

Au izbutit să fie salvate multe dintre cărțile și lucrările lui. În 1944 când a fost arestat pentru spionaj în favoarea englezilor rămăseseră la mine o mulțime de caiete cu desene inspirate din textele mesajelor emise de radio Londra în programul *Les Français parlent aux Français*. Auzind de arestarea lui și așteptându-mă la o percheziție, n-am vrut să distrug caietele, dar pe vreo câteva pagini unde apărea, caricatural, Hitler am avut naivitatea să-i fac acestuia niște mustăți enorme!

Acum sunt mai cunoscător și-mi vine a rîde cu multă compătimire de Procedeu meu. Și Gigi și eu ne aflăm mult înțelepțiți, vindecați de susceptibilități și ne mirăm de supărările noastre de altădată ca de lucruri reale. A trecut și el printr-o convertire: are la gît un lanț cu o cruciuliță și-mi mărturisește dragostea, încrederea și recunoștința ce poartă Mântuitorului.

1954

La cursurile Facultății de Drept, Iulia Ionescu era mereu prezentă în banca doua din dreapta catedrei, obținea notele cele mai mari și învăța ca o elevă model. Cuminte, serioasă, îmbrăcată modest, cu părul strîns în „telefoane” peste urechi, era și o colegă perfectă. Dar cu toată admirația, respectul și afecțiunea ce i-am purtat (eu stăteam în banca întâi în stînga catedrei) și-i port, recunosc că am deosebită slăbiciune de sora ei mai mare, colegă și ea cu noi, mult mai puțin harnică și conștiincioasă – Gabriella –, aparținînd genului femeii elegante și mondene, care întîlnindu-se cu Ella N., atunci când Iulia s-a întrebat ce-oi fi devenit eu și emitea presupunerea că sunt comunist și ocup un post mare, a izbucnit: el! niciodată, sunt sigură că nu!

Gabriella venea rar pe la cursuri, nici nu știam că luase aminte la mine. Să perceapă intuiția ori privirea aruncată în fugă mai deslușit decît atenția binevoitoare uzată de frecușul zilnic? Sau poate că mărinimia -neținînd seamă de logică – nimerește mai exact?

– Creștinismul nu se confundă cu prostia, prostia e un păcat:

Sf. Bernard din Clairvaux (citat de Daniel-Rops): „Nu se cuvine ca mireasa Cuvîntului să fie stupidă”.

– Model de prietenie și de purtare frățească e Mallarmé în relațiile lui cu Verlaine.

Verlaine e mereu în suferință ori se bagă în toate belelele.

Mallarmé, în apartamentul lui din *rue de Rome*, e senin, familist, calm și harnic: viața lui de poet (ermetic) se desfășoară într-un cadru de impecabilă cuminenie burgheză.

De fiecare dată, la fiecare ghinion și supărare, Verlaine i se adresează lui Mallarme. Care-i gata oricînd să-i vină în ajutor.

Nici un reproș, nici un cuvîntel moralizator, nici un sfat. Serviabilitatea nu obosește, nu cercetează, nu se îngîmfă, nu-și caută scuze. Ca un robinet pe care-l deschizi, de care te folosești, d-aia e făcut. O dată, de două ori, de șapte ori, de șaptezeci de ori cîte șapte.

Bani, intervenții, sprijin, drumuri, scrisori de recomandare, orice.

O dată nu se plînge, o dată nu refuză, nu se eschivează. Bunătatea funcționează ca un aparat, obiectiv, ca și cum ar fi nu o facultate di-l domeniul condițional, ci însușirea indicativă a unui existent. Bunăvoința devenită instinct, reacție automată, funcțiune socială.

BUGHI MAMBO RAG

... Cea mai bună dovadă că era bolnav de arghirofilie în cel mai înalt grad și că n-a fost decît un pungaș venit în țară numai ca să lege măgarul de gard și să plece înapoi la barurile de noapte, la tripourile și la vilele somptuoase din apus e că în septembrie, cînd generalii Gheorghe Mihail și Paul Teodorescu i-au oferit să-i salveze tronul și să ia situația în mîină, s-a derobat. Gheorghe Mihail și Paul Teodorescu aveau cele mai serioase șanse. Pe el însă tronul nu-l mai interesa. Își atinsese scopul. Nu mai voia decît un tren, repede de totșis-o întindă cu Lupeasca spre mult iubitele lui baruri, idealul a zeci de ani de glorioasă domnie, vorba lui Teofil Sidorovici...

– Nu, domnule!

Plăcerea de a ști să spui *nu, nu, domnule*, anchetatorului care-ți cere nume, ofițerului politic care-ți propune situația de turnător, diavolului care te ispitește, scîrbelor care fac tot ce sunt și ele în stare pentru a te scoate din răbdări.

(Pilat trebuie să fi citit în ochii omului adus în fața sa, ochii omului de care ar fi vrut să se descotorosească îmbiindu-l să-și ceară scuze, să comită o cît de mică josnicie care să-i dea procuratorului puțința de a-l elibera, Pilat trebuie să fi citit și simțit acest *nu, domnule*, emițător de distanțare).

– Măcar de cuprind și o doză de convenționalism, formulele din rugăciune: „din vina mea, din vina mea, din prea mare vina mea” sau „să ne rugăm

pentru prietenii și dușmanii noștri”, „pentru cei ce ne urăsc și pentru cei ce ne iubesc pe noi” nu pot să nu trezească în eurile noastre sentimente de admirație și desfătare, ele ne scot puțin din ce auzim în juru-ne de dimineată pînă seara: fiecare apărîndu-și cu cerbicie punctul de vedere și dînd vina numai pe ceilalți, recunoscîndu-și dreptatea numai sieși, blestemîndu-și nu numai potrivnicii ci și pe oricine îi iese în cale, îi stă alături (ce faci dom'le! un'te bagi!), îi vorbește, respiră în imperiala lui raza de acțiune.

Trecem prea repede cu vederea uriașele rezerve de noblețe și înaltă seniorie din creștinism.

Aceste tendințe de a-ți recunoaște greșeala, de a lua asupra-ți raspunderea, de a fi gata să ierți, de a nu consimți să te răzbuni și să le crezi vrăjmașilor tăi o situație aparte (e aici, recunosc, o doză de mîndră dar și plină de farmec detașare), de a nu fi bănuitor și a nu atribui altuia ele tale gînduri dovedesc prezența în religia creștină a spiritului arisatic celui mai subțire.

(Predica de pe munte considerată și ca Declarație a datoriilor omului liber și nobil).

– În camerele din închisori – pentru că acolo e violent amplificată exacerbată – am înțeles cît de mizerabilă e situația noastră în lume: prin simpla noastră existență deranjăm pe alții.

N-avem încotro. Se cuvine să înțelegem că orice am face și oricît ne-am strădui, tot supărăm. Singura soluție e resemnarea. Ce putem face? Să tăcem, să tăcem. Să nu facem răul, și nici binele cu sila. Dar și trecînd, tăcînd, tot nemulțumim. Odată pentru totdeauna se cade să ne băgăm bine în minte: deranjăm doar pentru că suntem prezenți. Și să nu ne oprim aici: mai trebuie să recunoaștem că și ei ne deranjează pe noi! Gînd înfiorător: Căci nu suntem mai buni ca ceilalți, tot în aceeași oală ne aflăm și fierbem înăbușit.

Absurdul e unul din parametrii condiției omenești.

Ieșim din obezi prin dragostea de Cristos, cale ocolită, dar sigură către iubirea de aproapele și îndurarea prezenței lui.

București, ianuarie 1958

La un colț dau de Mihail Avramescu. E în civil, complet ras, fără pălărie, poartă o scurtă și un pulover cu guler rulat. Pe fața de culoare cenușie i se citește amărăciunea: soția a obținut divorțul, nu mai are parohie, e sărac, descumpănit, compromis.

Cred că așteaptă pe cineva, oricum mă reține și-mi spune că orice ar fi și s-ar întâmpla, rămîne ortodox pînă la sfîrșit. Apoi mă ia de braț și însoțindu-mă îmi face o profesiune de credință guenonistă. Îi întreb atunci de ce s-a botezat. Din igienă, îmi răspunde.

În situația – limită în care se află – părăsit și blamat de toți – e de o simplitate absolută și vorbește mai deschis ca oricînd. Apropierea de acest om cu adevărat și-n cel mai puternic înțeles *nenorocit* mă înfioară. Parcă nu găsesc mijlocul de a fi cît mai prietenos cu el. În fața prăbușirii spirituale, ca și alături de patul cancerosului, ne pierdem în vorbe goale, stupide.

1970

Cîtă dreptate are dr. Al-G. cînd spune că mai presus de orice trebuie să ne ferim de idealul perfecțiunii. (Firește de al perfectării lumii, nu de al perfecționării lăuntrice: acolo se cuvine să căutăm desăvîrșirea și sfințenia). *Ucigaș fără simbrie de* Eugen Ionescu: orașul perfect și splendid, numai marmură, flori și soare, în care locuitorii stau pitiți în casă, pe sub mobile. Sau New-Yorkul, Los Angeles, Dusseldorf de astăzi unde nimeni nu îndrăznește să iasă pe jos după înserare. Ori Eloizii și Morlocii din *Time Machine* a lui Wells. Noaptea Morlocii îi smulg pe Eloizi din palate și-i mănîncă. Huliganii metropolelor încă nu-și mănîncă victimele, deocamdată le jefuiesc și le omoară. Dar o să vină și asta, mîncatul, am deplină încredere!

Necredincioșii contemporani, cînd au cultură științifică, nu mai îndrăznesc să nege pur și simplu pe Dumnezeu, ca aceia de altă dată. Ei înțeleg că probabilitatea existenței unui creator al universului se impune și de aceea preferă să se situeze mai degrabă pe pozițiile agnosticismului decît ale ateismului și recurg la metafore tehnico-științifice. Astfel Arthur Koestler: „Dumnezeu nu răspunde. Dumnezeu și-a scos telefonul din priză”.

(Rămîne de văzut: a) dacă-l și sunăm: b) dacă știm ce să cerem, căci dacă cerem lui Dumnezeu să ne rezolve problemele noastre de organizare lumească, apoi cu drept cuvînt ne putem aștepta să auzim „ați greșit numărul”).

– Devoțiunea mea particulară e Crucea.

Crucea este esența misiunii lui Cristos – a lui Mesia pe acest pămînt.

La Cruce se referă Domnul ori de câte ori face aluzie la menirea lui, la botezul cu care trebuie să se boteze, la paharul pe care trebuie să-l bea. Totul în cuvintele, tăcerile și vestirile sale duce spre punctul final al Golgotei.

Crucea pentru creștin (și să nu pierd prilejul de a repeta, orice om e creștin): simbolul interferenței cerului cu pământul, al spiritului cu materia.

Crucea este tiparul care, singurul, ne îngăduie să înțelegem taina lumii și a vieții, e singura *cheie* de care dispunem.

Ferindu-se de semnul crucii, protestanții pierd din vedere că el nu evocă numai un groaznic instrument de tortură (și nu întâmplător chinul constă în ținutarea verticalității făpturii, în pedepsirea Omului prin însăși Poziția sa specifică luată-n derîdere, vertical dar lipsit de libertate, vertical dar cu mădularele în proză, vertical dar expus spre ocară), ci și repetarea conștientă a integrării noastre în semnificațiile ultime.

Mai mult decât orice alt simbol, Crucea este desăvârșită și completa *mundi*. O *imago mundi* simplă, integrală, care spune totul. Mai bine, dragă doctore Al-G., decât complicatul și fastuosul Barabudur.

Ianuarie 1954

Din nou la Schitul Maicilor. Plecat târziu. Drumul acasă pe jos, prin nămeți. Nici un tramvai, nici un autobuz. Orașul ca pustiu. Impresie dezolantă de părăsire, de regres: câtă deosebire față de Bucureștii dinainte.

Simt că părintele Mihai nu înțelege: vin la ei, merg pe la slujbe, citesc autori creștini; de ce nu face pasul hotărîtor?

De ce? mă întreb.

Din lene, fără-ndoială. Și de frică: mi-e frică, doresc oare cu adevărat botezul sau e numai o pornire (sentimentală, cerebrală...)? Nu caut o compensare, o supapă, o porțiță, o bucurie nouă în searbădă tristețe care mă înconjoară? (Un loc răcoros pe nădușită pernă de dormit, cum ar zice Cocteau). Din nesiguranță, așadar. Și dintr-un fel de rușine, cum demonul îi mărturisește lui Ivan Karamazov: la înviere ar fi voit să strige și el de bucurie, să umple universul cu un uriaș hosana, dar *s-a jenat*, nu-i *sta bine*. Și din motive mici, mici de tot, dar nu chiar mici: ce-or să zică rudele, prietenii? Mama, sunt convins, ar fi fost de acord dacă i-aș fi cerut consimțământul, dar era prea cuminte și timidă ca să fi luat, când mai trăia, inițiativa. Și Manole! Ce-ar zice Manole, care mi-a povestit nu o dată anecdota cu negustorul ovrei a cărui prăvălie pe colț purta emblema „La Jean”, pe când la celălalt colț al străzii ființa magazinul „La Iancu”. S-a botezat omul, românizîndu-și numele, tot în acel de Iancu. Și ce-a urmat? Lumea, spre a-l deosebi, nu i-a

mai spus decît „Conu Iancu jidanu”. Și-apoi rabinul G., alături de care am încercat zadarnic să-mi aflu un loc în sinagogă, rabinul G. ai cărui doi băieți au fost uciși sub ochii și-n brațele lui în pădurea de la Jilava în timpul rebeliunii?

Și după cum oamenii, pe măsură ce îmbătrînesc, decad și duc o viață mai lipsită de sens și bucurii, dar țin mai mult la ea și se agață cu încăpăținare de vid, în timp ce tinerii plini de avînt sunt oricînd gata să se jertfească, să se înroleze ca voluntari ori să se sinucidă, așa și eu trăiesc prea meschin, prea murdar, prea stupid pentru ca să găsesc în mine puterea săvîrșirii unui act de curaj, de încredere, de speranță și de sfruntare. Spațiul locativ, cadrele, slujbele din care abia primit sunt dat afară, autobuzele, cozile, boala, orele petrecute în sălile de așteptare ale spitalelor m-au împotmolit într-un mîl de oboseală timpă. (De ce nu încerci să amesteci mușețel cu tei și sunătoare? De ce ții un regim atît de sever? De ce nu faci cerere de plecare? De ce nu încerci să te înscrii în partid și tu? De ce n-ai plecat la vreme? De ce nu te-ai dat cu ei? De ce nu te adresezi procuraturii?..).

Sosesc acasă tîrziu de tot, frînt, iritat. Acasă: bucuriile cologațiunii-în odaia de alături, zaiafet mare, cu ghitară, banjouri și cîntece de inimă albastră pînă-n zori.

1970

De cînd cu introducerea calculatoarelor în toate domeniile de activitate trăim un fel de animism mașinist. După ce și-a prelungit mîna cu ajutorul uneltei apoi cu al mașinii, omul mărește cu ajutorul mașinii electronice însăși eficiența minții sale.

Dar asta nu poate duce la tăgada supremației spiritului; și nici la trecerea cu vederea a faptului că avem o conștiință. Omul percepe că percepe, știe că știe, își gîndește gîndirea.

Acestea toate le spun înșiși ciberneticienii, mai raționali decît comentatorii din afară.

Să nu ne facem că nu știm; știm prea bine că știm; știm prea bine că suntem ființe conștiente. N-ar fi nici serios și nici corect (*fair*) să pretindem că nu realizăm complexitatea situației noastre de ființe roase de remușcări, obsedate de ideea dumnezeirii (tot argumentul sfîntului Anselm rămîne cel mai puternic), nevoite să facă eforturi pentru a-și dovedi că nu sunt decît materie. Iar dacă n-ar fi decît mașini, ce dovadă mai bună decît calculatoarele că au fost create de un programator cu veleități teleologice?

BUGHI MAMBO RAG

... i-am spus domnule sunt un oarecare un nimeni un ies un igrec dar dumneata care ești contabil șef... Află că mecanizarea agriculturii au

introdus-o la noi marii moșieri, încă înainte de primul război mondial. Firmele McCormick și Lanz își aveau încă de pe atunci reprezentanțele în țară, și nu degeaba... Al lui Rimbaud e rimbaldian, al lui Giraudoux e giralducian...

– Față de zeii antici, Dumnezeu monoteist pare înzestrat cu puteri limitate. Zeii făceau *orice* voiau, pe cînd despre Dumnezeu, Bossuet spune că nici El nu poate face nimic împotriva rațiunii. Și mai cunoaștem că Dumnezeu nu poate face decît binele. Există oare limite ale puterii divine?

Teologii explică deosebind între a voi și a putea: Dumnezeu *poate* orice, dar nu *vrea* orice, nu vrea răul, vrea numai binele, este binele.

Pascal (scrisoarea XIV din *Provinciale*) rezumă: „Dumnezeu, neavînd nici o putere cînd e vorba de a face răul, e atotputernic pentru a face binele, pe cînd demonii n-au nici o putere pentru a face binele și n-au Putere decît pentru a face răul”.

– Dumnezeu nu vrea decît binele, nu face răul: de aici nu trebuie să ne poarte gîndul spre uitarea altui adevăr, atotputernicia sa. Duhul suflă unde vrea și Dumnezeu e *suveran* în aprecieri și alegeri: îl preferă pe vameș, o laudă pe desfrînată, cheamă pe cine n-ai crede.

Logica noastră, morala noastră, bunul nostru simț nu fac cît o ceapă degerată în prezența suveranei și neașteptatei atotputernicii divine, care adeseori ne uimește de nu ne și scandalizează. Pentru că nu o putem înțelege. Lucrul acesta se cuvine a fi înțeles: că nu o putem înțelege. Și cu adevărul acesta trebuie să ne obișnuim: că trebuie să ne învățăm a ne supune.

Un singur lucru *nu poate* Dumnezeu: să ne mîntuiască fără de consimțămîntul nostru.

– Minunate și pline de bun simț sunt, în *La part du diable*, sfaturile lui Denis de Rougemont pentru lupta pe care o ducem cu puterile răului.

Se cuvine să folosim numai forța? Ori numai duhul?

Cuminte este să ne împotrivim diavolului cu ajutorul vicleniei și subtilității, cu ajutorul ironiei și inteligenței și *totodată* cu ajutorul tuturor armelor credinței, speranței și dragostei – a căror eficacitate el n-o cunoaște.

Tot astfel tiranul trebuie atacat cu avioane, tancuri, propagandă masivă și o disciplină de fier – și *totodată* cu un nou ideal. Numai astfel pot evita oamenii de bine să fie anexați pe plan extern și pe plan lăuntric.

Demonul simplificării vrea să ne împingă pe una din căi, deși numai prin folosirea amîndurora putem spera și birui.

– De vreme ce facem parte ca mădulare din corpul mistic al Domnului Cristos,
de vreme ce, întotdeauna; duhul precumpănește litera,
de vreme ce nici un text biblic nu poate fi interpretat desprins de conținutul Scripturii întregi,
de vreme ce legea supremă e dragostea,
de vreme ce trebuie să fim oameni iar nu copii la minte,
de vreme ce împărățiile lumii acesteia nu sunt decît deșertăciune și aparțin diavolului (*Luca 4,6*),
înseamnă că ori de cîte ori dreptul natural intră în conflict cu legile și regulamentele lumești și mai ales cînd legile și regulamentele emană de la un pseudo-Cezar care de fapt e însuși Mamona ori de la slujitorii lui, cînd sfidează în mod vădit morala naturală, textul de la *Romani 13,1-2* trebuie aplicat cu înțelepciune și măsură. El în orice caz nu poate voi a spune că suntem datori a executa orbește și negliobește ordine potrivnice bunului simț și poruncilor divine. *Romani 13* nu poate acoperi lașitatea și nu scutește de îndatorirea de a judeca și cumpăni ce facem.

1970

Unde e vremea cînd Sartre scria (*Situations II*): „Scriitorul are nevoie de libertatea cititorilor” sau „Libertatea scrisului implică libertatea cetățeanului. Nu se poate scrie pentru sclavi. Să scrii înseamnă să voiești într-un anume fel libertatea” sau încă: „Datoria omului de litere nu e numai să scrie, ci să știe să tacă la nevoie”?

– Asupra apropierii de Cristos, proba care nu înșeală, criteriul definitiv este buna dispoziție. Numai starea de fericire dovedește că ești al Domnului. Virtuosul îmbufnat nu e prietenul Mîntuitorului, ci jinduitorul după diavol. Ascetul arțăgos nu e autentic.

Există mijloace obiective, în artă, de a recunoaște autenticul și a da deoparte copia. Pentru a deosebi creștinul de caricatura ori imitația sa nu există procedeu mai sigur decît a cerceta dacă postulantul este sau nu vesel și mulțumit. Dacă ipochimenul e intolerant ori morocănos ori agitat, ori mahmur, ori necăjit, nu e creștin oricît de perfect de fidel ar fi virtuții. E virtuos, dar nu e creștin. Creștinul e liber, așadar fericit. Acesta și este sensul genialei și inspiratei fraze a lui Kierkegaard (de sub a cărei obsesie nu pot ieși): contrariul păcatului nu e virtutea, contrariul păcatului e libertatea.

Vămile văzduhului sunt numeroase. Aici pe pământ la vama care nu poate fi înșelată proba constă în starea de fericire.

Virtuosul neîmblinzit nu știe și nu poate rosti „dulce Isuse”, toată sfera *dulcelui* îi este străină, inaccesibilă – și uită că jugul Domnului e blînd și povara lui ușoară.

(Poate că din *Evanghelia după Matei*, la *Predica de pe munte*, s-au pierdut unele rînduri ca acestea: „Ați auzit că s-a spus celor de demult: să nu săvîrșiți păcate. Eu însă vă spun vouă că oricine se întristează nesăvîrșind păcate a și păcătuit în inima sa”).

Vezi și *Tartuffe*, piesă antijansenistă.

– Sau dacă ne hrănim numai cu ceai și iaurt (ca L.-F. Celine) și totuși ne este plină de otravă, apoi vai de ceaiul și de iaurtul acela că mai bine am consuma numai fleici în sînge (spre scandalul rabinilor) și am bea vîrtos (spre indignarea pastorilor) și n-am avea parte – cum cred că au răii doldora de apă și poame – cu cei ce dau zeciuală din izmă, strecoară țințarul, văd paiul din ochiul vecinului și umblă îmbrăcați în caftane lungi.

August 1964

Izbutesc să aflu (anevoie, fiindcă se ferește de vizite) că Dinu Ne locuiește la familia Cassasovici, rudele sale, în apropiere de grădina Icoanei.

Pe seară, nu-l găsesc acasă. Aștept. Cînd vine, tîrziu, îmi pare și mai slab decît la Securitate în scena confruntării, pentru el invizibilă și nebănuită. E – și mai palid, cu obraji de tot scofilciți (dantura! boala noastră a tuturor). E teribil de emotiv și de emoționat, căința (obsedantă e sinuciderea lui Mihai Răd.) îi dă aerul și-i insuflă gesturile unui personaj dostoievskian. Vrea să-mi ceară iertare, eu vreau să-i spun cît îi sunt de recunoscător și se iscă o scenă nițel ciudată în care ne întrecem cu plecăciunile, mulțumirile, scuzele, iertările și îmbrățișările. Dar curînd ne liniștim și vorbim deschis și curat. Îi vine greu să creadă că sunt cu totul sincer folosind cuvîntul de recunoștință. În cele din urmă pricepe (avea să priceapă de-a binelea – și să mi-o spună – numai la Văratec în vara lui 71 cînd în prezența sa, a soților Stolojan, a lui Al. Pal, și a unui magnetofon am scos în evidență caracterul de Mărturisire ortodoxă și românească - Chicago 1959 – al nuvelei *O fotografie veche de 14 ani* de Mircea Eliade: „Da, într-adevăr, n-ai fi putut interpreta astfel nuvela dacă n-ai fi fost în închisoare și cred acum că-mi ești recunoscător”) și înduioșarea lui e atît de adevărată, mirarea lui dispare atît de lin, ochii lui se uită la mine cu atîta blîndețe în cît îmi ușurează să găsesc acele cuvinte care-l pot convinge din ce în ce mai mult că și în clipa aceasta ca și în boxă

sunt și am fost nu numai pe deplin sincer ci și rămas în urma celor ce aș fi vrut să comunic.

Apoi, cînd plec și mă conduce pînă la poartă, cerul înstelat și căldura serii de august, trecînd peste stîngăciile și exagerările noastre, ne învăluie cu mantia diafană a celei de-a treia virtuți teologale, pe noi care am trecut dincolo de pragul celei de-a doua, cîntată de Peguy.

Singur, mă întreb dacă voi reuși să-i explic lui Dinu că de fapt îi datorez prilejul fără de care nu m-aș fi putut naște a doua oară, din apă și din duh.

1972

Primesc din Londra, trimisă de Gigi, poza altarului, nou, al catedralei de la Coventry: un bloc făcut din pietre și cărămizi aparente, acoperit cu o tablă de lemn de o simplitate absolută, de un dramatism biruitor. Un altar înălțat pe locuri unde au fost nenorociri și suferințe. Singura inscripție de deasupra altarului: „Tată, iartă-ne”.

Au englezii defectele lor, dar și cînd se decid să fie nobili! Orașul Coventry, distrus de Germani, își reface catedrala sub semnul asumării în mod egal de către toți - atacanți și victime, învingători și învinși – a vinilor.

Pliantul care însoțește poza cuprinde două citate din Sfîntul Apostol Pavel. Unul din *Epistola către Romani* (3,23): „Fiindcă toți au păcătuit și sunt lipsiți de slava lui Dumnezeu” și celălalt din *Epistola către Efeseni* (4,32). „Ci fiți buni între voi și milostivi, iertînd unul altuia, precum și Dumnezeu v-a iertat vouă în Cristos”.

Au știut să aleagă și să îmbine laolaltă esențele credinței și practicismul vieții: convingerea că toți suntem păcătoși, fără osebire, toți ne-am abătut și netrebnici ne-am făcut și că tot ce ne rămîne la îndemînă este să ne îngăduim, să ne iertăm, să ne facem din bunăvoință lege nedezmințită. Celelalte soluții sunt iluzorii.

Churchill în 1940:

Libertatea: „Eu am dreptate și tu n-ai. Iar pentru dreptul tău de a nu avea dreptate eu sunt gata să mor”.

Sinceritatea: „Nu vă pot oferi decît sînge, nădușală și lacrimi”.

Politica: „În război: hotărîrea, în caz de înfrîngere: sfidarea. De biruință: mărinimia”.

- Noblețe.

Marcel Jouhandeau: „Cea mai mare ticăloșie: să crezi că ți se datorează ceva, să pretinzi ceva de la alții, oricît de puțin ar fi”.

Simone de Beauvoir despre noțiunea de „aproapele nostru”: „Am cunoscut un copil care plîngea deoarece murise fiul portăresei blocului; părinții copilului s-au săturat: «La urma urmei băiețelul ăsta nu ți-e frate». Băiețelul ăsta *nu-i* fratele meu. Dar dacă-l plîng nu mai îmi este străin. Hotărîrea o iau lacrimile mele. Nimic nu-i hotărît dinainte. Cînd ucenicii l-au întreat pe Cristos: cine e aproapele meu? Cristos n-a răspuns printr-o enumerare. A povestit parabola bunului Samarinean. Aproapele omului părăsit în drum a fost acela care l-a acoperit și i-a venit în ajutor; nu *suntem* aproapele nimănui, ni-l facem pe un altul aproapele nostru făcîndu-ne aproapele său printr-o faptă”.

- Căința adeseori nu-i altceva decît resentiment. Preotul de țară al lui Balzac: „Căința dumitale nu-i decît simțămîntul provocat de o înfrîngere pe care ai suferit-o, ceea ce e groaznic, e deznădejdea Satanei și era poate căința oamenilor dinainte de Isus Cristos; dar căința noastră, a catolicilor, este înfiorarea unui suflet care se lovește pe o cale greșită și căruia, în lovitura aceasta, i s-a revelat Dumnezeu. Dumneata semeni cu Oreste, încearcă să devii Sf. Pavel”.

Creștinul nu-i supărat pe nimeni și nu-i nemulțumit de nimic. Supărat și nemulțumit e numai de și pe sine.

- Se găsesc în cuvîntările lui P. P. Carp formulări cu adevărat creștine:

„În politică greșelile se îndreaptă, nu se răzbună”. „Rău faceți că vă legănați în strania și periculoasa iluzie că murdăria se poate spăla cu sînge”.

„Primul semn al unei stări înapoiate, sub punctul de vedere al culturii, este intoleranța. Cînd cineva crede că numai el are dreptate, cînd cineva crede că în afară de concepția creierilor săi nu mai este nimic alt în viața socială, acela este un om incult, care n-a avut încă puțința de a-și da seama cît de variate, cît de multiple sunt manifestările gîndirii omenești”.

- Creștinismul nu poate să nu recunoască nenorocita condiție a unor categorii de muncitori din secolul al XIX-lea.

Eroarea marxistă constă în a spune că fiind sărac și silit să-și vîndă forța de muncă, muncitorul englez din veacul al XIX-lea nu era liber.

Liber era. Era însă nenorocit. Asta e altceva.

Se face o confuzie între libertate și nenorocire. Și ceea ce trebuie desființat e nenorocirea, nu libertatea.

„Ci cuvîntul vostru să fie: Ceea ce este da, da; și ceea ce este nu, nu; iar ce este mai mult decît acestea, de la cel rău este” (Matei 5,37).

Extraordinar e cazul lui Brice Parain, care de la lingvistică ajunge la sfințenie.

Studiile și cercetările sale îndelungi l-au dus la concluzia realistă că la început a fost Cuvîntul.

„Cuvîntul «ceașcă» nu există fiindcă există ceașca. Pentru că mai întii există cuvîntul, există și noțiunea de ceașcă. Ba poate chiar că datorită cuvîntului ceașcă a venit pe lume ceașca sub formă de obiect!”

Semiologic, fenomenologic, realist se constată prioritatea limbajului asupra lucrurilor.

Limbajul însă beneficiază de un monopol absolut. Căci nu putei stabili contacte cu ceilalți, nu putem ieși din izolare *decît* prin limbaj care-i singura noastră punte spre a trece de la singurătate la comunicare, la Celălalt, la colectivitate și civilizație.

Apoi Parain se avîntă mai departe, rațional și neînfricat:

„Singurul mijloc de a vorbi corect, pe de-a-ntregul, este, la urma urmei, de a trăi corect. Așa și cred. Cînd spun a trăi corect mă gîndesc la a face cît mai puțin rău cu putință, a minți cît mai puțin cu putință, a merge pînă la capătul făgăduințelor noastre, a fi – ce mai la deal la vale – nițeluș sfinți.

Limbajul cinstit, limbajul acela care ne liberează de limbaj, e un soi de sfințenie”.

1969

„Tot ceea ce mina ta prinde să săvîrșească, fă cu hotărîre, căci în iadul în care te duci nu se află nici fapte, nici punere la cale” (Eccles. 9,10).

Verbele *a face* și *a fi*.

În *l'Être et le Néant* Sartre consacră un strălucit capitol verbelor *a fi*, *a avea* și *a face*; plin de observații interesante, subtile și rodnice. (Recitesc volumul, citit în 1945).

Să mă opresc, ca la Cluj în ziua liberării, numai la *a face* și *a fi*, accentuând latura – aș zice – eshatologică. Să repet, să completez.

Viața este hotărîtor legată de verbul *a face*: trăirea noastră pe acest pămînt, trecerea noastră prin această lume constituie *faza lui a face*. Moartea (ori stările prevestitoare și asemănătoare ei) stau sub seninul lui *a fi*. (Moartea însăși ar putea fi definită ca trecerea în starea lui *a fi*, un *a fi* absolut, purificat de orice contingentă).

Starea lui *a fi* se prezintă aici – măcar că nu atinge absoluta puritate de dincolo – ca deosebit de grea și primejdioasă. (Ceea ce ne îngăduie a bănuși cît de grea și de primejdioasă se va putea prezenta *dincolo*).

Cînd ființa omenească e redusă la *a fi* o conștiință singuratică, aflată în comunicare doar cu ea însăși și silită să parcurgă scurgerea timpului clipă de clipă numai cu forțe proprii, ea nu mai are de unde solicita și primi distracții, distrageri, alibiuri, porțițe de scăpare, materie primă. Ea stă, iremediabil și inexorabil, față-n față, rost către rost (în sensul lui Dinu Noica) numai cu sine.

Și cînd e numai cu sine, numai amintirea perioadei lumești a lui *a face* îi mai rămîne. Acum, în imponderabila „ființosferă” singurul punct de sprijin și orientare e centrul de gravitate al trecutei și definitiv încheiatei „faciosfere”. Orice „facere” e prin definiție imposibilă. Soldul s-a calculat, s-au tras liniile, s-au pus sigiliile.

Iată de ce este bine să ne îngrijim de sanie și de căciulă vara și să cugetăm cît mai suntem în faciosferă la ce se va mîmpla în faza inevitabilă a lui *a fi*.

Pe veșnicul *a fi* noi ni-l clădim singuri, iar veșnicia aceasta – rai ori iad – e funcție variabilă de ceea ce *facem*. Picătură cu picătură, zi de zi, clipă de clipă, acțiune după acțiune, gest după gest, *făcîndu-l* își pregătește permanentul *esse*.

Iadul și raiul pot așadar fi considerate ca stări de ființare pură; conștiința (sau sufletul, sau eul sau duhul, sau cum i s-ar spune) se află acum însingurată și neajutorată de nimeni și de nicăieri, față cu veșnicia, cocoțată pe maldărul de făptuiri săvîrșite în faza lui *a face*.

Dincolo – oricît am jindui (e sensul parabolei dreptului Lazăr și al bogatului nemilostiv) – nu mai putem face nimic niciodată (*nevermore* zice Poe): verbul

a face piere, e ca și cum nici n-ar fi fost vreodată. Rămîne însă, în toată groaznica lui plinătate și semnificație, verbul a fi – el și nimic altceva.

Atunci să te văd, omule! Atunci cînd ai rămas doar cu ființa ta orice devenire fiind exclusă, *tel qu'en toi même l'éternité te change...*⁹⁵. Fără prieteni, fără televizor, fără zgomotul vecinilor... Atunci se va vedea și ce ți-ai clădit, pe care ți le-ai ales: oile sau caprele.

Cam sentențios, dar împrejurărilor excepționale ce mi-au dat prilejul de a cunoaște plinătatea verbului a fi le datorez această înțelegere și poate și dreptul – de nu datorita – de a spune sentențios ce știu.

Dacă *aici*, în celula de închisoare în care te nimerești singur, timpul e atît de greu de îndurat, dacă aici „a fi” se poate suprapune chinului, cu atît mai înfiorătoare trebuie să ne pară ființarea veșnică, absolut pură, dezbărată de orice îndulcire și devenind – prin simplul fapt al existenței ei - din ce în ce (cu toate că scapă de sub devenire) mai apăsătoare.

Verbele a face și a fi sunt deopotrivă de gingașe: unul prin evanescența lui, celălalt prin veșnicia lui. Goethe arăta cît de greu este a face. Dar greutatea sa pălește în fața lui a fi cînd acesta îi urmează. Fericiți cei ce pot întîmpina pe a fi și pot intra în împărăția lui mulțumiți fiind de felul în care și-au încheiat relațiile cu a face.

– Mauriac despre libertate: nimic nu poate întrece libertatea copiilor lui Dumnezeu. Numai ea dă preț soartei unui om. Pe ea trebuie s-o păstrăm în viața noastră, în a nației, în a bisericii. Pe ea s-o restituim celor ce i-au uitat gustul.

Sarea pămîntului.

*Je puis toujours pleurer*⁹⁶.

– Darul lacrimilor.

Această supremă binefacere făcută credincioșilor săi de Domnul, această singură cale pentru ieșirea din impasul menționat la *Marcu* 9,24, este cunoscută, recunoscută și mărită de un spirit sceptic și atît de stăpînit de pudoare ca al lui Valery. Discipolul lui Mallarmé (cel care spunea: în poezie nu plîng – după cum nici nu-mi șterg nasul), nu ezită să scrie: „Pot plînge oricînd, și, poet ce mă aflu, am băgat de seamă că nu există gîndire care, urmărită pînă cît mai aproape de suflet, să nu ducă la țărmurile lipsite de cuvinte, țărmurile acelea mute unde mai rămîn doar mila, tandrețea și un

⁹⁵ „în așa fel încît, în tine însuți, eternitatea te schimbă” (fr.).

⁹⁶ „Pot să plîng oricînd” (fr.).

soi de amărăciune pe care ni-l dă amestecul de etern, de întâmplător și de vremelnic: ursita noastră”.

Aprilie 1968

Părintele Benedict Ghiuș, însoțit de Floriana, vine cu Sfintele Taine, înainte de Paști, să mă împărtășească la spitalul Pantelimon. Mă spovedește acoperindu-mi capul cu patrafirul. Senzația de mai adâncă reculegere decât în ușa altarului, la Schitul Dârvari. Cei doi colegi de cameră ne-au lăsat singuri. Floriana stă de pază pe coridor, în fața ușii. Sunt în pat, în ghips pînă peste coșul pieptului. Parcă aș fi în închisoare, la fel de neputincios, de prefăcut în obiect, de aflător la cheremul celor ce dispun de mine - și tocmai de aceea de necrezut de liber, de avîntat, de fericit. Scăpat de trupul acela de moarte? de răspundere? de osînda alegerii dintre bine și rău?

Oricum, degajat, „desprins” și zburînd – cu gîndul. Parcă numai eroii lui Jack London sunt călători printre stele?

După împărtășanie beau tot vinul rămas în pahar. Părintele Benedict surîde. Numai dacă vom deveni asemenea copiilor.

– Înțelepciunea popoarelor de mult a înțeles că între prostie și credință e o prăpastie.

Proverbul german: Dumnezeu ajută pe marinar la vreme de furtună, dar timonierul trebuie să fie la cîrmă; proverbul englez: Dumnezeu dă ini, dar nu construiește poduri; proverbul danez: Dumnezeu hrănește păsările care dau din aripi; proverbul ceh: cel căruia Dumnezeu i-a descoperit locul unde se află o comoară trebuie s-o scoată singur din locul acela; proverbul basc: Bunul Dumnezeu e bun, dar nu-i prost. Ioana d'Arc: să trudem, Dumnezeu va trudi.

– Dacă ni se cere imposibilul și să ne îndumnezeim, înseamnă că ni se cere să facem și minuni, la rîndul nostru: să prefacem apa de rînd în vin ales; sărăcia pămîntului în belșug; scaieții, ciulinii și pălămida în roade și trandafiri; meschinăria în mărinimie, neîncrederea în voioșie; nepăsarea în bunătate samarineană; fățarnicia și legalismul în dragoste și flacăra; circiuma în castel și bordeiul în salon. Prin purtările și prin strădaniile noastre. Minunile acestea ne sunt accesibile - ne sunt predestinate: prin puterea cuvintelor și a faptelor lumea *aceasta* poate îmbrăca alte culori și, în așteptare, trece în alte tonalități.

Noiembrie 1948

Epurat din barou, găsesc o slujbă la recent întemeiata Editură Agir. În fiecare dimineață se citește în colectiv articolul de fond al ziarului „Scînteia”.

Organizația de partid, prin tînăra tovarășe Lotto, doritoare de a promova oamenii simpli, o pofteste pe femeia de serviciu să citească ea astăzi. Femeia se codește, rușinată. Tovarășa Lotti, mai cu binișorul mai îmbrîncind-o, o așează pe un scaun, îi pune ziarul în mînă și ia loc lîngă dînsa. Își petrece brațul drept peste umerii cititoarei, urmărind textul odată cu ea, în care timp suride beatific și ocrotitor. Poza e menită a înfățișa, în stil concret și duios, alianța dintre intelectualitatea progresistă și oamenii muncii precum și a dovedi armonioasa convețuire cu naționalitățile conlocuitoare.

În articol e vorba de ministrul francez Jules Moch și cititoarea pronunță „Moc”. Cu un zîmbet și mai ocrotitor, cu un gest deosebit de gingaș al mîinii stîngi – gingaș și depreciativ – și cu o încrețire a frunții, ce exprimă modestia și, în fond, zădărnicia superiorității culturale, tovarășa Lotti îndreaptă: „Moș”. (Partidul nu greșește, știe tot).

Atunci intervin și arăt că pronunțarea corectă este „Moc”.

Tovarășa Lotti nu cutează a mă contrazice, iar sala toată (sunt destul de mulți angajați) freamătă de satisfacție. Rîsete, un murmur prin care se revarsă scîrbă refulată, o răsucire generală de-a-nșezutelea și-un fel de foială pe loc – însoțite de scurte suspine – manifestă bucuria tuturor. Tovarășa Lotti arată foarte stingherită. Lectura continuă fără ca brațul ocrotitor al organizației de partid să mai încolăcească gîtul oamenilor simpli; vraja s-a rupt, poza a ieșit voalată.

1969

De fiecare dată cîte unul se ia drept Dumnezeu și statornicește reguli nouă, de pe cîte un munte înalt. Unul, sau cîteva. (Acum, situaționaliștii, după marxiști: altă lume, alte axiome. Și totul, firește, la modul absolut). Și de fiecare dată găsesc o turmă. Vitrinele sunt primenite: alte mărfuri, alte odoare, alte garnituri. Și cîte un intelectual care cunoaște bucuria inefabilă de a fi Profet. (Se înnoiesc – lesne de-nșeles – nu numai zorzoanele din vitrine ci și inventarul din pivniță: se ascut alte cuțite, se ung alte pistoale, se șapirografiază alte manifeste).

1937, Chartres

Ce să fie? Oare vitraliile? Spațiul interior bine folosit, nedînd nici senzația de strîmtoare și aglomerare nici pe aceea de vastitate derutantă? Sau faptul că monumentul se arată privirii încă de la mari distanțe în plină cîmpie? Amintirea lui Peguy? Fericita proporție dintre ornamente și simplitate? O anumită *neînngjorarefață* de simetrie?

Cine știe. Dar simt că mă aflu într-un loc magic, un loc curat, locuit de duh, într-unui din locurile alese ale lumii, unde nu încape îndoială că Dumnezeu e prezent.

(Impresie identică în 1969 și 1970 la Agapia Veche și la Procov, locuri sfințite de strădanii, de nevinovați, de aspirații. Și, năvalnic, la Frăsinei).

Octombrie 1956

Tata mi se arată sub cea mai bună formă în două împrejurări:

Dinu Ne. vine clandestin de la Cîmpulung pe două-trei zile. N-are unde locui. Îi spun tatii, care imediat își cedează patul și-mi cere să-l Primim pe Dinu „regește”, „fără economii”. Avem în bloc apă caldă de două ori pe zi. Pentru Dinu e o fericire. Se simte perfect.

Apoi, zilele revoluției din Ungaria. Tata, din ce în ce exultă și nu-și încape în piele. Toată ziua – adică de pe la patru și jumătate după-amiază și pînă noaptea tîrziu – ascultăm la radio, rîdem, nu ne vine a crede, batem din palme, ne lovim cu miinile pe coapse, umblăm ca nebunii prin cameră, fluierăm, șuierăm, tata mai mult decît mine.

Eu, la Ministerul Industrii Ușoare, în calitatea mea de registrator, circul peste tot locul pentru a distribui corespondența. La secretariatul conducerii nu-mi este îngăduit să trec pragul, dar altminteri intru unde vreau. Merg țapor și zîmbesc. Tac chitic, umblu țanțoș. În jurul meu, pe toate coridoarele, în toate birourile: tăcere. Oamenii tac, toți cu nasurile-n hîrțoage și hîrtii. Nu se privesc unii pe alții. Dar se simte ceva. O tăcere bogată, ca în *Le silence de la mer*, măreața carte a lui Vercors (unde se vede că demnitatea nu e vorbă goală, unde e cîntată poezia ținutei – există o poezie a ținutei, vezi epopeea lui Roland, vezi Cezar, a cărui ultimă grijă, înjunghiat de moarte, este să-și tragă toga peste picioare –, unde tatăl și fiica nu vorbesc cu ocupantul oricît de cumsecade ar fi acesta, oricît le-ar fi de simpatic sau de drag, și oricît le-ar părea de rău și le-ar veni de greu). Parcă ghicesc și la alții zîmbete ascunse. (Și-un fel de foiala la foștii bocitori ai lui Stalin). Ca în *Ciuma* lui Camus, unde spre sfîrșitul epidemiei, ici-colo, pe cerul coclit de

arșiță și miasme începe a se zări – fugar, firav, rușinos – cîte un petic de albastru, iar oamenii încep și ei – timid – a-și zîmbi unul altuia.

Da, adulmec surîsuri și colțuri de cer albastru. Fericirea e de scurtă durată. Sub ochii neclintiți ai generalului Dwight Eisenhower și ai ministrului său de externe John Foster Dulles (fi-le-ar țarina cît mai grea, m-ar îndemna inima să le urez, dar nu mă lasă credința), rușii ocupă Ungaria și scaldă în sînge revoluția. Nu degeaba se învață istoria în școli: ca în 1849.

Tata e zguduit, iar zîmbetele la minister se dizolvă mai înainte de a fi apucat să se închege; prinde din nou a mirosi a covată de rufe și a lături de varză; albastrul revine la cafeniu și căcăniu, iarăși; și iar simțim cum ne cuprind frigul și întunericul.

Noiembrie 1968

Floriana a fost astăzi după-amiază nașă la botezul nepoatei ei. A slujit părintele Sofian. Măreția sobră a curții mînăstirii Antim; intimitatea paraclisului (unde a fost săvîrșit botezul); cumiștenia extraordinară a Domnicăi, botezata; barba albă, glasul senin, gesturile foarte lente și¹ hieratice ale stareșului; dar mai ales purtarea Floriane au transformat un banal botez într-o lungă, prelungă și parcă dinadins prelungita ceremonie tainică și cutremurătoare, i-au dat adevăratul înțeles, atît de fantastic: imersiunea într-un cazan cu apă (simbol al mormîntului) și semnul crucii fac dintr-o netrebnică făptură biologică o *digenis*⁹⁷, o fiică a Legămîntului, o ființă liberă și nobile, vie. Floriana se închină, crede într-un Dumnezeu, așteaptă învierea morților, se leapădă de Satana, rostește formulele cu așa seriozitate și convingere, cu o voce atît de fermă și caldă, cu priviri atît de limpezi și îndreptate numai înspre tărîmuri lipsite de suspine, durere și întristare, cu o față atît de luminată de nădejdi absurde, încît paraclisul - unde într-un colț duduie o sobiță, unde e lume puțină și totul e tainic, intim, inițiativ și găocit - poartă închipuirea înspre Optino și Athos și, locașul pare a fi sala palatului de la Camelot în ziua apariției Graalului.

Emile Măle: frumusețea e pretutindeni, dar nu se dezvăluie decît dragostei.

1936

Sioniștii ne invită la masă pe Manole și pe mine. Cinăm la un restaurant evreiesc din Văcărești, unde la intrarea șefilor sioniști lumea se ridică în picioare. Proprietarul localului și chelnerii se reped să ne întîmpine de parcă ar veni șeful statului. (Și-n concepția sionistă așa și e: deputații, gazetarii și organizatorii aceștia sunt reprezentanții viitorului stat național).

⁹⁷„(ființă) născută a doua oară” (lat.).

Am oarecum impresia - dar o contrazice veselul decor - că sunt în Irlanda pe vremea luptelor Sinn Fein-ului ori printre Chouani: ierarhia subterană e alta decît pe străzile orașului! Orchestra cîntă imnul Speranței și o violonistă între două vîrste oftează apăsător și ne face ochi dulci.

Ni se servesc cele mai autentice (și mai savuroase) fripturi românești, pe care teoreticienii renașterii ebraice le mănîncă de istov (dimpreună cu murături grozave). - Preînchipuire a ce avea să fie mai tîrziu în statul Israel. - Pe ziduri sunt afișe care interzic discuțiile politice, dar de ele nu se sinchisește nimeni. Toată mînia sioniștilor e îndreptată împotriva asociației U.E.R. a doctorului W. Filderman. Manole își cîștigă entuziaste simpatii unanime spunînd despre careva: „un uerist, un prost”. (Iar despre șeful advers: cu mania asta ardelenescă a titlului de doctor are să se pomenească într-o noapte chemat la telefon pentru o naștere!).

Cina, după cuviință, se prelungește: atmosfera devine din ce în ce mai cordială. Fripturile sunt însoțite de un vin vrednic și el de oaspeți. Violonista cîntă solo. Manole o dă cu melodii autohtone și sioniștii - uitîndu-și doctrina - i se unesc pentru cîteva clipe în celebrarea frunzei verzi și a mîndrii de sub deal. În cît nu se mai știe bine - convorbirea politică a fost de mult părăsită - dacă petrecerea are loc sub semnul speranței ori al Leliței.

Abia tîrziu, la plecare, pe strada rece și goală, se despart iar drumurile și - era să zic, dar ar fi greșit - apele.

- 1866: înțelegerea dintre liberali și conservatori pentru răsturnarea lui Cuza: *monstruoasa coalițiune*.

- 1966-1970: Vedem încă una, cu ochii, de nu monstruoasă în orice caz ciudată, surprinzătoare. Alianța dintre comuniști și bătrîni împotriva tineretului.

Comuniștii îi urăsc pe tineri pentru că după douăzeci și cinci de ani de educație materialistă merg pe stradă în costum de cow-boy, poartă în jurul gîtului lăntuguri de care atîrnă cruciulițe, jinduiesc după muzică pop și se pricep la șmecherii. Bătrînii, pentru că sunt obraznici, dezamăgiți, neascultători și se dovedesc față de regimul de care lor - bătrînilor - le-a fost așa teamă, ori nepăsători ori neînspăimîntați; așa încît vechea generație iese făcută de rîs! Înseamnă că le-a fost cumva frică degeaba? *Să nu fie!* Așa ceva nu pot admite. Trebuie să *le fie frică și tinerilor!* Să tremure și ei, să se denunțe unii pe alții, să-și vîndă sufletul, să se plece, să se conformeze, să cumpere frigider și mașini de spălat și ei, deopotrivă. Și-apoi de ce să fie generația asta nouă parcă mai frumoasă, mai înaltă, mai zveltă, toți și toate? Și de ce să li se îngăduie atîta cafea și atîta coniac și îmbrăcămîntea asta fantezistă și atîta de sfidător potrivnică uniformelor de altă dată, surori gemene cu ale pușcăriștilor?

Mai dihai ca-n 1907, cînd reprezentanții celor două partide se împăcau și se îmbrățișau lăcrămînd în Cameră, bătrînii reacționari sunt de perfect acord cu miliția, criticii tradiționaliști osîndesc pe noii literați onirici cu aceeași osîrdie ca ștabii realismului socialist, ba și preoții în predicile lor se dezlănțuie împotriva părului lung, fără a se uita în jurul lor unde ar vedea zugrăvite pe toți pereții lăcașurilor de închinăciune chipurile pletoase ale arhanghelilor, sfinților și pustnicilor. (După cum educatorii, profesorii de istorie și patrioții le-ar putea vedea, în cărți și tablouri, pe ale voievozilor, haiducilor și voinicilor).

Ciudată coalițiune. În casa lui Mișu At. dau într-o seară de duminica de o pereche de intelectuali – vîrstnici, eleganți, distinși, franțuziți – proaspăt întorși dintr-o lungă și interesantă călătorie în occident. Au fost în Olanda la un congres de medicină (domnul e doctor, profesor, academician), apoi au vizitat Germania Federală, Anglia, Franța, Italia. Sunt îngroziți și indignați de cîte au văzut în rîndurile tineretului. După ce povestesc pe-ndelete scene erotice văzute în filme și urmărite pe viu, răsufală ușurați: la noi nu-i așa! A nu! Cînd au trecut granița la înapoiere le-a venit – ca și lui Lascăr Viorescu – să coboare pentru a săruta pămîntul patriei vigilente cu tineretul. După cîte am văzut dincolo! *Heureusement que nous avons le communisme*⁹⁸ (pentru că, după cuviință, esențele le rostesc în franțuzește ca niște autentici boieri ce se află). Că s-au împăcat cu bandiții de comuniști o știam, că primesc a-i reprezenta la congresele științifice din străinătate e lucru de mult intrat în uz; dar să-i aud pe intelectualii și boierii aceștia declarînd că avem din fericire comunismul îmi provoacă totuși o tresărire.

Dar copiii ăștia care poartă cruciulițe știu ei ce înseamnă ele? E de presupus că pentru foarte mulți nu-s decît podoabe insolite, mijloc de a-și afirma originalitatea ori de a scandaliza, pretext contestatar, în fond: jucărie. O fi. Oricum e și altceva: protest, neconformism, tiflă dată supunerii oarbe și asumării necondiționate a prostiei și răutății.

Și mă întreb: erupția asta de cruci să fie, după douăzeci și cinci de ani, numai întâmplătoare? Să fie simbolul ales chiar fără nici o semnificație pentru cei ce-l poartă? *Hereusement que je le ne crois pas*⁹⁹.

– Cînd se adresează lui Simon și Andrei, lui Ioan și Iacob, Domnul – ca unor oameni simpli – le explică de ce îi cheamă. („Și vă voi face pescari de oameni”). Lui Levi, vameșul, ca unuia mai acătării, se mulțumește a-i spune foarte concis: urmează-mi. Fă-te-ncoa, pare Domnul a porunci. Și, „lăsînd toate”: (*Luca* 5,28), chematul se scoală.

⁹⁸ „Din fericire noi avem comunismul” (fr.).

⁹⁹ „Din fericire nu cred asta” (fr.).

Cine crede că harul se înfățișează blajin ori sfios, se înșală. E instantaneu și arogant. Domnul n-are timp de pierdut cu cine știe că-i al său. Ne cheamă Fiul unui Dumnezeu *viu*, care *încă lucrează*. Și acest Fiu are treabă cu noi. *He means business*.

Mai 1960

Căratul tinetelor la Jilava ia, când ele sunt pline ochi, aspecte jalnice și caraghioase. Cea mai neînsemnată mișcare neconformă cu echilibrul salturilor de pe trapez poate avea drept consecință răsturnarea conținutului vasului îndeobște cunoscut sub numele de „tun”.

Cad în repetate rînduri la „scoaterea serviciilor” alături de părintele Mina. El e îndemînic, eu nu. Se întîmplă să se reverse tunul. Pedepsele a cazul acesta sunt aspre. La iuțea punem spurcăciunea jos și ne repezim să adunăm fecalele și să ștergem cu degetele sau cu batistele urmele de lichid. Uneori izbutim, alteori nu. Părintele Mina lucrează atît de repede încît mie îmi rămîne puțin de făcut. Pedepsele, alături de părintele Mina, își pierd caracterul sordid și iau aspect de mortificare. Apoi, cuviosul nu e numai monah, ci și țăran mucalit. Rîde atît de sincer încît mă învăț și eu să fac haz mare de adunarea rahatilor.

BUGHI MAMBO RAG

... Țibică Romalo era beat criță, nu mai știa ce e cu el... Hop că vine și Miclescu, făcut și el... Eram de serviciu la Cotroceni, iarna, și ne găsește în curte prințesa Ileana și imediat, ce-i cu voi, zice, venea din oraș, dispune să ni se servească o gustare, oți fi înghețați, și ni se aduc două tăvi enorme, parcă le văd, șuncă, icre negre, lăcherdă, șalău, whisky și șampanie... Povestiți-ne, domnule amiral, povestiți-ne... V-am mai spus eu, cred, povestea asta cu cămașa, de mai multe ori, dar dacă vreți: eram pe bordul iachtului imperial *Standart* și veneam de la Peterhoff, trecusem prin Baltica, Gibraltar și Bosfor pînă la Livadia. Țarul care era foarte bine dispus mă cheamă înainte de a debarca și-mi spune: Sablin...

1970

Nicăieri n-am găsit o mai clară deslușire a motivelor pentru care intuisem la poporul român un fond creștin irecuzabil – datorită căruia pînă și defectele Românilor par scăldate de o lumină atenuantă - decît în studiul lui Mircea Eliade asupra *Mioriței* (capitolul *L'agnelle voyante* din volumul *De Zalmoxis à Gengis Khan*, Paris, 1970, trimis de Virgil Ier).

Interpretarea eliadiană are într-însa ceva din absolutul soluțiilor după a căror formulare orice discuție devine inutilă. *Roma locuta*¹⁰⁰.

Ce nu înseamnă *Miorița*: resemnare, fatalism, chemarea morții, pasivitate, pesimism.

Ce înseamnă: anti-istoricitate, transfigurare a condiției adamice.

Poporul român e înzestrat cu o putere transfiguratorie ce-i permite să preschimbe întregul univers și să pătrundă în cosmosul liturgic (să participe la celebrarea liturgiei cosmice ar spune Maxim Mărturisitorul). Împotriva soartei nu te poți apăra ca împotriva unor vrăjmași; nu poți decît să dai un înțeles nou consecințelor ineluctabile ale destinului în curs de împlinire. Nu-i vorba de fatalism, de vreme ce fatalistul nici nu crede că poate preface semnificația ursitei.

Ciobanul săvîrșește o transmutație – *le grand-oeuvre*¹⁰¹ al denigrațiilor alchimiști –, își transformă nenorocirea în taină mistică. Înfîrînge soarta. Dă un sens fast nefericirii, asumînd-o nu ca eveniment istoric, personal, ci ca taină. Impune un sens atît absurdului vieții, cît și teroarei istoriei.

Întocmai ca și creștinismul, românismul poate anula urmările aparent iremediabile ale unei tragedii, dîndu-le valori nebănuite, scoase din *alte serii*. Adversitatea degradantă devine contrariul ei, după cum și rușinoasa spînzurare pe lemnul crucii ajunge a fi, prin Cristos, biruință asupra morții și scoatere de sub mînia Creatorului.

- Tot despre Sf. Pavel și păcatul trupesc.

În orice caz, din cuvintele apostolului nu se poate deduce monopolul păcatului trupesc. Tendința există mai ales la puritani și e trăsătura lor cea mai respingătoare. Cutezanța de a confunda iubirea de Cristos și virtutea cu înfrînarea sexuală, de parcă păcatul trupesc ar fi *singurul și nesăvîrșirea* lui ar da dreptul la deplină liniște și licență de a săvîrși cu o conștiință împăcată – *d'un coeur léger*¹⁰², vorba bietului Emile Ollivier – pe toate celelalte: invidia, trufia, răutatea, zgîrcenia...

Importanța excesivă dată sexualității provine de multe ori din setea de bîrfă și scandal și se explică prin aceea că sexualitatea fiind absolut comună e un mijloc de a reduce oamenii de seamă la nivelul tuturor. (Wilde? Verlaine? Socrate? Homosexuali. Sviatoslav Richter? Pederast. Byron? Chateaubriand? Incestuoși. Stendhal? Impotent. Hugo? Tolstoi? Priapici). Bucuroasă și ușurată chemare la numitorul comun. Obsesie a ființelor arțăgoase,

¹⁰⁰ „Roma a spus-o” (lat.).

¹⁰¹ „marea operă” (fr.).

¹⁰² „cu inima ușoară” (fr.).

neîndurătoare, obsedate, care cred că L-au apucat pe Dumnezeu de picior și au în buzunar cheia raiului pentru că nu săvârșesc păcatul trupesc.

Romain Gary: Refuz să fac din comportamentul sexual al individului criteriul meu unic de judecată asupra-i.

Folosirea de către Scriptură a cuvîntului *mirele* pentru a-l desemna pe Isus Cristos ori asemuirea împărăției cerului cu un ospăț de nuntă, faptul că prima minune Domnul a săvîrșit-o la o nuntă, parabola fecioarelor – deși cuvintelor *mire*, *nuntă* li se dă cu totul altă accepțiune decît cea fenomenală – ar fi trebuit totuși să potolească zelul monopolist al celor care nu-și dau seama că alegerea unor metafore nu este întîmplătoare.

– Orient și Occident.

Patriarhul Athenagora spune despre filosofii religioși ruși că au îmbinat simțul misterului cu al libertății.

Libertate și mister mi sunt ele chiar noțiunile de care atei încearcă să se descotorosească? Și după izgonirea cărora își așteaptă vremea, cu prilej, prostia și tirania.

(Aproape la fel și Olivier Clement: „E nevoie de regăsirea Orientului și Occidentului pentru a se dovedi că doar misterul poate lumina viața”).

Simțul misterului nu numai că nu împiedică sau nu frînează cercetarea și setea de cunoaștere, ci le îmboldește; singurul lucru pe care-l stingheresc este prostia trufașă ce crede a ști totul și a fi aflat în cîteva formule (aplicate cu ajutorul poliției) rezolvarea-panaceu a problemelor și angoaselor omenești de o nemaipomenită complexitate.

– Lumea aceasta zadarnică și în care ni se hotărăște soarta pe vecie nu este atît de neimportantă, de zadarnică și de iluzorie de vreme ce Cristos a venit să moară aici.

Bulgacov: Lumea, oarecum, farmecă, fascinează și ea pe Dumnezeu: și-a dat pe singurul lui Fiu pentru lume.

– Profesorul Ștefan Todirașcu:

S-au adevărit cuvintele Sfintului Maxim Mărturisitorul cum că nu oricui îi este spre bine sănătatea, fericirea, bogăția, liniștea...

Spre pildă Petre Țuțea. (Pentru care am mîncat atîta bătaie. Onea nu voia pentru nimic în lume să creadă că nu-l cunosc, că „n-am cîntea să-l

cunosc”). Înainte de a fi arestat, a cerut prietenilor să jertfească pentru el un cocoș lui Aesculap. La ieșirea din închisoare: în locul socratismului, o credință vie.

– Pământul românesc nu e cotlon de barbarie, ci arie de cultură care a putut vrăji pînă și pe romanul Ovidiu. *Dieu est né en exil* de Vintilă Horia. Ovidiu îl află aici pe „Dumnezeul necunoscut” al grecilor pe cel propovăduit atenienilor de Pavel, Dumnezeul care venise de altfel chiar atunci pe această lume de surghiun pentru toți cei a căror patrie este în cer.

În care, Cristos și creștinismul nu sunt pomeniți; nimic nu e rostit; totul e sugerat, presimțit: virtual, iminent. Se văd peisaje sterpe și obiecte din cele mai banale: semne încă nedescifrate. Dar totul exprimă sensuri și semnificații, bănuieli pline de splendoare.

J. L. Borges: Arta este iminența unei revelații care nu se produce.

Aici însă, iminenta revelație, întrupată, e pe punctul de a exploda iar bucata de lume înfățișată de scriitor a și fost înnobilită de razele soarelui celui de taină care urcă spre geana zorilor, peste *limes*.

Londra 1938

Duminică îmi petrec după-amiezele plimbîndu-mă în City. Străzile sunt absolut pustii. Merg trei-patru ore în șir fără a da de un singur om. Cîte o pisică iese dintr-un gang și-mi taie iute drumul ori o ia agale de-a lungul zidurilor. Am impresia că pentru mine singur se desfășoară ca pe o scenă turnantă decorul acesta urban, că sunt spectatorul unic al unei feerii ca Ludovic al II-lea al Bavariei în operele lui Wagner, uneori montate și cîntate numai pentru el.

La intervale dese: biserici, capele. Unele pitite prin curți, ganguri, colțuri neașteptate. (Dickens: case mici despre care s-ar zice că s-au jucat de-a v-ați ascunselea printre cele mari). Sunt închise. Aș dori să intru. M-ar primi Cristos? Nu mă poate primi. Cu alde mine nu are a face, ne urăște. Dar dacă nu urăște pe nimeni? Dacă se plimbă și el pe străzile acestea pustii și misterioase în căutare de suflete? Dacă e liberal și tolerant și are o inimă de vînător? Ca să mă apropiu de el ar trebui să trec prin apa unui cazan, să mănînc pîine și să beau vin care sunt carne și sînge. De ce a statornicit barierele acestea? Ce departe e. Ce ferecat. Și totuși simt că mai pășește cineva pe caldarîmul acesta (bîntuit de atîtea fantome); dar nu calcă, lunecă; plutește oare pe asfalt așa cum a mers, zice-se, pe valurile lacului de la Tiberiada?

Jilava, celula 13

Adus de la Gherla pentru a fi anchetat în procesul pornit împotriva lui Nego (calitatea de martor – neaudiat – în procesul nostru nu i-a fost de folos): în celula în care sunt repartizat e și Nicolae Balotă, venit de la Dej. E închis de mai bine de șapte ani, are desăvârșitele maniere ale dublei sale calități: vechi pușcăriaș și om de suflet. Nu e numai un izvor nesecat de cunoștințe și un povestitor abil, ci și un credincios. Știe liturghia pe dinafară, cuvînt cu cuvînt. Mai întîi mi-o explică în linii generale, în părțile ei constitutive de acțiune dramatică, apoi mi-o recită și cu acea răbdare pentru oamenii din afară nu numai de neconceput dar nici de închipuit (Titi Pantea: a învățat de la Johnny Rotaru gramatica engleză; cu ajutorul alfabetului Morse, prin perete, cîtă vreme au stat – un an și jumătate – în celule vecine) mă ajută s-o învăț și eu. Textul liturghiei – neînsoțit de orgă sau cor, de miros de tămîie, de gesturi hieratice, de lumini și culori, de mișcări și ritm – îmi apare în puterea sa ascendentă de tragedie, de *happening*, care culminează cu momentul senzațional al dublei chemări: luați mîncăți, beți dintru acesta toți. În biserici urzeala „subiectului” este însoțită de tot ce-l însoțește spre a predispuce, emoționa, covîrși. Aici înfrunt textul în toată consistența sa extra-pură. decorul atît de sobru al celulei – piatra cenușie și fierul negru – reține cuvintele și împiedică avînturile sentimentului și imaginației. E un *joc strîns*, așa trebuie să fi fost în sala sinedriului, e minutul de adevăr. Cristos, tăstignit, ne face față. Parcă nici nu avem soluția de a scăpa de priveliște ghemuindu-ne la picioarele crucii. Sau acoperindu-ne ochii. Trebuie să-l privim drept, să-l înfruntăm, să ne uităm la spectacolul torturii, să asistăm la crucificare.

Martie 1969

Paradoxala lege creștină a suferinței ca pricină de rodnicie și izvor de bucurii se adeverește și la spitalul Pantelimon, unde zac în ghips pînă la piept după accidentul de circulație de la sfîrșitul lui decembrie.

Floriana vine aproape zilnic, după ce străbate orașul de la un capăt la altul cu tramvaiul 14, la ora de vîrf. O călătorie pe întreg traseul liniei 14 cînd aglomerația e în toi nu poate fi calificată drept „mic sacrificiu”. Și nu numai Floriana! Sunt prins în mreaja dovezilor de prietenie și legănat ca un copil.

Pe noptieră am *Biblia* și o carte de rugăciuni – (ostentație, nu zic ba, dar e și mărturisire a lui Cristos: *Iar de cel ce se va rușina de mine înaintea oamenilor...*) - de care unul din medici rîde (la vizita în colectiv). Crezi că Dumnezeu te iubește? vrea să știe. Se și vede! răspunde cînd afirm că mi-a arătat dragostea Sa în chip neîndoios. *Biblia* a mai atras atenția uneia din infirmiere, o fată serioasă și atentă cu bolnavii, care-mi șoptește că e penticostală și-mi strecoară caiete pline cu poezii religioase copiate de mîna

ei. Din conversațiile mele cu ea constat cu oarecare surprindere că *Bibliei* ei îi preferă poezioarele lor – sincere, înduioșătoare, dar și tare dulcegi.

După scoaterea ghipsului și repetate zadarnice încercări de a folosi cîrjele, ajung la concluzia că nu voi mai putea merge. Cad cu cîrje cu tot, și mă cuprinde o deznădejde apropiată de ceea ce teologii numesc *accedia*, formă gravă a pierderii legăturii cu Dumnezeu. Medicii mă încurajează, dar îmi atrag atenția că s-ar putea să nu mai pot umbla decît în cîrje ori cu bastoane, poate numai o cîrje sau un baston după cîtva timp.

Dintre enoriașii de la Schitu Dărvani unul mai ales se ocupă de mine: fratele Costică Hr. Lui îi împărtășesc deznădejdea care m-a cuprins și mă ascultă îngrozit. Mă ceartă ca pe un nerod, ca pe un păcătos, ca pe un apostat. Și îngrijorarea lui înflăcărată, cuvintele lui aspre, subita lui elocință – e un om cu un vocabular redus dar acum e-n largul și-n elementul lui, are de scăpat un suflet – mă smulg brusc din genunea în care lunecam. Din fereastra camerei se vede crucea de pe biserica lui Alexandru Vodă Ghica. Mi-o arată și mă conjură să-mi îndrept privirile numai într-acolo. Așa și fac. Treptat, ies din deznădejde, frînt de oboseală, dar liber. încep să și fac pași mărunți, tremurînd pe cîrje.

– Tema filosofiei indiene pare a fi căutarea adevărului. Adevărul acesta e *atman*, care-i identic cu *brahman* care sălășluiește în adîncurile ființei care se identifică întregii lumi. N-ajunge deci că ieși *din tine* ci din tot, căci tu nu te deosebești de tot: *tat tvam asi*¹⁰³.

Marea problemă pentru om e relația cu totul și soluția tragediei spirituale în care el se află ar trebui să poată răspunde întrebării: cum poți ieși dintr-o situație absurdă, fără început și fără sfîrșit. Veșniciile veșnic se făuresc și veșnic pier. Erele își urmează una alteia, în ritm accelerat. Veșnic ființele sunt prinse în cicluri de suferințe și chinuitoare dorinți. Așa încît unica problemă interesantă este: cum și pe unde să te furișezi în afară? Cum poți evada din existență (care se întinde pretutindeni în „spațiu” și durează fără sfîrșit în „timp”)?

Problemă identică aceleia pusă de Gaston Leroux în *Misterul camerei galbene*, și a cărei formulare e scurtă: există putința de a scăpa dintr-un spațiu absolut închis? În romanul lui Gaston Leroux (părintele dominican Bruckberger ne dă voie să cităm romanele polițiste în cadrul teologiei, iar Chesterton numai asta face) tentativa de crimă a fost comisă într-o încăpere din care detectivul constată fără doar și poate că n-a putut ieși nimeni. Singura fereastră e zăbreliată, în fața singurei uși a stat în permanență cineva, intrări secrete nu există, pereții sunt perfect etanși, pe coșul sobei nu s-a putut furișa nimeni. *Camera galbenă* e simbolul unui sistem închis cum e universul. Cum așadar ajungi dincolo de margini? Pe plan logic și material nu încap vreo posibilitate de evadare, întocmai cum nu se putea ieși din

¹⁰³ „acesta ești tu” (scr.).

camera galbenă. (Aici soluția s-a arătat la capătul unui raționament de impecabilă stringență deductivă, absurd la început; din moment ce asasinul n-a putut ieși există o singură concluzie: că asasinul n-a ieșit și că prin urmare n-a fost în cameră nici un asasin. Dar rănilor de pe corpul victimei cum se explică? Oricum altfel, numai prin producerea lor de către un asasin nu). Rezultă că atîta vreme cît sunt folosite mijloacele materiale, existențialistii au deplină dreptate și condiția umană e deznădăjduită și drăcească. Dar existențialistii pierd din vedere că însăși deznădejdea noastră *nu e sigură de ea* și că însăși logica noastră *știe* că iu e absolută; și că există și *alte* căi. Dintr-o situație absolut fără ieșire, dmtr-o *cameră galbenă*, dintr-un *sistem închis*, se află o cale înspre Jibertate (*ein Wegins Freie*), e aceea (materialo-transcendentă) indicată la *Ioan 3*: a doua naștere.

A doua naștere (din apă și duh) e trapa secreta ce duce înspre imaterialul pod, nevăzutul plin: al spiritului. Această de-a doua naștere – mister al repetiției – ar putea să poarte și numele de *irealitate imediată* (Blecher). Misterului spațiului închis i-a dat tîrcoale și Mihail Sebastian. Îl cunoaște și Mircea Eliade? Că lumea aceasta e plină de mistere camuflate pe care se cuvine să le ghicim, pătrundem, dezvăluim, o știe prea bine. Că există ieșiri înspre o altă lume și că s-ar putea să fie căi, își dă fără îndoială seama. Eliade însă nu formulează soluții creștine și nu subscrie dreapta credință. Și totuși e mai creștin decît crede și decît au bănuț comentatorii săi – și mai puțin partizan al hinduismului. Cheia poziției lui Eliade: *Nopti la Serampore*.

Concluzia *Noptilor la Serampore* este că lumea aceasta e cu adevărat cum ne învață hinduismul și budismul: o maya, o iluzie, o vrajă. Dar procedeele fakiriste, oculte, tantra, yoghine sau magice *tot* cu iluzii și magii lucrează și ele. Procedeele acestea nu duc, întunecînd aparențele și rupînd legăturile sensoriale cu lumea, la realitatea absolută și esențială ci numai la *alte iluzii*.

(Nu ieșim din creație, doar trecem dintr-un sistem în altul, dintr-o cloacă într-alta).

Concluzia *Noptilor la Serampore* obligă pe cetitor să se întrebe dacă autorul nu se numără printre adepții școlilor indiene pentru care *nirvana* și *samsara* sunt de fapt tot una și să constate că e mult mai sceptic față de posibilitățile tehnicilor extatice indiene decît se crede sau a dat singur de înțeles în alte lucrări publicate în străinătate. Tehnicile extatice desigur interpun un vâl între eu (așa-zisul eu) și lumea înconjurătoare (așa-zisă lume înconjurătoare), ele estompează așa-zisa realitate și frîng inexorabilul lanț care îl leagă de timp (iluzoriul timp). Dar rămîne întregă problema de a ști ce fac cu eul după ce îl scot din maya comună? Ei bine, *Noptile* arată cît se poate de categoric că eul nu e purtat în lumea esențelor – porțile rămîn ferecate –, ci doar transplantat în *alt* sistem de iluzii, ce-i drept mai lax, cu serii simultane de timpuri diferite, cu surprize mai neașteptate, dar tot iluzoriu și el. Trecem în alte orînduiri – pentru noi interesante, ciudate, atractive –; la fel de ne-esențiale, de ne-adevărate, de ne-absolute ca și

orînduirea în care trăim cînd suntem în stare de trezie și su'puși conștiinței generale.

Mai sunt și cuvintele lui Dostoievski: „Fantasticul este tot una cu realul; fără real nu există fantastic”.

– Există un singur fantastic care nu amăgește și nu duce pe alte tărîmuri ale iluziei, care nu e o simplă schimbare de decor: e fantasticul credinței. Care nu tăgăduiește realitatea, ci o transcende; care nu trebuie să iasă din camera galbenă pentru a o părăsi; care nici nu e fantastic pentru că nu distrează mintea cu un alai (o *comédie*) de alte lumi posibile tot neesențiale, ci o solicită să se concentreze asupra realității; care nu stupeface știința, ci transfigurează lumea și metanoizează eul.

Creștinismul e surprinzătoarea cheie a camerei galbene, iar călătoria la Serampore e inutilă.

1970

„Te slăvesc pe Tine, Părinte, Doamne al cerului și al pămîntului, că ai ascuns acestea de cei înțelepți și cei pricepuți și le-ai descoperit pruncilor” (Luca 10, 21).

Primesc de la fostul meu coleg Alexandru Ciorănescu, fruntaș împreună cu Rafael Cristescu al clasei noastre de la Spiru Haret, acum profesor la universitatea din insulele Canare, volumul de nuvele al lui Mircea Eliade. Cartea e tipărită în românește la Madrid.

Din *La țigănci și alte povestiri*, pusă acum în vînzare la București după o așteptare de mai bine de un an în depozite, lipsesc *In strada Mântuleasa* și *O fotografie mai veche de Mani*. Nu e de mirare. (Cum de-au tipărit *AdioPE* o elegie legionară).

La Țigănci, Adio, In strada Mântuleasa: trei perfecțiuni. Dar pentru mine *O fotografie* exprimă mai mult decît oricare nuvelă fantastică a lui M. E. adevăruri cutremurătoare și face loc în cadrul literaturii universale viziunii românești și ortodoxe despre viață și tainele ce ne înconjoară. În ea regădesc tot ce cred mai intens și iubesc mai pasionat.

La prima vedere: o nuvelă de Hemingway ori Aldous Huxley. Decorul și recuzitele: un bar anglo-saxon. Un reflector, mese din lemn vechi, lumină indirectă, pahare de cristal șlefuit, clinchetul sticlelor, băuturi tari, vremelnica clar caldă frățietate a localurilor unde se consumă alcool, melodia sfișietor de vulgară a unei guriste.

Surpriză: din nuvelă lipsesc și tehnica indiană a contemplației și motivele mitico-ritualiste și chiar fantasticul. Fantasticul nu apare decât sub ipostaza destinului mereu prezent în cotidian.

Eroul: Dumitru, Românul cu nume banal (hramul bisericii românești din New York e Sf. D.), care-i vorbește pastorului Dugay-Martin „cu credința lui naivă, idolatră și vană” și încearcă să-l exorcizeze, să-i dovedească posibilitatea transfigurării și izbăvirii. Fostul pastor-escroc despre Dumitru: „E mai aproape de Dumnezeu adevărat decât noi toți. Și tot el are să-l vadă cel dintâi când Dumnezeu adevărat își va arăta din iou fața”.

Misterul nuvelei nu-l constituie fotografia Teclei – problemă gen dorian Gray – ci puterea mîntuitoare a credinței care prefăce nuvela într-o *Mărturisire de credință, ortodoxă și românească, Chicago 1959*, următoare Mărturisirii ortodoxe a lui Petru Movilă, sinodului de la Iași din 1642 ori enciclicii de la Constantinopol a patriarhilor ortodocși (1848).

Ce respinge Dumitru? Respinge marile descoperiri (ori marile iluzii) ale occidentului: spiritul universal (Hegel! Noica!), semiologia, zenul (asiatismul! Eliade însuși!), televiziunea, limba universală (Cioran! care nu concepe culturi exprimate în limbi periferice), Istoria, semantica și sociologia (tot structuralismul!). Și cine e Dumitru? E Românul din Sarmătia. *Le paysan du Danube*¹⁰⁴, omul simplu, fiul lui *Mutter Natur*¹⁰⁵. Nu numai atît, e și adevăratul intelectual care nu confundă rațiunea cu prostia și cultura cu *unus liber*¹⁰⁶. Nu e *homo unius libri*¹⁰⁷. E omul care crede în Dumnezeu și în miracole, nesofisticat și neamăgit de pseudo-științe cu nume sonore, care în barul hemingwayano-huxleyan mărturisește Logosul, întruparea lui Dumnezeu și mîntuirea.

Și totul cu virulența *Scripturii*, dar și cu ceva din Creangă, Caragiale și Brătescu-Voinești.

Cînd Dugay-Martin afirmă (pe urmele „teologilor morții lui Dumnezeu”: Hamilton, Von Buren, Alitzer, Robinson, Cox ori Vahanian) moartea ori retragerea lui Dumnezeu – („Dumnezeu s-a retras din lume, a dispărut. Pentru noi, oamenii, e ca și mort. Putem spune, fără urmă de neleguire, că Dumnezeu a murit pur și simplu pentru că nu mai e cu noi, nu ne mai este accesibil. S-a retras, s-a ascuns undeva. Acel „undeva” nu face parte din lumea noastră, e ceva pe care filosofii îl numesc transcendent. Dar pentru noi, oamenii, transcendența e o formă a morții. Dumnezeu *nu* intervine în lume. Aș mai spune ceva, dar nu îndrăznesc s-o spun: că bine face că nu intervine, pentru că lungă lui absență, politica lui de neintervenție în istorie, mai poate însemna și altceva: că pur și simplu Dumnezeu s-a retras

¹⁰⁴ „Țăranul de la Dunăre” (fr.).

¹⁰⁵ „Mama Natură” (grm.).

¹⁰⁶ „o singură carte” (lat.).

¹⁰⁷ „omul unei singure cărți” (lat.).

definitiv, adică, într-un cuvânt: a *murit*”) – ce face Dumitru? Se pornește pe contra-argumente? Protestează? Încearcă să-l convingă pe interlocutor? Cîtuși de puțin. În cel mai pitoresc, mai cald, mai dulce stil țărănesc îi trîntește un neașteptat: *Să vă dea Dumnezeu noroc, doctore Martin. Noroc și sănătate!* (Nici Creangă n-ar fi găsit răspuns mai isteț, mai sfătos, mai plin de savoare și nici Brătescu-Voinești mai drept mergător la inimă.)

Și-i dă mai departe: *Dar degeaba încercați să mă speriați dumneavoastră cum că Dumnezeu ar trage să moară.*

Acest *speriați e* vrednic de toată lauda și spune mai mult decît mii de vorbe; a încerca să-l faci pe cineva să creadă că Dumnezeu nu există sau că a murit înseamnă a voi să-l „bagi în sperieți”. Și „degeaba” se împerechează de minune cu „speriați”, amândurora adăugîndu-li-se șugubățul condițional *ar* ce încheie fraza cu un brio de *opera buffa*. *Al trage* are toată faconda – are însă și arierplanurile – unei întorsături caragialești – nu ține stimabile! – căreia i s-ar alătura și dulcea naivitate

a reacțiunii unui personaj din N. Gane, Em Gîrleanu. Hogaș ori Brătescu-Voinești.

Nu mă las eu așa ușor păcălit, dus și îmbrobodit de o trăznaie de intelectual țăcănit, are aerul de a spune Dumitru cu bunul simț al țăranului sau tîrgovețului a cărui credință – dincolo de istețimea și năstrușnicia răspunsurilor ce se pricepe a da – e tare ca stîncă (și pentru el *eine feste Burg ist unser Gott*¹⁰⁸).

Că Dumnezeu nu există – *n-ar* exista, mai bine zis, nuanța, modală e de importanță majoră – nu poate fi în ochii unui om întreg la minte decît o șotie, o păcăleală. Iată că indianistul a dus cu el la Chicago esențele credinței țărănești ce-și rîde de teologumenele filosofiei ateiste și-n care mioriticul înfrînge dintr-o singură lovitură (ca voinicul pe spîn, pe balaur) – pe calea derizoriului (ce spui dom'le! ia mai pleacă cu ursu de-aici că sperii copiii) – vaticinațiile unui nietzscheism de duzină. La ce-s bune semiologia, sociologia, spiritul absolut și limba universală dacă vin să îndruge că Dumnezeu nu există și că nu face minuni?

Să fie sănătoși acolo la ei domnii care le dau crezare. Iar dumitale, domnule doctor Martin, care mi-ai vindecat nevasta prin credința dumitale și darul pe care ți l-a dat Dumnezeu, atît îți spun: noroc și sănătate să-ți dea acel Dumnezeu despre care încerci să-ți bați joc de mine spunîndu-mi că nu există.

Rezultatul final: Dugay-Martin se dă învins.

¹⁰⁸ „o cetate puternică e Dumnezeul nostru” (grm.).

De urmărit în tot cursul nuvelei voita simplitate sfătoasă și isteță a stilului pentru accentuarea caracterului nițel naiv și nițel ridicol al eroului (aparent naiv și ridicol e și Mișchin) spre a-l identifica personajelor literaturii române în care se evidențiază tocmai sfătoșenia, curăția sufletească și o anumită istețime doveditoare a unei priceperi adânci și unei înțelepciuni puțin pornită să se dea în vileag.

Cînd Dumitru tot repetă: *Venisem petru Festival* el evocă mono-fraza cetățeanului turmentat, după cum tot caragialești sunt: *Păi tocmai asta este... Să vedeți dumneavoastră... Dați-mi voie să spun și eu...*

Dar degeaba încercați să mă speriați dumneavoastră cum că Dumnezeu ar trage să moară e de la Neculce, Anton Pann și Creangă, un Creangă de zile mari, în vreme ce reacția omului pe care-i greu să-l amăgești pentru că știe el ce știe, care-i legat de mai străvechi și tainice adevăruri decît ale vremelnicilor științe și filosofii, vine de-a dreptul de la fonduri tracice, de la *Creanga de aur*, de la *Petrea Dascălul*, de la *Cumințenia pămîntului*.

Valorile românești și creștine mărturisite occidentului: fără de ele orice cultură și civilizație se află în pericol de moarte.

Dispus să cred: că demonetizatului cuvînt „deșteptăciune” – atît de folosit în sens pejorativ pentru a caracteriza poporul român – e reînviat în cel mai înalt înțeles. Și aș merge mai departe, mult mai departe: aș spune că numai în stare de har a putut glăsuși eroul cu atîta răbdare, bonomie, îngăduință și înțelepciune cînd i s-a spus că nu există Dumnezeii și nici minuni: nu mă las eu păcălit cu astfel de fleacuri; nu cred că pe lume sunt numai escroci; nu cred că totul e farsă și hazard orb, *idiot's delighi*¹⁰⁹. Cînd Dumitru îi răspunde lui Dugay-Martin, cel căruia nu-i vine a crede că poți face binele și că Dumnezeu își ocrotește făpturile, care se îndoiește de el însuși și de toți și de toate, de bine, de nădejde și de minuni (mai ales), cînd îi răspunde *noroc și sănătate să va dea Dumnezeu*, singura concluzie ce poate fi trasă este citarea textului de la *Filipeni 4,4*: „Bucurați-vă pururea întru Dumnezeu. Și iarăși zic: bucurați-vă”.

– Cu cît Dugay-Martin se recuză mai hotărît, mai temător, cu cît deznădejdea se afirmă sfruntat mai incurabilă, cu cît moartea lui Dumnezeu e înfățișată mai dezolantă și mai de netăgăduit, surîsul lui Dumitru – nuanțat de o foarte ușoară supărare – devine mai calmant și mai binevoitor. Nu sunteți un escroc, îi arată Dumitru fostului pastor ajuns barman (și i se adresează pe un ton oarecum patern, ca un vîrstnic unui țînc neștiutor): sunteți cu adevărat un om al lui Dumnezeu, lumea e cu adevărat a sa, Dumnezeu există, minunile sunt reale, bucurați-vă! Așa vorbește un om simplu de la Dunăre, nu excepțional de cult, pe care nici cele mai strălucite formulări literare și nici cele mai concludente formulări filosofice nu-l pot scoate din credința sa în bine. El, Dumitru, Românul, știe mai mult decît toți

¹⁰⁹ „bucuria proștilor” (engl.).

fercheșii nietzscheeni și savanții structuraliști ai lumii occidentale (știu nu numai *cine l-a moșit pe Mahomet*, dar au și numărat toate cuvintele și toate literele din toate cărțile scrise vreodată), știe una și bună: că Dumnezeu există și poate lucra prin oricare din fapțurile sale, oricât de păcătoasă și mișelă ar fi dacă o alege.

Și iată că încrederea lui e contagioasă!

Isteț, înțelept și sfătos, Dumitru e însăși ortodoxia și însuși românismul. Dar am greși fundamental dacă am crede că din *O fotografie* rezultă vreun exclusivism geografic. Dumitru nu numai că mărturisește pe Dumnezeu dar îl și revelă pe Dugay-Martin sieși. îi dovedește deznădăjduitul D.M. că nu e pierdut și că nu trebuie să-l renege pe Dumnezeu pentru că – deși el, Dugay-Martin, n-o știe – Dumnezeu e cu el, îi dă puteri, îl vrea.

O fotografie, așadar, nu înseamnă numai *Cu noi este Dumnezeu* ci și, întru totul deopotrivă, și *cu voi este Dumnezeu*. Atîta doar că – deocamdată cel puțin – n-o știți, nu vă vine a crede.

Nota optimistă din încheierea nuvelei îl îndeamnă pe cititor să vadă că și cei de la Chicago și din alte părți – Sorbona, Oxford, Salamanca, Iena, zice Sergiu Mandinescu sunt și ei de la Dunăre, adică de la Dumnezeu.

– Ce bine se potrivesc cuvintele de la *Efeseni* 4,13-14 celor de mai sus: „Pînă vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Cristos. Ca să nu mai fim copii și jucăria valurilor, purtați încoace și încolo de orice vînt al învățăturii, prin înșelăciunea oamenilor, prin viclesugul lor, spre uneltirea rătăcirii”.

– (Spun și eu: „Dumnezeu *există*”, deși exprimarea este cum nu se poate mai greșită. Pentru a ne afirma credința, n-am găsit, noi oamenii, nici un alt termen decît pe acesta, cel mai nepotrivit din toate. Am putea eventual spune: Dumnezeu *este*, dar *există* e de un antropomorfism, mai rău, de o materialitate – *choséité*, *Sachlichkeit*, *reitate*, *estimé* – șocantă. Pentru că toată lumea folosește expresia mă potrivesc uzului comun, înțelegînd și de aici că bieții de noi, chiar cînd vrem să ne apropiem de Creator cu bunăvoință și frumoase intenții, nu vădim – spre marea dreptate a unui Barth, a unui Bultmann, a unui Tillich – decît că ne este imposibil s-o facem).

– Nu le-ar prinde rău oamenilor să-l citească mai mult pe Dickens, melodramatic și romanțios cum e.

(Citind an de an în după-amiaza ori seara zilei de 24 Decembrie *Colindul de Crăciun* fac și eu o faptă bună – poate singura mea faptă bună, lăsînd la o parte luarea Sfîntei împărtășanii și cuvintele de încurajare spuse lui Noica în boxă. Iar de inevitabilele și sentimentalele mele lacrimi la sfîrșitul lecturii nu-mi este rușine, mă fălesc cu ele ca de o ispravă).

Ar vedea oricine că proștii și canaliile nu trebuie lăsați să-și facă de cap. Răii trebuie împiedicați de a face răul, iar proștilor nu trebuie să li se permită să facă prostii în locuri de conducere.

Astăzi, din nefericire, occidentul nu mai are încredere în sine ca în veacul al XIX-lea și nu mai crede în libertate, creștinism și superioritatea culturii sale, e ca și pierdut. Or fi mulți ticăloși printre albi occidentului, dar ideile specifice Europei – libertatea, ordinea, persoana, dragostea, dreptatea – sunt nobile idei cu valoare generală. Ele sunt compromise de cei ce nu mai vor să le apere și îngăduie să fie înlocuite cu invidia, răutatea, demența, tirania în care – nenorociții – văd acum aurora imaculată a începutului și idealului.

– În prima zi, cînd au fost transferați de la Securitate la închisoare și băgați într-o celulă unde erau numai preoți, părintele arhimandrit Benedict Gliniș – citîndu-l pe Léon Bloy – i-a spus pastorului Wurmbrandt: „Dacă sunt mîhnit de ceva, este că nu suntem sfinți”.

– Iar despre „neluarea în tragic a păcatelor”. În ce sens? în sensul că pe diavolul care ne batjocorește ispitindu-ne cu iluzia poftelor, trebuie și noi să-l batjocorim batjocorînd păcatele, adică demascîndu-le, demistificîndu-le și dîndu-le în vileag drept ceea ce sunt: niște prostii ridicole. (Aceasta este și tema *Visului unei nopți de vară* de Shakespeare: ridicolul și nerozia patimilor trupești apar – în regia lui Peter Brook – atunci cînd Titania se îndrăgostește de Bottom prefăcut în măgar; caricaturizarea obscenității îi răpește diavolului masca tragică și mantia strălucitoare a iluzionistului, îl reduce la ipostaza de piauță caraghioasă. Putem și noi rîde pe seama lui Mefisto).

1942

De la spitalul din colț – nu sunt mai mult de 50 de metri pînă la noi – doctorul Leopold Brauchfeld vine de trei ori pe zi să-i facă mamei injecții, în faza ultimă a cancerului numai Dilaudid-Atropina, în doze masive, are eficacitate.

Mai degrabă decît a evreu moldovean și medic, Leopold Brauchfeld arată a condotier italian din secolul XIV și a erou de film. Întrăm în vorbă, uneori vine și noaptea. Deși e rezervat și reticent nu-mi vine greu a bănuî, a ghici că doctorul e comunist și că *activează* într-un fel sau altul. Nu rezistă ispitei

de a face nițică propagandă și simte și el nevoia de a vorbi. Și ce îmbietor vorbește!

Soția lui – medic și ea la același spital – e o femeie de o frumusețe izbitoare, trupeșă și oacheșă; e Sulamita însăși. Amândoi muncesc de zor, sunt plini de abnegație și devotament față de pacienți, modești, neînfricați, pe stradă lumea se oprește să se uite la minunata pereche pe care o alcătuiesc, „el înalt și ea înaltă”.

După cîtva timp nu se mai feresc de mine, își petrec la noi clipele de răgaz, vin cu viorile și ne cîntă (sunt buni muzicieni) și-mi spun multe...

Îi ascult, și o clipă, o clipă îmi pare că... „Antifascismul” lor însă – oricît ar fi ei de curați, de cinstiți, de vrednici, de chipeși, de admirabili – e totuși masca sub care stă altceva. Superioritatea lor personală nu justifică *alt* fascism, mai abitir.

Atenție, să nu ne lăsăm cuceriți de calitățile oamenilor spre a le îmbrățișa ideile. Perechea Brauchfeld nu se poate compara cu oamenii printre care mă învîrtesc, dar lumea pe care o vor ei e și mai rea... Una este eroul, alta este ideea. Altă gîscă-n altă traistă. Vorba ovreiului: Tecuci e Tecuci și Rîmnice e Rîmnice.

– Domnul le spunea fariseilor și cărturarilor: nici pe voi nu vă mîntuiți, nici pe alții nu-i lăsați să se mîntuiască (*Matei 23,13; Luca 11,12*). În raporturile dintre Dumitru și Dugay-Martin dimpotrivă, nu numai că pe sine se mîntuie Dumitru prin credință și încredere, dar și pe Dugay-Martin îl ajută să se mîntuie dezvăluindu-i prezența duhului divin într-însul. „Nu știți oare ai cărui duh sunteți?” (*Luca 9,55*) Dumitru știe; Dugay-Martin nu știe; dar află.

– Cristos a înțeles că pentru a se revela oamenilor, Dumnezeu făcîndu-se trup va trebui să se jertfească și pentru ca jertfa să fie autentică și buna Sa credință indiscutabilă, va trebui să-și dea viața. Numai dîndu-și viața – aici e totul, orice altceva e fleac, numai fapta aceasta face probă absolută, numai curajul în fața morții nu este echivoc și nu poate fi bănuț ori interpretat – era în măsură a dovedi că n-a venit în lume degeaba și că intențiile sale erau serioase.

– Léon Daudet: epocile istorice au bolile lor proprii. Exemple: evul mediu – ciurma; secolul XVI – sifilisul; secolul XIX – tuberculoza; secolul nostru – cancerul.

Cred că au și păcatele, viciile lor specifice. Unele, desfrînarea; altele, lăcomia; ori setea de cuceriri, cruzimea etc.

În veacul al XX-lea pare să predomine păcatul de angelism, dorința de a realiza perfecțiunea absolută. Convingerea deținerii unicei formule a fericirii duce la dreptul de a o impune prin orice mijloace.

De unde: intoleranța, și dreptul rezultat: cele mai abjecte căderi în cele mai putrede vechituri. Se urmărește noul și perfecțiunea și se repetă greșelile cele mai clasice și se obține putregaiul cel mai banal.

Păcatul de angelism, a cărui inevitabilă consecință este intoleranța, contrazice, terfelește esențiala însușire a omului: libertatea, consacrată de Cristos Isus atît cît privește respectarea ei de către divinitate (Stau la ușa inimii și bat) cît și ca supremă făgăduință (dezrobirea din păcat vă va face liberi).

Berdiaev: tragedia antică este aceea a destinului, tragedia creștină este aceea a libertății.

1965

Abatele (ulterior cardinalul) Danielou: creștinismul nu trebuie să îmbrace neapărat formele greco-latine. Creștinismul nu e numai mediteranean, e universal, aparține oricui în lume și se cuvine să ne obișnuim cu ideea că se va putea înfățișa sub aspecte diferite de cele pe care le cunoaște bazinul lui *mare nostrum*.

Cristos nu e legat de nici una din formele noastre, oricît de frumoase ori de venerabile. Au fost și vor fi alte ceremonii, alte decoruri, alte obiceiuri. S-ar putea să vie lucruri (*Kommende Dingen*) cu totul diferite – și nu sade bine să ne speriem. Credința, dogmele, biserica sunt nemuritoare și inalterabile, dar culorile, melodiile, veșmintele, graiurile, gesturile se schimbă; au fost și vor fi alte bucurii, alte moduri de a sărbători, de a îndura; Crucea doar e pe veci. De ce ne-am mira? De ce ne-am teme de *altceva*... Nu suntem oare mădularele unei biserici căreia i s-a făgăduit un cer nou și un pămînt nou?

– Pînă și martiriul – nu numai modul de închinare – poate avea stilurile lui, diverse.

Omul poate merge la moarte și se poate justifica pe căi proprii, egal valabile.

Sub Henric al VIII-lea, John Fisher nu stă mult pe gînduri; stilul lui e al rapidității, pricepe situația din primele clipe, grăiește, și alege calea directă înspre eșafod.

Thomas Moore, în schimb, vrea să trăiască. Din toată inima, dar nu cu orice preț. (Întocmai ca și Socrate, așa rezumă Bury atitudinea ilustrului acuzat:

viața, da, însă numai cum o înțelegea el). Pînă în ultima clipă Moore caută o soluție – cinstită, care să nu contravină convingerilor sale – pentru a putea să rămînă în viață. Nu se grăbește să se pronunțe; va citi actul a cărui aprobare i se cere cînd îi va fi supus și se va pronunța atunci. Deoarece știe – și se știe – că nu va accepta *orice*, așteptarea lui nu are caracter infamant. Ceea ce s-a și dovedit cînd a refuzat să depună jurămîntul care i s-a părut că nu-l poate depune și s-a dus să moară, cu sînge rece și calm deplin.

Nici Domnul n-a *căutat* moartea. A așteptat-o, dar *n-a forțat* lucrurile. Mîntuitorul, prin urmare, nu aprobă setea de moarte, nerăbdarea, sinuciderea camuflată. Aș zice că, dimpotrivă, curajul creștinesc presupune dragostea de viață, dacă a trăi nu înseamnă a te rușina de el și de tine însuși. Viața e darul lui Dumnezeu, păstrarea ei cît mai mult se impune. Nu însă cu orice preț: în orice clipă, fără grabă și fără șovăială, trebuie să fim gata s-o dăm pentru ce ne depășește, pentru acel lucru fără de care nu am supraviețui noi, ci cadavrul nostru viu, *turcita* noastră umbră. Numai astfel, pierzînd-o, îi dăm vieții o valoare. Paradoxul acesta – cel mai amețitor – l-a formulat învingătorul însuși *expressis verbis*: cine ține la viața lui o va pierde, iar cine-și pierde viața pentru Mine o va găsi. (A se lua aminte că pentru Mine înseamnă și pentru cei mai mici ca El care sunt în suferință și nedreptate ori pentru o idee care se poate prevala de a fi conformă cu voia lui).

– Supărarea mea pe lordul Halifax, ministrul de externe al guvernului Neville Chamberlain, și a teoriei sale pseudo-creștine (*Who am I to judge*¹¹⁰), care implică totala cedare în fața puterilor răului, își găsește conformarea (strălucită) în observațiile lui Sainte-Beuve despre Malesherbes: „Un om politic mare și adevărat nu trebuie să fie bun așa cum e un particular, ci trebuie să acționeze și să cîrmuiască în interesul oamenilor buni și cumsecade; iată care-i este morala; dar pentru aceasta trebuie să creadă că există răul și răii, s-o creadă tare și să se ferească neîncetat de ei”.

- Gherla, camera 87 (după o conversație cu părintele LP).

Să nu crezi în Dumnezeu, treacă meargă. Nu oricine are destulă minte ca să-l conceapă ori destul suflet ca să-i cunoască dragostea. Dar să nu crezi în diavol! Asta-i de neînțeles! Pe diavol, slavă Domnului, avem îndeajuns material apercipiv ca să-l putem simți mereu în jurul nostru, mereu la pîndă, foindu-se, forfotind, fițiindu-se – *waiting*, ca Mr. Micawber *for someting to turn up*, poate pică ceva – la dispoziția noastră oricînd, folosind orice prilej, gata la orice chemare, chelner atent, cerșetor neobosit, mulțumindu-se cu oricît. Să nu se uite că principala lui tactică – știută de Thomas Mann și Dostoievski și toți cei ce l-au studiat de aproape – constă în

¹¹⁰ „Cine sînt eu ca să judec?” (engl.).

a pretinde că nu există. Luther, când azvîrlea călimara după el, făcea lucrul cel mai firesc – și mai cuminte – din viața lui.

– Carp în ziua de 12 februarie 1901, la senat.

E pusă la vot încrederea în guvern. Se vede limpede că votul va fi negativ dacă membrii guvernului nu votează și ei, conform obiceiului. Carp interzice miniștrilor să voteze.

Guvernul cade.

Un domn. (De altfel, nesentimental: guvernului cu două fețe care declară că-și pune capul la dispoziția președintelui consiliului, îi răspunde sec: „N-am ce face cu el”).

– Știu și eu că Cristos ne-a cerut să fim buni, milostivi și curați, dar prin toată purtarea sa ne-a îndemnat să avem și ținută. Ținuta nu e apanajul exclusiv al aristocraților de sînge ori al discipolilor lui Nietzsche, Malraux, Montherlant; e și o trăsătură esențial creștină și întru nimic nu ne cere Domnul și Dumnezeu nostru mai puțin decît cere codul cavalerismului să fim bravi și nobili.

Spectacolul englezului care se îmbracă în smoking pentru cină, deși e singur sau pierdut într-un fund de colonie, nu e ridicol pentru că gestul lui minor dă viață ideii pe care a formulat-o Saint-Exupery și a reluat-o J. P. Sartre (îngrozit că s-ar putea să nu se poarte bine, dacă va fi torturat) în memorabilele cuvinte: „Voi fi propriul meu martor”. (Care constituie și textul cel mai potrivit pentru un torturat singur în celula sa).

Gentlemanul se ferește să comită mîrșăvii pentru că *se vede pe sine însuși din afară* și îi este neplăcut să fie spectatorul unei scene dezolante.

Alte implicații:

indiferență față de păreri și trîncăneli, prejudecăți și stereotipii, dar detașat respect datinilor și obiceiurilor;

purtare față de oameni nu cum ar merita, ci în conformitate cu gradul de distincție (Manole spunea onorabilitate) la care rîvnește (sfat categoric al lui Polonius pentru Laertes);

înțelegerea faptului că prin ținută nu înlocuiești eroismul, dar cel puțin te apropii de el – e, oricum, *the next best solution* (înlocuitorul cel mai bun), voința de noblețe fiind, spune Eugenio d'Ors, prin ea însăși înobilatoare.

1963

Ținuta în veacul nostru, veacul închisorilor și lagărelor, nu mai e o problemă teoretică. Era foarte puțin probabil ca cineva să-l pălmuiască pe cardinalul-principe de Rohan când întrebării „ce veți face dacă veți fi pălmuit?” i-a răspuns cu vestita vorbă de duh: „știu ce ar trebui să fac, dar nu știu ce voi face”. Dar e foarte probabil ca un European, începînd cu a treia decadă a secolului al XX-lea, să fie ridicat de acasă sau de pe stradă, închis, pălmuit, torturat, făcut de batjocură. Acestuia, întrebarea cum te vei purta i s-a pus stringent și imediat. Una este să ai un număr de bacili Koch în corp și alta să fii bolnav de tuberculoză. E drept că și orice gentilom putea fi provocat la duel la orice colț de stradă pentru un scuipat sau o căutătură. Dar gentilomii alcătuiau o categorie restrînsă, de nu profesională, educată și pregătită în vederea unor asemenea posibilități. Antrenată. Copilăria și tinerețea lor se desfășura sub semnul creării reflexului instinctiv: insultei i se răspunde cu provocarea la duel. Altfel e pentru țărani, funcționarii, profesorii, preoții, liber profesioniștii care umplu camerele de închisoare prin care trec. Pentru ei, pînă mai deunăzi, schingiuirea, bătaia, decorul celulei erau necunoscute, negîndite. Iată de ce problema ținutei ni se pune cu toată prospețimea și acuitatea – grăbită, brutală – a tot ceea ce tine de rubrica existențială.

Sibiu, 1970

Val. Gl. mă duce pe motocicletă lui cu ataș la Rășinari.

Splendoarea satului acestuia românesc întreg construit din piatră, ca acelea săsești, cu aceleași porți uriașe, același aspect de putere, belșug și înstărire. Septembrie 14, ziua Crucii. Mergem la biserică, apoi la mormîntul lui Șaguna și la casa lui Goga. Sunt fotografiat în fața casei lui Goga; sărut zidul casei. Nu-s ridicol? și melodramatic? Oi fi, dar, covîrșit de frumusețea locului și de dragoste fac ce-mi vine a face, nu-mi pasă de ce s-ar putea spune. Măcar atît drept avem pe acest pămînt, să nu ne sinchisim, cînd suntem fericiți, de părerea celorlalți.

Apoi, de la Rășinari, o întindem pe Valea Stezii pînă la Curmătură.

O fotografie o trimit la Paris, Monicăi L. și lui Virgil I., or rîde oare și ei?

Septembrie, 1940

Englezii dau un examen greu și-l trec foarte cu bine.

Ploi de bombe cad peste Londra, și ei se plimbă pe străzi și pe acoperișuri și după ce s-a dat alarma. Nu le pasă. Preoții fac slujbe în bisericile năruite. Regele și regina n-au părăsit capitala și nu se bagă nici ei în adăpost.

Curajul ca însușire comună. Ca lucru de la sine înțeles. îndărătnicia în fața primejdiei. Calmul ca virtute. *Aristocrație*.

– Poezia înfringerii, respectul pentru moarte și cei ce mor transfigurați prin resemnare și simțămîntul datoriei împlinite. Japonezii, samurarii. *Miorița*. (Care e și retragere în natură: poate că păstorul nu ia nici o măsură de apărare fiindcă, scîrbit de invidia și josnicia celorlalți, preferă recontopirea în natură vieții alături de doi netrebnci.) Cazul Codreanu: înfrîngerea și moartea tragică îl trec în măreție, îl scot din lume și din vremelnic. Biruitor, desigur că ar fi ieșit maculat din contactul cu politica și angajarea în realitate.

– Malraux:

Cine e cavaler? „Oricine moare pentru ceea ce a ales”.

– Eforie Nord

Întîlnirea cu Ștefan Teodorescu, acum profesor la universitatea din Freiburg:

Ceea ce caracterizează poporul român este *amenitatea*.

De fapt îl repetă pe Alexandru Isaevici¹¹¹: bunăvoința între oameni este singurul lucru important, nimic altceva nu contează. Nu sistemul politic sau economic este determinant, ci tonul relațiilor dintre oameni. Dacă există bunăvoință ori amenitate, restul nu contează.

– Iar Malraux: „Jertfa singură poate privi tortura drept în ochi, iar Dumnezeu lui Cristos nu ar fi Dumnezeu fără de răstignire”.

– Valery: „La urma urmei, nimeni, înaintea creștinismului, nu spusese că Dumnezeu este dragoste”.

Septembrie 1970

Dr-ul Corneliu Ax. ne vorbește entuziast despre biserica-cetate de la Biertani. Suntem într-o excursie, el, soția (născută Mareș, e Fiica inginerului Nicolae Mareș, mort la Sighet), Paul C. și eu.

¹¹¹ Personaj neidentificat.

De la Sighișoara ne abatem acolo. Și-ntr-adevăr locul depășește entuziasta descriere a fostului meu coleg de școală.

Ne conduce o săsoaică între două vârste, foarte amabilă, ne dă o mulțime de amănunte. Biserica a fost catolică, a devenit luterană și oarecare timp a fost sediu episcopal. Călăuza, doamna Anna Philp, ne arată capela rezervată de reformați celor rămași catolici; amănunt înduioșător și nobil.

E și o zi măreață de toamnă caldă, cu cer senin, cu aer imobil, scăldată-n dulceață și inefabil. Biserica e pe o înălțime. Printre creneluri comuna se vede pustie; pe ulițe nu trece un singur om. Liniștea e desăvârșită. Miroase puternic a fin cosit îmbătător. Pe vechile ziduri cenușii se cațără grape de frunze roșii (un roșu cu nenumărate nuanțe). Am, o clipă, impresia că sunt cu adevărat în rai, la propriu, că pe drumul de la șoseaua națională pînă aici (un drum prost) am avut un accident, că am murit și că am intrat în paradis. O clipă, dar nespus de lungă și de convingătoare Fericirea e totală, iluzia e aproape absolută.

N-am murit, nu suntem în cer, dar locul e dintre cele mai frumoase ce se pot închipui și vrăjile trecutului și ale lui septembrie îl fac și mai irezistibil.

Deodată încep a bate clopotele, trase de doamna Philp la ore fixe. întreaga boltă, de-un albastru preacurat, răsună.

*Herr, mach uns frei!*¹¹² scriu eu la sfîrșit în registrul de însemnări al vizitatorilor.

– Scuze, domnilor profesori M. Ralea, G. Călinescu și Tudor Vianu, li se pot găsi multe și cu piatra e greu să arunci. Ținută, oricum, nu se poate spune că vor fi avut. Talent, maeștrilor T. Arghezi și M. Sadoveanu nu li se poate contesta. De ținută însă n-au dat dovadă.

Dar n-au fost oameni politici, publici! N-au fost, asta chiar spun și eu, că n-au fost. Dar ar fi putut să fie, spun, și mă refer la o frumoasă vorbă a lui Mirabeau: „Orice om curajos devine un om public în zilele de urgie”.

– Două trăsături de caracter ale cardinalului de Retz:

Nu putea înțelege cum de era cu totul lipsit de mărinimie și suflet un om atît de inteligent ca Mazzarini și cum de nu putea da crezare nimănui (deoarece pe toți îi bănuia asemenea sieși).

Se străduia să țină minte numai răul pe care i-l făcuseră Ana de Austria și cardinalul, iar binele pe care i-l făcuseră să-l uite.

¹¹² „Doamne, fă-ne liberi!” (grm.).

Jilava, sfârșit de noiembrie

Rafale de ploaie și vânt. Urlete. Se aude cum totul, afară, geme. Jilava și-a îmbrăcat veșmîntul ei spectral de lăcaș sinistru și solemn. Pe coridor răsună ecouri prelungi. Smulse din țîțîni (ori din cîrlige), scîndurile ferestrei se prăbușesc dezvăluind o noapte cedată strigoilor. Putem deosebi silueta gardianului care controlează gratiile plimbînd peste ele, ca pe coardele unei harfe eoliene, un drug de fier: se emit sunete grave și lugubre.

Închisoarea s-ar părea că e toată *Vasul fantomă* ori corabia zguduită de valuri în actul întii din *Furtuna* ori casa împresurată de viscol la *Răscruce de vînturi*.

Toată această sinistră măreție (zidurile își descoperă abia acum grosimea, celulele adîncimea iar coridoarele nesfîrșirea) îmi poartă – neașteptat – gîndul spre cavalerul japonez care solicită să fie inițiat în secta zen și pe care maestrul îl primește izbîndu-l cu pumnul în față. Solicitantul știe să primească: el, neînfricatul, surîde și tace.

Mai creștinește nici că se putea.

Nirvana nu cumva o fi nu neantul, ci demnitatea ontologică? Dar iarăși nu încapе îndoială că inferioritatea asiaticismului în raport cu doctrina creștină provine din două cauze: ignorarea Satanei și neputința de a percepe simțul tragic al existenței.

Gherla, camera preoților; București, 1965

Iar „limitele” puterii lui Dumnezeu.

A fi atotputernic înseamnă a dispune de libertatea să faci *orice*, binele sau răul. În acest înțeles Dumnezeu nu e atotputernic pentru că nu face răul. Dar nu-l face nu pentru că nu poate, ci pentru că nu vrea să-l facă.

Ceea ce a exprimat Montesquieu prin spusa lui Uzbek: „Deși Dumnezeu e atotputernic, el nu-și poate călca făgăduința și nici nu poate înșela pe oameni”.

Benjamin Constant în *Cursul de drept constituțional* socotește pe Dumnezeu limitat pentru că nu poate interveni în treburile omenești decît pentru a sancționa dreptatea. (Motiv pentru care nu trebuie *să-i ispitim*, cerîndu-i lucruri pe care știam că nu le poate aproba).

Dumnezeu nu-i place lui Andre Gide tocmai pentru că nu e straniu, cinic, gratuit, pentru că nu râde; zeii antici îi sunt simpatici deoarece nu cunoșteau limite morale și-și băteau joc de muritori.

J. Chevalier: Dumnezeu e chezașul ordinii și al moralei – putere nelimitată, dar putere morală.

A. N. Whitehead: Singura limită care i se impune lui Dumnezeu este aceea care decurge din bunătatea sa... Nu-i adevărat că Dumnezeu este din orice punct de vedere infinit. Dacă ar fi așa, ar fi deopotrivă de bun și de rău... E ceva hotărât, și ca atare e mărginit.

E. Burger: Nu infinitul este mai adânc decât Persoana, ci Persoana e mai adâncă decât infinitul.

Noi știm că Dumnezeu adevărat nu e cel al panteiștilor, totul, orice-ul și nedefinitul; e Dumnezeul ordinii și bunătății, dragostei și dreptății.

Anatema este cine spune că Dumnezeu are o putere limitată, dar greșit ar fi să înțelegem că poate acționa după capriciu – ca zeii vechi.

Discutăm astfel în celulă despre atributele și puterile lui Dumnezeu și uităm că trăim vremi ale dictaturii etatiste. Voltaire văzuse cum aveau să stea lucrurile (*Despre necesitatea de a crede într-o ființă supremă*): „Ferească-ne însă Dumnezeu de un tiran mînios și barbar care necrezînd în Dumnezeu și-ar fi sie însuși Dumnezeu”.

Are dreptate Paul Dim. cînd ia apărarea lui Voltaire contra vulgului.

– Fericirea, zeii le-o invidiau muritorilor. Oamenii, în antichitate, se fereau să se considere fericiți și cu atît mai mult nu îndrăzneau s-o spună de teama de a nu stîrni mînia zeilor și a fi prigoși.

Cu Dumnezeu e altfel: nu numai că nu ne pizmuiește fericirea, dar ne și îndeamnă neîncetat să fim fericiți, ne promite fericirea, ne-o prepară.

Avea, așadar, dreptate Saint-Just să spună că fericirea e o idee nouă, modernă. Cît privește jertfa, Dumnezeul creștinilor e de asemeni înnoitor: e exclusivist și monopolist, și-o rezervă toată pentru el.

1971

Monseniorul Helder Camarra, arhiepiscopul orașului Recife (zis și Pernambuco), cleric „roșu”.

Lui i se aplică *Matei 24,23-24*: „Atunci, de vă va zice cineva: iată, Messia este aici sau dincolo să nu-l credeți. Căci se vor ridica cristoși mincinoși și

prooroci mincinoși și vor da semne mari și chiar minuni ca să amăgească de va fi cu putință”.

Mai cred despre înaltul prelat cu floare roșie la butonieră că se face vinovat de păcatul acela despre a cărui existență sunt perfect convins: păcatul de prostie.

– Kipling. Liceele englezești. Principiile de educație: dormitoare neîncălzite, băi reci, bătaii de dimineața pînă seara, suferințe, umilințe nedreptate. Mai ales nedreptate. Ca să-i pregătească pentru viață? Desigur. Dar și pentru Dumnezeu. Să învețe că Duhul suflă unde și cînd vrea, că suntem pe acest pămînt în surghiun și printre scîrbe, și printre oameni care nu ne iubesc, pe care nu-i interesăm și care nu sunt dispuși să ne asculte, să ne laude, să ne alinte...

27 noiembrie 1950

La birou, discutîndu-se puritatea unei expresii (sunt translator), tovarășa Riana, șefa secției, ne-a recomandat să ascultăm glasul poporului.

În tramvaiul 25, spre seară, aud glasul poporului. Taxatoarea, lăptoasă, bătînd întreagă (păr, față, îmbrăcăminte) în bej, strigă cît o ține gura vorbind cu o babă și un soldat. Baba sade pe bancă, cu un pachet enorm în poală. Soldatul, slab și foarte tînăr, se apleacă să răspundă în șoapte. Susțin tustrei existența lui Dumnezeu sau în orice caz a unei puteri superioare. Prind numai glasul taxatoarei:

... Mi-a spus că de ce mă închin. Dar tu nu te închini, fa? Auzi, că de ce mă închin...

Ce urmează se pierde într-un uruit, apoi aud iar:

putere... ține apa... zice că e natura. Mi-a venit să-i dau cu ceva în cap.

Intervine baba, dar n-o aud. Și nici pe soldat nu-l aud.

Dar lăptoasa continuă:

Trebuie să existe. Ce-i tot dai cu natura, fa? Fără puterea lui s-ar naște copii? Te făcea mă-ta pe tine?

Acum toată lumea ascultă. Se lasă în cuprinsul vagonului, întreruptă numai de zgomotul asurzitor produs de părțile metalice ale mijlocului de transport în comun, o tăcere atentă, al cărei caracter desigur nu poate fi decît dialectic și materialist.

Taxatoarea, după ce rupe niște bilete, dă să continue, dar sunt grăbit și obligat să cobor. îl invidiez pe Léon Daudet care povestește cum, prins de farmecul sintaxei folosite în conversațiile populare, urmărirea adesea pe străzile Parisului, pînă departe, grupuri sau perechi vorbind pitoresc și miezos.

– Mircea Eliade în *O fotografie veche de 14 ani* (bucată la fel de importantă pentru sufletul românesc și puterea sa transfiguratorie ca și *Luceafărul*, *Legenda Meșterului Manole* și *Miorița*):

„Simți că prietenul nostru a început să se transfigureze, că are Spiritul universal în el. Dar procesul de transfigurare nu e terminat. Pentru că, vedeți, nu izbutește să exprime misterele. Și atunci, la ce e bună limba universală, limba aceasta americană, *dacă nu poate exprima misterele?*’

– Erezie este a spune ca Zola: dacă te iartă Cristos nu te va ierta Dumnezeu Tatăl.

Dar erezie este și a spune ca teologii morții lui Dumnezeu: Dumnezeu a murit, numai Cristos este.

Căci Cristos tot la Tatăl ne duce; numai el este poarta, el este singurul mijlocitor, dar în final tot la Tatăl ajunge, ajungem.

Textele, mai ales în *Evangelia Sf. Ioan*, sunt numeroase și concludente (5,43; 6,38; 7,16 și 29; 8; 16,28; 17,8): „Eu am venit în numele Tatălui meu ...”; „Pentru că m-am coborît din cer nu ca să fac voia mea, ci voia celui ce m-a trimis pe mine...”; „Învățătura mea nu este a mea, ci a celui ce m-a trimis...”; „Căci de la el sunt și el m-a trimis pe Mine...”; „Pentru că nu sunt singur, ci eu și Tatăl, care m-a trimis pe mine...”; „Veți cunoaște că de la mine însumi nu fac nimic, ci precum m-a învățat Tatăl așa vorbesc...”; „Eu vorbesc ceea ce am văzut la Tatăl meu...”

Textul esențial este însă la 10,9: „Eu sunt așa; de va intra cineva prin mine se va mîntui; și va intra și va ieși și pășune va afla”.

De ce spune Domnul „și va ieși”? Pentru a ne arăta că nu poate fi izolat de Tatăl și de Duhul Sfînt. La Sf. Treime ajungem numai *prin* Cristos, dar la Sf. Treime suntem chemați să ajungem la sfîrșit.

Teologii care se opresc la Cristos, se fac așadar vinovați de erezie, ei pierd din vedere existența Treimii pe care vor s-o despartă cu toate că știu prea bine că e una și nedespărțită.

1934

Conversație cu Manole (e și Anetta prezentă; zîmbește și ascultă): cum putem ieși dintr-o dilemă inextricabilă?

Mi-l citează pe Keyserling (deși nu-l suferă): „Supraviețuitorii au fost aceia care au știut și au vrut să-și asume un risc în plus”.

E străvechea și profund echitabila lege a beneficiului legat de risc: numai investind în plus, riscînd, ești îndreptățit a câștiga. Prudenții pierd. Există legi în toate domeniile. Domeniul dilemelor tragice și le are pe ale lui. Principala e legea „riscul în plus”, un fel de lege a plus valorii, a caprei în odaie, a voitului adaos, a ieșirii printr-un act de nebunie (singura soluție după La Rochefoucauld pentru unele situații).

Anetta, ducîndu-se la o ședință literară, a citit în pauză un afiș: Bufet pentru publicul consumator, i s-a părut însă în prima clipă că stă scris: pentru publicul conservator. îi povestește lui Manole confuzia ei. Manole rîde cu poftă. Anetta se înclină ușor: *se simte gratificată*.

– Esteticienilor puri să le dea de gîndit aforismul lui Vauvenargues: „Ca să ai gust trebuie să ai suflet.”

– Jules Romains (*Le vin blanc de la Villette*): Dacă n-ar fi Dumnezeu, le-ar reveni dreptilor onorabila sarcină de a-l înlocui.

1965

Cu Al. Pal.: Cristos a venit în primul rînd ca să ne scandalizeze; să aducă foc și dezbinare; să laude pe Maria care stă degeaba și s-o certe pe Marta care nu-și vede capul de atîta muncă; să se ferească de neîntinații farisei și să caute dinadins tovărășia hoților și a tîrfelor; să nu piardă nici un prilej de a călca sfințenia sîmbetei; să ne scuture, zgîlție, amețească, scoată din fățini, din prejudecățile cele mai onorabile și ancestrale, din raționamentele cele mai impecabile, din obiceiurile cele mai sancționate de obște, din adîncurile noastre cele mai stratificate; să ne ardă cu sabia înroșită în foc. Pentru ca să ne poată trezi la ceva nou. La ceva cu totul nou, neașteptat și nebănuit: la libertate și milă. Scoțîndu-ne de sub lege și din păcat, nu la o biată moralistă de virtute ne cheamă, ci la deplina libertate, la condiția de onoare. Și totodată, cum zice Fericitul Augustin, răpindu-ne îngrijorării căreia îi cedase Marta, ne duce la Bucurie. („Marta trebăluia, iar Maria benchetuia”).

De la condiția de sclav trecem la aceea de om liber. De la trudă și agitație la liniște și la ospăț.

La onoare ne invită creștinismul, nu la onoarea de comandă și ceremonie, ci la neînfricată asumare a calității de om înzestrat cu duh divin. *Noblesse oblige*. Frica n-are ce căuta în domeniul spiritului, nici meschinăria. Frica nu poate fi un atribut al spiritului liber.

– Nici idealismul nu e o chezășie, dacă ideea nu e subordonată lui Dumnezeu.

Drieu La Rochelle: „Idea e ahtiată de sînge”.

Idea poate fi tot atît de însetată de sînge ca și zeii revoluției franceze din titlul cărții lui Anatole France.

Nici cele mai înalte și nobile idei nu fac excepție, dimpotrivă. Numai Fiul, după trup, al celui ce a spus „Izbăvește-mă de vărsarea de sînge, Dumnezeule, Dumnezeul mîntuirii mele” îi poate feri și pe intelectuali și pe idealști de logica ispită a folosirii oricăror mijloace pentru realizarea scopului (măreț, desigur) și de atracția sîngelui menit să compenseze uscata lor viață și bicisnicul lor trup.

1945

Filmul sovietic *Trenul pleacă spre răsărit*. Dans, cîntec, umor.

Pentru cine a crezut în revoluția socială (și mă gîndesc la Bellu Z., la Siren Rab., la Germania D., la Tr. în primul rînd), o singură soluție: sinuciderea.

Atîția ani de închisoare, ocnă, exil și deportare în Siberia, atîtea suferințe, jertfe și nădejdi (principesa Alexandrina Kolontay: *să ne culcăm devreme, tovarăși, mîine începe o lume nouă*) pentru a se ajunge unde? La formele cele mai abjecte ale operetei americane, la treptele cele mai de jos ale amuzamentului mic-burghez, la banalitățile cele mai sfișietoare ale repertoriului revuistic. Mult sub nivelul spectacolelor de la „Marna”: Titi Mihăilescu și Violetta Ionescu (aceștia lipsiți, sărmanii de ei, de orice veleități mondial înnoitoare).

Comunismul poate socializa toate bogățiile, poate întemnița pe oricine, ucide pe cine pofteste, dar îi stau în față – dîrze, indestructibile – trăiniciciile: nevoia de iarmaroc, clișeele, internaționala vulgarității, a *Calului bălan*,

Pierre Gaxotte strigase și el, comentînd reclamele pentru împrumutul de stat cu dobîndă și pentru loteriile de stat: păi, le știam! Aici ne aduceți? Păzea, oameni buni!

La toate mă așteptam: la orice, dar nu la apoteoza spectacolelor de antract ale cinematografelelor de cartier. Bietul nostru Iulian: sus fustele, jos pantalonii.

Nu era, zău, nevoie de G.P.U., N.K.W.D., de K.G.B. ori de *Materialism și Empiriocriticism*.

– Cristos nu se arată idealist în grăirile sale. Lucrurilor le spune pe nume: curvă, curvie... Niciodată nu edulcorează, nu îndulcește și nu recurge la perifraze, la eufemisme. Adevărul în toată asprimea și virulența lui. Ca pe masa de operație, ca la picioarele eșafodului. Nici un vâl, nici o iluzie, nici o cocoloșire. Pentru că numai avînd realitatea crudă în față ne putem cutremura și o putem părăsi, transfigurînd-o.

– Spovedania este un exemplu de limbaj precis.

Penitentul: Nu prea am spus adevărul.

Duhovnicul: Vrei să spui că ai mințit?

Penitentul: Nu m-am purtat prea corect.

Duhovnicul: Adică ai furat?

Etc.

– Pentru creștin totul se petrece ca și cum vorbele, gîndurile și faptele s-ar imprima pe o trainică și perenă peliculă. Impulsurile electrice exprimă orice fel de energie iar materia e supusă principiului unității. Pelicula, așadar, va fi probabil una. Pe ea se înregistrează filmul prin a cărui derulare, la sfîrșit, tot ce a fost acoperit, ascuns, tăinuit, va ajunge cunoscut, va veni la arătare, va ieși la iveală, va fi descoperit și dat pe față; filmul care-l va face pe Satana să hohotească de rîs dacă îndurarea Domnului nu-i va rezerva surpriza de a desfășura o bobină de pe care căința și iertarea vor fi șters totul.

Dacă-i așa, ar fi de mirare ca orice comportament, oricît de neînsemnat, să nu ne angajeze în întregime, ca orice exemplu, oricît de mărunț - în fundul celulei, în beciul poliției și sub becul orbitor al camerei de anchetă - să nu aibă o valoare absolută.

BUGHI MAMBO RAG

Preda, Radu și Stroie... Clothos, Athropos și Lachesis... Mă trimisese Vaida în Portugalia să studiez constituția lui Salazar... Se numește artimon... Se

numește ax cardanic... Se numește dendrită... Se traduce prin condiționalul trecut...

– Că arta, spre deosebire de ce crede și Nego, nu e lucru diavolesc o dovedește constatarea că și ea, aidoma credinței, e bazată pe libertate și nu are valoare decît dacă e un produs al libertății artistului și propune ascultătorului sau cititorului un caz de libertate. Teatrul, în special, nu poate trăi decît alimentat de libertate; construit în lumina determinismului, pe epicul obiectiv (Brecht) ori pe fatalități fiziologice, e mort. Fatalitățile fiziologice (frigidity, sterilitatea, impotența, inversiunea) – întocmai ca bolile cronice – stîrnesc compasiunea, dar nu interesul artistic. Un match care ia sfîrșit pentru că unuia din concurenți i s-a făcut rău nu e pasionant; o ședință a unui parlament totalitar, unde se știe dinainte cum se va vota (în unanimitate), poate fi o ceremonie, dar nu va avea niciodată caracter dramatic. Secretul oricărei drame e absoluta libertate a persoanei. Suspansul cel mai captivant provine din libertatea discreționară a individului – forma sa culminantă fiind desigur concretizată în piesa pe care o jucăm cu sufletul nostru.

– Vai de noi dacă nu s-ar afla în *Evanghelie* parabola judecătorului nedrept. Ea ne pune la dispoziție soluția – grea, greoaie, disperată – a stăruinții.

Și că nu avem de a face cu un judecător nedrept și nici măcar cu unul drept, ci cu un boier mărinimos ne-o arată altă parabolă, a lucrătorilor tocmiți la vie. Atenție însă: suntem ispitiți a prefera să renunțăm la plată decît să primească și cel tocmit în ceasul al unsprezecelea cît primim noi.

– Ne revoltă, ca și pe fiul cel mare din parabola fiului risipitor, nedreptatea lui Dumnezeu față de cei drești. Pentru fiul cel cuminte niciodată n-a tăiat tatăl un vițel gras; prietenilor lui nu le-a făcut ospăț și nu le-a dat prilej să bea și să joace. Toate cele bune numai pentru risipitor.

Dreștii, protestând, dovedesc lectura neatentă a textului. E adevărat că pentru ei n-a fost nici vițel, nici ospăț, nici joc, nici inel în deget... A fost și este altceva, ceva menționat la versetul 31 al capitolului 15 din Luca: *toate ale mele sunt ale tale*.

Au prin urmare și dreștii ceva, de care nu se pot văicări că-i puțin lucru: *toate ale Tatălui*.

Părintele Paulin Lecca (de la Cozia) împarte lumea în patru categorii:

Cea a fiului risipitor care nu se mai întoarce la Tatăl. Sunt și dintr-aceștia, rămîn printre roșcove și porci.

Cea a fiului risipitor care se întoarce și intră la ospățul împărătesc.

Cea – foarte numeroasă, poate cea mai numeroasă – a fiului bun, care e drept și cuminte, dar e călduț și fudul și cu toate că e drept nu intră la cină!

Cea – vai, rară – a fiului drept care nu e numai cuminte ci e și înflăcărat și ia parte la cina împărătească. Pilde: Sf. Fecioară, Sf. Ion Evanghelistul. Ei reprezintă idealul.

(Cf. teoria Nemo-Balotă despre Doktor Faustus).

– „Cîntecul omului”

În *Vechiul Testament* omul își manifestă supremația față de restul creațiunii și facultatea de a se înălța, răspunzînd – odată cu Moisi, patriarhii, dreptii și proorocii – atunci cînd e chemat de Dumnezeu cu vorbele: „Iată-mă, Doamne!”

Prezent, *drepti*, gata la ordine, oricînd disponibil și dispus, neșovăitor, prompt. Se împlinește, înduhovnicește și îndumnezeiește îndeplinind voia creatorului.

În *Noul Testament* treapta cea mai ridicată pe care o poate atinge creatura este indicată de Domnul prin cele spuse lui Toma Necredinciosul: Fericiți cei ce au văzut și au crezut; dar mai fericiți cei ce au crezut fără să vadă.

A crede fără dovezi palpabile și fără înscrisuri. Fără zapisuri și ipisoace. Surete și izvoade. Lucrul cel mai puțin neguțătoresc ce poate fi. Cel mai nobil. Să ai încredere. Să nu te îndoiești. Să primești adevărul – întocmai ca emoția artistică a lui N. Schoffer – fără să mai treacă pe calea ocolită a rațiunii cortexului. A crede *pe cuvînt*, cuvîntul Domnului Cristos care el însuși nu-i decît Cuvîntul.

1971

„Pînă cînd, proștilor, veți iubi prostia?”
(*Pilde* 1,22).

Tinerii, astăzi, caută puritatea, exorcizarea, liberarea de orori, pe întreita cale: a sexualității, muzicii și stupefiantelor. Ororile de care le este scîrbă sunt cu adevărat oribile: războiul, fățarnicia, minciuna, ura.

Rămîne numai de văzut dacă idealul spre care tînjesc le va oferi altceva.

Rămîne numai de văzut dacă mijloacele pe care le-au ales se vor dovedi eficiente.

Le-aș atrage atenția asupra următoarelor puncte:

a) Dacă nu-s cu desăvârșire proști ar trebui să nu piardă din vedere că există o forță – cu două fețe – care se uită la ei și-i poate vindeca de orice alian răpindu-le orice mijloace de evaziune. Forța e una, fețele sunt două: a lui Brejnev, a lui Mao;

b) Mijloacele la care au recurs sunt aleatorii. Nu numai stupefiantului greu de procurat, dar și sexului și muzicii regimurile totalitare se pricep a le da caracter de inaccesibilitate. Pentru a le îndulci amarul și a lecui deznădejdea, mai accesibilă rămîne credința. Mai ales că devenind și ea inaccesibilă în mult rîvnitele regimuri, prezintă avantajul de a putea fi găsită în locuri mai greu de etatizat.

– Don Quijote...

Putem și noi oricînd – dintr-o clipă într-alta – prin voința și capacitatea noastră de fericire, dacă înfrînăm imperialismul individual (numai eu am dreptate și drepturi, numai eu nu sunt nebun, numai mie mi se cuvine), dacă ne însușim în cît de mică măsură simțul relativității și al ridicolului certurilor, ambițiilor, resentimentelor; dacă stăruim asupra definiției date lui Isus Cristos de pastorul Dietrich Bonhoeffer: Cel care există numai pentru alții - *nur für andere da ist* –; dacă înțelegem cîtuși de puțin toată mizeria invidiei și mîniei, rușinosul, sfișietor de rușinosul și jalnicul ridicol al geloziei, invidiei și răutății așa cum trebuie să pară văzute de pe cruce și cum desigur par văzute din închisoare sau de pe patul de moarte, putem, zic, într-o clipită să transformăm circiuma în castel, celula, spitalul, strada, mahalaua, biroul în salon - salon de marchiză franceză din secolul XVIII, de prinț al Renașterii, de conac englez în mijlocul unui parc cu gazon centenar; sau chiar în colț de rai, în camera de ospăț în casa din Betania.

Scriptura ne arată că și crucea – instrument de chin, batjocură și blestem – poate deveni instantaneu pentru cine știe să se poarte pe ea – făgăduință de mîntuire și prag de paradis.

– După felul cum vorbim și ne purtăm s-ar zice că suntem posturi de radio emițătoare, hotărîte să emită fără întrerupere și să bruieze orice alt post.

1971

Nemo – de față fiind și Andrei Brz. – osîndește sentința *Amicus Plato sed magis amica veritas*¹¹³, o consideră văditoare de răutate și îngustime de minte. Mai prețios ne este prietenul ori vecinul decît un așa-zis adevăr

¹¹³ „Mi-e prieten Platon, dar mai prieten mi-e adevărul” (lat).

despre care nu știm cât va fi valabil. Dragostea de aproapele nostru e adevărata noastră datorie, aproapelui se cuvine să-i sărim în ajutor; pe când, în numele unor nesigure și vremelnice adevăruri, conștiincioșii sunt mereu gata să-și persecute și denunțe semenii. Adevărata *veritas* se cheamă *caritas*.

Poporul român mereu așa a procedat, a pus caritatea deasupra „adevărurilor” momentane, pe vecin și prieten mult mai sus decât glaciala obiectivitate.

(Mi se confirmă astfel teoria mea din *Secretul scrisorii pierdute*).

– Ce-i dau oamenii lui Dumnezeu când lui Dumnezeu îi este sete?

Oțet și fiere.

Paris, iulie 1936

Piața Concordiei. Loc magic și privilegiat al frumuseții. Centru al Europei. Pavilionul din stînga (stînd cu fața spre Arcul de Triumf) al grădinii Tuileriilor. Zi de vară copleșitor de caldă, văzduhul vibrează de arșiță. Pavilionul însă e răcoros și pustiu. Mă plimb îndelung printre nuferii lui Monet. Senzație de zăduf, de străfunduri acvatice și înalte presiuni, de clipocit al fîntîinii peste care se apleacă Melisanda, în care se oglindește fata de împărat.

Farmecul neîntrecut al picturii impresioniste, cea mai producătoare de evanescență. *Verweile doch, du bist so schön*¹¹⁴. Senzație de umbre colorate, de clipiri și unde.

Léon Daudet e cel care a scos în evidență umbrele colorate ale impresionistilor. Cît îl iubea mama! Și pentru că era lacom, scrisese despre o mătușă a sa: „Timp de douăzeci de ani a cunoscut neasemuita fericire de a fi patroana celei mai grozave bucătărese din Franța, o femeie care fu pentru bucătărie ceea ce a fost Baudelaire în poezie, Rembrandt în pictură și Wagner în muzică”.

Dincolo de apă, pe cheiul Bourbon, o cafenea cu măsuțe pe trotuar, sub o tentă albastră.

Senzație de acută fericire.

Repede sfîșiată de gîndul la guvernul Blum, instalat cu pompă, un minister uriaș, împărțit pe secții, care își ia sarcina de a fericii pe toți în cel mai curat

¹¹⁴ „Rămii că ești atîta de frumoasă” (*Faust*, I, 1, trad. L. Blaga în *op. cit.*, p. 80). Cf. nota 57.

stil conu Leonida: lege de murături și pensia după legea veche, statul să plătească, d'aia e stat. Și dreptul pentru toți francezii de a-și vîri capul în nisip. *Et un Pernod pour Arthur*¹¹⁵.

A! explicația istoriei nu o dă nici materialismul, nici teoria providențială, nici nimic altceva. Singura explicație rațională a căderii statelor și prăbușirii civilizațiilor e cea dată de Romani: *Quos Jupiter perdere vult...*¹¹⁶.

– Durkheim e marele vinovat. El e teoreticianul Statului – Dumnezeu. Orice formă de stat îngrădit nu e posibilă decît într-o societate care crede în Dumnezeu. Dacă nu, statul ia locul divinității și nu mai poate fi limitat.

Puterea regelui Ludovic al XIV-lea era absolută – și desigur că a și abuzat de ea. (Revocarea edictului din Nantes etc.). Dar o mărgineau parlamentele provinciale, dreptul de critică din partea acestor parlamente, biserica, drepturile tradiționale ale provinciilor, ale „stărilor”, ale „stărilor” sociale – „constituția regatului”. Regele se temea de puterea divină, de confesorii lui și de gura lumii. Iar în materie de literatură declara că „domnul Despreaux se pricepe mai bine ca mine”.

Puterea absolută a Regelui-Soare se profilează nulă în comparație cu a dictatorului ateu contemporan, căruia cu adevărat i se aplică spusa lordului Acton: puterea absolută corupe absolut.

E prea puțin. Puterea absolută devine neapărat dementă.

– Împotriva teoriei (lui Sartre și altora) după care semnele nu pot fi interpretate (*Nu există semne!*) și nimic în lume nu cheazășuiește pe Dumnezeu, aceste cuvinte ale lui Tocqueville: „Nu-i nevoie ca Dumnezeu să vorbească el însuși pentru ca să descoperim semne sigure ale voinței sale”.

Orice încercare de carteziană plecare de la o presupus posibilă *tabula rasa* e fățărnicie pentru că nu ne putem preface că nu știm.

– Două precizări cu privire la răstignire:

a) vinovații

Nu numai saducheii, fariseii și autoritățile romane, ci fiecare dintre noi.

Rugăciunea din ziua de vineri: „Mărturisesc înaintea ta, într-o această zi a răstignirii tale, într-o care ai pățimit și ai luat moarte, pentru păcatele

¹¹⁵ Cf. p. 72.

¹¹⁶ „Celor pe care Jupiter vrea să-i piardă / le răpește mai întâi mințile” (lat.).

noastre, pe cruce, că eu sunt cel care te-am răstignit cu păcatele mele cele multe și cu fărădelegile mele cele rele”.

b) Nu e un fapt istoric petrecut acum două mii de ani, ci un eveniment care se repetă de-a pururi și în fiecare ceas, se repetă neîncetat și dacă ochii noștri ar ști să vadă ar putea oricând avea în față îngrozitorul spectacol înzestrat cu perenitate și ubicuitate.

Ceea ce, în *La mort d'Atahualpa*, Valéry Larbaud își închipuie cu privire la executarea regelui incaș - ea are loc fără întrerupere într-o cameră orbitor luminată a hotelului Sonora Palace (*De nu ar greși cineva ușa!*) - este adevărat pentru răstignirea Domnului, pe care veșnic o înnoim.

1969

Casa inginerului I. Pete. - din atît de respectabila stradă „Dim. Onciul” - nu e prea mare, dă însă o certă impresie de soliditate grădina din față, bine îngrijită, acareturi în spate, ferestre cu geamuri bombate strălucitoare și perdele cu falduri, de un alb desăvîrșit.

În interior familia celui care-mi ceda bucățica lui săptămînală de pîine, cînd eram în criză, și care nici măcar o dată nu s-a răstit la cineva, e alcătuită din oameni care nu se poate să nu-ți meargă drept la inimă: toți muncesc ori studiază, se respectă între ei, se poartă frumos cu slujnica (sunt în cîmpul muncii, își pot îngădui s-o țină), sunt bucuroși de oaspeți: nimic forțat, nici un vicleșug, nimic distonant ori straniu. Cinste, virtute neostentativă, credință moderată, bunătate firească, gentilețe din belșug.

Majoritatea tăcută. Revăd cu ochii vechiul meu ideal, strada Armenească și casa Șeteanu și casa Boerescu și toată lumea aceea pe care nesăbuiții și imbecilii s-au grăbit s-o dărîme pentru ca apoi (dar și Galsworthy în *Forsythe Saga* a pățit la fel, la sfîrșit îl reabilitează pe proprietarul Soames) să jinduiască după ea și să caute s-o refacă în apartamentele lor de două ori trei camere din blocurile proprietate personală construite după normă (confortul unu sporit) ori să se ducă s-o caute - cu 70 kg - în Israel.

Interview cu dramaturgul Franz Molnar: „Mi se pare că principiile care determinau acum un sfert de secol succesul unei piese sunt astăzi complet schimbate. Pe atunci viața era liniștită. Societatea era bogată, se trăia bine și fără enervare, era aproape plictisitor”.

(Criminala doctrine a plictiselii, expusă de Lamartine în vremea domniei lui Ludovic-Filip - *Franța se plictisește, domnilor* - i s-au adus atîtea osanale și i s-au dat atîtea satisfacții încît cele mai plate și mărunte idealuri „mic burgheze” au ajuns a fi aureolate de nostalgie și înconjurare de strălucitoare lumină. Crapă cu toții acum după ele, toți umblă cu limba scoasă după

simplele componente ale vieții burgheze dinainte. Cum le mai lasă gura apă – și bale – după o locuință, hrană și puțină liniște!).

- Ritualul rugăciunii.

Obiceiul de a folosi textele rugăciunilor de obște este criticat ca dovadă de formalism și nesinceritate.

Sinceră e numai rugăciunea izvorâtă din cuget și inimă, nu textul gata formulat pe care-l citim din carte ca pe o rețetă: (La capătul pericolului stă rîșnița de rugăciuni a Tibetanilor.)

Poate că soluția cea mai nimerită ar fi: a) recitarea rugăciunilor de obște pentru a se crea o atmosferă de liniște și reculegere, aceasta însemnând faza de pregătire, de *punere în situația oratorie*; b) rugăciunea propriu-zisă, făurită de fiecare, imnul de slavă și mulțumire, apoi (sau mai întâi, e firesc, nu-i cu supărare) spunerea păsului – inima revărsată; c) după care s-ar cuveni să urmeze partea cea mai însemnată, faza *ascultării* în care următor vorbirii – și era oare nevoie să spunem ce ne doare și ce dorim, ca și cum nu s-ar ști? – suntem atenți să desprindem îndemnurile care ni se dau; inima acum e *pe recepție*.

- Discuție, la Jilava (în 1961, cred) cu profesorul Vasile Barbu și cu tânărul Gheorghe M., admiratorul înflăcărat al Legiunii (deși mult prea tânăr ca să fi putut face parte din Mișcare). Le invoc mai ales cazul Stelescu.

Legionarii, ce-i drept, omorau. Dar executanții (desemnați după ce se pronunța sentința unui tribunal de Sf. Vehme) mergeau și ei la moarte sigură, căci erau obligați să se predea. Nu fugeau după ce ucideau, știau că vor muri și ei, astfel încît se încadrau în definiția lui Camus: revoltat autentic nu e cel care trimite la moarte stînd în biroul lui, ci „dreptul” care pierie o dată cu victima.

- Microsemnalele.

Ororile regimurilor totalitare nu pot fi în general detectate decît dacă regimul respectiv practică o brutalitate simplistă (exemple: tiranii din vechime și evul mediu, mongolii, Timurlenk, nazismul...). Deîndată însă ce avem de a face cu sisteme subtile și grijulii de salvarea aparențelor – unde se lucrează sistematic și savant – depistarea este incomparabil mai grea și în fața istoricului se ivește problema *crimei perfecte*. Aflarea adevărului în acest caz a înfrînt mulți specialiști și detectivi de seamă. Istoricul sau cercetătorul, acum, trebuie să dea dovadă de însușiri neobișnuite și să nu ezite a se referi la metode aparent străine de știința istoriei și disciplina politiciii. El trebuie

să nu se ferească de a recurge la metode proprii detectivilor și medicilor. Vreau să vorbesc de *microsemnalele* care, singure de obicei, îngăduie străpungerea stratului de vid înapoia căruia este izolată crima perfectă.

Regimurile totalitare au grijă să ia toate măsurile necesare – mergînd foarte departe pentru acoperirea adevărului. Nu deci prin simptome a căror examinare stă la îndemîna oricui se va putea rezolva misterul. Numai microsemnalele – acele amănunte infime ori efecte secundare ori imprevizibile consecințe datorate evoluției creatoare pe care nici criminalul cel mai prudent și mai organizat nu le poate prevedea și evita – sunt în măsură să arunce lumină asupra acestor „afaceri tenebroase”. (Numai crima absurdă și gratuită – a maniacilor, bunăoară – ar putea să pară înzestrată ca o forță absolut sfidătoare. Dar absurdul e și el absurd, nu e previzibil – și-n momentul în care te încrezi în absurd și hazard dai dovadă de o credință *rațională* în absurd și hazard, credință inconsecventă, absurdă!).

Intuiția clinicianului este și ea întemeiată pe astfel de microsemnale pe care numai deprinderea specialistului de bună credință și inteligent le percepe, deîndată. Acestea sunt cele care nu-l pot amăgi, oricît de ticluite, derutante ar fi simptomele. Boala și minciuna (bolile *mint* și ele, se camuflează) sunt depistate de fulgerătoarea sensibilitate la microsemnale a specialistului ori cercetătorului cinstit care nu se mărginește să analizeze ceea ce vinovatul - boala sau tiranul – îi prezintă cu fățarnică obiectivitate spre analiză.

Medicul specialist sau cercetătorul serios, dintr-o lovitură de mîină aruncă-ncolo vraful de probe adunate metodic și-și alege el calea spre adevăr opridu-se asupra acelor amănunte izvorîte din complexitatea vieții – care-i prea fertilă și încilcită spre a putea fi în întregime prevăzută de regizorul crimei perfecte – *care-i vorbesc lui*.

– În *l'Interdiction* a lui Balzac, numele judecătorului Jean-Jules Popinot e vădit ales cu intenții ironice. Familia Popinot aparține taberei ostile convingerilor autorului. Un văr al judecătorului ajunge ministru al comerțului și conte sub hulita monarhie din iulie. Dar Balzac este un scriitor prea autentic și un om prea cinstit ca să nu poată vedea și la personajele care nu-i sunt simpatice trăsăturile bune; și-l prezintă pe zisul Popinot ca pe un judecător integru și inteligent asupra căruia un dosar prea bine pus la punct nu are influența scontată. Popinot este un judecător care ia aminte la microsemnale și află lucruri neașteptate.

Nu pe el l-ar fi dus cu zăhărelul impunătoarele volume publicate de ministerul de justiție al U.R.S.S. sub titlul de *Procesul troțchiștilor și al dreptei* unde sub o mecanică perfectă se ascund prestidigitația și mascarada.

August 1964

Cristos ne conferă calitatea de oameni liberi, adică de nobili. Dar ne cere efortul păstrării noii noastre stări, efortul - ar spune existențialiștii – de *a fi*

ceea ce suntem. Gal 5,1: „Stați deci tari în libertatea cu care Cristos ne-a făcut liberi”.

Robul se cunoaște de îndată și de departe, îl trădează amănuntele: neliniștea, pofta, tremurul mâinii, susceptibilitatea... Și cu atât mai mult îl cunoaște Dumnezeu care – tot Gal 6,7 –: „nu vă amăgiți, nu se lasă batjocorit”.

Dostoievski în *Frații Karamazov* reia tema lui Cervantes, Markel (fratele lui Zossima) spunând și el că viața e un rai, numai că noi nu vrem să știm (că suntem în rai) căci dacă am vrea să știm chiar mâine s-ar întinde raiul peste toți.

– Clipele de fericire a căror prezență o păstrăm vie sunt supuse unei selecțiuni care ne scapă cu totul și folosește criteriile ciudate. S-ar crede că ne rămân cele de bucurie intensă, ori legate de însemnate evenimente favorabile. Nu. Supraviețuiesc instantanee lipsite de orice semnificație.

Mie, spre pildă, ca izvor nesecat al senzației de fericire inefabilă, îmi rămân imaginile plimbărilor pe care le făceam cu mama, pe jos, pînă la șosea, după sfîrșitul iernii. Trotuarele din nou curate. Aerul iute, cerul îndeobște albastru. La începutul după-amiezii, lume puțină. Mergem departe, ne înapoiem nițel obosiți, luînd-o pe Calea Victoriei. Oprire la cofetăria Nestor: o prăjitură compactă, un pahar de apă rece, sorbit.

De ce atîta senin?

În zilele de sete, în zilele de zăduf, în zilele de ger, la pușcărie, din amintirea clipelor acelora banale îmi scoteam – ca dintr-o fîntînă fermecată – puteri și consolări. Și mai ales puterea de a mă concentra ca să mă rog.

– Virtutea personală a tiranului, oricît de incontestabilă, nu justifică tirania. Calitățile personale n-au la oameni de felul acesta nici o valoare, sunt anihilate de păcatul strigător la cer al desființării libertății omului, de groaznicul păcat al prefacerii semenilor în dobitoace; dobitoace, desigur, de vreme ce li se răpește principala însușire a duhului: libertatea. Virtuți personale aveau și fariseii, ba încă multe, erau nu numai cumsecade ci și riguroși. Calvin la fel. Și sunt sigur că și Caiafa era plin de frumoase purtări și ducea o viață model.

BUGHI MAMBO RAG

...numai scoțienii și românii, nu cumva cimpoiul a fost dus de o legiune romană transferată dintr-un loc în celălalt?... Jakob Fallmerayer... hopliții... că nu-s decît slavi, nici urmă de sînge grecesc... scîndurile stupilor trebuie

să fie... Heliopolis... la Gruzini și la Basci... asta-i arta, domnul meu... îi spune Demetrios lui Marcellus...

Ciudată contradicție între *Vechiul* și *Noul Testament*.

În cel vechi, Atotputernicul deși se înfățișează ca un Dumnezeu aspru, răzbunător pînă la neamul al șaptelea și legiuitor al talionului, după ce îi îngăduie diavolului să-l încerce pe Iob în fel și chip, intervine la sfîrșit spre a restabili dreptatea. Mult încercatul Iob își redobîndește sănătatea și averile și moare îmbelșugat, sătul de zile.

Cînd Abraam, dînd ascultare poruncii divine, înălță cuțitul spre a-și ucide fiul, apare îngerul care oprește brațul tatălui și cruță jertfa.

Dumnezeul legii implacabile se dovedește pînă la urmă îndurător.

Nu tot astfel în noul legămînt. Aici Cristos nu este numai încercat, se îngăduie să moară pe cruce și îngerii nu coboară să-l salveze ca pe Isaac. Martirii mor și ei cu toții, în chinuri ca și învățătorul lor. Dumnezeu a cărui milă a fost dezvăluită oamenilor și care-i trece pe aceștia de sub blestemul legii la har, în mod cu totul neașteptat se poartă nespus mai dur.

Explicația pare a fi una singură: înainte de întrupare sufletele nu se puteau mîntui, mergeau toate în iad, pînă și ale dreptilor. Datoare era prin urmare divinitatea să le răsplătească binele măcar aici pe pămînt. După ce Cristos coboară cu sufletul în iad, situația e alta; oamenilor li se deschid cerurile și pot cunoaște fericirea veșnică. Nu mai este necesar ca răsplata să se producă pe plan material, iar groaznica realitate a pămîntului – unde totul e durere, nedreptate, suferință – poate fi dezvăluită în toată plinătatea ei și lăsată să se desfășoare pînă la capăt, *pînă la capătul nopții*.

(Și mai e un motiv: odată cu venirea Domnului am trecut de la copilărie la maturitate. *Ni se poate spune adevărul*. Ni se poate vorbi pe șleau. Ni se poate da ca hrană carnea, nu laptele).

BUGHI MAMBO RAG

... Istorii ale imperiului otoman?... Vasul căpitanului Ahab se numea Pequod, p, e, q, u, o, d, așa... Cea mai bună e a suedezului turcit Mouradja d'Ohsson, mai e a lui Hammer în treizeci și două de volume, apoi a lui Cantemir în latinește... „La voi toți perii capului sunt numărați” e la Matei, după ce spune că două vrăbii se vîndpe un ban... A lui Iorga e în nemțește, e publicată la Gotha... Mi ți-o înșfacă de păr pe milady de Winter...

1955

Filmul documentar *Nacht und Nebel. Noapte și negură* e titlul dat de Hitler planului de nimicire a celor din lagăre.

Trist și înfiorător.

Tr., Paul Dim., Al. Pal., Mih. Răd. l-au văzut și ei. Le atrag atenția că trist și înfiorător este nu numai ce s-a întâmplat ci și că, după ce autorii planului au fost nimiciți cu prețul morții a zeci de milioane de oameni, a nenumărate suferințe și distrugerii unui imens număr de bunuri, se permite refacerea altor lagăre, altor închisori, repetarea altor nedreptăți și cruzimi – în număr și mai mare.

Nu cumva abia acum e mai potrivit decât oricând numele de *Noapte și negură*? Nu cumva ironia necruțătoare a istoriei îi dă titlului o și mai mare putere de întunecare și înnegurare?

– Când oamenii și-l închipuie pe Dumnezeu, e ca în *Bhagavad Gîta*. Krișna e stăpînul, fulgerul, puternicul, taurul...

Cînd Dumnezeu se adresează oamenilor le spală picioarele.

– Boeria Domnului: duhul dă fără măsură.

Știe să și recunoască. Celui care are (are credință și fapte bune) i se va mai da. (Clătinat și îndesat). I se restituie mai mult decât a venit să ceară. Dar și invers: celui ce nu are (nu are credință și fapte bune) i se ia și puținul ce i se pare că ar avea.

– Singura deviză ce împacă libertatea cu aristocrația e a Junimei; și totodată a oricărei biserici creștine: intră cine vrea, stă cine poate.

– Dovadă că funcționarul nu se poate apăra zicînd: am executat ordinele, că poartă o răspundere, e faptul că în Crez se spune „în zilele lui Ponțiu Pilat”, iar nu în zilele lui Tiberius Claudius Nero Caesar.

Nu numai agitația ori graba sunt vrăjmașe libertății, ci și viteza în sine.

Denis de Rougemont: cele mai mărețe spectacole naturale sunt spectacole ale încetinelii sau imobilității. Rapiditatea nu poate fi isprava unui spirit *întrupai*, ci numai a imaginației sale pervertite. Efectele vitezei țin de domeniul materiei lăsate în voia maniei sale de a tot cădea. Deîndată ce

spiritul intră în joc, el provoacă încetiniri și întârzieri, de unde și pierderi de timp. Invențiile menite a le umple trec mereu dincolo de țintă. Și astfel o eră a vitezei devine o eră în care materia predomină. Provizoriu: căci se întâmplă ceva curios. La anumite viteze foarte mari materia începe să se spiritualizeze.

Gherla, 1964

În ultimele săptămîni, brusc, atmosfera se destinde. La duș suntem lăsați să ne spălăm; nu ni se mai poruncește „echiparea” îndată după ce ne-am udat și săpunit. Deținuții mai acătării sunt chemați la îndelungate conciliabule cu organele de administrație și ofițeri de securitate veniți din București și Cluj. Li se cere ca dovadă de reeducare – să dea declarații de recunoaștere a vinovăției, de făgăduință a unei bune purtări pe viitor, de atașament față de regim. Pe un ecran improvizat în sala mare de la parter apar cartiere de blocuri noi în diverse orașe. „Le recunoașteți? le recunoașteți? așa-i că nu?” exultă directorul închisorii. Unii, mai ales dintre cei de la Botoșani, din așa-zisa cameră a lorzilor - numai „istorici”, țigări fine, reviste alese și tot felul de farafastîcuri – sunt luați cu mașina și duși prin țară să vadă realizările. Mulți nu știu cum să procedeze în privința declarațiilor: să le dea? să nu le dea? Să-și facă lungi autobiografii – iată că sosesc cu hîrzobul din cer topuri de coli de hîrtie, cerneală, condei – în care să-și renege originea socială, părinții, tinerețea, prietenii?

Pe cine îmi cere părerea îl sfătuiesc să-și caute de treabă, e clar că ni se pregătește eliberarea; cu sau fără declarații tot plecăm. Dar dacă totuși nu va fi așa? Dacă nu vine decretul? Și dau oamenii declarații, se leapădă de cele mai dragi idei, de ei înșiși, scriu febril. Ai crede că vor scrie scurt și cuprinzător. (Sau se vor referi la generalități: dați-i cu patriotismul, mi-este sfatul, și cu poporul). Să vezi și să nu crezi: oameni care scriau cu greu dobîndesc și ei cursivitatea și darul povestirii Efectul declanșator al pacientului întins pe canapeaua psihanalistului. Înșir'te mărgărite.

Se organizează ședințe. La una din ele, pentru combaterea sectanților, ia cuvîntul și pastorul luteran Wurmbrandt care-i beștelește pe iehoviști. (Urit. Nu-mi place. Iehoviștii sunt cum sunt, dar deocamdată ne aflăm camarazi de suferință. Dar nu-i adevărat ce spune Wurmbrandt? E, adevărul însă nu se cuvine a fi rostit oricînd și oriunde. Nu e valoare absolută. În curtea închisorii și-n prezența administrației adevărul despre iehoviști nu este că sunt niște bieți nătingi, ci că sunt niște victime și niște martiri). Sunt cu atît mai nelămurit cu cît despre Wurmbrandt nu știu și n-am aflat decît lucruri foarte bune.

Mă pomenesc dus pe sus la o ședință a cărei temă marxistă e dispariția treptată a statului. (Fie spus în treacăt, pînă una-alta are aerul de a o duce foarte bine, Statul). Participă numai deținuți, nici un gardian, nici un *politic*,

nimeni. Și lucrurile totuși merg ca pe roate, discuțiile se desfășoară șnur. *Ça vous donne un avant-gout*¹¹⁷ de ce are să fie afară.

La următoarea ședință nu mă mai înhață; nu mă silesc, sunt însă pus să spăl și să frec scările celor trei etaje ale Gherlei. Apa o scot din cișmeaua care e în curte. Frecatul pietrelor măcinate și îmbâcsite nu-i ușor. Dar nu mi-e zău, inima grea căci nimic nu se poate asemui cu dezolarea și puterea emetică a unei ședințe de reeducare și teorie. Imaginea prevestitoare e clară: mașina va funcționa singură, singură și foarte lin.

– Va trebui să vorbesc, măcar puțin. Domnul, după ce vindecă bolnavii, îndrăcitii, păcătoasele le spune să meargă în pace și să tacă. Au mers în pace, dar n-au tăcut! Cum ar fi putut oare să tacă, să nu strige ce li s-a făcut.

Psalmul XXXIII: Bun este Domnul, gustați și vedeți.

1967

Spre seară, la începutul toamnei, îmi sună la ușă Camil Demetrescu. Îl poftesc, bucuros, înăuntru. Sunt grăbit, spune, am trecut doar să văd ce faci. Dar intră nițel! Se codește, îmi calcă pragul parcă stingherit și s-ar zice, într-adevăr, că stă pe cărbuni de nu aprinși, oricum călduți. Nu înțeleg.

– În sfârșit, mă lămurește. Nu e singur, e însoțit de cineva, un om care așteaptă jos în fața casei. Să poftească sus, exclam, du-te de-l cheamă numaidecât. – Nu îndrăznește. – Cum adică? Ce vorbă-i asta? Da, e Bellu Zilber, nu îndrăznește, nu știe dacă...

Mă aflu în pijama, halat și papuci. Îmi pun degrabă pardesiul pe umeri și fără a-l mai lăsa pe Camil să-și încheie fraza, mă năpustesc pe scări în jos; în dreptul ușii de intrare îl zăresc pe Bellu Z. făcând *les cent pas*¹¹⁸, agale. Îl iau de mână, îl trag în holul blocului și-l îmbrățișez. Suntem amândoi foarte emoționați.

Misterul Timpului. Farsele pe care ni le joacă viața, surprizele pe care ni le rezervă, mereu. „De cealaltă parte a baricadei”... Ce departe și ce „exterioară” pare scena: ceaiul de prin '30 unde se lua în bețe cu Manole! *Conjunctura*. Ehei. *Zădărnice* a... Cine ar fi bănuțit, atunci, printre cești, sanvișuri, pahare și citate că vom fi amândoi clienți (el mult mai fidel) al pușcăriilor comuniste și că ne vom regăsi, eu întărit în anticomunism, el vindecat de comunism?

¹¹⁷ „Asta vă dă o idee” (fr.).

¹¹⁸ lit. „cei o sută de pași” (fr.).

Sus în cameră nu mai încetăm de a vorbi și povesti. Se adeverește mai „reacționar” ca mine, și tare jenat, spășit... Ceea ce-i răpește dialecticii mult din ironia ei și o colorează în fără de sfială duioșie omenească.

Iulie 1964

Până la urmă toate se încurcă: pozițiile se tulbură, anii de temiță se adună în progresie geometrică, călușeii și scrînciobul pe fiecare îl amețesc. Se desprind cu încetul două secrete: 1) toată lumea are nițică dreptate și 2) tot omul e nebun deși crede că numai ceilalți sunt.

La început sioniștii și legionarii, țăranii și intelectualii, liberalii și cuziștii, comuniștii și social-democrații, cartiștii și antonescienii se adulmecau neîncrezători și se priveau mirați. *Cum de poți fi Persan?* Până la urmă rodajul conviețuirii scoate din uz ochelarii ca dioptrie de îngustare, începi să constăți că o anumită doză de dreptate e în și la fieștecine și că se prea poate întâmpla să fii Persan.

Explicația teoretică a lui Pierre Lasserre: lumea este mult prea complexă spre a putea fi cuprinsă într-o singură sistematizare oricît ar fi ea de grandioasă. Nu există nici o doctrină capabilă să dea toate răspunsurile.

Nu înseamnă că n-ai dreptul să-ți formezi convingeri și să le susții. Chesterton: de vreme ce este părerea mea, desigur că o socotesc dreaptă și cred în ea, altfel aș fi necinstit.

Știu totuși că prin însăși condiția umană nu poți crede și pretinde a fi găsit o formulă absolut completă. Lumină și întuneric e pentru toți și ploaia cade și peste buni și peste răi.

Nebun, e nebun. Uite-l cum mănîncă arpacașul, îl lasă să se răcească și-l mănîncă rece. – Nebun, e nebun de-a binelea. Uite cum înfulecă arpacașul fierbinte, de parcă n-ar putea să-l lase să se răcească nițel. Și pe urmă se miră că-l apucă burta. – E nebun, domnule, e nebun de legat, ține cănița în mîna stîngă și se spală cu dreapta. Anormal, să știi că-i anormal. – Dement, dement cu adevărat, la ce te poți aștepta din partea unui om – om, vorba vine – care se spală la fund ținînd cănuța în dreapta și-și dă cu apă cu stînga. – Nebun, cînd îl cauți se spală, d'aia n-avem p_jc de apă. – Nebun și puturos, nu se spală cu săptămînile, l-ai văzut vreodată apropiin-du-se de căldare? – Nu ți-am spus că e nebun, uite-l cum se culcă cu fața în sus și cu batista pe ochi. – Da ce sunt nebun și smintit ca el să dorm culcat pe o parte și neacoperit pe ochi să-mi stric vederea? – Nebun, numai un nebun mai poate admira pe Sadoveanu și pe Arghezi. Trebuie să fii nebun, oricare ar fi fost netrebnicia atitudinii lor politice, să nu-ți dai seama de nepieritoarea valoare literară a unui Sadoveanu sau Arghezi. – E omul nebun și n-ai ce-i face învăță versuri de dimineață și pînă seara. – Să ai prilejul de a învăța

poezii așa frumoase și să nu-l folosești e nebunie curată. – Nu vezi că nici nu stă măcar pe tun, abia se așează că s-a și ridicat. – Nebun... stă de nu se mai termină pe tun, oameni ca ăștia, s-o știi, își merită pedeapsa.

Nu e numai războiul tuturor împotriva tuturor ci și o certificare generală și reciprocă a stării de nebunie. Peste puțin timp înțelegi că nimeni nu e nebun ori, și mai bine, că toată lumea e nițel nebună.

Aparatul nostru de emisie-recepție e acordat îndeobște pe o singură lungime de undă și ni se pare – iluzie audio-vizuală – că orice altă lungime e aberantă.

Din obiceiul, mania, capriciul sau preferința sa, face fiecare o regulă principială pe care o socotește universal valabilă, aidoma principiului moral al lui Kant. Spune Kant să ne purtăm în așa fel încât să putem deveni pildă pentru toți iar noi am tradus ca o mașină electronică neperfecționată: oricine nu face întocmai ca mine, nu se spală, nu ține cănița, nu bea, nu doarme, nu-și face nevoile ca mine e nebun și vrednic de orice năpastă.

Nițică dreptate au toți. Pînă și sectanții scot la iveală unele lipsuri ale marilor culte, nu spun numai copilării. Pînă și social-democrații rostesc uneori înțelepciuni. Pînă și... Uite, bunăoară, Iorga. Asasinat mișelește, apostolul neamului, savantul, scriitorul, marele ziarist, muncitorul fenomenal, geniul. A fost filmată expunerea leșurilor legionare pe caldarîmul Cotrocenilor după omorîrea lui Armând Călinescu. Pelicula îi arată pe Iorga și Argetoianu veniți la spectacol. Cu vîrfurile ghetelor Iorga împinge un cadavru. Așa cel puțin îmi povestesc legionarii. Mai sunt și vindictele lui împotriva oricui îl criticase, darea afară din slujbă, scoaterea din pîine... Purtarea lui neiertătoare pînă la sfîrșit față de E. Lovinescu și Mircea Eliade, care formulară observații moderate, respectuoase.

Dar niciodată turpitudinea victimei nu scuză pe ucigaș. Nu încapă deci scuză pentru cele petrecute în pădurea de la Stîlpnicul, ci numai – pentru noi, nu pentru ucigaș – încredințarea că dreptul și nedreptul, lumina și întunericul, binele și răul sunt distribuite în mod mai pestriț decît bănuiam.

Lui Iorga, de altfel, i se aplică întocmai vorbele lui Bossuet despre abatele de Rance: *c'est un homme contre lequel on ne saurait avoir raison*¹¹⁹. E atît de mare încît nu poți avea dreptate împotriva lui.

Oricum, de cîte ori aud *e nebun*, surîd și mă scutur, cu toate că văd că nici o convingere nu-i mai bine ancorată decît aceasta: toți ceilalți sunt nebuni, numai eu sunt normal. Omul superior, zice doctorul Al-G., este cel care-și consolidează lungimea de undă personală de emisie și totodată își lărgeste neîncetat gama de recepție.

¹¹⁹ „e un om împotriva căruia nu se cade să ai dreptate” (fr.).

– Despre nebunie am mai învățat ceva: că principalul – în închisoare ori în situații-limită – este să nu înnebunești. George Orwell (1984): nu izbutind să te faci auzit, ci rămânând zdravăn la minte duceai mai departe moștenirea omului.

De ce? Pentru că nebunia este contagioasă și pentru că orice regim totalitar este și nebun.

Este. Dar pe de altă parte, dialectica: mulți s-au ținut tari numai pentru că erau nebuni. Nebunia a fundamentat numeroase cazuri de păstrare a demnității. Poate fiindcă insul stăpînit de o monomanie disprețuiește mai ușor decît alții ispita bunurilor.

Nebun. Am și eu o reputație de nebun bine stabilită, mai ales printre amicii evrei. Ce bine mi-a prins nebunia aceasta în ultimii douăzeci și cinci de ani. Ce mă făceam dacă nu eram nebun? înnebuneai! îmi răspunde rațiunea.

BUGHI MAMBO RAG

...Singurii coborîtori direcți din Basarabia, Brădești... Îi spune Marcellus lui Demetrios...

– Pînă la urmă ce rămîne? Rămîn versurile pe care ni le citează inginerul Radu Rosetti, bun povestitor de romane și mai ales de nuvele de Kipling și care ne dă și interesante amănunte despre misiunea întreprinsă în martie 1918 din ordinul perechii regale și al guvernului de la Iași, de către bunicu-său, colonelul Radu Rosetti, pentru a explica puterilor aliate – la Londra și la Paris – semnarea păcii de la București. Versurile sunt simple:

*Life is mostly froth and bubble.
Two things stand like stone:
Kindness in another's trouble
Courage in your own*¹²⁰.

Simple, dar idealul lor – gentilețea în necazul altuia, curajul în al tău – e mai puțin modest decît pare.

1967

Ceva asemănător la Henry James: „Trei sunt în viața omenească lucrurile importante. Primul este să fii amabil. Al doilea este să fii amabil. Și-al treilea este să fii amabil”.

¹²⁰ În versiunea a doua a *Jurnalului fericirii* autorul ne oferă propria sa traducere: „Viața-i mai cu seamă spumă și baloane de săpun / Două lucruri stau de piatră: / îndatorința cînd necazu-l lovește pe altul / Curajul, cînd pe tine te lovește” (engl.).

James întrebuițează cuvîntul *Kind*, care înseamnă nu numai amabil, ci și îndatoritor, plin de bunăvoință, drăguț, grijuliu de binele altuia, bun, gentil.

Dacă dragostea de aproapele nostru ne este inaccesibilă în esența ei, măcar sub forma amabilității o putem manifesta relațional.

– Cu Floriana despre ceea ce ea numește eshatologia lui Marmeladov.

Dumnezeu, la sfîrșit, îi va chema în rai și pe toți păcătoșii: Hai intrați și voi porcilor, și voi bețivilor...

Pentru că nu s-au încrezut.

Ceea ce e iremediabil de antipatic și respingător la farisei este necurmata conștiință a propriei valori și dreptăți; ispita de înfumurare a omului drept.

Pe ne-creștini tocmai iertarea păcătoșilor și a bețivilor îi jignește (e o greșeală pe undeva în evidența contabilă, nu iese soldul). Dar creștinii știu mai mult: că păcatul trufiei e mai grav decît darul beției.

(Zice: porcilor, dar nu zice: sadicilor, tortionarilor, denunțătorilor...)

1932

Sus pe strada Traian, la un număr mare, e o casă simplă dar nu fără confort: o grădină cu globuri de sticlă colorată, patru camere spațioase în jurul unui hol, cu mobile vechi; doar în odaia fetelor sunt două divane moderne, joase, capitonate în albastru. În casa aceasta socotită – ca așezare, construcție și împărțeală – drept cu totul conformă onorabilității de către Manole, locuiește familia inginerului Sorin, familie unită și fericită. Părinții trăiesc doar pentru a le face fetelor toate plăcerile. Și sunt fete bune, dealtfel, studente amîndouă, nu lipsesc de la nici un curs, seminar, piesă de teatru, film. Citesc toate cărțile noi, sunt veșnic ocupate și vine la ele toată lumea, studenți, elevi, verișori din provincie și capitală, scriitori debutanți, poeți moderniști, intelectuali de stînga. Aceștia predomină.

Într-una din camere e biblioteca, mare, cu volume și broșate și legate în piele; în hol e patefonul, în sufragerie doamna Sorin pregătește tratații.

Sevastia și Silvia scriu uneori mici articole în revistele de extremă stîngă, Silvia a deținut cîțva timp o cronică cinematografică, dar nu ele sunt centrul preocupărilor literare din strada Traian, ci cîțiva tineri poeți foarte avangardiști și cîțiva ziariști specializați în reportaje. Verișoara fetelor Sorin, Sirena Rabinovici, e sufletul salonului acestuia literar și politic, o fată cu părul cît o clăie, negru și creț; fostă studentă în medicină (acum urmează

filosofia), e bună și tandră cu cei pe care-i susține, care dau dovadă de activism (acesta-i cuvântul pe care-l folosește), dar și capabilă să arunce priviri ucigătoare și vorbe tăioase celorlalți. Cu toate că domnul Sorin, care e inginer, se scoală devreme, reuniunile durează pînă foarte tîrziu într-o ambianță de o mare animație.

Mă surprinde, intrînd (e o zi de început de noiembrie), faptul că Sevastia poartă mănuși negre, mănuși pe jumătate, care nu cuprind degetele în întregime, denumite mitene, cum foloseau elegantele de pe vremuri, ceva *très fin de siècle*¹²¹. Silvia, bucuroasă că tot ce stă în legătură cu sora ei este remarcat și produce senzație, îmi arată că le poartă fiindcă într-o carte de curînd apărută despre Andre Gide a citit că marele scriitor îmbrăca în tinerețea lui asemenea mănuși. Silvia, cu ochii înlăcrimați, surîde: „Nu-i așa că are gust intelectual?”

În vreme ce, în odaia fetelor, Sevastia așezată pe divan, cu miinile prinse de genunchi, recită poezii și apoi toți discută conjunctura politică și se strecoară aluzii la partidul clasei muncitoare și sunt ridicăți în slăvi cîțiva tineri care s-au fotografiat în pielea goală și i-au trimis pozele lui Iorga acasă, eu trec în dormitorul soților Sorin, unde nu e nimeni. E un dormitor de modă veche cu două paturi de lemn încărcate cu multe înflorituri, pernele și plăpumiile sunt adunate la mijloc, mai e un dulap mare cu oglindă, pe toți pereții fotografii de familie. Perdelele nu sunt trase, prin ferestre se vede curtea pînă-n stradă, plouă încet, felinarele sunt aprinse. Deasupra paturilor sunt chipurile a doi bătrîni, probabil părinții domnului Sorin. Bătrînul Silberherz poartă favoriți lungi și ochelari. În odaia fetelor discuțiile sunt aprinse. În jurul Sevastiei, pe divan, s-au strîns fete și băieți, grămadă. Tema discuțiilor e viitorul, un viitor strălucit pe care sunt fericiți că-l presimt și pe care făgăduiesc să-l distribuie tuturor, fără excepție, și lumii întregi. Am impresia că-i văd nu adunați laolaltă, ci aliniați pe un raft și supuși cercetării zîmbitoare, condescențe a lui Manole.

Ce-o să rămînă din scrisorile (își scriu mult), articolașele și discuțiile lor? Poate, prin bibliotecă, la secția periodice, cîteva numere rătăcite ale unor reviste literare uitate, figurînd doar în notele și aparatul documentar al unor lucrări, unde numele lor adeseori ciudate, ostentative, zburdalnice vor da cititorilor de mai tîrziu simțăminte de nostalgie.

BUGHI MAMBO RAG

...Tigrul, Eufratul, Fison și Gihon... Sadrac, Meșac și Abed-Nego...

¹²¹ „ultra finețea secolului” (fr.).

Decembrie 1971

Seară petrecută, în cerc restrâns, la Magdalena S. Aflu de la unul din musafiri detalii despre surorile Sorin și obișnuințele casei lor și despre alte saloane literare mă rog – cu tendințe analoage – de pe vremuri – mai ales despre al unei familii Rudich.

M-am înșelat profund. De pe urma oaspeților care frecventau casele de negustori și liber-profesioniști evrei de prin cartiere semicentrale n-au rămas numai note în subsolul manualelor de istorie literară; au rămas amintiri mai palpabile.

Cei mai mulți, ascultând – ca și urmașii lui Goethe din discursul de recepție al lui Ollănescu-Ascanio de îndemnurile Sirenelor Rabinovici au activat după 23 August și n-au rămas necunoscuți: au izbutit, unii, să se afirme și totodată, cred, să confirme câteva din teoriile adversarilor lor nu numai moderați ci și extremiști. Dintre oaspeții familiei Sorin câțiva s-au ridicat sus. (Unul, săracul, s-a sinucis în plină ascensiune). Iar dintre tinerii fotografiați în pielea goală unul cel puțin e bine știut și acum sub numele de Aurel Baranga.

După o perioadă de conștiinciozitate intransigentă (Felicia Brey., fiică de mare bancher, fostă elevă a liceului Regina Maria, solicitată prin 1948 de o colegă de clasă în vederea unei referințe pentru ocuparea unui post de muncitoare, o denunță în scris ca pe o fiică de moșier, fascistă, rasistă, exploatoare, iar soțul Feliciei, îmbrăcat în uniformă de ofițer de securitate, cu iuțea schimbării decorului pe o scenă turnantă, se dovedește un apărător vajnic al cuceririlor aceleiași clase muncitoare odinioară preamărită în casa iginerului Sorin) a urmat una de nu mai puțin totală dezamăgire. Soțul Feliciei Brey. – tată a doi copii numiți Vladimir și Lenina – nu mai poartă uniforma sa de maior. O mulțime de cadre de conducere nu pot îndura valurile succesive de retrogradări. Așa încît tabloul din nou s-a schimbat. Nu mai sunt conștiincioși. Acum cei mai mulți s-au zburătăcit peste întreg pământul (în Noua Zeelandă, în Brazilia, în Olanda, în Spania, în Canada – ba și în Israel). Sevastia Sorin e în Argentina, Silvia a murit în Australia, după ce fusese căsătorită cu un mare negustor de diamante. Alții, rămași în țară, se zbat să obțină pensii cât mai mari și alocații speciale ca vechi ilegaliști. Au dificultăți cu noile servicii de cadre – a! cât îi cred și-i înțeleg – și cu noul aparat de stat care, inexplicabil, îi privește cu nepăsare ori chiar cu lipsă de simpatie

Gazda noastră din astă seară nu mai e președintă la Tribunalul Suprem: după ce a fost simplă judecătoare la un tribunal raional e acum pensionară.

Principală lor distracție acum e povestirea de anecdote (împotriva regimului), din care știu puzderii – nu însă atît de multe încît să nu fie nevoiți să le

repete. Sunt prins și eu, mut, într-o avalanșă de glume dinadins povestite - o, surpriză! - cu un ușor accent evreiesc. Conversația ajunge un fel de oratoriu alcătuit din recitative unde fiecare, pe rînd, își aduce contribuția de amărăciune rostind cîte o anecdotă după ce are să întrebe - schițîndu-și teama cu un gest dubitativ al mîinii și o mișcare de încrețire a sprîncenelor - dacă nu e știută. Este (căci mulțimea anecdotelor nu alcătuiește o serie care să tindă spre infinit), dar în temeiul aplicării unei convenții tacite (de ajutor reciproc și îngăduință colectivă) toți cei prezenți se declară neștiutori și gata să asculte. Efectul este de o monotonie ritualistă, quasi-totemică.

Avea așadar dreptate Sainte-Beuve cînd a spus: *Il n'y a que de vivre; on voit tout et le contraire de tout*¹²².

Iată că oaspeții familiilor Sorin și Rudich sunt acum jigniți și decepționați. Mistica s-a transformat în politică și politica în resentiment.

BUGHI MAMBO RAG

...să ai grijă să torni sosul de ciocolată fierbinte peste grisul care trebuie să se fi răcit...

„Și iată că de-acum încolo te vezi osîndit să stigi «Eu, eu, eu» în gol, și la asta nu încape răspuns”.

Saint Exupéry

- Dar nu numai foștii oaspeți ai familiilor Sorin, Rudich și altele. Resentimentul e general. Anecdotele bîntuiesc peste tot locul. Sunt toți dezamăgiți, de ei înșiși și unul de altul, vestitorii lumii fericite. Sunt acriți de serviciile de pașapoarte, de noile formulare, de reintrarea în rîndurile masselor. Demisionați, pensionați, trecuți în retragere, transferați, obosiți, plictisiți, sătui de invidie și ambiție, nu mai jinduiesc decît după frigidere de mare capacitate, apartamente în centru, mașini din import, conturi la Cec, șuncă proaspătă de Praga, mușchi de vacă fără oase și excursii individuale.

A trecut vremea entuziastă și mărinimoasă de pe la 1946 cînd doamna Neuman, soție de mare negustor și bogătaș, luînd parte în societate la un joc de canastă pe cocoșei - parcă banii mai au vreo valoare? - lăcrimează în plină partidă (deși nu pierde, în fața ei se înalță mormane de piese de aur) și răspunde discretei întrebări a celorlalte jucătoare: nu, nu mă doare nimic, dar mi-e gîndul la copiii vietnamezi.

De atunci a cunoscut alte griji, mai apropiate: ginerele ei, însuși casierul general al partidului, a trecut prin pușcărie; în Vietnam s-a încheiat pacea, au mai fost și copiii coreeni, s-a încheiat armistițiul și-n Coreea, pe

¹²² „Nu trebuie decît să trăiești; se vede totul precum și contrariul său” (fr.).

Calmanovici l-au împuşcat, Steluți s-a sinucis cînd i-au arestat băiatul, și cîte și cîte nu s-au mai petrecut.

– Sunt toți sătui pînă peste cap unii de alții – iată, toți – da, toți – prietenii și colegii i-au dezamăgit, recunoscător nu e nimeni, totul e sluțenie, plictiseală, vid. Avîntului, nădejzii în minunata zi de mîine, credinței în partid le-a luat locul pragul bătrîneții acre.

Dar nu-i oare asemenea și-n rîndurile foștilor deținuți politici? Amintirea anilor închisorii s-a dus. Mai că-mi vine a-i regreta. (Cum și Gambetta ducea dorul Adunării naționale unde fusese în minoritate și atacat dar trăise printre cei mai aleși și mai subțiri oameni ai țării).

Constatarea din *Imitatio Christi* cu privire la caracterul inevitabil al decepției la sfîrșitul oricărei vieți, oricărei aventuri, oricărei întimplări, cu privire la simțămîntul golului total și al amărăciunii fără leac e valabilă pentru toți, de orice parte ar fi. Foștii deținuți politici s-au dezamăgit și ei reciproc: unii s-au arătat necinstiți, alții birutori, ingrați, ranchiunoși, carieriști... Ceilalți dacă le pomenești de închisoare, dau din umeri, te consideră pisălog, ramolit, zaharist.

– Trixi, liberată în '62, a găsit un post de foarte mică funcționară. A fost apoi profesoară de limbi străine occidentale la olegație popular democratică. Are acum o slujbă mai bunicică, nu grozavă; noroc de ea că i-a picat o moștenire din occident și i se îngăduie să călătorească într-acolo destul de adesea.

– După 23 August, Petre Iosif (doctorul L. Brauchfeld) a fost numit director al Operei (cînta doar la vioară); a lucrat apoi în cadrul Comitetului central; dezamăgirea l-a făcut să ceară și obțină un „post ideal”: e atașat cultural la Roma.

– Fac glume, spun anecdote, se dezic. Și cred că-s izbăviți.

Numai că-i mai complicat. Nu orice păcătos are dreptul să se suie pe cruce, îmi spune Ion Caraion și mă lămurește:

Ca să te poți răstigni și libera trebuie:

mai întii să te căiești, să-ți mărturisești vina în public, să te autodenunți și să recunoști: am greșit! am fost un porc!

în al doilea rînd să te cureți prin suferință autoimpusă, trecînd prin faza deșertului, a pustniciei, a focului purificator;

abia atunci poate urma și treapta a treia, abia atunci dobîndești *dreptul*, privilegiul de a te sui pe cruce.

Pe cruce nu te urci de la o zi la alta, hop! și s-a zis, spui o anecdotă și ai trecut vămile.

– Dacă s-au descompus atît de vizibil cei apăsăți numai de remușcări ori deziluzii politice ori acriți de anchete și interogatorii (s-au denunțat unii pe alții), de cologațiune (unde s-au exasperat și dușmănit unii pe alții), de cadre, de schimbările liniei, cum aș arăta eu cu mocirla în urma mea, cu viața mea irosită și făcută albie de porci? De n-aș fi creștin!

Iată însă că sunt. Clopotele acum și pe mine mă cheamă prietenos, familiar. într-un anume fel mă pot dezvălui și eu ca-n *Caravana* lui Hauff: *Ich, bin der Räuber Orbazan*¹²³. Creștinismul mă păstrează cu ceva tineresc în mine și neplictisit, nedezamăgit, nescîrbit, nesupărat. Prezenței veșnic proaspete a lui Cristos îi datorez să nu dospesc și fermentez în supărarea pe alții și pe mine. Acesta-i norocul meu, nefiresc, negîndit: să-mi fie dat să cred în Dumnezeu și în Cristos, cunoscînd dealfel ce a spus Unamuno: să crezi în Dumnezeu înseamnă să dorești ca el să existe și în plus să te porți ca și cum ar exista.

Numai creștin fiind mă vizitează – în pofida oricărei rațiuni – fericirea, ciudat ghelir. Numai datorită creștinismului nu umblu – crispat, jignit, pe străzile diurne, nocturne ale orașului – spațiu proustian descompus de timp – și nu ajung să fiu și eu – cum spune François Mauriac în *Destine* – unul din acele cadavre pe care le poartă, vii, apa curgătoare a vieții și să nu mă număr printre cei ce încă n-au înțeles – *Fapte* 20,35 – că mai fericit este a da decît a lua.

¹²³ Cf. nota 12.

LISTA PRESCURTĂRILOR ONOMASTICE**A**

AL Bile. - Alexandru Bilciurescu
Al. El. - Alexandru Elian
(Dr.) Al-G. - Sergiu Al-George
Alec, Al. R, Al. Pal. - Alexandru Paleologu
Alice - Alice Trăilescu (n. Ellin)
Ana - Alia Avramescu
Andrei Brz. - Andrei Brezeanu
Anetta - Amelia Pavel?

B

Bellu Z. - Bellu Zilber
(Dna) Brăiloiu - Marioara Brăiloiu

C

(Dna) C. - Constantinescu-Porcul
(Col.) C. L. - Constantin Luca
(Păr.) Cleopa - Ilie Cleopa
Codin Mironescu - Alexandru Mironescu
Corneliu Ax. - Corneliu Axene
Costică Hr. - Constantin Hristea
C-tescu-Țăranu - Ion Constantinescu-Țăranu

D

(Av.) D. P. - D. Pavel
Dinu. Ct. N., Dinu Ne. - Constantin Noica
Dinu P.- Dinu Pillat
Duțu - Alexandru Duțu
Em. V. - Emanuel Vidrașcu

F

Floriana - Floriana Avramescu

G

(Păr.) G. T. - George Teodorescu Gh. de la Țară - Gheorghe Zamfir Gigi Tz. - Gh. Tomaziu

H

(Păr.). Haralambie V. - Haralambie Vasilache

I

I.Bod. - Ion Bodonea

(Păr.) I. P. - Ion Pop

(Ing.) I. Pete. - I. Petculescu?

Ică - Mihai Antonescu Ionel Trăil.

Ion Trăilescu Irina Ol-ky - Irina Olșevsky

(Păr.) Iuliu - Iuliu Făgărășanu

L

Lenuța - Elena Paleologu

M

Manole - Em. Neuman

Marian I. - Marian Ionescu

Mariana V. - Mariana Viforennu

Marinică P. - Marin Popescu

Marta Const. - Marta Constantinide

(Păr.) Mihai - Marcel Avramescu

Mihai F. - Mihai Făget

Mihai Răd. - Mihai Rădulescu

(Păr.) Mina - Mina Dobzeu

Mircea M. - Mircea Mirescu

Mirel Gab. - Mirel Gabor

Mișu At. - Mihai Atanasiu Monica L. - Monica Lovinescu

N

N.N.P - N. N. Petrașcu

Nego - Ion Negoiteșcu

Nemo - Virgil Nemoianu

(Păr.) Nicolae - Nicolae Lupea

P

Paul C. - Paul Copelovici

Paul Dim. - Paul Dimitriu

Pavel Sim., Pavlic - Paul Simionescu

Păstorel - Al. O. Teodoreanu

R

Radu Ant. - Radu Antonescu

S

S.F. - Alexandru Filipescu?

Sandu L. - Sandu Lăzărescu

Scrima - Andrei Scrima

Scurtu - Gheorghe Scurtu

Sile Cât. - Vasile Cătălinoiu

(Păr.) Sofian - Sofian Boghiu

Sorin Vas. - Sorin Vasile

Streinu - Vladimir Streinu

Ștefan Pop. - Ștefan Popescu

T

T.En. - Theodor Enescu

Tanya Ol-ky - Tanya Olșevsky

Todirașcu - Ștefan Todirașcu

Traugott Br. - Traugott Broser

V

Val. Gl. - Valentin Gligor

Viorica - Viorica Constantinide

Virgil B., Virgil Bit. - Virgil Bulat

Virgil Cd. - Virgil Cândea

Virgil Ier. - Virgil Ierunca

Voiculescu - Vasile Voiculescu

Z

(Dna) Z. - Elena Paleologu, recăsătorită Zarifopol

POSTFAȚA
sau
Despre curajul de a crede

Trăim o epocă a confesiunilor. Piața cărții e invadată de jurnale și memorii, de amintiri și documente ce înfățișează o lume subalternă, de foarte puțini știută. Curiozitatea publicului pentru acest gen de literatură este alimentată nu atât de virtuțile sale estetice cât de nota de autenticitate pe care o aduce. Cum ne-am fi putut oare salva într-o zodie canereoasă ca aceea pe care cu toții am trăit-o? Există o cale anume de urmat pentru a supraviețui omenește răului? Ce se ascunde, în fapt, în spatele unor destine exemplare? Iată doar câteva dintre întrebările ce animă fervoarea cititorilor.

Se întâmplă, însă, adesea ca interesul de lectură să depășească sfera unei chestionări generale, transformându-se într-un asediu plin de insistență la adresa intimității confesorului. Așa se face că, în cele din urmă, o firească și necesară judecată asupra unui destin poate degenera într-un divan al cititorului cu autorul. În acest punct, credem, orice posibilitate reală de comunicare este fatalmente compromisă. Insuccesul unei atari întreprinderi e datorat nu atât inoportunității intenției cât premisei de la care pleacă: aceea a obiectualității persoanei.

Ne-am obișnuit să vedem în semenul nostru un soi de „ecran” al reflexelor sale aparente, ceea ce, într-un fel, nici nu e prea departe de adevăr. Doar că „ecranul” acesta nu e un obiect și cu atât mai puțin un obiect determinat. Ignorarea distincției dintre lucru și persoană conduce la confuzia dintre aproapele nostru și spectrul său, dacă nu cumva faptele se prezintă tocmai invers: obiectualizarea survine din însăși prejudecata noastră asupra unei persoane. Vom fi, astfel, mereu tentați să înălțăm sau să doborâm idoli. Chiar și memoria noastră va năzui să evoce niște simple imagini și nicidecum izvorul care le dă viață.

Această atitudine nu poate rămâne fără urmări. Iată doar două dintre ele: a considera că trama întâmplărilor prin care trece autorul poate fi redusă la o simplă și *a priori* „fizionomie” a personalității sale, respectiv, a reduce actul lecturii la o pură și, paradoxal, dezinteresată contemplație a „pitorescului” acestei fizionomii. Or, a *priori*-ul pre-judicativ angajat printr-o persoană nu este nici pe departe o judecată, ci posibilitatea ei. Pre-determinarea lui nu angajează o figură ci însăși *posibilitatea* actului figurativ. Persoana autorului, ca și a cititorului de altfel, nu e „rezultatul” unui act ci actul însuși, cu rezultat cu tot. Iar destinul nu reprezintă „farul” ce luminează „cărarea vieții”, el este lumina însăși pe cărare.

Trebuie, așadar, ca din această perspectivă să facem convenitele rectificări. Persoana autorului nu e o „substanță” căreia noi urmează să-i descoperim

„accidentele” ci tocmai *unitatea de energie* ce se relevă ca sinteză a actelor sale. Noi nu putem „povesti” personalitatea cuiva așa cum nu putem povesti cum 2 și cu 2 fac 4. De aici rezultă că a pătrunde în intimitatea cuiva ca într-un „ce” ascuns și inefabil este un nonsens. Esența acesteia nu rezidă într-o subzistență ci în *unitatea actelor sale*. Nu ne putem „întâlni” cu cineva ca și când persoana sa ar putea fi „prinsă” cumva. Nu putem decât să mergem o vreme împreună, căci până și faptul fizic de a sta presupune o împreună mergere în vorbire. Cele mai interesante mărturii sunt, de aceea, cele ce istorisesc întâmplări iar nu opinii.

Desigur, cititorul este mereu ținut să constate că actul lecturii implică un fel de „identificare” cu personajul. Din cele de mai sus rezultă, însă, că această identificare nu trebuie înțeleasă ca o idolatrie pentru că, s-a văzut, idolul însuși „se topește” în sintaxa actelor sale. Ceea ce este personajul decurge din ceea ce el face; nimic rezidual nu rămâne în urma acestei probe de foc.

Dar dacă centrul unei personalități revine la o unitate de acțiune înseamnă că oricine reface această unitate poate accede la „intimitatea” ei. Privită din acest punct de vedere, mărturia unei cărți are un singur scop: acela de a-l determina pe cititor să refacă experiența autorului. Calitatea de căpetenie ce i se cere primului este deci curajul. Cel de-al doilea trebuie să probeze doar sinceritatea.

Lectura nu conjugă persoane-obiect ci destine. Aparența ei „pedagogică” are întotdeauna o finalitate practică. „Curaj, ne îndeamnă Pedagogul, Eu am biruit lumea!” *Paid-agogos* înseamnă în limba greacă „cel ce călăuzește copiii”. Dar dacă orice discipol este călăuzit de un învățător, cine călăuzește învățătorul însuși? Departe de a fi pur retorică, întrebarea noastră pune o problemă general umană, căci, într-adevăr, nimeni nu devine fericit doar la gândul că trăiește într-o tradiție anume. Or, *Jurnalul Părintelui Nicolae* are o dublă calitate: aceea de a mărturisi care este calea de urmat pentru a-l găsi efectiv pe învățător și, o dată ea găsită, de a-i îndruma și pe alții să ajungă la ea. Autorul este discipol și învățător în același timp, căci învățătura însăși privește, în fapt, doar acel lucru prin care un discipol devine exemplar.

Era în vara anului 1982. Convenisem împreună cu domnul profesor Anton Dumitriu să ne întâlnim la Dej, unde urma să luăm parte la lucrările unei sesiuni de comunicări organizată sub egida mai multor organisme culturale. Ne cunoșteam de mai multă vreme și mă bucuram de îndrumările sale pline de blândețe și multă, foarte multă înțelegere. Sfera discuțiilor noastre depășea adesea domeniul strict profesional, prilej cu care încercam să mă familiarizez măcar cu o parte a experiențelor sale cu totul de excepție.

Tocmai trecusem de etapa *Patericului* egiptean când Maestrul îmi recomandă o carte al cărei titlu mi s-a părut de la bun început cam ciudat: *Spovedania unui pelerin*. „Caută și o vei găsi!” îmi spuse el scurt. Deși cu multe peripeții, reușisem în cele din urmă să dau de celebrul *Pateric* al Sfinților Părinți din

deșertul Tevaidei. L-am aflat, păstrat cu strășnicie, la un călugăr moldovean refugiat într-unui din satele de munte ale ținutului Bistriței. Cu *Spovedania* pelerinului, însă, lucrurile mergeau destul de prost. Ridicau cu toții din umeri. Se pare că domnul profesor știuse ce mă așteaptă... Ne revedeam, așadar, la Dej, unde venise împreună cu soția – doamna Lydia – fără să fi progresat în vreun fel în căutările mele. Izbânda era, totuși, pe-aproape căci în acest context l-am întâlnit pentru prima oară pe Nicolae Steinhardt. „L-am întâlnit” e presumptuos spus. L-am zărit pur și simplu așezat la o masă.

Purta o barbă deasă și creață ce avea darul de a-i scoate și mai mult în evidență calviția și, o dată cu ea, întreaga înfățișare. Scruta terenul cu priviri piezișe. Atenția îi era neîncetat încordată încât, în pofida trăsăturilor ascetice ale trupului, ținuta sa era mai curând aceea a unui vajnic și încercat soldat. Toate astea contrastau în mod vădit cu împrejurările pentru că ne aflam într-o amărâtă de cantină școlară, destinată acum aproape în exclusivitate tineretului optzecist. Fără să observe că trapeza noastră închipuită funcționa după tipicul autoservirii, continua să aștepte ca cineva să i se prezinte pentru a-l întreba ce pofteste... îl aveam, oare, din nou printre noi pe Don Quijote?

Spre stupoarea noastră, strania impresie ce ne-o făcuse se extinse și asupra bucătăreselor, ceea ce în acel loc și în acel timp era un lucru cu totul de neînchipuit. Una dintre ele, mai curajoasă, i se înfățișă înainte, adresându-se într-un grai ardelenesc plin de culoare. Fața ei exprima simultan un zâmbet încurcat, ecou al chicotelor colegelor ei care, probabil, se înhionteau, dar și o pudoare înăscută, ambele specifice acelor locuri. O dată prilejul ivit, seniorul porni deîndată atacul. Ii explică deci într-un stil întâlnit doar în „Revista Fundațiilor Regale” că e suferind, că e mai cuminte a se opri de la bunătățile pregătite cu atâta trudă de dânsa și că o roagă să-i îngăduie o favoare. Fără a se dezmetici cu totul de pe urma acestui prim impact cu lumea de „dincolo”, eroina noastră se trezi față în față cu o punguță de nylon plină cu orez. Departe de a realiza legătura dintre punguță și ilustrul personaj, căci ochii ei nu mai îndrăzneau să cate la el, o văzu doar pe aceea dintre orez și bucătărie. Luă, așadar, „obiectul” în brațe și se îndreptă buimăcită spre celălalt termen al acestei din urmă relații. Mergea aplecată, purtând povara ultimelor lovituri: „Dacă se poate! Iertați îndrăzneala! Să vă trăiască Dumnezeu!” etc. etc.

Se făcuse liniște. Abia atunci am realizat că un senior autentic își găsește întotdeauna scutierul.

Candoarea lui părea multora burlescă. Și, într-adevăr, ce este mai caraghios decât să poți scăpa de închisoare și să intri de bună voie în ea, să fii ovrei și să ai prieteni „legionari”, să te naști în mozaism și să te călugărești în creștinism, să pretinzi a fi monah și să-ți ardă de sesiuni, simpozioane și colocvii. La toate acestea se mai adăugau și particularitățile rasei și încă multe altele, ce alcătuiesc îndeobște facticitatea noastră cea de toate zilele: temenele publice – adresate uneori chiar prietenilor, băi cât mai dese –

evident, în afara canoanelor, neputința de a sta pe loc fie și în fața unui ghișeu - făcea mereu pas adăugat și, în fine, o bună dispoziție pentru unii cam într-o ureche - care tresărea din te miri ce. Dar ce zic eu „tresărea”, *sălta!*

Mulți îi zâmbeau de sus, fără să observe că interlocutorul cu pricina nici măcar nu se sinchisea. Ba, mai mult, era gata-gata să le sară de gât, îmbrățișându-i. Oare câți dintre ei și-au dat seama prin ce-au trecut? Cine mai știe astăzi ce înseamnă aceea a fi „nebun întru Cristos”? Efortul său de a se recuza în asemenea împrejurări lăsa a se-nțelege că era capabil de mult mai mult și că doar grija de a nu ne sminti îl reținea. Lacrimile ce i se prelingeau atunci pe obraji ne fâstăceau căci, oricând s-ar ivi, ele impun necondiționat respectul. Eram ca și paralizați! Nu făceam, probabil, cu nimic mai mult decât o biată bucătăreasă.

Ultima zi a sesiunii fusese consacrată unei excursii la Mănăstirea Rohia, centrul spiritual al Țării Lăpușului. Pornirăm, deci, la drum cu capetele mai mult sau mai puțin înfierbântate de acel „duh” gregar atât de propriu sesiunilor ce se respectă. Mănăstirea era ctitorită sus, pe coasta unui deal împădurit. Pentru tineretul nostru optzecist vestea aceasta căzu ca o provocare. Se organiză pe dată o escaladare în trombă a potecii. Ne străduiam care mai de care să demonstrăm celorlalți un cât mai autentic elan tineresc. Curând, însă, constatarăm că urcușul nu este o noțiune colectivă, așa încât încet-încet viteaza noastră ceată se răsfire.

E mult mai ușor să înfrunți pe fiecare în parte decât pe toți la un loc. Lucrul acesta s-a adeverit din nou sus când, o dată ajunși, ecourile mai înainte pomenitului elan s-au stins unul câte unul. Nu oboseala părea a fi de vină și nici chiar atmosfera sfântului lăcaș, ci călugărul care ne întâmpina urându-ne bun venit. Abia după ce ecourile aceluiași stil al „Revistei Fundațiilor Regale” ajunse la urechile noastre ne-am dat seama ce se întâmplă. Aflat acum la el acasă, Părintele Nicolae își făcea cu smerenie canonul de a uimi pe fiecare cu noua sa înfățișare. După ce ne-am împărtășit cu toții de această schimbare la față - și trebuie să spun că Părintele își purta cu multă măreție răsărită - am revenit la același ton jovial de dinainte, doar că acum se vorbea în surdină. Dacă venea îmbrăcat așa la sesiune ar fi fost, desigur, caraghios. Pe din afară n-a făcut-o. Acum, însă, noi înșine ne simțeam astfel, deși nimeni nu ne-ar fi putut pretinde să purtăm schima monahală. Necazul era că nici pe dinăuntru n-o prea puteam face.

Din acel moment nu m-am mai dezlipit de dânsul. Părea predestinat a răspunde îndelungilor mele căutări. Cum era de așteptat, prilejul s-a ivit când am pătruns în biblioteca mănăstirii. S-a oprit brusc fixându-mă cu privirea până în măduva oaselor. „*Spovedania pelerinului rus?* Ehei, frate Virgile, pot să-ți spun că pentru cel care a citit-o există doar două alternative: fie să se schimbe din temelii, fie să piardă pentru totdeauna această șansă”. La vremea lui, împrumutase cartea de la Paul Simionescu. „Să văd ce pot face. Mai treci pe la mine”. Așa a început totul. Mai întâi o

carte, câteva discuții la gura sobei și, în cele din urmă, o prietenie dincolo de vârste.

Cu timpul, m-am obișnuit cu felul lui de a fi. Știa că provoacă uneori burlescul și adesea râdea chiar el cu gura până la urechi. La sfârșit adăuga printre lacrimi și pe un ton de sinceră și duioasă compasiune: „Ce-ar zice Părintele Stareț, săracu', de m-ar vedea?”. Ținea foarte mult la Părintele Serafim și nu fără motiv. Îmi povestise odată despre eroul unei nuvele de Anatole France, biet scamator de bâlci, care nu găsisese alt dar mai potrivit pentru biserica Mântuitorului decât propriul său număr de panglicar, pe care îl și execută cu brio în fața unei icoane. Consternat, preotul se năpusti să-l dea afară, când, deodată, observă că însăși Maica Domnului râdea cu poftă din icoană și că pruncul Isus bătea fericit din palme. Așa și Părintele nostru.

Cine oare nu l-a auzit la strană scoțând cele mai inimaginabil de afone sunete ce pot fi concepute pe lumea asta, dar înduioșându-ne pe noi toți până la lacrimi prin adâncă simțire cu care o făcea. Crucificat de atâtea ori pe paturile spitalelor, adus printre leșinuri și pironit de-a dreapta și de-a stânga cu cuiele perfuziilor, cine nu l-a auzit spunând printre zâmbete de îmbărbătare: „Nu te speria, fratele meu, eu când nu sunt încă pe moarte mă simt foarte bine!”. Apăsa pe „foarte” și apoi râdea cu adevărat, cu un răs care nici măcar nu mai avea puterea de a se face auzit.

Un diversionist și un vânător de suflete – asta era Părintele Nicolae!

Totul ar putea fi pentru unii explicat. „Probabil că, în cele din urmă, tot ar fi intrat la închisoare”. „Desigur, e mai comod a fi călugăr într-o mănăstire decât bătrân și singur pe lume”. „Poate că efuziunile sale cu iz creștinesc țineau mai mult de temperament decât de o așa zisă conversiune”. „Unde să mai pui că închisoarea nu e ușor lucru. Ea poate explica multe; uneori chiar totul”.

Dar tocmai închisoarea constituie pentru ei obstacolul principal, căci cine ar mai putea propovădui iubirea aproapelui când ești izbit cu capul de pereți până la pierderea auzului, când stai să mori de inaniție cu tuberculoza ascunsă în măruntaie, când conviețuirea se confundă cu balamucul, când, într-un cuvânt, întreg regimul de „viață” al închisorilor din acea vreme era unul de premeditată exterminare? Și, totuși, s-ar putea spune, nu l-am cunoscut noi oare, prietenii lui de-o viață? Ce s-a întâmplat, așadar, cu vechiul și atât de familiarul amic? Cum se explică zelul său deosebit în a-și ruga prietenii să nu-l mai vorbească de rău pe Isus?

Un țăran de la munte nu și-ar pune, desigur, atâtea întrebări. „L-a găsit pe Domnul și gata!”, ar răspunde el senin. Nu tot astfel stau lucrurile cu intelectualii sau, cel puțin, cu parte dintre aceștia... Ei știu că, în genere, orice fenomen își are explicația sa, că orice aparență ascunde o esență și că

orice comportament își are „secretul” său. Totul revine la a trece dincolo de fenomen, dincolo de aparență sau de simplul comportament. Ceea ce, însă, nu știu ei este că o asemenea fatală aspirație pentru lumea de „dincolo” nu face altceva decât să obiectualizeze ceea ce niciodată nu poate constitui „obiectul” unei experiențe posibile. Chiar dacă prin „obiect” înțelegem doar unul „în genere”. Efectul acestei imposibilități se traduce de regulă printr-un cerc vicios: recunoaștem natura unui comportament în momentul în care ea vădește o anumită personalitate, respectiv, recunoaștem personalitatea cuiva în momentul în care comportamentul său are o anumită natură...

Dar poate că cea mai nedorită consecință a acestei obiectualități „intelectualist oculte” este secretomania. Ravagiile pe care le face ea în lumea religioasă cultă sunt dintre cele mai dezastruoase. Aflăte o vreme sub interdicție, nenumăratele cărți „secrete” ale omenirii vor invada probabil și vitrinele librăriilor românești. Luat în sine, fenomenul nu reprezintă, evident, nici un pericol. Curând după aceea, însă, vom asista la o adevărată ofensivă a comportamentului exotic „secret” – fizic și intelectual, la o sumedenie de cercuri și cerculețe ale „mântuirii” – mai mult sau mai puțin „secrete”, la un asalt general al porților ambasadelor Egiptului, Chinei ori Indiei – se înțelege, și acestea din urmă tot „secrete”. Vom întâlni poate oameni convinși că o „anumită” *asāna* declanșează automat fericirea sau că o *māntra* bine rostită are calități soteriologice imediate.

Ce simplu ar fi! E foarte curios cum, înarmați cu o gândire critică îndelung călătită la focul celor trei secole de raționalism, nu sesizăm că adevărul celor de mai sus ar fi trebuit să aducă cu sine soluționarea tuturor problemelor cu care se confruntă astăzi omenirea, ceea ce, s-o recunoaștem, nu s-a întâmplat.

Dacă e adevărat că orice scamator poate fi mântuit, aceasta nu înseamnă că mântuirea însăși e o scamatorie! Să nu inversăm raportul dintre trăire și gest, dintre credință și ritual. Formalismul, avertizează Părintele nostru, poate fi cea mai groaznică dintre capcanele ce ne stau în față. Să nu tânjim după „secrete” pline de orgolii căci, sub vălul lor, nu vom găsi decât propriul nostru chip. Taina nu e „dincolo” ci mereu aici de față. Există, ce-i drept, și un „secret” al ortodoxiei. *Jurnalul* însuși îl mărturisește. Dar, o dată aflat, el nu are nici o valoare atât timp cât e privit doar ca un „dincolo”. Prima condiție ce stă în fața celui ce pornește pe cale este tocmai aceea de a se lepăda de această obiectualitate. Cei care *pentru noi* au reușit să treacă „dincolo” nici nu-și pun măcar problema acestei transcendențe... Așezarea lor duhovnicească face din diferența dintre „a exista (obiectual)” și „a fi (non-obiectual)” o experiență *efectivă*. Importanța pe care i-o acordă *Jurnalul* nu e, deci, deloc întâmplătoare.

Această din urmă constatare ar trebui să modifice în mod radical chiar aprehensiunea propriului nostru eu. Într-adevăr, nici o „altă” persoană nu stă „dincolo” de faptele noastre. Nu există nicăieri un „însoțitor”. Noi suntem chiar faptele noastre. Unitatea persoanei e identică cu aceea a faptei fiindcă

nici un act nu poate fi pur heterogen; el are întotdeauna un sens. Unitatea însăși e cu atât mai „personală” cu cât faptele vizează un timp unitar mai îndelungat.

Jurnalul fericirii ne înfățișează panorama unor întâmplări ce depășesc cu mult răstimpul detenției, coborând uneori chiar până la primele amintiri ale vieții conștiente. Dar, cu toate că nici un fir cronologic nu poate fi întrevăzut, dezordinea e doar aparentă. Notațiile autorului constituie, în fapt, tot atâtea „unități” de conștiință, care, la rândul lor, reprezintă doar niște licăriri ale unicei unități care este propriul destin. Chiar așa răzlețe, crâmpeiele de viață se aseamănă unor cioburi sparte dintr-o hologramă pentru că fiecare dintre acestea poartă pecetea uneia și aceleiași personalități. Omul sfânt poate scurta destinul cuiva pornind de la o simplă astfel de unitate, fie ea o privire. Astfel, în ciuda aparențelor, *Jurnalul* nu e, ca să spunem așa, jurnalier. El reprezintă rodul unui efort de aducere aminte cu valoare destinală. Atunci când ne amintim de ceva anume noi nu aducem în fața ochilor minții un „ce” străin fiindcă amintirea însăși rezidă chiar *în noi*. Efortul nu se referă, deci, la actualizarea unei imagini ci la lumea în care aceasta poate să survină ca obiect.

Lumea *Jurnalului fericirii* se vădește a fi aceea a unei fericite întâlniri cu Cristos. A ține minte înseamnă a nu te înstrăina. A nu te înstrăina înseamnă pentru autor a-l avea mereu în minte pe Cristos.

S-o spunem de la bun început. Luciditatea cotidiană nu reprezintă nici pe departe un maxim de claritate al conștiinței. *Jurnalul* începe tocmai prin a constata puținătatea unei trezii habituale. Pentru acela care crede contrariul mărturia Părintelui Nicolae nu poate valora prea mult. Există, însă, o anume prejudecată mai jenantă decât chiar această suficiență ontologică după care știința însăși ar justifica o atare complacere a bunului simț. Tuturor aceluia care împărtășesc o astfel de iluzie le-am adresa câteva scurte întrebări: de ce nu putem concepe simultan coordonata și impulsul unei particule; care este semnificația unei unde de „ghidaj”; ce valoare ia timpul într-un salt cuantic sau cum poate fi el asociat unui foton? Iată o categorie de întrebări la care Părintele Nicolae recurge adesea.

Știința nu are sarcina de a justifica propria noastră amețală. Dacă există un rezultat pozitiv al ultimelor ei dezvoltări, atunci acesta constă tocmai în demontarea câtorva dintre cele mai vechi cutume: aceea a „lucrului în sine”, a „esenței ascunse”, a „singularității locale absolute” etc. etc. Și într-adevăr, ce suntem noi înșine? Stă oare cineva „în spatele” actelor noastre? Să ne privim mâinile și picioarele, bunăoară. Ele sunt mereu „în afara” privirii. Să fie atunci eul o privire? Dar până și privirea ne-o contemplăm în oglindă tot „din afară”. Și sunt oare altfel gândurile și năzuințele noastre cele mai intime? Nu reprezintă ele niște simple *proiecții* ale propriei noastre conștiințe? Cum se vede, nimic nu e „în spatele” ecranului; totul e,

dimpotrivă, „pe față”. Nu există nimic „subzistent”. Această confuzie izvorăște tocmai din unitatea faptelor noastre.

Dar dacă *faptele* sunt acelea care definesc intimitatea, urmează că noi nu ne putem construi orice personalitate. Această disponibilitate nu se limitează la o făptuire exterioară și „liber” aleasă. Buna făptuire nu se confundă cu o „colecție” de fapte bune, după cum nici acestea nu sunt niște „lucruri” pe care ni le asumăm „din afară”. Făptuirea este, practic, o facere de sine, ceea ce, în cele din urmă, semnifică o naștere de sine. Acest sens *predeterminat* al sinelui în raport cu fapta îl invocă Părintele când spunea că la Judecata de Apoi Isus cumpănește întotdeauna faptele iar nu gândurile și intențiile goale.

Poți fi, adăuga el, cel mai mare ticălos; dacă ți se întâmplă ca în clipa morții să încâlzești o păsărică, mângâind-o cu gingășie, ești ca și mântuit. Aceasta nu înseamnă că toți muribunzii trebuie să se îngrijească a face rost în prealabil de câte o pasăre, ci doar că sufletul nostru se poate deschide instantaneu, predeterminând te miri ce umilă faptă. Nu fapta „în sine” contează – căci ea nici nu există „în sine” – ci *dispoziția* prin care o angajăm noi. A mângâia o biată pasăre zgribulită nu se reduce la a-i freca penajul pentru a produce căldură, iar frecarea unui obiect nu e totuna cu o *asana* de suflet mântuitoare. Valoarea unui act, scopul unei *asana* rezidă doar în starea sufletească pe care o mijlocesc. Un mod exterior și „obiectiv” de a judeca poate dezamăgi până și pe cei mai neobosiți dintre iscoditorii sfinților „validați”. Și sunt destui aceia care caută prin mănăstiri doar spectacole spirituale iar nu așezări duhovnicești.

Să nu confundăm, ne îndeamnă *Jurnalul*, algebra cu aritmetica. Oricât de „natural” ar fi un număr aritmetic, el se constituie întotdeauna ca un argument funcțional și nu poate ființa decât în această calitate. Funcția – dispoziția configuratoare – nu există separat de număr – obiectul faptei. Dispoziția nu este niciodată un f ci un $f()$. Ea nu vizează o relație cu un obiect – x – ci posibilitatea obiectului însuși. Iar numărul – obiectul disponibil – nu reprezintă un „lucru în sine” ci doar argumentul unei funcții. Generalitatea acesteia din urmă și, implicit, a dispoziției nu este dată de o posibilă „relație” cu obiectualitatea. Ea constituie posibilitatea obiectualității însăși – $f()$. Nu există o „relație” între „noi” – subiectul, f – și „realitate” – obiectul, x . Subiectul și obiectul sunt date întotdeauna *împreună* așa încât, în bun spirit aristotelic și hegelian, putem spune că realitatea noastră primordială este o *unitate trinitară*: f , $()$ și x , adică $f(x)$.

Cred că o astfel de speculație „matematico-teologică” i-ar fi plăcut Părintelui: f - Tatăl, x - Fiul și $()$ Sfântul Duh. Fiul e în Tatăl prin Sfântul Duh – $f(x)$. Și dacă a reușit el să scandalizeze pe atâția dintre laici prin „excesele” sale monahicești, trebuie s-o spunem că același lucru l-a făcut și cu presbiterii prin „excesele” sale mirenești. Se întâmplă, astfel, adesea ca în mijlocul unei discuții despre matematicile superioare ori fizica cuantică să plaseze un gen de lovitură pe care îl puteai întâlni doar în arsenalul artelor marțiale. Iși încorda trupul, privirea i se ascuțea încremenită și apoi ataca precum un

fulger: „Fratele meu, în secolul nostru Sfântul Duh s-a refugiat în știință!”. Revenea tot atât de brusc la un calm perfect, în liniștea căruia doar cascada prăbușirii prejudecăților adversarului mai putea fi auzită. Pentru mulți, însă, enunțurile de felul acesta nu aveau mai multă noimă decât strigătul unui samurai în limba sa maternă...

Oricât de temerar ar fi, „umanismul” etic păcătuiește prin a nu-l vedea pe Tatăl – dispoziția – în Fiul – disponibilul, fapt întâmplat fariseilor. Dar tot așa se poate păcătui prin „angelismul” etic, ignorând de data asta pe Fiul în Tatăl, fapt întâmplat puritanilor. Cazul *Viridiane* lui Bunuel, pe care ni-l înfățișează *Jurnalul*, este deosebit de concludent. Când lacrimile stau să cadă fără o întemeiere obiectuală reală, aceasta vădește doar o sporire a slăbiciunii firii și nicidecum una duhovnicească. Bunele noastre intenții nu valorează nimic fără fiicele lor de fiecare zi, care sunt faptele noastre concrete. Dreapta socotință, încheie Părintele, e supremul rafinament.

Binele nu reprezintă expresia unui adevăr de conjunctură ci a unui „conjunctural”. Diferența aici vizată e identică cu aceea dintre o generalitate abstractă, a cărei unică notă o constituie tocmai precaritatea sa și, respectiv, o generalitate „întrupată”, singura cu adevărat viabilă.

Să trecem acum la experimentul pe care ni-l propune *Jurnalul*. Tot ceea ce subzistă, inclusiv eul nostru obiectual, nu reprezintă decât argumentul unui sens. Sensul nu e „în afara” noastră. Sensul suntem noi înșine. Cu cât aria de cuprindere a obiectualității e mai largă, cu atât sensul predeterminat al acesteia e mai amplu. În funcție de criteriul amplitudinii sale, sensul definește deci un maxim și un minim. Există două posibilități de a opta: fie că încerci o extindere a experienței tale până la limita de cuprindere a posibilității oricărei experiențe, fie că încerci să anulezi însăși această experiență prin negarea sensului ei de a fi. În termeni „matematico-teologici”, pe care îi mai păstrăm doar în speranța -proprie Părintelui – că vom „văna” cât mai multe conștiințe, am putea spune că prima alternativă ar însemna realizarea *in actu* a întregului domeniu de definiție al unei funcții, iar a doua abolire a funcției însăși prin reducerea ei la o constantă: $f(x)=a$. Cum se vede, această din urmă posibilitate presupune postulatul după care orice sistem funcțional poate fi aritmetizat fără reziduu. Idealul acesta ar conduce la substituirea oricărui sens nesaturat cu „încremenirea” unui număr. Omul însuși ar fi atunci o simplă entitate „aritmetică”.

Să luăm prima alternativă. A realiza posibilitatea experienței umane e totuna cu a realiza umanitatea însăși ca experiență în act. Or, pentru că orice experiență se consumă numai o dată cu scurgerea timpului și pentru că, în cazul nostru, o amplitudine maximă presupune o realizare *in act* a acesteia, urmează că prima alternativă vizează o experiență în Clipă a întregii istorii umane – trecute, prezente și viitoare. Această extraordinară posibilitate a survenit în lume prin Isus Cristos, purtătorul Clipă de Clipă a întregii

noastre umanități – trecute, prezente și viitoare. *El* este *X*, adică prototipul oricărui „argument” uman aritmetic.

Dar prototipul însuși nu este un idol pe care trebuie să-l imităm. În fapt, nici o ființare „în afara” lui nu este posibilă. Nimeni și nimic de pe lume nu poate ființa într-un mod singular absolut. Fiecare dintre noi suntem niște *termeni* singulari iar nu singulari pur și simplu. Avem în inima noastră pecetea prototipului. A imita pe Cristos nu înseamnă deci a te raporta la un „ce” obiectual exterior. Isus însuși este o unitate personală actualizată sau, mai bine, o unitate de acte *personalizată*. Este marele merit al creștinismului de a fi definit Cristosul și, prin aceasta, omul în genere nu ca un simplu „subiect” ci ca *unitate a unei stări – hén-hypo-stásis*. Prin învierea din morți a Mântuitorului „subzistența” ipostasului divin s-a dovedit, de altfel, cu totul iluzorie. Acest fapt fusese prefigurat înainte de înviere prin Schimbarea la Față, când trupul lui Isus se transformase în „lumină” și confirmat apoi după aceasta, când nimic subzistent nu i se mai putea opune, nici măcar zidurile după care erau ascunși ucenicii săi.

Am putea, așadar, spune că natura actelor sale, fiu aceea a trupului său, singură, l-a înviat. Căci, trupește, a fost asemeni nouă. Deosebirea dintre noi și el nu ține de subzistența trupească ci de completitudinea unității actelor rezidente în Persoana sa. Iar această completitudine privește integralitatea umană și nu parțialitatea istorică a unei ființări temporale. În raport cu acest maxim al istoriei trecute, prezente și viitoare noi înșine nu putem accede decât la sporirea amplitudinii noastre actuale.

Așa după cum Fiul nu poate fi definit în afara Tatălui și a Sfântului Duh – așa după cum x nu poate fi definit altfel decât ca argument al lui $f()$ – tot așa noi nu putem fi oameni în afara umanității lui Cristos – tot așa $x_1 x_2 \dots, x_n$ nu pot fi definiți decât prin indicii naturali ai unui argument „nenatural” – x însuși. Or, pentru că fiecare persoană vizează un x_i anume, urmează că noi suntem doar o expresie *parțială* a lui $f(x)$, adică a Sfintei Treimi. Noi nu am căzut din Sfânta Treime ci doar din completitudinea prezenței sale în noi. Căderea vizează parțialitatea actelor și nu o așa zisă „alterare” a substanțialității noastre. Aceasta din urmă este un fapt derivat.

Natura relațiilor noastre cu Cristos, arată în cel mai autentic spirit evanghelic Părintele Nicolae, e determinată de natura faptelor noastre. Măsura angajării umanității în faptă dă măsura lucrării lui Isus însuși în noi. Prezența lui Isus nu e „alături” de noi ci *în* sau, cum spunea Constantin Noica, *întru noi*. Cu cât ne asumăm mai mult umanitatea noastră, cu atât și prezența lui se vădește într-un chip sporit. Înțelegem acum de ce, la limită, Sf. apostol Pavel constata că nu el este care trăiește, ci Cristosul în el. Tocmai din acest motiv, apropierea de integralitatea umană reprezintă pentru Isus o bucurie *efectivă, implicită* faptelor noastre, iar ciuntirea ei îi provoacă o suferință *efectivă, implicită* de asemenea faptelor noastre. Mântuitorul, subliniază atât de pregnant Părintele nostru, trebuie conceput ca un Prieten *aici de față*.

Dacă există, totuși un subiect al *Jurnalului fericirii*, atunci el este tocmai această *taină a teandriei*. Mărturisirea ei pare într-o privință chiar înfricoșată căci, cuprins de uimire, proaspătul botezat realizează prezența sfintei lucrări încă din copilărie. Străfulgerarea predeterminării sale putuse interveni te miri când, chiar și în timpul unei plimbări la șosea, alături de mama sa... Așa vine Cristos, ca un fur. Totul este să fim pe drumul cel bun, precum discipolii la Emaus. Dar, paradoxal, destinația drumului nu se constituie ca un țel pentru că, dacă vom face fapte bune doar ca la capătul drumului să-l întâlnim pe Cristos, nu-l vom vedea niciodată. Aceasta este „viclenia” lui. Isus nu se afla la Emaus, așteptând, ci pe cărare și astfel este mereu.

Creștinismul, ne avertizează Părintele, e plin de paradoxuri, la fel ca și logica și știința contemporană. Am putea chiar spune că atâta demnitate trebuie acordată științei câtă demnitate acordă ea paradoxului, adică limitei. Paradoxul și numai el pune în evidență diferența ontologică. Când un om, *a*, face un dar altuia, *b*, ei devin amândoi argumentele unei funcții: x_1 , respectiv, x_2 . O dată cu aceștia, însă, apare și un al treilea – *x* însuși – și drumul deodată s-a luminat.

Mărturisesc sincer că acest gen de prezență a Mântuitorului a fost multă vreme un prilej de poticnire pentru mine. Mai ales atunci când Părintele repeta cu insistență o istorioară culeasă de Martin Buber, al cărei tâlc îmi scăpa. La început am găsit subiectul destul de suspect. Abia mai târziu mi-am dat seama de autenticul său sens creștinesc. Se povestește că un rabin le-a spus odată învățăceilor săi că hotărâse să dedice una din zilele săptămânii nici mai mult nici mai puțin decât întâlnirii cu Domnul Savaot. Azi așa, mâine așa, discipolii s-au prins să-l urmărească. Erau, deh, și ei curioși. Spre marea lor mirare, însă, aflară ca bătrânul nu făcea decât să ajute cu darul și cu fapta o biată femeie aflată la nevoie. „Ei, iată, frate Virgile, mă chinuia Părintele, *eu cred cu adevărat* că bătrânul se întâlnea cu Dumnezeu!”... Îmi imaginez câte astfel de pricini de poticnire a lăsat, sâracu', după el...

Bine, bine, ar putea spune unii, să presupunem că ar exista un rezervor de informație al universului, un fel de matrice intricată în rețeaua ontică. De aici și până la a transforma matricea și rezervorul într-un prieten, ba chiar într-un tovarăș de drum, haida de, e prea de tot. Dar tocmai acesta-i adevărul, strigă Părintele cu entuziasm. Dincolo de cercurile judecătorilor, constructorilor și geometrilor există un loc de lumină și verdeață care mișună de căței dolofani și pisicuțe albe, de îngeri neosteniți în a servi dulceturi și șerbet și în care Dumnezeu însuși cădelnițează cu Duh Sfânt alături de Cristos, zâmbind în barba lui lungă și albă ca neaua.

Dovezi, auzim întruna, vrem dovezi. *Există* o dovadă și în aceasta constă, arată Părintele Nicolae, taina ortodoxiei. Ea se numește isihia sau rugăciunea inimii. Ce înseamnă aceste două cuvinte las în seama cititorului a desluși. Datoria mea e doar aceea de a mărturisi că Părintele le avea pe

amândouă. începutul acestei practici se leagă chiar de perioada petrecută de el la închisoare: „Singur la Zarea și purtat de valurile rugăciunii lui Isus... Ce fericire, frate Virgile, ce fericire!” Despre câte alte daruri va fi primit de la Domnul nu vom afla poate niciodată. Sau, cine știe? Nu m-ar mira ca, de-acolo unde e, să ne rezerve încă multe surprize...

Iată, așadar, ce ne promite experiența primei alternative: a-l întâlni pe Cristos nu ca fapt istoric ci ca temei al propriei noastre ființe. Aici și acum! Ce-i drept, istoria celor două „vise” ale Părintelui poate trece neobservată. Să nu fie! Cel de-al doilea „vis” mai ales, acela al experienței luminii taborice, arată că întâlnirea cu Isus nu e numai posibilă ci și reală și că, în Clipa contopirii ființiale cu el, orice relație dispăre. Pentru ca acest lucru să se întâmple, însă, trebuie să ajungem a spune asemeni discipolilor la Emaus: „Au nu ardea oare inima în noi când ne vorbea pe cale și ne tâlcuia Scripturile?” (*Luca, 24, 32*).

Avem dreptul să-l suspectăm pe Părintele nostru de lipsă de sinceritate? Dacă da, atunci trebuie să ne suspectăm și pe noi înșine de lipsă de curaj, căci pentru a dovedi falsitatea afirmațiilor cuiva trebuie să cutezi a le verifica. Este ceea ce tocmai spiritul nostru critic o cere. Numai că „a verifica” înseamnă aici a experimenta pe propria-ți piele. Din acest motiv, a nega un adevăr ca cel de mai sus se vădește a fi mai curând o probă de comoditate decât de lipsă de inteligență.

Învățătura creștină nu se rezumă, deci, la o simplă propoziție asertorică. Ea vizează una condițională: „Dacă faci așa și așa, obții următorul rezultat”. Rezultatul îl constituie prezența lui Isus. Ceea ce se neagă de obicei nu este termenul antecedent – condiția întâlnirii lui Isus – sau, uneori, chiar cel consecvent – întâlnirea însăși – ci tocmai *relația* lor. Or, relația nu poate fi valabilă decât în măsura în care antecedentul este adevărat. Nu poți, prin urmare, respinge relația decât experimentând condiția ei.

Dăm mereu peste același viciu fundamental al vremurilor noastre: toată lumea știe ce trebuie să facă și, totuși, prea puțini fac ceva. Părintele Nicolae avea dreptate: prima calitate care se cere unui bun creștin este curajul...

Orice lăncezeală în această privință aduce o dată cu sine spectrul celei de-a doua alternative. Și dacă amplitudinea maximă a experienței noastre umane privește întâlnirea cu Cristos, minimul acesteia prilejuiește prezența diavolului, a răului, a extincției. A reduce orizontul faptelor tale la pura obiectualitate, a vedea în aproapele tău doar un „subiect” statistic, a concepe lumea ca o colecție de lucruri, a-ți orienta întotdeauna acțiunea în direcția unei finalități ce anulează însăși rațiunea de a acționa, a condamna propria ta conștiință la statutul unui colaj de clipuri, a goli totul de sens, până și viața ce ți-a fost dăruită, sunt, vai, doar câteva dintre „experiențele” ce ne așteaptă.

În plan epistemic o astfel de greșeală presupune proliferarea unui aparent „nevinovat” cerc vicios. În plan etic, însă, cercul viciului face de milenii adevărate ravagii. Ce s-ar putea spune despre conștiința unui om minimal, dacă mai poate fi el considerat om? Pentru a-l surprinde mai bine, Părintele Nicolae folosește simbolul primus-ului: fiecare cu primus-ul lui, cu casa lui, cu lumea lui. Toate sunt reductibile la un „ce” anume, iar acesta din urmă la un obiect. Incapabil de vreo relație, omul se izolează în tăcerea lucrurilor.

E oare posibil să distrugi unda asociată unei particole? Sunt ele, crima și sinuciderea, niște probe ale acestei posibilități? Am putea noi astfel opri scurgerea timpului într-o clipă eternă? Răspunsul nu poate fi decât unul singur: „Și nu ne duce pe noi în ispită!”. Cât de nebunești i-ar părea toate astea țăranului nostru de la munte, care, ați ghicit, e unul și același cu extraordinarul Mircea Eliade, evocat de *Jurnal*. Această lume distorsionată – „vrăjită” spune Părintele Nicolae – pornește de la două premise: prima pretinde că omul este reductibil la trupul său, a doua că singura cale de a asigura buna conviețuire a oamenilor o reprezintă comunitatea egală a trupurilor, adică tocmai comunismul.

Câtă perfidie! Prin sine însuși, diavolul nu are, în fapt, nici o putere. Răul și minciuna nu pot exista fără binele și adevărul pe care le neagă. Neantul nu este un obiect, iar iadul nu e nici el un neant ci *vecinătatea* acestuia din urmă. Scrâșnirea dinților dă expresie unei sfâșietoare contradicții: să suferi cumplit ca și când timpul însuși ar putea sta pe loc și, simultan, să constați că „eterna clipă” e doar o fata morgana. Groaza nu e provocată de spectacolul morții definitive căci aceasta ar fi, practic, o salvare, ci tocmai din pierderea oricărei speranțe că implozia vieții într-un punct infernal ar putea vreodată sfârși. Iadul nu e moartea ci amenințarea ei. Fără un cât de mic licăr de viață, fără Dumnezeu, așadar, nici biologiile n-ar putea exista.

De aceea, cea mai mare minciună ce poate fi scornită e aceea că diavolul este însuși Dumnezeu. La urma urmei, spun unii, ce e rău *ca principiu* în comunism? Totul, răspunde Părintele, și cel mai mare rău e că el *nu are* un principiu. Câte capete atâtea „principii”. Or, singura realitate comună pe care se întemeiază coexistența oamenilor este Isus. Iar Isus este *Unul singuri!* El este adevăratul „comunist”, dacă termenul mai poate fi aici folosit.

Câte conștiințe n-a smintit acest „nevinovat” cuvânt! Și totuși, ar fi fost destul să pui cap la cap experiențele unei singure zile și vraja s-ar fi risipit. Comunismul nu este posibil fără a sparge oglinda în care se vede el. Totul trebuie fărâmițat; să nu știe dreapta ce face stânga. Îmi aduc aminte cum, auzind odată pe un prieten elogiind o anume mișcare de înnoire socială, Părintele a stat puțin pe gânduri, s-a înroșit și apoi, cu o aspră și, totodată, părintească mină, ne-a spus tuturor: „Dragii mei, cu multe palavre și bazaconii v-am umplut eu capul. Pentru toate acestea să mă iertați! Una, însă, s-o țineți de-a pururi minte: ori de câte ori veți auzi în viața voastră de comunism, să fugiți ca de diavol!”.

Timpul, avertizează *Jurnalul*, e darul cel mai de preț, dar și dușmanul cel mai necruțător. Există o Clipă paradisiacă a cărei plinătate cuprinde pe Mântuitorul însuși; există, însă, și o clipă infernală a cărei cuprindere e atât de mică încât abia dracul de-o mai încape. Orizontul primei poate îmbrățișa simultan întreg firmamentul, cel al ultimei se îngustează până la a deveni închiderea însăși. Nu întâmplător toate aceste gânduri sunt expuse în marginea unor considerații privitoare la specificul torturii prin timp în închisoare.

Pentru a scăpa de această amenințare trebuie să fim niște buni făptuitori, să ieșim din noi. Există o exstază a faptei și, până mai suntem încă în viață, să profităm din plin de ea. Dincolo de mormânt doar dispoziția astfel angajată ne rămâne. Or, fără fapte, conchide Părintele, nici o dispoziție nu mai poate fi modificată. Sfatul lui vizează pe toți, dar mai ales pe aceia dintre noi căldicei, care nici nu cată la înălțimi, nici nu văd înfricoșata prăpastie ce, prin recul, i-ar îndemna spre ele.

Contrariul păcatului este libertatea. Și într-adevăr, când îl vedeam pe Părinte cum cobora spre biserică printre copacii ce străjuiau cărarea din deal, de-acolo de jos de unde eram, nu puteam să nu-l asemăn unei păsărele ce zburdă voioasă din creangă în creangă. Avea un pas sprințar Părintele Nicolae. Și când se oprea sus, în capul scârilor de la Paraclis, mai că se părea a-și lua zborul. Liber ca pasărea cerului! Inima îi era deschisă, prietenia caldă, iar buna dispoziție un sac fără fund. Abia acum văd cât de perfect conviețuiau toate cu o minte dintre cele mai ascuțite. A fi în același timp șarpe și porumbel este posibil!

Cei care își închipuie că îi era ușor se înșală amarnic. Eu l-am cunoscut și în altfel de clipe. îmi spunea adesea spre sfârșitul vieții că pentru el diavolul nu mai reprezenta de mult o abstracție. îi simțea mereu răsuflarea în ceafă. Alteori deznădăjduia la vederea spectacolului degradării umane: „M-am săturat de zile, frate Virgile! Cum de mai puteți voi suporta, cei de la oraș?”. Cu toate astea n-a conținut să-i joace mereu feste necuratului.

Când punea ceva la cale jubila de-a dreptul. își freca mâinile, râdea îndesat și tropăia de nerăbdare „să-i mai facem una”. E o greșeală, spunea, a-l lua pe diavol prea în serios. Și ce-i drept, se întâmpla ca „unele” să iasă gogonate rău. Câți dintre organizatorii sesiunilor la care participase n-ar fi preferat să aibă mai bine pușchea pe limbă decât să-l fi invitat a-și deschide gura. Să nu te rușinezi a-l mărturisi pe Domnul, se spune în Scriptură. în privința asta Părintele era un nerușinat... Crezul său nestrămutat de monah prevedea că singura șansă de supraviețuire a creștinismului răsăritean era aceea a unui război întru Cuvânt. Soluția noastră, adăuga el, e aceea a lui Calciu-Dumitreasa.

Să nu se înțeleagă, însă, că războiul trebuia limitat la vorbe. Se străduia să alcătuiască cele mai amănunțite planuri pentru a intra la Doamna Cornea.

Știa, desigur, ce înseamnă un cuvânt de îmbărbătare pentru un om părăsit de „oameni”. Deși nu întotdeauna reușeau, cred că orice agenție de spionaj ce se respectă s-ar fi putut mândri cu uneltirile lui. Important era că nu se dădea niciodată bătut. „Sunt duhovnicul doamnei... De la Rohia... Aș vrea s-o mărturisesc... N-a mers, frate Virgile; să încercăm pe-nserat la fiul ei”. Și după depresia unui eșec se aprindea din nou. Străbăteam codrii Făgetului întocmind liste de protest împotriva distrugerii satelor românești ori căutând prieteni „de încredere” pentru semnături. Tare mă tem că, lămurit asupra planurilor sale, Dumnezeu l-a luat înainte de a le pune în aplicare. Probabil că mântuirea stă uneori într-o simplă dar sinceră intenție. Asta o știa și Părintele de vreme ce, înainte de ultima se plecare la București, le-a lăsat fraților din mănăstire o listă cu persoanele ce urmau a fi invitate la propria sa înmormântare. A murit, cum îi stătea bine, pe drum!

Cât despre încrederea sa în „prieteni”, trebuie s-o spun, era prea exagerată.

Mă trezesc odată cu un telefon: „Alo! Virgil?... Să trăiești, dragul meu! Cum o mai duci?... Uite, am să-ți fac o rugămintă. Cum stai cu benzina?... Nu m-ai putea însoți cu automobilul tău până la Rohia? Sufăr groaznic de pe urma unei crize de lumbago... Inutil să-ți spun că întreg costul drumului dus-întors plus uzura mașinii îl iau asupra mea... Nici nu mă gândesc... Sosesc mâine cu avionul de prânz... Să te trăiască Dumnezeu, frate Virgile! Ce mai face duduia Florentina?... Dar Ana-Maria?... Pe mâine. Dumnezeu să-ți răsplătească, dragul meu! Bogdaproste!” etc. etc.

Mă obișnuisem atât de mult cu drumul Rohiei încât îi cunoșteam toate curbele. În ciuda acestui fapt, n-am reușit niciodată să scap de teroarea îndoielii că „automobilul” meu avea să-și ducă la bun sfârșit misiunea. De frică să nu-i bag bețe în roate nici nu îndrăzneam a-l întreba cum de mai merge. Probabil că atât aștepta. Deși n-a agreat sub nici un motiv să fie deranjat - tușea cu prilejul fiecărei piese noi - încercam, totuși, să iau niște măsuri de precauție cât de cât „raționale”.

Și așa cum îl obișnuisem cu drumul, tot așa s-a întâmplat și cu serviciile. Doar că, de la o vreme, am observat un lucru foarte ciudat, întotdeauna când ne pregăteam pentru Rohia, îndărătnicul meu partener avea noroc nu numai de toate piesele originale, dar nici măcar nu catadicsea să mă mai deranjeze cu tușea lui enervantă. Nu e adevărat că nu poți profita de pe urma unui călugăr, căci, cuminte cum eram, am hotărât să amân orice reparație până în clipa în care Părintele îmi va solicita un serviciu adecvat pentru a începe lucrul. Știam că din momentul acela norocul se va ține scai de mine.

Cum plocoanele se țineau lanț, am crezut că e potrivit să-l înștiințez și pe nașul lor despre aceasta. M-am gândit să folosesc chiar o mică fabulă în care era vorba despre un părinte stâlpnic din deșertul Tevaidei care lupta de mai mulți ani pe calea desăvârșirii. Prin în focul luptei, părintele vedea neconținut în jur numai draci împielitați. În tot acest timp, însă, poporul de

jos se minuna privind la îngerii care hrăneau de zor nevoitorul cu mană cerească și, desigur, se folosea ca și mine de toate avantajele ce decurgeau din această situație. „Vai, vai, frate Virgile! Dacă ceva e adevărat în toată poveste asta ce îndrăznești a crede că are de-a face cu mine, apoi să știi că tu ești cu adevărat un înger”... Vorba aia: cine zice, ăla e! Asta-i vrut, asta-i avut!

Ne-am întâlnit la aeroportul din Cluj. De cum l-am zărit – pășind mărunț și grăbit, iscodind atât de concentrat terenul încât mi se părea a fi cu mult mai mic ca de obicei - am știut că urma să punem din nou ceva la cale. Despre asta aveam să aflu, însă, mai târziu. Până să întrebe: „Te-a urmărit cineva?”. Pornirăm degrabă. După ce am trecut de postul de control de la Apahida, mi se confesa.

Fusese chemat la Securitate în urma unui denunț legat de niște cărți cu dedicație primite de la fruntașii emigrației românești. Arătase totul unor scriitori ce păruseră a fi „cu totul de încredere”. „Adevărat?”. „Adevărat, frate Virgile. Unul a cântat și la strană...”. Erau în trecere pe la Rohia, iar el îi invitase, ca și pe mine odinioară, să viziteze biblioteca mănăstirii. „De un singur lucru mi-e frică: n-aș vrea să-i fac nici un rău mănăstirii. Cât despre mine, mă știi doar. Nu-mi pasă de mă vor da afară. Rohia să scape. Mi-a mai spus odată Părintele Cleopa pe vremea când nimeni nu voia să mă călugărească: «Nu te lasă în mănăstire? Fă-te tu mănăstire!»”. Am apăsat pe accelerație. Îi părea sincer rău. Și, totuși, găseam că există o soluție. Era, evident, vorba de una de compromis. „Ia te uită! Să auzim!”. „Ei” tot nu știau despre câte cărți anume e vorba. Să ne grăbim a salva măcar o parte din ele, lăsând și „lor” o pradă cât mai verosimilă. „Asta ca asta, frate Virgile. N-ar fi paguba prea mare. Am să-i rog pe prietenii mei să-mi trimită altele. De altceva mi-e teamă mie”. Abia atunci am aflat de celebrul *Jurnal al fericirii*. Teama era perfect justificată pentru că o descindere ca cea la care ne așteptam s-ar fi lăsat practic cu o percheziție generală.

Călătoria noastră devenise o adevărată cursă. Părintele se ținea bine și avea chef de vorbă. Îmi povesti despre experiențele sale din închisoare, multe din ele pline de grozăvii. Am înțeles repede că seninătatea cu care trata noua se încercare nu era deloc simulată căci eventualele represalii ce puteau să urmeze erau pentru el „floare la ureche” pe lângă ce pătimise acolo. „Să știi, dragul meu, că țin enorm ca *Jurnalul* acesta să apară. Fără această mărturisire publică m-aș simți vinovat în fața lui Isus. Te-aș ruga, de altfel, să reții trei lucruri pe care am a ții le încredința cu limbă de moarte: 1. să le spui tuturor că am crezut în Isus Cristos, Mântuitorul nostru, din toată inima mea. Cristos e o mare putere, frate Virgile, o mare bucurie și o fericire și mai mare. Singurul lucru pe care îl dorește el pentru noi este acela de a ne face fericiți. A fost o Clipă când s-a îndurat și de mine – nemernicul – și m-a răpit să-mi spună că mă iertase. Era la Brașov. Nici nu știu cât a durat! 2. să le mai spui că am iubit sincer poporul român și că am ajuns să-i îndrăgesc până și defectele și 3. să ai grijă de *Jurnal*”.

Curând intrarăm în sat. Apropierea de casă ne dădea un sentiment de oarecare siguranță. Trecusem cu bine și de „proba de coastă”. Se zăreau, iată, acareturile mănăstirii. Cu gândul la trebușoara noastră, am început a ne foi, când, deodată, Părintele incremeni de-a binelea: în fața arhondaricului aștepta o mașină neagră... Să fi ajuns înaintea noastră? Deși era nedrept, am simțit că trebuie să-mi vând de urgență „automobilul”. „Stai, stai, frate Virgile! Să ne apropiem!”.

Zgomotul mașinii îl făcu pe unul din frați să ne iasă în întâmpinare. Zâmbetul ce-l aborda părea a spune că nimic rău nu se întâmplase. După ce am rostit convenitele binețe, aflăm că mașina era a... episcopiei. Deși motivul vizitei Prea Sfințitului nu era destul de clar, ne-a mai venit inima la loc. Am hotărât ca, înainte de a ne prezenta prea cinstitei fețe, să ne primenim nițel. Părintele devenise din nou parcă mai concentrat. Intră de-a dreptul în biserică. Luat de val, într-o pornire mai mult decât tâmpă, l-am urmat și eu, fâstâcit. Prea târziu am realizat că nu observase. Mă angajasem doar să descarc bagajele.

Nenumărate din lucrurile ce se întâmplă prin mănăstiri pot părea unora ciudate. Te poți, astfel, întreține cu un călugăr în modul cel mai plăcut. O dată ajuns, însă, în pronaos parcă nici nu te mai cunoaște. De aceea este bine ca toți cei care intră într-un sfânt lăcaș să știe că dovezile de amenitate își au locul în afara lui. În caz contrar, riscă să nu primească răspunsul la salut.

Îngenunche în fața icoanei Mântuitorului, o înlănțui cu amândouă brațele și se lipi cu întreg trupul de catapeteasmă. Aș fi dat orice să devin invizibil. Cred că eram roșu de rușine ca un rac scos din oală. Mă gândeam să mă retrag ca el. Podelele scârțâiau însă... Într-un târziu se ridică și o porni spre ieșire. Deși iuți, mișcările lui erau întotdeauna foarte precise. Nici măcar nu și-a schimbat traiectoria când trecu pe lângă mine. Înghețasem complet. Îmi adresă, cu toate astea, un scurt și apăsător „îți mulțumesc, frate Virgile!”, continuându-și drumul de parcă nici n-aș fi existat. A fost, poate, cel mai emoționant omagiu de recunoștință ce mi s-a adus vreodată.

Bucuria cu care ne-a primit Prea Sfințitul spulberă și ultimele noastre îndoieli. Părintele, se vede treaba, avea mare trecere, așa încât mi-a fost dat să asist la spectacolul unei încântător de reținute afecțiuni reciproce. Luat prin surprindere, Prea Sfinția sa reuși să-și retragă în mare viteză dreapta din calea smeritului său supus. Declanșa apoi el însuși un contraatac, încercând un sărut pe obraz. Părintele răspunse abil cu o plecăciune...

Am petrecut câțva timp discutând despre ceea ce Prea Sfințitul considera a fi „liturghia după liturghie”. Apoi își chestiona părintește ucenicul asupra stadiului în care se afla cu scrisul. Publicistica, am înțeles, era pentru acesta din urmă un soi de canon. Nu, nu e o eroare, au mai fost și astfel de ierarhi. Lumina din ochii săi se aprinse ca para focului. Cei ce au avut norocul de a-l vedea așa știu despre ce este vorba. La sfârșit, am cerut îngăduința de a ne

retrage. „Da, desigur”. Numai că de astă dată fu rândul ierarhului să-l surprindă pe supus căci, în momentul în care Părintele era tocmai în exercițiul cuvioasei plecăciuni, Prea Sfințitul se repezi cu amândouă mâinile la creștetul ce i se oferea fără voie în toată nuditatea sa și-l sărută apăsător. „Să trăiești, frate Niculae!” Deh, fiecare pasăre pre limba ei piere. Dulcele grai maramureșan rămase fără replică. Iată cum un român isteț, gândeam eu, poate veni câteodată de hac până și celui mai isteț dintre evrei, fie el chiar și creștinat.

După o oarecare chibzuială, Părintele îmi comunică intenția lui de a incinera o parte din copiile manuscrise. Le-am strâns pe toate la un loc, am scos benzină din rezervor și le-am aprins în sobă. „Iar își face foc Părintele Nicolae” vor fi spus frații. Răspunsul era gata pregătit: „Ce să fac, dragii mei, sunt cardiac”...

Ieșirăm apoi afară să căutăm un ascunziș potrivit. Am inspectat toate cotloanele și ungherele, șurile și afumătorile, podurile și lucarnele, beciurile, șandramalele, cotețele și, în cele din urmă, până și statuia lui Pinteza Viteazul, cu acoperișul ei cu tot. Cred că cei de jos și-au făcut o cu totul altă părere despre felul în care trebuie vizitată mănăstirea. „Dar ce să mai spui? Te poți pune cu Părintele Nicolae?”

Urma să alegem între două variante: fie îngropăm toată „marfa”, fie o ascundem în podul Paraclisului. Vremea fiind de obicei umedă la Rohia, am optat pentru cea de-a doua. Ni l-am făcut astfel părtaș pe Părintele Emanuil; căci el răspundea de accesul în „ascunzătoare”. Nu ne-am înșelat în privința lui. *Jurnalul* trebuia să-l iau eu mai târziu. Am înșfăcat, așadar, vrafurile de cărți și le-am urcat la pod. „în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh!” „Amin!” răspunserăm noi în cor.

Deși trecuse destulă vreme de când plecasem din Cluj, eram prea surescitat ca să-mi mai ardă de mâncare. Ți-ai găsit cui să-i spui! Am fost luat pe sus spre trapeză și obligat să mă îndulcesc cu „tot ce e mai bun”. Părintele ajuna, cred, în continuare. Dar parcă mai avea el nevoie de mâncare? Mă mânca pe mine cum mâneam. Era foarte fericit și-mi mulțumea - a câta oară? pentru dovezile „covârșitoare” mele prietenii.

Se făcuse târziu. Amețiți de oboseala zilei, ne-am îndreptat amândoi spre chilie. Eu, cel puțin, mă cam clătinam. Nu scăpasem nici măcar de paharul cu vin. „Automobilul” adăsta și el în liniștea nopții. Așa difuz cum se zărea prin întuneric, fără petele-i de rugină, arăta chiar bine. Mi se făcu milă. Ce ne-am fi făcut, totuși, fără el?

„Am avut o zi grea, frate Virgile. Eu ca eu, dar tu, dragul meu, ai condus atâta amar de drum”. I se părea, pesemne, că Bucureștiul era mai aproape de Rohia decât Clujul, „Dumnezeu ne-a ajutat să sfârșim cu bine totul. Să nu ne culcăm, dar, ca niște păgâni. Să spunem împreună câteva rugăciuni. Citesc eu, frate Virgile. Domnul să ne ierte dacă vor fi mai puține ca de

obicei!”. Ne așezarăm în genunchi la marginea patului, cu ochii ațintiți la icoane. Părintele avea o dicție perfectă; mai mare dragul să-l ascuți. Urmă, așadar, un șir nesfârșit de rugăciuni și psalmi, de icoase și podobii, mai toate urmate de una sau mai multe închinăciuni. Cred că trecusem cu mult peste lungimea unui acatist, dacă nu cumva tocmai despre așa ceva era vorba. Cu toate că genunchii nu mă mai ascultau, mi s-a părut, totuși, a deprinde o anume dulceață a simțirii. „Dulceața suferinței” – ce stranie împerechere!

Când ne-am apropiat de final, obiectul cererilor mele încetase de mult a fi unul „transcendental”. Nu mă mai rugam decât să rezist la regimul fizic la care fusesem supus. Se vede treaba că ceva din zbuciumul meu „sufletesc” ajunsese la cunoștința Părintelui căci, în curând, trecurăm la ultimele închinăciuni. După ce îmi ură noapte bună, lovi de câteva ori cu semnul crucii pe eventualii draci din încăpere. Eu unul mă îndoiesc să mai fi fost vreunul pe-acolo.

M-am trezit dis-de-dimineată, în trilul păsărelelor ce se hârjoneau la fereastră. Eram vesel fără vreun motiv anume. Totul părea a fi nou, ca în prima zi a creației. Mă gândeam că cei ce n-au apucat să simtă sfânta lumină ce oblăduiește mănăstirile noastre nu vor pricepe niciodată cum de se înnoiește firea în fiecă dimineată. Până și lucrurile din chilie păreau că răspândesc lumină... Părintele se sculase. Fusesse oare și la miezonoptică? Ar fi fost în stare! Se bălăcea acum la duș, cântând în surdină arii celebre din opere. Nu era deloc greu să-l recunosc: stilul lui era, am spus-o, inconfundabil.

A intrat tiptil, atent la cea mai mică mișcare. Îl vedeam printre gene cum se uită la mine ca la un prunc legănat de vise. „Bustul” său – excelent obiect pentru studiul anatomiei - strălucea gol, într-o stranie încordare. Desfăcu o sticlură cu carmol și se frecă pe mâini, pe față și pe piept. Ușurel, ușurel. Își depărta apoi picioarele și începu gimnastica cu niște extensii ale brațelor. Pe drum îmi spusese că povestea cu lumbago nu era doar un alibi.

Când, la capătul unei reprize, inspira adânc, părea că-l trage în piept pe însuși Dumnezeu. Și dacă eu eram vesel, el era de-a dreptul fericit. Își întindea mâinile într-un fel atât de ciudat încât ceea ce „ezecuta” era mai degrabă o rugăciune. De la o vreme, păsărelele de pe pervaz începură să cânte mai cu foc. Fața i se transfigurase și poate că din preaplinul darului ce i se vărsa în inimă nu se mai putu stăpâni și prinse a pocni din degete după fiecare extensie... Sunt absolut sigur că, în acea Clipă, de-acolo de sus, din cer, Maica Domnului îi zâmbea plină de încântare, iar pruncul Isus îl aplauda de zor, fericit.

Fie-ți țărâna ușoară, Părinte Nicolae, și roagă-te pentru mine păcătosul!

VIRGIL CIOMOȘ

remember

„A fost deci închis între 1959 și 1964. Destul pentru ca perioada de detențiune [politică] să-l transforme cu totul. Dintr-un intelectual pur, să-l degrabă agnostic și preocupat de literaturile străine, să devină un autentic «homo religiosus» și – nu mai puțin important – să descopere constantele unei spiritualități românești pe care, odată ieșit din închisoare, le-a cinstit cu verbul și verva lui inimitabile (...). Închisoarea a constituit pentru N. Steinhardt academie și altar. Să ne mai mirăm că mărturia lui se cheamă *Jurnalul fericirii*?”

Virgil Ierunca